

Opracowanie

Kujawsko-Pomorskie Biuro Planowania
Przestrzennego i Regionalnego we Włocławku

Zespół projektowy

Patryk Biczkowski
Ewa Birek
Szymon Piotr Bryzgalski
Joanna Dembowska
Małgorzata Dziechciarz
Sławomir Flanz
Edyta Gadalińska
Katarzyna Glinkowska
Małgorzata Grzelak
Konrad Kaszuba
Beata Klajbor
Kulczyńska Wiera
Izabela Kurowska
Mariusz Leszczyński
Aleksandra Lewandowska
Jolanta Oszajc
Łukasz Pieron
Katarzyna Podlaska-Krzywiec
Artur Prażniewski
Iwona Stańczyk
Adam Stańczyk
Ewa Szulc
Karol Tomczyk
Daria Wiśniewska
Agata Żmuda-Tarnowska

Opracowanie graficzne:

Beata Hennig
Łukasz Macieja
Anna Majewska
Joanna Paradowska
Damian Ratajczyk

ZAWARTOŚĆ:

Tom 1 Plan województwa

Tom 2 Plan miejskiego obszaru funkcjonalnego ośrodków wojewódzkich - Bydgoszczy i Torunia

Tom 3 Rozmieszczenie inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym

Aneksy

Projekt wersja 1.0 do konsultacji wewnętrznych

WSTĘP

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa to najważniejszy, obok strategii rozwoju województwa dokument, będący narzędziem planowania przestrzennego koordynującym zamierzenia rozwojowe samorządu na szczeblu wojewódzkim, realizującym także na tym szczeblu ponadregionalne zamierzenia administracji rządowej. Wraz ze strategią stanowi integralny element systemu planowania rozwoju regionu, pełniąc rolę koordynacyjną wobec wszystkich podejmowanych w jego obszarze przedsięwzięć.

Podstawę prawną sporządzenia planu zagospodarowania przestrzennego województwa stanowią:

- art. 14 ust. 1 pkt 7 ustawy z dnia 5 marca 1998 r. o samorządzie województwa, zgodnie z którą samorząd województwa wykonuje zadania o charakterze wojewódzkim określone ustawami, w szczególności w zakresie planowania przestrzennego,
- art. 3 ust 3 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, zgodnie z którą do zadań samorządu województwa należy kształtowanie i prowadzenie polityki przestrzennej w województwie, w tym uchwalanie planu zagospodarowania przestrzennego województwa.

Rozpoczęcie prac nad Planem zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego (dalej „Plan”) poprzedzone zostało sporządzeniem w 2014 r. „Okresowej oceny planu zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego”. Dokonany przegląd zmian w zagospodarowaniu przestrzennym, sporządzony raport o stanie zagospodarowania przestrzennego województwa oraz ocena realizacji inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym, wskazały na potrzebę opracowania nowego dokumentu.

Prace nad Planem rozpoczęto po podjęciu Uchwały Nr LIV/823/14 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 27 października 2014 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia planu zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego.

Plan został opracowany dla obszaru województwa kujawsko-pomorskiego, w granicach określonych ustawą z 24 lipca 1998 r. o wprowadzeniu zasadniczego trójstopniowego podziału terytorialnego państwa, w oparciu o stan prawny obowiązujący na dzień jego uchwalenia.

Zawartość planu

Zawartość Planu wynika z art. 39 upzp, który wskazuje na obowiązek uwzględnienia w Planie ustaleń strategii rozwoju województwa oraz wymienia elementy, które należy w planie określić. Należą do nich:

- 1) podstawowe elementy sieci osadniczej województwa i ich powiązania komunikacyjne oraz infrastrukturalne, w tym kierunki powiązań transgranicznych;
- 2) system obszarów chronionych, w tym obszary ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego, ochrony uzdrowisk oraz dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;
- 3) rozmieszczenie inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym;
- 4) granice i zasady zagospodarowania obszarów funkcjonalnych o znaczeniu ponadregionalnym oraz, w zależności od potrzeb, granice i zasady zagospodarowania obszarów funkcjonalnych o znaczeniu regionalnym;
- 5) obszary szczególnego zagrożenia powodzią;
- 6) granice terenów zamkniętych i ich stref ochronnych;
- 7) obszary występowania udokumentowanych złóż kopalin i udokumentowanych kompleksów podziemnego składowania dwutlenku węgla.

Wskazane w Planie inwestycje celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym obejmują, zgodnie z art. 39 ust. 4 upzp inwestycje, które zostały ustalone w dokumentach przyjętych przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, Radę Ministrów, właściwego ministra lub sejmik województwa, zgodnie z ich właściwością. W Planie dokonano rozmieszczenia inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym¹, wynikających z dokumentów spełniających ww. warunki, a lista tych dokumentów zawarta jest w aneksie.

Wskazany wyżej katalog elementów, które należy uwzględnić w planie województwa nie jest zamknięty, w związku z tym plan zagospodarowania przestrzennego województwa może określać inne, ważne z punktu widzenia polityki regionalnej aspekty. W Planie zawarto zatem między innymi ustalenia dotyczące zasad lokalizacji energetyki wiatrowej.

Uchwałą Nr 30/1135/16 Zarządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 27 lipca 2016 r. określono obszary funkcjonalne o znaczeniu ponadregionalnym i obszary funkcjonalne o znaczeniu regionalnym, dla których w Planie sformułowano zasady zagospodarowania. Uwzględniono określoną w koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 hierarchię krajowej sieci osadniczej, a także rozmieszczenie obiektów i infrastruktury o znaczeniu międzynarodowym i krajowym. Zachowano zatem wymaganą art. 39 ust. 4 upzp zgodność z tym dokumentem.

Częścią Planu jest Plan zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego ośrodków wojewódzkich Bydgoszczy i Torunia (dalej „Plan MOFOW”), sporządzony dla określonego w województwie kujawsko-pomorskim miejskiego obszaru funkcjonalnego o znaczeniu ponadregionalnym. Plan MOFOW zawarty jest w tomie II Planu.

Plan nie zawiera rekomendacji i wniosków wynikających z audytu krajobrazowego ponieważ do momentu uchwalenia Planu dokument taki dla obszaru województwa kujawsko-pomorskiego nie został sporządzony.

W Planie uwzględniono wnioski i wytyczne zawarte w sporządzonym na potrzeby Planu, zgodnie z przepisami odrębnymi, opracowaniu fizjograficznym.

Uproszczoną strukturę dokumentu przedstawia poniższy schemat

---

¹ Przez rozmieszczenie inwestycji celu publicznego o znaczeniu lokalnym należy rozumieć wskazanie orientacyjnego położenia na obszarze województwa lub, w przypadku inwestycji linowych czy sieciowych, ich przebiegu (punktów docelowych i pośrednich)

PLAN

ZAGOSPODAROWANIA
PRZESTRZENNEGO
WOJEWÓDZTWA
KUJAWSKO-POMORSKIEGO

TOM I

Plan województwa

Obejmuje całość obszaru województwa i zawiera:

- Uwarunkowania zewnętrzne i wewnętrzne, w tym identyfikację obszarów funkcjonalnych
- Cele główne i główne zasady zagospodarowania przestrzennego
- Koncepcję kształtowania zagospodarowania przestrzennego województwa
- Kierunki polityki przestrzennej
- Zasady obowiązujące w obszarach funkcjonalnych
- Rekomendacje do polityki krajowej

TOM II

Plan zagospodarowania miejskiego obszaru funkcjonalnego ośrodków wojewódzkich Bydgoszczy i Torunia

Obejmuje obszar w granicach określonego w województwie miejskiego obszaru funkcjonalnego o znaczeniu ponadregionalnym i zawiera:

- Uwarunkowania
- Cel główny i cele szczegółowe
- Koncepcję kształtowania zagospodarowania przestrzennego obszaru MOFOW
- Zasady zagospodarowania

TOM III

Rozmieszczenie inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym

ANEKSY

Niniejszy tekst stanowi załącznik nr 1 do Uchwały Nr xxx Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia xxxx w sprawie uchwalenia Planu zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego. Integralną częścią Planu, stanowiącą graficzną prezentację jego ustaleń, są:

Załącznik nr 2 – Plan województwa. Kierunki polityki przestrzennej, składający się z trzech rysunków:

1. Kształtowanie spójnych systemów transportowych i infrastrukturalnych. Minimalizowanie zagrożeń i konfliktów przestrzennych - w skali 1: 150 000
2. Kształtowanie przestrzeni wysokiej jakości dla mieszkańców i atrakcyjnej dla rozwoju gospodarki - w skali 1:250 000
3. Kształtowanie i funkcjonowanie środowiska oraz ochrona jego zasobów w skali 1:250 000

Załącznik nr 3 – Plan zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego Bydgoszczy i Torunia. Kierunki polityki przestrzennej - w skali 1:100 000

Załącznik nr 4 - Rozmieszczenie inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym – w skali 1:150 000

Ustalenia planu

Plan, podobnie jak strategia rozwoju województwa, nie ma charakteru aktu prawa powszechnie obowiązującego. Ustalenia Planu należy traktować jako zobowiązanie struktur samorządu

województwa (poszczególnych departamentów Urzędu Marszałkowskiego i jednostek organizacyjnych), do wskazanych w Planie działań. Oznacza to również obowiązek uwzględniania ustaleń Planu przy sporządzaniu regionalnych planów i programów rozwoju, tak by nie pozostawały w sprzeczności z ustaleniami planu.

Plan określając obszary, które ustanowione zostały na terenie województwa kujawsko-pomorskiego obowiązującymi aktami prawa miejscowego², nie ustala ich granic lecz je uwzględnia. Oznacza to, że na etapie sporządzania dokumentów planistycznych na poziomie lokalnym, należy uwzględnić granice takich obszarów na podstawie aktów prawnych, które je ustanowiły.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wiąże organy gminy w zakresie planowania lokalnego. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, zgodnie z ustawą z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględniać musi ustalenia planu województwa. Oznacza to obowiązek uwzględnienia w studium inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym, których rozmieszczenie dokonane zostało w planie województwa.

Ustaleniem planu, wiążącym samorządy lokalne przy sporządzaniu gminnych dokumentów planistycznych, są również zasady sformułowane dla określonych w województwie kujawsko-pomorskim obszarów funkcjonalnych.

Uwzględnienie w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy wskazanych w planie inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym oraz zasad zagospodarowania przestrzennego określonych w obszarze funkcjonalnym, w którym położona jest dana gmina, stanowić będzie warunek uzgodnienia studium w zakresie jego zgodności z ustaleniami planu.

Ustalenia zawarte w Tomie I i III Planu obowiązują również w Planie zagospodarowania Miejskiego obszaru funkcjonalnego ośrodków wojewódzkich Bydgoszczy i Torunia.

Zgodnie z ustawowym podziałem zadań i kompetencji, samorząd województwa nie może podejmować działań będących w zakresie kompetencji samorządów lokalnych czy też administracji rządowej. Ma jednak prawo formułować postulaty, dotyczące spraw spoza swojej właściwości. Plan zawiera zatem zalecenia dla samorządów gmin, wskazujące elementy oraz rozwiązania, które powinny być uwzględniane w dokumentach planistycznych gmin. Należy je traktować jako niewiążące ale, jako istotne z punktu widzenia polityki przestrzennej województwa, wskazane do uwzględnienia.

Plan zawiera również rekomendacje do polityki krajowej zawierające postulaty dotyczące planowanych na szczeblu krajowym przedsięwzięć, by w jak największym stopniu uwzględniały one cele rozwojowe województwa. Będą one kierowane do strony rządowej w trakcie opiniowania dokumentów sporządzanych na poziomie kraju oraz będą przedmiotem negocjacji ze stroną rządową.

² na przykład obszary chronionego krajobrazu, strefy ochrony ujęć wody, granice terenów zamkniętych

Przebieg prac nad planem

Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego podejmując uchwałę w sprawie przystąpienia do sporządzenia planu zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego zobowiązał Marszałka Województwa Kujawsko-Pomorskiego do jej wykonania.

Procedura sporządzania Planu przeprowadzona została zgodnie z wymogami określonymi w ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym³. Projekt Planu uzyskał wymagane opinie i uzgodnienia, w tym Ministra Infrastruktury i Budownictwa w zakresie zgodności ustaleń Planu z KPZK 2030 oraz Ministra Rozwoju i Finansów w zakresie zgodności z programami rządowymi służącymi realizacji inwestycji celu publicznego o znaczeniu krajowym.

Przeprowadzono również, wymaganą przepisami odrębnymi⁴, strategiczną ocenę oddziaływania na środowisko w ramach której zapewniono udział społeczeństwa w tym postępowaniu.

Plan opracował wielodyscyplinarny zespół projektantów z Kujawsko-Pomorskiego Biura Planowania Przestrzennego i Regionalnego we Włocławku. Poszczególne etapy prac prezentowane były Zarządowi Województwa Kujawsko-Pomorskiego, Komisji Polityki Regionalnej, Rozwoju Województwa i Infrastruktury Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego oraz Wojewódzkiej Komisji Urbanistyczno-Architektonicznej i uzyskiwały akceptacje dla proponowanych rozwiązań.

Horyzont czasowy Planu

Z uwagi na bezpośrednie powiązania rozwoju województwa z rozwojem kraju, dla planowania zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego przyjęto horyzont roku 2030, a więc tożsamy z określonym w Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju (KPZK2030) oraz zgodny z perspektywą Strategii na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

---

³ Zgodnie z art. 41 ust. 1 tej ustawy

⁴ Ustawą z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa oraz o ocenach oddziaływania na środowisko

Skróty użyte w tekście Planu

SKRÓT	OBJAŚNIENIE
ABW	Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego
AGTC	Umowa europejska o głównych międzynarodowych liniach kolejowych transportu kombinowanego i obiektach towarzyszących (ang. European Agreement on Important International Combined Transport Lines)
AKPOŚK 2015	Aktualizacja Krajowego Programu Oczyszczania Ścieków Komunalnych 2015 – AKPOŚK 2015
ATUE 2020	Agenda Terytorialna Unii Europejskiej 2020. W kierunku sprzyjającej społecznemu włączeniu, inteligentnej i zrównoważonej Europy zróżnicowanych regionów
BDL	Bank Danych Lokalnych
BiT-City	projekty, których głównym celem jest integracja transportu zbiorowego Bydgoszczy i Torunia oraz na obszarze pomiędzy tymi miastami
B+R	działalność badawczo-rozwojowa
DK	droga krajowa
DP	droga powiatowa
DW	droga wojewódzka
EFRR	Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego
EFS	Europejski Fundusz Społeczny
GPZ	Główny Punkt Zasilania
GUS	Główny Urząd Statystyczny
GZWP	Główny Zbiornik Wód Podziemnych
IUNiG	Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa w Puławach
JCW	Jednolita Część Wód
JCWpd	Jednolita Część Wód Podziemnych
JFTC	Centrum Szkolenia Sił Połączonych w Bydgoszczy
JST	jednostka samorządu terytorialnego
Klasa G	klasa drogi – droga główna
Klasa GP	klasa drogi – droga główna ruchu przyspieszonego
Klasa L	klasa drogi – droga lokalna
Klasa Z	klasa drogi – droga zbiorcza
KPOŚK	Krajowy Program Oczyszczania Ścieków Komunalnych
KPSI	Kujawsko-Pomorska Sieć Informacyjna sp. z o.o.
KPZG	kawernowe podziemne zbiorniki gazu
KPZK2030	Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030
KPPSKDiK	Kujawsko-pomorski plan spójności komunikacji drogowej i kolejowej
KPSI	Kujawsko-Pomorska Sieć Informacyjna sp. z o.o.
KSE	Krajowy System Elektroenergetyczny
LGD	Lokalna Grupa Działania
MDW	Międzynarodowa Droga Wodna
MOFOW	Miejski Obszar Funkcjonalny Ośrodków Wojewódzkich Bydgoszcz i Toruń
MON	Minister Obrony Narodowej
mpzp	miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego
MZP	mapa zagrożenia powodziowego
NATO	Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego
NID	Narodowy Instytut Dziedzictwa
NIK	Najwyższa Izba Kontroli
OChK	Obszar Chronionego Krajobrazu
OF	Obszar funkcjonalny obszar szczególnego zjawiska z zakresu gospodarki przestrzennej lub występowania konfliktów przestrzennych, stanowiący zwarty układ przestrzenny składający się z funkcjonalnie powiązanych terenów, charakteryzujących się wspólnymi uwarunkowaniami i przewidywanymi jednolitymi celami rozwoju
ONNP	obszar narażony na niebezpieczeństwo powodzi
ORSG	Obszar Rozwoju Społeczno-Gospodarczego
OSI	obszary strategicznej interwencji pojęcie wprowadzone w Średniookresowej Strategii Rozwoju Kraju oraz w Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego w 2010 r. oznaczające obszary, wobec których (a) wymagana jest interwencja rządu, ze względu na ciężar, którego region sam nie jest w stanie udźwignąć oraz (b) obszary, które ze względów społecznych, gospodarczych lub środowiskowych wywierają lub mogą w przyszłości wywierać istotny wpływ na rozwój kraju

OZE	odnawialne źródła energii
PAN	Polska Akademia Nauk
PGNiG S.A.	Polskie Górnictwo Naftowe i Gazowe S.A.
PKB	Produkt Krajowy Brutto
PKP PLK	Polskie Koleje Państwowe Polskie Linie Kolejowe
PKN Orlen	Polski Koncern Naftowy Orlen S. A.
POiŚ	Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko
POWER	Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój
PSR	Powszechny Spis Rolny
PSSE	Pomorska Specjalna Strefa Ekonomiczna
PSZOK	Punkt Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych
PT	Polityka Terytorialna
PTTK	Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze
RDOŚ	Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska
RDW	Ramowa Dyrektywa Wodna
RGOK	Region Gospodarki Odpadami Komunalnymi
RIPOK	Regionalna instalacja do przetwarzania odpadów komunalnych
RIPOK MBP	instalacja do mechaniczno-biologicznego przetwarzania zmieszanych odpadów komunalnych o statusie RIPOK
RIPOK SK	instalacja do składowania odpadów o statusie RIPOK
RIPOK Z	instalacja do przetwarzania selektywnie zebranych odpadów zielonych i innych bioodpadów o statusie RIPOK
RLKS	rozwój lokalny kierowany przez społeczność
RLM	równoważna liczba mieszkańców
RPO 2014-2020	oznacza ładunek substancji organicznych biologicznie rozkładalnych wyrażonych jako wskaźnik pięciodobowego biochemicznego zapotrzebowania na tlen (BZT5) w ilości 60 g tlenu na dobę
RZGW	Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko- Pomorskiego na lata 2014-2020
SDR	Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej
SDRR	Średni ruch na drogach w ciągu doby
SE	Średni dobowy ruch roczny pojazdów silnikowych
SOR	stacja elektroenergetyczna
Strategia Europa 2020	Strategia na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)
suikzp	Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu - Europa 2020
TEN-E	Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy
TEN-T	Transeuropejskie Sieci Energetyczne
TŚP	Transeuropejska Sieć Transportowa
UE	toksyczne środki przemysłowe
ULC	Unia Europejska
UNESCO	Urząd Lotnictwa Cywilnego
upzp	Organizacja Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury
UR	Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym
URE	Użytek rolny
UTK	Urząd Regulacji Energetyki
WIOŚ	Urząd Transportu Kolejowego
WJRPP	Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska
WOF	wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej
WUOZ	wiejski obszar funkcjonalny
ZDW	Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
ZDR	Zarząd Dróg Wojewódzkich
ZIT	zakład o dużym ryzyku wystąpienia poważnej awarii
ZZR	Zintegrowane Inwestycje Terytorialne
	zakład o zwiększonym ryzyku wystąpienia poważnej awarii

CHARAKTERYSTYKA OGÓLNA WOJEWÓDZTWA

Województwo kujawsko-pomorskie położone jest w północnej części centralnej Polski, zajmuje obszar 17 972 km² (5,7 % powierzchni kraju), który zamieszkuje 2 086 210 ludzi (5,4 % ludności kraju)⁵. Zarówno pod względem powierzchni jak i liczby ludności należy do województw średniej wielkości.

Kujawsko-pomorskie powstało w wyniku wprowadzenia z dniem 1 stycznia 1999 r.⁶ zmian w podziale administracyjnym Polski. Jest jednym z dwóch województw, obok lubuskiego, w którym wskazano dwie lokalizacje głównych organów – administracji rządowej (województwo) w Bydgoszczy i samorządowej (sejmik województwa) w Toruniu. Województwo podzielone zostało na 19 powiatów i 4 miasta na prawach powiatu⁷ oraz na 144 gminy. Kujawsko-pomorskie graniczy z pięcioma województwami: łódzkim, mazowieckim, pomorskim, warmińsko-mazurskim oraz wielkopolskim. Skomplikowana przeszłość historyczna i związane z nią wielokrotne zmiany podziału administracyjnego Polski sprawiły, że województwo nie posiada spójnego, wyrazistego wizerunku na arenie krajowej.

Województwo przecina największa z polskich rzek, Wisła. Na jej brzegach położone są cztery główne miasta regionu. Dwa największe z nich, Bydgoszcz i Toruń, są ważnymi ośrodkami w kraju, posiadają wysoki potencjał naukowy, kulturalny, społeczny i gospodarczy. Istotną rolę w regionie odgrywają również nadwiślańskie miasta: Włocławek i Grudziądz, koncentrujące szereg funkcji uzupełniających potencjał stolic województwa, silnie oddziaływujące na otaczające je powiaty. Walorem województwa są dość równomiernie rozmieszczone miasta powiatowe, stanowiące główne ośrodki pracy, nauki i usług dla mieszkańców sąsiednich gmin.

Przebieg województwa jest dość mocno zróżnicowana pod względem warunków fizyczno-geograficznych, co sprzyja rozwojowi różnych funkcji społeczno-gospodarczych. Wizytówką kujawsko-pomorskiego jest bardzo dobrze rozwinięte rolnictwo, stanowiące bazę dla rozwoju przemysłu spożywczego. Województwo jest ważnym w skali kraju dostawcą żywności. Jest również czołowym producentem papieru i wyrobów z papieru oraz znaczącym producentem chemikaliów i wyrobów chemicznych, wyrobów z gumy i tworzyw sztucznych, metali i mebli. Występują tu również bogate zasoby soli kamiennej oraz wapieni i margli, w wydobyciu których województwo zajmuje czołowe miejsca w kraju.

Kujawsko-pomorskie charakteryzuje się wysokimi walorami przyrodniczymi i bogactwem kulturowym, co stwarza warunki dla rozwoju usług turystycznych. Dzięki wykorzystaniu występujących tu zasobów wód leczniczych zmineralizowanych województwo jest jednym z większych ośrodków lecznictwa uzdrowiskowego w Polsce centralnej.

Województwo położone jest w sieci korytarzy TEN-T⁸, krzyżują się tu ważne ciągi komunikacyjne relacji północ – południe i wschód – zachód, funkcjonuje port lotniczy, co sprawia, że jest łatwo dostępne w relacjach międzyregionalnych, jak również międzynarodowych. Ważnym elementem w przestrzeni województwa jest Wisła, której potencjał jako drogi wodnej, ale również jako źródła energii odnawialnej, nie jest w pełni wykorzystany.

Od 2010 roku obserwowane jest stałe zmniejszanie się liczby ludności w województwie. Zgodnie z prognozą demograficzną⁹ proces ten będzie nadal postępował i nasilał się. Prognozowane zmiany liczby ludności oraz przesunięcia w jej strukturach (starzenie się społeczeństwa) są jednym z ważniejszych czynników wpływających na kształtowanie rozwoju województwa.

⁵ Wg danych GUS, BDL ludność wg faktycznego miejsca zamieszkania, stan na 31.12.2015 r.

⁶ Ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. o wprowadzeniu zasadniczego trójstopniowego podziału terytorialnego państwa

⁷ Prawa powiatu przysługują miastom, które w dniu 31 grudnia 1998 r. liczyły więcej niż 100 000 mieszkańców, a także miastom, które z tym dniem przestały być siedzibami wojewodów

⁸ TEN-T – Transeuropejska Sieć Transportowa

⁹ Opracowana przez GUS w 2014 r. – ludność wg płci i wieku w latach 2014-2050

Tabela 1 Wybrane wskaźniki społeczno-ekonomiczne województwa kujawsko-pomorskiego na tle kraju (stan 2015 r.)

Województwo	powierzchnia (%)		ludność (os./km ²)		saldo migracji między województwami		przyrost naturalny na 1000 ludności		stopa bezrobocia w % *		PKB na 1 mieszkańca Polska = 100 **		podmioty wpisane REGON na 10 tys. os Polska=100		przeciętne wynagrodzenie brutto Polska =100		nakłady na innowacje w przedsiębiorstwach na 1 os. Polska =100 ***		udział energii odnawialnej w produkcji ogółem (%)		miejsca noclegowe w obiektach turystyki (% udział w kraju)		powierzchnia obszarów prawnie chronionych w pow. ogółem (%)		udział użytków rolnych w pow. ogółem (%)		produkcja towarowa w rolnictwie Polska = 100	
	W	P	W	P	W	P	W	P	W	P	W	P	W	P	W	P	W	P	W	P	W	P	W	P	W	P	W	P
Polska	100,0	-	123	-			-0,67	-	7,4	-	100	-	100,0	-	100	-	100	-	13,8	-	100	-	32,5	-	46,5	-	100	-
Dolnośląskie	6,4	7	146	4	2652	4	-1,82	12	6,6	11	112	2	112,9	3	101,3	3	139,3	2	9,4	10	8,6	4	18,6	16	46,6	8	4,4	8
Kujawsko-pomorskie	5,7	10	116	9	-1749	10	-0,64	7	10,9	2	81,4	10	85,2	11	85,3	12	67,0	10	68,6	3	3,7	11	31,8	8	59,2	1	7,7	4
Lubelskie	8,0	3	85	12	-4814	16	-1,45	11	9,3	7	69,8	16	74,3	15	89,1	9	27,2	13	5,3	15	3,7	10	22,7	12	57,5	3	7,7	4
Lubuskie	4,5	13	73	14	-893	8	-0,72	8	7,6	10	84,2	8	100,4	6	85,9	14	30,0	12	14,4	9	2,9	13	38,8	5	28	16	2,3	14
Łódzkie	5,8	9	137	5	-1727	9	-3,61	16	7,8	9	93,6	6	88,9	10	91,3	8	113,3	4	3,3	16	3,5	12	19,6	15	53,4	5	8,1	3
Małopolskie	4,9	12	222	2	3770	2	0,99	3	6	14	89,1	7	99,1	7	94,1	5	67,8	9	7,0	13	14,4	2	53,0	2	35,4	13	3	12
Mazowieckie	11,4	1	150	3	12385	1	0,45	4	6,6	12	160,4	1	131,5	1	122,7	1	205,5	1	7,9	11	4,8	9	29,7	10	54,3	4	17,1	2
Opolskie	3,0	16	106	11	-810	7	-2,18	14	8,2	8	81,2	11	92,6	9	91,4	7	31,4	11	7,6	12	1,7	16	27,2	11	52,8	6	3,1	11
Podkarpackie	5,7	11	119	7	-2400	13	0,07	5	10,3	3	70,8	15	71,3	16	85,0	15	118,8	3	19,8	7	5,3	7	44,9	4	32,2	14	1,9	15
Podlaskie	6,5	6	59	16	-1907	11	-1,24	9	9,4	6	72,4	13	76,7	14	87,9	11	24,3	15	70,1	2	2,7	14	31,8	7	52,4	7	6,6	5
Pomorskie	5,9	8	126	6	3344	3	1,55	1	6,3	13	95,2	5	112,2	4	99,5	4	90,0	7	45,9	4	15,1	1	32,7	6	41,5	9	4,5	7
Śląskie	3,9	14	371	1	-3449	15	-1,92	13	5,9	15	104,1	4	93,6	8	101,7	2	95,9	6	5,8	14	6,3	6	22,2	13	28,9	15	2,8	13
Świętokrzyskie	3,7	15	107	10	-2268	12	-3,04	15	9,5	5	73	12	80,8	12	86,3	13	17,7	16	27,5	6	2,5	15	65,0	1	41,1	11	3,2	10
Warmińsko-mazurskie	7,7	4	60	15	-2609	14	-0,51	6	12,7	1	71,5	14	79,0	13	84,2	16	24,7	14	83,4	1	4,9	8	46,7	3	41,1	10	5,3	6
Wielkopolskie	9,5	2	117	8	1207	5	1,03	2	4,4	16	107,4	3	108,3	5	89,8	10	101,3	5	14,6	8	7,0	5	31,7	9	58,2	2	18,6	1
Zachodniopomorskie	7,3	5	75	13	-732	6	-1,27	10	9,8	4	83,8	9	118,5	2	91,4	6	76,8	8	38,6	5	13,0	3	21,6	14	36,6	12	3,7	9

Źródła: Opracowano na podstawie danych GUS

W- wartość

P-pozycja

* stan sierpień 2016 r.

** stan za rok 2014 r.

*** dane za 2014 r., z uwagi na to, że część danych od 2015 r. objęta jest tajemnicą statystyczną

Spis treści

UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE	3
STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO DO ROKU 2020 - PLAN MODERNIZACJI 2020+ JAKO PODSTAWA FORMUŁOWANIA ZAŁOŻEŃ ROZWOJU WOJEWÓDZTWA	14
UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE	19
1.Ludność – rozmieszczenie i zmiany jej liczby	19
2.Uwarunkowania kształtujące warunki życia	23
3.Powiązania transportowe	43
4.Powiązania infrastrukturalne	53
5.Środowisko przyrodnicze	70
6.Środowisko kulturowe	80
7.System obszarów chronionych.....	86
8.Zagadnienia gospodarcze	98
9.Obronność i bezpieczeństwo państwa.....	115
10.Zagrożenia i ograniczenia w zagospodarowaniu	119
11.Identyfikacja obszarów funkcjonalnych	129
Podsumowanie.....	138
CELE I ZASADY ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO	144
KONCEPCJA KSZTAŁTOWANIA ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA	146
KIERUNKI POLITYKI PRZESTRZENNEJ.....	150
I.Przestrzeń dla mieszkańców	150
II. Przestrzeń atrakcyjna dla rozwoju gospodarki.....	160
III. Właściwie ukształtowane systemy transportowe i infrastrukturalne	171
IV. Chronione zasoby i wysoka jakość środowiska	181
V. Bezpieczeństwo oraz zminimalizowane zagrożenia i konflikty przestrzenne.....	191
ZASADY ZAGOSPODAROWANIA W OBSZARACH FUNKCJONALNYCH .	197
REKOMENDACJE DO POLITYKI KRAJOWEJ	203

Spis rysunków

Rysunek 1 Elementy wchodzące w skład sieci TEN-T i TEN-E w województwie kujawsko-pomorskim	5
Rysunek 2 Europejska sieć obszarów chronionych Natura 2000	6
Rysunek 3. Kierunki działań polityki przestrzennej służące podniesieniu konkurencyjności głównych ośrodków miejskich	11
Rysunek 4 Poziomy i obszary realizacji polityki terytorialnej w województwie.....	18
Rysunek 5. Rozmieszczenie i zmiany liczby ludności na terenie województwa kujawsko-pomorskiego	21
Rysunek 6 Klasy wielkościowe miast	24
Rysunek 7. Hierarchia sieci osadniczej.....	29
Rysunek 8 Klasyfikacja gmin pod względem dominującej funkcji.....	30
Rysunek 9 Zasoby mieszkaniowe województwa – stan i zmiany	40
Rysunek 10. Sieć drogowa województwa	45
Rysunek 11. Stan techniczny sieci kolejowej województwa	50
Rysunek 12. Wskaźniki zwodociągowania w województwie kujawsko-pomorskim wg gmin w 2015 r.....	54
Rysunek 13. Wskaźnik skanalizowania w województwie kujawsko-pomorskim wg gmin w 2015 r.....	56
Rysunek 14. Aglomeracje kanalizacyjne (stan na kwiecień 2017 r.)	58
Rysunek 15. Regiony gospodarki odpadami komunalnymi w województwie kujawsko-pomorskim	60
Rysunek 16. Elektroenergetyka	62
Rysunek 17. Gazociągi oraz inne media infrastruktury.....	65
Rysunek 18. Odnawialne źródła energii wg powiatów w województwie kujawsko-pomorskim	67
Rysunek 19. Udokumentowane złoża kopalin	73
Rysunek 20. Korytarze ekologiczne migracji dużych ssaków	75
Rysunek 21. Typy gleb województwa kujawsko-pomorskiego	77
Rysunek 22. Jednolite części wód powierzchniowych i główne zbiorniki wód podziemnych	79
Rysunek 23. Zasoby dziedzictwa kulturowego	82
Rysunek 24. Wybrane formy prawnej ochrony przyrody i krajobrazu	90
Rysunek 25. Prawna ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego.....	92
Rysunek 26 Ciechocinek – strefy uzdrowiskowe	95
Rysunek 27 Inowrocław – strefy uzdrowiskowe	96
Rysunek 28 Wieniec Zdrój – strefy uzdrowiskowe	97
Rysunek 29 Przedsiębiorczość oraz wybrane formy jej wspierania*	101
Rysunek 30. Gminy, w których średnia powierzchnia indywidualnego gospodarstwa rolnego prowadzącego działalność rolniczą przekracza 15 ha na tle wskaźnika jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej	104
Rysunek 31 Potencjał województwa w zakresie turystyki	111
Rysunek 32. Obiekty związane z obronnością i bezpieczeństwem zlokalizowane na terenie województwa	116
Rysunek 33 Miejski obszar funkcjonalny ośrodków wojewódzkich - Bydgoszczy i Torunia.....	130
Rysunek 34 Wiejski obszar funkcjonalny wymagający wsparcia procesów rozwojowych.....	130
Rysunek 35 Obszar funkcjonalny Światowy Rezerwat Biosfery „Bory Tucholskie”	131
Rysunek 36 Miejski obszar funkcjonalny miasta Włocławka	132
Rysunek 37 Obszar funkcjonalny miasta Grudziądz.....	133
Rysunek 38 Obszar funkcjonalny miasta Inowrocław	134
Rysunek 39 Obszar funkcjonalny Kujawy – wyspecjalizowana strefa gospodarcza dla rolnictwa	134
Rysunek 40 Obszar funkcjonalny Bory Tucholskie	135
Rysunek 41 Obszar funkcjonalny gospodarczego wykorzystania Wisły	136
Rysunek 42 Obszar funkcjonalny aktywizacji gospodarczej korytarzy transportowych autostrady i dróg ekspresowych	137

UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE

Jednym z istotnych uwarunkowań zewnętrznych jest członkostwo Polski w Unii Europejskiej (UE). Wraz z podpisaniem traktatu akcesyjnego¹ Polska zobowiązała się realizować wspólną politykę UE.

„Zmniejszanie dysproporcji między regionami i przeciwdziałanie zacofaniu regionów znajdujących się w niekorzystnej sytuacji” jest celem prowadzonej przez Unię Europejską polityki spójności. Ostatni traktat unijny, traktat lizboński², nadaje spójności dodatkowe znaczenie, stawiając wymiar terytorialny na równi z wymiarem gospodarczym i społecznym. Polityka spójności realizuje dwojake działania: po pierwsze - koordynuje polityki regionalne krajów członkowskich, po drugie – udostępnia środki finansowe na wspólne cele, uzgodnione przez państwa członkowskie i Unię Europejską. Polska jest największym beneficjentem tych środków.

Najważniejszymi dokumentami UE mającymi wpływ na kształtowanie polityki przestrzennej są:

- *Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu - Europa 2020* (dalej Strategia Europa 2020)³ wskazująca pięć celów, które należy osiągnąć do 2020 r.: w zakresie zatrudnienia, innowacji, edukacji, włączenia społecznego oraz zmian klimatu/energii,
- *Agenda Terytorialna Unii Europejskiej 2020. W kierunku sprzyjającej społecznemu włączeniu, inteligentnej i zrównoważonej Europy zróżnicowanych regionów*⁴ (dalej ATUE 2020) wskazująca sześć priorytetów terytorialnych dla UE, które mogą przyczynić się do skutecznej realizacji Strategii Europa 2020:
  - 1) wspieranie policentrycznego i zrównoważonego rozwoju terytorialnego,
  - 2) wspieranie zintegrowanego rozwoju w miastach oraz regionach wiejskich i na obszarach o szczególnych uwarunkowaniach,
  - 3) integracja terytorialna w transgranicznych i ponadnarodowych regionach funkcjonalnych,
  - 4) zapewnienie globalnej konkurencyjności regionów w oparciu o silne gospodarki lokalne,
  - 5) usprawnienie powiązań terytorialnych na rzecz obywateli, społeczności i przedsiębiorstw,
  - 6) kształtowanie powiązań między ekologicznymi, krajobrazowymi i kulturowymi walorami regionów.

Do innych istotnych uwarunkowań o wymiarze europejskim, wpływających na przestrzeń województwa kujawsko-pomorskiego zaliczyć należy:

- 1) **Europejską Politykę Transportową**, a szczególnie jej kluczowy element wyznaczający Transeuropejską Sieć Transportową TEN-T⁵, priorytetowych połączeń istotnych z punktu widzenia realizacji celów europejskiej polityki transportowej - zniwelowania różnic pomiędzy krajowymi sieciami transportowymi, usunięcia przeszkód, które nadal utrudniają sprawne funkcjonowanie jednolitego rynku i przeszkód natury technicznej, jakimi są m.in.

¹ Traktat podpisany 16 kwietnia 2003 r. w Atenach będący prawną podstawą przystąpienia 10 krajów Europy Środkowej i Południowej (Cypru, Czech, Estonii, Litwy, Łotwy, Malty, Polski, Słowacji, Słowenii i Węgier) do Unii Europejskiej.

² Podpisany w Lizbonie dnia 13 grudnia 2007 r.

³ Przyjęta przez Radę Europejską w czerwcu 2010 r.

⁴ Przyjęta na nieformalnym spotkaniu ministrów ds. planowania przestrzennego i rozwoju terytorialnego 19 maja 2011 r. w Gödöllő na Węgrzech

⁵ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1315/2013 z dnia 11 grudnia 2013 r. w sprawie unijnych wytycznych dotyczących rozwoju transeuropejskiej sieci transportowej i uchylające decyzję nr 661/2010/UE oraz Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1316/2013 z dnia 11 grudnia 2013 r. ustanawiające instrument „łącząc Europę”, zmieniające rozporządzenie (UE) nr 913/2010 oraz uchylające rozporządzenia (WE) nr 680/2007 i (WE) nr 67/2010

niespójne standardy w ruchu kolejowym. Sieć TEN-T składa się z sieci bazowej, będącej filarem transportu w obrębie europejskiego jednolitego rynku oraz uzupełniającej jej sieci kompleksowej, na którą składają się trasy regionalne i krajowe. Zakłada utworzenie dziewięciu głównych korytarzy transportowych, dwa z nich przebiegają przez Polskę: korytarz Morze Północne – Bałtyk oraz Bałtyk – Adriatyk. Drugi z nich przebiega przez województwo kujawsko-pomorskie. W skład korytarzy wchodzi szlaki drogowe, kolejowe, lotnicze, morskie oraz rzeczne a także punktowe elementy infrastruktury w postaci portów morskich, lotniczych, śródlądowych oraz terminali drogowo-kolejowych (multimodalnych). Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego położone są następujące elementy infrastruktury transportowej TEN-T:

a) w sieci bazowej:

- autostrada A1,
- linia kolejowa nr 131 (Chorzów Batory – Tczew) w zakresie linii kolejowych towarowych, przeznaczonych do rozbudowy,

b) w sieci kompleksowej:

- planowane do realizacji drogi ekspresowe S5, S10,
- linie kolejowe: nr 131 Chorzów Batory – Inowrocław – Tczew – Gdańsk, nr 201 Nowa Wieś Wielka – Maksymilianowo i nr 353 Poznań – Inowrocław – Toruń – Skandawa w zakresie transportu pasażerskiego,
- Port Lotniczy w Bydgoszczy i terminal multimodalny w Bydgoszczy;

2) **Europejską Politykę Energetyczną**⁶ - której priorytetami jest: wykorzystanie energii odnawialnej i ulepszenie połączeń między jednostkami wytwarzania energii odnawialnej, zastosowanie skuteczniejszych technologii ograniczających straty i zagrożenia dla środowiska związane z transportem i przesyłaniem energii, tworzenie sieci energetycznych w regionach najbardziej oddalonych i jednocześnie promowanie zróżnicowania źródeł energii oraz zapewnienie interoperacyjności sieci UE z sieciami nowych państw członkowskich i państw trzecich.

Spośród wymienionych w wytycznych sieci TEN-E elementów przez teren województwa kujawsko-pomorskiego przebiega:

a) gazociąg Jamał - Europa

projekt leżący w interesie Europy w ramach projektu priorytetowego NG.1 (sieci gazowe) Zjednoczone Królestwo — północna Europa kontynentalna, w tym Niderlandy, Belgia, Dania, Szwecja i Niemcy— Polska — Litwa — Łotwa — Estonia — Finlandia — Rosja. Projekt obejmuje gazociągi mające połączyć niektóre z głównych źródeł dostaw gazu w Europie, poprawić współdziałanie sieci oraz zwiększyć bezpieczeństwo dostaw, w tym gazociągi przeprowadzone drogą lądową z Rosji do Polski i Niemiec, budowę nowych gazociągów i zwiększenie zdolności przesyłowej sieci w Polsce,

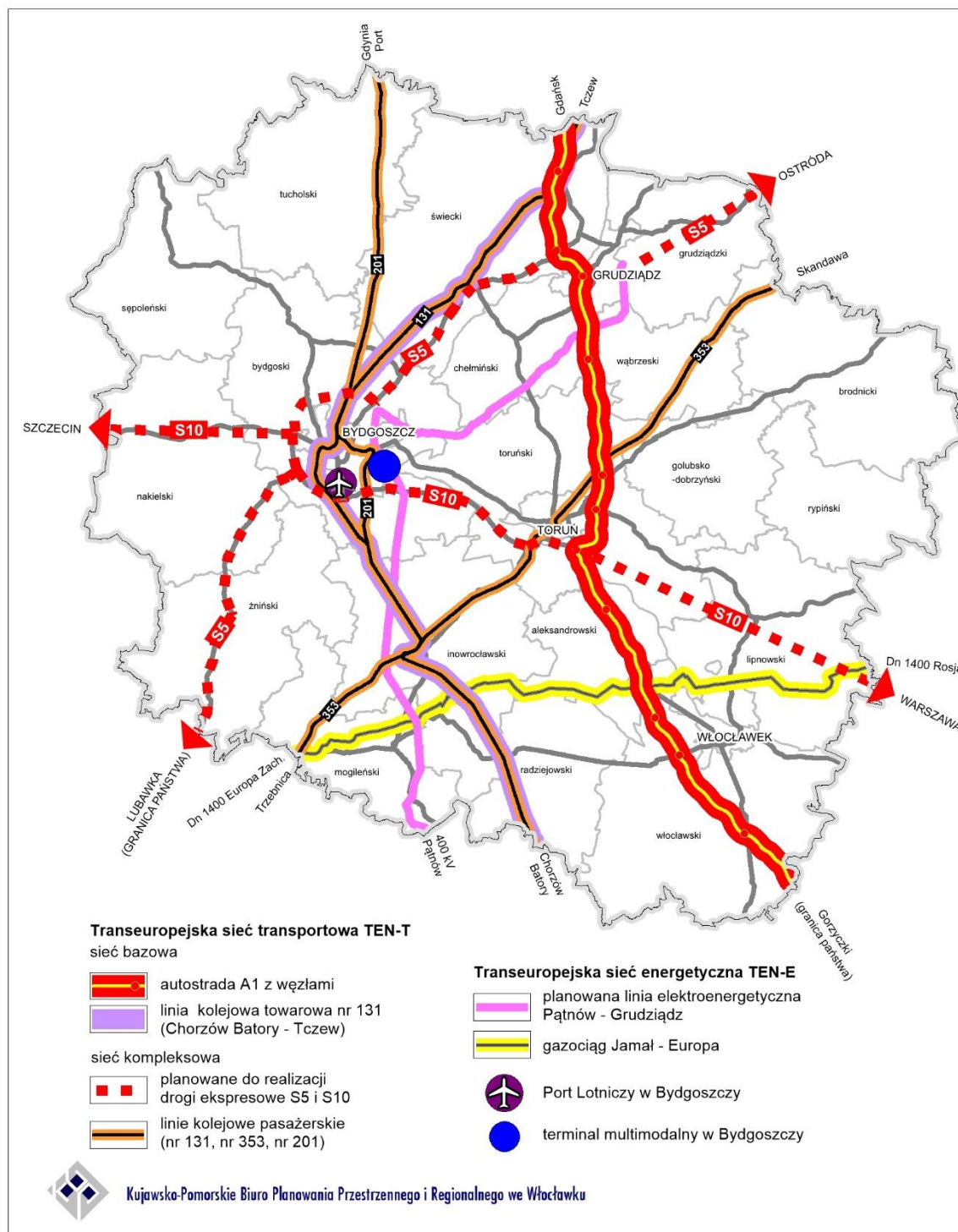
b) linia elektroenergetyczna Pątnów – Grudziądz

projekt będący przedmiotem wspólnego zainteresowania – rozbudowa połączeń elektroenergetycznych wewnątrz Państw Członkowskich.

Wskazany został również gazociąg Jamał – Europa (II nitka) - projekt mający na celu rozbudowę zdolności przesyłowych gazu (gazociągi dostawcze);⁷

⁶ Decyzja nr 1364/2006/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 6 września 2006 r. ustanawiająca wytyczne dla transeuropejskich sieci energetycznych TEN-E oraz uchylająca decyzję 96/ 391/WE i decyzję nr 1229/2003/WE Transeuropejskie Sieci Energetyczne

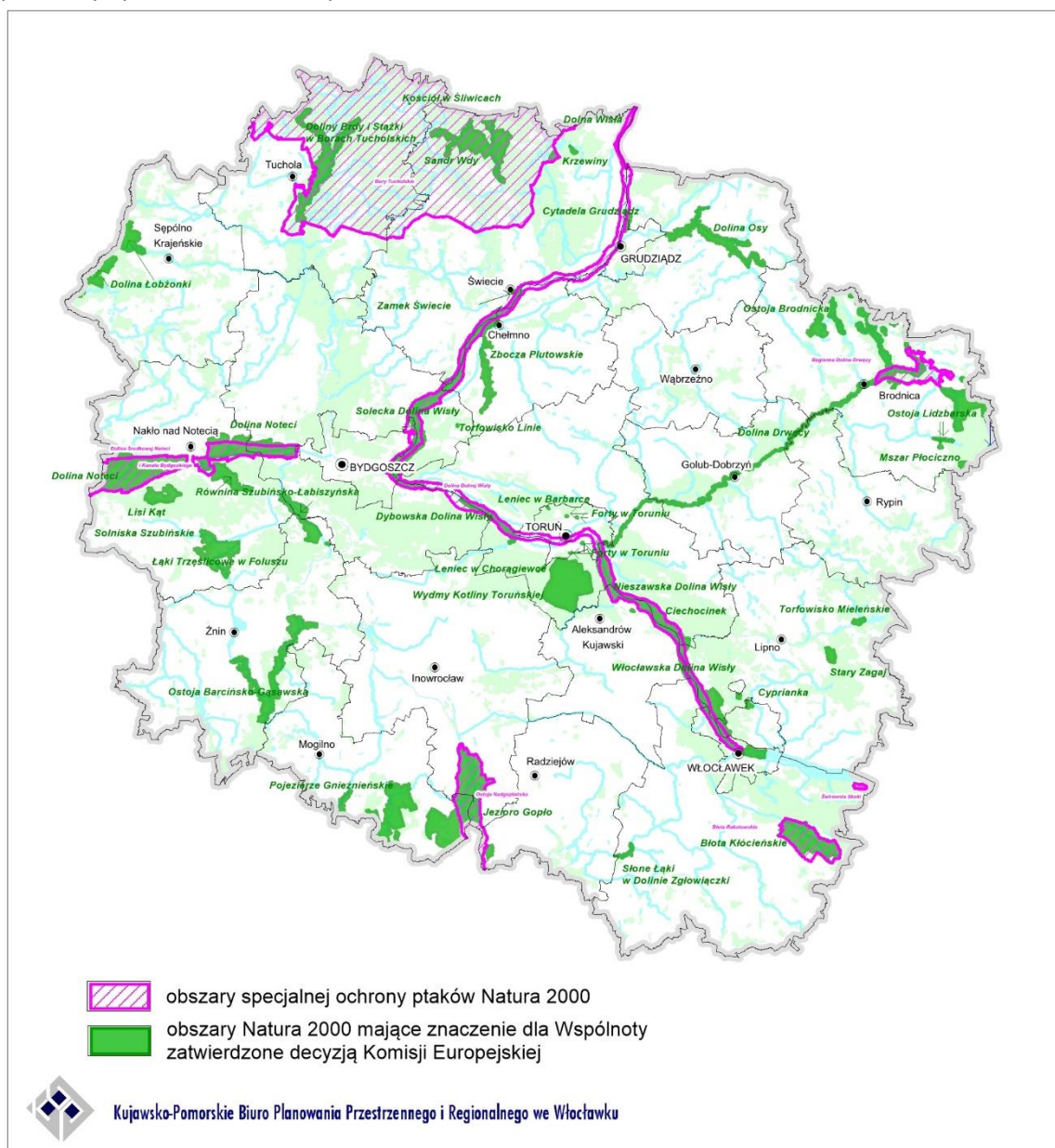
⁷ Gazprom zrezygnował z planów budowy tego gazociągu

Rysunek 1 Elementy wchodzące w skład sieci TEN-T i TEN-E w województwie kujawsko-pomorskim

Opracowano, na podstawie Dziennika Urzędowego Unii Europejskiej L 348/55 z dnia 20.12.2013 r.

- 3) Europejską sieć obszarów chronionych Natura 2000 – łączącą dwa odrębne podsystemy obszarów chronionych wyznaczone na podstawie dyrektyw UE: obszary ważne dla ochrony dzikich ptaków⁸ oraz obszary chroniące określone typy siedlisk przyrodniczych i miejsca ważne dla określonych gatunków roślin i zwierząt innych niż ptaki.⁹ W województwie kujawsko-pomorskim występuje odpowiednio 7 i 37 obszarów. Dla uzyskania ich spójności projektowany jest system korytarzy ekologicznych łączących elementy sieci Natura 2000, do którego zalicza się przebiegający przez województwo kujawsko-pomorskie korytarz północny i północno-centralny;

Rysunek 2 Europejska sieć obszarów chronionych Natura 2000

Opracowano na podstawie danych RDOŚ w Bydgoszczy

⁸ Dyrektywa Rady Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej z 1979 r. (dyrektywa „ptasia”)

⁹ Dyrektywa Rady Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej z 1992 r. o ochronie siedlisk naturalnych oraz dzikiej fauny i flory w Europie (dyrektywa „siedliskowa”)

- 4) **Zieloną Księgę. Ramy polityki w zakresie klimatu i energii do roku 2030**¹⁰ wskazująca trzy cele:
  - ograniczenie o co najmniej 40 proc. emisji gazów cieplarnianych (w stosunku do poziomu z 1990 r.),
  - zapewnienie co najmniej 27-procentowego udziału energii ze źródeł odnawialnych w całkowitym zużyciu energii,
  - zwiększenie o co najmniej 27 proc. efektywności energetycznej;
- 5) **Konwencję krajobrazową**¹¹, której głównym celem jest promowanie działań na rzecz krajobrazu, jego ochrona, zarządzanie i planowanie oraz organizowanie europejskiej współpracy w tym zakresie;
- 6) **Ramową Dyrektywę Wodną**¹², której celem nadrzędnym jest osiągnięcie dobrego stanu wszystkich wód w państwach członkowskich. Zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju kraje te zobowiązane są do racjonalnego wykorzystywania i ochrony zasobów wodnych;
- 7) **Dyrektywę Powodziową**¹³, której priorytetem jest podejmowanie przez państwa członkowskie działań ograniczających ryzyko wystąpienia powodzi oraz zmniejszających potencjalne negatywne skutki powodzi;
- 8) **Dyrektywę Azotanową**¹⁴, której celem jest podejmowanie przez państwa członkowskie działań zapobiegających przenikaniu zanieczyszczeń powodowanych przez azotany pochodzące z rolnictwa w obszarach szczególnie na nie narażonych.

Polityka UE stanowi ramy dla polityk krajowych państw członkowskich, formułowanych z uwzględnieniem ich własnych uwarunkowań.

W Polsce, podobnie jak w UE, polityka rozwoju prowadzona jest w wymiarze społecznym, gospodarczym i przestrzennym. Formułowana i realizowana jest w oparciu o przepisy ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju.

Strategia na rzecz odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)¹⁵ (SOR) to najważniejszy dokument – główna, krajowa strategia rozwojowa. Określa podstawowe uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, regionalnym i przestrzennym. Strategia jako jeden z celów głównych wskazuje „rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony”¹⁶, a w nim trzy cele polityki regionalnej:

- zrównoważony rozwój kraju wykorzystujący indywidualne potencjały poszczególnych terytoriów – realizowany poprzez zintegrowane interwencje adresowane w szczególności do obszarów, które zmagają się z trudnościami adaptacyjnymi i restrukturyzacyjnymi. Wśród takich obszarów w diagnozie wskazano miasta województwa kujawsko-pomorskiego: o „silnej utracie funkcji i mocno niekorzystnej sytuacji społeczno-gospodarczej” - Grudziądz, o „silnej utracie funkcji i niekorzystnej sytuacji społeczno-gospodarczej” - Włocławek, Nakło nad Notecią, Chełmno i Rypin, o „utracie funkcji i niekorzystnej sytuacji społeczno-gospodarczej” - Inowrocław oraz „obszary zagrożone trwałą marginalizacją” – skrajnie wschodnią część województwa kujawsko-pomorskiego.

¹⁰ Komunikat Komisji Europejskiej z dnia 27.03.2013 r.

¹¹ Przyjęta 20.10.2000 roku we Florencji, ratyfikowana przez Polskę w roku 2004 r.

¹² Dyrektywa 2000/60/WE (RDW) z dnia 23 października 2000 r.

¹³ Dyrektywa 2007/60/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 października 2007 r. w sprawie oceny ryzyka powodziowego i zarządzania nim (potocznie zwana Dyrektywą Powodziową)

¹⁴ Dyrektywy Rady 91/676/EWG z dnia 12 grudnia 1991 r. dotyczącej ochrony wód przed zanieczyszczeniami powodowanymi przez azotany pochodzenia rolniczego (potocznie zwanej Dyrektywą Azotanową)

¹⁵ Przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 14.02.2017 r., stanowiąca aktualizację średniookresowej strategii rozwoju kraju „Strategii Rozwoju Kraju 2020”.

¹⁶ SOR, podobnie jak wcześniej czyniła to Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, zakłada budowę zintegrowanego systemu planowania społeczno-gospodarczego i przestrzennego. Strategia, ze wskazaną perspektywą 2030 r., oznacza rezygnację z długookresowej strategii rozwoju kraju (*Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju. Polska 2030. Trzecia Fala Nowoczesności* przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 5 lutego 2013 r.) Wyznacza również zakres aktualizacji obowiązujących strategii zintegrowanych. Proces zmian w systemie zarządzania rozwojem Polski nie został ukończony, oparto się zatem na obowiązujących w chwili sporządzenia projektu Planu dokumentach

W obszarze polityki miejskiej działania koncentrować się będą na rozwoju wszystkich miast bez względu na ich wielkość, położenie czy pełnione funkcje. Szczególny nacisk położony będzie na usprawnienie zarządzania i wzmacnianie współpracy pomiędzy miastami oraz wewnątrz ich obszarów funkcjonalnych, a w obszarach metropolitalnych również na racjonalną urbanizację.

Dla poszczególnych obszarów dedykowane będą projekty strategiczne, między innymi: Pakiet działań dla średnich miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze, Program ponadregionalny skierowany do najsłabszych gospodarczo obszarów 2020+, Zintegrowane Inwestycje Terytorialne PLUS¹⁷, Pakt dla obszarów wiejskich, Infrastruktura dla rozwoju obszarów wiejskich, Pakiet działań dla obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją;

- wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych – realizowany poprzez politykę selektywną, koncentrującą instrumenty wsparcia na wybranych sektorach, mających podstawowe znaczenie dla gospodarek regionalnych. SOR zakłada tu dużą rolę władz samorządowych na poziomie regionalnym, a polityka państwa koncentrować się będzie na ich wspieraniu w tworzeniu klimatu inwestycyjnego;
- podniesienie skuteczności i jakości wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie – realizowany poprzez poprawę funkcjonowania sfery instytucjonalnej.

W obszarach wpływających na osiągnięcie celów Strategii, wśród istotnych dla kujawsko-pomorskiego zagadnień SOR wskazuje:

- w zakresie transportu - w roku 2030 kujawsko-pomorskie ma być dostępne w sieci dróg najwyższych rang za pomocą autostrady A1, drogi S5, drogi S10 (zrealizowanej na całej długości od Szczecina do Warszawy). Linie kolejowe o prędkości pow. 160 km/h mają łączyć Bydgoszcz z Trójmiastem i Inowrocław z Poznaniem. Znacznie wyższą niż dotąd rangę mieć będzie linia Bydgoszcz-Kościerzyna-Gdynia. Niską rangę w sieci krajowej nadaje się liniom kolejowym łączącym województwo w kierunku Piły (i dalej Szczecina i Berlina), w kierunku Olsztyna i w kierunku Katowic. Wisła na odcinku od ujścia Narwi (od Nowego Dworu Mazowieckiego) w dół aż do ujścia jest objęta projektem Użegłowania Dolnej Wisły, Bydgoszcz jest wskazywana jako jeden z ponad 40 terminali intermodalnych. Droga wodna z Bydgoszczy na zachód (łącząca Wisłę z Odrą) jest wskazywana do realizacji w dalszej perspektywie,
- wśród działań na rzecz bezpieczeństwa energetycznego wyznaczono strefy rozproszonej energetyki odnawialnej, w zasięgu których (dotyczy energetyki wiatrowej) znalazła się południowo-wschodnia część województwa. W rejonie Włocławka wskazuje się obecność elektrowni gazowo-parowej¹⁸, zaliczanej do kategorii „nowych najważniejszych mocy wytwórczych”. Nie wskazuje się inwestycji energetycznych na rzekach,
- w zakresie środowiska - dostrzegany jest problem deficytu wody dla rolnictwa; kujawsko-pomorskie w znacznej części leży w obszarze silnych niedoborów, a pewne części województwa są określane mianem „skrajnie niedoborowych”

Ramy przestrzenne dla prowadzenia polityki rozwoju w Polsce, w tym realizacji poszczególnych strategii, stanowi Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (KPZK 2030)¹⁹. Jako główny cel wskazuje ona: „Efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia ogólnych celów rozwojowych – konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie”.

Podobnie jak SOR łączy ona elementy zagospodarowania przestrzennego z czynnikami rozwoju społeczno-gospodarczego odchodząc jednocześnie od tradycyjnych obszarów interwencji na rzecz

¹⁷ Będący kontynuacją zainicjowanego w okresie programowania 2014-2020 instrumentu Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT)

¹⁸ W 2016 r. zrealizowano I etap inwestycji

¹⁹ Przyjęta przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 r. (MP z 2012 r. poz. 252)

indywidualizowanego podejścia do różnych terytoriów. Wyrazem tego jest wskazanie w tym dokumencie obszarów funkcjonalnych definiowanych jako²⁰ „obszar szczególnego zjawiska z zakresu gospodarki przestrzennej lub występowania konfliktów przestrzennych, stanowiący zwarty układ przestrzenny składający się z funkcjonalnie powiązanych terenów, charakteryzujących się wspólnymi uwarunkowaniami i przewidywanymi jednolitymi celami rozwoju”. W obszarach tych, niezwiązanych z ograniczeniami administracyjnymi, należy zapewnić zestaw zintegrowanych działań ukierunkowanych na wykorzystanie ich endogenicznych potencjałów.

Najważniejsze dla kujawsko-pomorskiego ustalenia zawarte w tym dokumencie:

- w zakresie sieci osadniczej:
  - rdzeniem krajowego systemu gospodarczego i ważnym elementem systemu europejskiego stanie się ukształtowana na bazie dużych ośrodków miejskich sieć współpracy miast²¹. Tworzyć go będzie, poza stolicą i największymi miastami Polski, kształtujący się duopol Bydgoszcz – Toruń,
  - podstawową sieć osadniczą kraju tworzyć będą połączone z głównymi węzłami ośrodki regionalne – stanowiące ważny element równoważenia rozwoju kraju. Wśród nich wymienione są: Włocławek i Grudziądz,
  - wśród miast, w których występuje szczególna kumulacja problemów społeczno-gospodarczych, wskazane są: Bydgoszcz, Toruń, Włocławek, Grudziądz i Inowrocław,
  - wśród obszarów o niskim poziomie rozwoju i słabej dostępności do usług wskazywany jest powiat lipnowski;
- w zakresie ochrony środowiska i zabytków:
  - integracja działań w zakresie funkcjonowania spójnej sieci ekologicznej kraju w oparciu o Krajową Sieć Obszarów Chronionych, Paneuropejską Sieć Ekologiczną, obszary NATURA 2000,
  - rozbudowa wewnętrznych układów ekologicznych w obszarach funkcjonalnych miast wojewódzkich i regionalnych i połączenie ich z obszarami otwartymi przez system zielonych pierścieni – dotyczy miast: Bydgoszcz-Toruń, Włocławek, Grudziądz,
  - gospodarowanie krajobrazem zgodnie z zapisami Europejskiej Konwencji Krajobrazowej,
  - ochrona i rewitalizacja zachowanych obiektów i zespołów zabytkowych, z uwzględnieniem zahamowania postępującej degradacji środowiska kulturowego, nieodwracalnej utraty krajobrazów historycznych i tworzących tożsamość miejsca, w tym rozwiązywanie konfliktów społecznych związanych z degradacją przestrzeni zabytkowych zespołów urbanistycznych i ruralistycznych, a także tworzenie warunków do prowadzenia aktywnej polityki konserwatorskiej i promocyjnej w stosunku do tych zasobów;
- w zakresie rozmieszczenia infrastruktury społecznej o znaczeniu międzynarodowym i krajowym:
  - wspierany będzie rozwój funkcji metropolitalnych, przede wszystkim wszystkich ośrodków wojewódzkich, w dostosowaniu do sytuacji wyjściowej danego ośrodka miejskiego. Działania wspierające obejmą między innymi: wzmocnienie i dywersyfikację funkcji gospodarczych poprzez tworzenie warunków dla lokalizowania na terenie tych miast inwestycji w sektorach o wysokiej wartości dodanej, wzmocnienie potencjału badawczo-naukowego, działania ułatwiające współpracę biznesu i nauki. Wspierane będzie ponadto lokowanie w tych ośrodkach wybranych funkcji zarządzających sektora publicznego o zasięgu krajowym i regionalnym oraz podwyższanie jakości funkcjonowania instytucji już istniejących. Wzmocnione i eksponowane będą również funkcje symboliczne ośrodków miejskich, w tym kulturowe – wspierana będzie renowacja i modernizacja istniejącej

²⁰ W celu wdrożenia planowanych w KPZK 2030 rozwiązań, ustawą z dnia 24 stycznia 2014 r. o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2014 r. poz. 379), dokonano zmian w ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym – wprowadzono pojęcie „obszar funkcjonalny”, w brzmieniu tu przytoczonym, nieco zmodyfikowanym stosunku do użytego w KPZK 2030 oraz wskazano typy obszarów funkcjonalnych i zasady ich określania

²¹ Według nakreślonej w dokumencie wizji przestrzennego zagospodarowania Polski 2030

- infrastruktury kultury (teatry, filharmonie, sale wystawowe, muzea, galerie sztuki, biblioteki itd.) oraz rewitalizacja historycznych i zabytkowych obiektów na cele kulturowe, rozwój infrastruktury turystycznej i kongresowej oraz wystawienniczo-targowej;
- w zakresie rozmieszczenia infrastruktury technicznej i transportowej, strategicznych zasobów wodnych i obiektów gospodarki wodnej o znaczeniu międzynarodowym i krajowym²²:
    - sieci elektroenergetyczne – linie 400 kV: Grudziądz – Pelplin, Pątnów – Jasiniec – Grudziądz, Piła Krzewina – Bydgoszcz Zachód²³ oraz Płock – Olsztyn Mątki²⁴,
    - obiekty elektroenergetyczne – rozbudowa stacji Bydgoszcz Zachód, budowa źródła rezerwy interwencyjnej w SE Grudziądz, rozbudowa stacji Grudziądz,
    - sieci gazowe²⁵ – koncepcja budowy sieci dla gazu łupkowego,
    - magazyny gazu – zwiększanie pojemności w kawernowym zbiorniku PMG Mogilno,
    - rurociąg ropy naftowej – II nitka Gazociągu Północnego (Płock – Gdańsk)²⁶
    - sieć drogowa – budowa dróg ekspresowych: S5 Grudziądz – Poznań - Wrocław²⁷; S10 Lubieszyn – Szczecin – Piła – Bydgoszcz – Toruń – Płock – Warszawa i S16 Grudziądz – Olsztyn - Mrągowo²⁸,
    - sieć kolejowa – budowa kolei dużych prędkości (>200 km/h) przeznaczonej dla ruchu pasażerskiego (przebieg nieustalony), modernizacja istniejących szlaków do prędkości 120 – 200 km/h przeznaczonych przede wszystkim do przewozów pasażerskich: linia nr 18 Kutno – Włocławek – Toruń - Bydgoszcz, CE65 Bydgoszcz - Tczew, 131/353 Bydgoszcz – Inowrocław – Poznań; modernizacja istniejących szlaków do prędkości 100 – 120 km/h przeznaczonych przede wszystkim do przewozów towarowych: linia nr 201 Kościerzyna – Bydgoszcz, nr 207 Toruń – Grudziądz, 208 Laskowice – Grudziądz, 18/403 Bydgoszcz - Piła/Stargard oraz 353 Toruń – Iława,²⁹
    - lotniska – lotnisko w Bydgoszczy wskazywane jest jako lotnisko uzupełniające sieć podstawową,
    - drogi wodne – dokument nie wskazuje planowanych przedsięwzięć w tym zakresie na terenie województwa kujawsko-pomorskiego,
    - zasoby wodne – wprowadzenie obligatoryjnego zarządzania wodami opadowymi w obszarach funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich,
    - obiekty gospodarki wodnej – część województwa kujawsko-pomorskiego leży w obszarze realizacji zintegrowanego programu przeciwpowodziowego „Odra”, część w obszarze postulowanego przez KPZK 2030 zintegrowanego programu przeciwpowodziowego całego dorzecza Wisły. Toruń i Włocławek wskazywane są jako miasta do wzmocnienia ochrony przeciwpowodziowej. Włocławek jest również objęty obszarem realizacji zintegrowanego programu przeciwpowodziowego „Włocławek”.
  - w zakresie obszarów funkcjonalnych
Wskazane w KPZK 2030 obszary funkcjonalne są wiążące dla planu zagospodarowania przestrzennego województwa w zakresie typów określonych w art. 49b upzp³⁰.

²² Wskazane w KPZK 2030 inwestycje powinny być weryfikowane w oparciu o aktualne plany operatorów poszczególnych sieci

²³ Budowa rozpoczęta w marcu 2017 r.

²⁴ Może ominąć województwo kujawsko-pomorskie, w zależności od ustalonego ostatecznie przebiegu

²⁵ Wskazane w KPZK 2030 gazociągi Rembelszczyzna-Gustorzyn i Gustorzyn – Odolanów zostały już zrealizowane

²⁶ Budowa uzależniona od wielkości i kierunków zaopatrzenia rafinerii w ropę naftową oraz budowy rurociągu Odessa – Brody - Płock

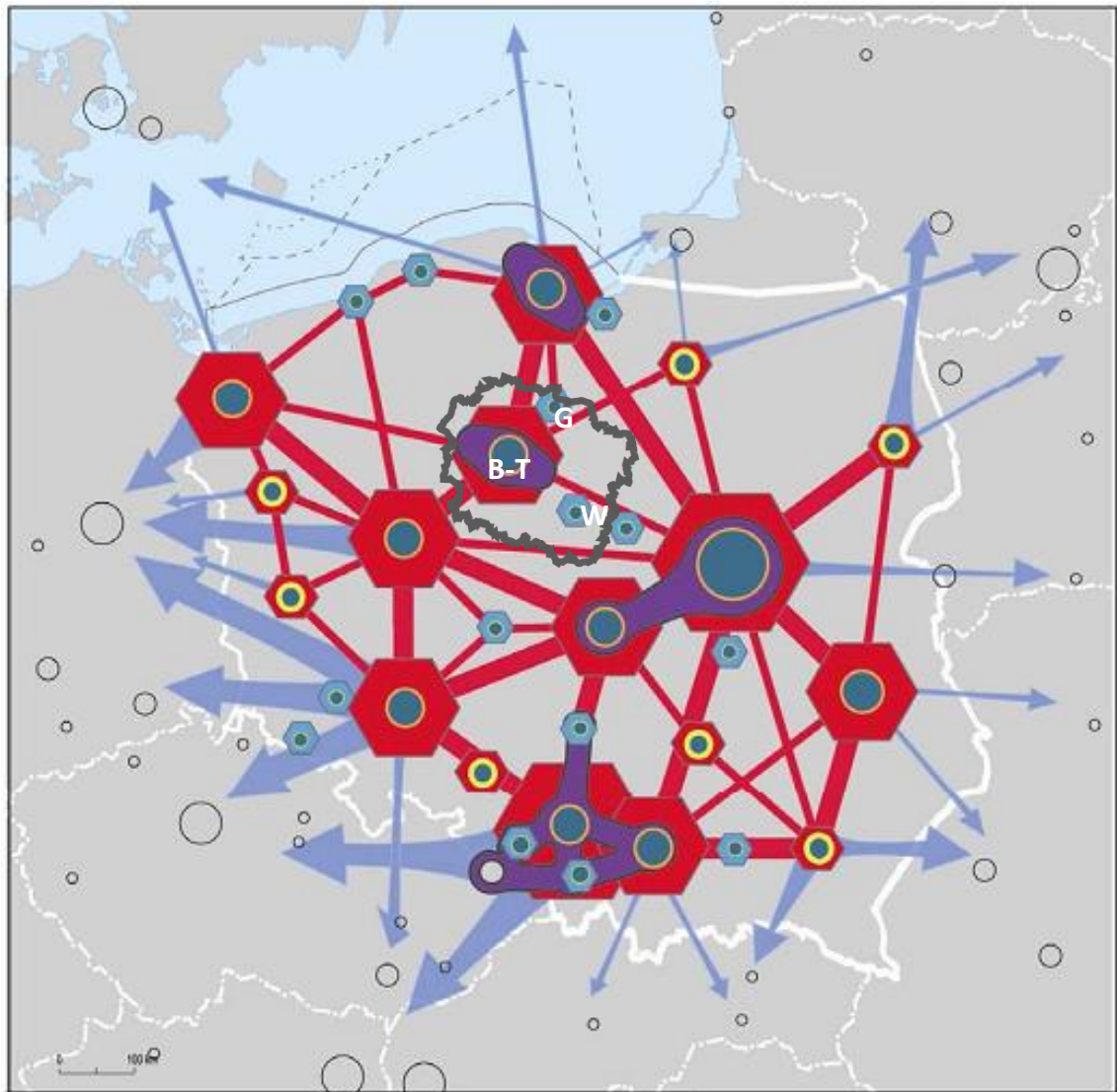
²⁷ Droga S5 jest w trakcie realizacji

²⁸ Ustalenia KPZK 2030 w tym zakresie posiadają zastrzeżenie „realizacja poszczególnych inwestycji zależeć będzie od polityki transportowej Rządu”. Należy zatem weryfikować te inwestycje w oparciu o bieżące dokumenty i plany inwestycyjne

²⁹ Ustalenia KPZK 2030 w tym zakresie posiadają zastrzeżenie „realizacja poszczególnych inwestycji zależeć będzie od polityki transportowej Rządu”. Należy zatem weryfikować te inwestycje w oparciu o bieżące dokumenty i plany inwestycyjne

³⁰ Oznacza to obowiązek wprowadzenia do planu zagospodarowania przestrzennego województwa wskazanego obszaru i programowania związanych z nim działań. Jest warunkiem uzgodnienia planu województwa z Koncepcją przez ministra właściwego ds. budownictwa, gospodarki przestrzennej i mieszkaniowej oraz zgodności dokumentów planistycznych niższych stopni z planem zagospodarowania przestrzennego województwa

Rysunek 3. Kierunki działań polityki przestrzennej służące podniesieniu konkurencyjności głównych ośrodków miejskich

Źródło: *Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030, uzupełniona o oznaczenia identyfikujące województwo kujawsko-pomorskie (B-T – Bydgoszcy-Toruń, G – Grudziądz, W – Włocławek)*

Powiązania międzyregionalne

Województwo kujawsko-pomorskie graniczy z pięcioma województwami³¹:

- łódzkim na długości 31 km na południowym wschodzie,
- mazowieckim na długości 205 km na wschodzie,
- pomorskim na długości 239 km na północy,
- warmińsko-mazurskim na długości 128 km na północnym wschodzie,
- wielkopolskim na długości 399,0 km na południu i zachodzie.

Z każdym z nich powiązane jest przebiegającymi korytarzami infrastrukturalnymi lub obszarami cennymi przyrodniczo, objętymi różnego rodzaju formami ochrony. Najmniej powiązań występuje z województwem łódzkim.

Do szczególnie istotnych zagadnień wymagających wypracowania wspólnego z województwami sąsiednimi rozwiązania lub podejmowania wspólnych działań należą:

- z samorządem województwa mazowieckiego - ustalenie punktu przekroczenia granicy województwa przez planowaną drogę ekspresową S10.
W związku ze zmianą przebiegu planowanej S10 na terenie woj. mazowieckiego i przybliżeniu jej do miasta Płock, dotychczas planowane wejście drogi na teren woj. kujawsko-pomorskiego w rejonie Blinna ulegnie przesunięciu w kierunku południowym, w okolicy Tłuchowa. Uzgodnienie punktu przekroczenia granicy województw umożliwi planowanie dalszego przebiegu drogi w kierunku Torunia;
- z samorządami województw: mazowieckiego i pomorskiego - podjęcie działań na rzecz wykorzystania potencjału gospodarczego rzeki Wisły.
Konieczne są wspólne działania mające na celu stworzenie technicznych możliwości prowadzenia żeglugi śródlądowej (rewitalizacja drogi wodnej E- 40) oraz wykorzystanie energetycznego potencjału rzeki.
Wskazane są również wspólne z województwem mazowieckim działania dla wykorzystania potencjału turystycznego Zbiornika Włocławskiego;
- z samorządem województwa wielkopolskiego - problem związany z planowanym poszerzeniem na teren województwa kujawsko-pomorskiego prowadzonej na terenie województwa wielkopolskiego eksploatacji węgla brunatnego.
Prowadzona metodą odkrywkową eksploatacja stanowi potencjalne zagrożenie dla wód podziemnych, ekosystemu jeziora Gopło, terenów cennych przyrodniczo i wysokoprodukcyjnych gleb. Niezbędna jest kompleksowa ocena korzyści i szkód ekologicznych, ekonomicznych i społecznych planowanego rozszerzenia obszaru eksploatacji;
- z samorządem województwa pomorskiego – koordynacja działań dla wykorzystania potencjału Światowego Rezerwatu Biosfery „Bory Tucholskie”.
Współpraca została zainicjowana ustaleniem obszaru funkcjonalnego o znaczeniu ponadregionalnym obejmującym obszar rezerwatu.

Ponadto współpraca z samorządami województw sąsiednich powinna obejmować:

- w zakresie środowiska przyrodniczego:
  - zapewnienie spójności obszarowych form ochrony przyrody, w szczególności poprzez ochronę korytarzy ekologicznych dolin rzecznych oraz międzynarodowych dróg migracji roślin i zwierząt oraz migracji ptaków,

³¹ Wg GUS 2015 r.

- wdrażanie zasad zagospodarowania określonych w planach ochrony parków krajobrazowych: Tucholskiego, Wdeckiego i Nadwiślańskiego (z woj. pomorskim), Krajeńskiego i Nadgoplańskiego Parku Tysiąclecia (z woj. wielkopolskim), Brodnickiego (z woj. warmińsko-mazurskim), Górznieńsko-Lidzbarskiego (z woj. warmińsko-mazurskim i mazowieckim), Gostynińsko-Włocławskiego (z woj. mazowieckim),
- ochronę obszarów zlewni rzek i poprawę stanu jakości wód rzek, w szczególności stanowiących źródła wody pitnej: zlewni rzeki Brdy – zapewniającej zaopatrzenie miasta Bydgoszcz (z woj. pomorskim), zlewni rzeki Drwęcy – zapewniającej zaopatrzenie miasta Torunia (z woj. warmińsko-mazurskim),
- ochronę głównych zbiorników wód podziemnych (z wszystkimi województwami);
- w zakresie infrastruktury technicznej współpracę przy określeniu przebiegu planowanych inwestycji:
  - linii elektroenergetycznej 400 kV relacji Grudziądz – Pelpin (z woj. pomorskim),
  - linii elektroenergetycznej 400 kV relacji Piła Krzewina – Bydgoszcz Zachód (z woj. wielkopolskim),
  - linii elektroenergetycznej 400 kV relacji Pątnów –Jasinec (z woj. wielkopolskim),
 oraz, w przypadku podjęcia decyzji o ich realizacji:
  - gazociągu przesyłowego gazu z łupków,
  - ropociągu pomorskiego Płock – Gdańsk (druga nitka);
- w zakresie transportu:
  - zapewnienie ciągłości planowanych inwestycji drogowych i kolejowych, w tym dotyczących modernizacji istniejących sieci, w zakresie przebiegu, kategorii i stanu technicznego,
  - przywrócenie żeglowności na drogach wodnych E40 i E70 (z woj. mazowieckim, wielkopolskim i pomorskim);
- w pozostałym zakresie:
  - wspieranie działań na rzecz zagospodarowania nadbrzeży, portów, przystani, szlaków wodnych oraz wspieranie realizacji infrastruktury związanej z rozwojem żeglugi na Międzynarodowych Drogach Wodnych E40 i E70 (z woj. pomorskim, wielkopolskim i mazowieckim),
  - utrzymanie i rozwój istniejących szlaków turystycznych, w szczególności międzynarodowych i międzyregionalnych, oraz zapewnienie ciągłości ich przebiegów,
  - zapewnienie warunków dla zlokalizowania w miejscowości Dębowiec, gmina Osiek 90 metrowego radioteleskopu Hevelius (współpraca z woj. pomorskim),
  - podejmowanie działań zapobiegających potencjalnym zagrożeniom, w tym powodziom.

STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO DO ROKU 2020 - PLAN MODERNIZACJI 2020+ JAKO PODSTAWA FORMUŁOWANIA ZAŁOŻEŃ ROZWOJU WOJEWÓDZTWA

Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan Modernizacji 2020+ (SRW) przyjęta została Uchwałą Nr XLI/693/13 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 21 października 2013 r. Jest ona głównym narzędziem kształtowania polityki regionalnej. Dokument ten określa wizję i cele rozwoju społeczno-gospodarczego województwa, a także działania służące ich realizacji.

Przyjęta misja rozwoju województwa: „Kujawsko-pomorskie - człowiek, rodzina, społeczeństwo” oddaje charakter zamierzeń rozwojowych. W bardzo skondensowanej formie przedstawia główne idee zawarte w Strategii – pełni rolę swoistego motta tegoż dokumentu, jest syntetyczną deklaracją czemu mają służyć i do czego mają doprowadzić zaprogramowane w niej działania.

W Strategii zidentyfikowano cztery priorytety rozwoju województwa oraz osiem celów strategicznych. Za najważniejszy uznano priorytet „Konkurencyjna gospodarka”, mający bezpośredni wpływ na jakość warunków życia mieszkańców, dochody samorządów wszystkich szczebli oraz rolę i pozycję województwa w gospodarce narodowej. Konieczność aktywizacji społeczno-gospodarczej miast przy uwzględnieniu ich pozycji w sieci osadniczej i dostosowaniu potencjału do oczekiwań stawianych przed nimi w zakresie stymulowania rozwoju regionu oraz dążenie do znacznego przyspieszenia rozwoju obszarów wiejskich zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju i ładu przestrzennego, było bezpośrednią podstawą identyfikacji priorytetu „Modernizacja przestrzeni wsi i miast”. Widząc potrzebę rozwoju ośrodków stołecznych jako generujących impulsy rozwojowe i budujących konkurencyjność regionów zidentyfikowano priorytet „Silna metropolia”. Ogólne wskaźniki różnych aspektów rozwoju społecznego należą w kujawsko-pomorskim do niskich lub najniższych w kraju stąd ważnym priorytetem jest „Nowoczesne społeczeństwo”.

Każdy z priorytetów może być realizowany za pomocą kilku z niżej wskazanych celów strategicznych.

- Gospodarka i miejsca pracy

Podstawowym i bezpośrednim celem działań projektowanych w ramach celu strategicznego „Gospodarka i miejsca pracy” jest zwiększenie liczby miejsc pracy, a więc ograniczenie bezrobocia poprzez aktywne działania związane z poprawą warunków tworzenia miejsc pracy i zwiększania zatrudnienia, ale celem pośrednim jest także rozwój przedsiębiorczości, rozumiany zarówno jako zwiększanie liczby zarejestrowanych podmiotów, jak i zwiększanie potencjału podmiotów już funkcjonujących.

- Dostępność i spójność

Podstawowym celem działań projektowanych w ramach celu strategicznego „Dostępność i spójność” jest zapewnienie właściwej dostępności zewnętrznej i spójności wewnętrznej województwa - które pozwolą na prawidłową obsługę mieszkańców oraz prawidłową obsługę dla potrzeb rozwoju gospodarczego.

- Aktywne społeczeństwo i sprawne usługi

Podstawowym celem działań projektowanych w ramach celu strategicznego „Aktywne społeczeństwo i sprawne usługi” jest podniesienie kapitału ludzkiego i społecznego województwa, a także zapewnienie wysokiego standardu usług publicznych dla mieszkańców regionu.

- Innowacyjność

Podstawowym celem działań projektowanych w ramach celu strategicznego „Innowacyjność” jest wzrost innowacyjności województwa, mającej bezpośredni wpływ na konkurencyjność gospodarki oraz rozwój społeczny.

- Nowoczesny sektor rolno-spożywczy

Podstawowym celem działań projektowanych w ramach celu strategicznego „Nowoczesny sektor rolno-spożywczy” jest kompleksowy rozwój sektora rolno-spożywczego, obejmującego zarówno działalność rolniczą, jak i przetwórczą – zarówno w aspekcie produkcji żywności, jak i wykorzystania produkcji rolniczej na inne cele (np. energetyczne).

- Bezpieczeństwo

Cel strategiczny „Bezpieczeństwo” nie ma charakteru stricte rozwojowego, ale ustalenia Strategii rozwoju województwa w dziedzinie bezpieczeństwa mają za zadanie utrzymanie zdobyczy innych celów strategicznych, dając im stabilne podstawy do dalszego rozwoju i modernizacji, są też niezbędne dla realizacji wyzwań rozwojowych. Zagadnienia bezpieczeństwa są „tłem” ale jednocześnie niezbędnym warunkiem dla osiągnięcia wysokiej jakości warunków życia oraz stabilności prowadzenia działalności gospodarczych - bezpieczeństwo, pozostając jedną z podstawowych potrzeb człowieka, odznaczającą się minimalizacją ryzyka utraty czegoś szczególnie cennego, staje się więc warunkiem koniecznym dla rozwoju województwa.

- Sprawne zarządzanie

Zasadniczym działaniem w ramach celu strategicznego „Sprawne zarządzanie” jest zapewnienie właściwego zarządzania na wszystkich szczeblach sektora publicznego w województwie w aspektach administracyjnych jak i przestrzennych.

- Tożsamość i dziedzictwo

Główną ideą działań projektowanych w ramach celu strategicznego „Tożsamość i dziedzictwo” jest zbudowanie identyfikacji regionalnej mieszkańców oraz rozpoznawalnego i pozytywnie postrzeganego wizerunku województwa na zewnątrz.

W „Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego - Plan modernizacji 2020+” na podstawie identyfikacji specyficznych problemów lub potencjałów rozwojowych o szczególnym znaczeniu w skali województwa wyróżniono 9 obszarów strategicznej interwencji (OSI)³², których wykaz, zasięg i podstawę delimitacji przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 1 Obszary strategicznej interwencji zidentyfikowane w Strategii Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan Modernizacji 2020+

OSI wskazane w Strategii rozwoju województwa	Zasięg przestrzenny	Podstawa delimitacji
Aglomeracja Bydgoszczy i Torunia	Centralna część województwa kujawsko-pomorskiego zakwalifikowana przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego do Obszaru Funkcjonalnego Bydgoszczy i Torunia.	Potrzeba stymulowania rozwoju Bydgoszczy i Torunia jako ośrodków regionalnych, rozwijających funkcje metropolitalne, będących „lokomotywą rozwoju” województwa a także negatywne konsekwencje intensywnych procesów suburbanizacji w sferze ładu przestrzennego i stanu środowiska oraz jakości życia mieszkańców.
Zagospodarowanie Dolnej Wisły i nowy stopień wodny	Dolina Dolnej Wisły w granicach województwa kujawsko-pomorskiego (w tym realizacja stopnia wodnego na Wiśle – poniżej Włocławka).	Rozległa dolina Wisły jest jednocześnie barierą dla zagospodarowania, jak i wielką szansą dla rozwoju różnorodnych funkcji. Realizacja stopnia wodnego poniżej Włocławka ma na celu przede wszystkim zwiększenie bezpieczeństwa powodziowego w dolinie Wisły oraz ochronę istniejącego stopnia wodnego we Włocławku przed katastrofą budowlaną. Dodatkowymi korzyściami będzie produkcja energii elektrycznej, ustanowienie kolejnej przeprawy drogowej przez Wisłę, poprawa

³² Pojęcie wprowadzone w Średniookresowej Strategii Rozwoju Kraju oraz w Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego w 2010 r. oznaczające „obszary, wobec których (a) wymagana jest interwencja rządu, ze względu na ciężar, którego region sam nie jest w stanie udźwignąć oraz (b) obszary, które ze względów społecznych, gospodarczych lub środowiskowych wywierają lub mogą w przyszłości wywierać istotny wpływ na rozwój kraju”.

		zdolności transportowej odcinka drogi wodnej E-40, stworzenie podstaw do rozwoju turystyki wodnej oraz stworzenie podstaw dla realizacji systemu nawodnień dla przeciwdziałania coraz częstszemu zagrożeniu klęską suszy oraz podniesienia efektywności gospodarki rolnej na Kujawach.
Kujawy – wyspecjalizowana strefa gospodarcza dla rolnictwa	Tereny rolne powiatów południowej części województwa: włocławskiego, radziejowskiego, aleksandrowskiego, inowrocławskiego, mogileńskiego, żnińskiego – objęte trwałym deficytem wód opadowych w okresie wegetacyjnym.	Problem środowiskowy - trwały deficyt wody na potrzeby rolnictwa w okresie wegetacyjnym, prowadzący do znacznego obniżenia plonów, a więc uniemożliwiający wykorzystanie w pełni zwartych obszarów rolniczej przestrzeni produkcyjnej o bardzo dużej przydatności dla rolnictwa.
Bory Tucholskie – strefa wykorzystania potencjałów endogenicznych północno-zachodniej części województwa	Powiaty: tucholski, sępoleński i świecki.	Współwystępowanie specyficznych dla wskazanego obszaru potencjałów endogenicznych, związanych z występowaniem szczególnych predyspozycji dla rozwoju gospodarki leśnej i przetwórstwa drewna, rozwoju turystyki zdrowotnej, rozwoju funkcji turystycznej w oparciu o walory przyrodnicze, rozwoju niektórych specjalistycznych dziedzin gospodarki rolnej.
Ochrona rolniczej przestrzeni produkcyjnej	Obszar wymaga szczegółowej delimitacji – mającej na celu wskazanie terenów rolnych o najwyższej przydatności dla rolnictwa (gleby chronione klas I-III oraz duże powierzchnie zwartych obszarów gleb klas IV).	Funkcja rolnicza należy do podstawowych działalności gospodarczych województwa i jest postrzegana jako jeden z głównych potencjałów rozwojowych. Stąd obszary wysokiej przydatności rolniczej stanowią walor o znaczeniu strategicznym dla rozwoju województwa.
Wzrost zatrudnienia	Cały obszar województwa – w szczególności interwencji wymagają powiaty położone poza ścisłym centrum województwa.	Trwale wysoki poziom bezrobocia na terenie województwa. Problem jest szczególnie istotny w powiatach położonych poza ścisłym centrum województwa, jednak interwencją powinna zostać objęta także część centralna, która może stanowić miejsce pracy dla mieszkańców powiatów peryferyjnych.
Przełamanie zapaści społeczno-gospodarczej wschodniej części województwa	Powiaty: grudziądzki, wąbrzeski, golubsko-dobrzyński, brodnicki, rypiński, lipnowski, włocławski i radziejowski oraz miasta Włocławek i Grudziądz.	Konieczność nadania impulsów rozwojowych wschodniej części województwa, zarówno poprzez działania na rzecz głównych ośrodków miejskich (Włocławek i Grudziądz, które powinny pełnić szczególną rolę w stymulowaniu rozwoju społecznego i gospodarczego otaczających powiatów), jak też wobec terenów wiejskich i pozostałych miast wskazanego obszaru (w tym miast powiatowych). We wskazanym obszarze problemy są na tyle złożone i na tyle długotrwałe, a skala problemów jest na tyle duża, że obniża konkurencyjność i zagraża podstawom funkcjonowania województwa jako całości.
Polityka miejska i rewitalizacja miast	52 miasta na terenie województwa kujawsko-pomorskiego.	Zaangażowanie miast wszystkich kategorii w rozwój społeczny i gospodarczy województwa, przy różnicowaniu działań w stosunku do poszczególnych kategorii miast adekwatnie do ich potencjału i oczekiwanej roli w rozwoju województwa.
Rozwój uzdrowisk	Uzdrowiska statutowe: Ciechocinek, Inowrocław, Wieniec-Zdrój oraz inne miejscowości, które uzyskują status uzdrowiska.	Województwo kujawsko-pomorskie jest regionem o bardzo silnym potencjale uzdrowiskowym. Jest to funkcja, która ma duże znaczenie gospodarcze dla miejscowości, w których jest realizowana oraz duże znaczenie wizerunkowe dla województwa – stanowi więc

Logika planowania regionalnego nakazuje, by zagadnienia wskazane w Strategii rozwoju województwa, jako kluczowe dla rozwoju regionu, a podlegające ze względu na swój charakter planowaniu przestrzennemu, zostały uwzględnione w planie zagospodarowania przestrzennego województwa poprzez sformułowanie dla nich specyficznych ustaleń. Podkreślić jednak należy, że nie wszystkie OSI wskazane w Strategii mogą i powinny być, ze względu na swój charakter, wskazane jako obszary funkcjonalne w rozumieniu ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Zagadnienie to było przedmiotem szczegółowych analiz na etapie określania obszarów funkcjonalnych³³.

Główne instrumenty realizacji Strategii to :

Założenia polityki terytorialnej województwa kujawsko- pomorskiego na lata 2014- 2020 przyjęte Uchwałą Nr 43/1605/13 Zarządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 30 października 2013 r.³⁴ Celem Polityki Terytorialnej (PT) jest odejście od postrzegania obszarów przez pryzmat granic administracyjnych na rzecz ich indywidualnych potencjałów, barier i wzajemnych zależności.

Wzajemne relacje mogą tutaj zachodzić zarówno na płaszczyźnie instytucjonalnej, programowej, jak i na poziomie konkretnych interwencji: infrastrukturalnych, społecznych, edukacyjnych, zwiększających pozytywne oddziaływanie pomiędzy obszarami (współpraca).

Terytorialny wymiar polityki rozwoju realizowany jest przez określenie obszarów funkcjonalno-przestrzennych związanych z procesami gospodarczymi i społecznymi w celu optymalnego wykorzystania endogenicznych czynników rozwoju oraz wykreowania nowych form współpracy pomiędzy jednostkami samorządu terytorialnego. W województwie kujawsko-pomorskim realizowana jest na czterech poziomach:

- poziom wojewódzki – obejmujący miasta Bydgoszcz i Toruń oraz obszar powiązany z nimi funkcjonalnie (ZIT wojewódzki³⁵),
- poziom regionalny i subregionalny – obejmujący miasta: Włocławek, Grudziądz i Inowrocław wraz z obszarami powiązаныmi z nimi funkcjonalnie (OSI miast regionalnych/subregionalnych),
- poziom ponadlokalny (powiatowy)– obejmujący obszar powiatu ziemskiego (Obszary Rozwoju Społeczno-Gospodarczego),
- poziom lokalny –w ramach idei rozwoju lokalnego, kierowanego przez społeczność (RLKS).

Na każdym poziomie realizowane są zadania odpowiadające jego specyfice. Planowane i wdrażane przedsięwzięcia mają wzmocnić potencjał rozwojowy określonego obszaru, a w ich realizację zaangażowane są jednostki samorządu terytorialnego, wchodzące w skład danego obszaru funkcjonalno-przestrzennego. Podstawą realizacji Polityki Terytorialnej na każdym jej poziomie jest Strategia Rozwoju przygotowana dla danego obszaru. Dokument taki wskazuje przede wszystkim kierunki i cele rozwojowe dla sfery społecznej i gospodarczej i zawiera przedsięwzięcia infrastrukturalne i społeczne niezbędne dla danego terytorium.

Zadania realizowane są głównie przy wsparciu środków Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014-2020 oraz innych źródeł finansowania. W przypadku poziomu lokalnego (zakresu działania Lokalnych Grup Działania) są to także środki Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020.

³³ Patrz rozdział 11. Identyfikacja obszarów funkcjonalnych

³⁴ Zmienione Uchwałą Nr 11/346/2016 Zarządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 16 marca 2016 r.

³⁵ ZIT – Zintegrowane Inwestycje Terytorialne, instrument mający na celu realizację w sposób zintegrowany strategii terytorialnych ukierunkowanych na zrównoważony rozwój miast wojewódzkich i ich obszarów funkcjonalnych

Rysunek 4 Poziomy i obszary realizacji polityki terytorialnej w województwie

Opracowanie własne – na podstawie załącznika do Uchwały Nr 11/346/2016 Zarządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 16 marca 2016 r.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko- Pomorskiego na lata 2014-2020 (dalej RPO 2014-2020) przyjęty Uchwałą Nr 1/1/14 Zarządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 8 grudnia 2014 r.

Jest to podstawowy instrument realizacji celów Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020 – Plan modernizacji 2020+. Program został przygotowany w oparciu o analizy społeczno-gospodarcze regionu oraz wynikające z nich wyzwania rozwojowe.

Celem głównym Programu jest uczynienie województwa kujawsko-pomorskiego konkurencyjnym i innowacyjnym regionem Europy oraz poprawa jakości warunków życia jego mieszkańców.

Program ten jest skierowany przede wszystkim do jednostek samorządu terytorialnego, podmiotów wykonujących usługi publiczne, organów administracji rządowej w województwach, szkół wyższych, szpitali i ośrodków zdrowia, a także organizacji non-profit.

W RPO 2014-2020 zastosowano szeroki kontekst terytorialny. Interwencja została skierowana między innymi na obszary wynikające z opisanych wyżej założeń Polityki Terytorialnej i obejmuje system preferencji dla projektów bądź odbiorców pomocy z określonych obszarów o określonych problemach rozwojowych.

UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE

1. Ludność – rozmieszczenie i zmiany jej liczby

Województwo kujawsko-pomorskie w 2015 roku zamieszkiwane było przez 2 086 210 osób, z czego 1 244 129 czyli 59,6% zamieszkiwało miasta, a 842 081 - obszary wiejskie.

W ostatnich latach obserwuje się nieznaczny ale sukcesywny spadek liczby mieszkańców województwa, przeciętnie o około 3 tys. osób rocznie. Dostrzega się też prawidłowość polegającą na zwiększaniu liczby ludności zamieszkującej tereny wiejskie, przy malejącej liczbie ludności miast. Skala zmian wynosi tu kilkadziesiąt tysięcy - w roku 2005 udział ludności miejskiej wynosił 61,5%. Należy jednak podkreślić, że za ubytek ludności miejskiej odpowiadają przede wszystkim miasta największe, w pozostałych obserwuje się niewielkie spadki, stagnację, a nawet wzrosty. Za wzrost liczby ludności wiejskiej odpowiadają prawie wyłącznie obszary podmiejskie Bydgoszczy i Torunia, gdzie w ciągu 10 lat nastąpił wzrost liczby mieszkańców o prawie 33 tys., a niektóre gminy zwiększyły zaludnienie o ponad 47%. Pozostałe obszary województwa cechują niewielkie zmiany, a notowane wzrosty lub spadki są na tyle nieznaczące, że nie wpływają na ich sytuację społeczno-gospodarczą – aż 40 % gmin w okresie ostatnich 10 lat nie zmieniło liczby ludności o więcej niż 2%; istotne negatywne zmiany (spadek powyżej 5%) dotyczą jedynie pojedynczych gmin: Chrostkowo, Bytoń, Radomin i miasta Włocławek.

Największą koncentrację ludności wykazuje centralna część województwa – miasta Bydgoszcz i Toruń oraz powiaty bydgoski i toruński. Obszar ten, zajmujący 16,2% powierzchni ogólnej województwa i 13,4% powierzchni bezleśnej, był w 2015 r. zamieszkiwany przez 37,1% ogółu ludności, w tym aż 20,7% ludności wiejskiej województwa.

Miarą nierównomiernego rozmieszczenia ludności na terenie województwa jest gęstość zaludnienia. Przeciętna gęstość zaludnienia wynosi 116 osób/km² przy czym na obszarach wiejskich wskaźnik ten wynosi 49 osób/km². W odniesieniu do obszarów bezleśnych, ogólny wskaźnik gęstości zaludnienia wynosi 153, a na obszarach wiejskich - 65 osób/km².

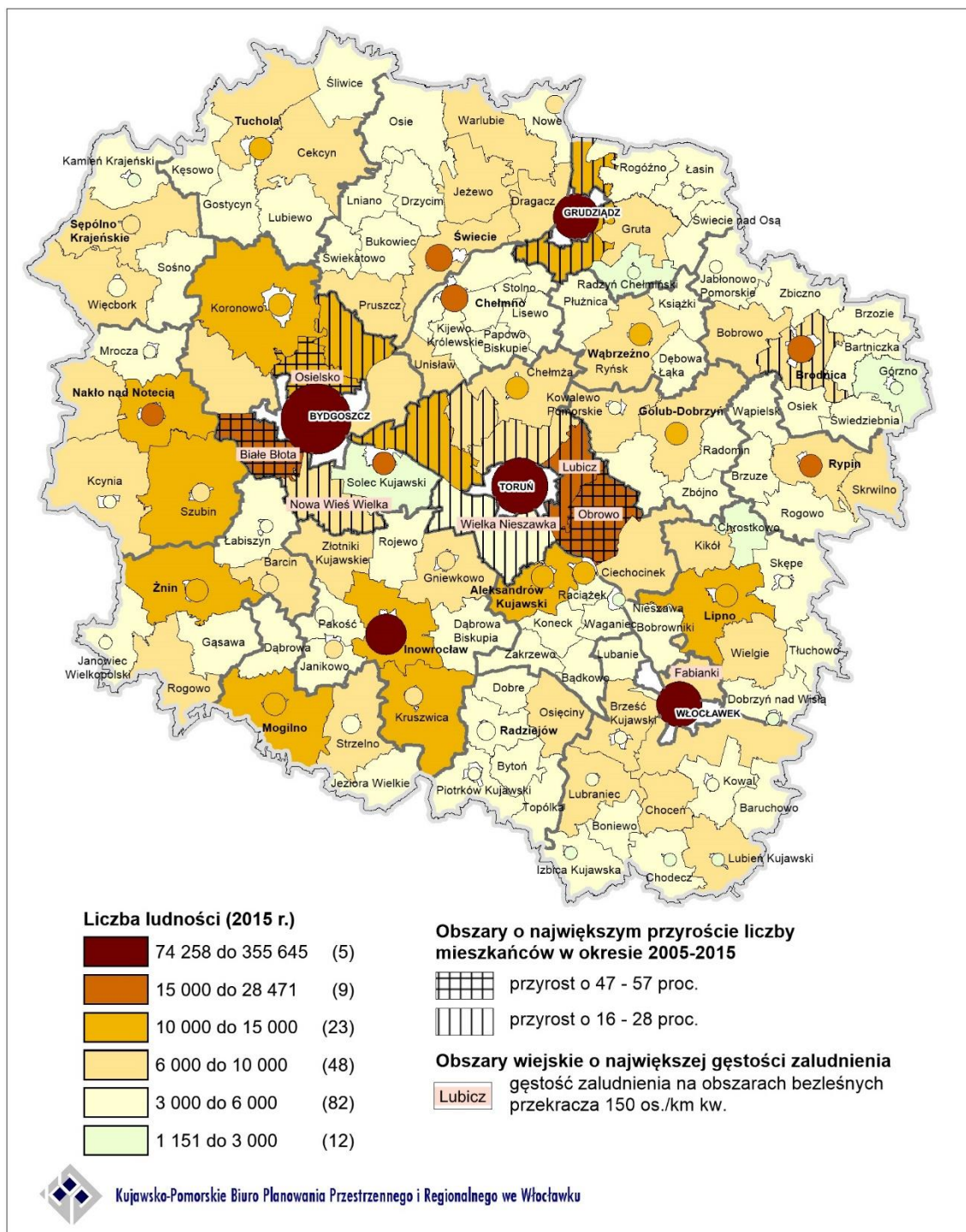
Tabela 2. Obszary wiejskie województwa o największej i najmniejszej gęstości zaludnienia na obszarach bezleśnych (2015 r.)

Lp.	Obszar	Gęstość zaludnienia (os./km ²)	Lp.	Obszar	Gęstość zaludnienia (os./km ²)
Największa gęstość zaludnienia			Najmniejsza gęstość zaludnienia		
1.	gm. Białe Błota	356	1.	wiejska część gm. Radzyń Chełmiński	33
2.	gm. Osielsko	306	2.	wiejska część gm. Kamień Krajeński	37
3.	gm. Lubicz	224	3.	gm. Sośno	38
4.	gm. Nowa Wieś Wielka	181	4.	wiejska część gm. Łasin	38
5.	gm. Fabianki	166	5.	wiejska część gm. Kcynia	39
6.	gm. Wielka Nieszawka	164	6.	wiejska część gm. Chodecz	39
7.	gm. Obrowo	154	7.	wiejska część gm. Skępe	40

8.	gm. Dąbrowa Chełmińska	118	8.	wiejska część gm. Mrocza	40
9.	gm. Jeżewo	116	9.	wiejska część gm. Izbica Kujawska	40
10.	gm. Aleksandrów Kujawski	108	10.	wiejska część gminy Piotrków Kujawski	40

Opracowano na podstawie danych GUS

Gęstość zaludnienia na obszarach wiejskich jest bardzo zróżnicowana i zawiera się w przedziale od 7 (Solec Kujawski) do 182 (Lubicz) osób na km² przy czym aż 2/3 obszarów wiejskich notuje wskaźnik w przedziale od 30 do 55. Wskaźnik ogólny w wielu gminach jest silnie zdeterminowany zaludnieniem; stąd też za zdecydowanie bardziej miarodajny uważa się wskaźnik odniesiony do powierzchni bezleśnych. Wśród obszarów wiejskich kujawsko-pomorskiego tak obliczona gęstość zaludnienia zawiera się w przedziale od 33 (wiejska część gminy Radzyń Chełmiński) do 356 osób/km² (Białe Błota). Najczęściej notuje się wskaźnik w przedziale 40 do 75 osób/km², który jest charakterystyczny dla ponad 90 gmin. Najwyższe wskaźniki notują obszary podmiejskie i jest to skutkiem procesu intensywnej suburbanizacji, jednak w kujawsko-pomorskim na te naturalne dla obszarów podmiejskich zjawiska nakłada się wysoka lesistość obszarów podmiejskich, wskutek czego wskaźniki gęstości zaludnienia na obszarach bezleśnych są bardzo wysokie (w gminie Białe Błota wskaźnik jest ponad 5-krotnie wyższy od przeciętnej dla obszarów wiejskich).

Rysunek 5. Rozmieszczenie i zmiany liczby ludności na terenie województwa kujawsko-pomorskiego ³⁶

Opracowano na podstawie danych GUS

Miasta, stanowiące koncentrację ludności, generalnie cechują się znacznie wyższymi wskaźnikami gęstości zaludnienia, jednak także ta grupa jest silnie zróżnicowana wewnętrznie. O ile w przypadku obszarów wiejskich wskaźnik odniesiony do powierzchni bezleśnej jest jedynym miarodajnym punktem porównań, to w przypadku miast, każdorazowo należy odnieść się do tego zagadnienia indywidualnie. W niektórych miastach kompleksy leśne pełnią ważne funkcje rekreacyjne i są

³⁶ Kółka na mapie symbolizują klasę wielkościową miast, zgodnie z rysunkiem nr 7

integralną częścią przestrzeni miast wykorzystywaną dla realizacji codziennych potrzeb ludności na równi z przestrzeniami zabudowanymi, terenami komunikacji, itp. W większości miast znaczący udział w powierzchni ogólnej mają tereny rolne, a w małych miastach ich udział w strukturze użytkowania gruntów jest niekiedy dominujący, co świadczy o realizowaniu w tych miastach funkcji typowych dla obszarów wiejskich. Na wartość wskaźnika gęstości zaludnienia wpływa także powierzchnia terenów przemysłowych i komunikacyjnych. Z opisanych powyżej powodów, w przypadku większości miast, wskaźnik gęstości zaludnienia nie ma większego znaczenia diagnostycznego. Miasta o najwyższej gęstości zaludnienia przekraczają wartość 2 tys. osób na 1 km². Miasto o najniższej gęstości - Nieszawa, notuje wskaźniki porównywalne z obszarami wiejskimi o najwyższych wartościach, ale już kolejne miasta o niskich wskaźnikach zdecydowanie przewyższają obszary wiejskie – nawet te o najwyższych wartościach.

Prognozowane zmiany liczby i struktur ludności

Prognoza demograficzna jest istotnym uwarunkowaniem rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego, gdyż określa kierunek zmian demograficznych jakich należy się spodziewać zgodnie z założeniami dotyczącymi ruchu naturalnego oraz migracji. Poniżej przedstawiono wyniki prognozy sporządzonej przez Główny Urząd Statystyczny do roku 2035 (dla wykonanych analiz jako rok wyjściowy przyjęto 2015). Jednoznacznie wskazuje ona na dwie główne niekorzystne tendencje: spadek ogólnej liczby ludności oraz postępujący proces starzenia się społeczeństwa. Do roku 2035 zakłada się spadek liczby mieszkańców o ponad 125 tys. osób (czyli o około 6%), przy czym dotyczyć on będzie wyłącznie miast (spadek o 152 tys.), gdyż na obszarach wiejskich prognozuje się wzrost liczby ludności o prawie 26 tys. osób. Poza tym nastąpi wzrost liczebności i udziału starszych grup wiekowych w ogólnej liczbie mieszkańców, połączony ze zmniejszaniem się udziałów grupy przedprodukcyjnej i produkcyjnej.

Liczebność poszczególnych grup wiekowych ma podstawowe znaczenie dla funkcjonowania usług, a więc istotne jej zmiany będą wymuszały zmiany w liczbie, rozmieszczeniu i profilu działalności tych placówek. Stąd szczególnie istotna jest prognoza zmian dla grup stanowiących odbiorców poszczególnych rodzajów usług – szczególnie publicznych (zadania własne samorządów), ale także komercyjnych – wpływających na możliwość zaspokajania zarówno podstawowych potrzeb jak i potrzeb ponadstandardowych, ale ważnych dla kształtowania jakości warunków życia.

Grupa 3-6 lat - zmniejszać się będzie liczba dzieci w wieku przedszkolnym. Zakłada się, że będzie ona o 25,7 tys. (o 29%) niższa, niż w roku 2015 - w miastach o 17,3 tys. (o 35%) a na obszarach wiejskich o 8,3 tys. (o 21%). Zmiana ta spowoduje ilościowe zmniejszenie zapotrzebowania na opiekę przedszkolną, ale ponieważ istotną kwestią dostępności do infrastruktury przedszkolnej jest jej położenie w stosunkowo niedużej odległości od miejsca zamieszkania, to bardzo ważne jest pozostawienie siatki obecnie funkcjonujących przedszkoli (a w uzasadnionych przypadkach tworzenie placówek w kolejnych miejscowościach).

Grupa 7-14 lat - obejmuje dzieci w wieku szkoły podstawowej. Jej liczebność zmniejszy się o 31,0 tys. (o 18%), z czego o 21,0 tys. (o 23%) w miastach i o 10,1 tys. (o 13%) na obszarach wiejskich. Zmiany te będą szczególnie istotne dla funkcjonowania sieci 8-klasowych szkół podstawowych (w wyniku reformy edukacji nie będą już działały gimnazja).

Grupa 15-18 lat – dla grupy tej prognozuje się spadek liczby ludności o około 14,1 tys. osób (o 16%) w stosunku do roku 2015 – dla miast o 10,5 tys. (o 22%), a dla obszarów wiejskich o 3,7 tys. (o 9%). Obejmuje ona uczniów uczęszczających do szkół ponadpodstawowych (które w wyniku przeprowadzonej reformy edukacji zastąpią szkoły ponadgimnazjalne). Należy zauważyć, że obecna

sieć tego typu szkół bazuje na niezbyt dużej liczbie ośrodków – więc ewentualne zmniejszenie liczby miejscowości ze szkołami skutkowałoby istotnym ograniczeniem ich dostępności.

Grupa 19-23 lata – zmiany tej grupy określają w sposób przybliżony zmianę zapotrzebowania na placówki szkolnictwa wyższego. Prognozuje się, że liczba osób w tym wieku znacznie się zmniejszy - o 34,8 tys. (o 27%). Miasta zanotują większy spadek - o około 20,1 tys. (o 30%), a obszary wiejskie o 14,0 tys. (o 23%). Tak duże zmiany, nawet przy utrzymaniu dużego zainteresowania kształceniem na poziomie wyższym, wymuszają zmiany w funkcjonowaniu szkół wyższych.

Najstarsze grupy wiekowe – wzrost ich liczebności i udziału w ogólnej liczbie mieszkańców będzie najbardziej wyrazistym aspektem zmian struktur wieku ludności. Dla osób w wieku 65 i więcej lat prognozowana jest bardzo silna tendencja wzrostowa – w stosunku do roku 2015 liczebność tej grupy w roku 2035 będzie większa aż o 160,6 tys. osób (o 50%), przy czym liczba ludności starszej w miastach wzrośnie o 83,8 tys. (o 40%), a na obszarach wiejskich o 76,8 tys. (o 71%). W roku 2035 ludność tej grupy wiekowej stanowić będzie 25% ludności województwa.

Jeszcze większą dynamikę wzrostu wykazywać będą grupy najstarsze – do roku 2035 liczebność osób w wieku 80 i więcej lat zwiększy się prawie dwukrotnie, co oznacza, że w wieku tym będą 152 tys. mieszkańców województwa (prawie 8% ogółu ludności).

Duży wzrost liczby mieszkańców starszych grup wiekowych spowoduje konieczność ilościowego dostosowania infrastruktury do potrzeb tych grup. Pojawi się konieczność zwiększonego zapotrzebowania na usługi opiekuńcze (zarówno w postaci placówek całodobowej opieki, jak i opieki dziennej oraz opieki dochodzącej). Zwiększy się również zapotrzebowanie na świadczenia medyczne, bardziej „przyjazne” osobom starszym usługi transportowe (zmniejszenie odległości między przystankami, lokowanie dodatkowych przystanków bliżej miejsc zamieszkania, niskopodłogowe autobusy, realizowanie transportu na żądanie, itp.), czy usługi związane z zagospodarowaniem wolnego czasu.

2. Uwarunkowania kształtujące warunki życia

Sieć osadnicza i jej hierarchia

Sieć osadniczą województwa tworzą 52 miasta oraz 3419³⁷ zamieszkiwanych miejscowości wiejskich. Gmina o najmniejszej liczbie miejscowości notuje ich 4, a o największej – 70, ale przeciętnie gmina liczy od kilkunastu do dwudziestu kilku miejscowości, a liczbę miejscowości przekraczającą 30 należy już uznać za bardzo dużą.

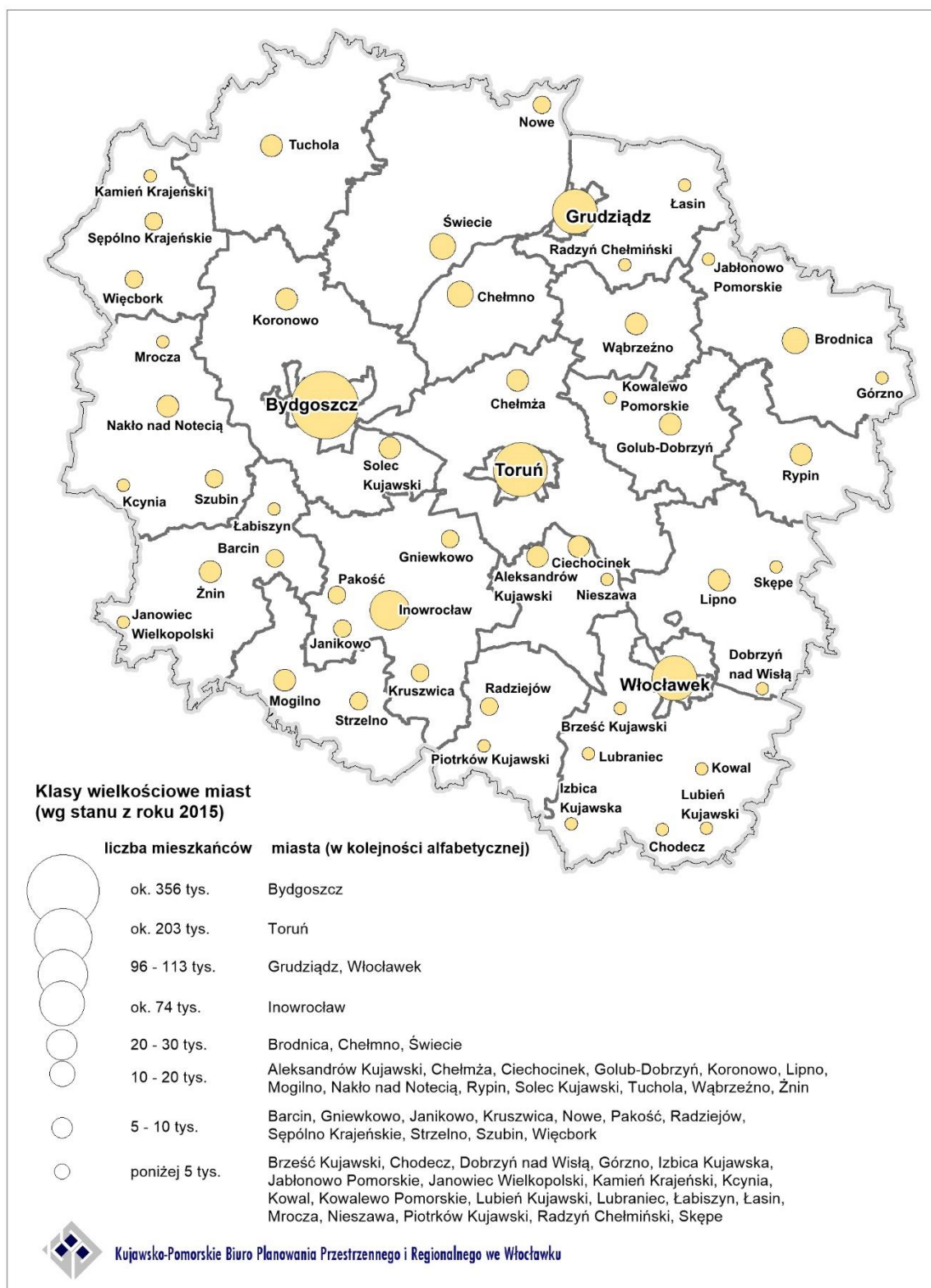
Rozkład wielkościowy największych miast na terenie województwa jest stosunkowo bliski teoretycznemu rozkładowi znanemu jako prawo Zipfa³⁹. Brakuje jednak ośrodków kilkudziesięciotysięcznych⁴⁰, natomiast niewspółmiernie wysoki jest udział miast małych i bardzo małych. Wśród 52 miast województwa, aż 31 liczy poniżej 10 tys. mieszkańców, w tym 20 poniżej 5 tys., a łączna liczba ludności miast liczących do 5 tys. wynosi zaledwie 64,4 tys. Pięć miast liczy poniżej 2 tysięcy, a więc ustępują pod względem liczby mieszkańców wielu miejscowościom wiejskim. Rozkład przestrzenny małych miast wskazuje, że ich koncentracja ma miejsce przede wszystkim w południowo-wschodniej i wschodniej części województwa – w powiecie włocławskim i grudziądzkim wszystkie miasta zaliczają się do tej klasy wielkościowej, a w powiatach

³⁷ Wg informacji urzędów gmin

³⁹ Oznacza to, że wielkość kolejnych miast jest ilorazem rangi danego miasta i wielkości miasta największego – przy modelowym ujęciu, drugie w kolejności miasto powinno stanowić 1/2 największego, trzecie – 1/3 największego, itd.

⁴⁰ ośrodków 40-60 tys.; są to ośrodki liczne w większości województw, stanowią ważne ogniwa sieci osadniczej, bo wykazują znaczący w skali podregionalnej potencjał społeczno-gospodarczy

radziejowskim, lipnowskim oraz brodnickim – należą do niej wszystkie miasta poza siedzibami powiatów.

Rysunek 6 Klasy wielkościowe miast

Opracowano na podstawie danych GUS

W strukturze wiejskiej sieci osadniczej zaznacza się wykształcenie dużych i bardzo dużych miejscowości - łącznie 108 miejscowości liczących ponad 1000 mieszkańców. Największa ich liczba znajduje się w gminach: Białe Błota (7), Lubicz (5), Nakło nad Notecią Obrowo, Osielsko (po 4), Fabianki, Koronowo, Grudziądz, Łysomice, Szubin, Wielka Nieszawka, Zławieś Wielka (po 3). W aż 36 gminach nie ma ani jednej miejscowości liczącej ponad 1 tys. mieszkańców, w tym w 3 (Kowal, Radziejów, Topólka) nie ma ani jednej miejscowości liczącej ponad 500 mieszkańców.

Tabela 3. Miasta województwa o największej i najmniejszej liczbie mieszkańców (2015 r.)

Lp.	Miasto	Liczba mieszkańców	Lp.	Miasto	Liczba mieszkańców
Największa liczba mieszkańców			Najmniejsza liczba mieszkańców		
1.	Bydgoszcz	355 645	1.	Lubień Kujawski	1 404
2.	Toruń	202 689	2.	Górzno	1 431
3.	Włocławek	113 041	3.	Radzyń Chełmiński	1 889
4.	Grudziądz	96 319	4.	Chodecz	1 896
5.	Inowrocław	74 258	5.	Nieszawa	1 953
6.	Brodnica	28 471	6.	Dobrzyń nad Wisłą	2 231
7.	Świecie	26 091	7.	Kamień Krajeński	2 408
8.	Chełmno	20 215	8.	Izbica Kujawska	2 695
9.	Nakło nad Notecią	18 930	9.	Lubraniec	3 092
10.	Rypin	16 629	10.	Łasin	3 387

Opracowano na podstawie danych GUS

Tabela 4. Miejscowości wiejskie o największej liczbie mieszkańców (2016 r.)

Lp.	Miejscowość	Gmina	Powiat	Liczba mieszkańców
1.	Białe Błota	Białe Błota	bydgoski	6 319
2.	Osielsko	Osielsko	bydgoski	4 239
3.	Łochowo	Białe Błota	bydgoski	4 005
4.	Unisław	Unisław	chełmiński	3 653
5.	Lubicz Górny	Lubicz	toruński	3 545
6.	Czernikowo	Czernikowo	toruński	3 242
7.	Brzoza	Nowa Wieś Wielka	bydgoski	3 129
8.	Niemcz	Osielsko	bydgoski	3 060
9.	Piechcin	Barcin	żniński	3 022
10.	Lubicz Dolny	Lubicz	toruński	2 988

Opracowano na podstawie danych pozyskanych z urzędów gmin w związku z realizacją opracowania „Ocena stanu przygotowania infrastruktury społecznej województwa kujawsko-pomorskiego dla potrzeb wszystkich pokoleń, ze szczególnym uwzględnieniem usług kierowanych do osób starszych. Etap I”.

Aż 32 miejscowości wiejskie liczą ponad 2 tys. mieszkańców. Mimo, że stanowią poniżej 1% ogółu miejscowości wiejskich, skupiają aż 10,5% ludności wiejskiej województwa. Przeważają wśród nich wsie podmiejskie w powiatach bydgoskim i toruńskim, ale duża jest też liczba miejscowości o innej genezie – są tu także duże wsie w obszarach dobrze rozwiniętego rolnictwa, pozarolnicze wsie borowiackie, osiedla przemysłowe, ośrodki usługowe, osiedla przy węzłach komunikacyjnych.

Większość miejscowości stanowią wsie małe i bardzo małe, zamieszkiwane przez bardzo małą część społeczności województwa. Mediana wielkości miejscowości wynosi 153⁴¹. Miejscowości liczące poniżej 100 mieszkańców, których jest blisko 1,2 tys., stanowią prawie 35% ogółu miejscowości województwa, ale ich ludność to niespełna 7% ludności wiejskiej województwa i tylko 2,9% ludności całego województwa.

⁴¹ co oznacza, że połowa wszystkich miejscowości w województwie liczy mniej niż 153 mieszkańców

Na uwagę zasługuje fakt, że największa miejscowość wiejska – Białe Błota (ponad 6,3 tys.) wyprzedza pod względem liczby mieszkańców aż 25 miast, a najmniejsze miasto (Lubień Kujawski – niespełna 1,5 tys.) jest mniejsze od około 60 miejscowości wiejskich. Ten szczególny wymiar kontinuum miejsko-wiejskiego (rozumianego w tym przypadku jako strefa współwystępowania w rozkładzie wielkościowym zarówno jednostek mających prawa miejskie, jak i ich nie mających) dotyczy więc ponad 80 miejscowości.

Tabela 5. Koncentracja ludności – rozkład wielkościowy miejscowości wiejskich

Klasa wielkościowa miejscowości (liczba ludności)	Liczba miejscowości	Łączna liczba ludności zamieszkującej klasę wielkościową	Udział w ogólnej liczbie miejscowości (%)	Udział w ludności wiejskiej województwa (%)
ponad 1000	108	192 874	3,2	22,5
ponad 800	156	234 800	4,6	27,4
ponad 600	274	315 548	8,0	36,9
ponad 500	362	363 525	10,6	42,5
ponad 400	526	436 940	15,4	51,0
ponad 200	1327	663 491	38,8	77,5
ponad 100	2244	797 162	65,6	93,1

Opracowano na podstawie danych pozyskanych z urzędów gmin w związku z realizacją opracowania „Ocena stanu przygotowania infrastruktury społecznej województwa kujawsko-pomorskiego dla potrzeb wszystkich pokoleń, ze szczególnym uwzględnieniem usług kierowanych do osób starszych. Etap I”.

W ujęciu administracyjnym liczba mieszkańców jest kluczowym uwarunkowaniem rozwoju. Jest czynnikiem warunkującym dochody budżetów gmin, wpływa na możliwości i koszty realizacji zadań własnych zależnych od wielkości zapotrzebowania oraz na generowanie impulsów rozwoju gospodarczego, zwłaszcza dla działalności handlowych i usługowych, gdzie podstawowym warunkiem powodzenia, jest popyt. W tym kontekście, gminy o małej liczbie mieszkańców lub niskiej gęstości zaludnienia, a zwłaszcza wykazujące obydwa te problemy, należy uznać za posiadające gorsze uwarunkowania rozwoju i zwykle niższą jakość warunków życia, niż gminy duże.

Wśród 144 gmin największą liczbą mieszkańców charakteryzuje się pięć największych miast stanowiących gminy miejskie.

Gminy miejsko-wiejskie są zazwyczaj znacząco większe od gmin wiejskich – najczęściej liczą ponad 8 tys. mieszkańców, podczas gdy w przypadku gmin wiejskich, najczęściej jest to 4 do 8 tys. Do gmin bardzo dużych, za które w kujawsko-pomorskim należy uznać gminy liczące ponad 20 tys. mieszkańców, zalicza się kilka gmin miejsko-wiejskich (zwłaszcza: Świecie, Nakło nad Notecią – te gminy liczą 32-34 tys. mieszkańców, Mogilno, Żnin, Szubin, Koronowo – liczące po około 24 tys. mieszkańców), dwie gminy miejskie (Brodnica i Chełmno) oraz największą gminę wiejską (Białe Błota). Aż 15 gmin liczy poniżej 4 tys. mieszkańców, w tym dwie najmniejsze gminy miejskie (Nieszawa i Kowal).

Na uwagę zasługuje fakt, że w przestrzeni województwa wykształciło się kilkanaście dosyć dużych lokalnych systemów osadniczych, liczących 20-35 tys. osób, składających się z kilkunastotysięcznego miasta i otaczających obszarów wiejskich. Systemy takie cechują się zauważalnym w skali województwa potencjałem usług i potencjałem gospodarczym. Są to obszary ważne dla kształtowania jakości warunków życia mieszkańców i konkurencyjności gospodarczej województwa, obserwuje się w nich także pewne aspekty suburbanizacji. Należy tu wskazać systemy miast: Brodnica, Świecie, Nakło nad Notecią, Mogilno, Żnin, Koronowo, Szubin, Lipno, Chełmno, Chełmża, Rypin, Aleksandrów Kujawski, Wąbrzeźno i Golub-Dobrzyń. Niestety w części

takich systemów dokonano podziału na gminy miejskie i wiejskie, co rozбивa naturalne powiązania w zakresie usług lokalnych i osłabia potencjał miast.

Sieć osadnicza województwa zorganizowana jest w sposób hierarchiczny, co oznacza, iż w zależności od liczby i charakteru pełniowanych funkcji, poszczególne ośrodki cechują się zróżnicowanym obszarem oddziaływania. Miejscowości wyposażone w funkcje powszechne, charakteryzują się małym obszarem oddziaływania i niewielką liczbą zależnych, podległych funkcjonalnie miejscowości, natomiast ośrodki wyposażone w funkcje rzadkie i specjalistyczne uzależniają znacznie większą liczbę ośrodków i ich mieszkańców.

Hierarchia sieci osadniczej odzwierciedla więc potencjał społeczno-gospodarczy miast, który stanowi podstawową siłę oddziaływania na obszary wiejskie i ich aktywizację.

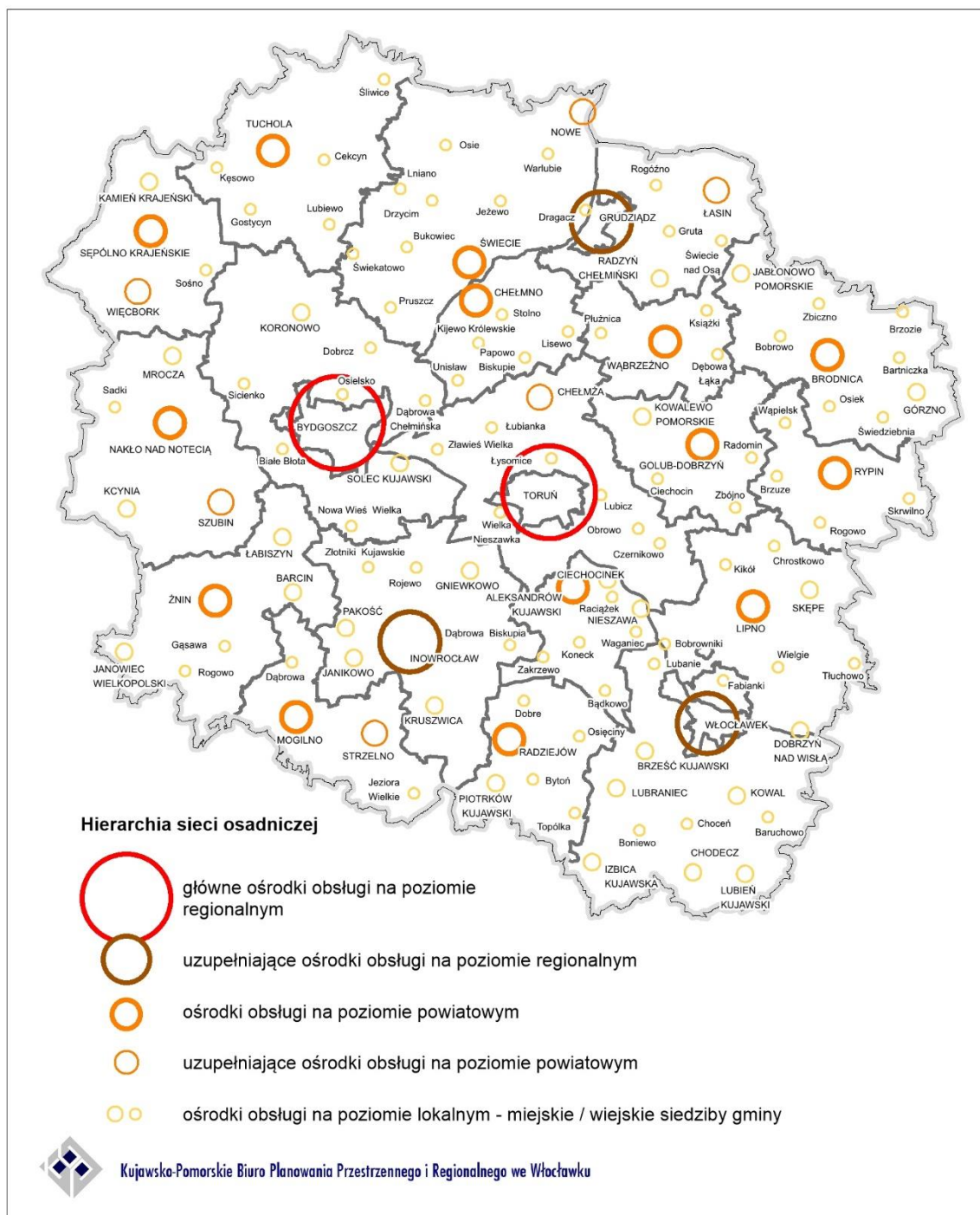
Na obecne zależności hierarchiczne decydujący wpływ miał podział administracyjny wprowadzony w roku 1999 oraz związana z nim reforma samorządowa. Była ona bardzo korzystna dla rozwoju ośrodków powiatowych, którym zostały przypisane obszary obsługi w zakresie usług publicznych zaliczanych do tzw. zadań własnych.

Na terenie województwa wyróżnić można kilka szczebli hierarchicznych sieci osadniczej, przy czym dla każdego z nich typowy jest określony zestaw pełniowanych funkcji i podobny zasięg przestrzenny oddziaływania. Są to następujące poziomy:

- poziom regionalny – ośrodki wojewódzkie (stołeczne) Bydgoszcz i Toruń, o obszarze oddziaływania obejmującym województwo, a w zakresie niektórych działalności - wykraczającym poza jego granice. Bydgoszcz i Toruń rozwijają potencjał metropolitalny, jako duopol są w KPZK 2030 postrzegane jako ośrodek metropolii sieciowej,
- poziom regionalny – ośrodki uzupełniające ośrodki wojewódzkie, o obszarze oddziaływania obejmującym w zakresie większości działalności część województwa (kilka powiatów), a w zakresie wyspecjalizowanych funkcji obszar całego województwa. Obecnie tylko Włocławek wykształcił tego typu działalności na satysfakcjonującym poziomie; jako potencjalne ośrodki wskazywane są Grudziądz i Inowrocław. Włocławek i Grudziądz są w KPZK 2030 zaliczane do kategorii „ośrodków regionalnych”,
- poziom powiatowy - obejmuje pozostałe, poza wymienionymi powyżej, miasta powiatowe: Aleksandrów Kujawski, Brodnica, Chełmno, Golub-Dobrzyń, Lipno, Mogilno, Nakło, Radziejów, Rypin, Sępólno Krajeńskie, Świecie, Tuchola, Wąbrzeźno, Żnin. Poziom ten wyznaczany jest przede wszystkim przez funkcjonowanie administracji powiatowej oraz instytucji jej podległych,
- poziom ośrodków o znaczeniu powiatowym, uzupełniających oddziaływanie siedzib powiatów - na terenie województwa jest kilka miast nie będących siedzibami powiatów, które jednak ze względu na zlokalizowane w nich instytucje i prowadzone działalności, obsługują mieszkańców powiatu, uzupełniając w tym zakresie ośrodki powiatowe. O kwalifikacji do tego szczebla hierarchicznego decydowały: potencjał szkolnictwa ponadgimnazjalnego, lokalizacja szpitali oraz znaczenie miasta w powiatowej sieci osadniczej. Do grupy tej zaliczono: Więcbork, Chełmżę, Łasin, Strzelno, Nowe, Szubin,
- poziom ośrodków o znaczeniu lokalnym, gminnym - obejmuje siedziby gmin, nie zaliczone do wyższych poziomów hierarchicznych. Koncentrują one działalności skierowane na obsługę mieszkańców gminy, w tym także obsługę rolnictwa, rzadko wykraczające swym oddziaływaniem poza jej granice. Pod względem prezentowanego potencjału ośrodki te wyraźnie dzielą się na 2 grupy:
  - miejskie siedziby gmin, wyposażone w większą liczbę usług i będące większymi skupiskami miejsc pracy; w części ośrodków działają szkoły średnie,
  - wiejskie siedziby gmin,

- poziom ośrodków uzupełniających siedziby gmin - poziom ten nie wykształcił się we wszystkich gminach, ale w części gmin o dużej powierzchni jest nawet kilka tworzących go miejscowości; obejmuje miejscowości w których zlokalizowano wybrane usługi publiczne, co wpłynęło na podporządkowanie funkcjonalne kilku - kilkunastu miejscowości sąsiednich; ten poziom hierarchiczny nie jest analizowany w Planie,
- wsie elementarne - nie wyposażone w usługi lub posiadające usługi, ale nie oddziałujące na sąsiednie miejscowości; ten poziom hierarchiczny nie jest analizowany w Planie.

Kilkadziesiąt miejscowości ma charakter ośrodków wyspecjalizowanych w skali województwa, a nawet w skali ponadregionalnej, ze względu na lokalizację działalności rzadko notowanych, mających szeroki zasięg oddziaływania. Wyróżnia się tu następujące kategorie świadczące o specjalizacji ośrodków wiejskich: szkolnictwo ponadgimnazjalne, funkcja przemysłowa, funkcja turystyczna, funkcja uzdrowiskowa i odnowy biologicznej, funkcja naukowo-badawcza, doradztwo na rzecz obszarów wiejskich, funkcja kulturalna, obsługa infrastruktury technicznej znaczenia regionalnego i krajowego. Coraz większa jest liczba miejscowości wiejskich pełniących funkcje mieszkaniowe o charakterze rezydencjalnym, realizowane prawie wyłącznie w strefach podmiejskich największych miast.

Rysunek 7. Hierarchia sieci osadniczej

Opracowanie własne

Charakter funkcjonalny obszarów wiejskich

Obszary wiejskie województwa są zróżnicowane pod względem pełnionych funkcji. W generalnym ujęciu należy uznać każdą z gmin wiejskich i wiejskich części gmin miejsko-wiejskich, za obszar wielofunkcyjny, jednak z pewnym ukierunkowaniem wynikającym z dominującego znaczenia jednej z funkcji lub zespołu funkcji.

Rysunek 8 Klasyfikacja gmin pod względem dominującej funkcji

Opracowanie własne

Uwzględniając więc te zróżnicowania, dokonano klasyfikacji na cztery kategorie, które są wynikiem obecnego stanu i charakteru rozwoju oraz towarzyszącego zagospodarowania, ale zapewne w przyszłości będą też determinować dalszy ich rozwój:

- gminy wielofunkcyjne o charakterze podmiejskim – są to gminy cechujące się złożonością funkcji typową dla obszarów podmiejskich, w których przewiduje się, że dalszy rozwój społeczno-

- gospodarczy i przestrzenny będzie pochodną suburbanizacji (gminy rozwijające się w ścisłym powiązaniu z pobliskimi miastami),
- b) gminy o dominującej funkcji rolniczej w obszarach o wysokim potencjale rolnictwa – są to gminy, w których ze względu na dobre warunki rozwoju rolnictwa, funkcja rolnicza powinna być traktowana jako wiodąca (predyspozycje dla wykształcenia nowoczesnego, efektywnego rolnictwa); gminy te wykazują szczególne predyspozycje dla rozwoju przetwórstwa rolno-spożywczego,
  - c) gminy o dominującej funkcji rolniczej w obszarach o średnim lub niskim potencjale rolnictwa – są to gminy, w których ze względu na występujące warunki rozwoju rolnictwa, funkcja rolnicza nie może być traktowana jako wiodąca; gminy te wykazują szczególne predyspozycje dla rozwoju przetwórstwa rolno-spożywczego, zwłaszcza ze względu na dużą liczbę osób poszukujących pracy przy małej liczbie miejsc pracy,
  - d) gminy wielofunkcyjne o dużym znaczeniu funkcji turystycznej lub leśnej – są to gminy wielofunkcyjne w obszarach, gdzie rolnictwo nie stanowi i nie będzie stanowić dominującej funkcji lub będzie słabo rozwinięte, ale jednocześnie są to gminy dla których nie przewiduje się urbanizacji podmiejskiej (lub też procesy urbanizacji wystąpią tylko w pewnych ich częściach i nie będą na tyle silne, by zdominować charakter całej gminy).

Obsługa ludności w zakresie usług publicznych

Sfera obsługi ludności kształtowana jest głównie przez szerokie zmiany o charakterze cywilizacyjnym oraz zachodzące procesy demograficzne, w tym zmiany struktur.

Możliwość zaspokajania potrzeb mieszkańców w zakresie usług jest również ściśle związana z charakterem sieci osadniczej, ponieważ rozmieszczenie ludności z jednej strony kształtuje popyt na usługi, ale z drugiej określa warunki organizacji podaży tych usług, a także wpływa na koszty zaspokajania potrzeb społecznych w tym zakresie ponoszone przez samorządy. Rozkład przestrzenny miast w województwie jest korzystnym uwarunkowaniem rozwoju, gdyż ułatwia kształtowanie powiązań funkcjonalnych, które z nielicznymi wyjątkami, zapewniają prawidłową obsługę całego obszaru województwa. Obydwa ośrodki stołeczne położone są centralnie, bardzo regularne zarówno wobec ośrodków stołecznych, jak i w przestrzeni województwa, jest rozmieszczenie kolejnych największych miast: Włocławka, Grudziądz i Inowrocławia; dobrze rozwinięta jest sieć miast powiatowych. Jedynym dużym obszarem województwa o wyraźnym niedorozwoju sieci miast jest północno-zachodnia część województwa, gdzie na północ od zasięgu wyznaczanego przez Tucholę – Koronowo – Świecie – Grudziądz - Nowe brakuje miast, a rzeczywista odległość komunikacyjna do najbliższego miasta przekracza znacznie 20 km. W obszarze tym mają miejsce utrudnienia dostępu do usług publicznych i komercyjnych, należy jednak zwrócić uwagę, iż jest to obszar w znacznej części zalesiony. Ponadto w południowej części powiatu włocławskiego, gdzie wprawdzie notuje się liczne małe miasta, duża odległość do siedziby powiatu powoduje utrudnienia w dostępie do tych działalności, które są typowe dla tego poziomu ośrodków (jest to istotne zwłaszcza w zakresie dostępu do leczenia specjalistycznego i szkół średnich).

Zadania administracji w odniesieniu do świadczenia usług publicznych zdefiniowane są w przepisach prawa regulujących działania poszczególnych jednostek administracji publicznej⁴² oraz w ustawach szczególnych⁴³.

⁴² Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym, ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa, ustawa z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej,

⁴³ Między innymi: ustawa z 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, ustawa z 7 września 1991 r. o systemie oświaty, ustawa z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawa z 25 czerwca 2010 r. o sporcie, ustawa z 7 czerwca 2001 r. o zbiorowym zaopatrzeniu w wodę i zbiorowym odprowadzaniu ścieków, ustawa z 10 kwietnia 1997 r. Prawo energetyczne, ustawa z 13 września

Podstawowym szczeblem administracji publicznej zajmującym się dostarczaniem usług publicznych jest samorząd gminny, którego zadaniem jest zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w szczególności w zakresie ochrony zdrowia, pomocy społecznej, oświaty, kultury, kultury fizycznej. Podobny zakres działań ale dotyczący zadań o charakterze ponadgminnym, ma samorząd powiatowy. O sposobie realizacji tych zadań decyduje zainteresowany samorząd kierując się własną polityką społeczno-gospodarczą oraz analizą skali potrzeb i możliwości finansowych.

W Planie pominięto analizę organizacji usług, które są domeną gminy lub powiatu. Dostępność do takich usług była przedmiotem badania⁴⁴, którym objęto m.in. szczegółową lokalizację obiektów, w których świadczone są lokalne usługi publiczne oraz pewne podstawowe aspekty związane z jakością świadczonych w tych obiektach usług. W zakresie rozmieszczenia bazy infrastruktury społecznej zaobserwowano duże różnicowania. W przypadku placówek opieki żłobkowej obserwuje się bardzo małą liczbę placówek, a funkcjonujące obecnie placówki charakteryzują się wysokim stanem wypełnienia⁴⁵. Powoduje to bardzo małą dostępność tego rodzaju usług (na terenie 8 powiatów w ogóle nie ma tego typu placówek, większość we wschodniej części województwa). Znacznie lepsza jest dostępność placówek przedszkolnych, które charakteryzuje duża liczba i stosunkowo równomierny rozkład przestrzenny miejscowości wyposażonych w placówkę przedszkolną. W zakresie obiektów, w których realizowane są usługi edukacyjne (szkoła podstawowa, gimnazjum, szkoła ponadgimnazjalna) uzasadnione jest określanie stanu ich dostępności jako dobry. Konieczne jest tu jedynie wskazanie, że każdy kolejny z ww. poziomów edukacji to mniejsza liczba placówek i spadek ich dostępności w miejscowościach, co powoduje konieczność dojazdów z miejsca zamieszkania do miejscowości, w której funkcjonuje szkoła. Jest to sytuacja typowa i spodziewana, rodząca ewentualne problemy natury organizacyjnej (organizacja transportu publicznego nie była przedmiotem analizy). Istotne jest też zaobserwowane zjawisko, że każdy kolejny poziom edukacji cechuje się coraz mniejszym wypełnieniem placówek – w tym zakresie szkoły ponadgimnazjalne notują już znaczne rezerwy. Szkolnictwo to jedyny aspekt badanych usług publicznych, który podlega dość równomiernemu rozkładowi przestrzennemu. Inne analizowane, zwłaszcza takie jak zagospodarowanie wolnego czasu i aktywność kulturalna, infrastruktura sportowo-rekreacyjna, opieka zdrowotna, usługi opiekuńcze oraz zagadnienie porządku publicznego cechują się już daleko idącym różnicowaniem w zakresie dostępności i różnicowań terytorialnych. Wynika to z odmiennej polityki samorządów lokalnych wobec poszczególnych rodzajów usług będącej najczęściej wyrazem kombinacji aspiracji samorządu, oczekiwań i aktywności mieszkańców oraz możliwości finansowych JST. Ujawniono również braki w zakresie specjalistycznych usług kierowanych do wybranych grup społecznych, które może skutkować ich wykluczeniem i spadkiem jakości warunków życia. Dotyczy to ludności starszej, wobec której notuje się niedobór usług opiekuńczo-zdrowotnych (np. dostępność lekarzy specjalistów, dziennych domów opieki, zorganizowanych aktywności kulturalno-rekreacyjnych) oraz osób z niepełnosprawnościami (obserwuje się nadal duże potrzeby w zakresie adaptacji architektonicznej budynków, w których świadczone są usługi publiczne). Obserwacja ta w kontekście postępującego starzenia się społeczeństwa nabiera charakteru wyzwania rozwojowego adresowanego do władz publicznych wszystkich szczebli.

1996 r. o utrzymaniu czystości i porządku w gminach; ustawa z 20 grudnia 1996 r. o gospodarce komunalnej, ustawa z 6 września 2001 r. o transporcie drogowym, ustawa z 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej

⁴⁴ „Ocena stanu przygotowania infrastruktury społecznej województwa kujawsko-pomorskiego dla potrzeb wszystkich pokoleń, ze szczególnym uwzględnieniem usług skierowanych do osób starszych. Etap I – obszar województwa kujawsko-pomorskiego z wyłączeniem 5 największych miast, Kujawsko-Pomorskie Biuro Planowania Przestrzennego i Regionalnego we Włocławku, 2017 r.

⁴⁵ Publiczne placówki opieki żłobkowej na badanym obszarze są nawet przepelnione – liczba uczęszczających dzieci w stosunku do liczby miejsc w placówce (stan zapelnienia) wyniosła 104%.

W dalszej części opracowania w analizie skupiono się na usługach publicznych, które realizuje samorząd województwa lub są pochodną państwowych rozwiązań systemowych.

Administracja publiczna

Bydgoszcz i Toruń, jako główne ośrodki województwa, są siedzibą głównych organów administracji publicznej, Bydgoszcz rządowej - Kujawsko-Pomorski Urząd Wojewódzki w Bydgoszczy, Toruń samorządowej - Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu. Są również siedzibami instytucji państwowych, organów będących przedstawicielstwami administracji rządowej, jak i instytucji zagranicznych, tylko nieliczne z nich rozlokowane są w innych ośrodkach. Wśród ważniejszych wymienić należy: Delegaturę Najwyższej Izby Kontroli w Bydgoszczy, sądy okręgowe i prokuratury okręgowe (w Bydgoszczy, Toruniu i Włocławku), Wojewódzki Sąd Administracyjny w Bydgoszczy, Oddział Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad w Bydgoszczy i jego Rejony w Bydgoszczy, Toruniu, Nakle nad Notecią, Włocławku, Świeciu i Inowrocławiu, Archiwum Państwowe w Bydgoszczy i jego oddział w Inowrocławiu oraz Archiwum Państwowe w Toruniu i jego oddział we Włocławku. Rangę miast wojewódzkich Bydgoszczy i Torunia podkreślają także ulokowane w nich konsulaty.

Główne urzędy administracji publicznej posiadają swoje oddziały, delegatury, a także jednostki organizacyjne:

- Urząd Wojewódzki – posiada Delegatury w Toruniu i we Włocławku. Wojewoda dysponuje również administracją zespoloną, obejmującą Komendę Wojewódzką Policji w Bydgoszczy i Państwowej Straży Pożarnej w Toruniu, Kuratorium Oświaty w Bydgoszczy, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Toruniu z Delegaturami we Włocławku i Bydgoszczy oraz branżowych inspektorów wojewódzkich.
- Urząd Marszałkowski - posiada przedstawicielstwa w Bydgoszczy, Włocławku, Grudziądzu i Inowrocławiu, a także jednostki organizacyjne⁴⁶, w dziedzinie oświaty, ochrony zdrowia, kultury, spraw społecznych i in., rozlokowane w różnych ośrodkach na terenie województwa

Wśród organów administracji niezespolonej, wymienić należy m.in. Regionalną Dyрекcyję Ochrony Środowiska w Bydgoszczy, Izbę Administracji Skarbowej w Bydgoszczy, Wojewódzki Sztab Wojskowy w Bydgoszczy, jednostki terenowe RZGW w Gdańsku zlokalizowane w Bydgoszczy, Toruniu i Chełmnie, oraz RZGW w Warszawie Inspektorat we Włocławku, Urząd Statystyczny w Bydgoszczy.

Ulokowanie organów administracji w Bydgoszczy i Toruniu, uzupełnione o wybrane instytucje rozlokowane w innych ośrodkach w województwie, zapewnia do nich dogodną dostępność mieszkańcom województwa.

Nauka i edukacja

Wiodącymi ośrodkami szkolnictwa wyższego w województwie kujawsko-pomorskim są Bydgoszcz i Toruń. Uczelnie wyższe, w tym filie i punkty zamiejscowe uczelni spoza regionu, zlokalizowane są również w miastach: Włocławek, Inowrocław, Grudziądz, Tuchola, Świecie i Brodnica.

Wśród szkół wyższych wyróżnia się 5 szkół państwowych czterech różnych typów (trzy uniwersytety, w tym jeden o profilu technicznym, jedna wyższa szkoła artystyczna i jedna wyższa szkoła zawodowa) oraz kilka szkół niepublicznych o ukształtowanej renomie, pozycji na rynku szkół

⁴⁶ Art. 8 ust. 1 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa

wyższych oraz znaczącej liczbie studentów; wśród szkół niepublicznych znajdują się 3 seminaria duchowne. Na tle uczelni w kraju wyróżniające pozycje zajmują⁴⁷: Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy im. J. i J. Śniadeckich w Bydgoszczy, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Wyższa Szkoła Bankowa w Toruniu. Nie stanowi to jednak potencjału wyróżniającego na tle innych województw w kraju, stąd znaczna część młodzieży z kujawsko-pomorskiego podejmuje studia poza województwem.

Istotną rolę w kształceniu i podnoszeniu kwalifikacji mieszkańców województwa odgrywają, funkcjonujące jednostki organizacyjne Samorządu Województwa: Kujawsko-Pomorskie Centrum Edukacji Nauczycieli w Bydgoszczy, Toruniu i Włocławku, biblioteki pedagogiczne w Bydgoszczy i Toruniu, Okręgowy Ośrodek Doksztalcania Zawodowego w Bydgoszczy, Medyczo-Społeczne Centrum Kształcenia Zawodowego i Ustawicznego w Toruniu i Inowrocławiu.

Samorząd województwa prowadzi również placówki specjalne: Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy nr 1 dla Dzieci i Młodzieży Słabo Widzącej i Niewidomej w Bydgoszczy, Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy w Bydgoszczy i Toruniu oraz zespoły szkół specjalnych w Bydgoszczy i Ciechocinku.

Ochrona zdrowia

Na terenie województwa w wyniku zmian systemowych⁴⁸ w tzw. sieci szpitali, systemie podstawowego szpitalnego zabezpieczenia świadczeń opieki zdrowotnej spośród 72 funkcjonujących tu szpitali znalazło się 30, w tym 7 specjalistycznego zabezpieczenia zdrowotnego. Wszystkie szpitale łącznie posiadają bazę łóżek w liczbie nieznacznie przewyższającej średnią krajową. Największa liczba szpitali publicznych działa w Bydgoszczy i w Toruniu, przy czym szpitale wojewódzkie posiadają Bydgoszcz, Toruń, Włocławek i Świecie. Szpitale ogólne zlokalizowane są w poszczególnych powiatach. Istotną rolę w opiece zdrowotnej pełnią również: Centrum Onkologii w Bydgoszczy, Kujawsko-Pomorskie Centrum Pulmonologii w Bydgoszczy, Wojewódzka Przychodnia Zdrowia Psychicznego w Bydgoszczy, Wojewódzka Stacja Pogotowia Ratunkowego w Bydgoszczy, Wojewódzkie Ośrodki Medycyny Pracy w Bydgoszczy, Toruniu i Włocławku, Wojewódzki Ośrodek Terapii Uzależnień i Współzależnienia w Toruniu. Warto podkreślić, że w ostatnich latach powstają specjalistyczne szpitale niepubliczne, realizujące również publiczne zadania – kilka tego typu placówek mieści się w Bydgoszczy i co najmniej po jednym w Toruniu i Włocławku, a także w Osiełsku - jest to jedyny szpital na terenach wiejskich w województwie. Lecznictwo specjalistyczne realizowane jest również w warunkach ambulatoryjnych, poprzez kilkadziesiąt poradni przyszpitalnych, poradni i przychodni specjalistycznych, w tym niepublicznych. Mieszkańcy województwa mają również dostęp do lecznictwa uzdrowiskowego, realizowanego w Ciechocinku, Inowrocławiu i Wieńcu-Zdroju.

Liczba obiektów i ich specjalistyczne zróżnicowanie nie znajduje jednak pozytywnego odzwierciedlenia w stanie zdrowia i długości życia mieszkańców województwa. Pod względem liczby hospitalizowanych oraz wskaźników umieralności z powodu chorób wiodących (układu krążenia, nowotworów złośliwych, układu oddechowego) region zajmuje jedną z najwyższych pozycji w kraju. Pod względem oczekiwanego dalszego trwania życia z kolei, jedno z najniższych.

⁴⁷ najwyższe notowania ma Uniwersytet im. M. Kopernika w Toruniu, który w 2016 r. uplasował się na 10 pozycji wśród wyższych szkół publicznych w Polsce, wg Ranking Uczelni Akademickich Perspektywy 2016

⁴⁸ Od lipca 2017 roku zgodnie z ustawą z dnia 23 marca 2017 r. o zmianie ustawy o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych wdrażane są nowe regulacje dotyczące organizacji udzielania świadczeń opieki zdrowotnej przez szpitale. Ujęcie szpitala w tzw. sieci szpitali oznacza gwarancję zawarcia umowy z Narodowym Funduszem Zdrowia bez konieczności uczestniczenia w postępowaniu konkursowym.

Występują zatem jeszcze duże potrzeby w zakresie dostępności i jakości opieki medycznej w województwie.

Kultura

Do placówek kulturalnych w województwie pełniących funkcję regionalną, zaliczyć należy przede wszystkim obiekty zarządzane przez jednostki organizacyjne samorządu województwa. Znajdują się one w 3 największych miastach województwa oraz w Biskupinie, Lubostroniu i Szafarni. W Bydgoszczy działają: Opera Nova, Filharmonia Pomorska im. Ignacego Paderewskiego, Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna, Kujawsko-Pomorskie Centrum Kultury. W Toruniu działają: Teatr im. Wilama Horzycy, Pomorski Impresaryjny Teatr Muzyczny, Muzeum Etnograficzne im. Marii Znamierowskiej - Prüfferowej, Wojewódzka Biblioteka Publiczna – Książnica Kopernikańska, Wojewódzki Ośrodek Animacji Kultury, Galeria Sztuki "Wozownia", Galeria i Ośrodek Plastycznej Twórczości Dziecka. We Włocławku działa Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej, w Biskupinie Muzeum Archeologiczne, w Szafarni Ośrodek Chopinowski, a w Lubostroniu Pałac Lubostroń. Ponadto instytucjami o dużym znaczeniu regionalnym są najważniejsze instytucje miejskie w Bydgoszczy (Teatr Polski, Miejskie Centrum Kultury, Muzeum Okręgowe) i Toruniu (Teatr Baj Pomorski, Centrum Sztuki Współczesnej, Centrum Kultury Dwór Artusa), Centrum Kulturalno-Kongresowe Jordanki. Nietypową instytucją kulturalną, która promuje zainteresowanie nauką i wiedzą, szczególnie wśród dzieci i młodzieży, jest Centrum Nowoczesności Młyn Wiedzy w Toruniu. Powstawanie tego typu instytucji jest nowym trendem i należy spodziewać się rozwoju tego typu placówek.

Wymienione instytucje kultury organizują cykliczne imprezy artystyczne, promujące województwo nie tylko w kraju, ale także na arenie międzynarodowej. Przykładem są: Międzynarodowy Konkurs Pianistyczny im. Ignacego Jana Paderewskiego oraz Konkurs Wokalny im. I.J. Paderewskiego organizowane przez bydgoskie Towarzystwo Muzyczne im. Paderewskiego, Bydgoski Festiwal Muzyczny oraz Międzynarodowy Festiwal i Kongres Musica Antiqua Europae Orientalis - organizowane przez Filharmonię Pomorską im. I.J. Paderewskiego, Międzynarodowy Festiwal Teatralny KONTAKT - realizowany jest przez toruński Teatr im. Wilama Horzycy i wiele innych.

Pozostałe

Wśród innych jednostek organizacyjnych podległych Samorządowi Województwa, działających na rzecz mieszkańców województwa, są ukierunkowane na sprawy społeczne Regionalne Centrum Rozwoju Społecznego w Toruniu, Wojewódzki Urząd Pracy w Toruniu, Kujawsko-Pomorski Ośrodek Adopcyjny w Toruniu. Funkcjonują również Wojewódzkie Ośrodki Ruchu Drogowego w Bydgoszczy, Toruniu i Włocławku, Zarząd Dróg Wojewódzkich w Bydgoszczy⁴⁹.

W zagadnieniu obsługi ludności zdecydowanie trudno jest wykazać istotne zróżnicowanie przestrzenne. Trzy zasadnicze szczeble hierarchii sieci osadniczej (siedziby gmin, powiatów oraz stolice województwa) posiadają adekwatną do swojej rangi ofertę usług publicznych. Podkreślić należy, że funkcjonuje kilka ośrodków, których zakres usług jest jeszcze szerszy i stanowią one uzupełnienie dla ośrodków wyższego rzędu. Są to szczególnie miasta - siedziby powiatu Włocławek i Grudziądz oraz kilka miast – siedzib gmin.

⁴⁹ Posiadający sześć rejonów w: Inowrocławiu, Toruniu, Tucholi, Wąbrzeźnie, Włocławku i Żółądowie

Specyficzna sytuacja wykształciła się w przypadku stolic województwa. Obydwa ośrodki posiadają paletę usług adekwatną do ich roli w hierarchii sieci osadniczej województwa. Z racji różnicy skali⁵⁰ bogatszą ofertę usług, w tym usług o charakterze metropolitalnym, prezentuje Bydgoszcz. Z drugiej strony pewne specyficzne usługi związane szczególnie z ruchem turystycznym są szerzej rozwinięte w Toruniu. Niestety, w przypadku obydwu miast dominuje lokalna, miejska optyka budowy portfela usług publicznych. Obserwuje się przede wszystkim dążenie do realizacji usług, które są już obecne w sąsiednim ośrodku i w ten sposób zdobycia równorzędnej pozycji konkurencyjnej. Wszystko to dzieje się w sytuacji kiedy to obydwie ośrodki posiadają taki sam formalny status i stanowią jeden poziom w hierarchii sieci osadniczej województwa. Taka polityka będzie prowadziła do zanikania różnic potencjału obu ośrodków, co w konsekwencji spowoduje obniżanie wzajemnych przepływów i związków funkcjonalnych pomiędzy stolicami regionu. Ponadto działania takie obniżają potencjał konkurencyjny całego obszaru metropolitalnego w stosunku do silnych sąsiednich metropolii.

Obok sfery publicznej należy zwrócić uwagę na komercyjne obiekty obsługi ludności, zwłaszcza na trwający rozwój wielkopowierzchniowych centrów handlowych. Pomimo przeświadczenia o nasyceniu się przestrzeni obiektami tego typu, wciąż obserwuje się nowe inwestycje, w szczególności wyspecjalizowanych centrów handlowych, np. budowlanych, sportowych. Warto zauważyć, że w małych miastach tego typu placówki handlowe przyczyniają się do wzmocnienia funkcji centralnych, gdyż generują dodatkowy ruch w relacjach miasto – obszary otaczające. Podobne relacje w dużych miastach generują wyspecjalizowane obiekty handlowe. Nadal obserwuje się realizację centrów komercyjnych usług związanych z rekreacją i rozrywką. Dotyczy to między innymi: multipleksów, kompleksów do ćwiczeń sportowych i odnowy biologicznej, parków rozrywki, komercyjnych pływalni i aquaparków oraz centrów handlowych.

W ostatnich latach obserwuje się szereg trendów i procesów związanych ze stanem i charakterem usług publicznych w województwie kujawsko-pomorskim. Są to:

- krystalizacja hierarchii sieci osadniczej – obserwuje się rozwój lub uzupełnianie usług na poszczególnych poziomach hierarchii, ale ewentualne zmiany nie prowadzą do zmian samej hierarchii,
- rozwój usług publicznych, w tym takich o charakterze funkcji metropolitalnych, oraz usług stricte komercyjnych na obszarach podmiejskich stolic województwa,
- dążenie do powielania palety funkcji metropolitalnych w Bydgoszczy i Toruniu (brak komplementarności funkcji) – prowadzenie polityki kształtowania tych funkcji z poziomu optyki miejskiej, a nie regionalnej,
- zmiana oczekiwań i wymogów co do jakości i skali oddziaływania usług publicznych na różnych szczeblach formułowana przez mieszkańców (dostępność, jakość, nowe technologie, nowe trendy),
- pojawianie się „nowych” usług o charakterze powszechnym (np. boiska typu „orlik”),
- znaczny wzrost mobilności ludności (motoryzacja indywidualna, swoboda podróżowania) powodujący stały spadek znaczenia tradycyjnych punktów dystrybucji usług – zarówno ośrodków jak i placówek,
- wzrost oczekiwań formułowanych wobec transportu publicznego różnego zasięgu (miejski, aglomeracyjny, regionalny, krajowy, zagraniczny) w kontekście jego nadrzędnej roli w dostępności do usług publicznych,
- rozwój i upowszechnianie się e-usług, co będzie skutkowało daleko idącą restrukturyzacją lub nawet likwidacją ich tradycyjnych odpowiedników w części branż przy generalnym zachowaniu lub polepszeniu jakości i dostępności oferowanych usług.

⁵⁰ Toruń stanowi jedynie 56,9% potencjału ludnościowego Bydgoszczy

Transport publiczny

W dostępie do usług znaczącą rolę odgrywa transport publiczny. Mimo powszechnego korzystania z transportu indywidualnego transport zbiorowy jest nadal istotny, zwłaszcza dla osób dojeżdżających, między innymi do szkół, uczelni, czy specjalistycznych usług ochrony zdrowia.

Za organizację i funkcjonowanie transportu publicznego na swoim obszarze, a także opracowanie planu transportowego⁵¹ odpowiedzialne są jednostki samorządu terytorialnego. Dla obszaru województwa kujawsko-pomorskiego sporządzony został Plan zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego, który określa ogólne założenia i ramy organizacyjne funkcjonowania publicznego transportu zbiorowego do roku 2025⁵².

Główną rolę w wojewódzkich przewozach pasażerskich odgrywa kolej jako środek transportu do sprawnego przemieszczania się na większe odległości. Tylko 20 z 52 miast położonych w województwie posiada regularne, całoroczne połączenia pasażerskie kolejowe, a 6 miast powiatowych w ogóle ich nie posiada. Uzupełniającą rolę stanowi komunikacja autobusowa. Układ sieci komunikacyjnej wojewódzkich przewozów pasażerskich ma przede wszystkim umożliwiać sprawne przemieszczanie się mieszkańców publicznym transportem zbiorowym ze stolic powiatów do stolic województwa i odwrotnie oraz pomiędzy stolicami i ważnymi ośrodkami w powiatach. Sieć tą uzupełniają będą linie autobusowe powiatowych i gminnych przewozów pasażerskich.

Aktualnie pasażerskie przewozy kolejowe funkcjonują na 9 liniach kolejowych (lub ich fragmentach):

- nr 18 Kutno – Piła Główna,
- nr 27 Nasielsk – Toruń Wschodni,
- nr131 Chorzów Batory – Tczew,
- nr 201 Nowa Wieś Wielka – Gdynia Port,
- nr 207 Toruń Wschodni – Malbork,
- nr 208 Działdowo – Chojnice,
- nr 209 Kowalewo Pomorskie – Bydgoszcz Wschód,
- nr 215 Laskowice Pomorskie – Bąk,
- nr 353 Poznań Wschód – Skandawa.

Dobowe natężenia potoków pasażerskich w publicznym transporcie autobusowym w 2013 r.⁵³ były największe pomiędzy Bydgoszczą i Inowrocławiem oraz Toruniem i Aleksandrowem Kujawskim (ponad 2 tys.). Duże potoki występowały również pomiędzy Toruniem, Gniewkowem i Inowrocławiem, Bydgoszczą, Nakłem nad Notecią i granicą województwa, Toruniem i Czernikowem, Inowrocławiem i Kruszwicą

Największa liczba podróży wynosząca ok. 1,7 tys. w dobie występowała natomiast pomiędzy powiatami bydgoskim a toruńskim, bydgoskim a inowrocławskim oraz bydgoskim a nakielskim. Podobne związki występowały pomiędzy powiatem chełmińskim a świeckim (liczba podróży ok.1,5 tys. w dobie) oraz pomiędzy powiatami włocławskim, toruńskim i aleksandrowskim (liczba podróży w dobie od ok. 800 do ponad 1 000).

Od 2000 roku mamy do czynienia w odniesieniu do liczby i długości linii autobusowych:

- z dużymi wahaniami w regionalnej komunikacji autobusowej, co wynika między innymi z częstych zmian w organizacji tych przewozów,
- ze znaczącym wzrostem w dalekobieżnej i miejskiej komunikacji autobusowej oraz z wyraźnym wzrostem w podmiejskiej komunikacji autobusowej.⁵⁴

⁵¹ Ustawa z dnia 16 grudnia 2010 r. o publicznym transporcie zbiorowym (Dz. U. z 2016 r. poz. 1867 z późn. zm.)

⁵² Dokument przyjęty Uchwałą Nr LIII/814/14 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 29 września 2014 r., opublikowany w Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 8 października 2014 r. poz. 2766

⁵³ Plan zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego

⁵⁴ tamże

Istotnym problemem jest niewielka w stosunku do zapotrzebowania liczba miejsc integrujących różne środki transportu (węzłów przesiadkowych), zwłaszcza powiązań stacji kolejowych z pozostałymi rodzajami transportu (głównie transportem autobusowym).

W województwie realizowane są projekty z grupy BiT-City, których głównym celem jest integracja transportu zbiorowego Bydgoszczy i Torunia oraz na obszarze pomiędzy tymi miastami. Od 2008 roku, na podstawie porozumień miast z przewoźnikiem kolejowym, funkcjonuje bilet aglomeracyjny BiT-City na przejazd w relacji Toruń Wschodni – Bydgoszcz Główna oraz bilet regionalny, obowiązujący na trasie Toruń – Włocławek. Wspólny, zintegrowany bilet, obowiązuje w pociągach oraz w komunikacji miejskiej (autobusach lub tramwajach) w tych miastach. Pozwala na bezpłatne korzystanie z komunikacji publicznej na godzinę po przyjeździe i godzinę przed odjazdem (w przypadku podróży powrotnej) pociągu. Rozwiązanie to stanowi zachętę do rezygnacji z transportu indywidualnego na rzecz transportu zbiorowego.

Jakość środowiska

Jakość życia mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego jest wypadkową stanu środowiska oraz zagrożeń jego stanu. W kontekście jakości życia i zdrowia mieszkańców najistotniejszymi problemami są: jakość powietrza oraz hałas.

Cały obszar województwa kujawsko-pomorskiego od wielu lat należy do najbardziej niekorzystnej strefy jakości powietrza dokonanej przez WIOŚ w Bydgoszczy ze względu na ochronę zdrowia ludzi. Największym problemem są wysokie stężenia pyłu zawieszonego. Niskie natomiast i nieuciążliwe dla ludzi są poziomy stężenie dwutlenku węgla i dwutlenku azotu.

Spośród źródeł hałasu najbardziej uciążliwym jest hałas komunikacyjny, zwłaszcza drogowy. Największe uciążliwości w tym zakresie dotyczą mieszkańców miast: Bydgoszczy, Torunia, Włocławka, Lipna, Żnina, Brodnicy, Kowalewa Pomorskiego, Strzelna i Sępólna Krajeńskiego.

Należy zaznaczyć, iż na całym obszarze województwa nie stwierdzono ponadnormatywnych poziomów pól elektromagnetycznych.

Zasoby środowiska przyrodniczego, zwłaszcza lasy i wody stanowią bazę dla rozwoju różnych form turystyki i rekreacji, dzięki którym mieszkańcy regionu mogą odnawiać swoje siły vitalne. Zalesione tereny z jeziorami wokół największych miast województwa (Bydgoszczy, Torunia, Włocławka i Grudziądza) to tereny wykorzystywane do rekreacji świątecznej. Z kolei tereny Borów Tucholskich, Doliny Brdy, Doliny Drwęcy, Pojezierza Brodnickiego, Lasów Gostynińsko-Włocławskich czy Lasów Miradzkich, to tereny rozwoju różnorodnych form turystyki umożliwiające wypoczynek zarówno weekendowy, jak i na dłuższy okres. Jakość wód rzek i jezior pozwala na ich wykorzystywanie zarówno do celów kąpieliskowych, jak i do rekreacji nawodnej.

Pod tymi względami warunki życia mieszkańców województwa nie odbiegają od innych regionów kraju.

Zasoby mieszkaniowe

Na zasoby mieszkaniowe województwa kujawsko-pomorskiego w 2015 r. składało się 732,7 tys. mieszkań w blisko 295 tys. budynków. Liczba mieszkań sukcesywnie się zwiększa – w ostatnich latach przeciętnie o około 5-6 tys. rocznie. W ciągu ostatnich 5 lat przybyło prawie 29 tys. mieszkań, a w ciągu ostatnich 10 lat – ponad 62,5 tys.

Rozwój zasobów mieszkaniowych tylko w części jest efektem rozwoju demograficznego, występuje również w obszarach, w których liczba mieszkańców ulega zmniejszeniu. Wynika bowiem także z dążenia ludzi do poprawy warunków mieszkaniowych, co przejawia się w rosnącej przeciętnej powierzchni użytkowej mieszkania, przypadającej na 1 mieszkańca (w 2005 - 21,3 m², w 2015 – 24,5 m²) oraz zmniejszeniu liczby osób przypadających na 1 mieszkanie - odpowiednio 3,09 osoby i 2,85 osób

W ujęciu terytorialnym uwagę zwraca fakt, że mieszkania na wsi są generalnie większe, niż w miastach, ale też, że przeciętna liczba osób w mieszkaniu na wsi jest większa, niż w mieście. Specyficzna jest zabudowa podmiejska, charakteryzująca się mieszkaniami o bardzo dużych powierzchniach.

Jedną z charakterystycznych prawidłowości budownictwa mieszkaniowego w ostatnich latach jest większy wzrost powierzchni mieszkań, w stosunku do ich liczby. O ile w ciągu ostatnich 10 lat liczba mieszkań w województwie wzrosła o 9,3%, to ich powierzchnia o 16,1%. Oznacza to, że aktualnie budowane mieszkania są większe, niż dawniej. W roku 2005 przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania wynosiła 65,6 m², a w roku 2015 – 69,6 m².

Poziom nasycenia mieszkaniami, charakteryzowany jako liczba mieszkań w przeliczeniu na 1000 mieszkańców, jest w województwie silnie zróżnicowany. Największymi zasobami mieszkaniowymi w stosunku do liczby ludności dysponują miasta: Ciechocinek (483,2 mieszkań/1000 osób)⁵⁵ i Toruń (432,6). Wskaźnik ponad 400 notują także: Bydgoszcz, Nieszawa, Włocławek, Inowrocław; z kolei najmniejsze wskaźniki notują gminy: Kikół (233,5), Osiek (249,0), Sadki (250,1). Podkreślić należy, że zwłaszcza w miastach, na wartość tego wskaźnika wpływa wiele czynników, wśród których jako istotny wymienić można wykorzystywanie części zasobu mieszkaniowego na wynajem.

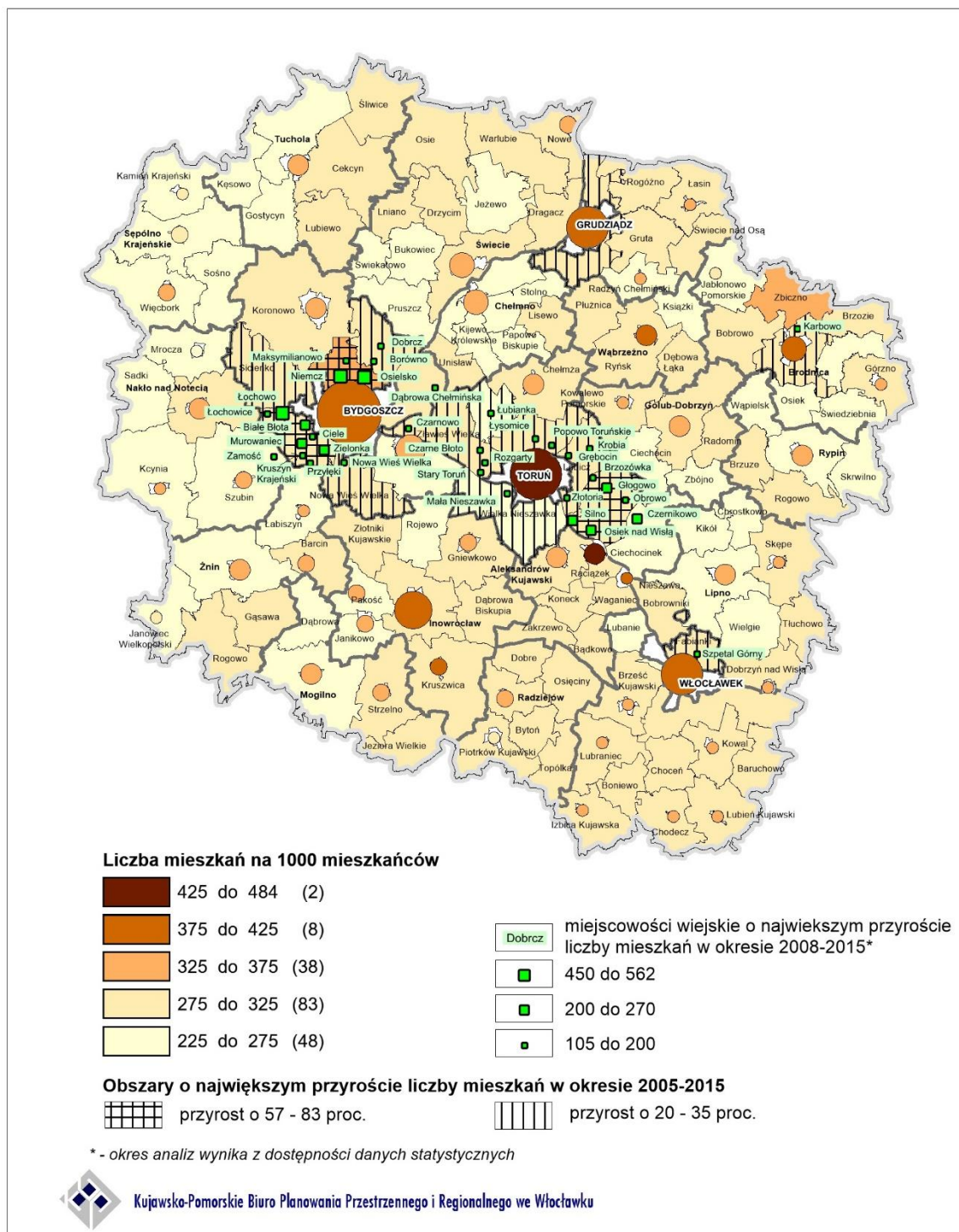
Największą dynamikę zmiany liczby mieszkań notują gminy podmiejskie. W okresie 2005-2015 największy, blisko dwukrotny, wzrost liczby mieszkań zanotowała gmina Osiesko. Wśród dziesięciu gmin o największym wzroście liczby mieszkań w tym okresie, dziewięć położonych jest w powiatach bydgoskim i toruńskim, co potwierdza dużą intensywność procesów urbanizacyjnych zachodzących w sąsiedztwie Bydgoszczy i Torunia.

Tabela 6. Gminy o największym wzroście liczby mieszkań w latach 2005-2015

Lp.	Gmina	Zmiana liczby mieszkań (2005=100)	Zmiana liczby ludności (2005=100)	Zmiana liczby mieszkań (sztuki)	Zmiana średniej powierzchni użytkowej mieszkań (2005=100)
1.	Osiesko	182,7	149,6	2 020	110,3
2.	Obrowo	174,8	157,2	1 862	112,0
3.	Białe Błota	157,7	147,4	2 194	116,9
4.	Brodnica – wiejska	135,0	122,8	589	119,1
5.	Dobrcz	132,6	121,6	819	109,0
6.	Lubicz	128,5	115,6	1 296	115,3
7.	Nowa Wieś Wielka	127,7	122,0	657	114,5
8.	Łubianka	126,1	118,7	377	114,3
9.	Zławieś Wielka	126,1	119,2	797	118,6
10.	Łysomice	124,9	116,3	536	116,3
Kujawsko-pomorskie		109,3	100,9	62 575	106,1

*Uwaga – podstawą szeregowania gmin jest procentowa zmiana liczby mieszkań
Opracowano na podstawie danych GUS*

⁵⁵ W Ciechocinku, z uwagi na funkcje uzdrowiskowe miasta, znaczna część mieszkań stanowi własność osób, nie będących stałymi mieszkańcami miasta

Rysunek 9 Zasoby mieszkaniowe województwa – stan i zmiany⁵⁶
Opracowano na podstawie danych GUS

Wyposażenie mieszkań w instalacje techniczno-sanitarne

Wyposażenie mieszkań w instalacje techniczno-sanitarne systematycznie się poprawia. Poprawa ta związana jest m.in. z szybkością rozwoju zabudowy, jej zagęszczeniem oraz dążeniem mieszkańców do podnoszenia standardu zamieszkania. Dużą rolę odgrywa również efektywność działania władz lokalnych. Mieszkania w największych miastach regionu posiadają najlepszy dostęp do

⁵⁶ Kółka na mapie symbolizują klasę wielkościową miast, zgodnie z rysunkiem nr 7

poszczególnych rodzajów infrastruktury. Jednak pomimo ogólnej poprawy, nadal obserwowane są, zwłaszcza na terenach wiejskich, znaczne braki w pełnym uzbrojeniu mieszkań w podstawowe instalacje.

Analizując udział mieszkań przyłączonych do sieci wodociągowej, region w 2015 r. podobnie jak w 2005 r. utrzymywał się na 8 pozycji wśród województw. Wskaźnik ten w latach 2005-2015 przybierał wartości wyższe niż średnie dla kraju. Udział mieszkań posiadających przyłącze do sieci wodociągowej był wysoki i wynosił⁵⁷: w powiatach powyżej 92,7% (powiat włocławski); w gminach miejskich powyżej 96,4% (Nieszawa); w gminach miejsko-wiejskich powyżej 80,4% (Lubień Kujawski) i w gminach wiejskich powyżej 85,3% (Chrostkowo).

W województwie kujawsko-pomorskim udział mieszkań wyposażonych w system odprowadzania ścieków sanitarnych w 2015 r. wyniósł 95,1% i był wyższy niż średnia dla kraju (93,6%). Region zajmował 7 pozycję wśród województw. Wskaźnik ten kształtował się* powyżej 85,2% na poziomie powiatów (powiat włocławski); powyżej 90,5% w gminach miejskich (gmina Nieszawa), powyżej 74,4 % w gminach miejsko-wiejskich (Lubień Kujawski) oraz powyżej 71,5% w gminach wiejskich (Boniewo).

Udział mieszkań przyłączonych do sieci gazowej w latach 2005-2015 w ogólnej liczbie mieszkań w województwie utrzymywał się na zbliżonym poziomie (48,4% w 2015 r.) i był niższy niż średnia dla kraju (55,7%). Wartość ta klasyfikowała region na 10 pozycji wśród województw. Na terenach wiejskich tylko 3,8% mieszkań posiadało przyłącze do sieci gazowej przy średniej dla kraju wynoszącej 21,3%. Liczba nowo budowanych mieszkań, nie korzystających z gazu sieciowego, jest zdecydowanie większa niż liczba mieszkań posiadających takie przyłącze. Różnicy tej nie niweluje systematycznie rozbudowywana infrastruktura gazowa. Największy przyrost korzystających z gazu sieciowego w okresie 2005-2015 nastąpił w gminie Osielsko, wzrósł z 0,6% do 48,5%.

Suburbanizacja

Szczególnym zjawiskiem z zakresu osadnictwa jest suburbanizacja. Proces ten jest jednym z etapów rozwoju miast i otaczających je obszarów wiejskich, następującym wskutek pojawienia się powszechnego dostępu do transportu i komunikacji. Polega on na osiedlaniu się ludności z miast w ich strefach podmiejskich, co w rezultacie powoduje efekt „rozlewania” się miast. Suburbanizacja ma charakter zróżnicowany, a jej intensywność zależna jest przede wszystkim od potencjału miasta, w sąsiedztwie którego występuje (większe miasto - większa siła oddziaływania) oraz od charakteru poszczególnych gmin z nim sąsiadujących.

Proces suburbanizacji w województwie kujawsko-pomorskim dotyczy terenów w sąsiedztwie:

- Bydgoszczy i Torunia, w których proces ten rozpoczął się najwcześniej i występuje w największej skali. Strefa suburbialna o największym natężeniu powiązań obejmuje centralną część województwa kujawsko-pomorskiego i zawiera się w granicach dwunastu gmin zlokalizowanych w trzech powiatach: bydgoskim (Białe Błota, Dobrcz, Nowa Wieś Wielka, Osielsko, Sicienko), toruńskim (Czernikowo, Lubicz, Łysomice, Obrowo, Zławieś Wielka), nakielskim (Szubin, Nakło nad Notecią). *Zagadnienie to zostało szczegółowo opisane w Planie zagospodarowania przestrzennego MOFOW,*
- Włocławka, Grudziądz i Inowrocławia, w których proces ten rozpoczął się nieco później i występuje w mniejszej skali. Terenami, gdzie najsilniej zachodzą procesy suburbanizacyjne

⁵⁷ W nawiasach wskazano jednostkę o najniższej wartości analizowanego wskaźnika

są: dla Włocławka - gmina wiejska Włocławek i Fabianki, dla Grudziądza – gmina wiejska Grudziądz i Dragacz, dla Inowrocławia – gmina wiejska Inowrocław. Należy podkreślić, iż procesy suburbanizacyjne wokół Włocławka są w tej grupie miast najsilniejsze, a gmina Fabianki jako jedyna notuje wartości wskaźników społeczno-gospodarczych zbliżone do wielkości charakteryzujących gminy otaczające Bydgoszcz i Toruń,

- Brodnicy i Świecia, w których proces ten dopiero się rozpoczyna. Strefy suburbanialne tych miast są niewielkie, należy się jednak spodziewać, iż proces suburbanizacji będzie tu postępował. Już dziś obszary leżące wokół tych miast (wiejska część gminy Świecie i gmina wiejska Brodnica) wykazują wyraźne oznaki procesów urbanizacji, objawiające się między innymi w dynamice zmian liczby ludności. Miasta te prezentują jednak zbyt mały potencjał społeczno-gospodarczy i inwestycyjny, by wykształcić strefy o typowo podmiejskim, intensywnie przekształconym krajobrazie. Prawdopodobnie wykształcą się tu pewne pośrednie formy strefy podmiejskiej, o niższej intensywności oraz wciąż znaczącym udziale rolnictwa w krajobrazie, ale jednocześnie o wysokim poziomie urbanizacji społecznej.

Bez względu na wielkość miasta, czas rozpoczęcia czy zaawansowanie procesu dla wszystkich stref suburbanialnych w województwie charakterystyczne są zjawiska, takie jak: rozwój budownictwa, głównie mieszkaniowego, rozwój funkcji pozarolniczych, wzrost liczby ludności i zmiany jej struktury według ekonomicznych grup wieku (w tym szczególnie widoczny duży udział ludności w wieku produkcyjnym oraz zauważalny duży udział grupy w wieku przedprodukcyjnym) oraz rozwój przedsiębiorczości. Obserwowane są tu również typowe, występujące w innych strefach podmiejskich w całym kraju problemy, wynikające głównie z wadliwości systemu planowania przestrzennego i niewłaściwego zarządzania przestrzenią, szczegółowo opisane w raporcie NIK⁵⁸. Należą do m.in.: niekontrolowana urbanizacja, lokowanie inwestycji na obszarach zagrożonych powodzią, brak pełnej ochrony zabytków, przyrody, dewastacja ładu przestrzennego. Niekontrolowany proces ekspansji miast na tereny niezabudowane, chaotyczna i rozproszona zabudowa zwiększa nie tylko koszty budowy infrastruktury technicznej uzbrojenia terenu ale również jej eksploatacji. Rozpraszanie zabudowy wydłuża dojazdy do pracy, do szkoły, przedszkola czy lekarza, ogranicza możliwości wykorzystania transportu publicznego. Choć nie jest to powszechne ale często spotykane, na skutek wielokrotnie przeszacowanego bilansu potrzeb terenowych dla budownictwa mieszkaniowego oraz na terenach zabudowanych ekstensywnie w obowiązujących planach miejscowych wiele gmin ponosi, lub będzie ponosić, koszty wykupu gruntów pod drogi oraz koszty budowy infrastruktury technicznej na terenach, które nigdy nie będą zabudowane. Zagospodarowywanie terenów głównie w oparciu o decyzję o warunkach zabudowy powoduje, że społeczność lokalna pozbawiona jest udziału w ustalaniu zasad ładu przestrzennego i sposobów gospodarowania i korzystania z przestrzeni, a tym samym ma małą pewność co do planowanego w sąsiedztwie zagospodarowania.

W 2015 r. jedynie 5,9% powierzchni województwa objęte było mpzp i był to najniższy wskaźnik w kraju, przy średniej wynoszącej dla Polski 29,7%. Na przestrzeni lat 2009-2015 wzrost powierzchni objętej mpzp wyniósł w regionie średnio niecałe 2,5 pkt procentowego. Zaznaczyć również należy, że duża część obowiązujących planów sporządzonych zostało na mocy nieobowiązującej już ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym i nie przystają one do obecnych wymogów. Część gmin posiada również studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego sporządzone na podstawie ww. ustawy. Wobec tak małej powierzchni objętej planami miejscowymi nowa zabudowa rozwija się głównie w oparciu o decyzje o warunkach zabudowy. W strefach suburbanialnych Bydgoszczy, Torunia, Włocławka, Grudziądza oraz Inowrocławia w 2015 r. wydano łącznie blisko 30% wszystkich decyzji o warunkach zabudowy

⁵⁸ „System gospodarowania przestrzenią gminy jako dobrem publicznym. Informacja o wynikach kontroli, Naczelna Izba Kontroli Nr ewid. 193/2016/KIN, marzec 2017 r.

w województwie. Średnio stosunek wydanych decyzji do powierzchni gminy wynosi w województwie 0,58 decyzji/100 ha, natomiast w strefie suburbannej Bydgoszczy i Torunia jest on ponad dwukrotnie wyższy, w przypadku stref Włocławka i Grudziądz, również znacznie przewyższa średnią.

3. Powiązania transportowe

Położenie województwa kujawsko-pomorskiego należy uznać za korzystne w aspekcie występujących relacji komunikacyjnych; krzyżują się tu ciągi komunikacyjne relacji północ - południe i wschód - zachód, zarówno o znaczeniu krajowym jak i międzynarodowym. Przez obszar województwa prowadzą ważne szlaki komunikacyjne wchodzące w skład transeuropejskiej sieci transportowej TEN-T (rysunek 2), w tym:

- sieć bazowa: autostrada A1, oraz linia kolejowa nr 131 (Chorzów Batory – Tczew) w zakresie linii kolejowych towarowych, przeznaczonych do rozbudowy,
- sieć kompleksowa: planowane do realizacji drogi ekspresowe S5 i S10, linie kolejowe nr 131 (Chorzów Batory – Inowrocław – Tczew – Gdańsk), 201 (Nowa Wieś Wielka – Maksymilianowo) i 353 (Poznań – Inowrocław – Toruń – Skandawa) w zakresie transportu pasażerskiego oraz Port Lotniczy w Bydgoszczy i terminal multimodalny w Bydgoszczy.

Infrastruktura drogowa

W 2015 roku długość dróg publicznych w województwie kujawsko-pomorskim wynosiła ogółem 26 989,9 km. Drogi o nawierzchni twardej stanowiły 17 263,1 km, w tym drogi krajowe 1 204,1 km, drogi wojewódzkie 1 716,3 km, a drogi powiatowe 6 699,5 km. Pośród ogólnej długości dróg krajowych, autostrady stanowiły 165km, a drogi ekspresowe 35 km. O ile pod względem długości autostrad województwo znajduje się w czołówce kraju, tak pod względem długości dróg ekspresowych zajmuje jedno z ostatnich miejsc. Gęstość dróg przypadająca na 100 km² wyniosła 96,1 km⁵⁹, nieco powyżej średniej dla kraju (93,0 km na 100km²).

Drogi krajowe

Na układ dróg krajowych w województwie składają się: autostrada A1, która ma największe znaczenie w zakresie dostępności międzyregionalnej, drogi krajowe nr 5 i 10 (ich rolę przejmą drogi ekspresowe S5 i S10, których obecnie funkcjonują tylko niewielkie odcinki), oraz pozostałe drogi krajowe (klasy G – drogi główne i klasy GP – drogi główne ruchu przyspieszonego). Ich docelowy przebieg jest następujący⁶⁰:

- autostrada A1 o przebiegu S6 (Rusocin) - Toruń - Łódź – Piotrków Trybunalski - Częstochowa – Gliwice – Gorzyczki – granica państwa (Ostrawa) - w 2014 roku oddano do użytku cały odcinek przebiegający przez województwo kujawsko-pomorskie. Autostrada A1 (element europejskiej trasy E75) odgrywa kluczową rolę w systemie transportowym województwa, w szczególności zapewnia dostęp do zespołu portów Gdańsk-Gdynia oraz centralnych i południowych województw,
- planowana S5 o przebiegu S7 (Ostróda) - A1 (Nowe Marzy) – Bydgoszcz – A2 (Poznań Wschód) – A2 (Poznań Zachód) – Leszno – A8 (Wrocław), stanowi element drogi międzynarodowej o symbolu E261. Obecnie odcinek od Ostródy do Nowych Marz stanowi droga krajowa nr 16. Droga ta, podobnie jak autostrada A1, zapewnia bezpośrednie

⁵⁹ BDL stan na 2015 rok

⁶⁰ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 maja 2016 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sieci autostrad i dróg ekspresowych

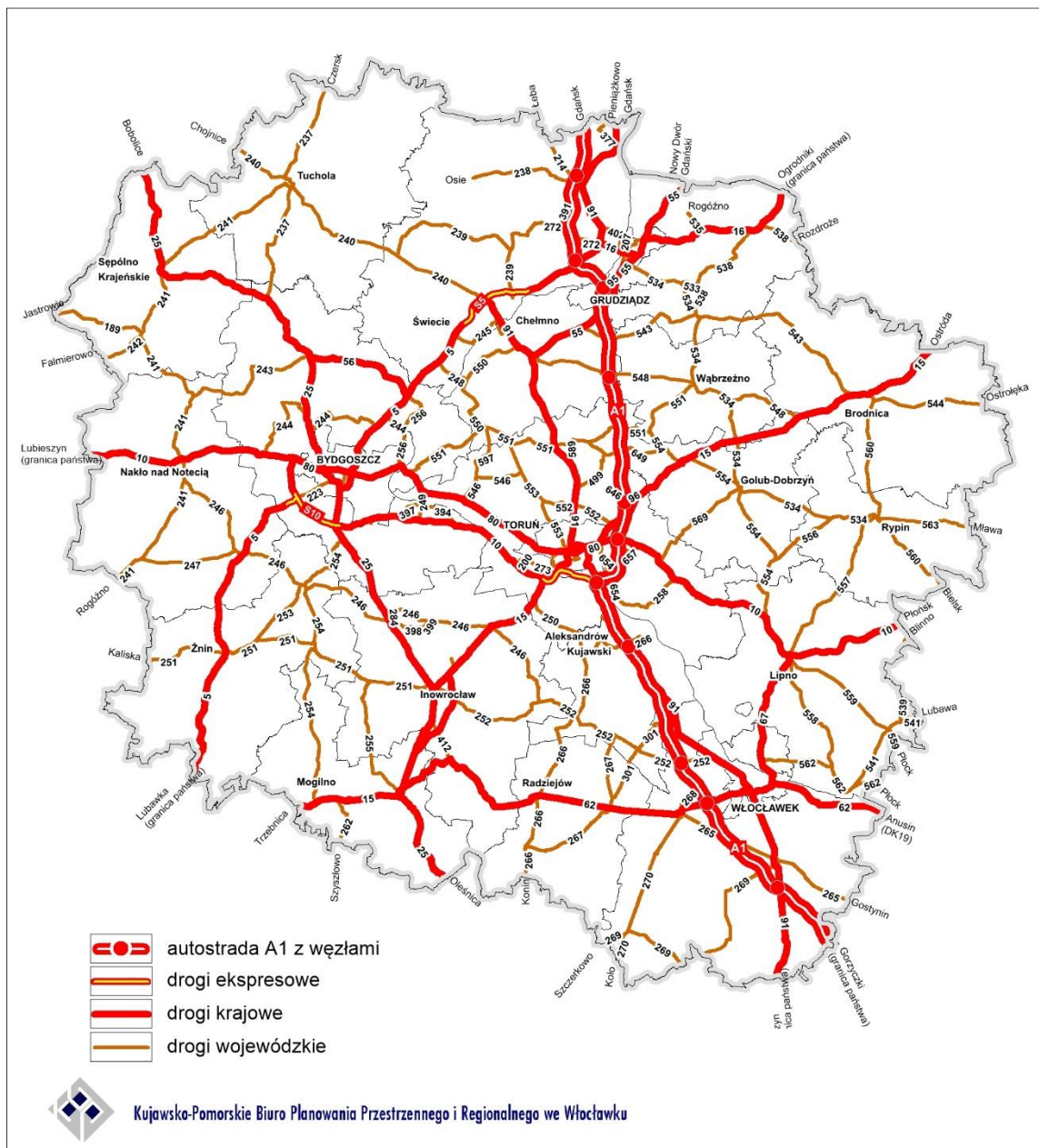
połączenie północnych regionów kraju z województwami dolnośląskim i wielkopolskim, w szczególności z aglomeracjami Wrocławia i Poznania. Obecnie trwa jej przebudowa do klasy drogi ekspresowej. W użytkowaniu znajduje się zrealizowany wcześniej fragment obwodnicy Świecia (w przekroju jednojezdniowym, a w okolicach węzłów dwujezdniowym) oraz odcinek pomiędzy węzłami w Białych Błotach i Stryszku (funkcjonujący obecnie jako wspólny odcinek S5 i S10),

- planowana S10 o przebiegu A6 (Szczecin) – Piła – Bydgoszcz – Toruń – S7 (Nowy Dwór Mazowiecki) – S8 (Wołomin), łączy Warszawę ze Szczecinem, pełni ważną rolę w transporcie pomiędzy Bydgoszczą i Toruniem. Poza wymienionym wcześniej fragmentem wspólnym S5 i S10, zrealizowano również południową obwodnicę Torunia (w przekroju jednojezdniowym).

Pozostałe drogi krajowe, zapewniające również dostępność wewnątrzregionalną, to drogi krajowe:

- nr 15 (klasa GP) Trzebnica – Milicz – Krotoszyn – Jarocin – Miąskowo – Miłośław – Września - Gniezno – Trzemeszno – Wylatowo – Strzelno – Inowrocław – Toruń – Brodnica – Lubawa – Ostróda; w ostatnim czasie zrealizowano obwodnicę Brodnicy i Inowrocławia,
- nr 16 (klasa GP) o przebiegu Dolna Grupa – Grudziądz – Iława – Ostróda – Olsztyn – Mrągowo – Ełk – Augustów – Pomorze – Poćkuny – Ogrodniki (granica państwa),
- nr 25 (klasa GP) o przebiegu Bobolice – Biały Bór – Człuchów – Sępólno Krajeńskie – Koronowo – Bydgoszcz – Inowrocław – Strzelno – Ślesin – Konin – Kalisz – Ostrów Wielkopolski – Antonin – Oleśnica,
- nr 55 (klasa G) o przebiegu Nowy Dwór Gdański – Malbork – Kwidzyn – Grudziądz – Stolno,
- nr 56 (klasa G) o przebiegu Koronowo (droga nr 25) – Trzeciewiec (droga nr 5),
- nr 62 (klasa G) o przebiegu Strzelno – Kobylniki – Radziejów – Brześć Kujawski – Włocławek – Nowy Duninów – Płock – Wyszogród – Nowy Dwór Mazowiecki – Pomiechówek – Serock – Wierzbica – Wyszków – Łochów – Węgrów – Drohiczyn – Anusin (droga nr 19),
- nr 67 (klasa G) o przebiegu Lipno – Włocławek,
- nr 80 (klasa GP) o przebiegu Pawłówek – Bydgoszcz Fordon – Toruń – Lubicz o charakterze regionalnym, łączy dwa ośrodki województwa – Bydgoszcz i Toruń,
- nr 91 (klasa GP) o przebiegu Gdańsk – Świecie – Toruń – Łódź – Piotrków Trybunalski – Częstochowa – Wojkowice Kościelne – Dąbrowa Górnicza – Tychy – Bielsko-Biała – Cieszyn Boguszowice – granica państwa.

Średni dobowy ruch roczny pojazdów silnikowych (SDRR) w 2015 roku na zamiejsczej sieci dróg krajowych wynosił w województwie kujawsko-pomorskim 10 531 pojazdów na dobę. Największe natężenie ruchu w 2015 r. zanotowano na drodze krajowej nr 5 na odcinku Osielesko-Bydgoszcz (25 379 pojazdów na dobę) i na odcinku Bydgoszcz – węzeł Bydgoszcz Południe (25 129 pojazdów na dobę). Bardzo duże natężenie ruchu (24 450 pojazdów na dobę) odnotowano również na drodze krajowej nr 10 na odcinku Lubicz (skrzyżowanie z DW552) – Lubicz (skrzyżowanie z DW657) oraz na drodze krajowej nr 25 na odcinku węzeł Bydgoszcz Południe – Brzoza (23 060 pojazdów na dobę). Na autostradzie A1 na odcinku węzeł Ciechocinek – węzeł Włocławek Północ zanotowano 22 002 pojazdy na dobę, na odcinku węzeł Lubicz – węzeł Toruń Południe 21 758 pojazdów na dobę, a na odcinku węzeł Włocławek Zachód – węzeł Kowal 21 052 pojazdów na dobę. Warto ponadto wymienić odcinek drogi krajowej nr 15 i 25 w Inowrocławiu, gdzie na ulicy Poznańskiej odnotowano natężenie ruchu 19 833 pojazdów na dobę.

Rysunek 10. Sieć drogowa województwa

Opracowanie własne

Drogi wojewódzkie

Właściwie ukształtowana sieć drogowa, w szczególności sieć dróg wojewódzkich, ma istotne znaczenie dla efektywnej obsługi potrzeb społeczno-gospodarczych i turystycznych całego regionu. Drogi wojewódzkie zapewniają połączenia stolic województwa z jego pozostałą częścią, a także wzajemne powiązania pozostałych ośrodków miejskich w województwie oraz większości miejscowości gminnych. Powinny one zapewniać spójność wewnętrzną całego obszaru województwa, jednak ich obecny stan techniczny nie pozwala na dostateczne połączenie z drogami krajowymi i nie zapewnia sprawnego dojazdu do autostrady i dróg ekspresowych.

Sieć dróg wojewódzkich w województwie kujawsko-pomorskim tworzą drogi o łącznej długości 1 731,054 km, w tym w klasie G (drogi główne) – 717,042 km (41,4%) i w klasie Z (drogi zbiorcze) –

1 014,012 km (58,6%).⁶¹ Według danych pochodzących z pomiaru natężenia ruchu, średni dobowy ruch wyniósł na drogach wojewódzkich w 2015 roku 3 166 pojazdów na dobę.⁶² Drogami o największym natężeniu ruchu były: droga wojewódzka nr 223 (na odcinku Bydgoszcz – skrzyżowanie na Miedzyń 23 868 pojazdów na dobę, na odcinku Trzciniec - DK10 19 649 pojazdów na dobę), droga wojewódzka nr 266 (na odcinku Odolion – Służewo 14 364 pojazdów na dobę) oraz odcinki przebiegające przez miasta w tym: droga wojewódzka nr 254 w Mogilnie 12 412 pojazdów na dobę, droga wojewódzka nr 240 w Tucholi 11 949 pojazdów na dobę, droga wojewódzka nr 251 w Żninie 10 285 pojazdów na dobę, droga wojewódzka nr 560 w Brodnicy 9 471 pojazdów na dobę.

Z danych Zarządu Dróg Wojewódzkich w Bydgoszczy (stan na styczeń 2015 r.) wynika, iż udział dróg wojewódzkich o stanie nawierzchni dobrym (klasa A) wynosi 28,20%, o stanie nawierzchni zadowalającym (klasa B) 33,83%. Klasę A i B stanowią drogi, których nawierzchnie są nowe, odnowione i eksploatowane, dopuszczalne na nich jest występowanie sporadycznych uszkodzeń, nie wymagają one remontów. Drogi o stanie niezadowalającym (klasa C), posiadające nawierzchnie ze znacznymi uszkodzeniami, na których wymagane jest zaplanowanie remontu, stanowią 33,77%. Najmniejszy odsetek wśród dróg wojewódzkich stanowią drogi o stanie nawierzchni złym (klasa D) – 4,20%. Drogi te ze względu na liczne i rozległe uszkodzenia wymagają natychmiastowego remontu. Najdłuższe odcinki dróg w klasie D występują na drogach wojewódzkich nr 237, 239 i 256.

W latach 2007-2015 wyremontowano 263,001 km dróg wojewódzkich, jednak do wyremontowania pozostało nadal ponad 600 km tych dróg.⁶³ Wymagają one dostosowania parametrów do funkcji i klasy drogi, a także eliminacji wąskich gardeł i przeniesienia ruchu tranzytowego poza centra miejscowości (budowa obwodnic).

Na przełomie kilku ostatnich lat, zarówno na drogach krajowych jak i wojewódzkich, trwały prace nad realizacją obwodnic. Zrealizowano obwodnicę Brodnicy (w ciągu DK15), a na drogach wojewódzkich zrealizowano obwodnice m.in.: Nakła nad Notecią, Mroczy, Mogilna, Chełmna. W trakcie realizacji jest obwodnica Inowrocławia (w ciągu DK15 wraz z łącznikiem z DK25).

Drogi powiatowe

Drogi powiatowe podobnie jak drogi wojewódzkie mają kluczowe znaczenie dla spójności drogowej województwa. Łączą ośrodki lokalne i mniejsze miejscowości z układem komunikacyjnym wyższego rzędu. Spośród ponad 6,5 tys. km dróg powiatowych o nawierzchni twardej przeważają drogi klasy Z (zbiorcza) i L (lokalne). Największą długością dróg powiatowych cechują się powiaty: inowrocławski (525,3 km), świecki (523,3 km) i żniński (475,8 km), najmniejszą natomiast powiaty: wąbrzeski (189,1 km), aleksandrowski (202,8 km) i rypiński (203,1 km). Gęstość dróg powiatowych w województwie wyniosła 0,37 km/km². Największa była (poza powiatami grodzkimi) w powiatach: mogileńskim (0,56 km/km²), grudziądzkim (0,53 km/km²) i żnińskim (0,48 km/km²), a najmniejsza w powiatach: toruńskim (0,24 km/km²), bydgoskim (0,25 km/km²) i włocławskim (0,26 km/km²).⁶⁴ Duże znaczenie dla dostępności północnej i zachodniej części województwa do autostrady A1 ma droga powiatowa 1015C Tuchola-Tleń.

Infrastruktura kolejowa

Na sieć kolejową województwa (eksploatowaną) składa się 1 196 km linii normalnotorowej. Obejmują one: linie magistralne 209 km, linie pierwszorzędne 636 km, linie drugorzędne 308 km,

⁶¹ Drogi administrowane przez Zarząd Dróg Wojewódzkich w Bydgoszczy

⁶² Generalny Pomiar Ruchu 2015 rok

⁶³ Kujawsko-Pomorski Plan Spójności Komunikacji Drogowej i Kolejowej 2014-2020

⁶⁴ BDL stan na 2015 rok

linie znaczenia miejscowego 42 km. Długość linii o znaczeniu państwowym wynosi 839 km.⁶⁵ Z ogólnej długości linii eksploatowanych:

- 659 km stanowią linie normalnotorowe jednotorowe,
- 536 km stanowią linie normalnotorowe dwu- i więcej torowe,
- 563 km stanowią linie normalnotorowe zelektryfikowane.⁶⁶

Zgodnie z Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 17 kwietnia 2013 roku w sprawie wykazu linii kolejowych o znaczeniu państwowym, w województwie kujawsko-pomorskim zaliczamy do nich linie kolejowe:

- nr 18 Kutno – Piła, pierwszorzędną, dwutorową, zelektryfikowaną, mającą podstawowe znaczenie dla połączenia Bydgoszczy, Torunia i Włocławka,
- nr 27 Nasielsk – Toruń Wschodni, pierwszorzędną, jednotorową, niezelektryfikowaną,
- nr 131 Chorzów Batory – Tczew, magistralną, dwutorową, zelektryfikowaną, zaliczaną do międzynarodowego ciągu transportowego AGTC i do transeuropejskiej sieci transportowej,
- nr 201 Nowa Wieś Wielka – Gdynia Port, magistralną, dwutorową, zelektryfikowaną, a od Maksymilianowa do Gdyni Port pierwszorzędną, jednotorową, niezelektryfikowaną, zaliczaną do transeuropejskiej sieci transportowej,
- nr 207 Toruń Wschodni – Kornatowo, drugorzędną, jednotorową, niezelektryfikowaną,
- nr 207 Grudziądz – Gardeja, drugorzędną, jednotorową, niezelektryfikowaną,
- nr 208 Jabłonowo Pomorskie – Chojnice, pierwszorzędną, jednotorową, niezelektryfikowaną,
- nr 231 Inowrocław Rąbinek – Łojewo, znaczenia miejscowego, jednotorową, niezelektryfikowaną,
- nr 245 Aleksandrów Kujawski – Ciechocinek, znaczenia miejscowego, jednotorową, zelektryfikowaną,
- nr 353 Poznań Wschód – Skandawa – granica państwa, dwutorową, zelektryfikowaną, zaliczaną do transeuropejskiej sieci transportowej,
- nr 734 Nieszawka – Toruń Towarowy TRB, pierwszorzędną, dwutorową, zelektryfikowaną,
- nr 742 Inowrocław – Inowrocław Rąbinek, pierwszorzędną, jednotorową, zelektryfikowaną.

Pozostałe linie kolejowe w województwie kujawsko-pomorskim to linia kolejowa:

- nr 33 Kutno – Brodnica, pierwszorzędną, jednotorową, niezelektryfikowaną,
- nr 206 Inowrocław Rąbinek – Żnin, drugorzędną, jednotorową, niezelektryfikowaną,
- nr 207 Kornatowo – Grudziądz, drugorzędną, jednotorową, niezelektryfikowaną,
- nr 208 Działdowo – Jabłonowo Pomorskie, pierwszorzędną, jednotorową, niezelektryfikowaną,
- nr 209 Kowalewo Pomorskie – Bydgoszcz Wschód, drugorzędną, jednotorową, niezelektryfikowaną do Bydgoszczy Fordonu, a od Bydgoszczy Fordonu do Bydgoszczy Wschód, drugorzędną, jednotorową, zelektryfikowaną,
- nr 215 Laskowice Pomorskie – Bąk, drugorzędną, jednotorową, niezelektryfikowaną,
- nr 231 Łojewo – Kruszwica, znaczenia miejscowego, jednotorową, niezelektryfikowaną,
- nr 240 Świecie – Terespol Pomorski, znaczenia miejscowego, jednotorową, niezelektryfikowaną,
- nr 241 Tuchola – Koronowo, znaczenia miejscowego, jednotorową, niezelektryfikowaną,
- nr 246 Toruń Wschodni – Olek, znaczenia miejscowego, jednotorową, niezelektryfikowaną,
- nr 281 Oleśnica – Chojnice, znaczenia miejscowego, jednotorową, niezelektryfikowaną,

⁶⁵ Materiały PKP PLK, sierpień 2014 r.

⁶⁶ BDL stan na 2015 rok

- nr 356 Poznań Wschód – Bydgoszcz Główna, drugorzędna, jednotorowa, niezelektryfikowana,
- nr 736 Grębocin – Katarzynka, znaczenia miejscowego, jednotorowa, niezelektryfikowana,
- nr 741 Mimowola – Jaksice, pierwszorzędna, dwutorowa, zelektryfikowana,
- nr 745 Bydgoszcz Główna – Czyżkówko, znaczenia miejscowego, jednotorowa, zelektryfikowana.

Gęstość linii kolejowych wynosiła w 2015 roku 6,7 km na 100 km² (niewiele więcej niż gęstość w Polsce 6,2 km na 100 km²).⁶⁷ Regularne (całoroczne) pasażerskie połączenia kolejowe posiada jedynie 20 spośród 52 kujawsko-pomorskich miast. Wśród miast powiatowych pozbawionych kolejowej komunikacji pasażerskiej są: Chełmno, Golub-Dobrzyń, Radziejów, Rypin, Sępólno Krajeńskie, Żnin. Maksymalne prędkości do osiągnięcia (do 160 km/h) możliwe są jedynie na niektórych odcinkach linii 131, 353 i 18. Linie te, a także linia nr 201, mają największe znaczenie dla dostępności międzyregionalnej województwa. Najistotniejszą rolę dla spójności wewnętrznej mają natomiast głównie linie: 207, 208, 27, 209 i 356.

Atutem regionu jest przebieg linii kolejowej nr 131, zaliczanej do międzynarodowego ciągu transportowego AGTC, oznakowanego jako CE65, służącego do kombinowanego przewozu towarów, która analogicznie jak autostrada A1, stanowi oś transportową północnej, środkowej i południowej Europy. Kombinowany przewóz towarów zakłada również budowę baz kontenerowych, centrów logistycznych, tzw. „suchych portów” do przetadunku, rozładunku i magazynowania towarów.

Tabela 7. Stan techniczny i funkcjonowanie sieci kolejowej województwa

Nr linii	Nazwa linii	Odcinek w gr. województwa	Ruch pasażerski	Stan techniczny
18	Kutno – Piła Główna	Rutkowice - Jadwiżyn	całoroczny	dobry
27	Nasielsk – Toruń Wschodni	gr. woj. mazowieckiego – Toruń Wschodni	całoroczny	dostateczny
33	Kutno - Brodnica	gr. woj. łódzkiego - Brodnica	zawieszony	dostateczny
131	Chorzów Batory - Tczew	gr. woj. wielkopolskiego - Inowrocław	sezonowy	dobry
		Inowrocław – gr. woj. pomorskiego	całoroczny	dobry
201	Nowa Wieś Wielka – Gdańsk Nowy Port	Nowa Wieś Wielka – Bydgoszcz Wschód	zawieszony	dobry
		Bydgoszcz Wschód – gr. woj. pomorskiego	całoroczny	dostateczny
206	Inowrocław Rąbinek – Żnin	Inowrocław Rąbinek – Żnin	zawieszony	niedostateczny
207	Toruń Wschodni – Malbork	Toruń Wschodni – Chełmża	całoroczny	dostateczny
		Chełmża – Grudziądz	całoroczny	dobry
		Grudziądz – gr. woj. pomorskiego	całoroczny	dostateczny
208	Działdowo - Chojnice	gr. woj. warmińsko-mazurskiego – Brodnica	zawieszony	dostateczny
		Brodnica – gr. woj. pomorskiego	całoroczny	dobry
209	Kowalewo Pomorskie - Bydgoszcz Wschód	Kowalewo Pomorskie - Chełmża	zawieszony	dostateczny
		Chełmża – Bydgoszcz Wschód	całoroczny	dobry
215	Laskowice Pomorskie - Bąk	Laskowice Pomorskie – gr. woj. pomorskiego	całoroczny	dostateczny

⁶⁷ BDL stan na 2015 rok

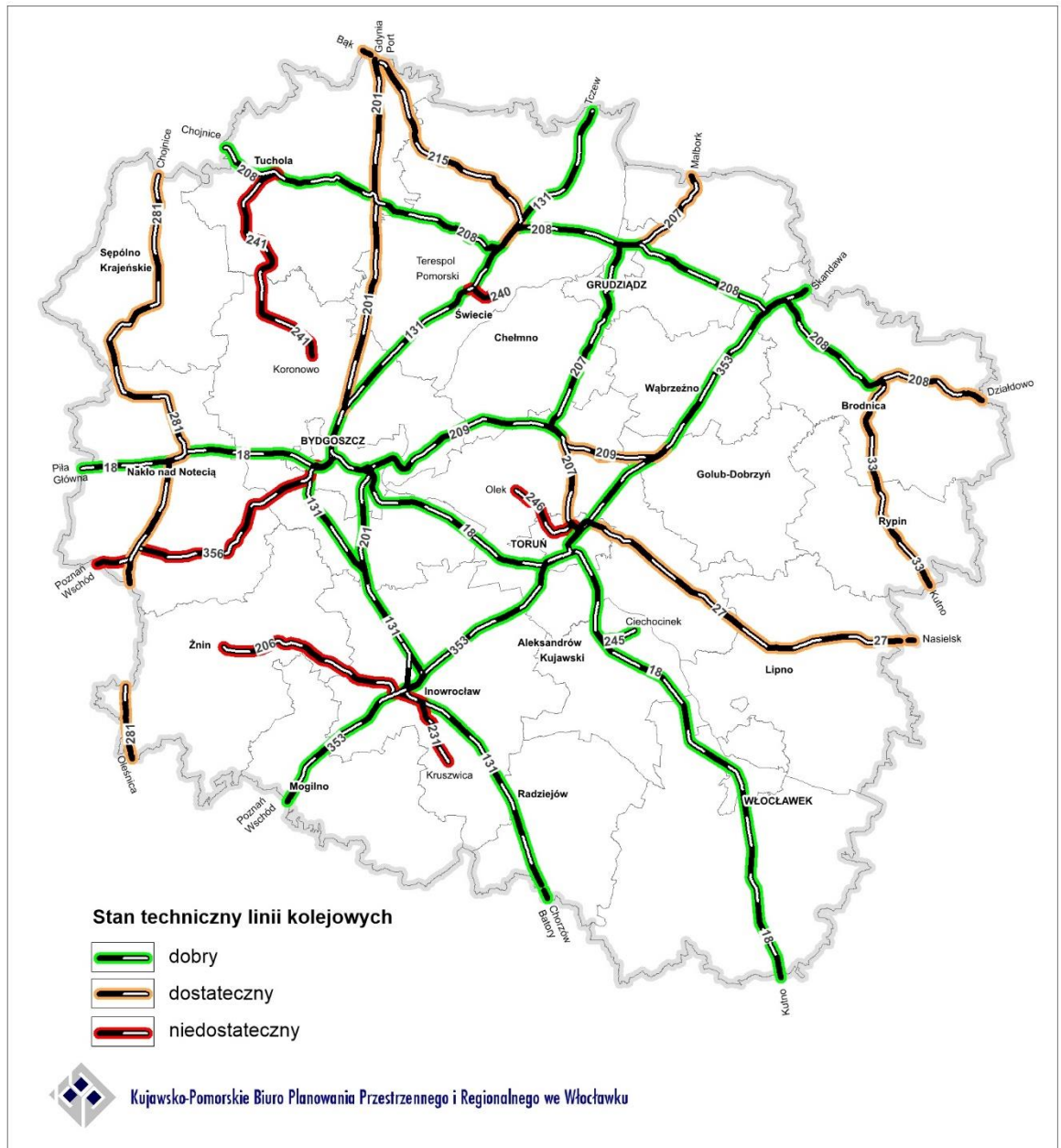
231	Inowrocław Rąbinek - Kruszwica	Inowrocław Rąbinek - Kruszwica	zawieszony	niedostateczny
240	Świecie – Terespol Pomorski	Świecie – Terespol Pomorski	zawieszony	niedostateczny
241	Tuchola - Koronowo	Tuchola - Koronowo	zawieszony	niedostateczny
245	Aleksandrów Kujawski- Ciechocinek	Aleksandrów Kujawski - Ciechocinek	incydentalny	dobry
246	Toruń Wschodni - Olek	Toruń Wschodni – Olek	incydentalny	niedostateczny
281	Oleśnica - Chojnice	gr. woj. wielkopolskiego. – gr. woj. pomorskiego	zawieszony	dostateczny
353	Poznań Wschód - Skandawa	gr. woj. wielkopolskiego – gr. woj. warmińsko-mazurskiego	całoroczny	dobry
356	Poznań Wschód – Bydgoszcz Główna	gr. woj. wielkopolskiego – Bydgoszcz Główna	zawieszony	niedostateczny

Źródło: Opracowano na podstawie danych Departamentu Nadzoru Właścicielskiego i Transportu Publicznego, UMWK-P

Stan techniczny linii kolejowych w województwie w większości klasyfikowany jest jako dobry lub dostateczny. Linie kolejowe o stanie dobrym to linie, na których aktualny stan techniczny pozwala na prowadzenie ruchu bez ograniczeń przewozowych oraz ograniczeń prędkości. W okresie najbliższych 2-3 lat wymagać będą jedynie bieżącej konserwacji i utrzymania. Po tym okresie, z uwagi na różny wiek wybudowania nawierzchni kolejowej jak i pozostałej infrastruktury, wymagane będą nakłady na częściowe inwestycje odtworzeniowe. Konsekwencją ograniczenia nakładów na inwestycje odtworzeniowe mogą być wprowadzone obostrzenia w postaci ograniczeń prędkości lub parametrów eksploatacyjnych.

Do linii o stanie technicznym dostatecznym zaliczamy linie (odcinki) wymagające zwiększonego nakładu robót naprawczych. Z uwagi na wiek nawierzchni oraz obciążenie przewozowe linii, infrastruktura kolejowa uległa dekapitalizacji, wymuszając (dla zapewnienia bezpieczeństwa ruchu) ograniczenia eksploatacyjne. Konsekwencją ograniczenia nakładów na naprawy (inwestycje odtworzeniowe) będą kolejne obostrzenia ruchu, do zawieszenia przewozów włącznie.

Linie o stanie niedostatecznym to te, na których postępująca dekapitalizacja infrastruktury spowodowała konieczność całkowitego, bądź znacznego zawieszenia ruchu pociągów. W takim stanie technicznym są linie nr: 241, 240, 356, 206, 231 i 246. Wznowienie eksploatacji może nastąpić po wykonaniu robót inwestycyjnych odtworzeniowych.

Rysunek 11. Stan techniczny sieci kolejowej województwa

Opracowano na podstawie danych Departamentu Nadzoru Właścicielskiego i Transportu Publicznego, UMWK-P

Infrastruktura dróg wodnych

Drogi wodne występujące na terenie województwa kujawsko-pomorskiego stanowią istotny element zagospodarowania przestrzennego kraju, łączący polski system dróg wodnych z drogami wodnymi Europy.

Przez województwo kujawsko-pomorskie przebiegają dwie z trzech prowadzących przez Polskę międzynarodowych dróg wodnych (MDW):

MDW E70 na obszarze województwa obejmuje rzekę Noteć, Kanał Bydgoski, rzekę Brdę i Wisłę. Kujawsko-pomorski odcinek MDW E70 można zaliczyć do II klasy z wyjątkiem części Noteci Dolnej od granicy województwa do Kanału Bydgoskiego, który posiada klasę Ib.⁶⁸

MDW E40 na obszarze województwa obejmuje rzekę Wisłę. Obecnie MDW E40 nie została w pełni użegłowniona, ze względu na głębokości nie przekraczające 2m (z wyjątkiem odcinka od granicy województwa do stopnia wodnego Włocławek). W przyszłości planuje się wykorzystanie MDW E40 do transportu kontenerów. Odcinek rzeki Wisły od Płocka do stopnia wodnego Włocławek zalicza się do drogi wodnej klasy Va, a następnie od Włocławka do ujścia rzeki Tążyny Wisła pozostaje w klasie Ib. Z kolei szlak wodny od ujścia Tążyny do granicy województwa (następnie do Tczewa) zalicza się do klasy II drogi wodnej.

Na obszarze województwa funkcjonuje również śródlądowa droga wodna o znaczeniu regionalnym, łącząca Kanał Bydgoski i jezioro Gopło, która jest częścią Wielkiej Pętli Wielkopolski. Na odcinku od Kanału Górnonoteckiego do jeziora Gopło przebiega Noteć, która posiada klasę Ia, natomiast jezioro Gopło zalicza się do drogi wodnej klasy III.

Wykorzystanie gospodarcze dróg wodnych na terenie województwa kujawsko-pomorskiego ma niewielkie, w stosunku do potencjalnych możliwości, znaczenie. Ogranicza się jedynie do przewozów lokalnych, którymi transportuje się głównie kruszywo i piasek. Należy zaznaczyć, że na rzece Wiśle żegluga jest prowadzona jedynie przy wysokim stanie wód i to przy ograniczonym wykorzystaniu tonażu barek. Obecnie na obszarze województwa zlokalizowane są porty towarowe i nabrzeża przeładunkowe w Bydgoszczy, Toruniu, Włocławku, Solcu Kujawskim, Chełmnie i Świeciu.

Można jednak zaobserwować turystyczne wykorzystanie dróg wodnych. W Nieszawie funkcjonuje przeprawa promowa przez Wisłę, która jest nie tylko środkiem transportu, ale również lokalną atrakcją turystyczną. Z kolei w Bydgoszczy kursuje tramwaj wodny, jako element miejskiego systemu komunikacji, gdzie rocznie korzysta z niego ponad 40 tys. osób. Ponadto żegluga pasażerska (przy wykorzystaniu statków wycieczkowych) może odbywać się na Wiśle, w środkowym jej biegu, od granicy województwa do Włocławka. Zauważalna jest również modernizacja istniejących i budowa nowych obiektów nadbrzeżnych na terenie województwa. W ostatnim czasie baza wodna powiększyła się o pełniące funkcje turystyczne przystanie w Bydgoszczy, Grudziądzu, Nakle nad Notecią, Toruniu i we Włocławku.

Województwo kujawsko-pomorskie posiada niewykorzystane możliwości dla rozwoju żeglugi śródlądowej dla celów gospodarczych i turystycznych. Drogi wodne: rzeka Wisła oraz Wisła-Odra umożliwiają połączenie województwa z regionami aktywnymi gospodarczo. Jednakże, aby w pełni wykorzystać gospodarczo drogę wodną na zachód Europy, należy dostosować parametry przynajmniej do IV klasy technicznej, najniższej klasy dróg o znaczeniu międzynarodowym.

Infrastruktura transportu lotniczego

Port Lotniczy Bydgoszcz

Port Lotniczy w Bydgoszczy (lotnisko Bydgoszcz Szwedkowo) posiada status portu międzynarodowego. W 2013 roku został on wpisany do kompleksowej transeuropejskiej sieci

⁶⁸ Klasyfikacja śródlądowych dróg wodnych i ich parametry wg Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 maja 2002 r.:

Najniższą klasą drogi wodnej jest klasa Ia, a najwyższą klasą jest klasa Vb.

Śródlądowe drogi wodne klasy Ia, Ib, II, III są drogami wodnymi o znaczeniu regionalnym, natomiast śródlądowe drogi wodne klasy IV, Va, Vb są drogami wodnymi o znaczeniu międzynarodowym.

Klasyfikacja śródlądowych dróg wodnych zależy od wielkości statków lub zestawów pchanych, jakie mogą być dopuszczone do żeglugi na określonej drodze wodnej i ich parametrów klasyfikacyjnych tj. długość, szerokość, zanurzenie i ładowność.

transportowej. Regularne loty prowadzone są do Wielkiej Brytanii, Irlandii, Niemiec (do Frankfurtu – ważnego portu przesiadkowego), sezonowo do Włoch (Rzym), w Polsce do Krakowa. Ponadto lotnisko obsługuje loty czarterowe. Liczba pasażerów korzystających z lotniska wyniosła w roku 2016 – 337 556 osób i była mniejsza niż w roku 2015 (341 080 osób)⁶⁹. W 2015 roku lotnisko zajmowało 10 miejsce w Polsce pod względem liczby pasażerów (na 14 lotnisk), a liczba pasażerów stanowiła 1,1% całkowitego ruchu pasażerskiego w Polsce⁷⁰. Lotnisko od 2013 r. prowadzi obsługę towarów i poczty cargo (posiada niezbędną infrastrukturę i certyfikat). W jego kompleksie działa lotnisko sportowo-usługowe Bydgoszcz-Biedaszkowo.

Lotniska sportowo – usługowe

Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego, oprócz lotniska Bydgoszcz Szwedkowo, zlokalizowane są cztery inne lotniska cywilne, pełniące funkcje sportowo-usługowe. Są to lotniska Inowrocław, Toruń, Kruszyn koło Włocławka i Lisie Kąty koło Grudziądza, zarządzane przez Aeroklub Polski. Ponadto Adriana – Aviation Sp. z o.o. posiada zezwolenie na założenie lotniska użytku wyłącznego Watorowo.⁷¹ W województwie funkcjonuje również dwanaście lądowisk, wpisanych do ewidencji lądowisk, z których dwa to lądowiska samolotowe (Boguchwała koło Skępego i Watorowo). Pozostałe to lądowiska śmigłowcowe (sanitarne) znajdujące się przy szpitalach i budynku straży pożarnej oraz prywatne lądowiska śmigłowcowe w Wielkich Łniskach i Bożenkowie.⁷²

Infrastruktura transportu publicznego

Transport publiczny stanowi jeden z najistotniejszych elementów rozwoju regionalnego. Realizowany jest poprzez transport szynowy (kolej, tramwaj) i transport drogowy. Miejscem integracji różnych środków transportu są węzły przesiadkowe, które poprzez wyposażenie w odpowiednią do tego celu infrastrukturę, powinny pozwalać na zmianę środka transportu. Węzły te powinny posiadać parkingi typu park&ride, kiss&ride i bike&ride.⁷³

Istotnym problemem w rozwoju transportu publicznego w województwie jest niewielkie powiązanie stacji kolejowych z pozostałymi rodzajami transportu. Na podstawie danych z 2012 r. wynikało, że parkingi samochodowe znajdowały się tylko przy 30% stacji. Przy dworcach kolejowych nie zlokalizowano żadnego parkingu park&ride. Zaledwie przy 7 obiektach znajdowały się miejsca postojowe dla rowerów, a jedyny bike&ride znajdował się w Świekatowie (linia kolejowa nr 201).⁷⁴ W województwie realizowane są projekty z grupy BiT-City, których głównym celem jest integracja transportu zbiorowego Bydgoszczy i Torunia oraz na obszarze pomiędzy tymi miastami. W ramach tych projektów przebudowano linię kolejową nr 18 na odcinku Toruń Główny – Bydgoszcz Wschód (wraz z budową wiaduktów i przystanków kolejowych i zwiększeniem możliwej do osiągnięcia maksymalnej prędkości przejazdu), wybudowano nową linię tramwajową do Fordonu, wybudowano węzły przesiadkowe (przy dworcu PKP Toruń Miasto, w Trzcińcu, Bydgoszczy Leśnej, Bydgoszczy Błonie, Bydgoszczy Bielawy, Bydgoszcz Wschód), zrewitalizowano dworzec Toruń Główny (wraz z budową węzła przesiadkowego). Ponadto, w ramach rozwoju infrastruktury

⁶⁹ Wg danych Portu Lotniczego Bydgoszcz SA

⁷⁰ BDL stan na 2013 rok

⁷¹ Decyzja Prezesa Urzędu Lotnictwa Cywilnego z dnia 5 maja 2014 roku

⁷² Wykaz lądowisk wpisanych do ewidencji lądowisk na dzień 18 stycznia 2017 roku, ULC

⁷³ park&ride - umożliwiający zaparkowanie samochodu w celu zmiany środka transportu na transport publiczny, kiss&ride - umożliwienie zatrzymanie lub zaparkowanie samochodu na krótki czas w celu zmiany środka transportu przez pasażerów tego samochodu na transport publiczny,

bike&ride - umożliwiający pozostawienie roweru w celu zmiany środka transportu na transport publiczny.

⁷⁴ Analizy stanu dworców i przystanków kolejowych na terenie województwa kujawsko-pomorskiego, 2012 r.

publicznej w województwie wybudowano nowy obiekt stacji Bydgoszcz Główna (wraz z węzłem przesiadkowym). Nie zrealizowano jednak połączenia kolejowego portu lotniczego z Bydgoszczą.

4. Powiązania infrastrukturalne

Gospodarka wodno-ściekowa

Podstawowym źródłem zaopatrzenia ludności województwa kujawsko-pomorskiego w wodę są wody podziemne. Większość ich zasobów nadaje się do bezpośredniego wykorzystania na cele gospodarcze, a na cele konsumpcyjne, po zastosowaniu prostych metod uzdatniania, polegających na usuwaniu naturalnych pierwiastków, takich jak żelazo i mangan.

Zasoby eksploatacyjne zwykłych wód podziemnych w województwie kujawsko-pomorskim wg stanu na dzień 31.12.2014 r. ustalone zostały w wysokości 171 425 64 m³/h.

Pobór wody na potrzeby poszczególnych działów gospodarki narodowej z łącznej ilości pobranej wody przedstawia się następująco⁷⁵:

- 81 618 dam³, tj. 36,5% zostało przeznaczone na cele produkcyjne,
- 92 085 dam³, tj. 41,2% skierowano do sieci wodociągowej,
- 49 738 dam³, tj. 22,3% zostało pobrane na cele rolnicze – do nawodnień w rolnictwie i leśnictwie oraz do napełniania stawów rybnych.

W województwie na koniec 2015 r. 95,2% mieszkańców korzystało z wody z sieci wodociągowej, co plasuje region na 6 pozycji w kraju (powyżej średniej dla kraju wynoszącej 91,8%). W miastach wskaźnik zwodociągowania (96,8%) jest na zbliżonym do kraju poziomie (96,5%). Na obszarach wiejskich województwa analizowany wskaźnik (92,9%) jest znacznie wyższy niż średnia dla kraju (84,7%).

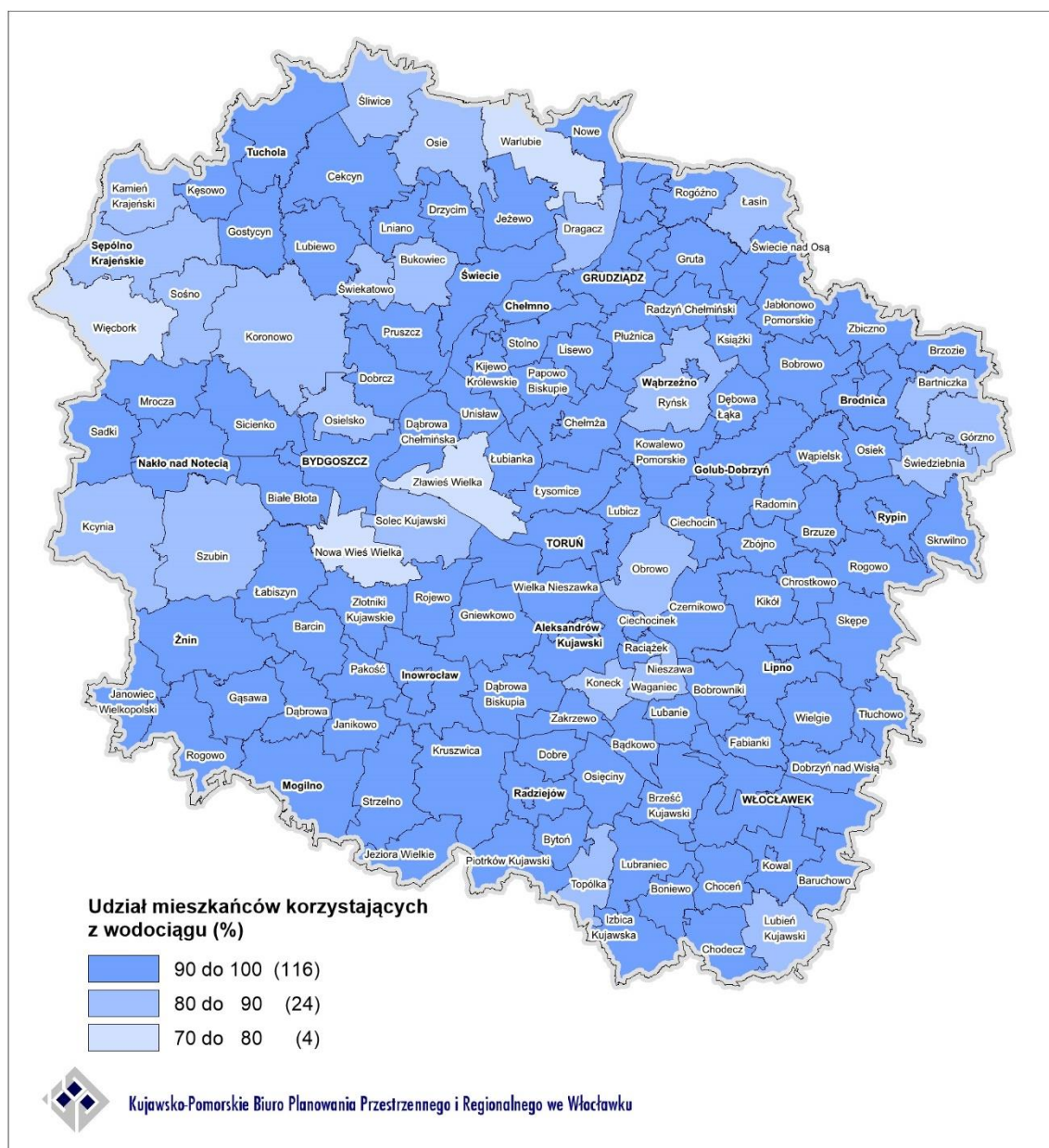
Najwyższy stopień zwodociągowania wśród powiatów ziemskich występuje w powiatach mogileńskim – 100%, inowrocławskim – 99%, oraz chełmińskim – 98%, natomiast najniższy występuje w powiatach sępoleńskim – 83% i bydgoskim ziemskim – 91%.

Wszystkie gminy województwa są zwodociągowane jednak nie wszyscy ich mieszkańcy czerpią wodę z sieci. Stopień zwodociągowania gmin województwa (wiejskich i miejsko-wiejskich) na koniec 2015 r. wahał się od około 74,8% w gminie Warlubie do ponad 99,5% w następujących gminach (28): Łubianka, Papowo Biskupie, Golub-Dobrzyń, Dębowa Łąka, Książki, Płużnica, Raciążek, Bytoń, Dobrze, Osiecin, Fabianki, Kowal, Lubanie, Lubraniec, Dąbrowa Biskupia, Gniewkowo, Inowrocław, Janikowo, Kruszwica, Rojewo, Złotniki Kujawskie, Dąbrowa, Jeziora Wielkie, Strzelno, Gąsawa, Rogowo (powiat żniński), Lniano, Pruszcz.

W największych miastach województwa wskaźnik zwodociągowania wynosi odpowiednio: w Bydgoszczy – 97%, Toruniu – 95%, Włocławku – 97% i Grudziądzu – 96%. W miastach mniejszych wskaźnik waha się od 89% w Nieszawie (jedyne miasto o wskaźniku poniżej 90%) do 100% w Brodnicy, Chełmnie, Kowalu, Radziejowie i Rypinie.

Dalszej rozbudowy sieci wodociągowej wymagają przede wszystkim gminy o najniższych wskaźnikach zwodociągowania.

⁷⁵ Wg danych GUS za 2015 rok

Rysunek 12. Wskaźniki zwodociągowania w województwie kujawsko-pomorskim wg gmin w 2015 r.

Opracowano na podstawie danych GUS

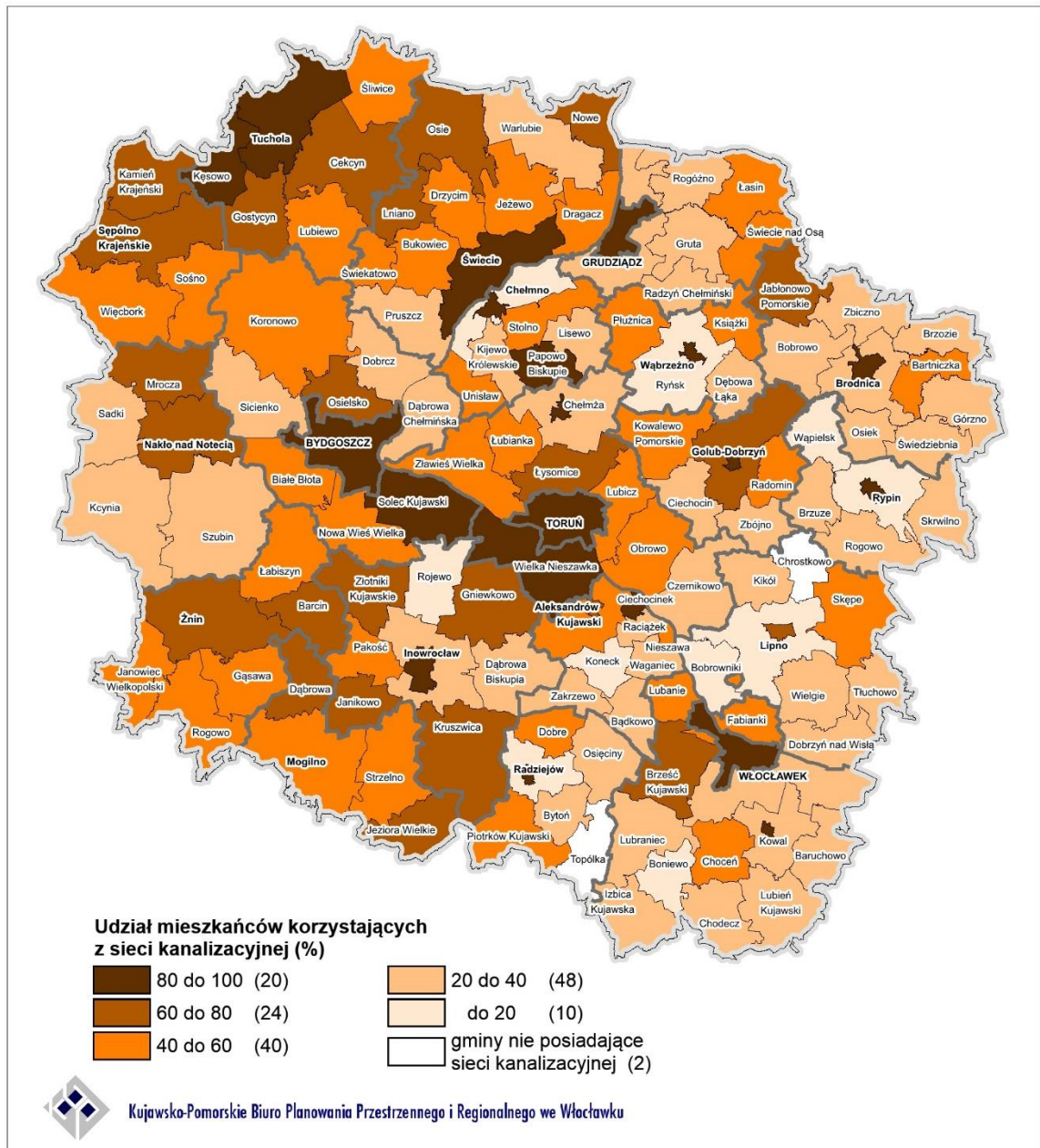
W roku 2015 w województwie kujawsko-pomorskim eksploatowano 138 komunalnych oczyszczalni ścieków. Do wód powierzchniowych lub do gruntu odprowadzono łącznie 118 908,4 dam³ ścieków przemysłowych i komunalnych co w przeliczeniu na jednego mieszkańca daje 57 m³. Głównym problemem w regionie, podobnie jak i w całym kraju, jest brak równoległego rozwiązania gospodarki wodnej i ściekowej. Inwestycje w sieć wodociągową nie pociągają za sobą inwestycji w sieć kanalizacyjną, choć należy zaznaczyć, że problem ten jest z roku na rok stopniowo redukowany.

Udział mieszkańców korzystających z oczyszczalni ścieków (69,6% na koniec 2015 r.), plasuje region na 9 pozycji w kraju (nieznacznie poniżej średniej dla kraju wynoszącej 69,7%). Wśród powiatów ziemskich, wskaźnik skanalizowania w regionie jest bardzo zróżnicowany, od 35% w powiecie lipnowskim i 39% w powiatach grudziądzkim oraz radziejowskim do 71% w powiecie inowrocławskim i tucholskim.

W miastach wskaźnik skanalizowania wynosi 91,2% (powyżej średniego dla kraju wynoszącego 89,8%), a na obszarach wiejskich wynosi 37,8% (poniżej średniego dla kraju wynoszącego 39,2%). W największych miastach województwa wskaźnik skanalizowania przyjmuje następujące wartości: w Bydgoszczy i we Włocławku – 93%, Grudziądzu – 92%, Toruniu – 91% i Inowrocławiu – 90%. Spośród wszystkich miast regionu najwyższy wskaźnik odnotowano w Kowalu (100%), Chełmnie (99%) oraz w Brodnicy (98%). Najniższy natomiast występuje w Nieszawie (57%) i Aleksandrowie Kujawskim (70%).

Zdecydowanie gorsza sytuacja występuje w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich. W gminie Topólka i Chrostkowo wskaźnik wynosi 0%, a w dwóch gminach wiejskich poniżej 10%: Chełmno (2%) i Lipno (6%). Najwyższy wskaźnik skanalizowania występuje w gminach: Wielka Nieszawka (93%), Świecie (91%), Kęsowo (86%), Papowo Biskupie (84%), Solec Kujawski i Tuchola (83%), Nakło nad Notecią (74%), Kruszwica i Barcin (73%), Janikowo (72%), Osie, Osielsko i Złotniki Kujawskie (71%), Gostycyn, Łysomice i Lniano (70%).

Zdecydowane działania w zakresie rozwiązania gospodarki ściekowej winny być podjęte w gminie Chrostkowo i Topólka. Dalszej rozbudowy sieci kanalizacyjnej wymagają gminy o najniższych wskaźnikach skanalizowania położone przede wszystkim we wschodniej i południowo-wschodniej części województwa. Gminy te charakteryzują się dużym rozproszeniem zabudowy oraz małym wskaźnikiem obszarów objętych aglomeracjami kanalizacyjnymi.

Rysunek 13. Wskaźnik skanalizowania w województwie kujawsko-pomorskim wg gmin w 2015 r.

Opracowano na podstawie danych GUS

Aglomeracje kanalizacyjne

Przepisy prawne Unii Europejskiej w zakresie odprowadzania i oczyszczania ścieków komunalnych określone zostały w szczególności w Dyrektywie w sprawie oczyszczania ścieków komunalnych 91/271/EWG oraz uporządkowane w Ramowej Dyrektywie Wodnej 2000/60/WE⁷⁶. Głównym ich celem było ograniczenie zrzutów niedostatecznie oczyszczanych ścieków, co w konsekwencji powinno zapewnić właściwą ochronę środowiska wodnego. Polska w Traktacie Akcesyjnym zobowiązała się dostosować do tych wymogów zgodnie z wyznaczonymi celami pośrednimi.

⁷⁶ Dyrektywy zostały przetransponowane do prawa polskiego i znalazły swoje odzwierciedlenie między innymi w Prawie wodnym oraz szeregu rozporządzeń związanych z gospodarką wodną

Instrumentem koordynującym działania w zakresie odprowadzania i oczyszczania ścieków komunalnych w celu wypełnienia ww. wymogów jest *Krajowy program oczyszczania ścieków komunalnych* (KPOŚK) zatwierdzony przez Rząd RP w dniu 16 grudnia 2003 r. Dokument ten był czterokrotnie aktualizowany⁷⁷. Ostatnia aktualizacja (AKPOŚK 2015) została zatwierdzona przez Radę Ministrów w dniu 21.04.2016 r.

W KPOŚK uwzględnione są aglomeracje kanalizacyjne powyżej 2000 RLM⁷⁸, które zgodnie z prawem winny być wyposażone w system kanalizacji zbiorczej. Ścieki powstające na terenie aglomeracji powinny być odprowadzane do oczyszczalni ścieków.

Wypełnieniem wymagań dyrektywy 91/271/EWG jest takie zaplanowanie i zrealizowanie inwestycji aby możliwe było łączne spełnienie warunków:

- warunek I - wydajności oczyszczalni – dostosowanej do usuwania 100% ładunku zanieczyszczeń powstających w aglomeracji;
- warunek II - standardów oczyszczania ścieków przez oczyszczalnię - zastosowanie odpowiednich technologii oczyszczania ścieków gwarantujących osiągnięcie wymaganych standardów oczyszczania ścieków, w tym podwyższone usuwanie biogenów w aglomeracjach powyżej 10 000 RLM;
- warunek III - wyposażenia aglomeracji w systemy zbierania ścieków komunalnych – umożliwiające spełnienie blisko 100% poziomu obsługi.

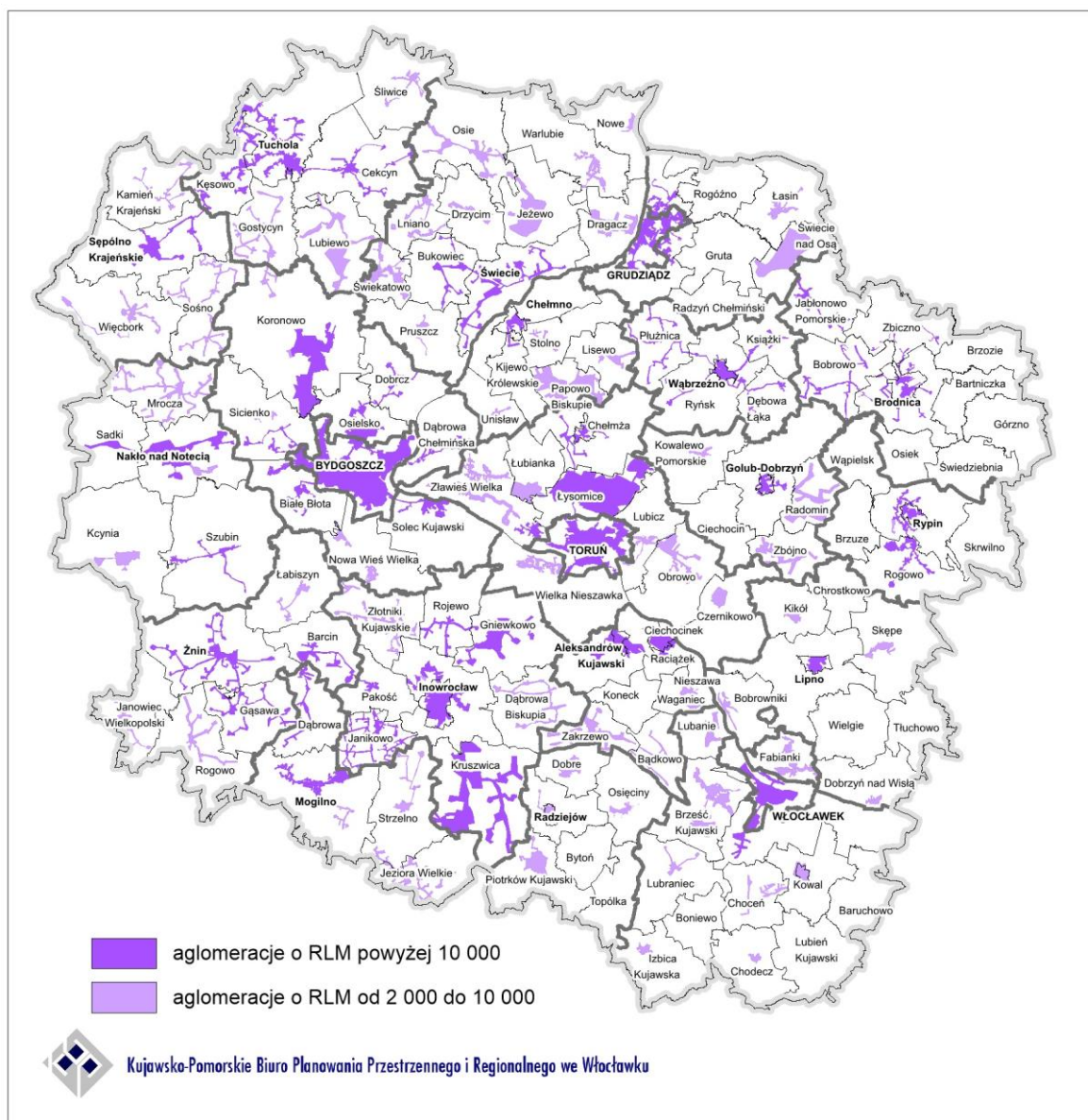
W województwie kujawsko-pomorskim wyznaczonych zostało 86 aglomeracji kanalizacyjnych o RLM powyżej 2000⁷⁹ (w tym 27 aglomeracji o RLM powyżej 10 000). Według danych za 2014 r.⁸⁰ wszystkie trzy warunki spełniało 6 aglomeracji kanalizacyjnych, warunek I - 36 aglomeracji, warunek II - 68 aglomeracji, a warunek III - 9 aglomeracji.

⁷⁷ Obecnie (maj 2017) trwają prace nad kolejną Aktualizacją Krajowego Programu Oczyszczania Ścieków Komunalnych AKPOŚK 2017

⁷⁸ RLM – Równoważna liczba mieszkańców oznacza ładunek substancji organicznych biologicznie rozkładalnych wyrażonych jako wskaźnik pięciodobowego biochemicznego zapotrzebowania na tlen (BZT₅) w ilości 60 g tlenu na dobę (art. 43 ust. 2 pkt 2 Ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne Dz. U. z 2015 r. poz. 469 z późn. zm.)

⁷⁹ 13 w latach 2006-2008 rozporządzeniami Wojewody Kujawsko-Pomorskiego oraz 73 w latach 2012-IV.2017 uchwałami Sejmiku Województwa kujawsko-Pomorskiego

⁸⁰ Aktualizacja Krajowego Programu Oczyszczania Ścieków Komunalnych 2015 – AKPOŚK 2015

Rysunek 14. Aglomeracje kanalizacyjne (stan na kwiecień 2017 r.)

Opracowano na podstawie uchwał Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego oraz Rozporządzeń Wojewody Kujawsko-Pomorskiego

Gospodarka odpadami

Jednym z podstawowych elementów gwarantujących prowadzenie właściwej gospodarki odpadami jest ich selektywna zbiórka w miejscu wytwarzania. W województwie kujawsko-pomorskim w 2015 roku zebrano selektywnie 21,6% wszystkich zebranych odpadów komunalnych, co przy średniej dla kraju wynoszącej 23,4%, pozwoliło na zajęcie 10 pozycji wśród województw.

Regiony Gospodarowania Odpadami Komunalnymi ze wskazaniem instalacji regionalnych

Zgodnie z „Planem gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2016-2022 z perspektywą na lata 2023-2028”, gminy powinny prowadzić gospodarkę zmieszanych odpadami komunalnymi w obrębie wyznaczonych w tym planie regionów gospodarki odpadami (RGOK). Region gospodarki odpadami komunalnymi stanowią sąsiadujące ze sobą gminy, które liczą łącznie co najmniej 150 tys. mieszkańców lub gmina zamieszkiwana przez więcej niż 500 tys. mieszkańców. Zgodnie z ww. planem na terenie województwa działają cztery RGOK.

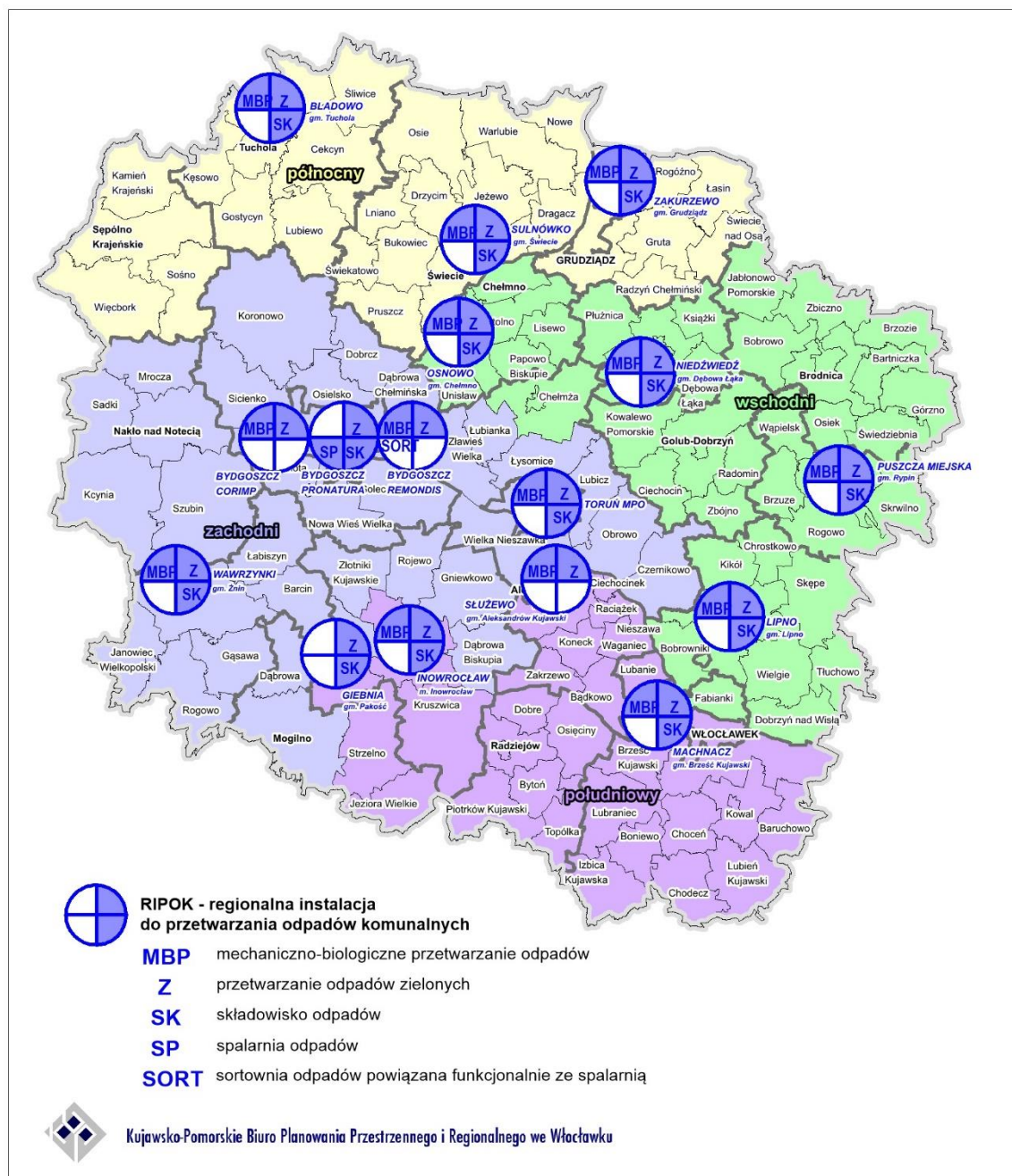
W poszczególnych regionach gospodarki odpadami komunalnymi określono regionalne instalacje do przetwarzania odpadów komunalnych (RIPOK) oraz instalacje przewidziane do zastępczej obsługi tych regionów. Pochodzące z terenu danej gminy zmieszane odpady komunalne, odpady zielone oraz pozostałości z sortowania odpadów komunalnych przeznaczone do składowania, były przekazywane do regionalnych instalacji do przetwarzania odpadów komunalnych lub instalacji zastępczych, do czasu wybudowania instalacji regionalnych, określonych w danym regionie gospodarki odpadami komunalnymi.

W 2016 roku na terenie województwa funkcjonowało 14 podmiotów pełniących funkcje RIPOK⁸¹. Instalacje do mechaniczno-biologicznego przetwarzania zmieszanych odpadów komunalnych (RIPOK MBP) funkcjonowały w 14 lokalizacjach, a instalacje do przetwarzania selektywnie zebranych odpadów zielonych i innych bioodpadów (RIPOK Z) - w 16 lokalizacjach. Instalacje do składowania odpadów (RIPOK SK) znajdowały się w następujących 13 lokalizacjach: Sulnówku (gm. Świecie), Bładowie (gm. Tuchola), Zakurzewie (gm. Grudziądz), Niedźwiedziu (gm. Dębowa Łąka), Osnowie (gm. Chełmno), Lipnie (gm. miejska Lipno), Machnacu (gm. Brześć Kujawski), Bydgoszczy (ProNatura – ul. Prądocińska, gm. Bydgoszcz), Giebni (gm. Pakość), Wawrzynkach (gm. Żnin), Toruniu (gm. Toruń), Puszczy Miejskiej (gm. Rypin) oraz w Inowrocławiu (gm. miejska Inowrocław). Na terenie województwa funkcjonowała jedna instalacja do termicznego przekształcania odpadów komunalnych o statusie RIPOK (Bydgoszcz – ProNatura). W instalacji w Służewie trwają prace projektowe w zakresie budowy kwatery składowiska odpadów.

W 2015 roku⁸² 31 instalacji (w 16 lokalizacjach) przewidzianych było do zastępczej obsługi regionu w przypadku, gdy znajdująca się w nich instalacja regionalna uległa awarii lub nie mogła przyjmować odpadów z innych przyczyn.

⁸¹ Plan gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2016- 2022 z perspektywą na lata 2023- 2028'

⁸² Obwieszczenie nr XIV/1/15 z 23 listopada 2015 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu uchwały w sprawie wykonania „Planu gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2012-2017 z perspektywą na lata 2018-2023”;

Rysunek 15. Regiony gospodarki odpadami komunalnymi w województwie kujawsko-pomorskim

Źródło: Plan gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2016-2022 z perspektywą na lata 2023-2028

Składowiska odpadów komunalnych

W 2015 r.⁸³ odpady komunalne unieszkodliwiane były poprzez składowanie na 29 składowiskach. Do największych składowisk odpadów w regionie, gdzie zdeponowano blisko połowę (49,4%) rocznego przychodu odpadów komunalnych w województwie, należą trzy składowiska: Składowisko Odpadów w Toruniu – 60 196,62 Mg tj. 21,4% ogólnej ilości; Składowisko Odpadów Komunalnych w Sulnówku – 51 291,61 Mg, tj. 18,3%; Składowisko Odpadów Komunalnych w Machnacu – 27 187,75Mg, tj. 9,7%.

⁸³ Dane pozyskane z Urzędu Marszałkowskiego Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu, Departamentu Środowiska; Raportu z Wojewódzkiego Systemu Odpadowego 2015 (z dnia 26.04.2017 r.)

Inne instalacje do unieszkodliwiania odpadów

W województwie kujawsko-pomorskim odzysk odpadów odbywał się głównie w sortowniach odpadów oraz poprzez kompostowanie w kompostowniach odpadów.

W 2015 r. zewidencjonowanych było 9 spalarni do termicznego przekształcania odpadów (w tym 4 unieszkodliwiały odpady niebezpieczne). Spalarnia Lafarge Cement S.A. Cementownia Kujawy w Bielawach była w posiadaniu dwóch instalacji współspalających odpady. Jedyną spalarnią posiadającą status RIPOK jest uruchomiony we wrześniu 2015 roku Zakład Termicznego Przekształcania Odpadów Komunalnych w Bydgoszczy.

Na terenie województwa w 2015 r. zewidencjonowanych było 13 składowisk odpadów innych niż komunalne. Wśród nich znajdowały się trzy składowiska odpadów niebezpiecznych: Składowisko Odpadów Niebezpiecznych w Nowej Wsi Wielkiej, Składowisko odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne z wydzielonymi kwaterami na odpady niebezpieczne Anwil S.A. we Włocławku oraz Składowisko odpadów niebezpiecznych w Żółwinie Wypaleniskach. We Włocławku na terenie Anwilu eksploatowane było składowisko odpadów obojętnych. Na składowiskach w Małocieczowie oraz w miejscowości Bycz przyjmowano azbest.

System elektroenergetyczny

Linie oraz obiekty elektroenergetyczne

Powszechność dostępu i korzystanie z zalet energii elektrycznej wymaga sprawnego działania rozbudowanego układu urządzeń do jej wytwarzania, przesyłania i rozdziału. Energia elektryczna dostarczana do końcowych użytkowników, wytwarzana jest w elektrowniach. Przesył energii z elektrowni do odbiorcy możliwy jest dzięki rozległej sieci linii i stacji elektroenergetycznych.

Na system elektroenergetyczny składają się linie elektroenergetyczne najwyższych i wysokich napięć oraz systemowe stacje elektroenergetyczne najwyższych napięć, wiele stacji rozdzielczych wysokiego napięcia oraz rozlicznych stacji transformatorowych, zamieniających średnie napięcie (rozdzielcze) na powszechnie stosowane w instalacjach odbiorczych.

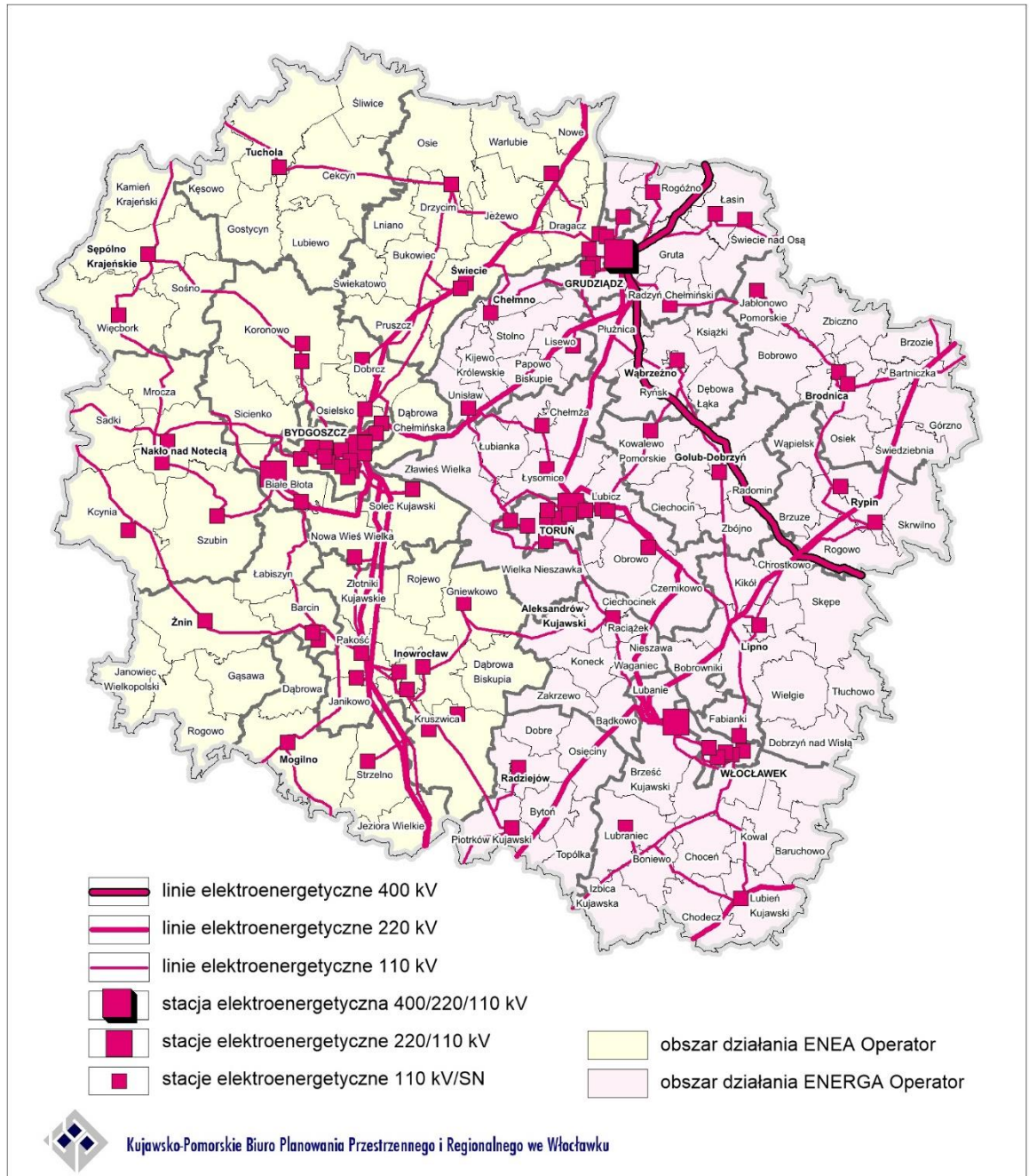
Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego działa spółka eksploatująca obiekty elektroenergetycznej sieci przesyłowej (stacje i linie o napięciu 400 kV i 220 kV) - Polskie Sieci Elektroenergetyczne – Północ S.A. z siedzibą w Bydgoszczy oraz dwie spółki eksploatujące obiekty elektroenergetycznej sieci dystrybucyjnej (stacje i linie o napięciu 110 kV i niższym) ENERGA-Operator S.A. i ENEA Operator Sp. z o.o.

Sieć elektroenergetyczna województwa zasilana jest z Krajowego Systemu Elektroenergetycznego (KSE), którego elementami w regionie są elektroenergetyczne linie 400 kV i linie o napięciu 220 kV:

- 400 kV relacji Płock – Grudziądz Węgrowo,
- 400 kV relacji Grudziądz Węgrowo – Gdańsk Błonia,
- 400 kV relacji Jasiniec – Bydgoszcz Zachód (obecnie pracująca na napięciu 220 kV),
- 220 kV relacji Pątnów – Jasiniec tor I,
- 220 kV relacji Pątnów – Włocławek Azoty,
- 220 kV relacji Jasiniec – Grudziądz Węgrowo,
- 220 kV relacji Jasiniec – Gdańsk,
- 220 kV relacji Włocławek Azoty – Toruń Elana,
- 220 kV relacji Włocławek Azoty – Olsztyn I,
- 220 kV relacji Toruń Elana – Grudziądz Węgrowo,
- 220 kV relacji Pątnów – Jasiniec tor II,
- 220 kV relacji Płock – Pątnów;

oraz stacje transformatorowe:

- 220/110 kV Jasiniec z dwoma autotransformatarami 220/110 kV o mocy 2x160 MVA,
- 220/110 kV Bydgoszcz Zachód z jednym autotransformatorem o mocy 160 MVA,
- 220/110 kV Włocławek Azoty z dwoma autotransformatarami 220/110 kV o mocy 2x160 MVA,
- 220/110 kV Toruń Elana z dwoma autotransformatarami 220/110 kV o mocy 160 MVA i 100 MVA,
- 400/220/110 kV Grudziądz Węgrowo z transformatorem 400/220 kV o mocy 500 MVA, z autotransformatorem 400/110 kV o mocy 330 MVA oraz dwoma autotransformatarami 220/110 kV o mocy 2x 160 MVA.

Rysunek 16. Elektroenergetyka

Opracowano na podstawie danych operatorów sieci 2015 r.

System sieci najwyższych napięć jest źródłem energii elektrycznej dla sieci rozdzielczej o napięciu 110 kV, na którą składają się stacje transformatorowe i linie wysokiego napięcia.

Przez układ transformacji zasilana jest elektroenergetyczna sieć średniego i niskiego napięcia, na którą składają się stacje transformatorowe i linie średniego napięcia 15 kV (SN) oraz linie niskiego napięcia (nn).

Na rzecz sieci elektroenergetycznej pracują źródła energii elektrycznej, którymi są elektrociepłownie (EC) zawodowe (EC I Bydgoszcz, EC II Bydgoszcz, EC III Bydgoszcz organizacyjnie wchodząca do EC II; EC Grębocin; EC Grudziądz), elektrociepłownie przemysłowe (znajdujące się na terenie następujących zakładów: Zakłady Azotowe Anwil S.A. we Włocławku – 2 elektrociepłownie⁸⁴, Mondi Świecie S.A. w Świeciu, Elana Toruń, Janikowskie Zakłady Sodowe JANIKOSODA S.A., Inowrocławskie Zakłady Chemiczne SODA MĄTWY S.A.), elektrownia wodna na Wiśle we Włocławku i elektrownie biogazowe. Od 2015 r. funkcjonuje również Zakład Termicznego Przekształcania Odpadów Komunalnych w Bydgoszczy. Instalacja ta utylizuje odpady komunalne z odzyskiem ciepła i energii elektrycznej, którą otrzymują mieszkańcy Bydgoszczy.

W ostatnich latach wzrosła ilość energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych, szczególnie z małych elektrowni wodnych i elektrowni wiatrowych. Produkcja energii elektrycznej z tych źródeł pokrywa około 30% zapotrzebowania województwa na energię.

W województwie kujawsko-pomorskim brak jest większych problemów związanych z dostawą energii elektrycznej o wymaganych parametrach jak np. dopuszczalny spadek napięcia, skuteczność zerowania i niezawodność zasilania. Niemniej mają one miejsce, szczególnie na obszarach wiejskich. Wysoka, w porównaniu z miastami, awaryjność sieci wiejskich, powiązana jest z warunkami atmosferycznymi, ponieważ wykonane jako sieci napowietrzne, narażone są na wyładowania atmosferyczne i silne wiatry powodujące uszkodzenia linii. Nie zakłada się jednak kablowania elektroenergetycznych linii wiejskich, gdyż koszty tych zamierzeń, przy rozproszonych odbiorcach, są niewspółmiernie wysokie do strat powodowanych okresowym brakiem zasilania. W wyniku powiększania się terenów zurbanizowanych należy spodziewać się konieczności rozbudowy i modernizacji sieci rozdzielczych średniego i niskiego napięcia. Również dalszy intensywny rozwój energetyki wiatrowej może spowodować, iż możliwości przesyłowe sieci najwyższych napięć mogą być niewystarczające.

System zaopatrzenia w gaz ziemny

Wszystkie gazociągi wysokiego ciśnienia na terenie województwa kujawsko-pomorskiego znajdują się w majątku PGNiG S.A. W Warszawie, a ich eksploatację prowadzi Operator GP GAZ-SYSTEM S.A., natomiast Pomorski Operator Systemu Dystrybucyjnego Sp. z o.o. zajmuje się eksploatacją rozdzielczych sieci gazowych, sprzedażą gazu, budową, modernizacją i remontami sieci dystrybucyjnej.

Na terenie województwa zlokalizowane są obiekty sieci przesyłowej gazu ziemnego, którego elementami w regionie są:

- gazociągi wysokiego ciśnienia:

- DN 1400 „Jamał” relacji Rosja - Europa Zachodnia (gazociąg tranzytowy), wchodzący w skład sieci TEN-E,
- DN 1000 MOP 8,4 MPa relacji Tłocznia Włocławek – WRG II Gustorzyn,
- DN 700 MOP 8,4 MPa relacji Gustorzyn – Mogilno,
- DN 700 MOP 8,4 MPa relacji Mogilno – Trzemeszno,
- DN 700 MOP 8,4 MPa relacji Gustorzyn – Odolanów,
- DN 700 MOP 8,4 MPa relacji Rembelszczyzna – Gustorzyn,
- DN 500 MOP 8,4 MPa relacji Gustorzyn – Zakrzewo (Gostynin),
- DN 500 MOP 5,5 MPa relacji Skaszyn – Wieniec,

⁸⁴ w tym elektrociepłownia gazowo-parowa we Włocławku, której inwestycję zakończono w 2017 r.

- DN 500 MOP 5,5 MPa relacji Głowina – Włocławek 1,
- DN 500 MOP 5,5 MPa relacji Głowina – Włocławek 2,
- DN 500 MOP 5,5 MPa relacji WRG I Włocławek – WRG II Gustorzyn 1,
- DN 500 MOP 5,5 MPa relacji WRG I Włocławek – WRG II Gustorzyn 2,
- DN 500 MOP 5,5 MPa relacji Gustorzyn – Reszki,
- Dn 500 MOP 5,5 MPa relacji Gustorzyn – Odolanów,
- DN 400 MOP 5,5 MPa relacji Gustorzyn – Pruszcz Gdański;

- stacje gazowe wysokiego ciśnienia:

Rogóźno, Łasin, Wielskie Łniska, Chełmża, Zalesie, Kowalewo Pomorskie, Łysomice, Grębocin, Kaszczorek, Toruń Rudak, Ciechocinek, Turzno, Orlen Gąbinek, Szpetal Górny, Radziejów, Mogilno, Brześć Kujawski, Lubraniec, Izbica Kujawska;

- oraz węzły gazowe wysokiego ciśnienia:

Mniszek (Grudziądz), Lisewo, Gustorzyn, Brzezie.

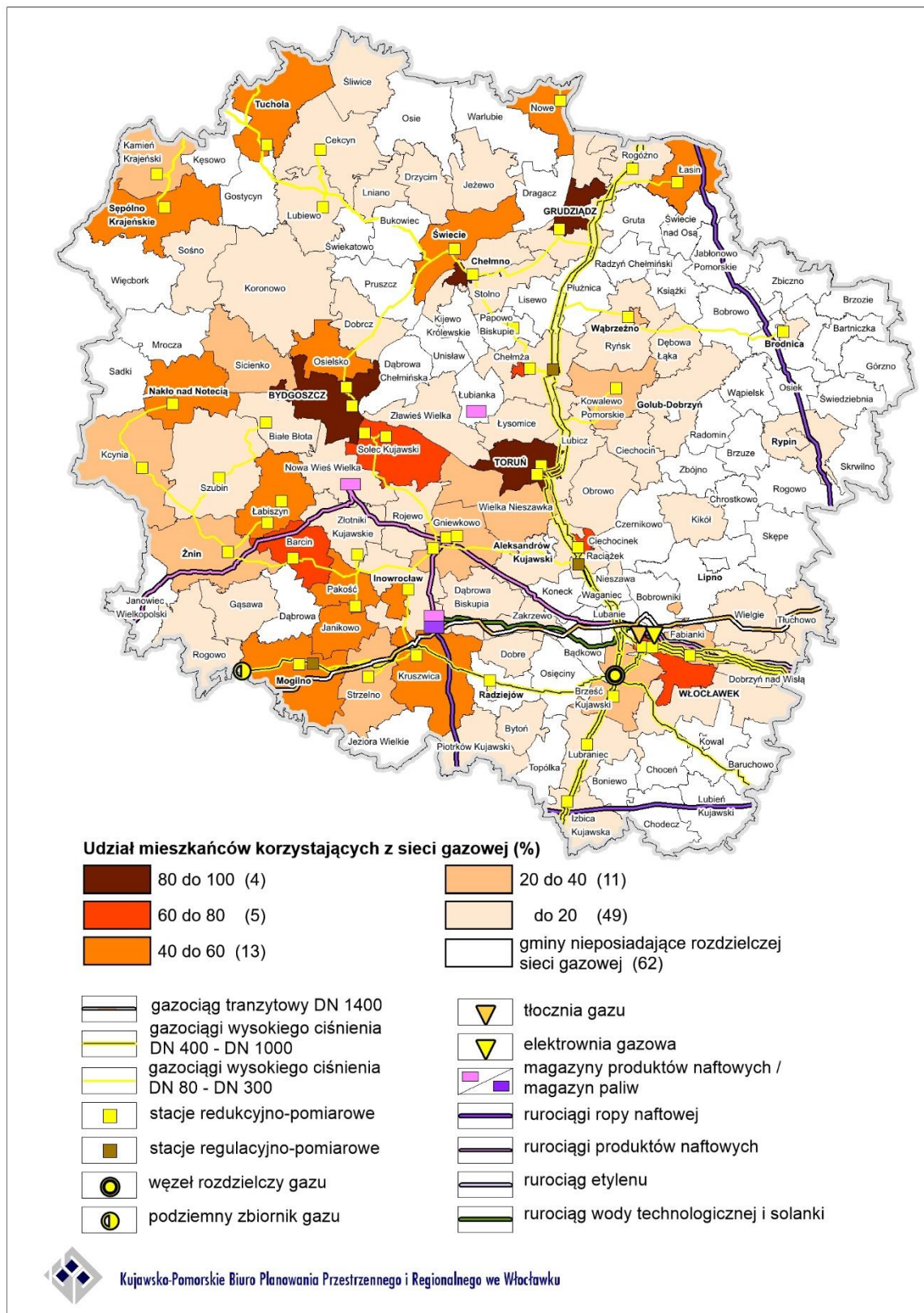
W oparciu o magistrale gazowe pracuje system gazociągów wysokiego ciśnienia oraz sieć rozdzielcza na terenie miast i gmin, będąca źródłem gazu dla odbiorców na obszarze województwa.

Rozdzielnia zlokalizowana na południu województwa we wsi Gustorzyn (gmina Brześć Kujawski), jest jednym z głównych węzłów rozdziału gazu w krajowym systemie przesyłowym, w którym funkcjonuje również magazyn gazu w rejonie Mogilna. Kawernowe podziemne zbiorniki gazu (KPZG) przy pojemności 150 mln m³ dysponują zdolnością oddania 10 mln m³/dobę. KPZG połączony jest z węzłem Gustorzyn gazociągiem Dn 700, pracującym dwukierunkowo – latem gaz kierowany jest do zbiorników, a zimą do sieci gazociągów, pokrywając szczytowe pobrania gazu, nie tylko dla potrzeb województwa kujawsko-pomorskiego, ale również w systemie gazociągów na terenie kraju.

42,7% mieszkańców regionu kujawsko-pomorskiego korzysta z sieci gazowej, przy średniej dla kraju wynoszącej 52,1%, co daje dopiero 10 pozycję wśród innych województw. Udział mieszkańców korzystających z gazu wśród powiatów ziemskich w regionie jest zróżnicowany - od 0,1% w powiecie rypińskim, 0,3% lipnowskim, 1,4% w radziejowskim i 2,0% brodnickim do 44,6% w powiecie inowrocławskim.

Poziom gazyfikacji jest zdecydowanie wyższy w miastach, gdzie wynosi średnio 68,9% (porównywalny do średniego dla kraju wynoszącego 71,6%), niż na wsi 4,2% (zdecydowanie poniżej średniego dla kraju wynoszącego 22,6%). Miasto Grudziądz zgazyfikowane jest w 89,4%, Chełmno - 83,5%, Toruń - 81,8%, Bydgoszcz - 81,7%, Chełmża - 78,3%, Włocławek - 73,6%. W czterech miastach województwa nie jest dostępna sieć gazowa, są to miasta: Lipno, Kowal, Golub Dobrzyń, Aleksandrów Kujawski. Wśród gmin miejsko-wiejskich i wiejskich najwyższy wskaźnik gazyfikacji występuje w: Solcu Kujawskim - 75,2%, Barcinie - 66,9%, Świeciu - 59,0%, Janikowie i Tucholi - 57,1%, Nakle nad Notecią - 52,9%, Pakości - 50,8%, Sępólnie Krajeńskim - 49,7%, Osielsku - 48,6%, Kruszwicy - 48,3%, Nowym - 47,6%, Mogilnie - 43,7%, Łasinie - 43,3%, Łabiszynie - 41,5%. 62 gminy (43% wszystkich gmin województwa) nie korzystają z gazu przewodowego.

Większość obszarów poza zasięgiem sieci istniejących gazociągów położona jest w północno-wschodniej i południowej części województwa.

Rysunek 17. Gazociągi oraz inne media infrastruktury

Opracowano na podstawie danych operatorów sieci

Inne rurociągi przesyłowe oraz obiekty infrastruktury

Przez obszar województwa kujawsko-pomorskiego przebiegają następujące rurociągi:

- ropy naftowej „Przyjaźń” Rosja – Niemcy wraz z odgałęzieniem do magazynów w gminie Inowrocław oraz ropociąg PERN Płock – Gdańsk z przepompownią w Łasinie i Puszczy Miejskiej.
- produktów naftowych PERN Płock – (magazyn w Nowej Wsi) – Rejewiec,
- etylenu z Płocka do Zakładów Azotowych „Anwil” S.A. we Włocławku.

Przez teren województwa przebiega rurociąg solankowy, związany z rozwiniętym przemysłem wydobywczym soli w Górze koło Inowrocławia. Pozyskiwana podczas procesu wydobywczego woda solankowa przesyłana jest rurociągiem podziemnym do zakładu Anwil SA Włocławek oraz PKN Orlen w Płocku.

Teletechnika

W gminie Solec Kujawski zlokalizowane jest Radiowe Centrum Nadawcze Polskiego Radia, za pomocą którego mieszkańcy województwa kujawsko-pomorskiego oraz kraju mogą słuchać audycji Polskiego Radia. W miejscowości Trzeciewiec (gm. Dobrcz) mieści się Radiowo-Telewizyjne Centrum Nadawcze, którego zasięg wykracza poza województwo kujawsko-pomorskie.

Na terenie województwa, podobnie jak i w kraju, następuje sukcesywny spadek abonentów telefonii stacjonarnej na rzecz telefonii komórkowej, oferującej oprócz usług telefonicznych również bezprzewodowy dostęp do sieci Internet.

Województwo kujawsko-pomorskie posiada szerokopasmową sieć teleinformatyczną z punktami dostępowymi w każdej gminie regionu. Urząd Marszałkowski, w partnerstwie z Kujawsko-Pomorską Siecią Informacyjną sp. z o.o. (KPSI) realizuje projekty, które mają m.in. usprawnić funkcjonowanie administracji, poprzez wprowadzenie powszechnej możliwości załatwiania spraw drogą elektroniczną.

Odnawialne źródła energii

Kujawsko-pomorskie znajduje się w czołówce województw w zakresie produkcji energii z OZE, razem z zachodniopomorskim i wielkopolskim zajmuje 2 miejsce w kraju. Funkcjonują tu instalacje OZE o łącznej mocy 1 007 MW⁸⁵, które stanowią 12% mocy krajowej (kraj: 8 415 MW).

Kujawsko-pomorskie wyróżnia się wyraźną dywersyfikacją rodzajów instalacji. Jako jedyny region posiada znaczące moce (powyżej 100 MW) zainstalowane jednocześnie w energetyce wiatrowej, wodnej i biomasie. Największe pod względem mocy instalacje OZE funkcjonują w powiatach: świeckim – blok energetyczny wytwarzający energię z biomasy w Świeciu (Mondi S.A., 170 MW), m. Włocławek - elektrownia wodna (162 MW), a największe w zakresie energetyki wiatrowej w powiatach: grudziądzkim (145 MW - Świecie n. Osą i Radzyń Chełmiński), radziejowskim (ok. 70 MW gm. Radziejów, Piotrków Kujawski), lipnowskim (ok. 48 MW - Dobrzyń nad Wisłą, Wielgie), inowrocławskim (78 MW - Kruszwica i Pakość) oraz aleksandrowskim (42 MW - Raciążek, Nieszawa, Waganiec). W powyższych powiatach koncentruje się 70% całej mocy instalacji OZE w województwie.

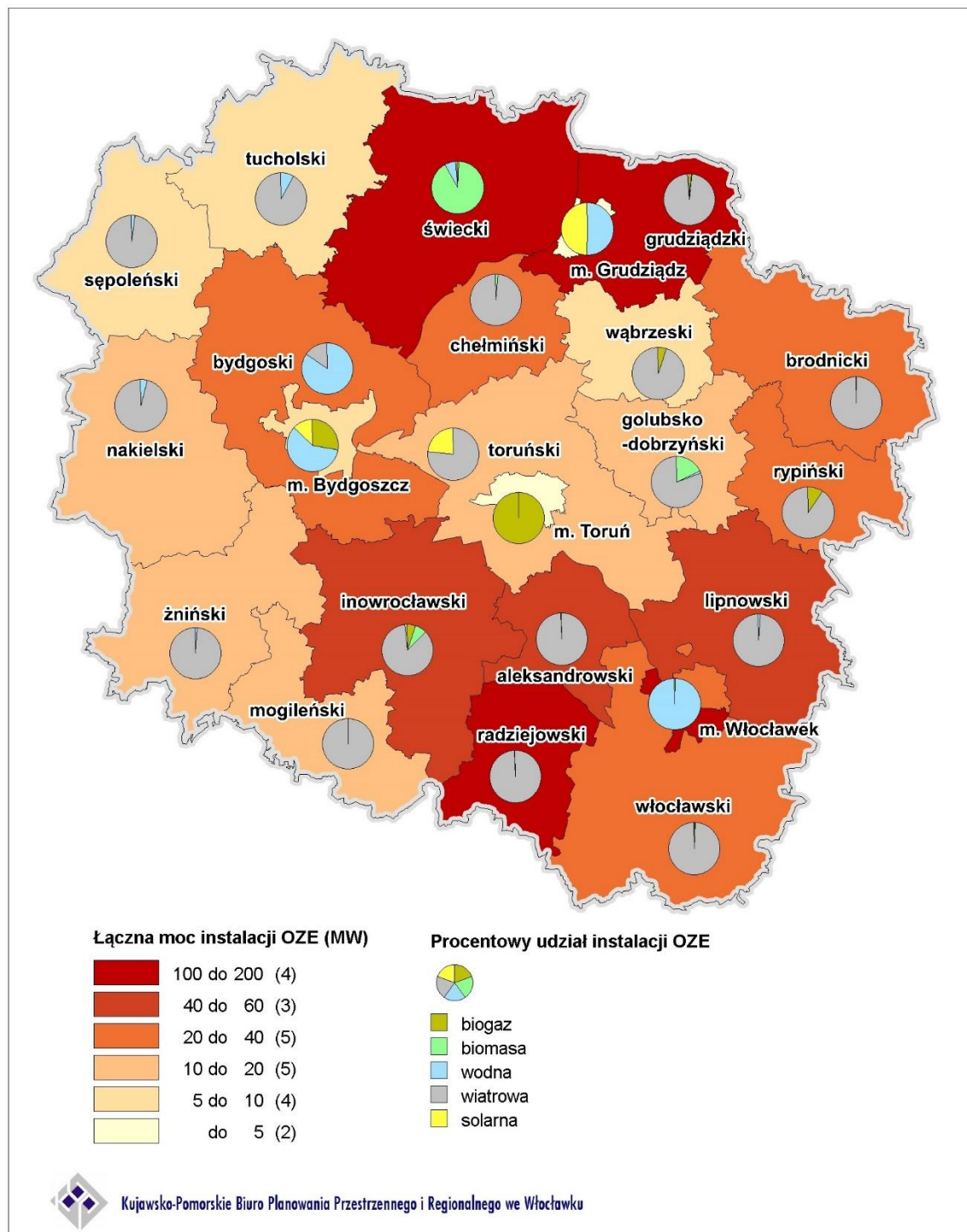
Rozwój OZE w ostatnich latach widoczny był głównie w energetyce wiatrowej i energetyce opartej na spalaniu biomasy. Energetyka wiatrowa generuje 59% mocy OZE zainstalowanej w regionie⁸⁶. Biogazownie rozwijają się w znikomym stopniu, mimo dużego potencjału do rozwoju zwłaszcza na obszarach intensywnie użytkowanych rolniczo (powiaty chełmiński, inowrocławski, włocławski,

⁸⁵ Na podstawie danych URE, stan na 31.12.2016 r.

⁸⁶ ibidem

grudziądzki, zniński, radziejowski). Podobny problem występuje w energetyce wodnej, gdzie nie odnotowano w ostatnich latach żadnych większych inwestycji, mimo dużego potencjału hydroenergetycznego przede wszystkim Wisły, w mniejszym stopniu Brdy, Drwęcy i Osy. W ostatnim okresie coraz bardziej realna staje się budowa stopnia wodnego wraz z elektrownią na Wiśle, poniżej Włocławka.

Rysunek 18. Odnawialne źródła energii wg powiatów w województwie kujawsko-pomorskim

Opracowano na podstawie danych Urzędu Regulacji Energetyki, stan na 31.12.2016 r.

Unijne regulacje nakazują, aby do końca tej dekady jedna piąta produkowanej w Polsce energii pochodziła z OZE. Znowelizowana w czerwcu 2016 r. ustawa o odnawialnych źródłach energii daje

możliwości tworzenia lokalnych klastrów energetycznych, tj. cywilnoprawnych porozumień, w skład których wchodzić mogą osoby fizyczne, osoby prawne, jednostki nieposiadające osobowości prawnej, jednostki naukowe, badawczo-rozwojowe lub jednostki samorządu terytorialnego. Dotyczą one wytwarzania i równoważenia zapotrzebowania lub obrotu energią w ramach jednej sieci dystrybucyjnej. Obszar działania danego klastra nie może przekraczać granic powiatu.

W marcu 2017 r. w województwie kujawsko-pomorskim utworzony został pierwszy klaster energii „Energia Kujaw”, który ma na celu budowę lokalnego rynku energii na terenie następujących gmin: Boniewo, Choceń, Chodecz, Izbica Kujawska, Lubień Kujawski i Lubraniec. Celem klastra jest realizacja inwestycji w zakresie odnawialnych źródeł energii takich jak: biogazownie, farmy fotowoltaiczne oraz elektrownie wiatrowe i wodne. Wytworzona energia sprzedawana będzie odbiorcom indywidualnym, przedsiębiorcom i jednostkom samorządu terytorialnego na rynku lokalnym.

Klaster ma przyczynić się do zapewnienia lokalnego bezpieczeństwa energetycznego, poprawy lokalnego środowiska naturalnego oraz zwiększenia konkurencyjności i efektywności ekonomicznej lokalnej gospodarki.

Energetyka wiatrowa

Województwo kujawsko-pomorskie charakteryzuje się dogodnymi warunkami dla rozwoju energetyki wiatrowej. Od 2007 roku moc elektrowni wiatrowych w województwie wzrosła szesnastokrotnie: od 35 MW do ponad 590 MW w 2016 roku (liczba elektrowni wiatrowych wynosi - 682⁸⁷). Pod względem wielkości mocy poszczególnych rodzajów OZE energetyka wiatrowa zdecydowanie dominuje i stanowi ponad 59% mocy wszystkich instalacji OZE w regionie.

W początkowej fazie rozwoju energetyki wiatrowej województwo dzieliło się wyraźnie na część północną, gdzie niewiele gmin posiadało na swym terenie elektrownie i część południową (linię podziału stanowiły rzeki Noteć, Wisła, Drwęca) o znacznej liczbie elektrowni wiatrowych. Ta sytuacja od 2010 roku zaczęła ulegać zmianie i rozwój energetyki wiatrowej odbywa się na całym obszarze województwa. Zaczęto budować większe i wydajniejsze elektrownie o wysokości pomiędzy 150 a 200 m. Były to nowe generacje turbin przeznaczone do stosowania w warunkach niskich prędkości wiatru na terenach, gdzie dotąd nie było to opłacalne ekonomicznie (przykład nowych farm wiatrowych „Gawłowice” i „Linowo” o łącznej mocy ok. 50 MW w powiecie grudziądzkim, przyłączonych do sieci na początku 2013 roku).

Tabela 8. Powiaty o największej skali inwestycji w energetykę wiatrową

powiat	Moc [MW]	Liczba instalacji	Średnia moc jednej instalacji
grudziądzki	145,3	13	11,2
radziejowski	95,1	41	2,3
lipnowski	48,6	20	2,4
inowrocławski	47,2	35	1,3
aleksandrowski	42,6	26	1,6

Źródło: Analizy własne na podstawie danych Urzędu Regulacji Energetyki (URE). Stan na 31.12.2016 r.

Energetyka wodna

Na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego funkcjonuje sześć dużych, zawodowych elektrowni oraz 44 małe elektrownie wodne. Moc zainstalowana w elektrowniach dużych wynosi 213 MW, w tym: Włocławek 162 MW, Koronowo 26 MW, Żur 8 MW, Smukała 4,2 MW, Trzszczyn 3,4 MW, Gródek 3,5 MW. Urządzenia energetyczne zainstalowane w wymienionych elektrowniach

⁸⁷ Badania ankietowe przeprowadzone w gminach w maju 2017 r., dane z powiatowych organów administracji architektoniczno-budowlanej, analizy własne.

dostosowane są do pracy szczytowej, co pozwala na produkcję energii elektrycznej w okresach największego zapotrzebowania. Podnosi to zarówno walory ekonomiczne tych obiektów jak i efektywność wykorzystania energii wodnej. Łączna moc zainstalowana w małych elektrowniach wynosi około 4 MW. Całkowita produkcja energii elektrycznej uzyskana z rzek i cieków województwa kujawsko-pomorskiego osiąga ok. 770 GWh, z czego 90% energii produkuje elektrownia na stopniu wodnym we Włocławku.⁸⁸

Energetyka wykorzystująca biomasę i biogaz

Duża moc ok. 170 MW generowana z wykorzystywania biomasy mieszanej, z odpadów przemysłowych drewnopochodnych i celulozowo-papierniczych w powiecie świeckim wynika z funkcjonowania instalacji przy zakładzie Mondi S.A. w Świeciu. Pozostałe instalacje mają marginalne znaczenie dla potencjału OZE województwa i generują ok. 7 MW.

Biomasa może być wykorzystywana także do produkcji biogazu. Na terenie województwa funkcjonują instalacje bazujące zarówno na produktach pochodzenia rolniczego, składowiskach odpadów i oczyszczalniach ścieków. Biogaz rolniczy wykorzystywany jest w niewielkim stopniu zważywszy na możliwości i potencjał produkcji rolnej. Funkcjonuje jedynie 6 instalacji, najwięcej w powiatach inowrocławskim i rypińskim o mocy łącznej ok. 8 MW. Instalacje do odzysku biogazu z beztlenowego rozkładu znajdują się na 6 składowiskach odpadów: w Bydgoszczy, gminie wiejskiej Grudziądz, mieście Grudziądz, Toruniu, Rypinie i Machnacu (gm. Włocławek) o łącznej mocy niecałe 4 MW. Podobną moc generują instalacje wykorzystujące biogaz z oczyszczalni ścieków.

Energetyka solarna

Energetyka solarna na większą skalę wykorzystywana jest w województwie w znikomym stopniu, łączna moc zainstalowana wynosi ok. 7 MW. W 2015 roku na terenie województwa powstała pierwsza duża elektrownia solarna w Czernikowie o mocy ok. 4 MW. Dominują jednak małe, rozproszone instalacje. Kolektory słoneczne wykorzystywane są głównie do podgrzewania wody w budynkach mieszkalnych jednorodzinnych, wielorodzinnych, zabudowie agroturystycznej, w ośrodkach rekreacyjnych i wypoczynkowych, w obiektach lecznictwa uzdrowiskowego, szpitalnego oraz innych budynkach użyteczności publicznej. Powszechnie energia słoneczna wykorzystywana jest do zasilania sygnalizacji świetlnej, podświetlania znaków drogowych, parkometrów w strefach płatnego parkowania, są to jednak wielkości bez znaczenia dla ogólnego bilansu mocy.

Energetyka geotermalna

Do wykorzystania na cele bytowo-komunalne w pierwszej kolejności kwalifikuje się złoża wód geotermalnych ze zbiornika dolnojurańskiego, który posiada najbardziej perspektywiczne zasoby i obejmuje swym zasięgiem większość obszaru województwa, w tym największe miasta: Bydgoszcz, Toruń i Włocławek. W chwili obecnej żadne ze złóż geotermalnych wysokotemperaturowych nie jest wykorzystywane jako źródło energii odnawialnej (np. w systemach ciepłowniczych).

Analogicznie do energetyki solarnej rozwija się rozproszona niskotemperaturowa energetyka geotermalna (pompy ciepła). Rozwój tego typu instalacji występuje w największej skali na obszarach nowej zabudowy (strefy podmiejskie, nowe budownictwo jednorodzinne miast i obszarów wiejskich). Trudno jednak określić łączną moc tych instalacji, obecnie nie są one wykazywane w danych Urzędu Regulacji Energetyki.

⁸⁸ „Odnawialne źródła energii – zasoby i możliwości wykorzystania na terenie województwa kujawsko-pomorskiego”, Kujawsko-Pomorskie Biuro Planowania Przestrzennego i Regionalnego we Włocławku, 2010. Wielkości uzyskanej energii mogą ulegać zmianom, w zależności od warunków hydrologicznych.

5. Środowisko przyrodnicze

Województwo kujawsko-pomorskie jest obszarem bardzo zróżnicowanym pod względem fizycznogeograficznym, co wynika z faktu, iż przez region przebiegają liczne granice: klimatyczne, hydrograficzne, geologiczne, geomorfologiczne.

Budowa geologiczna, rzeźba terenu

Na terenie województwa dominują obszary wysoczyzn morenowych (zarówno płaskich, jak i falistych), które porozcinane są rozległymi i głębokimi pradolinami (Wisły, Noteci, Drwęcy), doliną dolnej Wisły oraz wąskimi rynnami polodowcowymi. Obszary pradolin i dolin rzecznych charakteryzują się dobrze wykształconymi poziomami terasowymi, rozległymi rozszerzeniami w postaci kotlin (np. Kotlina Toruńska, Kotlina Grudziądzka), nieco węższymi w formie basenów (np. Basen Unisławski, Świecki) oraz wyraźnym zwężeniem w rejonie Fordonu. Rzeźbę wysoczyzn morenowych urozmaicają formy powstałe w brzeżnej strefie lądolodu stagnującego w postaci moren czołowych, kemów (Pojezierze Krajeńskie, Pojezierze Dobrzyńskie) oraz niewielkie wytopiska. W kilku miejscach, w tym w okolicach Zbójna, występują drumliny - rzadkie formy rzeźby terenu. Stosunkowo duże powierzchnie zajmują równiny akumulacji wodnolodowcowej, usypane przez wody pochodzące z topniejącego lądolodu. Większe powierzchnie sandrów charakterystyczne są zwłaszcza dla północnej części województwa, w rejonie Borów Tucholskich pomiędzy doliną Brdy i Wisły, mniejsze zaś dla wschodnich krańców województwa w powiatach lipnowskim i rypińskim oraz terenów w okolicach miejscowości Wąbrzeźno, Strzelno, czy Janowiec Wielkopolski.

Pod względem litologii osadów powierzchniowych powszechnie występują gliny lodowcowe (zwałowe), charakterystyczne dla rozległych wysoczyzn morenowych pojezierzy. Na ich tle spotyka się płaty utworów w postaci wszelkiego rodzaju piasków, żwirów związanych z obecnością wysp moren czołowych, kemów, ozów oraz utwory w postaci mułków, piasków zastoiskowych i jeziornych wypełniających dawne zagłębienia. W obrębie powierzchni sandrowych występują piaski i żwiry wodnolodowcowe. Obecne doliny rzek wysłane są namułami, piaskami i żwirami rzecznyymi tarasów nadzalewowych. Dawne zagłębienia jezior zajmują osady jeziorne w postaci iłłów, mułków, rzadziej kredy i gytii jeziornej. W centralnej części województwa zlokalizowane są wielkopowierzchniowe płaty piasków eolicznych związanych z występowaniem kompleksu wydm śródlądowych.

Najwyższym miejscem na terenie województwa jest wzniesienie Czarna Góra, leżące w pasie wzniesień morenowych nazywanych Górami Obkaskimi na Pojezierzu Krajeńskim, o wysokości 188,8 m n.p.m. Najniższej, na wysokości około 12,2 m n.p.m., znajdują się tereny terasy zalewowej doliny Wisły (w pobliżu granicy z województwem pomorskim). W efekcie maksymalna deniwelacja wynosi 176,6 m. Największe lokalne deniwelacje występują w rejonie Włocławka - Wzgórze Szpetalskie osiągają 80 m.

Generalnie budowa geologiczna i rzeźba terenu województwa nie stanowią barier dla zagospodarowania przestrzennego. Jedynie wysokie i strome krawędzie wysoczyzn morenowych mogą wymagać prac makrodeniwelacyjnych dla budowy inwestycji liniowych (drogi, linie kolejowe, itp.).

Udokumentowane złoża kopalin

Spośród wszystkich złóż kopalin występujących na terenie województwa kujawsko-pomorskiego najliczniej występują złoża kruszywa naturalnego, w postaci kruszywa drobnego - piaszczystego, jak i kruszywa grubego, obejmującego pospółki oraz żwiry (kruszywo piaszczysto-żwirowe). Łącznie udokumentowano 662 złoża piasków i żwirów o zasobach bilansowych około 352 mln ton, co

stanowi 1,9% zasobów krajowych. Złoże piasków i żwirów występują głównie w dolinach rzek: Wisły i Drwęcy.

Najważniejszym ilościowo zasobem kopalin w województwie jest sól kamienna pochodząca z cechsztyńskiej formacji solonośnej, występującej w postaci wysadów solnych. Zasoby bilansowe soli kamiennej oszacowano na 32 219 mln ton, co stanowi aż 37,7% krajowych zasobów. Występuje ona w obrębie złoża Damasławek (powiat żniński), Góra (powiat inowrocławski), Lubień Kujawski (powiat włocławski), Mogilno I i II (powiat mogileński).

Zasoby wapieni i margli pochodzące z okresu jury udokumentowano w obszarze złoża Barcin – Piechcin – Bielawy (powiaty inowrocławski, mogileński i żniński). Ich zasoby bilansowe szacuje się na ponad 956 mln ton, co stanowi 7,4% zasobów krajowych.

W obrębie pojezierzy, w obniżeniach po dawnych jeziorach, występuje kreda, wykorzystywana w rolnictwie jako wapno nawozowe. Na terenie województwa rozpoznano 11 złóż tej kopalin o łącznych zasobach wynoszących niespełna 5 mln ton, co stanowi 2,5% zasobów krajowych. Na terenie województwa udokumentowano 26 złóż torfu o zasobach 1,7 mln ton (1,8% zasobów krajowych), w tym dwa na których występuje borowina (Wojdał V – powiat inowrocławski oraz Wieniec ABC – powiat włocławski).

Zasoby bilansowe piasków kwarcowych do produkcji betonów komórkowych (4 złoża) określono na 14,3 mln ton (9,8% zasobów krajowych), zaś do produkcji cegieł wapienno-piaskowych (7 złóż) na 21,6 mln ton (7,9% zasobów krajowych).

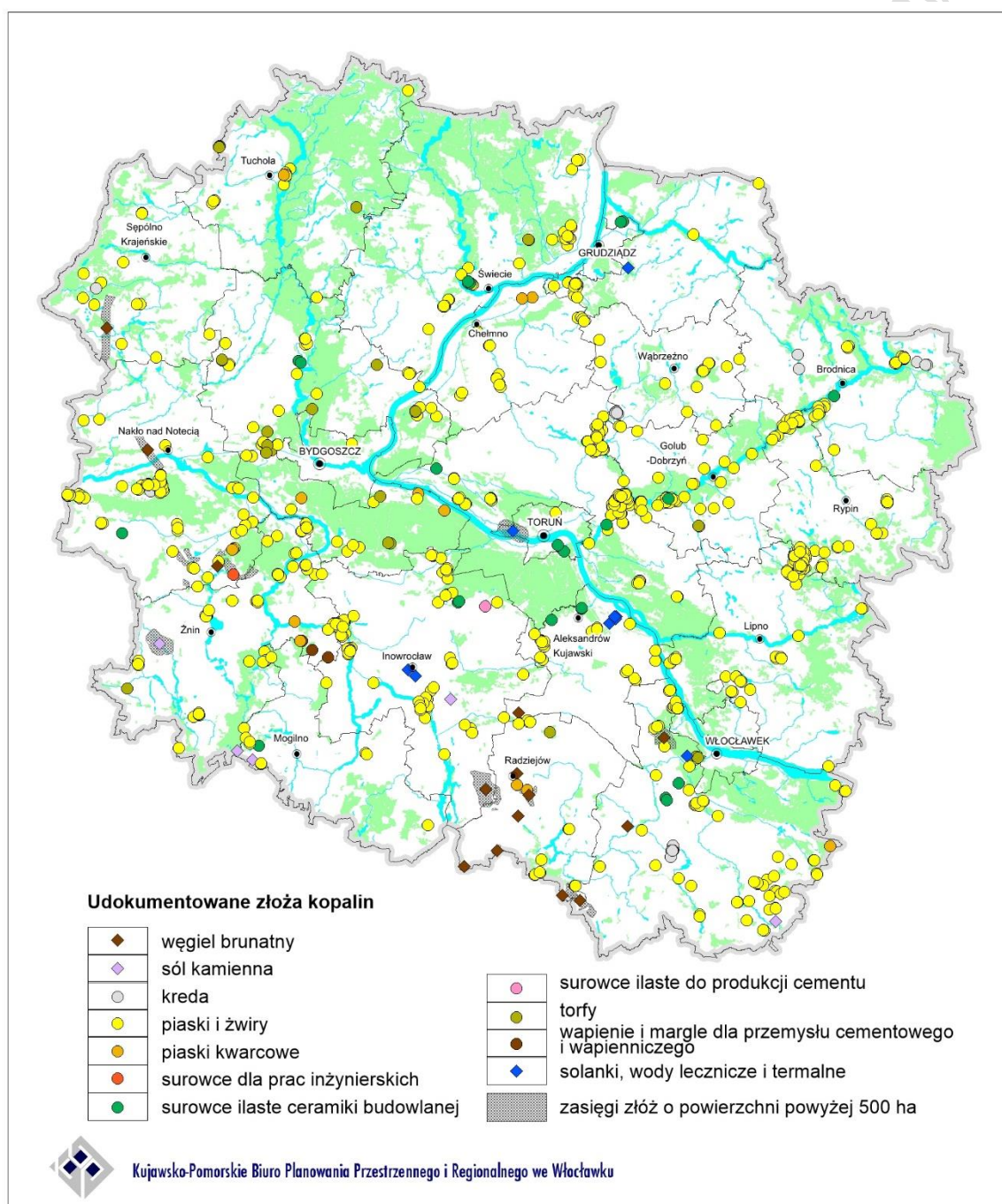
Łączne zasoby surowców ilastych do produkcji ceramiki budowlanej określono na 27,2 mln ton (1,3% zasobów w kraju), a do produkcji cementu na 12,5 mln ton (4,5% zasobów krajowych). Udokumentowano 22 złoża tych kopalin, zlokalizowanych głównie w rejonie doliny rzeki Wisły i Drwęcy.

Na terenie województwa udokumentowano występowanie ośmiu złóż węgla brunatnego, których zasoby bilansowe oszacowano łącznie na 902 441 tys. ton, co stanowi 3,8% zasobów kraju. W ujęciu przestrzennym złoża zlokalizowane są w zachodniej i południowej części województwa. W części zachodniej pokłady węgla brunatnego udokumentowane zostały w obrębie trzech złóż: Nakło nad Notecią (powiat nakielski), Szubin (powiat nakielski, żniński), Więcbork (powiat sępoleński) cechujących się znacznie większą zasobnością niż złoża wyznaczone w części południowej. W południowo-wschodniej części województwa zidentyfikowano złoża: Brzezie, Lubraniec (powiat włocławski), Mąkoszyn-Grochowiska (powiaty: włocławski i radziejowski), Chełmce (powiat inowrocławski) oraz Kobielice i Radziejów (powiat radziejowski). Ponadto na teren województwa kujawsko-pomorskiego wkraczają zasięgi złóż, które zostały zbilansowane dla województwa wielkopolskiego: Tomisławice i Morzyczyn (na teren gminy Piotrków Kujawski, powiat radziejowski).

Północno-wschodnia i północno-zachodnia część województwa to obszary potencjalnego występowania gazu z łupków i gazu ziemnego. Obecnie, na podstawie udzielonych koncesji, prowadzone są prace poszukiwawcze i dokumentacyjne dotyczące gazu z łupków. W rejonie miejscowości Szymkowo (gmina Brodnica, powiat brodnicki), wykonane zostały odwierty rozpoznawcze, jednak wyniki prac co do zasobności i możliwości eksploatacyjnych nie zostały dotychczas upublicznione. Z kolei, w przypadku prac poszukiwawczych i dokumentacyjnych gazu ziemnego, na terenie miejscowości Kęsowo (gmina Kęsowo, powiat tucholski) wstępnie oszacowano występowanie złóż o zasobach 500-700 mln m³. Prace poszukiwawcze są w tym rejonie kontynuowane.

W kilku miejscach na terenie województwa udokumentowano występowanie złóż wód podziemnych, ze względu na szczególne walory zaliczane do kopalin. W obrębie całego województwa powszechnie występują wody lecznicze zmineralizowane – chlorkowe (słone). W rejonie miejscowości Ciechocinek, Inowrocław, Toruń oraz Wieniec-Zdrój występują dodatkowo wody lecznicze zmineralizowane – siarczkowe. Wody termalne, udokumentowano w Ciechocinku (o temperaturze powyżej 25°C), w Maruszy koło Grudziądza (o temperaturze około 40°C) i w Toruniu (o temperaturze powyżej 50°C – najwyższej spośród wszystkich udokumentowanych złóż). Udokumentowane zasoby eksploatacyjne wód leczniczych i termalnych w województwie stanowią około 12,2% zasobów krajowych.

Wykaz wszystkich udokumentowanych złóż kopalin na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego, według stanu na 31.12.2015 r., zawiera Aneks nr 1.

Rysunek 19. Udokumentowane złoża kopalin

Opracowano na podstawie danych Państwowego Instytutu Geologicznego w Warszawie

Szata roślinna, fauna, różnorodność biologiczna

Szata roślinna województwa kujawsko-pomorskiego jest charakterystyczna dla obszarów polodowcowych, z przewagą terenów rolnych oraz terenów leśno-jeziornych i dolinnych, sąsiadujących z terenami zurbanizowanymi. Liczne są tereny otwarte, w przeważającej części użytkowane rolniczo, gdzie szata roślinna reprezentowana jest przez agrocenozy pól uprawnych oraz przez roślinność łąk i pastwisk. Duża różnorodność biologiczna województwa przejawia się w przetrwaniu wielu naturalnych fitocenozy leśnych, wodnych, szuwarowych i torfowiskowych, a także obecnością dużej liczby zbiorowisk półnaturalnych i antropogenicznych. O wysokich walorach szaty roślinnej województwa kujawsko-pomorskiego świadczą osobliwości flory, jakimi są rośliny rzadkie i zagrożone. Tylko w Borach Tucholskich stwierdzono obecność ponad 80 gatunków znajdujących się na „Czerwonej liście roślin naczyniowych zagrożonych w Polsce”. Natomiast w całym regionie kujawsko-pomorskim wykazano 373 gatunki roślin ginących i zagrożonych. Jedną z największych grup gatunków rzadkich tworzą rośliny siedlisk ubogich (oligotroficznych i mezotroficznych), a więc te, którym najbardziej zagraża eutrofizacja nasilana przez działalność człowieka. W dużej mierze są to gatunki chronione i reliktowe. Koncentrują się one głównie w Borach Tucholskich oraz w mniejszym stopniu na Pojezierzach Brodnickim i Dobrzyńskim oraz na Równinie Urszulewskiej.

Grunty leśne oraz zadrzewione i zakrzewione na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego wg danych GUS na koniec 2015 r. zajmowały powierzchnię 431,1 tys. ha, w tym lasy 421, 2 tys. ha. W ostatnim dziesięcioleciu (w latach 2005-2015) nastąpił wzrost powierzchni leśnej o prawie 20 tys. ha. Dominującą powierzchnię w województwie zajmują lasy sektora publicznego obejmujące aż 88,7% powierzchni lasów w regionie. Lasy prywatne stanowią w województwie 11,3%. Jednak w poszczególnych powiatach województwa stan ten jest zróżnicowany. Kompleksy leśne na terenie województwa, poza Borami Tucholskimi i doliną Wisły, są niewielkie i występują w dużym rozproszeniu. Niepokojącym zjawiskiem jest ubytek lasów na niektórych obszarach. Są to najczęściej tereny słabo zalesione, o przewadze użytków rolnych, położone na wysoczyznach morenowych, w tym na Kujawach i Ziemi Chełmińskiej. Średnia lesistość województwa w 2015 r. wynosiła 23,4% (dla porównania w 2005 r. - 23,1%). Powiaty charakteryzują się zróżnicowaną lesistością. Największą lesistością odznaczają się powiaty: tucholski - 48,6% (w 2005 r. - 48,2%), bydgoski - 40,8% (w 2005 r. - 40,6%), świecki - 35,6% (w 2005 r. - 35,3%), toruński - 33,7% (w 2005 r. - 33,9%). Do powiatów o najniższym wskaźniku lesistości w województwie należą: radziejowski - 4,9% (w 2005 r. - 4,6%), chełmiński - 6,8% (w 2005 r. - 6,7%), aleksandrowski - 7,4% (w 2005 r. - 7,4%), wąbrzeski - 8,4% (w 2005 r. - 7,8%) i inowrocławski - 10,3% (w 2005 r. - 10,1%). Lasy w województwie kujawsko-pomorskim charakteryzują się zróżnicowanymi walorami ekologicznymi. Przeważają ubogie siedliska borowe, na których występują głównie monokultury sosnowe o przeciętnych walorach ekologicznych. Wyspowo na obszarze województwa występują lasy mieszane o średnich walorach ekologicznych, a głównie w rezerwach przyrody - lasy liściaste o wysokich walorach ekologicznych. Do największych zagrożeń lasów należą: niedostatek opadów atmosferycznych i nieprawidłowo funkcjonujące systemy melioracyjne, obniżające poziom wód gruntowych, zagrożenie pożarowe w okresach bezopadowych i penetracja lasów przez ludzi na terenach podmiejskich.

Różnorodność występujących w regionie kujawsko-pomorskim gatunków zwierząt jest również znaczna. Występują tu wszystkie charakterystyczne dla Niżu Polski gatunki płazów, łącznie 13 gatunków. W ostatnim dwudziestolecu wyraźnie zaznaczył się spadek liczebności płazów, a jedną z przyczyn jest obniżenie poziomu wód gruntowych, które spowodowało zanik zbiorników wody

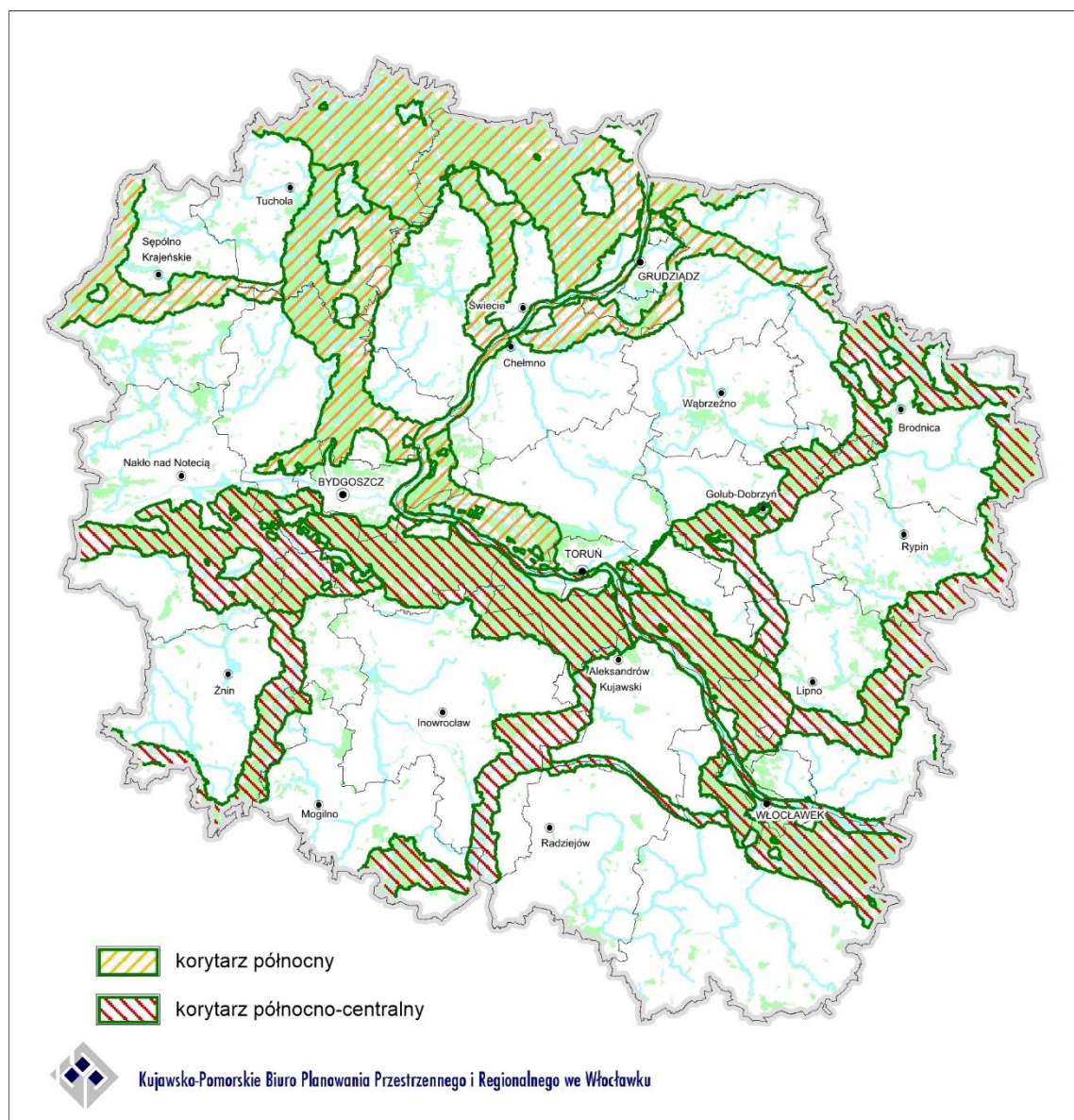
koniecznych dla ich rozrodu. Na obszarze województwa występują również wszystkie charakterystyczne niżowe gatunki gadów. Najrzadziej występującym gatunkiem węża, znanym jedynie z kilku stanowisk, jest gniewosz plamisty. Kilka obszarów województwa pełni funkcję ważnych, w skali kraju, ostoi ptaków: Jezioro Gopło, Bagienna Dolina Drwęcy, Błota Rakutowskie. Wyróżniającymi się pod względem różnorodności gatunków i ich zasobów ilościowych obszarami w krajobrazie województwa są korytarze ekologiczne o randze europejskiej i krajowej, a wśród nich szczególnie miejsce pełni dolina Wisły. Jest ona jednym z ważniejszych zimowisk ptaków wodnych w Polsce. Odgrywa również bardzo istotną rolę podczas wędrówek ptaków wodnych. Rejonem koncentracji ornitofauny podczas wędrówki wiosennej i jesiennej jest przede wszystkim Zbiornik Włocławski. W granicach województwa stwierdzono także występowanie 57 gatunków chronionych ssaków.

Na obszarze województwa spotkać można również jenota oraz wilka. W 2015 roku w granicach województwa wg danych GUS występowało 18 wilków, jednak tę liczbę należy uznać za zaniżoną. Występowanie wilków stwierdzono na terenie kilku nadleśnictw: Gniewkowo, Cierpiszewo, Solec Kujawski, Dobrzejewice, Woziwoda i Jamy. Nielicznie i w dużym rozproszeniu występuje gronostaj, a na obszarze nadleśnictwa Włocławek do 2010 r. odnotowano obecność dwóch rysiów.

Bogatą w gatunki grupę stanowią nietoperze zimujące m.in. w fortyfikacjach: w Toruniu, Grudziądzu i Świeciu.

Przez obszar województwa kujawsko-pomorskiego prowadzą odnogi korytarzy ekologicznych migracji dużych ssaków wyznaczonych przez PAN w Białowieży: „Północnego” oraz „Północno-Centralnego”. Korytarze ekologiczne to najczęściej wąskie i długie pasma nawiązujące do układu dolin rzecznych i rynien polodowcowych oraz terenów leśnych (np. Wisły, Noteci, Brdy, Wdy, Drwęcy, Skrwy, Osy). W niektórych miejscach korytarze ekologiczne tworzą swego rodzaju obszary węzłowe (Bory Tucholskie, Puszcza Bydgoska, Lasy Gostyńsko-Włocławskie, Pojezierze Brodnickie, otoczenie Zalewu Koronowskiego). Zapewnienie skutecznej ochrony korytarzy ekologicznych i utrzymania ich ciągłości przestrzennej wymaga w szczególności: ograniczania nowej zabudowy, zwiększania lesistości, minimalizowania konfliktów z korytarzami transportowymi, edukacji i podnoszenia świadomości ekologicznej społeczeństwa.

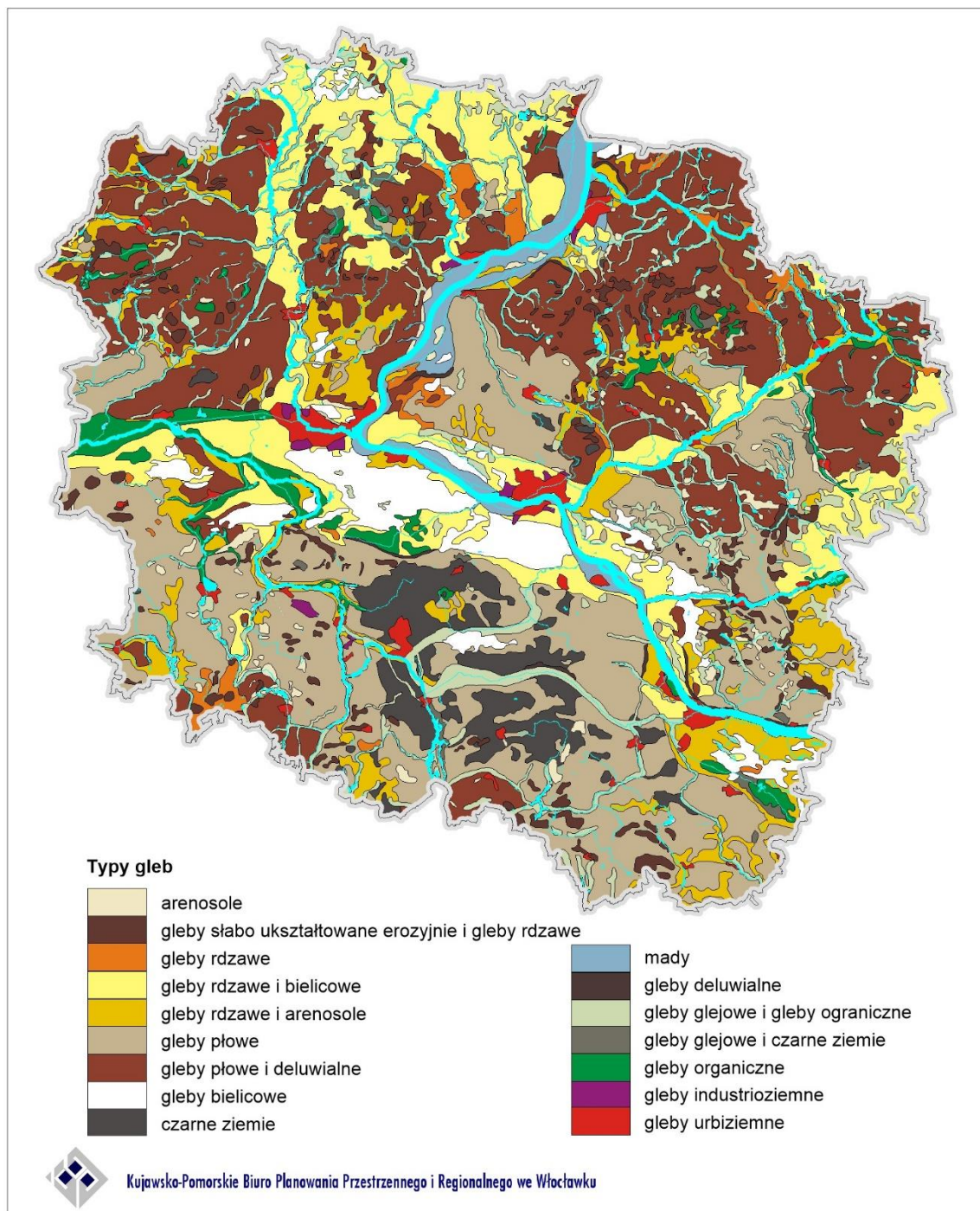
Rysunek 20. Korytarze ekologiczne migracji dużych ssaków

Opracowano na podstawie PAN w Białowieży

Gleby

Województwo kujawsko-pomorskie położone jest w strefie wilgotnej pasa subborealnego. Charakterystycznymi glebami strefowymi tworzącymi pokrywę glebową województwa są: gleby płowe, rdzawe i bielcowe, zajmujące 74% jego ogólnej powierzchni. Gleby płowe zaliczane do II i III klasy bonitacyjnej wytworzone są głównie z glin zwałowych. Występują na wysoczyznach morenowych w obrębie Pojezierza Krajeńskiego, Wysoczyzny Świeckiej, Pojezierza Chełmińskiego, Brodnickiego, Dobrzyńskiego, Kujawskiego, Gnieźnieńskiego, Chodzieskiego, a w mniejszym stopniu na Równinie Inowrocławskiej. Gleby rdzawe i bielcowe o najniższej bonitacji (klasy V, VI, VIz) są w większości glebami leśnymi. Występują głównie w Kotlinie Toruńskiej, Płockiej, na polach sandrowych w Borach Tucholskich, Równinie Urszulewskiej, Wysoczyźnie Świeckiej, Dolinie Brdy i Drwęcy. Do gleb śródstrefowych stanowiących 20% powierzchni województwa, należą: gleby glejowe, gleby organiczne zajmujące zwarte arealty w dolinach rzek oraz żyzne mady (I, II, IIIa klasa bonitacyjna), występujące w dolinie Wisły. Do gleb śródstrefowych zaliczane są również gleby

deluwialne występujące w małych dolinach lub na obrzeżach większych dolin zwykle w sąsiedztwie pól ornych oraz zaliczane do najwartościowszych gleb województwa (I i II klasa bonitacyjna) – czarne ziemie stanowiące 5% powierzchni województwa. Występują one na Równinie Inowrocławskiej, Pojezierzu Gnieźnieńskim, Kujawskim, niewielkie arealy można spotkać w południowej części Pojezierza Krajeńskiego, na Pojezierzu Chełmińskim i Dobrzyńskim oraz w północnej części Wysoczyzny Świeckiej, gdzie czarnym ziemiom towarzyszą gleby glejowe. Gleby niestrefowe zajmujące zaledwie 6% ogólnej powierzchni województwa, tworzą gleby słabo ukształtowane erozyjne, arenosole (gleby słabo wykształcone ze skał luźnych) oraz gleby antropogeniczne: gleby urbizemne - związane z wieloletnią zabudową oraz gleby industrioziemne - powstałe w wyniku przeobrażeń związanych z przemysłem. Poza wyżej wymienionymi typami gleb, lokalnie na zboczach doliny Wisły o ekspozycji południowej mogą pojawiać się gleby ekstrazonalne (pozastrefowe), będące analogami śródziemnomorskich gleb cynamonowych.

Rysunek 21. Typy gleb województwa kujawsko-pomorskiego

Opracowano na podstawie Internetowy Atlas Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Wody powierzchniowe

Rzeki i kanały

Obszar województwa kujawsko-pomorskiego znajduje się w prawie 75% w dorzeczu Wisły. Tylko zachodnia i południowo zachodnia część województwa leży w dorzeczu Odry. Przez województwo przebiega dział wodny pierwszego rzędu w osi południowy wschód – północny zachód. Największą rzeką województwa jest Wisła, w obrębie której na terenie województwa wyodrębnia się trzy

zasadnicze odcinki: Zbiornik Włocławski, odcinek środkowy pomiędzy zaporą we Włocławku, a ujściem Tążyny (odcinek podlegający silnej erozji) oraz odcinek dolny uregulowany od ujścia Tążyny do granicy z województwem pomorskim. Z istotnych prawobocznych dopływów Wisły należy wymienić: Chełmiczkę, Mierń, Drwęcę, Dolny i Górny Kanał, Frybę (Browinę), Kanał Główny, Skrę Prawą i Osę, natomiast z lewobocznych: Zgłowiączkę, Tążynę, Kanał Zielona Struga, Brdę, Wdę, Mątawę. Dorzecze Odry reprezentowane jest przez dwa prawobrzeżne dopływy rzeki Warty: Noteć i Wełnę. Uzupełnieniem sieci hydrograficznej jest szereg mniejszych dopływów Brdy (Zwierzynka-Bielska Struga, Ruda, Kotomierzycza, Kamionka, Sępólna, Krówka), Wdy (Prusina, Ryszka, Sobina), Noteci (Mała Noteć, Kanał Smyrnia, Struga Foluska, Gąsawka, Rokitka, Orla-Łobzonka), Drwęcy (Skarlanka, Brodniczka, Rypienica, Wawrzonka (Kujawka), Struga, Ruziec, Lubianka, Struga Rychnowska, Bacha-Struga Lubicka), Osy (Gardęga, Lutryna), Zgłowiączki (Chodeczka, Bachorze, Lubienka). Sieć hydrograficzna województwa kujawsko-pomorskiego w czasach historycznych podlegała silnej antropopresji. Efektem tych przemian są zarówno duże i gęste systemy odwadniające jak i kanały transportowe i melioracyjne, obecne m.in. w Pradolinie Toruńsko-Eberswaldzkiej: w dolinie Noteci i Kotlinie Toruńskiej oraz w Dolinie Dolnej Wisły: w Dolinie Fordońskiej i Kotlinie Grudziądzkiej. W regionie powstały także kanały przecinające działy wodne, jak np. Kanał Bydgoski, Kanał Bachorze oraz kanały budowane do przerzutu wód powierzchniowych jak Wielki Kanał Brdy. Wiele rzek regionu posiada uregulowane koryta.

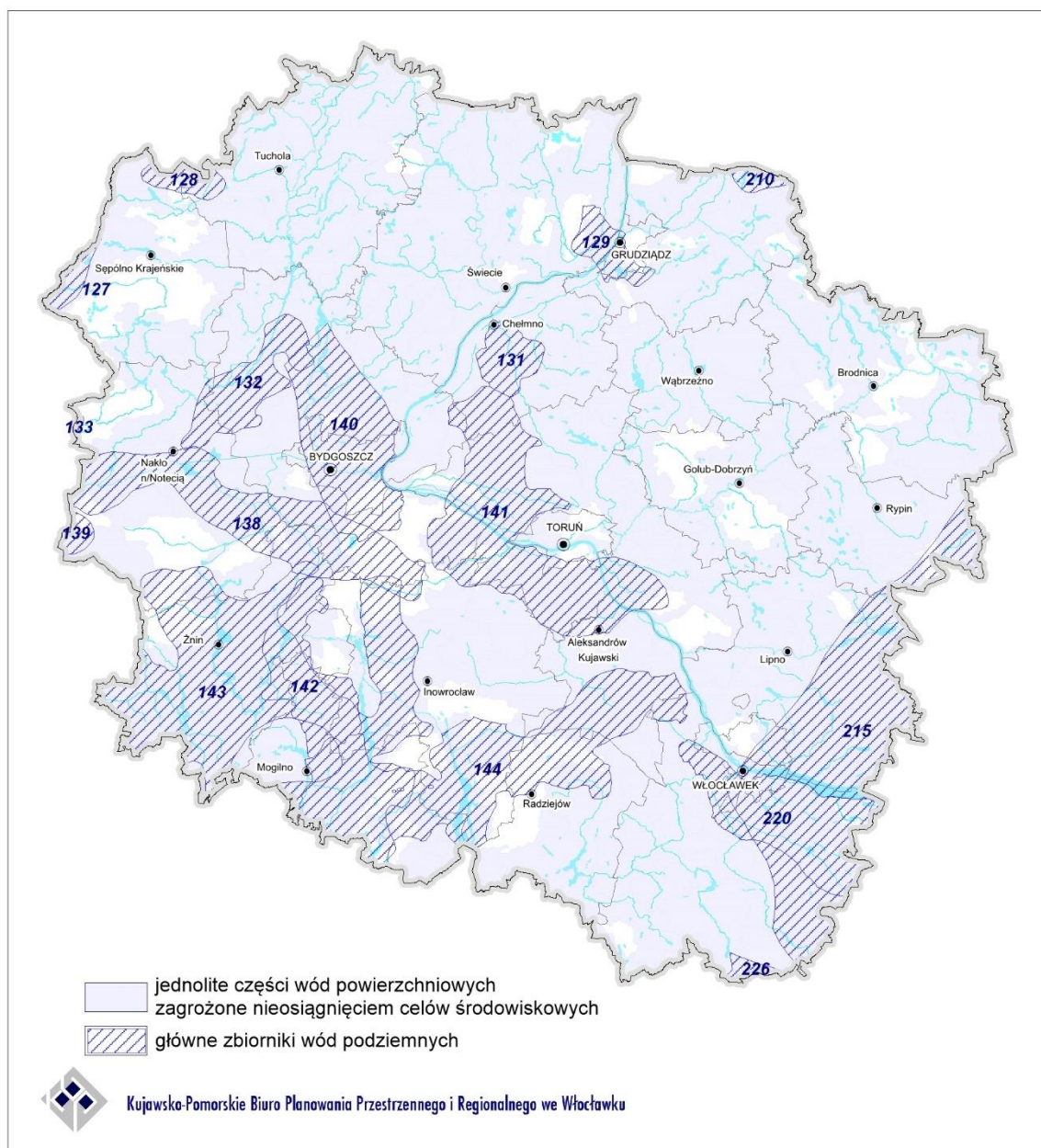
Zbiorniki wodne

Na obszarze województwa znajdują się 1002 jeziora quasi-naturalne o powierzchni ponad 1 ha. Łącznie zajmują około 25 051,9 ha, co stanowi 1,4% powierzchni województwa i jednocześnie około 9% powierzchni jezior w Polsce⁸⁹. Rozmieszczenie jezior jest nierównomierne. Wynika to z faktu, że województwo kujawsko-pomorskie jest położone w granicach wielkich pojezierzy polskich w randze makroregionów: Południowopomorskiego (Pojezierze Krajeńskie, Bory Tucholskie), Chełmińsko-Dobrzyńskiego (Pojezierze Dobrzyńskie, Chełmińskie, Brodnickie), Iławskiego, Wielkopolskiego (Pojezierze Gnieźnieńskie, Kujawskie, Chodzieskie) i w małej części Starogardzkiego. Zdecydowana większość jezior regionu ma charakter przepływowy i obecnie są one sztucznie podpiętrzone w celu zwiększenia zasobu energetycznego spadku wody. Największym jeziorem o naturalnym charakterze na obszarze województwa jest jezioro Gopło o powierzchni 2 154,5 ha i objętości około 78,5 mln m³. Znacznie ustępują mu jeziora: Głuszyńskie (608,5 ha) i Żnińskie Duże (431,6 ha). Powierzchnie większe niż 200 ha ma 11 jezior. Największe jeziora znajdują się na pojezierzach Kujawskim i Gnieźnieńskim. Odrębną sprawą jest zagadnienie antropopresji i wykorzystywania zasobów jeziornych w gospodarce.

Przykładem może tu być Zbiornik Pakoski, którego wahania zwierciadła wody, spowodowane potrzebami retencyjnymi mogą dochodzić do 3,9 m, co może powodować okresowe odśnianie nawet 28% powierzchni czaszy zbiornika, czy jezioro Gopło, którego stabilność poziomu wody może być zagrożona eksploatacją węgla brunatnego w kopalniach odkrywkowych zagłębia konińskiego. W wyniku przegrodzenia zaporami rzek: Wisły, Brdy i Wdy powstały sztuczne zbiorniki wodne. Największym z nich jest Zbiornik Włocławski o powierzchni około 70 400 ha i objętości wody 369 mln m³. Na Brdzie są zlokalizowane trzy zbiorniki wodne. Największym jest Zalew Koronowski, którego powierzchnia wynosi 15 600 ha, a pojemność 80,6 mln m³. Zbiorniki w Trzuszczynie i Smukale są znacznie mniejsze. Na Wdzie znajdują się dwa zbiorniki: Żur o pojemności 16 mln m³

⁸⁹ Dane odnośnie liczby i powierzchni jezior w województwie są rozbieżne u różnych autorów. Przytoczone tu dane pochodzą z „Raportu o stanie środowiska województwa kujawsko-pomorskiego” z 1999 roku, przygotowanego przez Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Bydgoszczy. Ale warto zaznaczyć, że z analizy danych geodezyjnych wynika, że jezior o powierzchni 1 ha jest znacznie więcej, bo 1998.

i Gródek o pojemności 5,5 mln m³. Istnieje również szereg mniejszych zbiorników zaporowych na wielu mniejszych ciekach.

Rysunek 22. Jednolite części wód powierzchniowych i główne zbiorniki wód podziemnych

Opracowano na podstawie danych WIOŚ w Bydgoszczy

Stan wód powierzchniowych określa się na podstawie oceny tzw. jednolitych części wód (JCW) (wykaz jednolitych części wód zawiera Aneks nr 2. Tylko na części stanowisk pomiarowo-kontrolnych wyniki badań WIOŚ w Bydgoszczy wskazały, iż wody spełniają wymagania dobrego stanu (potencjału) ekologicznego. Na większości stanowisk badania wykazały, iż wody są zagrożone nieosiągnięciem dobrego stanu ekologicznego, czego wymaga Ramowa Dyrektywa Wodna. Są to głównie rzeki Pojezierza Chełmińsko-Dobrzyńskiego i Kujawskiego (m.in. Osa, Struga Toruńska, Rypienica, Mień, Zgłowiączka, Noteć, Tażyna) oraz odcinki Wisły i Brdy.

Wody podziemne

Na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego wody podziemne o zasobach użytkowych występują w czterech piętrach wodonośnych, tj. neogenie (dawniej czwartorzęd), paleogenie (dawniej trzeciorzęd oraz część czwartorzędu), kredzie i jurze. Największe znaczenie posiadają wody występujące w neogenie, które w około 80% stanowią źródła ujęć komunalnych oraz zaopatrzenia wodociągów miejskich i wiejskich.

Obszary występowania zasobów wód podziemnych o najwyższej wartości użytkowej powinny podlegać szczególnej ochronie, zwłaszcza na terenach pozbawionych osadów izolujących warstwę wodonośną od powierzchni terenu. Z tego względu wydzielono tzw. Główne Zbiorniki Wód Podziemnych o zasobach znaczących w skali kraju, wymagające ochrony prawnej. W województwie kujawsko-pomorskim wyznaczono dotychczas 18 Głównych Zbiorników Wód Podziemnych (wykaz zawarto w Aneksie nr 3). Są to zbiorniki głównie czwartorzędowe, ale również triasowe oraz kredowy i jurajski. GZWP w regionie są zlokalizowane nierównomiernie. Najwięcej zbiorników jest w części południowej i środkowej województwa.

Monitoring jakości wód podziemnych odbywa się poprzez kontrolę ich jakości w punktach pomiarowych reprezentatywnych dla każdej Jednolitej Części Wód Podziemnych (wydzielono 17 takich części w obszarze województwa). Monitoring wszystkich JCWPd odbywa corocznie i określa tzw. stan ogólny JCWPd. Monitoring stanu chemicznego i ilościowego wykazał, że stan wód podziemnych zachodniej części jest zły i kwalifikowany przeważnie do V klasy, a najlepszy w części północnej i południowej (głównie III i II klasa).

6. Środowisko kulturowe

Bogactwo dziedzictwa kulturowego województwa kujawsko-pomorskiego stanowi zachowany zróżnicowany pod względem rodzaju i rozmieszczenia przestrzennego zasób kultury materialnej i niematerialnej będący dziełem pokoleń zamieszkujących te ziemie począwszy od czasów prehistorycznych. Na różnorodność tych zasobów i tożsamość kulturową miały wpływ zaistniałe na przestrzeni wieków zarówno przeobrażenia polityczne, społeczno-gospodarcze jak i kulturowe. Łącznie na terenie województwa zewidencjonowano 30 521 zabytkowych obiektów architektury i budownictwa, zieleni, cmentarzy oraz 52 501 nieruchomości zabytków archeologicznych⁹⁰.

Osadnictwo

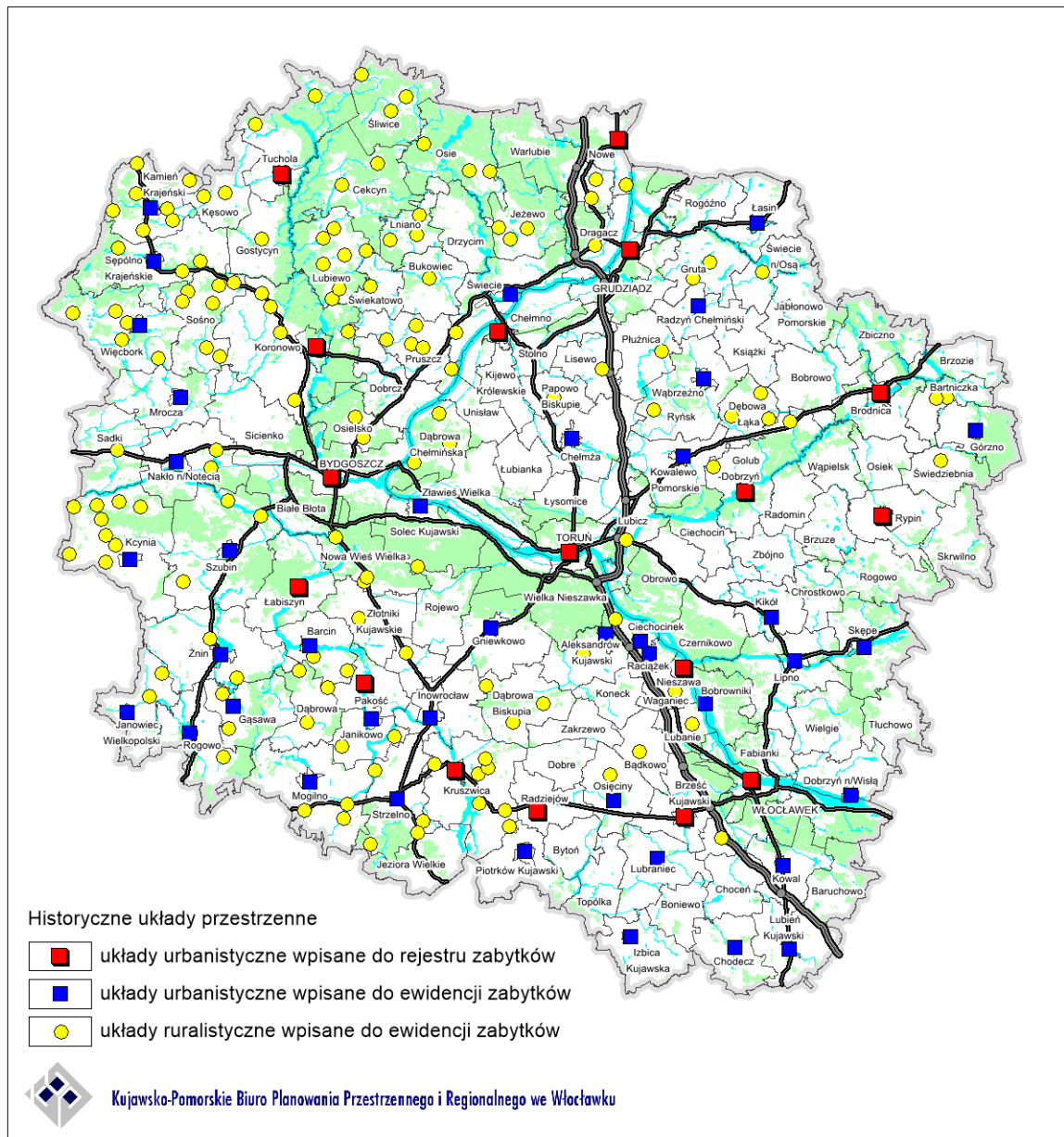
Początki osadnictwa na terenie województwa kujawsko-pomorskiego datowane są na okres epoki kamiennej. Praosadnictwo tych ziem to kolejne fazy od osadnictwa grup myśliwskich (rejon Torunia, Grudziądz, Brodnicy) poprzez społeczności wczesnorolnicze (Kurkocin gm. Dębowa Łąka, Ryńsk, Radzyń Chełmiński), ugrupowania neolityczne (Sarnowo gm. Lubraniec, Wietrzychowice i Gaj gm. Izbica Kujawska), okres kultury łużyckiej (Biskupin gm. Gąsawa, Boguszewo gm. Gruta, Czarnowo gm. Zławieś Wielka, Grodno gm. Chełmża, Gzin gm. Dąbrowa Chełmińska, Izdebno gm. Rogowo, Jankowo gm. Pakość, Kruszwica, Sobiejuchy gm. Żnin) po osadnictwo wczesnośredniowieczne od VII w. (Gronowo gm. Lubicz, Gruczno gm. Świecie, Jedwabno gm. Lubicz, Lisewo gm. Golub-Dobrzyń, Topolno gm. Pruszcz, Zgłowiączka gm. Lubraniec). Obszar, który znajduje się w granicach dzisiejszego województwa już w średniowieczu pokrywała bogata sieć osadnicza. Na przestrzeni XIII i XIV w. prawa miejskie otrzymała większość miast województwa. Z różnych przyczyn część z lokowanych miast nie zachowała nadanych im praw, a kilka zostało włączonych w granice administracyjne większych ośrodków. Zarówno czas jak i kolejne nawarstwienia zmieniających się

⁹⁰ Stan na 31.12.2014 r. wg danych WUOZ w Toruniu

stylów kompozycyjnych i uwarunkowań zewnętrznych wpływały niekorzystnie na obraz pierwotnych układów urbanistycznych. Najcenniejsze zachowane założenia przestrzenne (układy urbanistyczne) zostały objęte wpisem do rejestru zabytków, takich miast jak Brodnica, Brześć Kujawski, Bydgoszcz (2), Chełmno, Golub-Dobrzyń, Grudziądz, Koronowo, Kruszwica, Łabiszyn, Nieszawa, Nowe, Pakość, Radziejów, Rypin, Toruń (5), Tuchola i Włocławek oraz wpisem do ewidencji zabytków takich miast jak Aleksandrów Kujawski, Barcin, Bobrowniki, Chełmża, Chodecz, Ciechocinek, Dobrzyń n/Wisłą, Gąsawa, Gniewkowo, Górzno, Inowrocław-Mątwy, Izbica Kujawska, Janikowo, Janowiec Wielkopolski, Kamień Krajeński, Kcynia, Kikół, Kowal, Kowalewo Pomorskie, Lipno, Lubień Kujawski, Lubraniec, Łasin, Mogilno, Mrocza, Nakło n/Notecią, Osiećciny, Piotrków Kujawski, Raciążek, Radzyń Chełmiński, Rogowo, Sępólno Krajeńskie, Skępe, Solec Kujawski, Strzelno, Szubin, Świecie, Więcbork, Wąbrzeźno i Żnin. Bogatą sieć miejską uzupełniało od początków ich lokacji osadnictwo wiejskie. W granicach administracyjnych województwa znajdują się 52 miasta i 3 581 miejscowości wiejskich⁹¹, z których część to wsie o zachowanej historycznej strukturze przestrzennej i zabudowie o wartościach kulturowych (układy ruralistyczne) rozmieszczone na historycznych ziemiach chełmińskiej i dobrzyńskiej, Kociewiu, Krajnie, Kujawach, Pałukach i w Borach Tucholskich.

---

⁹¹ Powierzchnia i ludność w przekroju terytorialnym w 2016 r., GUS Warszawa 2016

Rysunek 23. Zasoby dziedzictwa kulturowego

Opracowano na podstawie danych WUOZ w Toruniu 2015 r.

Architektura i budownictwo

Do dzieł architektury i budownictwa zachowanych na terenie województwa kujawsko-pomorskiego należą obiekty sakralne, których czas powstania datuje się począwszy od XI wieku. Najstarszymi są kościoły romańskie zachowane w Inowrocławiu, Kościelnej Wsi gm. Osiecin, Kościelcu gm. Pakość, Kruszwicy, Mogilnie i Strzelnie oraz relikty wczesno romańskiej bazyliki z połowy XI w. odkryte w Kałdusie na górze św. Wawrzyńca gm. Chełmno. Kościoły gotyckie wznoszone były od początku XIII w. na terenie całego województwa, a najliczniej na historycznej ziemi chełmińskiej z największą ich liczbą w Chełmnie i Toruniu oraz katedrami w Toruniu i Włocławku. Okres nowożytny XVI-XVIII w., to różnorodność stylów architektonicznych, a najwięcej obiektów budownictwa sakralnego z tego okresu, zachowało się w powiatach lipnowskim, mogileńskim, sępoleńskim i aleksandrowskim. Z tego okresu pochodzą cenne założenia klasztorne zachowane w Bydgoszczy, Brodnicy, Kcyni, Markowicach gm. Strzelno, Nieszawie, Oborach gm. Zbójno, Pakości, Rywałdzie Królewskim

gm. Radzyń Chełmiński, Skępem-Wymyślinie, Świeciu, Toruniu, Trutowie gm. Kikół, Włocławku i Zamartym gm. Kamień Krajeński. Znaczna liczba obiektów sakralnych pochodzi z okresu XIX-XX w., których najwięcej znajduje się w mieście Bydgoszczy. Wśród zachowanych zabytków sakralnych na terenie województwa znajdują się również pojedyncze synagogi, bożnice, zbory oraz cerkwie, w tym pochodząca z końca XIX w. drewniana cerkiew prawosławna w Ciechocinku zbudowana w stylu zauralskim.

Zamki to jeden z rodzajów budownictwa obronnego, które na terenie województwa kujawsko-pomorskiego wznoszone były od czasów średniowiecza, najliczniej na historycznej ziemi chełmińskiej. Zamki biskupie, królewskie, książęce, krzyżackie i rycerskie lokalizowane były między innymi w Brodnicy, Bobrownikach, Bydgoszczy, Grudziądzu, Golubiu, Kowalewie Pomorskim, Kruszwicy, Lipienku gm. Lisewo, Małej Nieszawce gm. Wielka Nieszawka, Nowem, Nowym Jasińcu gm. Koronowo, Radzikach Dużych gm. Wąpielsk, Raciążku, Radzyniu Chełmińskim, Papowie Biskupim, Pokrzywnie gm. Gruta, Rogóźnie-Zamku gm. Rogóźno, Starogrodzie gm. Chełmno, Szubinie, Świeciu, Toruniu, Wąbrzeźnie, Wenecji gm. Żnin, Zamku Bierzgłowskim gm. Łubianka i Złotorii gm. Lubicz. Z budowli tych zachowały się zamki w Golubiu i Zamku Bierzgłowskim. Zamek w Radzyniu Chełmińskim, po którym pozostały ruiny należał do największych i najlepiej umocnionych budowli Państwa Krzyżackiego. Innymi rodzajami budownictwa obronnego są dwory obronne wznoszone między innymi w Grocholinie gm. Kcynia, Lubieniu Kujawskim, Szpetalu Górnym gm. Fabianki i Żalnie gm. Kęsowo, obwarowania miejskie z bramami i basztami zachowane w Brodnicy, Bydgoszczy, Chełmnie, Golubiu, Grudziądzu, Inowrocławiu, Kamieniu Krajeńskim, Kowalewie Pomorskim, Nowym, Świeciu, Tucholi i Toruniu z unikatową Krzywą Wieżą jako basztą obronną, zespoły fortyfikacyjne budowane w okresie XVII-XX w. Twierdzy Toruń, Twierdzy Grudziądz i Twierdzy Chełmno oraz system umocnień obronnych związanych z II wojną światową takich jak Przedmoście Bydgoskie.

Obiekty użyteczności publicznej to bardzo liczna grupa obiektów architektury i budownictwa, do której należą budynki przeznaczone na potrzeby administracji publicznej, wymiaru sprawiedliwości, kultury, szkolnictwa, opieki zdrowotnej, obsługi bankowej, handlu, gastronomii, usług, w tym usług pocztowych lub telekomunikacyjnych, turystyki oraz obsługi pasażerów i innym. Obiekty użyteczności publicznej o wartościach kulturowych znajdujące się na terenie województwa kujawsko-pomorskiego to w przeważającej większości obiekty murowane pochodzące z okresu XIX-XX w. Najliczniejszą grupę tworzą szkoły, natomiast najmniej liczną ale wyróżniającą się grupę stanowią ratusze. Są one najstarszymi zachowanymi obiektami użyteczności publicznej na terenie województwa, wśród których wyróżniają się pochodzący z XIII w. gotycki ratusz w Toruniu oraz ratusz w Chełmnie, wzniesiony również w XIII w. jako gotycki, który w XVI w. poddany został renesansowej przebudowie.

Pałace i dwory rozmieszczone są na przestrzeni całego województwa, z największą ich liczbą w powiatach inowrocławskim, włocławskim, grudziądzkim, nakielskim i żnińskim. Obiektami wyróżniającymi się bądź to walorami artystycznymi, bądź poprzez związki z wybitnymi postaciami są barokowe dwory w Nowej Wsi Szlacheckiej gm. Jabłonowo Pomorskie i Przysieku gm. Zławieś Wielka, rokokowy pałac w Ostromecku gm. Dąbrowa Chełmińska, klasycystyczne pałace w Chwaliszewie gm. Kcynia, Długiem gm. Wąpielsk, Grochowiskach Szlacheckich gm. Rogowo, Kikole, Kołudzie Małej gm. Janikowo, Lubrańcu, Lubostroniu gm. Łabiszyn, Nawrze gm. Chełmża, Okalewie gm. Skrwilno, Polanowicach gm. Kruszwica, Samostrzelu gm. Sadki, neogotyckie pałace w Jankowie gm. Pakość, Jabłonowie Pomorskim, Jeleńcu gm. Papowo Biskupie, Kawęczynie gm. Gniewkowo, Kołdrąbiu gm. Janowiec Wielkopolski, Mełnie gm. Gruta, Piątkowie gm. Kowalewo Pomorskie, Wieńcu gm. Brześć Kujawski, neorenesansowe i neobarokowe pałace w Aleksandrowie Kujawskim, Bajerzu gm. Kijewo Królewskie, Brzeziu gm. Brześć Kujawski, Cerkwicy gm. Żnin, Falborzu gm. Brześć Kujawski, Jastrzębiu gm. Drzycim, Kobylnikach gm. Kruszwica, Komierowie gm.

Sępólno Krajeńskie, Lisnowie gm. Świecie n/Osą, Niedźwiedziu gm. Dębowa Łąka, Orłowie gm. Wąbrzeźno, Ostromecku gm. Dąbrowa Chełmińska, Pluskowęsach gm. Chełmża, Szafarni gm. Radomin, Turznie gm. Łysomice, Ugoszczu gm. Brzuze, Wałyczu gm. Wąbrzeźno, Wieńcu gm. Brześć Kujawski, Zbójnie oraz dwór w Gościeradzu gm. Koronowo.

Obiekty budownictwa mieszkalnego to najliczniejsza grupa wśród obiektów architektury i budownictwa. Zabudowa ta reprezentowana jest przez różnorodne style architektoniczne od gotyku do wczesnego modernizmu z największą ich liczbą w Bydgoszczy, Toruniu, Grudziądzu i Włocławku.

Obiekty przemysłowe i gospodarcze znajdujące się na terenie województwa kujawsko-pomorskiego pochodzą w większości z okresu XVIII-XX w. Wśród zachowanych obiektów przemysłowych o wartościach kulturowych najliczniejszą grupę stanowią zakłady przemysłowe w Bydgoszczy, Toruniu, Włocławku i w Grudziądzu. Pozostałe obiekty zaliczane do tej grupy to zespoły cukrowni wznoszone w większości na ziemi chełmińskiej, Kujawach i Pałukach, budowle hydrotechniczne takie jak hydroelektrownie w miejscowościach Gródek gm. Drzycim i Żur gm. Osie wybudowane na rzece Wdzie w okresie międzywojennym, Kanał Bydgoski z XVIII w., unikalny w tym czasie przykład myśli technicznej, który połączył poprzez dopływy Wisłę z Odrą, XIX-wieczny Kanał Górnonotecki, który połączył poprzez górną Notec Kanał Bydgoski z jeziorem Gopło oraz pochodzący z XIX w. Wielki i Mały Kanał Brdy z systemem nawodnień i akweduktem w Fojutowie gm. Tuchola o konstrukcji, która umożliwia skrzyżowanie dwóch dróg wodnych Czerskiej Strugi (płynącej dołem) i Wielkiego Kanału Brdy (płynącego górą), XIX wieczne kopalnie soli w Inowrocławiu i unikatowa w Polsce północnej kopalnia węgla brunatnego w miejscowości Piła – Młyn gm. Gostycyn, eksploatacja złóż solanki w Ciechocinku z początku XIX w., którą prowadzi się w sposób niezmienny do dnia dzisiejszego z unikatowym zespołem tęzni, które są wykorzystywane w drugim etapie procesu produkcji soli. W latach 1939-1945 powstał w Bydgoszczy zakład zbrojeniowy, unikatowy w skali Europy przykład fabryki materiałów wybuchowych z okresu II wojny światowej będący jednocześnie miejscem martyrologii.

W zabudowie gospodarczej wyróżniającymi się obiektami są spichrze pochodzące z okresu XIV-XIX wieku, z unikatowym zespołem murowanych spichrzy w Grudziądzu położonych na wysokiej skarpie nad rzeką Wisłą, spichrzami o konstrukcji szachulcowej w Bydgoszczy zlokalizowanymi na nabrzeżach rzeki Brdy oraz licznymi spichrzami w zespole staromiejskim Torunia.

Budownictwo drewniane to szczególny rodzaj zabudowy reprezentowany na terenie województwa przez nieliczne obiekty mieszkalne, sakralne, techniki i użyteczności publicznej. Wśród nich znajdują się dwór w Gródku gm. Drzycim (XVIII w.), ołędzki dom podcieniowy w Chrystkowie gm. Świecie (XVIII w.), kościoły z XVII w. w Gąsawie i Włókach gm. Dobrcz, cerkiew polowa (XIX w.), pijalnia wód mineralnych (XIX w.) i teatr letni w Ciechocinku (XIX/XX w.) oraz spichrz we Włocławku (XIX w.). Dla zachowania i ochrony część obiektów drewnianych umieszczona została w parkach etnograficznych w Toruniu, Kłóbce gm. Lubień Kujawski i w Wielkiej Nieszawce.

Linie kolejowe

Większość linii kolejowych na terenie województwa kujawsko-pomorskiego powstała w XIX w. Stanowiły one wówczas nowoczesny czynnik rozwoju gospodarczego regionu. Inwestycją, która wywarła szczególny wpływ na rozwój gospodarczy była Pruska Kolej Wschodnia, łącząca Berlin z Królewcem. W połowie XIX w. zbudowano linię Warszawsko-Bydgoską, która łączyła się z trasą Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej. Liniom kolejowym towarzyszyły liczne obiekty infrastruktury między innymi takie jak most ceglano-kamienny w Buszkowie gm. Koronowo i stalowy most w Toruniu.

Kolej wąskotorowa z XIX i XX w. stanowiła uzupełnienie w sieci linii kolei normalnotorowych, jak również łączyła się ze śródlądowymi drogami wodnymi między innymi ze szlakiem rzeki Noteci. Z

linii tych zachowały się nieliczne odcinki między innymi Żnin–Wenecja–Biskupin–Gąsawa oraz Brześć Kujawski–Krośniewice. Liniom kolei wąskotorowych towarzyszyły liczne obiekty infrastruktury, między innymi takie jak XIX-wieczny stalowy most nad rzeką Brdą w Koronowie.

Zieleń

Dobrem szczególnie w zasobach dziedzictwa kulturowego są założenia zieleni, wśród których dominują parki przy zespołach dworsko- i pałacowo-parkowych. Najwięcej zabytkowych założeń zieleni zachowało się w powiatach aleksandrowskim, inowrocławskim i włocławskim, a największym zabytkowym parkiem znajdującym się na terenie województwa jest park pałacowy w Lubostroniu gm. Łabiszyn o powierzchni 37 ha. Na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego znajdują się również historyczne założenia zieleni miejskiej, takie jak w Ciechocinku - założenie nawiązujące do XIX-wiecznej koncepcji „Miasta – Ogrodu” oraz ogrody botaniczne w Toruniu i w Bydgoszczy.

Cmentarze

Miejsca pochówku zmarłych na terenie województwa rozmieszczone są w powiązaniu z osadnictwem regionu począwszy od czasów prehistorycznych do współczesnych. Wśród nich znajdują się grobowce megalityczne w Wietrzychowicach i Gaju gm. Izbica Kujawska, Sarnowie gm. Lubraniec, Kierzkowie gm. Żnin, Złotowie gm. Barcin, cmentarzyska kurhanowe i pojedyncze kurhany w Małych Radowiskach gm. Wąbrzeźno, Sielcu gm. Żnin, Gąskach gm. Gniewkowo oraz cmentarzyska płaskie. Najwięcej zewidencjonowanych cmentarzy znajduje się w powiatach bydgoskim i świeckim. Wśród nich większość stanowią cmentarze wyznania rzymskokatolickiego i ewangelickiego. Pozostałe cmentarze przynależą innym wyznaniom, są cmentarzami rodowymi i poepidemicznymi oraz pochodzą z okresu I i II wojny światowej.

Miejsca bitew i martyrologii

Jednym z elementów dziedzictwa kulturowego województwa są wydarzenia związane z historią regionu. Należą do nich walki rozgrywane na tych ziemiach od średniowiecznych wojen z Krzyżakami (Kowal 1327 r., Płowce gm. Radziejów 1331 r., Gniewkowo 1375 r., Koronowo 1410 r., Tuchola 1410 r.) poprzez wojny szwedzkie (Górzno 1629 r., Kcynia 1656 r.), polsko-polskie (Mątwy 1666 r.), insurekcję kościuszkowską (Bydgoszcz 1794 r.), powstanie styczniowe 1863 r. (Krzywosądz gm. Dobrze, Nowa Wieś gm. Piotrków Kujawski) i wielkopolskie 1918 r. (Szubin, Rynarzewo gm. Szubin) po wojny 1920 (Włocławek, Brodnica) i 1939 (Świekatowo, Mełno gm. Gruta, Bukowiec). Miejsca te nie zawsze czytelne we współczesnym krajobrazie, mają dzisiaj znaczenie symboliczne. Na terenie województwa znajdują się również liczne miejsca pamięci i martyrologii w większości pochodzące z okresu II wojny światowej.

Szlaki historyczne

Przez województwo kujawsko-pomorskie prowadziły liczne szlaki, wśród których do najważniejszych zalicza się handlowy szlak bursztynowy (I w.), łączący kraje śródziemnomorskie z wybrzeżami Morza Bałtyckiego, szlak pielgrzymkowy do katedry w Santiago de Compostela w Hiszpanii, gdzie znajduje się ciało św. Jakuba Większego Apostoła (od IX w.), średniowieczne szlaki handlowe prowadzące z południa na północ Europy, spław rzeczny Wisłą do Gdańska od XV w. oraz „Trakt Napoleoński” czyli droga wytyczona w ramach przygotowań do kampanii z Rosją w 1812 r. o przebiegu Tuchola – Trzebciny – Tleń – Osie.

Zachowanie i właściwe wykorzystanie walorów kulturowych województwa wraz z upowszechnianiem wiedzy o ich znaczeniu dla historii i kultury, może stanowić wyróżnik miejsc oraz czynnik stymulacji rozwoju regionu.

7. System obszarów chronionych

Obszary ochrony środowiska

Lasy

Ochronę gruntów leśnych reguluje ustawa z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych z 1995 r., polega ona m.in. na ograniczaniu przeznaczania tych gruntów na cele nieleśne, zapobieganiu ich degradacji i dewastacji czy poprawianiu wartości użytkowej lasów. Do powszechnej ochrony lasów zobowiązują także zapisy ustawy z dnia 28 września 1991 r. o lasach. W oparciu o przepisy tej ustawy wyznaczane są leśne kompleksy promocyjne⁹² oraz lasy ochronne (np. z racji położenia w otoczeniu dużych miast, w strefach uzdrowisk, chroniące glebę czy wody)⁹³.

Grunty rolne

Grunty rolne chronione są na podstawie wspomnianej już ustawy o ochronie gruntów rolnych i leśnych z 1995 r. Ochrona ta polega zwłaszcza na ograniczaniu zmiany przeznaczenia gruntów o najwyższej wartości bonitacyjnej (grunty klas I-III) na cele nierolnicze. W kujawsko-pomorskim ze względu na duże arealy najwartościowszych gleb skoncentrowanych głównie na Pojezierzu Kujawskim, Pojezierzu Gnieźnieńskim, Równinie Inowrocławskiej, a także w południowej części Pojezierza Krajeńskiego, na Pojezierzu Chełmińskim i Dobrzyńskim oraz w północnej części Wysoczyzny Świeckiej, ochrona gruntów rolnych nabiera szczególnego znaczenia.

Wody powierzchniowe i podziemne

Największym zagrożeniem dla jakości i poziomu wód jest działalność człowieka. Wody chronione są niezależnie od tego czyją stanowią własność. Nadrzędnym celem ochrony zasobów wodnych jest osiągnięcie i utrzymanie dobrego stanu wód. Efektem racjonalnego gospodarowania wodami jest także zachowanie równowagi biologicznej. W celu ochrony zasobów wyznaczonych do zaopatrzenia ludności w wodę przeznaczoną do spożycia oraz jednolitego podejścia do gospodarki wodnej, teren kraju jak i województwa podzielony został na jednolite części wód powierzchniowych i podziemnych. W województwie kujawsko-pomorskim 85,8% powierzchni jednolitych części wód powierzchniowych oraz 27,5% powierzchni jednolitych części wód podziemnych zagrożonych jest nieosiągnięciem celów środowiskowych.

Zasoby wodne narażone są również na zanieczyszczenia powodowane spływem powierzchniowym azotanów i fosforanów związanym z produkcją rolniczą (tzw. zjawisko eutrofizacji). Dyrektorzy Regionalnych Zarządów Gospodarki Wodnej wyznaczają w drodze rozporządzeń obszary szczególnie narażone na zanieczyszczenia związkami azotu ze źródeł rolniczych. W województwie obszary te w latach 2012-2016 zajmowały 11,7% powierzchni przy średniej dla kraju 4,46%. W ramach kolejnej weryfikacji obszarów szczególnie narażonych, dyrektorzy poszczególnych RZGW w 2017 r. wydali rozporządzenia określające nowe obszary oraz jednolite części wód powierzchniowych (52,5% powierzchni województwa) i podziemnych wrażliwe na zanieczyszczenia związkami azotu ze źródeł rolniczych⁹⁴.

⁹² W funkcjonujących na terenie województwa kujawsko-pomorskiego dwóch Leśnych Kompleksach Promocyjnych „Bory Tucholskie” oraz „Lasy Gostynińsko-Włocławskie” prowadzona jest zrównoważona gospodarka leśna zgodnie z programami gospodarczo-ochronnymi.

⁹³ W kujawsko-pomorskim na szczeblu regionalnym prowadzeniem gospodarki leśnej i ochroną lasów zajmują się następujące Regionalne Dyrekcje Lasów Państwowych: w Toruniu (zdecydowana większość obszaru województwa), Łodzi, Poznaniu, Pile oraz w Gdańsku.

⁹⁴ Rozporządzenie Dyrektora Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Gdańsku z dnia 1 marca 2017 r., Dz. U. woj. kuj-pom z 2017 r., poz. 1005

Rozporządzenie Dyrektora Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Poznaniu z dnia 2 marca 2017 r., Dz. U. woj. kuj-pom z 2017 r., poz. 938

Rozporządzenie Dyrektora Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Warszawie z dnia 5 kwietnia 2017 r., Dz. U. woj. kuj-pom z 2017 r., poz. 1463

18 Głównych Zbiorników Wód Podziemnych (GZWP) położonych w obszarze województwa nie zostało dotychczas objętych ochroną prawną⁹⁵. Jednak na obszarach tych należy przestrzegać reżimów ochronnych w zakresie gospodarki ściekowej i zagospodarowania odpadów w celu ochrony perspektywicznych zasobów wody pitnej.

W celu zapobiegania zanieczyszczeniu zasobów wód przeznaczonych do spożycia oraz wód do zaopatrzenia zakładów wymagających wody wysokiej jakości, dla 20 gminnych ujęć wód wyznaczono strefy ochrony pośredniej (wykaz zawarto w Aneksie nr 4). Strefę ochronną ustanawia, w drodze aktu prawa miejscowego, dyrektor regionalnego zarządu gospodarki wodnej, na wniosek i koszt właściciela ujęcia wody, wskazując zakazy, nakazy, ograniczenia oraz obszary, na których one obowiązują. Ze względu na zróżnicowane wymagania dotyczące ochrony ujęć, w obrębie ustanowionego terenu ochrony pośredniej dla ujęć w Grudziądzu, Małej Nieszawce i Lesie Gdańskim dodatkowo wyróżniono tereny o zaostrzonych warunkach ochrony.

Złóża kopalin

Złóża kopalin chronione są w myśl racjonalnego gospodarowania oraz kompleksowego wykorzystywania, w tym kopalin towarzyszących⁹⁶. W Białej Księdze Ochrony Złóż Kopalin⁹⁷ postuluje się zwłaszcza utrzymanie dostępności udokumentowanych i niezagospodarowanych złóż kopalin stanowiących wartościową surowcową bazę rezerwową (takie zagospodarowanie terenu ponad złożem, które nie będzie utrudniało jego późniejszej eksploatacji).

Powietrze

W województwie obowiązuje przyjęty przez Sejmik Województwa program ochrony powietrza dla 4 stref: aglomeracji bydgoskiej, Torunia, Włocławka oraz strefy kujawsko-pomorskiej, ze względu na przekroczenia wartości docelowych benzo(a)pirenu.⁹⁸

Ochrona przed hałasem

Największym źródłem hałasu jest ruch komunikacyjny. Dla terenów, na których poziom hałasu przekracza poziom dopuszczalny tworzy się programy ochrony środowiska przed hałasem. Dla aglomeracji powyżej 100 tys. mieszkańców obowiązek uchwalenia programu spoczywa na radzie powiatu, a dla odcinków głównych dróg krajowych, autostrad, linii kolejowych oraz portów na sejmiku województwa. W dokumentach tych wyznacza się zadania, które powinny być zrealizowane w pierwszej kolejności, w celu dostosowania emitowanego hałasu do poziomu dopuszczalnego. Programy ochrony przed hałasem posiadają miasta: Bydgoszcz⁹⁹, Toruń¹⁰⁰ i Włocławek¹⁰¹.

Uchwalone przez Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego i realizowane programy ochrony środowiska przed hałasem obejmują:

- tereny poza aglomeracjami położone wzdłuż dróg krajowych o ruchu powyżej 3 000 000 pojazdów rocznie¹⁰²,

⁹⁵ W 2016 r. państwowa służba hydrogeologiczna zakończyła prace nad udokumentowaniem GZPW w Polsce. W wyniku tych działań stwierdzono, że niektóre obszary GZPW są szczególnie narażone na zanieczyszczenia antropogeniczne i powinny zostać objęte dodatkową ochroną. Równocześnie wskazano dla nich propozycje nakazów, zakazów oraz ograniczeń w użytkowaniu terenu i korzystaniu z wód. Zebrana dokumentacja stanowi podstawę do formalnego ustanowienia stref ochrony GZWP w rozporządzeniach dyrektorów Regionalnych Zarządów Gospodarki Wodnej.

⁹⁶ Na podstawie art. 125 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska

⁹⁷ Biała Księga Ochrony Złóż Kopalin, Warszawa, listopad 2015 r.

⁹⁸ Uchwała Nr XIX/349/16 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 25 kwietnia 2016 r.

⁹⁹ Uchwała Nr XLVI/974/13 Rady Miasta Bydgoszczy z dnia 25 września 2013 r. (Dz. Urz. Woj., Kuj-Pom dnia 7 października 2013 r. poz. 2997)

¹⁰⁰ Uchwała Nr 536/13 Rady Miasta Torunia z dnia 23 maja 2013 r.

¹⁰¹ Uchwała Nr XXXV/79/2013 Rady Miasta Włocławek z dnia 26 sierpnia 2013 r.

¹⁰² Uchwała Nr LI/798/14 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 23 czerwca 2014 r.

- tereny poza aglomeracjami położone wzdłuż Autostrady A1, węzeł nowe Marzy – węzeł Czerniewice¹⁰³ (odcinki: Nowe Marzy-Grudziądz, Grudziądz-Lisewo, Lisewo-Lubicz, Lubicz-Czerniewice),
- tereny położone wzdłuż odcinków dróg krajowych nr 1, nr 5 i nr 25¹⁰⁴,
- obszary położone w otoczeniu dróg wojewódzkich, po których przejeżdża ponad 3 000 000 pojazdów rocznie¹⁰⁵.

Ochrona przyrody

Znaczna część województwa kujawsko-pomorskiego objęta jest formami ochrony przyrody (wykaz zawiera Aneks nr 5).¹⁰⁶

Na terenie regionu utworzono 94 rezerваты przyrody. Zajmują one powierzchnię 17,5 tys. ha, co stanowi około 1% powierzchni województwa. Wśród nich znajduje się 49 rezerwatów leśnych (ponad połowa wszystkich rezerwatów), 16 torfowiskowych, 7 florystycznych, 7 faunistycznych, 7 krajobrazowych, 3 stepowe, 3 wodne, 1 przyrody nieożywionej, 1 słonoroślowy. Najwięcej rezerwatów znajduje się w dolinie Wisły, w Borach Tucholskich i na Pojezierzu Brodnickim.

Na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego utworzono dotychczas 9 parków krajobrazowych zajmujących łącznie powierzchnię 232,7 tys. ha, co stanowi 13% ogólnej powierzchni regionu. Parki krajobrazowe są rozmieszczone nierównomiernie. Koncentrują się one w północnej części województwa, gdzie znajduje się aż 7 parków, w tym dwa na obszarze Borów Tucholskich, dwa na obszarze Pojezierza Chełmińskiego-Dobrzyńskiego, dwa w Dolinie Dolnej Wisły, a jeden na Pojezierzu Krajeńskim. W południowej części regionu znajdują się tylko dwa parki. Najczęściej występującym problemem w parkach krajobrazowych jest lokalizacja nowej zabudowy, w tym zabudowy turystycznej i rekreacyjnej. Istotnym ograniczeniem jest obowiązujący w parkach zakaz lokalizacji nowych obiektów budowlanych w pasie szerokości 100 m od linii brzegów rzek, jezior i innych zbiorników wodnych.

W granicach województwa wyznaczonych jest 31 obszarów chronionego krajobrazu. Łączna ich powierzchnia na terenie województwa kujawsko-pomorskiego wynosi 335,3 tys. ha, co stanowi 18,7% powierzchni województwa. Obszary chronionego krajobrazu, podobnie jak parki krajobrazowe, również są rozmieszczone nierównomiernie na obszarze regionu. Najwięcej tego typu form znajduje się w dolinach rzecznych: Wisły, Brdy, Drwęcy i Osy oraz na terenie Borów Tucholskich. Gospodarowanie na tych terenach podlega ograniczeniom. Chroni się tutaj zarówno przyrodnicze, jak i kulturowe elementy krajobrazu. Celem ochrony tych obszarów jest ochrona korytarzy ekologicznych i jednocześnie zapewnienie warunków dla rozwoju turystyki i rekreacji.

Łącznie na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego parki krajobrazowe i obszary chronionego krajobrazu zajmują około 568 tys. ha, co stanowi 31,7% powierzchni województwa. W układzie administracyjnym wg danych GUS największy odsetek powierzchni objętej ochroną prawną występuje w powiatach: sępoleńskim (66,0%), tucholskim (56,5%), brodnickim (52,5%)

¹⁰³ Uchwała Nr VII/143/15 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 25 maja 2015 r.

¹⁰⁴ Uchwała Nr XVIII/327/12 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 27 lutego 2012 r.

¹⁰⁵ Uchwała Nr XX/370/16 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 23 maja 2016 r.

¹⁰⁶ Poszczególne formy ochrony przyrody na terenie województwa kujawsko-pomorskiego ustalone zostały przez:

- Generalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w zakresie obszarów Natura 2000
- Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Bydgoszczy w zakresie rezerwatów przyrody
- Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego w zakresie parków krajobrazowych i obszarów ochronionego krajobrazu
- rady gmin w zakresie pomników przyrody, stanowisk dokumentacyjnych, zespołów przyrodniczo-krajobrazowych i użytków ekologicznych

i świeckim (48,2%), natomiast najmniej powierzchni chronionej występuje w powiatach: nakielskim (6,1%), żnińskim (10,4%), inowrocławskim (10,5%) i radziejowskim (12,5%).

Na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego znajdują się 1923 pomniki przyrody. Wśród nich najliczniejszą grupę stanowią pojedyncze drzewa (1 036). Dużą grupę wśród nich zajmują dęby. Bardzo liczną grupę stanowią też skupienia drzew (686). Ochroną pomnikową objęto również 55 alei przydrożnych oraz 87 głązów narzutowych.

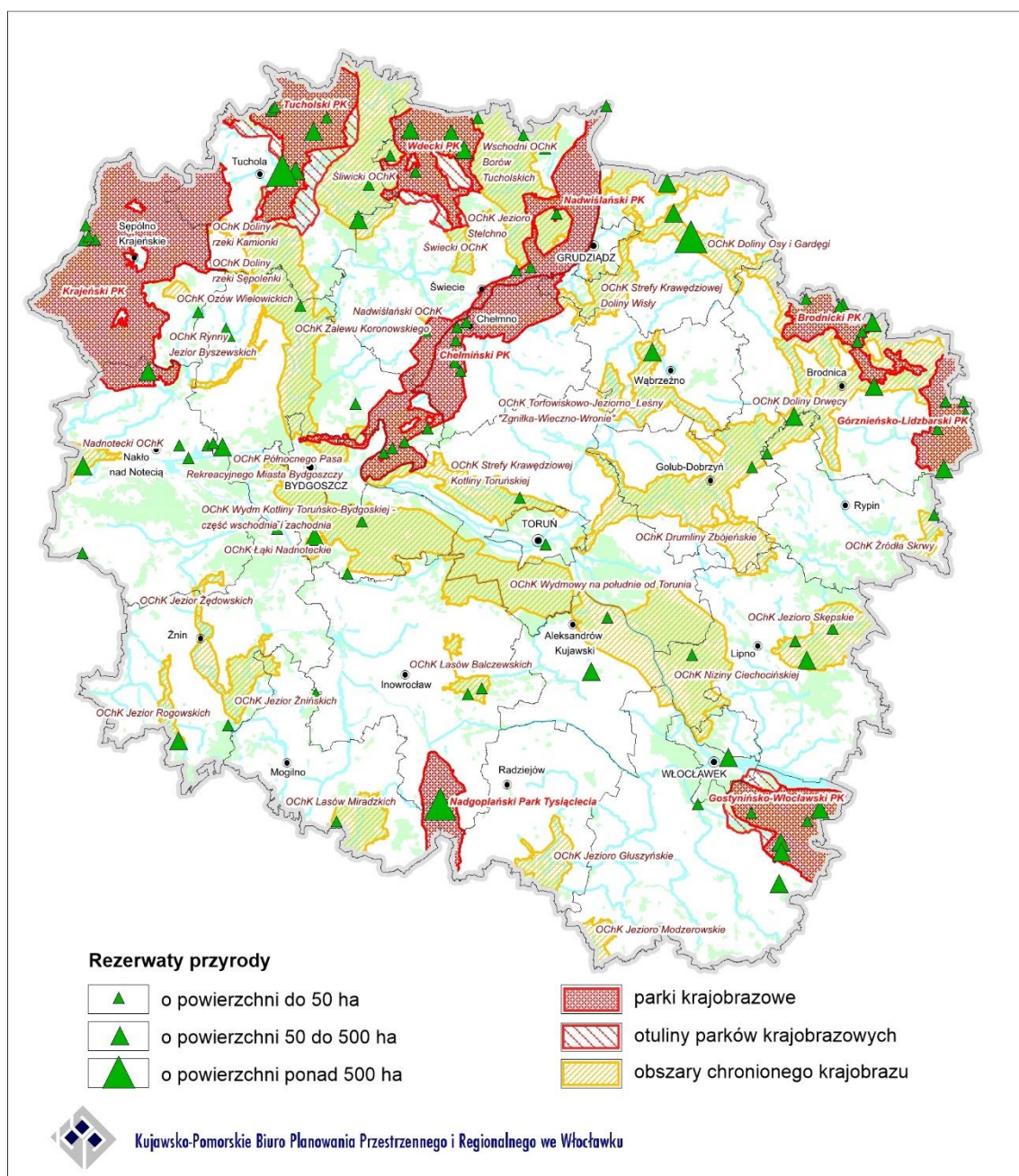
Na terenie regionu znajdują się 1 832 użytki ekologiczne, zajmujące powierzchnię 4 970,5 ha, co stanowi 0,28% powierzchni województwa. Są to głównie śródleśne bagna, torfowiska, łąki, wąwozy, skarpy, trzcinowiska, kępy zadrzewień i oczka wodne. Użytki ekologiczne największe powierzchnie zajmują w gminach: Sępólno Krajeńskie, Warlubie, Cekcyn, Koronowo, Więcbork i Sośno.

Na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego utworzono dotychczas 9 zespołów przyrodniczo-krajobrazowych. Są to: Dolina rzeki Ryszki - 358,41 ha, Dolina rzeki Sobińska Struga - 335,47 ha, Rzeka Prusina - 234,32 ha, Słupski Gródek nad Osą - 4,75 ha, Torfowisko Messy - 634,45 ha, Jar przy Strudze Lubickiej - 3,78 ha, Jezioro Piaseczyńskie (Orłowskie) - 353,1 ha, Park Miejski w Grudziądzu - 14,22 ha oraz zespoły przyrodniczo - krajobrazowe jezior położonych w gminie Rogowo.

Ochroną jako stanowisko dokumentacyjne przyrody nieożywionej objęto w województwie teren „Białochowo” o powierzchni 93,52 ha, położony na pograniczu gmin Grudziądz i Rogóźno (powiat grudziądzki). Celem uznania stanowiska dokumentacyjnego jest ochrona unikatowego fragmentu wysoczyzny morenowej ze strefą zboczową Basenu Grudziądzkiego, z licznymi niszami źródłiskowymi, wąwozami i pomnikową wychodnią zlepieńca plejstoceńskiego.

Północno-wschodnia część województwa (33 gminy) znajduje się w granicach obszaru „Zielone Płuca Polski”, w którym jako naczelną, przyjęto zasadę zrównoważonego rozwoju z uwagi na walory i potrzeby ochrony środowiska. Łącznie obszar obejmuje powierzchnię 344 090 ha, co stanowi 19,1% powierzchni regionu.

W 2010 r. został utworzony Rezerwat Biosfery „Bory Tucholskie”. Rezerwat jest położony na terenie województw: kujawsko-pomorskiego i pomorskiego. Łączna powierzchnia jego trzech stref wynosi 3195 km². Strefę rdzenną tworzą: Park Narodowy „Bory Tucholskie” położony w całości w województwie pomorskim oraz 25 rezerwatów przyrody (w tym 13 z terenu województwa kujawsko-pomorskiego), które stanowią najcenniejsze obiekty przyrodnicze całego regionu Borów Tucholskich. Strefę buforową („otulającą” strefę rdzenną) tworzą cztery parki krajobrazowe, w tym dwa na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego: Tucholski PK i Wdecki PK. Strefę tranzytową (zewnątrzną) stanowią w całości lub części obszary 22 gmin, w tym 13 gmin województwa kujawsko-pomorskiego (Bukowiec, Cekcyn, Drzycim, Gostycyn, Jeżewo, Kęsowo, Lniano, Lubiewo, Osie, Śliwice, Świekatowo, Tuchola i Warlubie) oraz jednego miasta (Tuchola). Powierzchnia strefy tranzytowej wynosi 206 864,57 ha.

Rysunek 24. Wybrane formy prawnej ochrony przyrody i krajobrazu

Opracowanie własne na podstawie danych RDOŚ

Sieć Natura 2000 obejmuje specjalne obszary ochrony wytypowane dla ochrony siedlisk i gatunków na podstawie Dyrektywy Siedliskowej oraz obszary specjalnej ochrony wytypowane jako istotne miejsca lęgowe dla gatunków ptaków z mocy Dyrektywy Ptasiej i jako ważne miejsca przystankowe na szlakach wędrówek ptaków migrujących.

Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego ustanowiono dotychczas 7 obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000. Łączna powierzchnia obszarów specjalnej ochrony ptaków na terenie województwa wynosi 157,8 tys. ha, co stanowi 8,8% jego powierzchni.

Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego zatwierdzono dotychczas 37 obszarów mających znaczenie dla Wspólnoty o łącznej powierzchni wynoszącej 82,9 tys. ha, co stanowi 4,6% jego

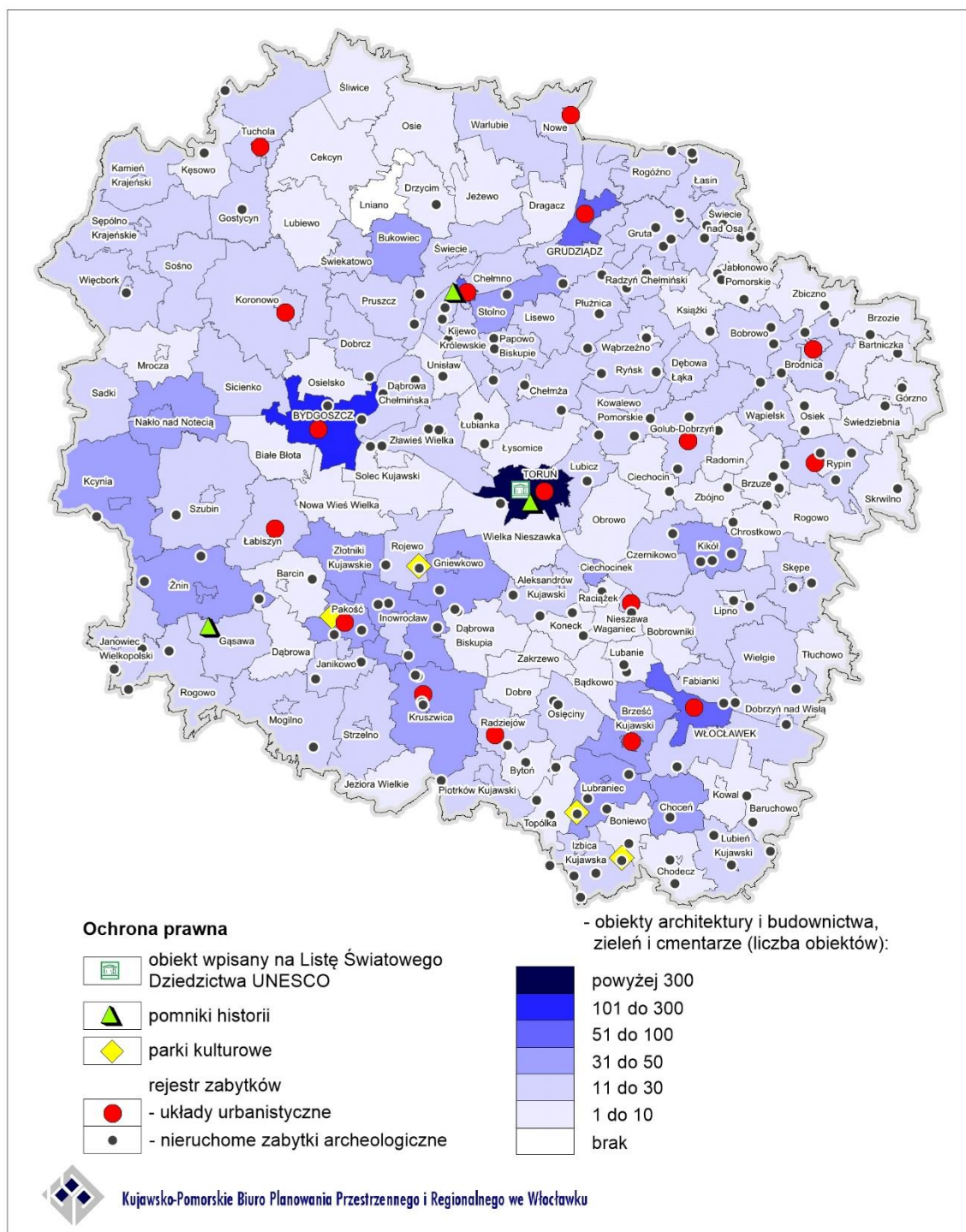
powierzchni. Obszary sieci Natura 2000 rozmieszczone są nieregularnie w całym regionie, a największe powierzchnie zajmują obszary w dolinie Wisły (rysunek 3).

Na wszystkich typach obszarów Natura 2000, zgodnie z art. 33 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody zabrania się podejmowania działań mogących, osobno lub w połączeniu z innymi działaniami, znacząco negatywnie oddziaływać na cele ochrony obszaru Natura 2000, w tym w szczególności: pogorszyć stan siedlisk przyrodniczych lub siedlisk gatunków roślin i zwierząt, dla których ochrony wyznaczono obszar Natura 2000 lub wpłynąć negatywnie na gatunki, dla których ochrony został wyznaczony obszar Natura 2000, lub pogorszyć integralność obszaru Natura 2000 lub jego powiązania z innymi obszarami.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej

Ochroną prawną poprzez wpis do rejestru zabytków objęto na terenie województwa kujawsko-pomorskiego 22 układy urbanistyczne (w tym 2 w Bydgoszczy i 5 w Toruniu), 2 455 zabytki architektury i budownictwa, 410 założeń zieleni, 163 cmentarze oraz 171 nieruchomości zabytków archeologicznych¹⁰⁷. Rezerwat archeologiczny w Biskupinie gm. Gąsawa oraz historyczne układy urbanistyczne w Toruniu i Chełmnie jako zabytki o szczególnej wartości dla kultury Polski uznane zostały za Pomniki Historii. Dla ochrony krajobrazu kulturowego i zachowania cennych zabytków nieruchomości utworzono na terenie województwa cztery parki kulturowe. Tą formą ochrony objęto megalityczne grobowce w Wietrzychowicach i Gaju gm. Izbica Kujawska PK Wietrzychowice i Sarnowie gm. Lubraniec PK Sarnowo oraz założenia architektury sakralnej w Pakości i Rybitwach gm. Pakość PK Kalwaria Pakoska i w Płonkowie gm. Rojewo PK Kościół pw. Św. Oswalda. Założenie przestrzenne Stare i Nowe Miasto Toruń, jako jedyne z terenu województwa kujawsko-pomorskiego, zostało wpisane w 1997 r. na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO.

¹⁰⁷ Stan na 28.09. 2016 r. wg danych Narodowego Instytutu Dziedzictwa

Rysunek 25. Prawna ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego

Opracowano na podstawie danych WUOZ w Toruniu i NID w Warszawie

Dobra kultury współczesnej

Dla zachowania i ochrony dóbr kultury będących dorobkiem współcześnie żyjących pokoleń, wybrano z terenu województwa obiekty mogące pretendować do miana dóbr kultury współczesnej. W wykazie tym wskazano założenia urbanistyczne, zespoły zabudowy, pojedyncze obiekty, miejsca pamięci, pomniki, elementy małej architektury oraz założenia krajobrazowe (tabela poniżej). Ponieważ brak jest ujednoczonych kryteriów kwalifikacji obiektów do miana dóbr kultury

współczesnej, wyboru w obszarze województwa kujawsko-pomorskiego dokonano na podstawie takich wartości jak: dobra nie będące zabytkami, będące uznanym dorobkiem współcześnie żyjących pokoleń, o cechach wysokiej wartości artystycznej lub historycznej, unikatowości, nowatorstwa, symboliczności oraz obiekty nagradzane w konkursach architektonicznych.

Tabela 9. Dobra kultury współczesnej

Lp.	Miejscowość	Gmina	Obiekt
1	Bydgoszcz	Bydgoszcz	Opera Nova
2	Bydgoszcz	Bydgoszcz	Bank ul. Grodzka 19/21
3	Bydgoszcz	Bydgoszcz	Zespół zabudowy i układ przestrzenny Osiedla Leśnego
4	Bydgoszcz	Bydgoszcz	Miejski Park Kultury i Wypoczynku w Myśliczynie
5	Bydgoszcz	Bydgoszcz	Golgota - „Dolina Śmierci” w Fordonie
6	Bydgoszcz	Bydgoszcz	Przystań Bydgoszcz
7	Bydgoszcz	Bydgoszcz	Geoglify „Trzy Mewy”
8	Bydgoszcz	Bydgoszcz	Instalacja „Przechodzący przez rzekę”
9	Grudziądz	Grudziądz	Marina Grudziądz
10	Inowrocław	Inowrocław	Tężnia solankowa
11	Piwnice	Łysomice	Obserwatorium Astronomiczne UMK
12	Toruń	Toruń	Centrum „Miasteczka uniwersyteckiego”
13	Toruń	Toruń	Teatr „Baj Pomorski”
14	Toruń	Toruń	Centrum Sztuki Współczesnej „Znaki czasu”
15	Toruń	Toruń	CKW Jordanki
16	Toruń	Toruń	Motoarena Toruń im. Mariana Rosego
17	Toruń	Toruń	Most im. gen. Elżbiety Zawackiej wraz z drogami dojazdowymi
18	Włocławek	Włocławek	Hala Sportowa „Hala Mistrzów”
19	Włocławek	Włocławek	Stopień wodny na Wiśle
20	Włocławek	Włocławek	Miejsce pamięci męczeńskiej śmierci Ks. J. Popiełuszki

Opracowanie własne

Ochrona krajobrazu kulturowego

Każda forma zajęcia terenu przez człowieka skutkuje zmianami w przestrzeni, które zostawiają mniej lub bardziej trwałe ślady. Tak nawarstwiająca się działalność ludzka kształtuje krajobraz kulturowy. Miejscami o wyjątkowej wartości obiektów zabytkowych powiązanych harmonijnie z cennym krajobrazem przyrodniczym zbliżonym do naturalnego bądź komponowanym tworzącym zwartą, dającą się wyodrębnić strukturę są doliny rzek: Wisły, Drwęcy, Noteci, Osy, Lutryny, Zgłowiączki, Mieni, Rypienicy, Brdy i Wdy jak również wybrane obszary historycznych ziem: Chełmińskiej, Dobrzyńskiej, Kujaw, Kociewia, Krajny, Pałuk i Borów Tucholskich.

Coraz częściej zauważalne są w przestrzeni województwa elementy wpływające ujemnie na krajobraz kulturowy, do których należą między innymi: zabudowa o architekturze obcej stylistycznie dla danego regionu, wprowadzanie dysharmonijnych dominant krajobrazowych czy trwale zmiany naturalnej rzeźby terenu.

Ochrona uzdrowisk

Za uzdrowisko uznaje się obszar, w obrębie którego prowadzone jest leczenie uzdrowiskowe, wydzielony w celu wykorzystania i ochrony znajdujących się tam naturalnych surowców leczniczych i walorów topoklimatu, na którym znajdują się zakłady i urządzenia lecznictwa uzdrowiskowego. Status uzdrowiska nadaje obszarowi minister właściwy do spraw zdrowia po zbadaniu spełnienia wymogów zawartych w art. 34 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o lecznictwie uzdrowiskowym, uzdrowiskach i obszarach ochrony uzdrowiskowej oraz o gminach uzdrowiskowych. Dla uzdrowisk rada gminy ustanawia statut uzdrowiska obowiązujący w jego obszarze.

Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego status uzdrowiska posiadają Ciechocinek, Inowrocław i Wieniec-Zdrój. Kształtowanie rozwoju wymienionych uzdrowisk i ochrona walorów uzdrowiskowych warunkowane są przepisami wynikającymi ze statutów uzdrowisk. Określono w nich strefy ochrony uzdrowiskowej wydzielone w celu ochrony czynników leczniczych i naturalnych surowców leczniczych, walorów środowiska i urządzeń uzdrowiskowych. Strefy są oznaczone literami „A”, „B” i „C” i posiadają zróżnicowane wymogi ich zagospodarowania¹⁰⁸, przede wszystkim w zakresie dopuszczalnych funkcji i wymaganej minimalnej powierzchni terenów zieleni. Najważniejszą jest strefa „A” o wiodącej funkcji lecznictwa uzdrowiskowego (obszar, na którym są zlokalizowane lub planowane zakłady lecznictwa uzdrowiskowego) i najszerszym zakresie ograniczeń w zagospodarowaniu, dla której procentowy udział terenów zieleni wynosi nie mniej niż 65%. W strefie „B” wymagany procentowy udział terenów zieleni wynosi nie mniej niż 50%, a ograniczenia funkcjonalne w zagospodarowaniu terenu są mniej restrykcyjne. Strefa „C” obejmuje obszar przyległy do strefy „B” i stanowiący jej otoczenie oraz obszar mający wpływ na zachowanie walorów krajobrazowych, klimatycznych oraz ochronę złóż naturalnych surowców leczniczych. W strefie tej nie ma już wymogu dotyczącego powierzchni terenów zieleni, jest natomiast warunek procentowego udziału terenów biologicznie czynnych, nie mniejszy niż 45%.

Zasięg obszarowy stref ochrony uzdrowiskowej w województwie jest zróżnicowany:

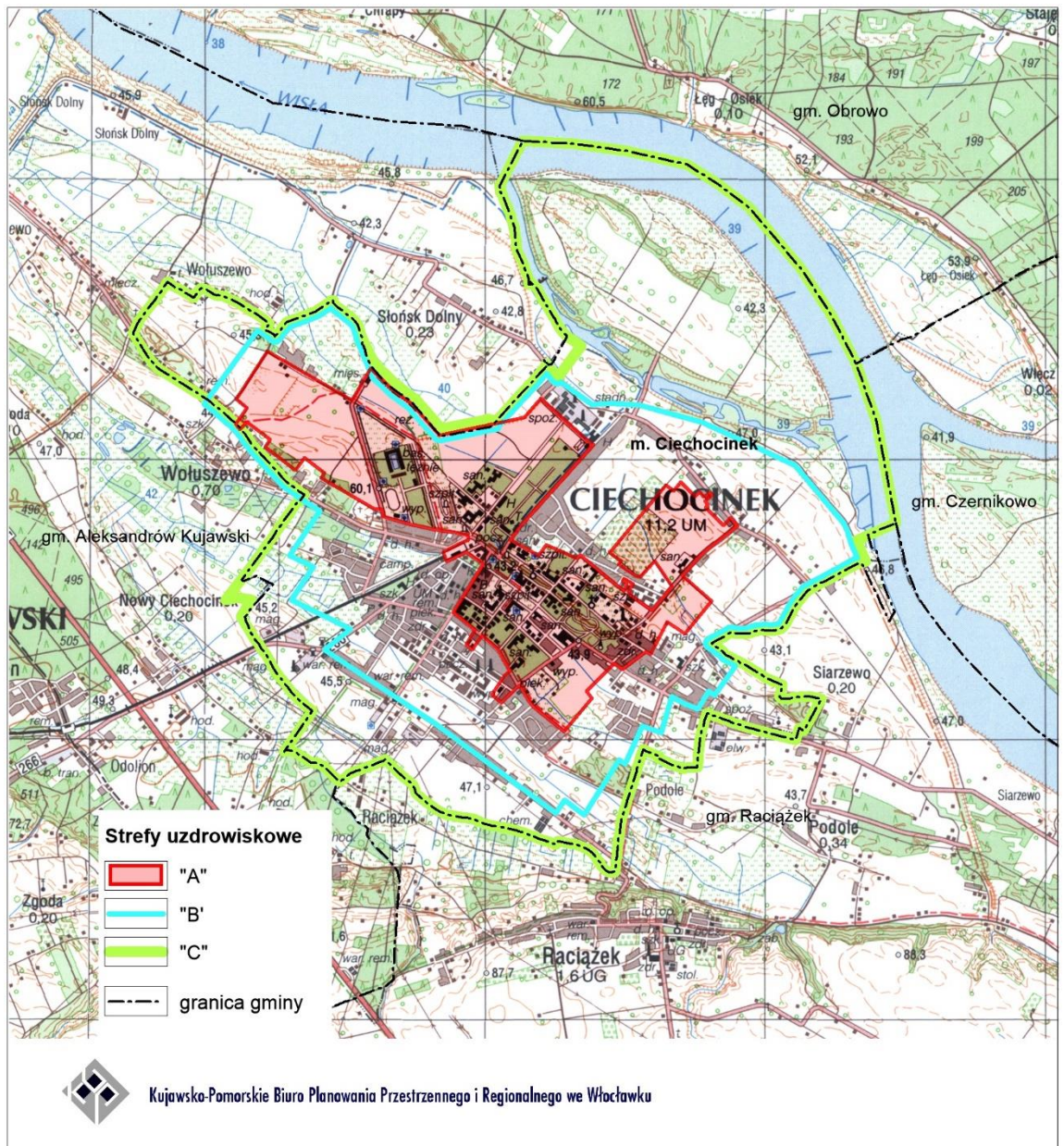
- Ciechocinek
statut uzdrowiska obowiązuje w granicach administracyjnych miasta¹⁰⁹; obszar uzdrowiska posiada całkowitą powierzchnię 1526 ha (strefa „A” ochrony uzdrowiskowej - 325,2 ha, strefa „B” - 521,6 ha, strefa „C” - 679,2 ha)
- Inowrocław
statut uzdrowiska obowiązuje w obszarze granic „Osiedla Uzdrowiskowego” w mieście Inowrocław¹¹⁰; obszar uzdrowiska posiada całkowitą powierzchnię ok. 1005 ha (strefa „A” ochrony uzdrowiskowej - 111 ha, strefa „B” - 226 ha, strefa „C” - 668 ha)
- Wieniec – Zdrój
statut uzdrowiska obowiązuje w obszarze sołectwa Wieniec-Zalesie w gminie Brześć Kujawski¹¹¹; obszar uzdrowiska posiada całkowitą powierzchnię 1648 ha (strefa „A” ochrony uzdrowiskowej - 120 ha, strefa „B” - 312 ha, strefa „C” - 1216 ha)

¹⁰⁸ Art. 38 i 38a Ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o lecznictwie uzdrowiskowym, uzdrowiskach i obszarach ochrony uzdrowiskowej oraz o gminach uzdrowiskowych

¹⁰⁹ Uchwała Nr XVIII/190/08 Rady Miejskiej Ciechocinek z dnia 3 listopada 2008 r. z późniejszymi zmianami

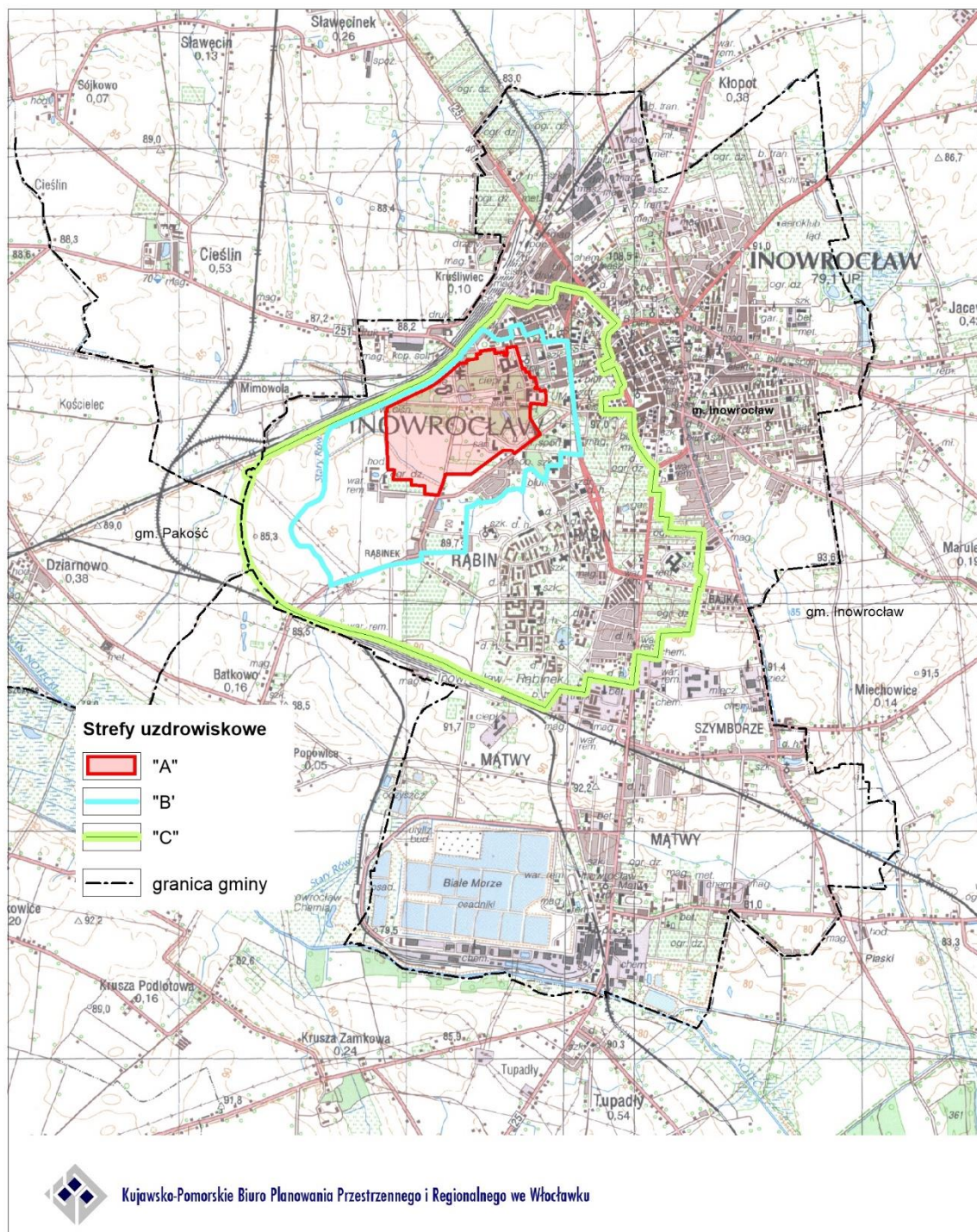
¹¹⁰ Uchwała Nr XLVI/657/2010 Rady Miejskiej Inowrocławia z dnia 27 września 2010 r. z późniejszymi zmianami

¹¹¹ Uchwała XXVII/170/09 Rady Miejskiej w Brześciu Kujawskim z dnia 24 kwietnia 2009 r. z późniejszymi zmianami

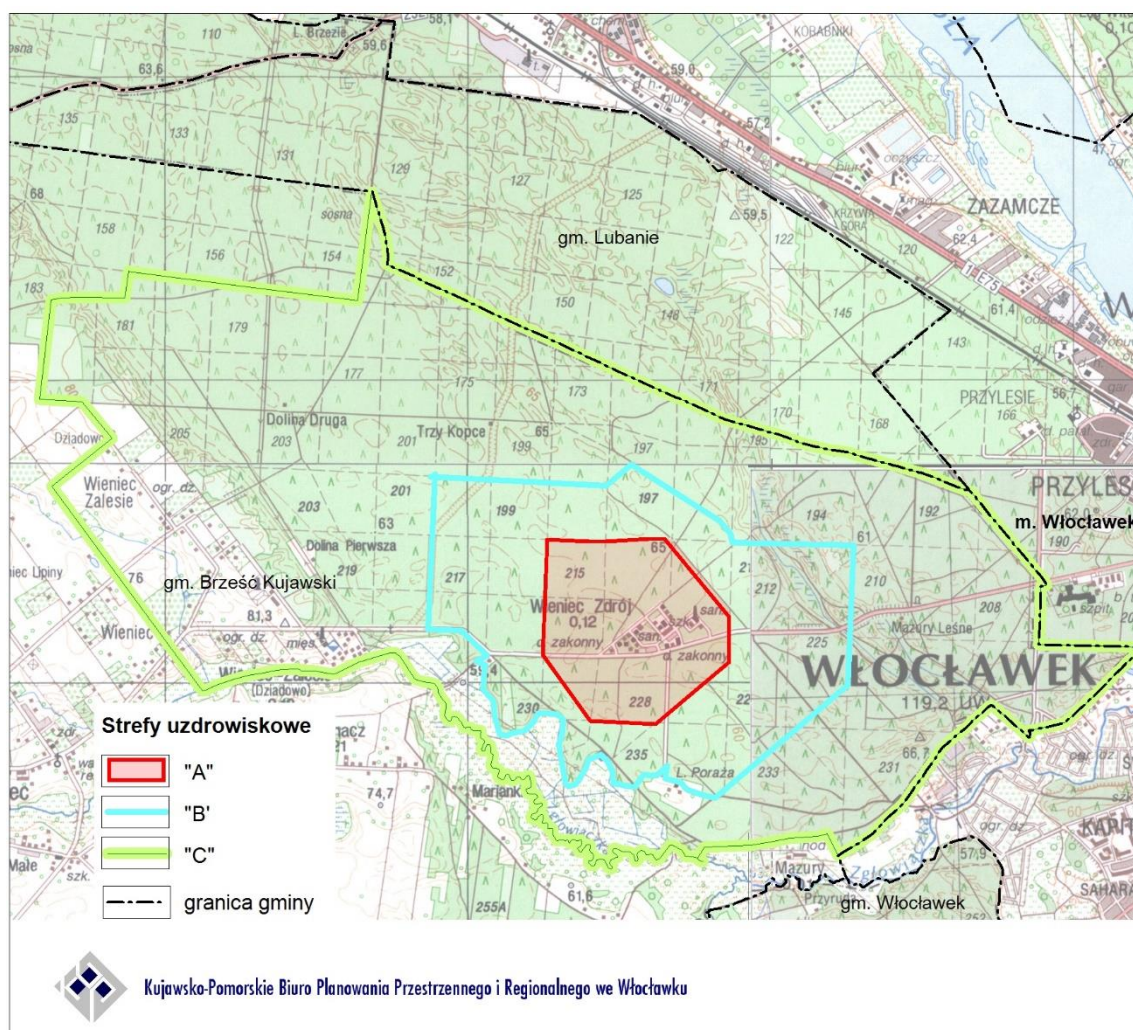
Rysunek 26 Ciechocinek – strefy uzdrowiskowe

Opracowano na podstawie załącznika do Statutu Uzdrowiska Ciechocinek

Rysunek 27 Inowrocław – strefy uzdrowskowe

Opracowano na podstawie załącznika do Statutu Uzdrowiska Inowrocław

Rysunek 28 Wieniec Zdrój – strefy uzdrowiskowe

Opracowano na podstawie załącznika do Statutu Uzdrawiska Wieniec-Zdrój

Dla wszystkich trzech stref ochrony uzdrowiskowej obowiązuje zakaz prowadzenia działań mających negatywny wpływ na fizjografię uzdrowiska i jego układ urbanistyczny lub właściwości lecznicze klimatu.

Gmina uzdrowiskowa¹¹² ma również obowiązek utrzymywania dużych terenów urządzonej zieleni w uzdrowisku i jego otoczeniu. Ciechocinek wyróżnia się na tle innych polskich uzdrowisk wysokim udziałem urządzonych terenów zieleni ogólnodostępnej, którą tworzą 3 parki: Zdrojowy, Tężniowy, Sosnowy o łącznej powierzchni 64,8 ha oraz liczne skwery, zieleńce i ogrody przysanatoryjne, będące efektem niezrealizowanej do końca koncepcji „Miasta Ogrodu”. Miasto stanowi przykład XIX wiecznej jednostki osadniczej, komponowanej dla funkcji specjalistycznej jaką jest lecznictwo uzdrowiskowe. Inowrocław posiada park solankowy o powierzchni 84 ha, a Wieniec- Zdrój park zdrojowy o powierzchni 2,1 ha oraz ok. 7 ha spacerowych terenów leśnych w swoim otoczeniu.

¹¹² Gmina, której obszarowi lub jego części został nadany status uzdrowiska w trybie określonym w ustawie z dnia 28 lipca 2005 r. o lecznictwie uzdrowiskowym, uzdrowiskach i obszarach ochrony uzdrowiskowej oraz o gminach uzdrowiskowych

8. Zagadnienia gospodarcze

Przemysł

Dla gospodarki województwa kujawsko-pomorskiego wiodące znaczenie ma przemysł: spożywczy, chemiczny, elektromaszynowy (zwłaszcza maszynowy, środków transportu, elektrotechniczny i elektroniczny), drzewno-papierniczy (drzewny i celulozowo papierniczy), mineralny (zwłaszcza przemysł materiałów budowlanych, ceramiki szlachetnej), lekki, poligraficzny. Wymienione grupy i gałęzie przemysłu reprezentowane są zarówno przez duże zakłady przemysłowe, funkcjonujące najczęściej w dużym miastach, jak i przez mniejsze zlokalizowane często w mniejszych ośrodkach. Region należy do województw o średnim poziomie rozwoju przemysłu. Pod względem wielkości produkcji sprzedanej przemysłu lokuje się na 8 pozycji w kraju. Do powiatów o najsilniej rozwiniętym przemyśle należą: Bydgoszcz, Włocławek, powiat inowrocławski, powiat świecki, Toruń. Na powiaty te przypada 2/3 produkcji sprzedanej przemysłu w województwie.

Kujawsko-pomorskie nie należy do województw zasobnych w kopaliny¹¹³. Dla gospodarki województwa największe znaczenie ma obecność soli kamiennej (prawie 80% wydobycia krajowego), złóż wapieni i margli dla przemysłu cementowego (25% wydobycia krajowego), złóż piasków kwarcowych do produkcji cegły wapienno-piaskowej (12% wydobycia krajowego). Wydobycie soli kamiennej prowadzi się w miejscowości Góra (powiat inowrocławski) oraz w Mogilnie. Wapienie i margle wydobywane są systemem odkrywkowym ze złoża Barcin-Piechcin-Pakość, położonego na terenie powiatów inowrocławskiego, mogileńskiego i żnińskiego. Ze złoża tego pochodzi również część wojewódzkiego wydobycia piasków kwarcowych do produkcji cegły wapienno-piaskowej; pozostała część wydobywana jest ze złoża Zielonka-Trzciniec, położonego w powiecie bydgoskim.

Mniejsze znaczenie, na tle kraju, ma obecność złóż piasków i żwirów, które (podobnie jak w Polsce) należą do najczęściej występujących w województwie złóż. Miejsca eksploatacji są powszechne w całym województwie. Wydobycie prowadzi się na około 350 terenach górniczych.

Województwo posiada również niewielkie przemysłowe zasoby złóż surowców ilastych ceramiki budowlanej, których wydobycie prowadzi się w mieście Toruń, powiatach bydgoskim i świeckim oraz złóż torfu wydobywanego w powiecie bydgoskim.

W województwie kujawsko-pomorskim znajduje się również 6 udokumentowanych złóż wód podziemnych zaliczonych do kopalin (solanek, wód leczniczych i termalnych), objętych koncesją na wydobywanie kopaliny ze złoża. Ich łączne zasoby eksploatacyjne określa się na poziomie 12% zasobów krajowych. Z trzech złóż (Ciechocinek, Marusza i Inowrocław) pozyskuje się wody lecznicze zmineralizowane i wody termalne, a z dwóch złóż (w Inowrocławiu i w Wieńcu) tylko wody lecznicze. Największy pobór wód podziemnych notuje się w Ciechocinku oraz w Inowrocławiu. Złoże w Toruniu posiada dość duże eksploatacyjne zasoby wód termalnych, lecz nie były one eksploatowane.

Działalnością przemysłową o mniejszym znaczeniu w skali całego województwa, ale mającą duży wpływ na gospodarkę lokalną, jest pozyskiwanie drewna. W roku 2015 z lasów województwa pozyskano 1730,8 tys. m³ drewna (grubizny), co stanowiło 4,5% pozyskania krajowego i lokowało region na 11 pozycji. Zdecydowana większość drewna pochodziła z drzew iglastych, co jest pochodną składu gatunkowego lasów. Działalności związane z pozyskaniem drewna mają stosunkowo duże znaczenie dla gospodarki w powiatach: tucholskim, świeckim i sępoleńskim.

Przedsiębiorczość

W 2015 roku w województwie kujawsko-pomorskim w systemie REGON zarejestrowano 193,5 tys. podmiotów gospodarczych, z czego 69,0% w miastach i 31,0% na obszarach wiejskich. Region pod względem liczby podmiotów gospodarczych sytuował się na 9 miejscu w kraju. Wskaźnik liczby

¹¹³ Ocenę zasobów przemysłowych dokonano na podstawie „Bilansu zasobów złóż kopalin w Polsce” wg stanu na 31 grudnia 2015 r., przygotowanego przez Państwowy Instytut Geologiczny - Państwowy Instytut Badawczy

podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców wynosił w województwie 927, przy czym wyższy był w miastach, niż na obszarach wiejskich.

Z analizy rozkładu przestrzennego wynika, że największa koncentracja podmiotów miała miejsce w powiatach grodzkich, zwłaszcza w Toruniu i Bydgoszczy, a wśród powiatów ziemskich wyróżniały się powiaty: bydgoski, toruński, aleksandrowski, inowrocławski. Wskaźnik przedsiębiorczości w pozostałych powiatach ziemskich cechował się stosunkowo słabym zróżnicowaniem. Wśród gmin województwa zanotowano 4-krotną rozpiętość wskaźnika przedsiębiorczości między najlepszą, a najłabszą gminą. Do obszarów o najwyższych wartościach wskaźnika przedsiębiorczości należała centralna część województwa, jak również pojedyncze gminy bądź skupiska kilku gmin położonych w pozostałej części województwa. Najniższe wartości notowały gminy położone w północno-wschodniej i wschodniej części województwa.

Istotną kwestią dla rozwoju gospodarczego jest również rozmieszczenie firm dużych, tworzących miejsca pracy dla okolicznych mieszkańców. Na terenie województwa funkcjonuje około 1,8 tys. firm zatrudniających powyżej 49 osób, z czego zaledwie 215 zatrudnia 250 i więcej osób. Koncentrują się one głównie w dużych miastach.

Tereny inwestycyjne

Pozytywny wpływ na aktywizację gospodarczą regionu ma rozwój różnorodnych form wspierania przedsiębiorczości. Do najważniejszych zaliczyć należy istnienie ośmiu parków technologicznych lub przemysłowych i stref aktywności gospodarczej:

- Bydgoski Park Przemysłowo-Technologiczny,
- Toruński Park Technologiczny z Centrum Transferu Technologii,
- Włocławska Strefa Rozwoju Gospodarczego Park Przemysłowo-Technologiczny,
- Grudziądzki Park Przemysłowy,
- Vistula Park Świecie,
- Park Przemysłowy w Solcu Kujawskim,
- Nadnotecki Park Przemysłowy w Paterku,
- Płużnicki Park Inwestycyjny

oraz funkcjonowanie na terenie województwa 17 podstref Pomorskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej (PSSE), co umożliwi prowadzenie na tych obszarach działalności gospodarczej na preferencyjnych warunkach. Łączna powierzchnia tych terenów wynosi 880 ha, z czego około 20% nie zostało dotychczas zainwestowanych.

Podstrefy włączone do Pomorskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej:

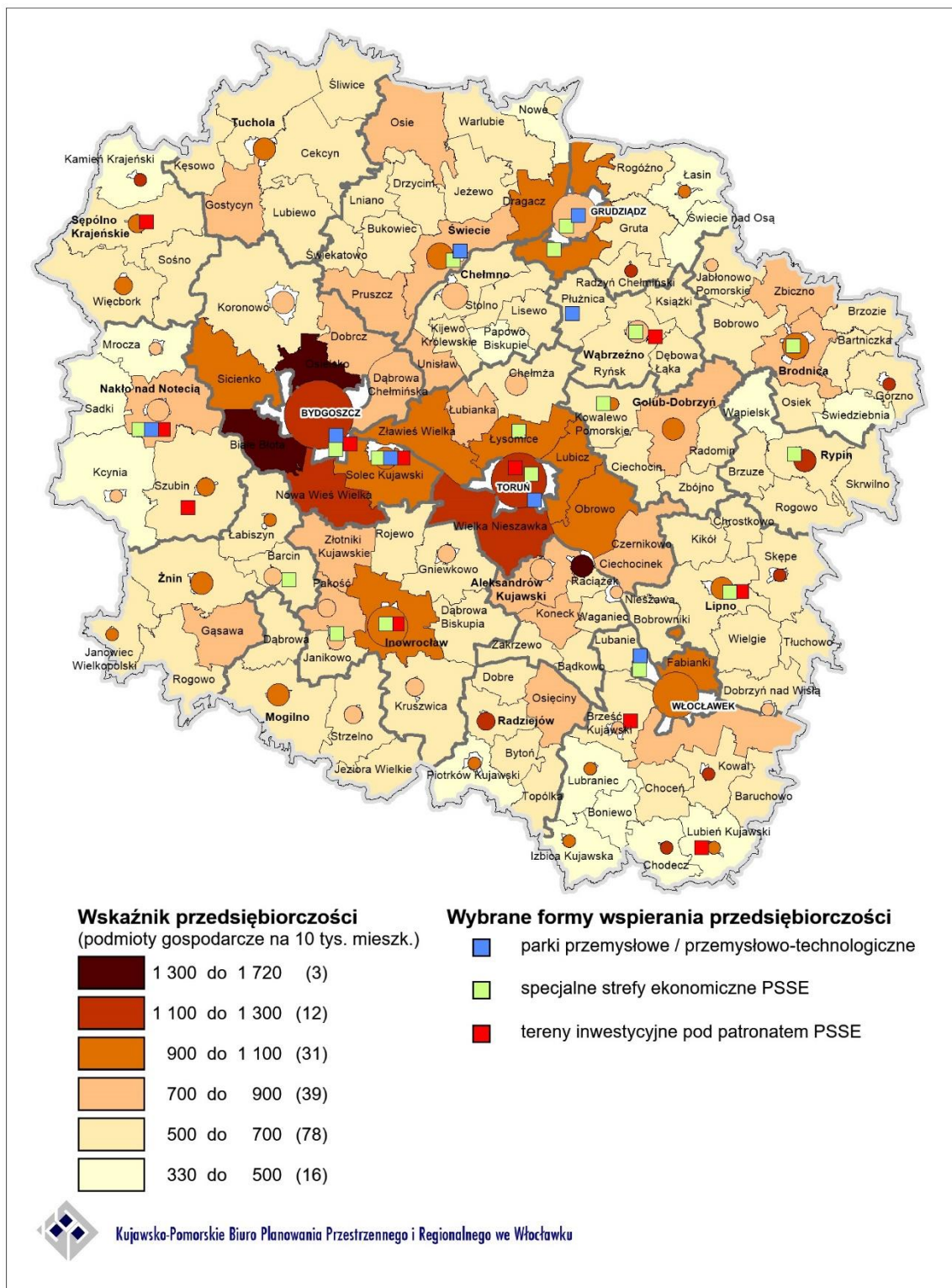
- Podstrefa Łysomice (składająca się z 4 kompleksów) – pow. 179,0 ha,
- Podstrefa Grudziądz (składająca się z 7 kompleksów) – pow. 115,9 ha,
- Podstrefa Świecie (składająca się z 7 kompleksów) – pow. 168,4 ha,
- Podstrefa Kowalewo Pomorskie – pow. 11,0 ha,
- Podstrefa Barcin (składająca się z 2 kompleksów) – pow. 100,6 ha,
- Podstrefa Rypin (składająca się z 2 kompleksów) – pow. 9,1 ha,
- Podstrefa Bydgoszcz (składająca się z 3 kompleksów) – pow. 51,4 ha,
- Podstrefa Wąbrzeźno – 6,1 ha,
- Podstrefa Włocławek (składająca się z 8 kompleksów) – pow. 42,5 ha,
- Podstrefa Brodnica (składająca się z 3 kompleksów) – 16,26 ha,
- Podstrefa Inowrocław (składająca się z 3 kompleksów) – pow. 42,5 ha,
- Podstrefa Lipno (składająca się z 2 kompleksów) – 21,1 ha,
- Podstrefa Toruń – 2,6 ha,
- Podstrefa Janikowo – 63,5 ha.
- Podstrefa Solec Kujawski (składająca się z 9 kompleksów)
- Podstrefa Nakło nad Notecią (składająca się z 6 kompleksów) – 25,5 ha,
- Podstrefa Biały Bór – 15,4 ha.

W województwie dla inwestorów dostępne są również tereny inwestycyjne funkcjonujące pod patronatem Pomorskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej, a więc dobrze przygotowane i ulokowane działki, które mogą zostać objęte granicami strefy na potrzeby konkretnego inwestora. Należą do nich tereny inwestycyjne w gminach: Brześć Kujawski, Bydgoszcz, m. Inowrocław, m. Lipno, Lubień Kujawski, Nakło nad Notecią, Sępólno Krajeńskie, Solec Kujawski, Szubin, Toruń, Ryńsk.

W wyznaczonych strefach inwestycyjnych działalność produkcyjno-przemysłową prowadzi kilkadziesiąt dużych firm zatrudniających pracowników z terenu województwa, przyczyniając się do rozwoju gospodarczego regionu.

Zauważalne jest także zainteresowanie samorządów gminnych wyznaczaniem terenów inwestycyjnych o dużej skali (miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego dla rozległych terenów pod działalności produkcyjne, produkcyjno-usługowe), jak również podejmowanie działań w kierunku zagospodarowania terenów poprzemysłowych, powojkowych, pokomunikacyjnych (tzw. „brownfields”) pod inne działalności gospodarcze. W gminach zaznacza się rozpiętość łącznej wielkości tych terenów od niespełna 1 hektara do kilkuset hektarów. Duże powierzchnie wyznaczono m.in. w gminach: Brześć Kujawski, Świecie, Barcin, Wąbrzeźno.

W 2014 roku w Kujawsko-Pomorskim Biurze Planowania Przestrzennego i Regionalnego we Włocławku dokonano analizy dokumentów planistycznych gmin, pod kątem oceny ich przygotowania do wykorzystania potencjału rozwojowego, wynikającego z realizacji autostrady A1 i planowanej drogi ekspresowej S5. Z przeprowadzonych analiz wynika, że większość gmin położonych w sąsiedztwie węzłów autostradowych wskazuje w swoich dokumentach planistycznych tereny przeznaczone pod rozwój gospodarczy, natomiast gminy położone w przebiegu planowanej drogi ekspresowej S5 w niewielkim stopniu uwzględniły w swoich opracowaniach wykorzystanie tej drogi jako osi rozwoju gospodarczego.

Rysunek 29 Przedsiębiorczość oraz wybrane formy jej wspierania*¹¹⁴

Opracowano na podstawie danych GUS i PSSE

¹¹⁴ Kółka na mapie sygnalizują klasę wielkościową miast zgodnie z rysunkiem nr 7

Rolnictwo

Rolnictwo po przystąpieniu Polski do UE zostało poddane szybkim i wieloaspektowym procesom transformacji związanej z dostosowaniem do funkcjonowania na wspólnym rynku rolnym. W ramach uruchomionych programów¹¹⁵ nastąpiło znaczne wsparcie finansowe na takie działania jak: inwestycje w gospodarstwach rolnych, różnicowanie działalności rolniczej, ułatwienie startu młodym rolnikom, rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem, renty strukturalne, wsparcie dla gospodarstw niskotowarowych, wsparcie dla grup producentów rolnych czy zalesianie gruntów rolnych, a także dopłaty bezpośrednie. W ich efekcie, zarówno w sferze społeczno-gospodarczej, jak i przestrzennej, zaszły ogromne zmiany na obszarach wiejskich.

Funkcjonowanie w ramach wspólnej polityki rolnej spowodowało wzrost wartości produkcji, ale jednocześnie jej kosztów. Widocznie wzrosły dochody z działalności rolniczej - w latach 2003-2013 o 190%. Zwiększyła się rola średnich i dużych gospodarstw rolnych przy jednoczesnym malejącym zatrudnieniu. Było to następstwem postępu technologicznego i poprawy wydajności produkcji. Obecnie Polska zajmuje 7 miejsce wśród 27 krajów UE pod względem produkcji rolnej¹¹⁶. Nadal na Wspólną Politykę Rolną przeznaczane są znaczne środki w budżecie UE, na lata 2014-2020 dla Polski przewidziano ponad 30 mld EUR

Województwo kujawsko-pomorskie jest jednym z regionów kluczowych dla utrzymania potencjału produkcji rolnej w kraju. Razem z województwami: mazowieckim, wielkopolskim, lubelskim i łódzkim wytwarza niemal 60% towarowej produkcji rolniczej. Pod względem produkcji roślinnej udziały województwa w sumach ogólnokrajowych stanowią 8% (w przypadku buraków cukrowych i rzepaku dochodzą nawet do 15-17%), a pod względem pogłowia zwierząt gospodarskich sięgają 9%.¹¹⁷ Plony uzyskane z 1 ha w dt wskazują na dużą wydajność produkcji roślinnej i plasują województwo kujawsko-pomorskie na czołowych pozycjach w kraju. W strukturze produkcji największy udział mają zboża, rośliny przemysłowe, żywiec wieprzowy oraz mleko krowie.

Użytki rolne w województwie kujawsko-pomorskim zajmują 1 171 551 ha, co stanowi 65,2% powierzchni ogólnej i wykazują duże zróżnicowanie przestrzenne¹¹⁸. Najwyższym udziałem użytków rolnych, w większości powyżej 80% powierzchni ogólnej, charakteryzują się obszary południowej, północno-wschodniej i środkowej części województwa. Wyróżnia się zwłaszcza obszar centralnych Kujaw z gminami Radziejów, Osiecin, Zakrzewo i Bądkowo oraz powiat chełmiński (Papowo Biskupie, Kijewo Królewskie i Lisewo), gdzie powierzchnia UR wszędzie przekracza 90%. Porównując dane ze Spisów Rolnych 2002 i 2010 zaobserwowano spadek o 1,8% powierzchni użytków rolnych (w Polsce o ponad 8%) z czego 98,5% stanowiły użytki rolne w dobrej kulturze rolnej.

Najkorzystniejsze warunki glebowe obserwuje się na Kujawach, jednak czynnikiem ograniczającym ich przydatność jest niedobór wody dla rolnictwa, oraz w powiatach chełmińskim, wąbrzeskim i grudziądzkim. Trzecim, mniejszym rejonem, jest część powiatów sępoleńskiego, nakielskiego i bydgoskiego. Udział gruntów ornych o wysokiej klasie bonitacyjnej gleb (I-III) jest bardzo zróżnicowany, waha się w granicach od 0,7% w gminie Nowa Wieś Wielka do 81,8% w gminie Papowo Biskupie. Najwyższy odsetek gruntów klas I-III występuje w gminach: Papowo Biskupie – 81,8%, Janikowo – 76,9%, wiejskiej Inowrocław -74,4%, Gniewkowo – 72,1%, Radzyń Chełmiński – 69,2%. Natomiast najniższy w gminach: Nowa Wieś Wielka – 0,7%, Śliwice – 0,8%, Białe Błota – 0,9%, Osie - 1,7%, Skrwilno, Skępe – 1,9%.

¹¹⁵ Sektorowy Program Operacyjny oraz Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich 2004 – 2006 r.

¹¹⁶ Polski sektor rolno-żywnościowy i obszary wiejskie po 10 latach członkostwa w UE- przegląd najważniejszych zmian, Warszawa 2014, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

¹¹⁷ Jeśli nie wskazano inaczej w tekście wykorzystano dane z Powszechnych Spisów Rolnych (PSR) 2002 i 2010, z BDL (2015) oraz Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2014 (GUS).

¹¹⁸ Od 2007 zgodnie z metodologią Eurostatu prezentuje się grunty orne, łąki i pastwiska trwałe, ogrody przydomowe, uprawy wieloletnie, grunty ugorowane w dobrej kulturze rolnej, czyli utrzymywane zgodnie z normami ustanawianymi przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Dane te nie są w pełni porównywalne z danymi za lata poprzednie. Dotyczy to zarówno danych geodezyjnych z BDL jak i danych z Powszechnych Spisów Rolnych.

Obszary o najwyższym poziomie wskaźnika jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej (WJRPP) w województwie występują w gminach: Papowo Biskupie, Janikowo, oraz Radziejów. Wskaźnik przekraczający 70 pkt występuje w powiatach: inowrocławskim, chełmińskim, mogileńskim i grudziądzkim. Wielkość wskaźnika determinują przede wszystkim korzystne warunki glebowe, które obserwuje się na Kujawach oraz w powiatach chełmińskim, wąbrzeskim i grudziądzkim.

Tabela 10. Gminy z najwyższym wskaźnikiem jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej

Lp.	Gmina	powiat	WJRPP
1.	Papowo Biskupie	chełmiński	93,5
2.	Janikowo	inowrocławski	91,3
3.	Radziejów	radziejowski	89,7
4.	Inowrocław	inowrocławski	88,9
5.	Gniewkowo	inowrocławski	87,6
6.	Strzelno	mogileński	87,0
7.	Gruta	grudziądzki	85,8
8.	Kijewo Królewskie	chełmiński	85,5
9.	Kruszwica	inowrocławski	85,4
10.	Radzyń Chełmiński	grudziądzki	84,8

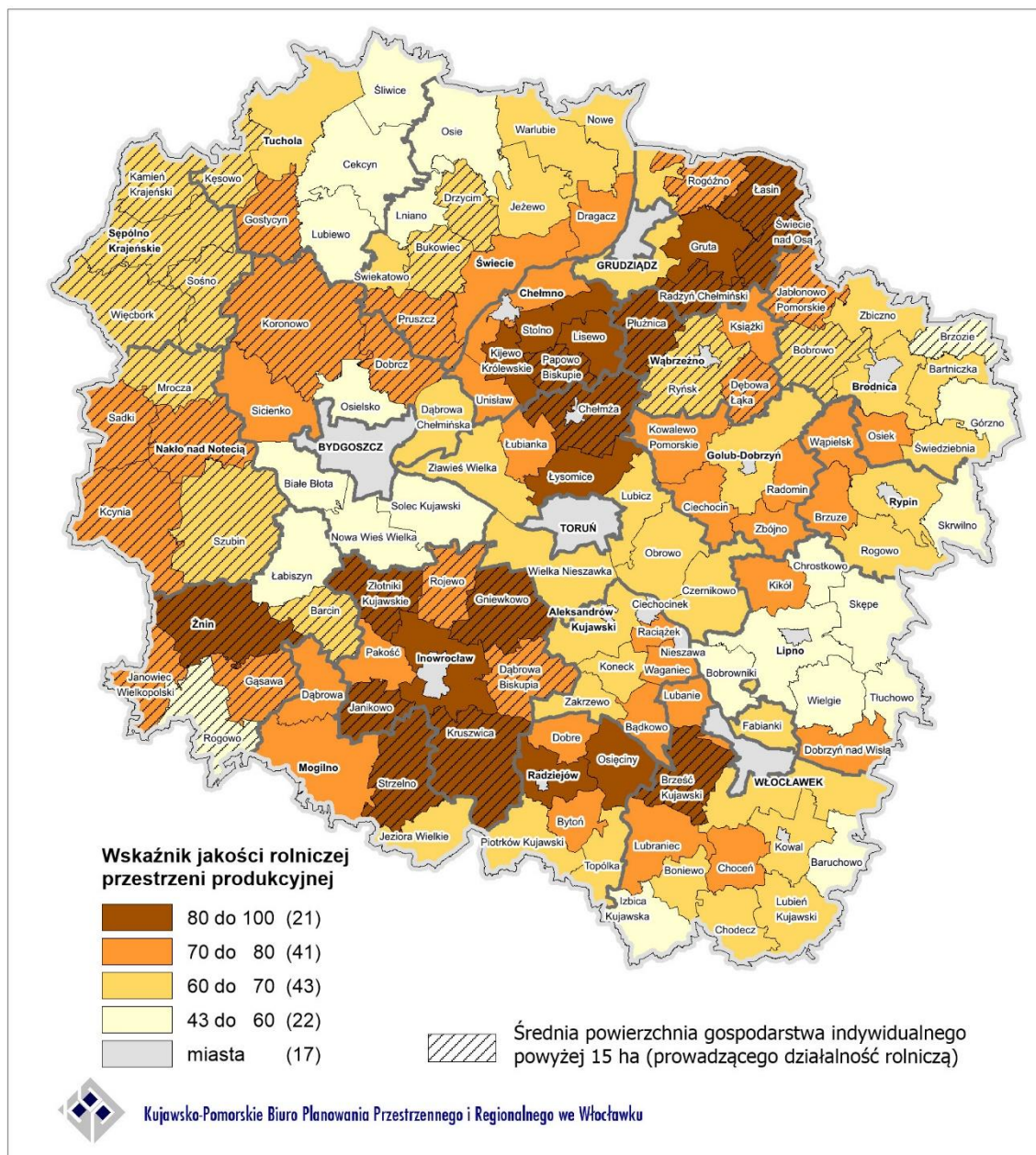
Opracowano na podstawie danych IUNiG w Puławach

W kujawsko-pomorskim w latach 2002-2010 zwiększyła się ogólna powierzchnia gruntów będących w użytkowaniu gospodarstw rolnych o 3,9% (w kraju spadek o 6,5%) przy jednoczesnym zmniejszeniu liczby gospodarstw rolnych o 23,6% (do 88,6 tys. gospodarstw). Po części może to wynikać ze zmiany definicji gospodarstwa rolnego, która nastąpiła w związku z wprowadzaniem od 2010 r. stopniowych zmian metodologii badań rolniczych, mających na celu dostosowanie do standardów unijnych oraz uwzględnienie przemian dokonujących się w polskim rolnictwie¹¹⁹.

Jednym z wyraźniejszych trendów pokazujących zmiany w strukturze produkcji rolnej związane z dostosowaniem rolnictwa do funkcjonowania na wspólnym rynku jest wzrost liczby dużych gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 15 ha. Zdecydowanie wyróżnia się tutaj zachodnia część województwa (gminy powiatów sępoleńskiego, nakielskiego i żnińskiego) z największymi udziałami dużych gospodarstw w województwie w gminach: Janowiec Wlkp. (43,6%), Kęsowo (40,0%) i Gostycyn (39,4%).

Nieco mniejsza koncentracja gospodarstw dużych występuje również na obszarach tradycyjnie rolniczych: Kujawach oraz w powiecie chełmińskim i grudziądzkim. Mały udział gospodarstw dużych w ogólnej liczbie gospodarstw jest widoczny najbardziej w powiatach rypińskim i lipnowskim. Średnia wielkość indywidualnego gospodarstwa rolnego prowadzącego działalność rolniczą wynosi w województwie 13,8 ha i waha się od 6,7 ha w gm. Fabianki do 30,6 ha w gm. Mrocza.

¹¹⁹ Zgodnie z obowiązującą definicją badaniem struktury gospodarstw rolnych nie obejmuje się jednostek posiadaczy użytków rolnych nieprowadzących działalności rolniczej oraz jednostek posiadaczy użytków rolnych o powierzchni poniżej 1 ha prowadzących działalność rolniczą o małej skali.

Rysunek 30. Gminy, w których średnia powierzchnia indywidualnego gospodarstwa rolnego prowadzącego działalność rolniczą przekracza 15 ha na tle wskaźnika jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej

Opracowano na podstawie danych IUNiG w Puławach, oraz danych z PSR 2010

Problem suszy rolniczej, nawodnienia, melioracje

Województwo położone jest na obszarze najbardziej zagrożonym występowaniem suszy. Susza w regionie kujawsko-pomorskim pojawia się raz na 3 lata, przy czym obserwuje się ciągi lat z niedoborem opadu lub z opadem zbliżonym do średniego¹²⁰.

Przykładem bardzo suchego roku był rok 2006, w którym długotrwała susza doprowadziła do ogromnych strat w rolnictwie. W województwie kujawsko-pomorskim straty zgłosiły 144 gminy w 47800 gospodarstwach co stanowi 66% gospodarstw rolnych prowadzących działalność rolniczą.

¹²⁰ Program nawodnień rolniczych w województwie Kujawsko-pomorskim, Kujawsko-Pomorski Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych we Włocławku, Bydgoszcz, kwiecień 2007 r.

Stwierdzono ich wystąpienie na powierzchni 785,1 tys. ha na kwotę 830,4 mln zł. Kolejnym bardzo suchym rokiem był 2015. Najbardziej suchym miesiącem był sierpień, kiedy lokalnie spadło mniej niż 10 proc. normy deszczu.

Poziom nawodnień w województwie wynosi ok. 0,2% powierzchni UR. Jest to wielkość znacznie niższa niż w Polsce (0,7%) oraz w większości krajów sąsiednich (Białoruś 1,3%, Czechy 0,8%, Niemcy 3,9%, Ukraina 5,2%). Zważywszy na wysoki potencjał rolnictwa niezbędne są więc na obszarze województwa znaczne i długofalowe inwestycje w tym zakresie.

Ogółem dla województwa stopień zaspokojenia potrzeb melioracyjnych wynosił w 2014 roku 67,3%¹²¹. W największym stopniu (ponad 80%) potrzeby melioracyjne zrealizowano w powiatach radziejowskim, aleksandrowskim i golubsko-dobrzyńskim oraz w gminach: Radziejów 99,9%, Raciążek 98,8%, Osiecinie 97,8%. Niepokojący jest niski wskaźnik w powiatach: mogileńskim (49,6%), lipnowskim (55,8%) oraz chełmińskim (60,5%), które pełnią dość istotną rolę w potencjale rolniczym regionu. Trzeba jednak podkreślić, że najmniej gruntów wymagających melioracji występuje w gminach typowo rolniczych. Pewne braki w tym zakresie występują częściej w gminach o słabszym potencjale w produkcji rolnej.

Struktura produkcji rolniczej

Strukturę zasiewów województwa kujawsko-pomorskiego cechuje duża różnorodność gatunkowa roślin, niemniej największy udział mają zboża, stanowiące ponad 66% powierzchni upraw. Oprócz Kujaw oraz części gmin powiatów chełmińskiego, golubsko-dobrzyńskiego i wąbrzeskiego największe powierzchnie upraw zbóż występują w powiatach zachodniej części województwa (bydgoskim, sępoleńskim, nakielskim i żnińskim). W gminach Koronowo, Kruszwica, Żnin, Wąbrzeźno i Mogilno powierzchnia upraw zbóż przekroczyła 10 000 ha.

Tabela 11. Gminy o największej powierzchni upraw zbóż

Lp.	Gmina	Powiat	Powierzchnia w ha
1.	Koronowo	bydgoski	12 712,8
2.	Żnin	żniński	11 421,2
3.	Ryńsk	wąbrzeski	10 605,1
4.	Kruszwica	inowrocławski	10 319,3
5.	Mogilno	mogileński	10 226,6
6.	Kcynia	nakielski	9 390,8
7.	wiejska Chełmża	toruński	8 709,2
8.	Szubin	nakielski	8 011,7
9.	Łasin	grudziądzki	8 004,4
10.	Pruszcz	świecki	8 000,7

Opracowano na podstawie: PSR 2010, Bank Danych Lokalnych

Obserwowane trendy zachodzące w strukturze zasiewów w Polsce od akcesji do UE widoczne są również w województwie kujawsko-pomorskim i przejawiają się spadkiem powierzchni upraw zbóż (12,7%), przy gwałtownym wzroście powierzchni upraw rzepaku i rzepiku (o 146% w latach 2002 – 2010). Powierzchnia upraw jest zmienna i skorelowana z jakością gleb i opłacalnością produkcji danej rośliny. Obszary największej powierzchni upraw roślin przemysłowych są wyraźnie związane z występowaniem gleb dobrej jakości. Największe powierzchnie upraw przemysłowych ogółem wystąpiły w powiatach: inowrocławskim, grudziądzkim, włocławskim, nakielskim, żnińskim, toruńskim i bydgoskim. W najlepszych gminach powierzchnia upraw przemysłowych przekracza 4 500 ha: w Koronowie, Żninie, Łasinie i Kruszwicy.

¹²¹ Dane na koniec 2014 roku, na podstawie analiz Kujawsko-Pomorskiego Zarządu Melioracji i Urządzeń Wodnych we Włocławku

Produkcja ogrodnicza w województwie kujawsko-pomorskim na przestrzeni lat 2002-2010 wzrosła o 46% - z 14 300 ha do niemal 21 000 ha. Można zauważyć kształtujący się obszar intensywnej uprawy warzyw gruntowych w gminach powiatów: inowrocławskiego, radziejowskiego oraz części gmin sąsiadujących z Włocławkiem (Fabianki, Lubanie i Brześć Kujawski) i Toruniem (Wielka Nieszawka i Zławieś Wielka).

Wejście Polski do UE i związane z tym funkcjonowanie w globalnej gospodarce rynkowej, spowodowało również dość widoczne zmiany w strukturze chowu zwierząt¹²². Nastąpił wzrost pogłowia bydła ogółem o 12,2% w województwie (do 463 360 szt.). Przy czym wzrostowi podlegała również obsada bydła w przeliczeniu na 1 gospodarstwo z 10,3 szt. do 17,5 szt. Chów bydła koncentruje się wyraźnie w południowo-zachodniej oraz środkowo-wschodniej części regionu - największa obsada bydła wystąpiła w powiatach: radziejowskim, brodnickim, włocławskim, inowrocławskim, nakielskim, lipnowskim i rypińskim – powyżej 30 000 sztuk. Wśród gmin wyróżniają się: Kruszwica, Osiecin i Piotrków Kujawski z pogłowiem ok. 10 000 sztuk w każdej gminie.

W przeciwieństwie do pogłowia bydła nastąpił spadek liczebności trzody chlewnej o 19,5% w województwie (do 1 790 778 szt.) i 18,0% w kraju, związany z dużymi wahaniami opłacalności produkcji. Wzrostowi uległa natomiast obsada trzody w przeliczeniu na 1 gospodarstwo z 46,3 szt. do 63,5 szt. w województwie i z 24 szt. do 38 szt. w kraju. Chów trzody chlewnej koncentruje się w powiatach: żnińskim, świeckim, brodnickim, inowrocławskim i golubsko-dobrzyńskim.

Tabela 12. Gminy o największym pogłowiu trzody chlewnej

Lp.	Gmina	Powiat	Pogłowienie w szt.
1.	Janowiec Wielkopolski	żniński	65 989
2.	Żnin	żniński	50 197
3.	Koronowo	bydgoski	46 130
4.	Dąbrowa Biskupia	inowrocławski	39 408
5.	Pruszcz	świecki	38 027
6.	Rogowo	żniński	37 775
7.	Wiejska Golub-Dobrzyń	golubsko-dobrzyński	33 605
8.	Jeżewo	świecki	32 448
9.	Mogilno	mogileński	30 412
10.	Ryńsk	wąbrzeski	29 844

Opracowano na podstawie: PSR 2010, Bank Danych Lokalnych

Kierunki produkcji są bezpośrednią pochodną warunków przyrodniczych, stąd bardzo czytelna jest prawidłowość, że tereny z niską przydatnością gleb charakteryzują się większym udziałem zasiewów zbóż (zwłaszcza żyta i pszenżyta) oraz ziemniaków w zasiewach ogółem. Wyjaśnia to dominującą rolę południowej części województwa w uprawach wymagających, w tym przede wszystkim rzepaku i rzepiku.

Największe znaczenie w produkcji roślinnej na terenie województwa mają duże powierzchniowo powiaty o niskim zalesieniu i glebach o wysokiej przydatności: inowrocławski, włocławski, grudziądzki, chełmiński, żniński, radziejowski, lipnowski, nakielski, świecki i toruński.

Pod względem produkcji zwierzęcej podstawowe znaczenie mają powiaty: brodnicki, żniński, inowrocławski, świecki, włocławski, toruński, golubsko-dobrzyński.

W zakresie cech pozaprodukcyjnych, istotne różnice związane są ze strukturą wielkością gospodarstw rolnych. Część zachodnia i północno-zachodnia województwa charakteryzuje się występowaniem większych gospodarstw rolnych niż na Kujawach.

¹²² Na podstawie danych za lata 2002 i 2010, dane z PSR

Turystyka

Województwo kujawsko-pomorskie prezentuje zróżnicowany potencjał dla rozwoju turystyki. aktualny stan rozwoju tej dziedziny jest jego pochodną zarówno w ujęciu terytorialnym, to znaczy różnic obserwowanych pomiędzy poszczególnymi częściami województwa, jak i w ujęciu branżowym, to znaczy rozwoju różnych rodzajów produktu turystycznego.

Obecnie najważniejszymi rodzajami **ruchu turystycznego** w województwie są:

Turystyka krajoznawcza, związana głównie z zaspokojeniem potrzeb poznawczych związanych z elementami środowiska przyrodniczego i kulturowego województwa (w tym zwiedzania muzeów), z uczestnictwem we wszelkiego rodzaju imprezach kulturalnych (festiwale muzyczne, teatralne, filmowe), imprezach kulturalno-kulinarych, imprezach o charakterze masowym organizowanych w oparciu o walory kulturowe (festyny archeologiczne, plenerowe imprezy historyczne), imprezach wystawienniczo-targowych, imprezach sportowych o znaczeniu krajowym i międzynarodowym (zawody lekkoatletyczne, żużlowe, siatkarskie, kolarskie, koszykarskie, triathlonowe, balonowe, regaty żeglarskie, regaty wioślarskie, czy szeroko rozumiane „imprezy” w postaci zlotów, spotkań miłośników). Do głównych ośrodków krajoznawczych, w których to ruch odbywa się w oparciu o koncentrację cennych walorów dziedzictwa kulturowego należy Toruń (ośrodek posiadający m.in. obiekt wpisany na listę światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego UNESCO), Biskupin, Brodnica, Bydgoszcz, Chełmno, Ciechocinek, Golub-Dobrzyń, Grudziądz, Inowrocław czy Kruszwica. Ponadto poza miastami, kilkadziesiąt obiektów w postaci zabytków architektury gotyckiej oraz zabytków architektury romańskiej (głównie sakralnej), architektury rezydencjonalnej, obiektów techniki, cennych zespołów urbanistycznych, czy obiektów w postaci zamków i pozostałości po nich, zlokalizowanych jest na terenach wiejskich, które również generują różnej skali ruch turystyczny. Warto zauważyć, że popularność turystyki krajoznawczej w ostatnich latach znacząco wzrasta. jest to bowiem rodzaj ruchu, który może być realizowany zarówno w czasie wyjazdów weekendowych, jak i krótkich wyjazdów urlopowych, niejednokrotnie w połączeniu z aktywnym spędzaniem czasu (np. turystyką rowerową). Do dziedzin, które szczególnie zyskały na popularności należy zaliczyć tu oferty realizowane na bazie walorów dziedzictwa przemysłowego i obronnego.

Turystyka pobytowa, związana z wypoczynkiem prowadzonym w sezonie letnim w ośrodkach położonych nad zbiornikami wodnymi, w obrębie zwartych kompleksów leśnych (Bory Tucholskie, Pojezierze Krajeńskie, Pojezierze Brodnickie, Pojezierze Gnieźnieńskie, Lasy Gostynińsko-Włocławskie). Ta forma wypoczynku umacnia się po okresie znaczącego spadku popularności i znaczącej redukcji bazy, co miało miejsce w latach 90-tych. Specyficznym rodzajem turystyki pobytowej, jest wypoczynek na terenie ogrodów działkowych i w zabudowie letniskowej. Wprawdzie są to formy wypoczynku tylko indywidualnego, jednakże zaspokajają potrzeby znacznej liczby mieszkańców województwa w tym zakresie, a w wybranych przypadkach, również mieszkańców województw ościennych. Wielkość tej bazy szacuje się na kilkadziesiąt tysięcy miejsc noclegowych. Formą turystyki pobytowej jest także turystyka wiejska, realizowana zwłaszcza w gospodarstwach agroturystycznych. W województwie kujawsko-pomorskim stan tej formy turystyki wciąż znajduje się znacznie poniżej potencjału wyznaczanego przez atrakcyjność przyrodniczą i predyspozycje znacznej części województwa. Zidentyfikowano zaledwie kilkanaście miejscowości, w których funkcjonuje co najmniej kilka gospodarstw agroturystycznych (z czego ponad 1/3 zlokalizowana jest na terenie powiatu tucholskiego).

Turystyka biznesowa i kongresowa, związana z wyjazdami w ramach prowadzonych spotkań firmowych, czy z uczestnictwem w kongresach, konferencjach, szkoleniach, targach i wystawach. Pobyt w trakcie wyjazdów realizowany jest głównie w bazie o relatywnie wysokim standardzie, na

terenie największych ośrodków województwa (Bydgoszcz, Toruń), gdzie odbywa się zdecydowana większość imprez generujących tego typu ruch. Stosunkowo powoli rozwija się ten segment poza największymi miastami, co częściowo jest wynikiem wciąż zbyt słabej dostępności komunikacyjnej atrakcyjnych lokalizacji oddalonych od stolic województwa.

Turystyka uzdrowiskowa, za sprawą 3 ośrodków cechuje się bardzo dużą skalą, pozycjonując województwo wśród najważniejszych regionów realizujących ten rodzaj ruchu. Uzdrowisko Ciechocinek i Inowrocław należą do największych w skali kraju pod względem liczby obsługiwanych kuracjuszy, natomiast znacznie mniejsze uzdrowisko Wieniec-Zdrój (gm. Brześć Kujawski), cechuje się w ostatnich latach bardzo dobrą dynamiką rozwoju. Na uwagę zasługuje fakt, że w wymiarze statystycznym, ten rodzaj ruchu stanowi niezwykle ważną składową całego ruchu przyjazdowego do województwa. Ma też bardzo duże znaczenie ekonomiczne dla gmin, w których funkcjonuje i ich okolic. Szczegółowa charakterystyka bazy noclegowej w tych ośrodkach i odbywającego się w nich ruchu została zaprezentowana w rozdziale dotyczącym uzdrowisk. Ponadto warto wspomnieć, iż w ostatnich latach ten segment turystyki zdrowotnej zaczyna rozwijać się miejscowości Marusza koło Grudziądza.

Na terenie województwa realizowanych jest też wiele innych rodzajów ruchu, które cechują się mniejszym natężeniem, choć w przypadku niektórych województwo postrzegane jest jako rejon istotny w skali kraju (na przykład w tak niszowych dziedzinach jak spływy kajakowe, geocaching, caravaning, festiwale muzyczne, teatralne i filmowe). Ponadto realizowany jest także ruch pielgrzymkowy, turystyka związana z edukacją ekologiczną, turystyka militarna, związana z działalnością wsi tematycznych, ruch generowany przez parki rozrywki czy ośrodek znany wśród pletwonurków. Są to w większości oferty i rodzaje ruchu, które albo pojawiły się albo znacznie rozwinęły dopiero w ostatnich kilkunastu latach.

Baza noclegowa

w 2015 roku na terenie województwa kujawsko-pomorskiego funkcjonowało 367 turystycznych obiektów noclegowych¹²³, spośród których większość, bo aż 285 oferowało turystom miejsca dostępne przez cały rok. Osoby odwiedzające województwo miały do dyspozycji łącznie 28,5 tys. miejsc noclegowych (10 pozycja na tle województw), z czego 74,7% stanowiły miejsca dostępne w obiektach całorocznych. Baza noclegowa województwa pod względem struktury cechowała się znacznym zróżnicowaniem, zarówno pod względem wielkości i rodzaju obiektów, jak i standardu ich wyposażenia. Podobnie jak w pozostałych województwach, dobrze rozbudowana była baza w postaci hoteli (112), oferujących usługi noclegowe o odpowiednio zróżnicowanym, ale i o stosunkowo wysokim standardzie. Nieco mniej liczną grupę turystycznych obiektów noclegowych stanowiły ośrodki wczasowe (37) oraz zakłady uzdrowiskowe (33). Łącznie wspomniane typy obiektów stanowiły ok. 50% wszystkich turystycznych obiektów noclegowych zlokalizowanych na terenie województwa kujawsko-pomorskiego. W 2015 roku udział województwa w obsłudze krajowego ruchu turystycznego wynosił ok. 3,9%. W tym czasie z oferty obiektów noclegowych skorzystało przeszło 1 miliona turystów (10 pozycja na tle województw), w tym ok. 10 % odwiedzających stanowili turyści zagraniczni.¹²⁴

¹²³Dane wg Głównego Urzędu Statystycznego. dotyczą obiektów posiadających 10 i więcej miejsc noclegowych, które złożyły sprawozdania statystyczne.

¹²⁴Należy jednak zwrócić uwagę, iż powyższe dane pochodzą jedynie ze źródeł statystyki publicznej. Stąd też analiza oparta o dane statystyczne ma charakter tylko poglądowy. Pomijana jest bowiem m.in. indywidualna baza noclegowa (pensjonaty, kwatery, gospodarstwa agroturystyczne), w tym noclegi udzielone turystom przez rodzinę, czy znajomych w prywatnych lokalach (domy, mieszkania), a także ruch turystyczny związany z wszelkiego rodzaju imprezami, czy obiektami turystycznymi prowadzącymi działalność komercyjną i generującymi znaczny ruch turystyczny (np. parki rozrywki, aquaparki).

Zgodnie z danymi statystycznymi GUS na terenie województwa turyści najczęściej korzystali z bazy noclegowej w postaci hoteli (668,2 tys. osób, czyli ok. 63,3% ogólnej liczby osób korzystających z noclegów). Przeszło pięciokrotnie mniej turystów nocowało natomiast w zakładach uzdrowiskowych (123,8 tys. osób, co stanowiło 18,5% ogólnej liczby osób korzystających). Liczba korzystających z tego typu obiektów zbiorowego zakwaterowania była jednak wartością wyróżniającą województwo (2 pozycja województwa na tle kraju). Udział turystów korzystających z noclegów w pozostałych typach obiektów nie przekraczał 7%. Obiekty w postaci hoteli zlokalizowane są w ważniejszych ośrodkach miejskich, pełniących rolę centrów biznesowych, konferencyjnych, tj. Bydgoszczy, Torunia, Włocławku, Inowrocławiu, Grudziądzu i Ciechocinku, w 2015 r. skupiały łącznie 56,2% wszystkich funkcjonujących obiektów tego typu w województwie. Turystyka pobytowa, weekendowa realizowana jest w obiektach noclegowych o różnym standardzie, często sezonowych (ośrodki wczasowe). Do jednostek terytorialnych na terenie, których rozwinął się ten rodzaj turystyki, należą takie gminy wiejskie jak: Gąsawa, Zbiczno, Lubiewo, Osie, Śliwice, Gostycyn, Rogowo (pow. rypiński), Rogowo (pow. żniński), Jeziora Wielkie, miasto Więcbork i Koronowo oraz obszar wiejski gminy miejsko-wiejskiej Koronowo. Ważnym elementem bazy wypoczynku województwa jest zabudowa letniskowa oraz ogrody działkowe, obsługujące głównie mieszkańców większych miast. Łącznie na terenie województwa w 2015 r. znajdowało się ok. 57,7 tys. działek w rodzinnych ogrodach działkowych, zajmujących powierzchnię ok. 2,9 tys. ha.

Na przestrzeni lat 2005-2015 województwo kujawsko-pomorskie cechowało się dość stabilną sytuacją w funkcjonowaniu i rozwoju bazy noclegowej, co wynika z niewielkiej skali i kierunku zmian. Podobnie, jak w przypadku pozostałych województw zmiany w obrębie bazy noclegowej miały pozytywny charakter, objawiający się wzrostem liczby obiektów noclegowych na poziomie ok. 9%. Ponadto lata te wskazują na liczne zmiany w preferencjach wypoczynkowych turystów będące wynikiem wzrostu zamożności społeczeństwa, zmiany stylu życia, warunków pracy, czy zmianami w sposobie spędzania wolnego czasu. Coraz mniejsza ilość wolnego czasu sprawiła, iż zaczęto dążyć do jeszcze efektywniejszego, intensywniejszego jego wykorzystania. Zmalała liczba wyjazdów długoterminowych, tj. powyżej kilku czy kilkunastu dni, na rzecz wyjazdów krótszych, lecz częstszych. Zaczęto przywiązywać większą wagę do standardu bazy noclegowej i samego komfortu wypoczynku. Dzięki znacznej poprawie dostępności do oferty ośrodków turystycznych w różnych częściach świata, cechujących się lepszymi warunkami klimatycznymi wzrosła liczba wyjazdów poza granice kraju. W świetle wspomnianych zmian w województwie zmalała liczba sezonowych obiektów zbiorowego zakwaterowania na rzecz całorocznych, co spowodowało wydłużenie się sezonu turystycznego (stworzenie całorocznej oferty turystycznej). Zmalało także zainteresowanie turystyką zbiorową, realizowaną w ośrodkach wypoczynkowych z uwagi na niski standard obiektów i ich słabą ofertę. Wzrosło natomiast zainteresowanie produktami turystyki miejskiej, przemysłowej oraz aktywnym wypoczynkiem, realizowanym często w pobliżu miejsca zamieszkania. Postawiono na rozwój nowych dziedziny aktywności turystycznej, tj. turystykę militarną i wykorzystującą o wykorzystującą obiekty poprzemysłowe. Na obszarach wiejskich działalność zaczęły prowadzić gospodarstwa turystyczne oraz powstało 17 wsi posiadających motyw przewodni (wsie tematyczne), oferujących aktywne i oryginalne formy spędzania wolnego czasu. Powstanie wsi tematycznych nie wiązało się jednak z rozwojem nowego zagospodarowania, lecz powstaniem nowego produktu turystycznego. Większość z nich zlokalizowana jest w północno-zachodniej części województwa, w rejonie Borów Tucholskich i na terenie gminy Golub-Dobrzyń. Remontowano stare młyny, wiatraki które stały się nie tylko obiektami pokazowymi, ale i edukacyjnymi. W dalszej perspektywie czasowej rozwój sektora turystyki na terenie województwa należy upatrywać w segmencie turystyki biznesowej, kongresowej, turystyki związanej z rozwojem osobistym, czyli tzw. turystyki szkoleniowej oraz w segmencie turystyki uzdrowiskowej. Pomimo pozytywnych zmian w

strukturze bazy noclegowej województwa nadal problemem wydaje się dostępność do ośrodków lub obiektów turystycznych środkami transportu publicznego (efekt likwidacji we wcześniejszych latach połączeń lub w ogóle ich brak), stan rozwinięcia infrastruktury związanej z urządzeniem i obsługą szlaków turystycznych. Należy jednak zauważyć, że sytuacja w tej kwestii z roku na rok ulega polepszeniu.

Szlaki turystyczne

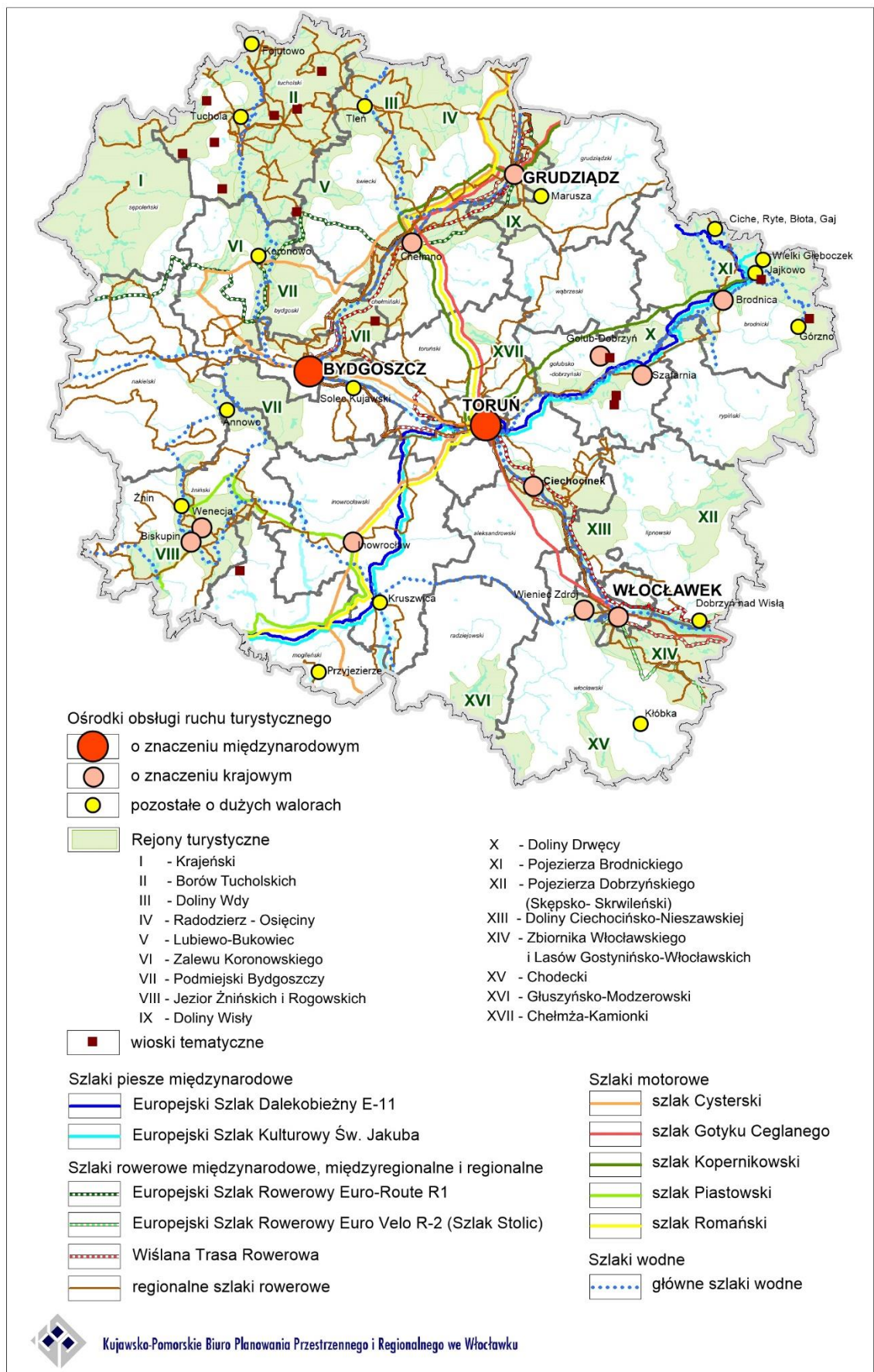
Według danych statystycznych z 2015 roku przez teren województwa przebiegało 6004,6 km szlaków turystycznych¹²⁵, stanowiących 7,9% dostępnych szlaków w kraju. Turyści chcący w sposób aktywny poznać walory województwa mają do dyspozycji rozbudowaną sieć szlaków pieszych i rowerowych, których długość wynosiła kolejno 3467,8 km i 1677,8 km. W układzie przestrzennym województwa, najwięcej szlaków pieszych i rowerowych zlokalizowanych jest w jego północnej części, w rejonie Borów Tucholskich, Pojezierza Krajeńskiego, Doliny Brdy, Doliny Środkowej Noteci, Doliny Fordońskiej, Kotliny Grudziądzkiej i Pojezierza Chełmińskiego, Kotliny Toruńskiej (zwłaszcza w pobliżu Bydgoszczy i Torunia), Pojezierza Gnieźnieńskiego. Najmniejszą liczbą szlaków charakteryzowały się natomiast obszary położone w obrębie Wysoczyzny Świeckiej, Równiny Inowrocławskiej, Pojezierza Kujawskiego, czy Pojezierza Dobrzyńskiego. Ich uzupełnieniem są szlaki kajakowe, których łączna długość wynosiła 362 km oraz szlaki zaliczane przez GUS do kategorii „inne” o długości 497 km. Do najważniejszych szlaków kajakowych województwa należał Szlak Brdy i Szlak Wdy, w obrębie których znajduje się rozbudowana baza towarzysząca. Zgodnie z danymi GUS na terenie województwa nie funkcjonowały szlaki jeździeckie. Niemniej turystyka konna prowadzona jest z wykorzystaniem ścieżek, dróg w obrębie lasów i ośrodków jeździeckich.

Najważniejszymi szlakami turystycznymi na terenie województwa są:

- piesze i pielgrzymkowe - Europejski Szlak Dalekobieżny E11, Europejski Szlak Kulturowy Św. Jakuba,
- rowerowe - Europejski Szlak Rowerowy Euro-Route R1, Euro Velo R-2 Szlak Stolic, Wiślana Trasa Rowerowa,
- motorowe - Europejski Szlak Gotyku Ceglanego, Cysterski, Romański, Piastowski, Kopernikowski; specyficznym rodzajem jest szlak Chopina na który składają się rozproszone miejscowości i obiekty,
- wodne - Brdy, Drwęcy, Noteci, Wdy i Zgłowiączki, szlaków jezior na Pojezierzu Brodnickim i Pojezierzu Żnińsko-Mogileńskim.

Szlaki mają duże znaczenie dla promocji walorów województwa, ale podkreślić trzeba, że w większości są to szlaki nieoznakowane w terenie, funkcjonujące w formie opisowej. W ostatnich latach podjęto wszelkie starania mające na celu wykreowanie nowych produktów turystycznych, w tym łatwo identyfikowanych z województwem produktów markowych. Przykładem jest tu powstanie Gęsinowego Szlaku Kulinarnego, celem którego jest podtrzymanie staropolskiej tradycji serwowania gęsiny kołudzkiej, czy wspomnianego szlaku związanego z życiem i działalnością Fryderyka Chopina, szlaku męczeństwa bł. Ks. Jerzego Popiełuszki.

¹²⁵Szlaki znajdujące się w ewidencji PTTK, rozumiane jako trasy wędrówek wytyczone i oznakowane jednolitymi znakami (symbolami), wyposażone w urządzenia i znaki informacyjne

Rysunek 31 Potencjał województwa w zakresie turystyki
Opracowanie własne

Rejony turystyczne

Syntetyczną formą diagnozy stanu rozwoju turystyki w regionie jest identyfikacja rejonów turystycznych, a więc obszarów o specyficznych walorach i wykształconej lub rozwijającej się funkcji turystycznej, wyrażanej przez obserwowany ruch i zagospodarowanie turystyczne. Na terenie województwa wyróżnić można 17 tego typu rejonów, cechujących się różnym charakterem uwarunkowań i profilem oferowanego produktu: Doliny Brdy, Zalewu Koronowskiego, Borów Tucholskich i Doliny Wdy, Krajeński, Radodzierz-Osiny, Lubiewo-Bukowiec, Podmiejski Bydgoszczy, Doliny Wisły, Jezior Żnińskich i Rogowskich, Pojezierza Brodnickiego, Doliny Drwęcy, Pojezierza Dobrzyńskiego (Skępsko-Skrwileński), Niziny Ciechocińsko-Nieszawskiej, Zbiornika Włocławskiego i Lasów Gostynińsko-Włocławskich, Głuszyńsko-Modzerowski, Chodecki, Chełmża-Kamionki. Podkreślić należy, że wraz ze zmianami charakteru ruchu turystycznego zmienia się także pozycja rejonów turystycznych. Przede wszystkim znaczna część ruchu jest obecnie realizowana poza rejonami, co osłabia ich pozycję promocyjną, zwłaszcza w przypadku rejonów z niezbyt wyrazistą ofertą. Z całą pewnością część z wyżej wymienionych rejonów w kolejnych latach umocni swoją pozycję, ale będzie to wynikało przede wszystkim z koniunktury w tych aspektach turystyki i rekreacji, które są podstawą ich wyróżniania. W przypadku kilku rejonów można spodziewać się obniżania się ich znaczenia. Być może rejony sąsiadujące ze sobą, obecnie traktowane odrębnie, w przyszłości postrzegane będą jako jednorodne obszary. Rozwój turystyki i rekreacji wodnej może doprowadzić do identyfikacji odrębnego rejonu, bądź też rejonów związanych z tym rodzajem ruchu.

Ośrodki obsługi ruchu turystycznego

Do głównych i zarazem najważniejszych ośrodków obsługi ruchu turystycznego województwa należą miasta Toruń i Bydgoszcz (ośrodki o znaczeniu międzynarodowym) oraz miejscowość Biskupin, która pod względem skali obsługiwanego ruchu i rozpoznawalności stała się ośrodkiem o znaczeniu krajowym. Ważną rolę w obsłudze ruchu turystycznego pełnią także miasta Ciechocinek i Inowrocław, będące istotnymi generatorami ruchu uzdrowiskowego. Nieco mniejszą rolę odgrywają natomiast miasta Grudziądz i Włocławek obsługujące głównie ruch krajoznawczy i biznesowy oraz Chełmno, Brodnica, Golub-Dobrzyń, Wenecja czyli ośrodki skupiające głównie ruch krajoznawczy. Nieco inną charakterystyką odznaczają się Koronowo, Tuchola, Żnin, Kruszwica, które cechują się zróżnicowaną skalą ruchu turystycznego nie zawsze wyróżniającą się na tle województwa, ale pełniące za to rolę głównych ośrodków rozrządowych ruchu turystycznego do ośrodków rangi lokalnej. Z uwagi na zmiany preferencji wypoczynkowych i związane z tym zmiany w strukturze samej bazy noclegowej i skali obsługiwanego ruchu w stosunku do wcześniejszych lat, zmniejszyła się rola takich ośrodków, jak Więcbork, Nowe i Świecie.

Reasumując należy stwierdzić, że województwo posiada zauważalny potencjał, istotny zarówno dla zaspokajania potrzeb mieszkańców województwa w zakresie wypoczynku i rekreacji, jak też dla realizacji potrzeb mieszkańców innych regionów, przybywających tu w największej liczbie w celach krajoznawczych (w tym bardzo licznie w związku z udziałem w imprezach kulturalnych i sportowych), biznesowo-kongresowych i poprawy stanu zdrowia. Należy jednak zauważyć, że poza bardzo nielicznymi wyjątkami, funkcja turystyczna może mieć jedynie uzupełniające znaczenie w bazie ekonomicznej gmin, w których jest realizowana i to tylko sezonowo. Na tle kraju tylko niektóre rodzaje ruchu i tylko niektóre ośrodki lub rejony są na tyle konkurencyjne, że czynią z kujawsko-pomorskiego region o istotnym znaczeniu. Bardzo nieliczne są „rezerwy” dla rozwoju funkcji

turystycznej w nowych rejonach, cechujących się obiektywnie dużymi walorami, ale wciąż niewielkim lub niewspółmiernie niskim w relacji do potencjału stanem zagospodarowania. Przede wszystkim należy tu wskazać na Zbiornik Włocławski (w kontekście rozwoju zagospodarowania dla rekreacji i sportów wodnych) i dolinę Noteci (w kontekście turystyki wodnej, edukacji ekologicznej, agroturystyki oraz aktywnych form rekreacji dla mieszkańców Bydgoszczy i Inowrocławia). W kolejnych latach należy spodziewać się zmian w zapotrzebowaniu na ofertę turystyczną. Z jednej strony jeszcze przez co najmniej kilkanaście lat wzrastać będzie popyt na aktywne formy spędzania wolnego czasu (choć niekoniecznie w dotychczas uznawanych za optymalne dla rekreacji rejonach i ośrodkach), a z drugiej wzrastać będzie zapotrzebowanie na ofertę dla ludności starszej.

Uzdrowiska

Ponad 80% polskich uzdrowisk zlokalizowanych jest w pasie Polski południowej oraz w zachodnim pasie nadmorskim. Uzdrowiska województwa kujawsko-pomorskiego są jednymi z nielicznych występujących w Polsce na obszarach nizinnych.

Ciechocinek, największe uzdrowisko nizinne w Polsce, słynie z bogatych złóż solanki, które stanowią ok. 30% zasobów wszystkich wód mineralnych w uzdrowiskach polskich. Zabytkowe tężnie solankowe, unikatowe w skali europejskiej, pełnią funkcję wielkiego, naturalnego inhalatorium. Tężnie oraz zabytkowa warzelnia soli stanowią ciąg technologiczny produkcji soli. Produktami ubocznymi tego procesu są: szlam i ług służące do celów leczniczych. Do celów leczniczych wykorzystywane są walory topoklimatu oraz wody mineralne o różnym stopniu mineralizacji i temperaturze: chlorkowo-sodowe, bromkowe, jodkowe i żelaziste, borowiny. Zlokalizowane są tu 22 obiekty sanatoryjne dysponujące 4 101 miejscami tj. 67,7% ogółu miejsc noclegowych we wszystkich obiektach uzdrowiskowych w województwie.

Uzdrowisko Inowrocław rozwinęło się w oparciu o czynniki balneoterapii, tj. solanki chlorkowo-sodowe, bromkowe, magnezowe, z dużą zawartością pierwiastków śladowych oraz leczniczy topoklimat. Do celów leczniczych wykorzystuje się cechsztyńskie złoża soli, których zasoby szacowane są na około 5,5 mld ton. W Inowrocławiu znajduje się współczesna tężnia solankowa, wraz z trasami spacerowymi. Znajduje się tu 8 obiektów sanatoryjnych z 1687 miejscami (27,9% miejsc noclegowych w obiektach uzdrowiskowych województwa).

W Wieniu-Zdroju występują wody lecznicze i mineralne oraz złoża torfów leczniczych (borowiny) bardzo dobrej jakości; szacuje się, że jej zasoby zabezpieczą potrzeby uzdrowiska na 150 lat. Zlokalizowane są tu trzy obiekty sanatoryjne z 265 miejscami¹²⁶ co stanowiło 4,4% miejsc noclegowych w obiektach uzdrowiskowych województwa.

Ponadto w miejscowości Marusza k. Grudziądz udokumentowano zasoby wód leczniczych - solanka chlorkowo-sodowa i termalnych, które eksploatowane są na potrzeby działalności z zakresu odnowy biologicznej. Miejscowość Marusza nie posiada statusu uzdrowiska, jednak ze względu na zasoby wód leczniczych i termalnych posiada możliwości rozwojowe w tym zakresie.

Na 17 kierunków lecznictwa uzdrowiskowego w Polsce, uzdrowisko Ciechocinek posiada 10, a uzdrowiska Inowrocław i Wieniec Zdrój po 6 kierunków leczniczych. Kierunki leczenia w poszczególnych uzdrowiskach są zbliżone. W uzdrowisku Ciechocinek leczone są głównie choroby ortopedyczno-urazowe, układu nerwowego, reumatologiczne, kardiologiczne i nadciśnienie, naczyń obwodowych, górnych dróg oddechowych, cukrzyca, otyłość, osteoporoza oraz choroby

¹²⁶ Wieniec Zdrój – dane GUS za 2014 r. Brak danych GUS za 2015 r. – tajemnica statystyczna art. 38 ust. 2 ustawy z dnia 29 czerwca 1995r. o statystyce publicznej. Po uruchomieniu w 2015 roku nowych obiektów zwiększyło bazę noclegową do 900 miejsc (dane uzyskane z uzdrowiska)

kobiece. W Inowrocławiu natomiast profil uzdrowiska skierowany jest na leczenie chorób ortopedyczno-urazowych, reumatologicznych, układu trawienia, kardiologicznych i nadciśnienia, naczyń obwodowych oraz układu nerwowego. Wieniec-Zdrój prowadzi leczenie chorób ortopedyczno-urazowych, górnych dróg oddechowych, reumatologicznych, układu nerwowego, kardiologicznych i nadciśnienia oraz osteoporozy.

Najwięcej kuracjuszy w 2015 r. leczonych było w uzdrowisku Ciechocinek – 81 789 osób, tj. 66,9% ogółu przebywających w uzdrowiskach w kujawsko-pomorskim. W Inowrocławiu leczono 34 746 osób, a w Wieniu - Zdroju¹²⁷ 5 698 osób, co stanowiło odpowiednio 28,4% i 4,7% kuracjuszy. Województwo kujawsko-pomorskie jest jednym z krajowych liderów w dziedzinie lecznictwa uzdrowiskowego. Pod względem liczby miejsc noclegowych w obiektach uzdrowiskowych wynoszącej 6053 w 2015 r., województwo plasuje się na drugiej pozycji w kraju, po zachodniopomorskim (10 083 miejsc). Łączna liczba łóżek w sanatoriach i szpitalach uzdrowiskowych województwa stanowi 17% zasobów krajowych. Zajmuje również drugie miejsce w kraju (po zachodniopomorskim) pod względem liczby osób korzystających z noclegów (zachodniopomorskie – 211 771, kujawsko-pomorskie – 123 771) oraz udzielonych noclegów (zachodniopomorskie – 2 566 919, kujawsko-pomorskie – 1 822 846).

Na przestrzeni ostatnich dziesięciu lat, od roku 2005 do roku 2015, liczba kuracjuszy leczonych w uzdrowiskach województwa zwiększyła się o 86,4%, podczas gdy średni wzrost dla uzdrowisk w kraju wyniósł 30,7%. Zakłady uzdrowiskowe w kujawsko-pomorskim cechuje również wysoki stopień wykorzystania miejsc noclegowych, który w 2015 r. wyniósł 84,4% i był wyższy o 6,4 pkt procentowego od wskaźnika dla kraju. Udzielone w uzdrowiskach noclegi stanowiły jednocześnie 54,8% ogółu noclegów udzielonych we wszystkich turystycznych obiektach noclegowych na terenie województwa.

Powyższe wskaźniki świadczą o znaczącej pozycji funkcji uzdrowiskowej w gospodarce województwa oraz o dużym potencjale, roli i znaczeniu województwa w krajowym lecznictwie uzdrowiskowym, a także ugruntowanej renomie i wysokiej pozycji uzdrowisk Ciechocinek i Inowrocław.

Wszystkie uzdrowiska prowadzą produkcję butelkowanych wód mineralnych: Ciechocinek „Krystynka”, Inowrocław „Inowrocławianka” i Wieniec Zdrój „Selenka”.

Potencjał w zakresie odnawialnych źródeł energii

Istotny potencjał energetyczny w produkcji biogazu rolniczego posiada tylko kilka województw, w tym kujawsko-pomorskie. Duże pogłowie trzody chlewnej oraz bydła to potencjalnie znaczne zasoby surowca do produkcji biogazu. Fermentacja beztlenowa w biogazowniach rolniczych, w wyniku której uzyskuje się nawóz rolniczy o korzystnych parametrach, znacznie lepszych od surowego obornika i gnojowicy, jest jedną z metod przetwarzania zarówno odchodów zwierzęcych jak i innych odpadów produkcji roślinnej. Dodatkowo w wyniku tego procesu fermentacyjnego powstaje biogaz o korzystnych właściwościach energetycznych.

Wg stanu na dzień 16.02.2017 r.¹²⁸ na terenie województwa funkcjonowało sześć biogazowni wykorzystujących biogaz rolniczy: w gm. Rojewo 2,1 MW, Rypinie 1,9 MW, gm. Jeżewo 1,8 MW, gm. Gruta 1,6 MW, gm. Inowrocław 0,5 MW i gm. Wąpielsk 0,09 MW, wytwarzające energię elektryczną z biogazu rolniczego w układzie kogeneracyjnym. Z powyższego wynika, że potencjał jest wykorzystany w znikomej skali. Największe możliwości dla lokalizacji biogazowni rolniczych

¹²⁷ Wg danych GUS za 2014 r.

¹²⁸ Rejestr wytwórców biogazu rolniczego, stan na dzień: 16.02.2017 r., Agencja Rynku Rolnego.

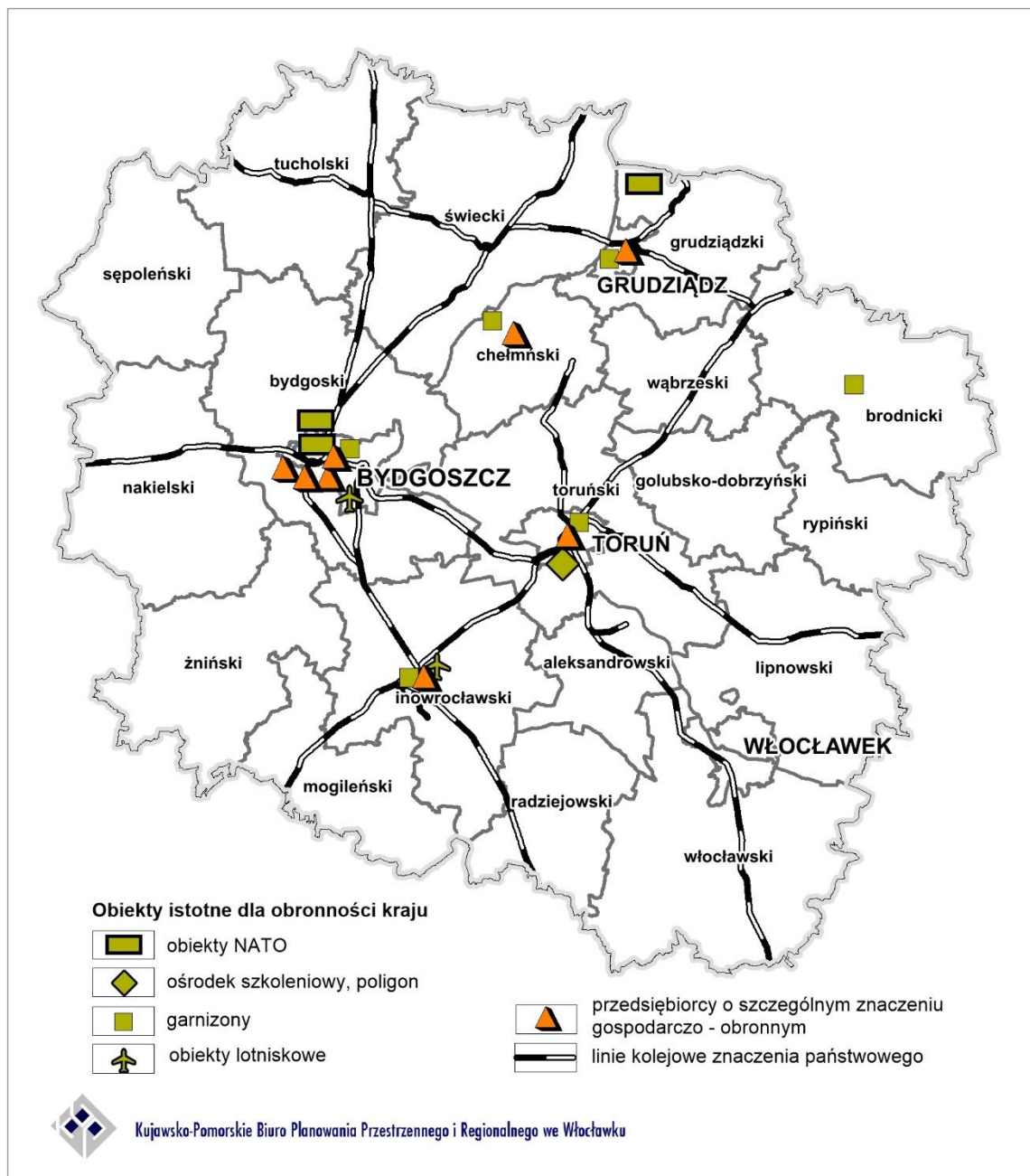
opierających się na wykorzystaniu obornika i gnojowicy, występują w powiatach: chełmińskim, inowrocławskim, włocławskim, grudziądzkim, żnińskim i radziejowskim.

Wiśła posiada zdecydowanie największe zasoby hydroenergetyczne i stanowi drugi wyróżniający kujawsko-pomorskie potencjał dla rozwoju energii odnawialnej. Stanowi ona ponad 90 % potencjału hydroenergetycznego całego województwa. Budowa stopnia wodnego poniżej Włocławka oraz jego wykorzystanie energetyczne może być istotną stymulantą rozwoju gospodarczego regionu.

Poza tym w województwie, jak i całym kraju są możliwości i warunki do budowy wszelkiego rodzaju mikroinstalacji odnawialnych źródeł energii. Wzrost zapotrzebowania na mikroinstalacje może przyczynić się do rozwoju usług montażowych i serwisowych, a tym samym rozwoju przedsiębiorczości i powstawania nowych miejsc pracy. Dotyczy to przede wszystkim pomp ciepła (tzw. płytka geotermia), kolektorów solarnych, baterii fotowoltaicznych oraz mikroelektrowni wiatrowych.

9. Obronność i bezpieczeństwo państwa

Obronność państwa i jego bezpieczeństwo wewnętrzne jest przedmiotem stałych działań organów państwa, samorządów, jednostek organizacyjnych, podmiotów gospodarczych i in. Ich zadaniem jest utrzymanie stałej gotowości obronnej bazy militarnej i społeczno-gospodarczej, przeciwdziałanie zagrożeniom i reagowanie w sytuacjach kryzysowych. Rozlokowanie poszczególnych obiektów wojskowych na terenie województwa wynika w większości z ustaleń państwowych i sektorowych.

Rysunek 32. Obiekty związane z obronnością i bezpieczeństwem zlokalizowane na terenie województwa

Opracowano na podstawie KPZK 2030

Tereny zamknięte

Tereny zamknięte¹²⁹ to tereny o charakterze zastrzeżonym ze względu na obronność i bezpieczeństwo państwa, określone przez właściwych ministrów i kierowników urzędów centralnych. Na terenie województwa, większość terenów zamkniętych to tereny podległe Ministrowi Obrony Narodowej¹³⁰ lub będące w zarządzie Polskich Kolei Państwowych¹³¹. Pozostałe

¹²⁹ art. 2 ust. 9 ustawy z dnia 12 września 2016 r. Prawo geodezyjne i kartograficzne

¹³⁰ Decyzja Nr 38/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 10 lutego 2017 r. (Dz. Urz. MON z 2017 r. poz. 33)

¹³¹ Decyzja Nr 3 Ministra Infrastruktury i Rozwoju z dnia 24 marca 2014 r. (Dz. Urz. MliR z 2014 r. poz. 25 z późn. zm.)

tereny zamknięte na obszarze województwa zostały ustalone przez Szefa Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego¹³² oraz Komendanta Głównego Policji¹³³

Tereny zamknięte na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego zajmują łącznie 19 662 ha. Tereny podległe MON o powierzchni 15 119,22 ha są rozlokowane na terenie 6 garnizonów (bydgoskiego, toruńskiego, inowrocławskiego, grudziądzkiego, chełmińskiego i brodnickiego), ze szczególną koncentracją w rejonie Torunia, Bydgoszczy i Grudziądza. W obrębie tych trzech miast i powiatów ziemskich, tereny zamknięte zajmują powierzchnię 13 690,0 ha, co stanowi ok. 90,5% wszystkich terenów zamkniętych w województwie. Największym terenem zamkniętym w województwie jest poligon wojskowy położony na południe od Torunia, który zajmuje ok. 12 400 ha, do ważniejszych zalicza się również lotniska wojskowe w Bydgoszczy i Inowrocławiu. Tereny zamknięte kolejowe o powierzchni 4541,25 ha znajdują się na terenie województwa w obrębie wszystkich 23 powiatów, przede wszystkim: świeckiego, bydgoskiego, tucholskiego, toruńskiego, inowrocławskiego i brodnickiego. Tereny zamknięte Policji są zlokalizowane w Bydgoszczy i obejmują powierzchnię 0,85 ha, natomiast tereny ABW zajmują powierzchnię 0,65 ha i są zlokalizowane w miastach Bydgoszcz i Toruń.

Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego nie ma ustanowionych stref ochronnych terenów zamkniętych. Przez zainteresowane instytucje podjęte zostały starania o wyznaczenie stref ochronnych wokół kompleksów wojskowych nr 2069 w Toruniu, nr 5076 w powiecie inowrocławskim i nr 1187 w Bydgoszczy.

Wykaz terenów zamkniętych przedstawia Aneks nr 6.

Obiekty istotne dla obronności państwa zlokalizowane na terenie województwa

Infrastruktura obronna

Na terenie województwa umiejscowiona jest większość obiektów NATO zlokalizowanych w Polsce, przede wszystkim w Bydgoszczy: Centrum Szkolenia Sił Połączonych (JFTC), 3. Batalion Łączności NATO, Centrum Ekspertyz Policji Wojskowej NATO oraz Jednostka Integracji Sił Sojuszu Północnoatlantyckiego (NATO Force Integration Units NFIU - element tzw. szpicu NATO). Na terenie gminy Rogóźno w miejscowości Gardeja zlokalizowana jest 15 Lotnicza Składnica MPS Gardeja.

Inne, ważniejsze jednostki wojskowe i instytucje na terenie województwa to: Centrum Szkolenia Artylerii i Uzbrojenia w Toruniu, Centralna Grupa Działań Psychologicznych w Bydgoszczy, 1 Brygada Lotnictwa Wojsk Lądowych w Inowrocławiu, Pułk Inżynieryjny w Inowrocławiu, 4 Pułk Chemiczny w Brodnicy, a także 8 Grudziądzki Batalion Walki Radioelektronicznej.

Systemy infrastruktury technicznej i transportowej

Drogi o znaczeniu obronnym

Na mocy przepisów ustawy o drogach publicznych, wykaz dróg o znaczeniu obronnym określony w drodze zarządzenia przez właściwego Ministra Transportu w porozumieniu z Ministrem Obrony Narodowej nie podlega ogłoszeniu¹³⁴.

Linie kolejowe o znaczeniu obronnym

Dla potrzeb obronności kraju wykorzystywane są linie kolejowe o znaczeniu obronnym, tj. linie kolejowe o znaczeniu państwowym, których utrzymanie i eksploatację uzasadniają względy

¹³² Decyzja Nr 78 Szefa ABW z dnia 23 maja 2013 r.

¹³³ Decyzja Nr 173 Komendanta Głównego Policji z dnia 28 czerwca 2002 r. (Dz.Urz. KGP Nr 10 z 2002r. poz. 68)

¹³⁴ Art. 4a ust. 2 ustawy z dnia 21 marca 1985 r. o drogach publicznych

obronności państwa, w tym potrzeby Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej i wojsk sojusznicznych w czasie podwyższenia gotowości obronnej państwa i w czasie wojny, planowane do objęcia osłoną techniczną oraz linie kolejowe o znaczeniu wyłącznie obronnym, dla których jedynym kryterium zaliczenia do linii o znaczeniu państwowym są względy obronności państwa, w tym potrzeby Sił Zbrojnych RP i wojsk sojusznicznych we wszystkich stanach gotowości obronnej państwa i w czasie wojny.

Przez teren województwa przebiegają linie kolejowe, które ze względów gospodarczych, społecznych, obronnych lub ekologicznych mają znaczenie państwowe.¹³⁵ Wykaz linii kolejowych o znaczeniu wyłącznie obronnym nie podlega ogłoszeniu. Wojsko zarządza również własnymi bocznicami kolejowymi.

Inne obiekty istotne dla obronności kraju

Wybrane zadania na rzecz obronności państwa realizowane są przez przedsiębiorców o szczególnym znaczeniu gospodarczo-obronnym. Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego, są to¹³⁶:

- Bydgoskie Zakłady Elektromechaniczne „BELMA” S.A. w Białych Błotach,
- TELDAT Sp. z o.o. sp. k. w Bydgoszczy,
- Zakłady Chemiczne „NITRO-CHEM” S.A. w Bydgoszczy,
- Wojskowe Zakłady Lotnicze Nr 2 S.A. w Bydgoszczy,
- Wojskowe Zakłady Uzbrojenia S.A. w Grudziądzu,
- Toruńskie Zakłady Materiałów Opatrunkowych S.A. w Toruniu,
- Inowrocławskie Kopalnie Soli „SOLINO” S.A. w Inowrocławiu,
- Stieglmeyer Sp. z o.o. w Grubnie.

¹³⁵ Wykaz linii kolejowych o znaczeniu państwowym zawarto w rozdziale 3 .Powiązania transportowe

¹³⁶ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 3 listopada 2015 r. w sprawie wykazu przedsiębiorców o szczególnym znaczeniu gospodarczo-obronnym,

10. Zagrożenia i ograniczenia w zagospodarowaniu

Istniejący przemysł

Na terenie województwa są rozlokowane zakłady przemysłowe stosujące toksyczne środki przemysłowe TŚP, głównie chlor, amoniak, fosgen, dwutlenek siarki. Zakłady te są ujęte w *Rejestrze Potencjalnych Sprawców Poważnych Awarii WIOŚ* w Bydgoszczy i objęte nadzorem prewencyjnym.

W Rejestrze Potencjalnych Sprawców Poważnych Awarii WIOŚ Bydgoszcz znajdują się łącznie 94 obiekty, w tym: 12 obiektów w grupie zakładów o dużym ryzyku wystąpienia poważnej awarii (ZDR), 8 obiektów w grupie zakładów o zwiększonym ryzyku wystąpienia poważnej awarii (ZZR) i 74 obiekty zaliczone do potencjalnych sprawców poważnych awarii¹³⁷.

- Zakłady o dużym ryzyku wystąpienia awarii ZDR (stan na 2016 r.):
  - CORNTRADE Krzysztof Niemczyk Magazyn gazu propan- butan w Szarleju,
  - Operator Logistyczny Paliw Płynnych Sp. z o.o. Baza Paliw Nr 2 w Nowej Wsi Wielkiej,
  - Operator Logistyczny Paliw Płynnych Sp. z o.o. Baza Paliw Nr 11 w Zamku Bierzgowskim,
  - Regionalne Centrum Dystrybucji LPG BARTER S.A. w Bydgoszczy,
  - BAŁTYK GAZ Sp. z o.o. Centrum Regionalne Północ, Magazyn w Bydgoszczy,
  - Rozlewnia Gazu Płynnego GASPOL S.A. w Starorypinie,
  - Zakłady Azotowe Anwil S.A. we Włocławku,
  - Zakłady Chemiczne NITRO-CHEM S.A. w Bydgoszczy,
  - Mondi Świecie S.A. w Świeciu,
  - Inowrocławskie Kopalnie Soli SOLINO S.A. w Inowrocławiu, PMRiP GÓRA w m. Góra,
  - INVESTGAS S.A. Warszawa – Kawernowy Podziemny Magazyn Gazu Mogilno w Pałędziu Dolnym,
  - SALINEX Sp. z o.o. Magazyn Gazu Płynnego w Piechcinie.
- Zakłady o zwiększonym ryzyku wystąpienia awarii ZZR:
  - Eurogaz Jacek Pakulski w Białkowie,
  - Tłocznia Gazu „Włocławek” w Gąbinku,
  - OIL-GAZ GROUP Sp. z o.o. w Zdziersku,
  - Zakłady Tłuszczowe „Kruszwica” S.A. w Kruszwicy,
  - CIECH Pianki Sp. z o.o. w Bydgoszczy,
  - Zakład PTA Polskiego Koncernu Naftowego SA. we Włocławku,
  - Nomet sp. z o.o. w Toruniu,
  - D&R Dispersions Resins Sp. z o.o. we Włocławku.

Odrębne zagrożenie stanowią zakłady przemysłowe zlokalizowane poza terenem województwa kujawsko-pomorskiego, których zasięg oddziaływania ewentualnych awarii obejmuje tereny województwa (np. International Paper w Kwidzynie woj. pomorskie, Zakłady Petrochemiczne w Płocku woj. mazowieckie) lub elektrownie jądrowe rozlokowane na terenach państw ościennych (28 czynnych reaktorów jądrowych w Niemczech, Szwecji, Litwie, Rosji, Ukrainie, Czechach i Słowacji).

Infrastruktura techniczna

Poważne potencjalne zagrożenie skażeniem środowiska związane jest z występowaniem na terenie województwa dalekosiężnych rurociągów do transportu ropy naftowej i produktów naftowych, gazociągów wysokiego ciśnienia oraz baz magazynowych paliw płynnych i gazowych¹³⁸.

Przebiegające przez obszar województwa kujawsko-pomorskiego liczne sieci infrastruktury technicznej są również ograniczeniem dla różnych form zagospodarowania terenu. Możliwość

¹³⁷ Inspekcja Ochrony Środowiska WIOŚ w Bydgoszczy, Raport o stanie środowiska województwa kujawsko-pomorskiego w 2016 roku

¹³⁸ Wykaz rurociągów oraz obiektów magazynowych znajduje się w rozdziale „Systemy infrastruktury technicznej”

lokalizowania zabudowy w ich pobliżu regulują przepisy odrębne¹³⁹. W przypadku województwa kujawsko-pomorskiego szczególny problem wywołują sieci tranzytowe, zwłaszcza stare gazociągi dla których strefy kontrolowane z zakazem zabudowy sięgają po 100 m od osi gazociągu¹⁴⁰.

Liczne napowietrzne linie elektroenergetyczne i stacje bazowe telefonii komórkowej są źródłami emisji pól elektromagnetycznych, jednak na podstawie pomiarów przeprowadzanych w ostatnich kilku latach, w żadnym punkcie pomiarowym nie stwierdzono występowania przekroczenia dopuszczalnych poziomów pól elektromagnetycznych. Emitowane poziomy pól elektromagnetycznych nie stanowią zatem istotnego zagrożenia dla ludności i środowiska.

Transport

Przez województwo kujawsko-pomorskie przebiegają ważne szlaki transportowe, w tym tranzytowe (m.in. autostrada A1, linia kolejowa nr 131), po których odbywa się wzmożony ruch gospodarczy. Wśród przewożonych towarów występują również niebezpieczne: substancje, mieszaniny o właściwościach palnych, wybuchowych, żrących, trujących, utleniających, samozapalnych, promieniotwórczych czy zagrażających środowisku. Przewozy te, mimo iż są prowadzone w oparciu o stosowne przepisy prawne regulujące warunki bezpiecznego transportu, stwarzają ryzyko wystąpienia zagrożenia mogącego bezpośrednio zagrozić życiu lub zdrowiu wielu osób, mogą wymagać natychmiastowej ewakuacji ludzi i zwierząt, spowodować skażenie i degradację środowiska naturalnego oraz poważne straty materialne.

Wypadki komunikacyjne i inne zagrożenia związane z komunikacją są, po pożarach, najliczniejszą grupą zdarzeń stanowiących zagrożenie bezpieczeństwa. W części wypadków komunikacyjnych dochodzi również do powstania zagrożenia chemicznego lub ekologicznego¹⁴¹.

Komunikacja samochodowa jest najpowszechniejszym źródłem hałasu w środowisku. Wzrost zagrożenia hałasem drogowym związany jest przede wszystkim z gwałtownym przyrostem w ostatnich latach natężenia przewozów towarowych i osobowych w ruchu lokalnym oraz tranzytowym. Średni ruch na drogach w ciągu doby (SDR) w województwie kujawsko-pomorskim wzrósł w 2015 r., w stosunku do roku 2005 o około 20%. Odcinki dróg, na których przekroczone zostały dopuszczalne poziomy hałasu, objęte są programami ochrony środowiska przed hałasem¹⁴².

Uchwalone przez Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego i realizowane programy ochrony środowiska przed hałasem obejmują:

- tereny poza aglomeracjami położone wzdłuż dróg krajowych o ruchu powyżej 3 000 000 pojazdów rocznie:
  - drogę krajową nr 5 na odcinku Przechowo-Żnin/prześciecie/,
  - drogę krajową nr 10 na odcinku granica województwa-Lipno,
  - drogę krajową nr 15 na odcinku Strzelno-Brodnica /prześciecie/,
  - drogę krajową nr 16 na odcinku Dolna Grupa-Grudziądz,
  - drogę krajową nr 25 na odcinku Sępólno Krajeńskie-Inowrocław /prześciecie 1/,

¹³⁹ Rozporządzenie Ministra Gospodarki z dnia 26 kwietnia 2013 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać sieci gazowe i ich usytuowanie, Rozporządzenie Ministra Gospodarki z dnia 21 listopada 2005 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać bazy i stacje paliw płynnych, rurociągi przesyłowe dalekosiężne służące do transportu ropy naftowej i produktów naftowych i ich usytuowanie, normy branżowe z zakresu elektroenergetyki

¹⁴⁰ Dotyczy gazociągów wybudowanych przed dniem 12 grudnia 2001 r. lub dla których przed tym dniem wydano pozwolenie na budowę, zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Gospodarki z dnia 26 kwietnia 2013 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać sieci gazowe i ich usytuowanie,

¹⁴¹ Strategia rozwoju ochrony przeciwpożarowej województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2008-2020

¹⁴² Wykaz obowiązujących w obszarze województwa kujawsko-pomorskiego programów ochrony środowiska przed hałasem zawarty jest w rozdziale Obszary ochrony środowiska – patrz przypis od nr 99 do 100

- drogę krajową nr 67 na odcinku Lipno /przejście/,
- drogę krajową nr 80 na odcinku Pawłówek-Lubicz,
- drogę krajową nr 91 na odcinku Dolna Grupa-Nowe Marzy i Nowe Marzy-Dąbrowice;
- tereny poza aglomeracjami położone wzdłuż Autostrady A1, węzeł nowe Marzy – węzeł Czerniewice (odcinki: Nowe Marzy-Grudziądz, Grudziądz-Lisewo, Lisewo-Lubicz, Lubicz-Czerniewice);
- tereny położone wzdłuż odcinków dróg krajowych nr 5, 25 i 91:
  - drogę krajową nr 5 od km 33+273 do km 35+138 Osielsko-Bydgoszcz,
  - drogę krajową nr 5 od km 45+600 do km 50+163 Bydgoszcz-Przyłęki,
  - drogę krajową nr 25 od km 155+764 do km 158+609 Przyłęki-Brzoza,
  - drogę krajową nr 91 od km 198+533 do km 210+571 Czerniewice-Nowy Ciechocinek,
 oraz
  - odcinek autostrady A1, granica woj. pomorskiego do Warlubie (km 65+789,13 do km 75+000),
  - odcinek autostrady A1, Warlubie – Nowe Marzy (km 75+000 do km 89+450),
  - odcinek linii kolejowej Chorzów Batory – Tczew nr 131, na odcinku Maksymilianowo-Laskowice Pomorskie (km 379,848 do km 422,552);
- obszary położone w otoczeniu dróg wojewódzkich, po których przejeżdża ponad 3 000 000 pojazdów rocznie:
  - drogę wojewódzką nr 223 na odcinku Bydgoszcz – Trzciniec oraz Trzciniec – DK 10,
  - drogę wojewódzką nr 251 na odcinku Pakość /przejście/,
  - drogę wojewódzką nr 252 na odcinku Inowrocław - Dziennice,
  - drogę wojewódzką nr 254 na odcinku Mogilno /przejście/,
  - drogę wojewódzką nr 266 na odcinku Ciechocinek - Odolion,
  - drogę wojewódzką nr 266 na odcinku Odolion - Służewo,
  - drogę wojewódzką nr 534 na odcinku Wąbrzeźno - Obwodnica,
  - drogę wojewódzką nr 551 na odcinku Chełmża /przejście/,
  - drogę wojewódzką nr 552 na odcinku Łysomice – Lubicz,
  - drogę wojewódzką nr 560 na odcinku Brodnica /przejście/;

Programami ochrony środowiska przed hałasem objęte są również obszary zagrożone ponadnormatywnym hałasem komunikacyjnym i przemysłowym występujące w miastach: Bydgoszczy, Toruniu i Włocławku.

Powodzie

Główne zagrożenia powodzią na terenie województwa kujawsko-pomorskiego stwarzają rzeki:

- Wisła - na długości 205 km, z obszarem potencjalnego zagrożenia obejmującym 52 770 ha, z których 8 870 ha nie jest chronionych wałami przeciwpowodziowymi i stacjami pomp. Na obszarach zagrożonych znajdują się 4 miasta na prawach powiatu i 8 powiatów ziemskich. Obszary zagrożone powodzią zamieszkuje ok. 27 700 osób, a w przypadku katastrofy stopnia wodnego we Włocławku, zagrożonych może być ok. 16 000 osób więcej,
- Brda – na długości 111 km,
- Wda – na długości 62 km,
- Drwęca – na długości 117 km,
- Noteć – na długości 127 km,
- Osa – na długości 51 km.

Bezpośrednie zagrożenie powodzią stwarzają również rzeki: Gardęga, Kamionka, Mątawa, Mień, Ruziec, Rypienica, Tążyna oraz niektóre kanały. Łączna długość rzek i kanałów stanowiących potencjalne zagrożenie powodziowe na terenie województwa wynosi 3 312 km.

Zagrożenie powodziowe stanowią również budowle oraz obiekty hydrotechniczne i hydroenergetyczne: zapory na Wiśle we Włocławku, na Brdzie w Pieczyskach i Noteci w Pakości oraz hydroelektrownie: Włocławek, Samociążek, Smukała, Tryszczyn, Żur, Gródek.

Stan zagrożenia powodziowego występuje każdorazowo na rzekach:

- Wisła – przy zrzucie wody na hydrowężle "Włocławek" w wysokości przekraczającej 2 300 m³/s;
- Notec – przy awaryjnej pracy na zbiorniku wodnym „Pakość” w wysokości przekraczającej przepływ 12.8 m³/s;
- Brda – przy niekontrolowanej i awaryjnej pracy na zbiorniku wodnym „Koronowo” przy zrzucie wody na dolne stanowisko w wysokości przekraczającej 70 m³/s;
- Wda – przy awaryjnej pracy obiektów hydroenergetycznych „Żur” i „Gródek” w wysokości przekraczającej przepływ 52 m³/s;
- Drwęca – przy przepływach przekraczających 50 m³/s.

W części graficznej planu, uwzględniono obszary szczególnego zagrożenia powodzią (obszary zagrożone powodzią o prawdopodobieństwie 1% i 10%), określone na podstawie map zagrożenia powodziowego (MZP), pozyskanych z zasobu Krajowego Zarządu Gospodarki Wodnej. Obszary nie uwzględnione na wymienionych mapach, wskazane do opracowania map w II cyklu planistycznym, zgodnie z art. 14 ustawy z dnia 5 stycznia 2011 r. o zmianie ustawy Prawo wodne i niektórych innych ustaw zostały określone na podstawie studium ochrony przeciwpowodziowej sporządzonego przez dyrektora regionalnego zarządu gospodarki wodnej.

Na obszarach szczególnego zagrożenia powodzią¹⁴³, obowiązują zakazy wymienione w art. 88l ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne, w tym wykonywania urządzeń wodnych oraz budowy innych obiektów budowlanych, z wyjątkiem dróg rowerowych. Natomiast na obszarach narażonych na niebezpieczeństwo powodzi, na których prawdopodobieństwo wystąpienia powodzi jest niskie i wynosi raz na 500 lat lub na których istnieje prawdopodobieństwo wystąpienia zdarzenia ekstremalnego np. związanego ze zniszczeniem lub uszkodzeniem wału przeciwpowodziowego, należy ograniczać lokalizację nowej zabudowy zwłaszcza mieszkaniowej, ze względu na potencjalne zagrożenia dla życia i zdrowia ludzi oraz straty materialne.

Jakość powietrza

W województwie kujawsko-pomorskim w 2015 roku wyemitowano do atmosfery ogółem 8382,9 tys. Mg zanieczyszczeń pyłowych i gazowych, najwięcej w powiatach: inowrocławskim, świeckim, żnińskim oraz we Włocławku, najmniej w powiatach: sępoleńskim, wąbrzeskim i lipnowskim.

Dokonywane pomiary stężeń zanieczyszczenia powietrza wskazują na:

- utrzymujący się niekorzystny wieloletni poziom stężeń pyłów PM10 i PM2,5. Dane WIOŚ za lata 2013 -2015 wskazują na nieznaczny wzrost stężeń pyłów zawieszonych PM10,

¹⁴³ Zgodnie z definicją zawartą w art. 9 ust. 1 pkt 6c ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne przez obszary szczególnego zagrożenia powodzią rozumie się:

- a) obszary, na których prawdopodobieństwo wystąpienia powodzi jest średnie i wynosi raz na 100 lat,
- b) obszary, na których prawdopodobieństwo wystąpienia powodzi jest wysokie i wynosi raz na 10 lat,
- c) obszary, między linią brzegu a wałem przeciwpowodziowym lub naturalnym wysokim brzegiem, w który wbudowano trasę wału przeciwpowodziowego, a także wyspy i przymuliska, o których mowa w art. 18, stanowiące działki ewidencyjne,
- d) pas techniczny w rozumieniu art. 36 ustawy z dnia 21 marca 1991 r. o obszarach morskich Rzeczypospolitej Polskiej i administracji morskiej.

PM_{2,5} i wysoki wzrost benzo(a)pirenu.¹⁴⁴ Najnowsze dane WIOŚ z 2017 roku wskazują, że na przestrzeni niespełna trzech miesięcy w Nakle nad Notecią i Grudziądzu liczba przekroczeń dopuszczalnego 24-godzinnego poziomu pyłu PM₁₀ wyniosła już odpowiednio 51 i 40, przy dopuszczalnej wynoszącej 35. Te dwa miasta są najbardziej zagrożonymi smogiem w całej północnej Polsce,

- przekroczenie poziomu docelowego ozonu określonego ze względu na zdrowie ludzi we Włocławku (w roku 2015 w ciągu 33 dni stężenia 8-godzinne przekraczały poziom 120 μm^3).

W zakresie stężeń dwutlenku siarki, dwutlenku azotu, tlenku węgla, benzenu oraz metali ciężkich (ołowiu, kadmu, niklu i arsenu) w pyłe zawieszonym PM₁₀ nie notowano w 2015 r. przekroczeń obowiązujących norm.

Jakość wód

Jednym z największych zagrożeń dla jakości wód jest nadal nie do końca uporządkowana gospodarka wodno-ściekowa regionu. Największy problem występuje w całkowicie pozbawionych sieci kanalizacyjnej gminach Topólka i Chrostkowo. Z powodu rozproszonej zabudowy na obszarach wiejskich, często występuje tam niedorozwinięta infrastruktura kanalizacyjna, w związku z czym tereny te stanowią potencjalne źródła zanieczyszczeń wód.

Znaczne ryzyko obniżenia poziomu wód powierzchniowych i podziemnych niesie za sobą eksploatacja kopalni metodą odkrywkową (zwłaszcza węgla brunatnego). Zbilansowane w zachodniej i południowej części województwa zasoby węgla brunatnego dotychczas nie były eksploatowane. Na teren regionu wkraczają jednak zasięgi obecnie użytkowanego złoża Tomisławice (na teren gminy Piotrków Kujawski) oraz Mąkoszyn – Grochowiska (na teren gmin Izbica Kujawska i Topólka). Możliwą konsekwencją eksploatacji węgla brunatnego jest powstanie leja depresyjnego, który może zaburzać funkcjonowanie ekosystemów wodnych.

Rolnictwo jest jedną z głównych w regionie działalności, która wywiera znaczący wpływ na jakość i poziom wód (prawie 1/3 powierzchni województwa stanowią tereny rolne). Szczególne zagrożenie niesie za sobą spływ powierzchniowy azotanów i fosforanów związany z produkcją rolniczą, powodujący zjawisko eutrofizacji. Działalność rolnicza wiąże się również ze zwiększonym poborem wód na potrzeby produkcji zwierzęcej, a w ostatnich latach także do nawadniania pól.

Zagrożenia związane ze zmianami klimatu

Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego obszarami szczególnie narażonymi na skutki suszy są przede wszystkim obszary użytkowane rolniczo położone na południe od Wisły i środkowej Noteci, zwłaszcza w rejonie Kujaw, gdzie zjawiska te występują dość często i charakteryzują się długimi ciągami dni bezopadowych. Mimo, iż podstawową cechą suszy jest ich nieprzewidywalność i nieregularność, to susze w rejonie Kujaw cechują się pewnymi prawidłowościami statystycznymi co do częstości, czasu trwania i okresów występowania. Średnio pojawiają się one raz na 3 lata. Co ciekawe, obserwuje się ciągi lat z niedoborem opadu powodującym susze oraz następujące po nich lata z opadem zbliżonym do średniego lub z jego nadmiarem. W latach 1951-2006 na terenie Kujaw stwierdzono wystąpienie 30 susz atmosferycznych, które charakteryzowały się różnym nasileniem, różnym czasem trwania i okresem wystąpienia. Łączny czas ich trwania wyniósł około 200 miesięcy. Niekorzystna sytuacja Kujaw, ważnego obszaru produkcji rolniczej województwa, wynika z niedostatku lub braku nawodnień, które mogłyby złagodzić skutki suszy w rolnictwie.

¹⁴⁴ Największe stężenie pyłów PM₁₀ zanotowano w stacji Nakło nad Notecią przy ulicy P. Skargi. W roku 2013 było to 43,7 μm^3 , 2014 48,3 μm^3 a w 2015 43,4 μm^3 , gdzie dopuszczalne stężenie wynosi 40,0 μm^3 . Największy wzrost stężenia benzo(a)pirenu również odnotowano w Nakle nad Notecią przy ulicy P. Skargi i wyniósł w 2013 roku 0,00436 μm^3 , a w roku 2015 - 0085 μm^3 , (gdzie dopuszczalna wartość wynosi 0.0010 μm^3)

Projekt wersja 1.0 do konsultacji wewnętrznych

Ekstremalne zjawiska pogodowe

Zmienność zjawisk pogodowych powoduje w szczególności coraz częstsze występowanie silnych i porywistych wiatrów, mających nawet charakter trąb powietrznych. Takie zjawiska w ciągu ostatnich kilku lat zaistniały na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego i spowodowały duże straty materialne i środowiskowe.¹⁴⁵ Podobne zagrożenia i skutki wywołują opady atmosferyczne, w szczególności połączone z gradobiciem. Prognozowanie, zarówno w czasie jak i przestrzeni, wystąpienia tego typu zjawisk oraz ich skutków jest trudne.

Ruchy masowe, osuwiska

Miejscami gdzie występują sprzyjające warunki występowania ruchów masowych (z uwagi na stosunkowo duże wartości spadków terenu, w zakresie powyżej 10°) są przede wszystkim strefy krawędziowe towarzyszące dolinom rzecznych (m.in. Brdy, Drwęcy, Kamionki, Noteci, Osy, Sępólny, Wdy, Wisły), rynnem polodowcowym (np. rynna jezior byszewskich, rynna jezior żnińskich, rynna Jeziora Pakoskiego) oraz wzgórzom morenowym (morenom czołowym). Do czasu przeprowadzenia szczegółowych badań terenowych, obszary te nie są jednak całkowicie wyłączone z możliwości dalszego zagospodarowania. W ciągu ostatnich 40 lat na terenie województwa kujawsko-pomorskiego osuwiska udokumentowano głównie w rejonie wspomnianych dolin rzecznych. Najwięcej zlokalizowano ich w południowo-wschodniej części województwa, w prawobrzeżnej części doliny Wisły na odcinku od granicy z województwem mazowieckim do Włocławka.

Tereny chronione

Na obszarach form ochrony przyrody (rezerваты przyrody, parki krajobrazowe i obszary chronionego krajobrazu) obowiązują określone zakazy, które ograniczają możliwości zabudowy i zainwestowania. Szczególne problemy rozwojowe dotyczą niektórych obszarów już zurbanizowanych, bądź przewidzianych pod zabudowę w związku z wprowadzonym zakazem wznoszenia nowych obiektów budowlanych w pasie szerokości 100 m od linii brzegów rzek, jezior i innych zbiorników wodnych. Na niektórych terenach problemy wynikają również z zakazu realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko, a także z zakazu wykonywania prac ziemnych trwale zniekształcających rzeźbę terenu. Niektóre akty prawne dotyczące parków krajobrazowych i obszarów chronionego krajobrazu zawierają odstępstwa od wybranych zakazów na określonych terenach.

Warto dodać, że wszystkie zakazy z mocy ustawy o ochronie przyrody nie dotyczą m.in. wykonywania zadań na rzecz obronności kraju i bezpieczeństwa państwa, prowadzenia akcji ratowniczej oraz działań związanych z bezpieczeństwem powszechnym, jak również realizacji inwestycji celu publicznego.

Na obszarach Natura 2000 i w ich otoczeniu zabrania się podejmowania działań mogących, osobno lub w połączeniu z innymi działaniami, znacząco negatywnie oddziaływać na cele ochrony obszaru Natura 2000, w tym w szczególności: pogorszyć stan siedlisk przyrodniczych lub siedlisk gatunków roślin i zwierząt, dla których ochrony wyznaczono obszar Natura 2000 lub wpłynąć negatywnie na gatunki, dla których ochrony został wyznaczony obszar Natura 2000, lub pogorszyć integralność obszaru Natura 2000 lub jego powiązania z innymi obszarami. Fakt, że dany teren został włączony w obszar Natura 2000 nie oznacza całkowitego braku możliwości podejmowania przedsięwzięć. Trzeba się jednak liczyć ze szczególnym reżimem prawnym. Planowane przedsięwzięcia poddawane są specjalnej procedurze oceny, a w przypadku negatywnej oceny oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko, przeprowadzenie inwestycji na obszarze Natura 2000 nie jest możliwe. Od wymienionych wyżej ograniczeń istnieją ustawowo określone odstępstwa dotyczące: ochrony

¹⁴⁵ M.in. w Ciemnikach (gm. Jeżewo) 16 kwietnia 2008 r., w Bydgoszczy 30 czerwca 2011 r., w Starej Rzece i Łązku (gm. Osie) 14 lipca 2012 r., w Zawaląch (gm. Obrowo) 19 lipca 2015 r., w Kęsowie 12 sierpnia 2015 r. Trąba powietrzna w gminie Osie zniszczyła 550 hektarów lasów; wiatr uszkodził 58 budynków, w tym 15 mieszkalnych.

zdrowia i życia ludzi, zapewnienia bezpieczeństwa powszechnego, uzyskania korzystnych następstw o pierwszorzędym znaczeniu dla środowiska przyrodniczego, wynikającym z koniecznych wymogów nadrzędnego interesu publicznego, po uzyskaniu opinii Komisji Europejskiej.

Tereny zamknięte

Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego nie ma ustanowionych stref ochronnych terenów zamkniętych, jednak w przyszłości mogą wystąpić ograniczenia w zainwestowaniu w ich sąsiedztwie z uwagi na postulowane przez właściwe organy utworzenie stref ochronnych. Wnioskowane jest utworzenie stref wokół kompleksów wojskowych nr 2069 w Toruniu, nr 5076 w powiecie inowrocławskim i nr 1187 w Bydgoszczy.

Strefy ochrony uzdrowiskowej

Funkcjonujące w województwie kujawsko-pomorskim uzdrowiska Ciechocinek, Inowrocław i Wieniec-Zdrój posiadają określone strefy ochrony uzdrowiskowej A, B i C, w których obowiązują ograniczenia w zagospodarowaniu terenu oraz prowadzeniu pewnych działań, w szczególności mających negatywny wpływ na fizjografię uzdrowiska i jego układ urbanistyczny lub właściwości lecznicze klimatu¹⁴⁶.

Ujęcia wody

W celu zapewnienia odpowiedniej jakości wody ujmowanej do zaopatrzenia ludności w wodę przeznaczoną do spożycia oraz zaopatrzenia zakładów wymagających wody wysokiej jakości, a także ze względu na ochronę zasobów wodnych, mogą być ustanawiane w drodze aktu prawa miejscowego, wydawanego przez dyrektora regionalnego zarządu gospodarki wodnej, strefy ochronne ujęć wody (wykaz zawarto w Aneksie nr 4) oraz obszary ochronne zbiorników wód śródlądowych¹⁴⁷. Strefy ochronne dzieli się na teren ochrony bezpośredniej i pośredniej. Akt ustanawiający strefę i obszar określa zakazy i nakazy pochodzące z katalogu zawartego w art. 53, 54 i 59 przytoczonej ustawy.

Elektrownie wiatrowe

W kujawsko-pomorskim w latach 2007-2016 trwał żywiołowy rozwój energetyki wiatrowej, który spowodował, że województwo cechuje się obecnie największym rozproszeniem instalacji wśród regionów w kraju: na jedną instalację w województwie kujawsko-pomorskim przypada 2 MW, w pomorskim 12,2 MW natomiast w zachodniopomorskim ponad 15 MW. Początkowo elektrownie lokalizowane były bez świadomości właścicieli gruntów sąsiednich o przestrzennym oddziaływaniu tych obiektów i związanych z nimi uciążliwościami, takimi jak: hałas, migotanie cienia, infradźwięki. Problem stanowiło zdefiniowanie stopnia i zasięgu uciążliwości inwestycji dla środowiska. W prognozach oddziaływania na środowisko marginalizowano m.in. oddziaływanie na krajobraz czy dobra materialne (spadek wartości nieruchomości w sąsiedztwie farm wiatrowych). Jedynym mierzalnym aspektem w zakresie oddziaływania na środowisko jest w tym przypadku hałas¹⁴⁸, jednak przyjęte w polskim prawodawstwie dopuszczalne poziomy hałasu nie obejmowały wprost emisji hałasu powodowanego przez turbiny wiatrowe. Często nadużywano również w procedurze planistycznej decyzji o warunkach zabudowy i stosowanej tam zasady „dobrego sąsiedztwa”, przez co znacząco ograniczano zabezpieczenie interesów społeczności lokalnych¹⁴⁹.

¹⁴⁶ Zagadnienie omówione szczegółowo w rozdziale „Ochrona uzdrowisk”

¹⁴⁷ Zgodnie z art. 51 ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne

¹⁴⁸ Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 14 czerwca 2007 r. w sprawie dopuszczalnych poziomów hałasu w środowisku

¹⁴⁹ Analiza zabezpieczenia interesów społecznych w procesie lokalizacji i budowy lądowych elektrowni wiatrowych, Najwyższa Izba Kontroli, 1 kwietnia 2016 r. str. 21-23

Z czasem lokalizacje elektrowni i farm wiatrowych zaczęły więc budzić sprzeciw społeczny. Podnoszone w nich były uciążliwości istotne dla mieszkańców w sąsiedztwie elektrowni ale również kwestie dotyczące negatywnego wpływu elektrowni na krajobraz. W 2011 roku Zarząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego przyjął stanowisko ws. rozwoju energetyki wiatrowej, w którym zalecił m.in. zachowanie odległości co najmniej 1000 m elektrowni wiatrowych od budynków mieszkalnych. Władze województwa zleciły również sporządzenie ekspertyzy „Energetyka wiatrowa w kontekście ochrony krajobrazu przyrodniczego i kulturowego w województwie kujawsko-pomorskim”¹⁵⁰.

Wyniki przeprowadzonej analizy wpływu farm wiatrowych na estetykę krajobrazu wykazały m.in. że:

- rozczłonkowanie rzeźby województwa nie ogranicza widoczności siłowni wiatrowych w krajobrazie, co wyraża się tym, że farmy wiatrowe i pojedyncze turbiny są istotnymi dominantami w krajobrazie dla 30% powierzchni województwa,
- w południowo-zachodniej, a w dużym stopniu również w południowo-wschodniej i wschodniej części województwa, osiągnięty już został już optymalny poziom nasycenia przestrzeni turbinami wiatrowymi,
- z punktu widzenia konieczności ochrony walorów krajobrazowych i kulturowych ekwidystanta 2 km, w granicach której turbiny wiatrowe są dominantami, jest wartością minimalną dla lokalizacji siłowni wiatrowych, w przypadku szczególnie cennych panoram widokowych, powinna być to odległość co najmniej 5 km.

Samorząd województwa prowadził konsekwentną politykę mającą na celu ograniczanie uciążliwości elektrowni wiatrowych określając wymogi lokalizacji elektrowni, które powinny być uwzględniane w dokumentach planistycznych sporządzanych przez gminy¹⁵¹. Polityka samorządu województwa była jednak mało skuteczna z uwagi na brak stosownych przepisów prawnych. W efekcie na terenie województwa funkcjonują 682 elektrownie wiatrowe o wysokości całkowitej (wieża oraz wirnik wraz z łopatami) od 30 m do 170 m¹⁵².

Obecne regulacje prawne¹⁵³ określają konkretne warunki i tryb lokalizacji i budowy elektrowni wiatrowych, w tym w sąsiedztwie istniejącej albo planowanej zabudowy mieszkaniowej. Wprowadzenie wymogu lokalizowania elektrowni wiatrowych wyłącznie na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego pozwoli na skuteczniejszą ochronę praw mieszkańców. Ustawa określa również odległość w jakiej lokalizowana może być elektrownia wiatrowa od budynku mieszkalnego albo budynku o funkcji mieszanej, w skład którego wchodzi funkcja mieszkaniowa. Jest ona równa lub większa od dziesięciokrotności wysokości całkowitej elektrowni wiatrowej. Prawdopodobnie, z uwagi na rozproszony charakter zabudowy w województwie, w znaczący sposób ograniczy ona możliwość lokalizowania tu nowych elektrowni wiatrowych.

Zgodnie z obowiązującymi przepisami odległość ta musi być również zachowana w przypadku lokalizowania nowych budynków mieszkalnych albo budynku o funkcji mieszanej, w skład którego wchodzi funkcja mieszkaniowa od istniejących elektrowni wiatrowych. Może to rodzić poważne problemy¹⁵⁴ w lokalizacji nowej zabudowy mieszkaniowej, zwłaszcza w gminach, w których wyznaczone zgodnie z ww. przepisem strefy odległościowe od istniejących elektrowni obejmują

¹⁵⁰ Sporządzone przez Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. Stanisława Leszczyckiego, Polskiej Akademii Nauk w Warszawie

¹⁵¹ Stanowisko Zarządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego z 19.05.2011 roku

¹⁵² Wg danych pozyskanych ze starostw powiatowych i powiatowych inspektorów nadzoru budowlanego w kwietniu-lipcu 2017 r.

¹⁵³ Ustawa z dnia 20 maja 2016 r. o inwestycjach w zakresie elektrowni wiatrowych

¹⁵⁴ Przepis zacznie obowiązywać po upływie 36 miesięcy od dnia wejścia w życie ww ustawy

znaczne powierzchnie, np. gmina wiejska Radziejów, gmina Radzyń Chełmiński, miasto Dobrzyń nad Wisłą.

Projekt wersja 1.0 do konsultacji wewnętrznych

11. Identyfikacja obszarów funkcjonalnych

Obszary funkcjonalne¹⁵⁵ (OF) to „obszary szczególnego zjawiska z zakresu gospodarki przestrzennej lub występowania konfliktów przestrzennych, stanowiące zwarty układ przestrzenny składający się z funkcjonalnie powiązanych terenów, charakteryzujących się wspólnymi uwarunkowaniami i przewidywanymi jednolitymi celami rozwoju”.

Obszary funkcjonalne określa samorząd województwa po uzyskaniu opinii jednostek samorządu terytorialnego położonych na terenie województwa. Prace nad określeniem OF w województwie trwały od stycznia do lipca 2016 r., a ich szczegółowy przebieg opisują poniższe opracowania:¹⁵⁶

- „Obszary funkcjonalne w województwie kujawsko-pomorskim. Problematyka określenia.”, luty 2016 r.
- „Określenie obszarów funkcjonalnych w województwie kujawsko-pomorskim”, lipiec 2016 r.

Obszary funkcjonalne w województwie kujawsko-pomorskim i ich granice zostały określone Uchwałą nr 30/1135/16 Zarządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 27.07.2016r. Stanowią je trzy obszary funkcjonalne o znaczeniu ponadregionalnym:

- Miejski obszar funkcjonalny ośrodków wojewódzkich - Bydgoszczy i Torunia,
- Wiejski obszar funkcjonalny wymagający wsparcia procesów rozwojowych,
- Światowy Rezerwat Biosfery „Bory Tucholskie”,

oraz siedem obszarów funkcjonalnych o znaczeniu regionalnym:

- Miejski obszar funkcjonalny miasta Włocławka,
- Miejski obszar funkcjonalny miasta Grudziądz,
- Miejski obszar funkcjonalny miasta Inowrocławia,
- Obszar funkcjonalny Kujawy - wyspecjalizowana strefa gospodarcza dla rolnictwa,
- Obszar funkcjonalny Bory Tucholskie,
- Obszar funkcjonalny gospodarczego wykorzystania Wisły,
- Obszar funkcjonalny aktywizacji gospodarczej korytarzy transportowych autostrady i dróg ekspresowych.

Delimitacji obszarów funkcjonalnych dokonano w oparciu o granice administracyjne gmin. Niezależnie więc od rzeczywistego zasięgu analizowanych zjawisk przestrzennych, obszarem funkcjonalnym objęta została w całości jednostka samorządu terytorialnego, na terenie której stwierdzono występowanie odpowiednich cech. Wyjątek stanowi ponadregionalny obszar funkcjonalny szczególnego zjawiska w skali makroregionalnej - Światowy Rezerwat Biosfery „Bory Tucholskie”, który ze względu na swoją specyfikę nie obejmuje swoim zasięgiem w całości jednostek samorządu terytorialnego.

Z racji dużego zróżnicowania województwa kujawsko-pomorskiego pod względem fizyczno-geograficznym, dającego podstawy do wyróżnienia licznych obszarów odznaczających się wspólnymi uwarunkowaniami i podobnymi możliwościami rozwoju, podczas określania OF na terenie regionu nie zastosowano zasady rozłączności, tzn. przyjęto, że jedna gmina może należeć do więcej niż jednego OF (wykaz jednostek samorządu terytorialnego wchodzących w skład poszczególnych obszarów funkcjonalnych zawiera Aneks nr 7).

¹⁵⁵ Zgodnie z ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym w planie zagospodarowania przestrzennego województwa określa się m.in. granice i zasady zagospodarowania obszarów funkcjonalnych o znaczeniu ponadregionalnym (które stanowią obszary o istotnym znaczeniu dla polityki przestrzennej kraju) oraz, w zależności od potrzeb, granice i zasady zagospodarowania obszarów funkcjonalnych o znaczeniu regionalnym (które stanowią obszary o istotnym znaczeniu dla polityki przestrzennej województwa).

¹⁵⁶ Dostępne na stronie www.kujawsko-pomorskie.pl w zakładce „planowanie strategiczne” oraz w archiwum K-PBPPIR we Włocławku

2.1. Obszary funkcjonalne o znaczeniu ponadregionalnym

2.1.1. Miejski obszar funkcjonalny ośrodków wojewódzkich Bydgoszczy i Torunia

Miejski obszar funkcjonalny ośrodków wojewódzkich - Bydgoszczy i Torunia zajmuje powierzchnię 3 744 km² (20,8% pow. województwa), z czego same miasta Bydgoszcz i Toruń 292 km² (7,8% OF). Zamieszkiwany jest przez 852 939 osób (40,9% ludności województwa). Miasta Bydgoszcz i Toruń skupiają 65,5% mieszkańców całego obszaru. Gęstość zaludnienia obszaru funkcjonalnego wynosi 228 os/km².

Dla tego obszaru sporządzony został Plan zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego ośrodków wojewódzkich Bydgoszczy i Torunia, stanowiący część Planu zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego.

Plan ten zawarty jest w Tomie II.

2.1.2. Wiejski obszar funkcjonalny wymagający wsparcia procesów rozwojowych

Wiejski obszar funkcjonalny wymagający wsparcia procesów rozwojowych¹⁵⁷ zajmuje powierzchnię 12 540 km² (69,8% pow. województwa). Zamieszkiwany jest przez 854 245 osób (40,9% ludności województwa). Gęstość zaludnienia obszaru funkcjonalnego wynosi 68 os/km².

Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego występują obszary wiejskie charakteryzujące się niskim stanem rozwoju społeczno-gospodarczego. Choć wynika to z nakładających się złożonych problemów, to głównym źródłem takiej sytuacji jest położenie w znacznej odległości od największych ośrodków miejskich regionu, co uniemożliwia korzystanie z impulsów rozwojowych generowanych przez te miasta lub brak możliwości finansowych czy społecznych dla zainicjowania postępu w oparciu o

Rysunek 33 Miejski obszar funkcjonalny ośrodków wojewódzkich - Bydgoszczy i Torunia

Rysunek 34 Wiejski obszar funkcjonalny wymagający wsparcia procesów rozwojowych

¹⁵⁷ obejmuje wszystkie gminy (wiejskie, miejsko-wiejskie i miejskie) znajdujące się poza granicami miejskich obszarów funkcjonalnych (ośrodków wojewódzkich, regionalnych i subregionalnego)

własny potencjał, np. gleby wysokich klas bonitacyjnych, walory przyrodnicze czy kulturowe.

Różnorodność przeszkód ograniczających ożywienie terenów wiejskich wynika z lokalnych uwarunkowań, dlatego w obrębie wiejskiego obszaru funkcjonalnego znajdują się tereny nie do końca jednorodne, odznaczające się pewną specyfiką. Dwa wyróżniają się tutaj szczególnie:

- wschodnia część województwa cechująca się szczególnie niskim stanem rozwoju społeczno-gospodarczego. Gminy znajdujące się w tej części regionu charakteryzują się depopulacją lub stagnacją, przy braku realnych szans dla zauważalnego wzrostu zaludnienia. Jest to spowodowane głównie emigracją mieszkańców na tereny bardziej atrakcyjne pod względem gospodarczym i społecznym, co z kolei powoduje zaburzenie struktur demograficznych i związany z tym brak aktywności gospodarczej znacznej części mieszkańców. Kumulują się tutaj problemy wysokiego bezrobocia, niskiego poziomu wykształcenia, dużego uzależnienia od systemu pomocy społecznej. Wszystkie te negatywne zjawiska spowalniają lub w wielu przypadkach poważnie ograniczają rozwój zarówno społeczny, jak i gospodarczy.
- zachodnia część województwa (region Pałuk i Krajny), charakteryzująca się wysokimi walorami przyrodniczymi i silnymi więzami kulturowymi. Ta część regionu, obok licznych obiektów i obszarów chronionych oraz znacznej powierzchni leśnej, to przede wszystkim miejsce kultywowania szczególnych w skali województwa tradycji, zwyczajów, kuchni, rękodzielnictwa.

2.1.3 Obszar funkcjonalny Światowy Rezerwat Biosfery „Bory Tucholskie”

Obszar funkcjonalny Światowy Rezerwat Biosfery „Bory Tucholskie” zajmuje powierzchnię 1 464 km² (8,1% pow. województwa). Zamieszkiwany jest przez około 50 500 osób (2,4% ludności województwa). Gęstość zaludnienia obszaru funkcjonalnego wynosi około 34 os/km².

Światowy Rezerwat Biosfery „Bory Tucholskie”, położony jest w północno-zachodniej części województwa, na terenie którego współwystępują liczne formy ochrony przyrody. Wśród nich najliczniejsze są rezerваты przyrody (15), ponadto dwa parki krajobrazowe, dwa obszary chronionego krajobrazu, jeden obszar specjalnej ochrony ptaków Natura 2000, cztery obszary Natura 2000 mające znaczenie dla Wspólnoty. Skutkuje to licznymi zakazami mającymi na celu ochronę walorów przyrodniczych i krajobrazowych, jednocześnie stwarzającymi ograniczenia dla swobodnej działalności społeczno-gospodarczej. Ze względu na wysokie walory przyrodnicze i krajobrazowe obszar ten jest predysponowany do rozwoju form działalności niekolizyjnych z potrzebami ochrony ekosystemów.

Rysunek 35 Obszar funkcjonalny Światowy Rezerwat Biosfery „Bory Tucholskie”

2.2. Obszary funkcjonalne o znaczeniu regionalnym

2.2.1. Miejski obszar funkcjonalny miasta Włocławka

Miejski obszar funkcjonalny miasta Włocławka zajmuje powierzchnię 820 km² (4,6% pow. województwa), z czego samo miasto 84 km² (10,2% OF). Zamieszkiwany jest przez 161 690 osób (7,8% ludności województwa). Miasto Włocławek (113 tys. os.) skupia 69,9% mieszkańców całego obszaru. Gęstość zaludnienia obszaru funkcjonalnego wynosi 197 os/km².

Charakter obszaru jest ściśle związany z oddziaływaniem ośrodka miejskiego na otaczającą przestrzeń. Należy podkreślić, iż oddziaływanie miasta mimo potencjału ludnościowego nie jest znaczne. Stosunkowo niski stopień urbanizacji społecznej i przestrzennej obszaru jest skutkiem wciąż bardzo dużego znaczenia funkcji rolniczej - to właśnie rolnictwo jest między innymi podstawą utrwalonych silnych związków Włocławka z obszarami otaczającymi. W ujęciu statystycznym najbardziej widoczne są powiązania w postaci codziennych dojazdów mieszkańców do pracy i szkół.

Włocławek, jako ośrodek regionalny, jest stymulatorem rozwoju społecznego i gospodarczego okalających go terenów. Jest najprężniej działającym ośrodkiem gospodarczym w południowo-wschodniej części województwa, w którym zaznacza się obecność dużych i średnich zakładów pracy. Dla otaczających go obszarów wiejskich (ale też małych miast) stanowi między innymi rynek zbytu produktów rolniczych i to zarówno dla konsumentów indywidualnych, jak i dla przemysłu rolno-spożywczego. Jest rynkiem pracy, w tym dla wykwalifikowanej kadry, miejscem kształcenia (we Włocławku istnieją szkoły ponadgimnazjalne i wyższe), miejscem realizacji usług wyższego rzędu (kino, teatr, handel wielkopowierzchniowy, sport, rozrywka, zdrowie i in.).

Obszary otaczające są zaś dla miasta Włocławek między innymi rynkiem pracy, rynkiem zbytu produktów przemysłowych, terenami rekreacji i wypoczynku. Związki te mają różny charakter i różne natężenie pomiędzy miastem a poszczególnymi gminami.

Strefa podmiejska Włocławka jest stosunkowo niewielka, a jej najintensywniej rozwijająca się część to teren gminy Fabianki. Czynnikiem hamującym kształtowanie się strefy podmiejskiej jest duży potencjał rolnictwa przejawiający się między innymi znaczącym udziałem w przestrzeni gleb wysokich klas bonitacyjnych i przez to ograniczający powstawanie zainwestowania o charakterze pozarolniczym. Potencjał społeczno-gospodarczy Włocławka pozwala jednak stwierdzić, że w stosunkowo krótkim okresie procesy urbanizacyjne w gminach otaczających nasiliły się i mogą doprowadzić do szeregu konfliktów przestrzennych na styku nowo wprowadzanych na te obszary funkcji mieszkaniowej i gospodarczej, a istniejącej już funkcji rolniczej.

Rysunek 36 Miejski obszar funkcjonalny miasta Włocławka

2.2.2. Miejski obszar funkcjonalny miasta Grudziądza

Miejski obszar funkcjonalny miasta Grudziądza zajmuje powierzchnię 666 km² (3,7% pow. województwa), z czego samo miasto 58 km² (8,7% OF). Zamieszkiwany jest przez 131 465 osób (6,3% ludności województwa). Miasto Grudziądz skupia 73,3% mieszkańców całego obszaru. Gęstość zaludnienia obszaru funkcjonalnego wynosi 197 os/km².

Charakter obszaru jest ściśle związany z oddziaływaniem ośrodka miejskiego na otaczającą przestrzeń. Należy podkreślić, iż oddziaływanie miasta ze względu na jego wielkość nie jest znaczne. Powiązania opierają się głównie na codziennej aktywności mieszkańców i mają charakter bardzo zróżnicowany (społeczny, gospodarczy, administracyjny i in.), przy czym najsilniej wyrażają się w dużych udziałach osób z gmin tworzących jego obszar funkcjonalny dojeżdżających codziennie do pracy do Grudziądza.

Rysunek 37 Obszar funkcjonalny miasta Grudziądza

Miasto Grudziądz, w którym przemysł przestał odgrywać znaczącą rolę, przekształca się w ośrodek administracyjno – usługowo – handlowy. Cechuje się bardzo dobrą dostępnością transportową, związaną z bliskością autostrady A1. Duży potencjał miasta związany jest również z występowaniem źródeł wód mineralnych w Maruszy, które stwarzają możliwość rozwoju oferty uzdrowiskowej i geotermalnej, a także realizacji turystyki rehabilitacyjno – zdrowotnej. Gminy ościenne w dużym stopniu uzależnione są od miasta Grudziądza, przede wszystkim w zakresie szkolnictwa ponadgimnazjalnego i usług wyższego rzędu. Gminy otaczające są naturalnym partnerem miasta w realizacji zadań publicznych i rozwijaniu infrastruktury podmiejskiej, terenami rekreacji i wypoczynku.

Strefa podmiejska Grudziądza wykształcona jest w niewielkim stopniu, szczególnego znaczenia nabiera więc prowadzenie racjonalnej gospodarki przestrzennej, która już na tym początkowym etapie kształtowania się strefy podmiejskiej, może zapobiec wielu problemom związanym z żywołowym i niekontrolowanym procesem suburbanizacji.

2.2.3. Miejski obszar funkcjonalny miasta Inowrocławia

Miejski obszar funkcjonalny miasta Inowrocławia zajmuje powierzchnię 202 km² (1,1% pow. województwa), z czego samo miasto 30 km² (14,9% OF). Zamieszkiwany jest przez 85 971 osób (4,1% ludności województwa). Miasto Inowrocław (74,3 tys. os.) skupia 86,5% mieszkańców całego obszaru. Gęstość zaludnienia obszaru funkcjonalnego wynosi 425 os/km².

Charakter obszaru jest ściśle związany z oddziaływaniem ośrodka miejskiego na otaczającą przestrzeń. Należy podkreślić, iż oddziaływanie miasta na obszary podmiejskie jest nieznaczne. Jest to spowodowane niewielkim rozmiarem ośrodka oraz, a właściwie przede wszystkim dużym potencjałem rolniczym gmin podmiejskich, które charakteryzują się wysoką przydatnością rolniczej przestrzeni produkcyjnej (wysokie klasy gruntów stanowią barierę w rozwoju działalności pozarolniczych) oraz tradycyjnie wysoką kulturą rolną.

Powiązania pomiędzy miastem a terenami otaczającymi opierają się głównie na codziennej aktywności mieszkańców i mają charakter bardzo zróżnicowany (społeczny, gospodarczy, administracyjny i in.), przy czym najsilniej wyrażają się w dużych udziałach osób dojeżdżających codziennie do pracy do Inowrocławia.

Miasto Inowrocław, mimo stosunkowo niedużej, w porównaniu z Grudziądem i Włocławkiem, liczby ludności jest silnym ośrodkiem usługowym i gospodarczym południowej części województwa. Ma tutaj miejsce koncentracja usług o charakterze kulturalnym i handlowym, zaznacza się także obecność średnich i dużych zakładów pracy. Miasto cechuje się również silnie rozwiniętą funkcją uzdrowską, która w dużym stopniu wpływa na organizację przestrzeni i wizerunek miasta. Ponadto pozostaje znaczącym węzłem transportu kolejowego.

Z uwagi na powyższe uwarunkowania, obszar funkcjonalny Inowrocławia pozostanie rejonem specyficznym, gdzie oddziaływanie miasta nie będzie się wiązać z ograniczaniem rolnictwa – a wręcz przeciwnie, miasto powinno stymulować rozwój tego sektora.

2.2.4. Obszar funkcjonalny Kujawy - wyspecjalizowana strefa gospodarcza dla rolnictwa

Obszar funkcjonalny Kujawy - wyspecjalizowana strefa gospodarcza dla rolnictwa zajmuje powierzchnię 5 365 km² (29,9% pow. województwa). Zamieszkiwany jest przez 453 208 osób (21,7% ludności województwa). Gęstość zaludnienia obszaru funkcjonalnego wynosi 84 os/km².

Kujawy to obszar w granicach województwa kujawsko-pomorskiego, który posiada największy potencjał rolniczy, ale jednocześnie odznacza się dużym niedoborem wody ograniczającym możliwości wykorzystania tego potencjału.

Potencjał rolniczy Kujaw to przede wszystkim występowanie gleb o wysokich walorach do produkcji roślinnej, wysoka kultura rolna, tradycje rolnicze i przetwórcze oraz

Rysunek 38 Obszar funkcjonalny miasta Inowrocław

Rysunek 39 Obszar funkcjonalny Kujawy – wyspecjalizowana strefa gospodarcza dla rolnictwa

duże powierzchnie użytków rolnych. Wszystkie te uwarunkowania kreują go jako obszar żywicielski regionu.

Wykorzystanie tego potencjału ogranicza niedobór wody w okresie wegetacyjnym, który jest efektem niskiej rocznej sumy opadów (jednej z najniższych w kraju) oraz stosunkowo wysokiej temperatury powietrza, zwłaszcza w okresie letnim (jednej z najwyższych w kraju). Efektem tego jest utrudniony wzrost roślin, co skutkuje obniżaniem plonów, niezależnie od jakości prowadzonych zabiegów agrotechnicznych. W latach o przeciętnej ilości opadów obniżenie potencjalnych plonów roślin uprawnych sięga, w zależności od gatunku, 20-40%, a w przypadku długotrwałych susz 40-60%. Długotrwałe odwodnienie prowadzi do stopniowej degradacji gleb, w tym do utraty przez nie walorów rolniczych.

Oprócz wspomnianego podstawowego problemu, identyfikuje się następujące, istotne zagrożenia: obniżenie poziomu wód gruntowych, utrudnienie realizacji melioracji nawadniających, nasilające się procesy erozji wietrznej gleb.

2.2.5. Obszar funkcjonalny Bory Tucholskie

Obszar funkcjonalny Bory Tucholskie zajmuje powierzchnię 3 340 km² (18,6% pow. województwa). Zamieszkiwany jest przez 189 646 osób (9,1% ludności województwa). Gęstość zaludnienia obszaru funkcjonalnego wynosi 57 os/km².

Obszar posiada szczególny potencjał, nie występujący w ogóle, lub w znacznie mniejszym natężeniu, w innych częściach województwa. Cechuje się specjalizacją gospodarczą wynikającą z posiadania rozległych terenów leśnych - gospodarka o charakterze leśno-rolniczym.

Obszar posiada predyspozycje do rozwoju turystyki rehabilitacyjno-zdrowotnej, stanowi dobrą lokalizację dla obiektów zaspokajających potrzeby starzejącego się społeczeństwa, między innymi domów spokojnej starości. Stwarza możliwość rozwoju tzw. sektora „srebrnej gospodarki” ukierunkowanego na aktywizację seniorów, dzięki czemu w obszarze tym mogą wykształcić się produkty generujące miejsca pracy i dochody. Dodatkowym atutem jest silnie rozwinięta tożsamość mieszkańców obszaru przejawiająca się między innymi dużą liczbą lokalnych twórców ludowych i utworzonych wiosek tematycznych.

Obszar cechuje się niską gęstością zaludnienia i słabym stanem rozwoju infrastruktury (zwłaszcza transportowej) – cechy te są konsekwencją bardzo wysokich wskaźników zalesienia. Wykorzystanie wskazanych potencjałów umożliwi rozwój gospodarczy niezależnie od tych ograniczeń.

Zgodnie ze Strategią rozwoju województwa w zasięgu obszaru funkcjonalnego planowana jest lokalizacja jednostek naukowo-badawczych (Narodowe Centrum Radioastronomii i Inżynierii Kosmicznej) oraz ośrodków medycznych świadczących usługi ochrony zdrowia z zakresu żywienia, stomatologii i aktywności fizycznej.

Rysunek 40 Obszar funkcjonalny Bory Tucholskie

2.2.6. Obszar funkcjonalny gospodarczego wykorzystania Wisły

Obszar funkcjonalny gospodarczego wykorzystania Wisły zajmuje powierzchnię 3 088 km² (17,2% pow. województwa). Zamieszkiwany jest przez 1 034 964 osób (49,6% ludności województwa). Gęstość zaludnienia obszaru funkcjonalnego wynosi 336 os/km².

Główną osią rozwoju obszaru jest rzeka Wisła, ale jego potencjał to również zasoby ludzkie. Obszar obejmuje 11 miast zamieszkałych przez 860 660 osób oraz 326 jednostek osadniczych wiejskich zamieszkałych przez 174 304 osoby. Wśród zlokalizowanych tutaj miast, cztery (Bydgoszcz, Toruń, Włocławek, Grudziądz) są największymi ośrodkami regionu, a Świecie znaczącym ośrodkiem przemysłowym województwa.

Rysunek 41 Obszar funkcjonalny gospodarczego wykorzystania Wisły

Planowana realizacja tak dużych przedsięwzięć jak budowa stopni wodnych oraz budowa terminala multimodalnego, wiąże się z bardzo dużym przekształceniem znacznego obszaru. Inwestycje te będą miały oddziaływanie nie tylko o zasięgu lokalnym, ale również regionalnym, do którego między innymi należą: szerszy rozwój i upowszechnienie transportu wodnego; aktywizacja gospodarcza obszarów położonych wzdłuż szlaku żeglugowego; zacieśnienie współpracy pomiędzy samorządami różnych szczebli w celu realizacji wspólnych inwestycji; poprawa stosunków wodnych na terenach rolniczych zagrożonych suszą i o obniżonych plonach; zapewnienie bezpieczeństwa technicznego konstrukcji istniejącego stopnia wodnego we Włocławku; zwiększenie bezpieczeństwa powodziowego; powstanie dodatkowego stabilnego systemowego źródła energii ekologicznej.

2.2.7. Obszar funkcjonalny aktywizacji gospodarczej korytarzy transportowych autostrady i dróg ekspresowych

Obszar funkcjonalny aktywizacji gospodarczej korytarzy transportowych autostrady i dróg ekspresowych zajmuje powierzchnię 6 659 km² (37,1 % pow. województwa). Zamieszkiwany jest przez 1 259 637 osób (60,4% ludności województwa). Gęstość zaludnienia obszaru funkcjonalnego wynosi 189 os/km².

Tereny leżące wzdłuż autostrady A1 oraz dróg ekspresowych S5 i S10, stanowiących element sieci transportowej korytarzy TEN-T, charakteryzują się bardzo dobrą dostępnością komunikacyjną, a zatem są atrakcyjne dla potencjalnych inwestorów. Często bowiem to właśnie dostępność komunikacyjna stanowi podstawowe kryterium wyboru lokalizacji inwestycji. Gminy zlokalizowane w korytarzu autostrady A1 i planowanej drogi ekspresowej S5, posiadają już dzisiaj bogatą ofertę terenów inwestycyjnych, w tym w obszarach przywęzłowych, najatrakcyjniejszych dla inwestycji. Stopień ich uzbrojenia w infrastrukturę techniczną jest zróżnicowany, część wymaga jeszcze znacznych nakładów.

Tereny inwestycyjne przygotowane dla potrzeb rozwoju lokalnego jak i zewnętrznego biznesu mają przede wszystkim generować nowe miejsca pracy. Należy zwrócić uwagę na zróżnicowanie zasięgu i intensywności oddziaływania węzłów zlokalizowanych na autostradzie A1 oraz zlokalizowanych na drogach ruchu przyspieszonego S5 i S10.

Rysunek 42 Obszar funkcjonalny aktywizacji gospodarczej korytarzy transportowych autostrady i dróg ekspresowych

Podsumowanie

Przeprowadzona kompleksowa analiza uwarunkowań zagospodarowania przestrzennego województwa prowadzi do wniosków mających kluczowe znaczenie dla planowania jego rozwoju.

Należy zwrócić uwagę na zróżnicowanie fizyczno-geograficzne przestrzeni województwa, które mimo iż jest jednostką stosunkowo niewielką (1,8 mln ha), cechuje się brakiem jednorodności przestrzeni. Różnice te są determinowane przez wielkie formy fizyczno-geograficzne, które określają kierunki użytkowania terenu i charakter działalności społeczno-gospodarczych. Budowa geologiczna i rzeźba terenu województwa nie stanowią barier dla zagospodarowania przestrzennego.

Największe powierzchnie (1,17 mln ha, czyli aż 65% powierzchni ogólnej) zajmują użytki rolne o zróżnicowanych warunkach oraz będących ich pochodną, zróżnicowanych kierunkach produkcji rolniczej. Niemal 430 tys. ha (co stanowi około 23,9% powierzchni województwa) zajmują tereny leśne - wartość ta sukcesywnie, choć w niezbyt szybkim tempie, się zwiększa. Koncentrują się one głównie w północno-zachodniej części województwa oraz w dolinie Wisły.

Z występowaniem lasów wiąże się duży potencjał przyrodniczy, leżący u podstaw objęcia znacznej części województwa systemem form ochrony przyrody (35,8% powierzchni województwa). Występujące na obszarze województwa, ważne w skali kraju, ostoje ptaków oraz korytarze ekologiczne migracji dużych ssaków, mogą stanowić ograniczenie dla rozwoju zabudowy oraz realizacji inwestycji transportowych. Pod względem rangi występujących form ochrony przyrody wyróżnia się część północna i północno-zachodnia województwa.

Podkreślić należy, że zróżnicowanie warunków fizyczno-geograficznych jest czynnikiem, który poprzez różnicowanie predyspozycji dla różnego rodzaju działalności w większym stopniu sprzyja rozwojowi województwa (pozwala na rozwój różnych funkcji społeczno-gospodarczych), a tylko w kilku aspektach go ogranicza. Doliny Wisły, Noteci, Brdy, Wdy, Drwęcy czy Osy lokalnie ograniczają dostępność przestrzenną terenów leżących na obu ich brzegach. Łąki Nadnoteckie są skuteczną przeszkodą ekspansji zabudowy podmiejskiej Bydgoszczy w kierunku południowo-zachodnim, rozległe tereny leśne w części północno-zachodniej regionu stanowią utrudnienia rozwoju systemów transportowych istotnych dla obsługi ludności i gospodarki.

Bardzo korzystnym uwarunkowaniem rozwoju jest charakter miejskiej sieci osadniczej. Specyficzną cechą województwa kujawsko-pomorskiego jest pełnienie roli ośrodków stołecznych przez dwa, centralnie położone i dobrze dostępne z terenu całego województwa, miasta. Łącznie Bydgoszcz i Toruń zamieszkuje prawie 27% ludności województwa – to jeden z najwyższych udziałów ośrodków stołecznych w ogólnej liczbie ludności województwa, stwarzający znacznej części mieszkańców łatwe warunki dostępu do usług regionalnych w miejscu zamieszkania. Ich centralne położenie stwarza potencjalnie bardzo dobre warunki dostępności do tych usług także pozostałym mieszkańcom. Łączny potencjał obydwu miast lokuje je na 5-8 pozycji wśród miast wojewódzkich, co jest dobrą przesłanką do dalszego kształtowania potencjału metropolitalnego. Korzystny jest także rozkład wielkościowy i rozkład przestrzenny tzw. „miast średnich” – Włocławka, Grudziądz i Inowrocławia. Mają one na celu aktywizację gospodarczą i obsługę ludności w obszarach swoich oddziaływań. Województwo cechuje się także, z wyjątkiem części północno-zachodniej, równomiernym rozkładem prawidłowo wyposażonych ośrodków powiatowych. W przypadku kilku powiatów wykształciły się ośrodki skupiające znaczący potencjał usług ponadlokalnych i pełniące rolę ośrodków uzupełniających dla ośrodków powiatowych, należą do nich Więcbork, Chełmża, Łasin,

Strzelno, Nowe, Szubin. Dzięki temu dobrze dostępne są usługi typowe dla każdego poziomu hierarchicznego mające wpływ na kształtowanie jakości warunków życia mieszkańców.

Wiejska sieć osadnicza jest znacznie silniej zróżnicowana i w pewnych rejonach województwa stanowi czynnik istotnie ograniczający możliwości rozwojowe. Duże rozdrobnienie osadnictwa obserwowane zwłaszcza w południowo-wschodniej części województwa, wpływa istotnie negatywnie na jakość warunków życia, możliwości rozwoju gospodarczego, a nawet stan środowiska – głównie poprzez znaczące koszty realizacji zadań własnych samorządów lokalnych. Charakter osadnictwa jest determinowany wpływami historyczno-kulturowymi, a zarówno pozytywne, jak i negatywne uwarunkowania mają bardzo trwałe charakter.

Uwagę zwraca rozwój stref podmiejskich wokół największych miast – wzrost liczby ludności, wzrost liczby mieszkań i wzrost powierzchni zurbanizowanych w okresie ostatnich 10 lat w części z tego typu gmin osiągnął kilkadziesiąt procent. W przypadku Bydgoszczy i Torunia efektem suburbanizacji trwającej już od kilku dekad są ukształtowane, w pełni rozwinięte, wielofunkcyjne, rozległe, sięgające nawet na ponad 25 km od centrów miast, strefy podmiejskie. Intensywna zabudowa rozwija się często w sposób nieplanowany, nieuporządkowany, bez odpowiedniego wyposażenia w infrastrukturę i usługi, przez co negatywnie wpływa na przekształcenia krajobrazu, ład przestrzenny i środowisko, a tym samym warunki życia mieszkańców. Procesy te są również wyraźnie widoczne wokół Włocławka, Grudziądza i Inowrocławia, choć tutaj nie są one tak długotrwałe, a zmiany przestrzenne tak rozległe.

Województwo cechuje się równomiernie rozwiniętą i dosyć gęstą siecią transportową, choć dostrzega się kilka jej mankamentów, które wpływają na ograniczanie możliwości rozwojowych. Do mocnych stron należy zaliczyć sieć dróg krajowych oraz linii kolejowych istotnych dla funkcjonowania kraju, zbiegających się w ośrodkach stołecznych, przechodzących przez miasta średnie oraz większość ośrodków powiatowych. Stwarza to dobre warunki dostępności w relacjach wewnętrznych oraz w bliskich relacjach międzyregionalnych (do sąsiednich województw). Stosunkowo gęsta sieć dróg wojewódzkich właściwie uzupełnia układ funkcjonalny dróg krajowych. Na poziomie poszczególnych powiatów właściwie rozwinięta jest sieć dróg znaczenia lokalnego. O istotnych lukach w rozwoju sieci można mówić tylko w przypadku północno-zachodniej części województwa, gdzie jej gęstość nie zapewnia odpowiednich warunków obsługi ludności i gospodarki. Mimo wielu zrealizowanych inwestycji nadal występuje duża potrzeba w zakresie budowy obwodnic, poprawy systemów transportowych w największych miastach i w relacjach z ich obszarami podmiejskimi oraz poprawy stanu technicznego dróg.

Wciąż zbyt mało jest dróg najwyższych rang, co ogranicza dostępność w dalszych relacjach międzyregionalnych i międzynarodowych. Jedyną jest obecnie autostrada A1, przystąpiono do budowy S5. Drogi niższych kategorii wciąż wymagają przebudowy dla osiągnięcia właściwego skomunikowania z autostradą i planowanymi drogami ekspresowymi, tak aby w pełni wykorzystać walor dostępności jaki one zapewnią.

Pod względem transportu kolejowego uwagę zwraca nierównomierny rozwój sieci oraz ich zróżnicowany stan techniczny. Tylko 20 z 52 miast województwa posiada regularne, całoroczne połączenia pasażerskie. Brak działań remontowych spowodował, że niemal połowa linii kolejowych wykazuje niedostateczny lub zaledwie dostateczny stan techniczny. Skutkuje to brakiem możliwości

organizacji szybkich przewozów międzyaglomeracyjnych¹⁵⁸, co istotnie ogranicza konkurencyjność województwa i jego ośrodków stołecznych.

Port lotniczy w Bydgoszczy, należy do sieci kompleksowej TEN-T, obsługuje międzynarodowe połączenia liniowe i czarterowe w ruchu pasażerskim oraz transport lotniczy cargo. Pod względem obsługiwanego ruchu jest jednym z mniejszych lotnisk w kraju. Przegrywa w konkurencji z lotniskami w Gdańsku, Poznaniu i Modlinie, które oferują znacznie szerszy zakres połączeń i są równie dobrze dostępne dla mieszkańców województwa jak port w Bydgoszczy.

Przez kujawsko-pomorskie przebiegają dwie z trzech prowadzących przez Polskę międzynarodowych dróg wodnych: E70 i E40. Ze względu na małe głębokości oraz brak odpowiedniej infrastruktury, niewykorzystane są potencjalnie bardzo duże, w wymiarze krajowym i międzynarodowym, możliwości transportowe rzek, zwłaszcza Wisły. Obserwowany dynamiczny rozwój portów Trójmiasta, głównie zwiększanie ilości towarów, które wymagają przetransportowania w głąb kraju, stwarza szansę na zmianę tej sytuacji oraz przyspieszenie realizacji śródlądowego portu przeładunkowego w rejonie Solca Kujawskiego -Bydgoszczy Łęgnowo. Budowa terminalna multimodalnego, węzła integrującego transport wodny, drogowy i kolejowy, spowoduje rozwój całkowicie nowej funkcji gospodarczej i stanowi szansę dla aktywizacji całej centralnej części województwa.

Istotnym problemem dla organizacji transportu zgodnie z nowoczesnymi tendencjami jest brak dostatecznie rozwiniętej infrastruktury integrującej systemy różnych rodzajów transportu. Dotyczy to szczególnie publicznego transportu zbiorowego, gdzie dostrzega się zwłaszcza brak powiązań stacji kolejowych z pozostałymi rodzajami transportu, ale także integracji Portu Lotniczego Bydgoszcz z transportem kolejowym i drogowym.

Województwo jest położone w przebiegu sieci infrastruktury technicznej, głównie energetycznej, znaczenia krajowego i międzynarodowego. Infrastruktura ta obecna jest w różnym natężeniu na terenie całego regionu (poza częścią północno-zachodnią), główny korytarz infrastrukturalny relacji wschód-zachód biegnie w południowej części województwa, a relacji północ-południe w części centralnej i północno-wschodniej. Sieci przesyłowe (elektroenergetyczne, gazowe, ropociągi) realizowane są niezależnie od planów samorządu województwa, stwarzając pewne ograniczenia w zagospodarowaniu przestrzeni województwa. Inwestycje te są jednak niezbędne dla poprawy bezpieczeństwa energetycznego zarówno województwa jak i kraju.

W kujawsko-pomorskim brak jest większych problemów związanych z dostawą energii elektrycznej o wymaganych parametrach. Z gazu przewodowego w głównej mierze korzystają mieszkańcy miast, tylko w 4 miastach nie jest dostępna sieć gazowa. Spośród 144 gmin województwa aż 57, położonych głównie w części wschodniej i południowo-wschodniej, nie korzysta z gazu przewodowego. Województwo charakteryzuje się wysokim, wyższym niż średnia dla kraju, wskaźnikiem zwodociągowania. W ostatnich latach poczyniono szereg inwestycji w zakresie gospodarki wodno-ściekowej, które znacznie zniwelowały różnice, przede wszystkim poprzez poprawę stanu w gminach dotąd najstarszych. Największa poprawa nastąpiła na obszarach wiejskich. Wciąż jednak na terenie województwa znajdują się gminy pozbawione sieci kanalizacyjnej

¹⁵⁸ Przewozy międzyaglomeracyjne (tzw. kwalifikowane) - połączenia kolejowe z postojami handlowymi w kluczowych miastach wojewódzkich lub ewentualnych punktach przesiadkowych pomiędzy tymi miastami oraz połączenia międzynarodowe z największymi ośrodkami państw sąsiadujących z Polską, realizowane przez szybkie pociągi zestawione z nowoczesnego taboru i oferujące wysoki standard podróży, w których obowiązuje całkowita rezerwacja miejsc. Wykonywane są na podstawie decyzji Prezesa UTK o przyznaniu otwartego dostępu i nie podlegają przepisom ustawy o publicznym transporcie zbiorowym. Przepisami tymi pozostają objęte przewozy międzynarodowe, których organizatorem jest minister właściwy do spraw transportu (za Słownik pojęć SRT, Załącznik nr 1 do Strategii Rozwoju Transportu do 2020 roku (z perspektywą do 2030 roku).

(najgorsza sytuacja ma miejsce we wschodniej i południowo-wschodniej części województwa). Pomimo to, wskaźnik skanalizowania kształtuje się powyżej średniej krajowej.

Kujawsko-pomorskie znajduje się w czołówce województw w zakresie produkcji energii z OZE i wyróżnia się wyraźną dywersyfikacją rodzajów instalacji. Jest jednocześnie obszarem intensywnej presji inwestycyjnej w zakresie elektrowni wiatrowych (od 2007 roku moc elektrowni wiatrowych w województwie wzrosła dziesięciokrotnie). Dostrzegając potrzebę dywersyfikacji źródeł zaopatrzenia w energię nie można jednak akceptować sytuacji konfliktowych związanych z funkcjonowaniem tych urządzeń. W małym stopniu rozwijają się biogazownie rolnicze, choć województwo, jako jedno z nielicznych, posiada korzystne warunki do ich rozwoju z uwagi na intensywne rolnictwo będące źródłem surowca do produkcji biogazu.

Kujawsko-pomorskie posiada na swoim terenie zakłady przemysłowe będące krajowymi liderami w wielu gałęziach przemysłu – chemicznym, spożywczym, elektromaszynowym, środków transportu, elektrotechnicznym i elektronicznym, drzewnym oraz celulozowo-papierniczym. Zdecydowana większość z nich funkcjonuje w czterech największych miastach województwa i w powiecie inowrocławskim. Potencjał ten wraz z dużym zapleczem naukowo-badawczym daje bardzo mocne podstawy do dalszego rozwoju województwa opartego na nowoczesnej i innowacyjnej gospodarce. W zakresie przedsiębiorczości pozarolniczej najkorzystniejszymi wskaźnikami charakteryzuje się obszar centralnej części województwa, natomiast naj słabszymi część północno-wschodnia i wschodnia. Oferta województwa w zakresie terenów inwestycyjnych jest bogata i obejmuje zarówno tereny greenfield jak i brownfield. Widoczny jest również rozwój różnorodnych form wspierania przedsiębiorczości. Powstały parki technologiczne, przemysłowe oraz specjalne strefy ekonomiczne, w których istnieje możliwość prowadzenia działalności gospodarczych na preferencyjnych warunkach. Istotnym wyzwaniem jest wykorzystanie do aktywizacji gospodarczej dobrze skomunikowanych, dużych obszarów inwestycyjnych przy węzłach autostrady A1, powstającej drogi ekspresowej S5 oraz planowanej S10.

Kujawsko-pomorskie należy do regionów kluczowych w produkcji rolnej w kraju. Aż 425 tys. ha (23,6% powierzchni województwa) stanowią gleby klas I-III, co sprawia, że mimo przeciętnej na tle kraju powierzchni użytków rolnych region jest na drugim miejscu w wielkości zbiorów zbóż i trzecim roślin przemysłowych. Tereny największych potencjałów rolniczych występują głównie w części południowej oraz środkowo-północnej województwa. Jednym z widocznych trendów jest wzrost liczby dużych gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 15 ha. Zdecydowanie wyróżnia się pod tym względem zachodnia część województwa. Dla pełnego wykorzystania tak znacznego potencjału produkcji rolnej kluczowy jest rozwój przetwórstwa rolno-spożywczego, tak by z dużego producenta płodów rolnych stać się wiodącym krajowym producentem żywności. Poważnym, wymagającym rozwiązania problemem jest występujący na Kujawach duży deficyt wody w okresie wegetacji roślin mający negatywny wpływ na wielkość plonów.

Województwo cechuje dosyć duża dostępność surowców mineralnych. Łącznie udokumentowano tu ponad 750 złóż ważnych zarówno dla celów lokalnych (w zdecydowanej większości piasków i żwirów), regionalnych, jak i dla krajowej gospodarki (węgiel brunatny i sól kamienna). Wydobycie soli kamiennej, wapieni i margli oraz piasków kwarcowych osiąga wartości, które plasują region na jednym z pierwszych miejsc w kraju.

Kujawsko-pomorskie należy do województw przeciętnych pod względem atrakcyjności turystycznej. Do głównych i zarazem najważniejszych ośrodków turystycznych województwa należą miasta Bydgoszcz i Toruń oraz Biskupin. W ostatnich latach wyraźnie widoczne są zmiany w preferencjach wypoczynkowych turystów - zmalała liczba wyjazdów długoterminowych na rzecz

wyjazdów krótszych, lecz częstszych, również połączonych z aktywnymi formami spędzania wolnego czasu. W dalszej perspektywie czasowej rozwój sektora turystyki na terenie województwa należy upatrywać w segmencie turystyki biznesowej, kongresowej, turystyki związanej z rozwojem osobistym, czyli tzw. turystyki szkoleniowej oraz w segmencie turystyki uzdrowskiej; wzrastać będzie zapotrzebowanie na ofertę dla ludności starszej. Wyjątkowe w skali kraju walory naturalne dla rozwoju turystyki wodnej oraz rekreacji i sportów wodnych (m.in. Bydgoski Węzeł Wodny, Zbiornik Włocławski, Zalew Koronowski) stwarzają szansę wykształcenia doskonale rozpoznawalnego i jednoznacznie identyfikowanego z województwem kujawsko-pomorskim produktu turystycznego.

Potencjałem istotnym dla rozwoju województwa jest bogactwo zasobów dziedzictwa kulturowego z największą ich liczbą w Toruniu, mieście którego historyczny układ przestrzenny został wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, ze znacznym ich nagromadzeniem w dolinie rzeki Wisły oraz pojedynczymi cennymi obiektami o randze ponadregionalnej rozmieszczonymi na przestrzeni całego województwa. Zasobem, który należy chronić przed degradacją i dysharmonią, wywołaną między innymi poprzez niedostatecznie kontrolowany rozwój zabudowy, wprowadzanie obcej stylistycznie dla danego terenu architektury, wprowadzanie dysharmonijnych dominant krajobrazowych czy naruszanie naturalnej rzeźby terenu jest historycznie ukształtowana przestrzeń województwa. Miejscami o wyjątkowej wartości obiektów zabytkowych powiązanych harmonijnie z cennym krajobrazem przyrodniczym naturalnym bądź komponowanym tworzącym zwartą, dającą się wyodrębnić strukturę są doliny rzek Wisły, Drwęcy, Noteci, Osy, Lutryny, Zgłowiączki, Brdy i Wdy jak również wybrane obszary historycznych ziem chełmińskiej i dobrzyńskiej, Kujaw, Kociewia, Krajny, Pałuk i Borów Tucholskich.

Kujawsko-pomorskie wykazuje się szczególną specjalizacją w lecznictwie uzdrowskim – posiada na swym terenie trzy miejscowości uzdrowskie (Ciechocinek, Inowrocław, Wieniec Zdrój), zajmuje drugą lokatę i skupia kilkanaście procent ogólnokrajowego potencjału. Ciechocinek i Inowrocław należą do grupy największych uzdrowsk nizinnych w kraju.

Wśród ważnych ograniczeń rozwoju wskazać należy zagrożenie powodziowe występujące zwłaszcza w dolinie Wisły, ale na mniejszą skalę również w dolinach innych rzek. Poprawę sytuacji w dolinie Wisły można osiągnąć poprzez kompleksowe działania na rzecz jej zagospodarowania (wykorzystanie energetyczne, transportowe, dla systemu nawodnień, turystyczne), łącznie z realizacją kolejnych stopni wodnych.

W kształtowaniu zagospodarowania ograniczenia stanowią mogą tereny zamknięte, zwłaszcza wojskowe, rozlokowane w różnych miejscach w województwie, dla których konieczne może być ustalenie stref ochronnych. Nadmienić należy, że Bydgoszcz jest jedynym miastem w kraju, w którym swoją siedzibę mają instytucje Sojuszu Północnoatlantyckiego. Jest też jednym z dwóch centrów szkoleniowych Sił Sojuszniczych na świecie.

Kujawsko-pomorskie sąsiaduje z pięcioma województwami. Wśród istotnych problemów, które wynikają z polityki tych województw należy wymienić: oddziaływanie eksploatacji węgla brunatnego prowadzonej na terenie województwa wielkopolskiego i plany poszerzenia obszaru eksploatacji na województwo kujawsko-pomorskie oraz konieczność wytrasowania przebiegu planowanej drogi ekspresowej S10 na wschód od Torunia, w kierunku Warszawy, z uwzględnieniem jej dalszego przebiegu w województwie mazowieckim. Stolicy czterech sąsiednich województw: Warszawa, Łódź, Gdańsk i Poznań, to bardzo silne ośrodki miejskie, z którymi Bydgoszcz i Toruń konkurują o mieszkańców i inwestorów.

Podsumowując, należy stwierdzić, że w przestrzeni województwa obecne są zarówno cechy wpływające pozytywnie na jego spójność funkcjonalno-przestrzenną, jak też cechy istotnie tę przestrzeń różnicującą. Podkreślić jednak należy dużą zdolność przestrzeni województwa do realizacji zróżnicowanych funkcji - społecznych, gospodarczych, transportowych, infrastrukturalnych, turystycznych, kulturowych i przyrodniczych. Jest to bardzo istotne, ponieważ w planowanej perspektywie realizacji Planu spodziewać się należy zaistnienia szeregu zjawisk, będących konsekwencją szeroko rozumianego rozwoju cywilizacyjnego, które będą w sposób bezpośredni lub pośredni wpływać na zagospodarowanie przestrzeni województwa kujawsko-pomorskiego.

Coraz większe znaczenie dla konkurencyjności regionów, a szczególnie duże znaczenie dla rozwoju kujawsko-pomorskiego (ze względu na duże deficyty w tej dziedzinie) będzie mieć rozwój społeczny, rozumiany jako zasadnicza zmiana postaw społecznych, mająca na celu zwiększenie poziomu wykształcenia, kompetencji, wiedzy, umiejętności, zwiększenie poziomu aktywności i zaangażowania społecznego, poprawę stanu zdrowia. Drugim, niezwykle ważnym uwarunkowaniem jest prognoza demograficzna, zakładająca z jednej strony spadek ogólnej liczby mieszkańców, a z drugiej znaczące zmiany w strukturze wieku, polegające przede wszystkim na znaczącym wzroście liczby i udziału ludności starszej. Procesy te skutkować będą, głównie jednak na poziomie lokalnym, rozwojem pozbawionej barier architektonicznych infrastruktury społecznej, łatwo dostępnych przestrzeni publicznych i miejsc rekreacji. Wzrastać będzie zapotrzebowanie na usługi zdrowotne, w tym uzdrowiskowe, co rysuje przed kujawsko-pomorskimi uzdrowiskami korzystne perspektywy rozwoju. Pośrednią konsekwencją zmian mentalności będzie coraz wyższa świadomość ekologiczna i przykładanie coraz większej wagi do zagadnień ładu przestrzennego i estetyki zagospodarowania, co w dłuższym okresie będzie skutkować pozytywnymi zmianami w zagospodarowaniu przestrzennym.

Zidentyfikowane na etapie uwarunkowań, a przybliżone powyżej potencjały i problemy rozwoju regionu, stały się podstawą do określenia obszarów funkcjonalnych, których prawidłowy rozwój wymaga koordynacji polityki przestrzennej na wszystkich poziomach. Wskazanie tych obszarów to również kontynuacja idei terytorializacji polityki przestrzennej zainicjowanej ustaleniami Strategii Rozwoju Województwa Plan Modernizacji 2020+ oraz częściowo już realizowanej poprzez stosowne zapisy w Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Kujawsko-Pomorskiego 2014-2020.

CELE I ZASADY ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

Plan jest dokumentem określającym kierunki zagospodarowania przestrzennego warunkujące osiągnięcie celów rozwoju określonych w Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+ (SRW) przyjętej uchwałą nr XLI/693/13 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 21 października 2013 r. Obydwa dokumenty powinny być, w zakresie określania celów i kierunków rozwoju województwa, w pełni zgodne pod względem merytorycznym oraz komplementarne pod względem zakresu zagadnień, których dotyczą. Specyfika obydwu opracowań powoduje, że znaczna część zagadnień istotnych dla rozwoju województwa jest wspólna dla zakresu planu oraz strategii. Strategia obejmuje także szereg zagadnień nie wpływających na kształtowanie przestrzeni, (a więc nie uwzględnianych w planie), a plan obejmuje także pewne aspekty problematyki kształtowania przestrzeni, które nie są istotne dla planowania strategicznego.

W Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020 - Plan Modernizacji 2020+ wskazane zostały cztery priorytety rozwoju województwa:

- Konkurencyjna gospodarka
- Modernizacja przestrzeni miast i wsi
- Silna Metropolia
- Nowoczesne Społeczeństwo

oraz osiem celów strategicznych:

- Gospodarka i miejsca pracy
- Aktywne społeczeństwo i sprawne usługi
- Dostępność i spójność
- Innowacyjność
- Nowoczesny sektor rolno-spożywczy
- Bezpieczeństwo
- Sprawne zarządzanie
- Tożsamość i dziedzictwo

W nawiązaniu do wskazanych w SRW celów i priorytetów sformułowano cel główny Planu zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego:

zbudowanie struktur funkcjonalno-przestrzennych wzmacniających pozycję regionu oraz zapewniających wysoką jakość warunków życia jego mieszkańcom

Cel ten rozumiany jest jako zwiększenie konkurencyjności regionu w wymiarze krajowym i europejskim, oraz osiągnięcie wysokich standardów życia jego mieszkańców jako pochodnej walorów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego, atrakcyjnej i bezpiecznej przestrzeni, sprawnych systemów infrastruktury technicznej i transportowej, zapewniających dogodnie powiązania zewnętrzne oraz integrujących zagospodarowanie obszaru województwa.

W Planie zagospodarowania przestrzennego województwa określono następujące cele szczegółowe, pozwalające na usystematyzowanie działań prowadzonych dla osiągnięcia celu głównego:

- 1. Wysoka jakość przestrzeni dla mieszkańców**
- 2. Przestrzeń atrakcyjna dla gospodarki**
- 3. Właściwie ukształtowane systemy transportowe i infrastrukturalne**

4. Chronione zasoby i wysoka jakość środowiska

5. Wykorzystane potencjały w obszarach funkcjonalnych

6. Bezpieczeństwo oraz zminimalizowane zagrożenia i konflikty przestrzenne

Cele zapisane zostały w trybie dokonanym i określają pożądany do osiągnięcia stan. Należy jednak mieć na uwadze, że są to cele horyzontalne, częściowo tylko możliwe do uzyskania w założonej perspektywie Planu (2030 rok). Zakłada się jednak, że ustalenia Planu w maksymalnym możliwym stopniu będą przybliżać województwo do stanu określonego ww. celami.

Cele zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego określone w Planie zagospodarowania przestrzennego, są zgodne z ogólnymi założeniami polityki przestrzennej i strategicznej Państwa.¹⁵⁹

Główne zasady obowiązujące przy realizacji ustaleń Planu

Realizacja Planu przebiegać będzie z respektowaniem niżej wymienionych zasad głównych, które muszą być przestrzegane w każdym podejmowanym działaniu:

Zasada zrównoważonego rozwoju¹⁶⁰

polegająca na integrowaniu działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb lokalnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń,

Zasada ładu przestrzennego¹⁶¹

polegająca na takim ukształtowaniu przestrzeni, które tworzy harmonijną całość oraz uwzględnia w uporządkowanych relacjach wszelkie uwarunkowania i wymagania funkcjonalne, społeczno-gospodarcze, środowiskowe, kulturowe oraz kompozycyjno-estetyczne,

Zasada wykorzystania istniejących potencjałów

polegająca na poszukiwaniu charakterystycznych, wyróżniających poszczególne obszary potencjałów, a następnie wspieraniu i koordynacji działań umożliwiających ich rozwój lub optymalne wykorzystanie,

Zasada minimalizowania występujących problemów

polegająca na wspieraniu i koordynacji działań służących eliminacji zjawisk negatywnie wpływających na rozwój przestrzenny i społeczno-gospodarczy regionu, jakość życia mieszkańców i funkcjonowanie środowiska,

Zasada wykorzystania zewnętrznych powiązań funkcjonalnych

polegająca na podejmowaniu współpracy z sąsiednimi województwami i ich głównymi ośrodkami oraz organami państwa w planowaniu i realizacji przedsięwzięć, zwłaszcza podnoszących konkurencyjność i pozycję regionu,

¹⁵⁹ określonymi w koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju 2030 oraz strategii na rzecz odpowiedzialnego rozwoju kraju

¹⁶⁰ pojęcie „zrównoważonego rozwoju” zgodnie z art. 3 pkt 50 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska

¹⁶¹ pojęcie „ładu przestrzennego” zgodnie z art. 2 pkt 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym

Zasada wzmacniania spójności przestrzennej województwa

polegająca na integrowaniu działań samorządów różnych szczebli, w realizacji przedsięwzięć integrujących przestrzeń regionu, służących z jednej strony wzmacnianiu potencjału społeczno-gospodarczego silnych ośrodków miejskich jak również, z drugiej strony, zmniejszaniu dysproporcji w poziomie rozwoju poszczególnych części województwa i wzmacniających lokalną tożsamość.

Określone cele będą realizowane z zachowaniem wyżej wymienionych głównych zasad, na podstawie koncepcji kształtowania zagospodarowania przestrzennego województwa, za pomocą ustaleń planu składających się z kierunków polityki i zdefiniowanych w niej działań.

KONCEPCJA KSZTAŁTOWANIA ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA

Koncepcja kształtowania zagospodarowania przestrzennego województwa to ogólny plan działań zmierzających do ukształtowania przestrzeni województwa, w sposób umożliwiający realizację celu głównego Planu, wynikającego bezpośrednio z celów nakreślonych w Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+.

Z uwagi na bezpośrednie powiązania rozwoju województwa z rozwojem kraju, dla planowania zagospodarowania przestrzennego województwa przyjęto horyzont roku 2030, a więc tożsamy z określonym w Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030.

Ostateczna koncepcja kształtowania zagospodarowania przestrzennego województwa sformułowana została w oparciu o wariantowe scenariusze rozwoju tworzone na etapie jej opracowania. Niezmiennym było założenie, że wpływ na realizację celu głównego Planu mają zarówno polityka prowadzona przez samorząd województwa jak i czynniki zewnętrzne.

Działania w sferze czynników zewnętrznych znajdują się poza bezpośrednim wpływem samorządu województwa, choć na niektóre z nich może on reagować, prowadząc odpowiednią politykę, umożliwiającą wykorzystywanie pojawiających się szans lub minimalizowanie zagrożeń. Należą do nich ustalenia wynikające z polityki państwa zawarte w dokumentach rządowych oraz polityka prowadzona przez samorządy województw sąsiednich.

Konstruując koncepcję kształtowania zagospodarowania przestrzennego województwa uwzględniono ww. podział czynników, dlatego też najważniejsze działania zostały przedstawione na trzech płaszczyznach:

1. wynikającej z kompetencji samorządu województwa w kreowaniu przestrzeni województwa,
2. wynikającej z polityki krajowej, polityki województw sąsiednich oraz z możliwości i aspiracji samorządu województwa,
3. dotyczącej obszarów funkcjonalnych.

Niezwykle trudno jest postawić wyraźną granicę między dwoma pierwszymi płaszczyznami. Zarówno polityka województwa jak i polityka rządu czy województw ościennych wpływają na siebie nawzajem, a podejmowane decyzje stanowią często odpowiedź na działania pozostałych

podmiotów. Trzecia płaszczyzna natomiast wynika z roli przypisanej określonym w trakcie prac nad planem obszarom funkcjonalnym, jako obszarom o istotnych problemach bądź potencjałach mających znaczący wpływ na rozwój nie tylko województwa, ale również kraju. W przypadku obszarów funkcjonalnych o znaczeniu ponadregionalnym realizacja zamierzeń zależy będzie od współpracy władz samorządowych z województwami sąsiednimi i rządem. Tak więc wszystkie te trzy płaszczyzny mają na siebie wzajemny wpływ lub się przenikają i dopiero właściwe ich powiązanie może przynieść wymierne efekty.

Osią przewodnią Planu jest założenie rozwiązywania problemów i wykorzystywania potencjałów, zarówno w aspekcie oczekiwań dotyczących rozwoju społecznego (kształtowania jakości warunków życia mieszkańców) jak i rozwoju gospodarczego (wzmacniania pozycji regionu), z uwzględnieniem racjonalnego wykorzystywania, ochrony oraz odnowy zasobów środowiska.

Koncepcja przedstawiona została w formie graficznej na trzech planszach, zgodnie z powyższym podziałem. Zawiera prezentację wybranych, najważniejszych i możliwych do przedstawienia w tej formie, działań. Uszczegółowienie zawarte jest w dalszej części Planu.

Na płaszczyźnie wynikającej z kompetencji samorządu województwa wskazano działania służące wzmacnianiu spójności województwa oraz służące wykorzystaniu potencjałów lub minimalizowaniu ograniczeń rozwoju:

- działania zmierzające do **właściwego funkcjonowania sieci osadniczej województwa** poprzez kształtowanie hierarchii tej sieci i wzmacnianie powiązań pomiędzy jej elementami;
- **wspieranie rozwoju obszarów wiejskich** zgodnie z ich potencjałem endogenicznym;
- **kształtowanie systemu obszarów chronionych**, zmierzające do zabezpieczenia obszarów cennych przyrodniczo, kulturowo i krajobrazowo przed niekorzystnym zagospodarowaniem;
- **wzmacnianie rozwoju społeczno-gospodarczego** w oparciu o dotychczas nie w pełni wykorzystane walory;
- **poprawa powiązań transportowych i ich standardów**, zwłaszcza zwiększających spójność województwa, zapewniających sprawne i szybkie dotarcie do głównych ośrodków miejskich i miast powiatowych;
- **kształtowanie systemu sieci przesyłowych** polegające na racjonalnym gospodarowaniu przestrzenią, poprzez ograniczanie lokalizowania nowych sieci do istniejących już korytarzy infrastrukturalnych;
- **minimalizowanie zagrożeń i konfliktów** wynikających z lokalizowania obiektów o charakterze wielkoskalowym, uciążliwych dla środowiska i mieszkańców.

Na płaszczyźnie drugiej, wynikającej z polityki krajowej, polityki województw sąsiednich oraz aspiracji samorządu województwa zaimplementowano ustalenia, wynikające z dokumentów wyższego rzędu:

- **hierarchię sieci osadniczej¹⁶²:**

Bydgoszcz i Toruń stanowią element sieci głównych miast Polski (ośrodków metropolitalnych).

Rozwój funkcji metropolitalnych postrzega się jako jeden z głównych czynników konkurencyjności regionu i jego zdolności do funkcjonowania jako równorzędnego partnera w krajowej i europejskiej polityce regionalnej, stąd stymulowanie ich rozwoju zalicza się również do priorytetów rozwoju województwa.

Włocławek i Grudziądz postrzegane są jako ośrodki regionalne, posiadające duży potencjał, stanowiące ważny element równoważenia rozwoju kraju.

Inowrocław wskazany jako ośrodek subregionalny, uzupełniający sieć głównych miast¹⁶³.

Funkcjonalne połączenie Bydgoszczy i Torunia z innymi ośrodkami wojewódzkimi w kraju, a także z największymi miastami w województwie, wzmacnia potencjał sieci metropolii, a jednocześnie daje impuls rozwojowy słabszym obszarom, położonym w większej odległości od głównych ośrodków;

- **sieci drogowe, kolejowe, terminal multimodalny i lotnisko** będące elementem ważnych powiązań w skali europejskiej – sieci TEN-T zakładającej integrację różnych rodzajów transportu. Stanowią one o dostępności województwa w powiązaniach międzyregionalnych i międzynarodowych;

- **kompleksowe zagospodarowanie rzek**

Planowana odbudowa śródlądowych dróg wodnych w Polsce¹⁶⁴ oznacza nie tylko przywrócenie żeglowności rzek, ale również wiele innych efektów. W przypadku kujawsko-pomorskiego należą do nich: budowa terminala multimodalnego (dla integracji transportu wodnego z innymi formami transportu), budowa kolejnych stopni wodnych na Wiśle, produkcja energii odnawialnej, podniesienie bezpieczeństwa powodziowego, a także możliwość rozwoju funkcji turystycznej i rekreacyjnej, w tym kształtowania przestrzeni publicznych zgodnie z powszechnym trendem rewitalizacji terenów nadbrzeżnych;

oraz **korytarze infrastrukturalne** obejmujące istniejące sieci przesyłowe wraz z ich strefami oddziaływania, które mocno ingerują w przestrzeń, ograniczając możliwości jej zagospodarowania.

Wskazano działania zmierzające do wykorzystania posiadanych atutów, dla poprawy konkurencyjności województwa, budujących jego wizerunek, wpływających na rozpoznawalność:

- **wspieranie rozwoju uzdrowisk,**
- **zagospodarowanie Zbiornika Włocławskiego** – jako centrum sportowo-rekreacyjno-wypoczynkowego o znaczeniu ponadregionalnym,

¹⁶² zgodnie z Koncepcją Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

¹⁶³ KPZK 2030 wskazuje Inowrocław wśród miast określonych jako „Potencjalne ośrodki subregionalne wyznaczone w pzpww przez samorządy województw”

¹⁶⁴ „Założenia do planów rozwoju śródlądowych dróg wodnych w Polsce na lata 2016–2020 z perspektywą do roku 2030” (Uchwała Nr 79 Rady Ministrów z dnia 22 lipca 2016 r., M.P. z 2016 r. poz. 711). Wśród inwestycji wymienionych w tym dokumencie do zrealizowania w perspektywie krótkoterminowej (do 2020 r.) wymienione jest pilne rozpoczęcie budowy stopnia wodnego na Wiśle poniżej Włocławka, a w perspektywie do roku 2030 rozpoczęcie budowy kaskady Wisły – od Warszawy do Gdańska oraz budowa co najmniej dwóch głównych centrów logistycznych (jako przykładowe lokalizacje wskazano w tym dokumencie Bydgoszcz i Warszawę)

- **wzmacnianie roli obiektów i obszarów zabytkowych o znacznych wartościach w skali kraju i międzynarodowej** –Torunia, Chełmna, Biskupina,
- **wspieranie działań na rzecz budowy Radioteleskopu Hevelius** - Narodowego Centrum Radioastronomii i Inżynierii Kosmicznej,
- **wspieranie rozwoju sektora rolno-spożywczego** na bazie bardzo wysokiego potencjału gruntów rolnych i tradycyjnie wysokiej kultury rolnej.

Wskazano również na potrzebę **ochrony złóż kopalin o znaczeniu ogólnokrajowym** tj. złoża węgla brunatnego „Nakło” i złóż soli kamiennej „Damastawek” i „Lubień”, aby umożliwić ich późniejsze ewentualne wydobycie.

Na płaszczyźnie trzeciej, wskazano określone Uchwałą Nr 30/1135/16 Zarządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 27 lipca 2016 r. **obszary funkcjonalne**:

1) o znaczeniu ponadregionalnym:

- Miejski obszar funkcjonalny ośrodków wojewódzkich – Bydgoszczy i Torunia,
- Wiejski obszar funkcjonalny wymagający wsparcia procesów rozwojowych,
- Obszar funkcjonalny Światowy Rezerwat Biosfery „Bory Tucholskie”,

2) o znaczeniu regionalnym:

- Miejski obszar funkcjonalny miasta Włocławka,
- Miejski obszar funkcjonalny miasta Grudziądz,
- Miejski obszar funkcjonalny miasta Inowrocławia,
- Obszar funkcjonalny Kujawy – wyspecjalizowana strefa gospodarcza dla rolnictwa,
- Obszar funkcjonalny Bory Tucholskie,
- Obszar funkcjonalny gospodarczego wykorzystania Wisły,
- Obszar funkcjonalny aktywizacji gospodarczej korytarzy transportowych autostrady i dróg ekspresowych.

Dla rozwiązania występujących w nich problemów lub wykorzystania istniejących potencjałów, w Planie zawarte zostały dedykowane dla tych obszarów zasady zagospodarowania, pozwalające na uzyskanie jak najlepszego efektu. Będą one musiały być przestrzegane w działaniach samorządów niższych szczebli.

Koncepcja nie zawiera elementów będących domeną planowania na niższych poziomach, wskazuje jedynie obszary, na których niezbędna jest koordynacja polityk przestrzennych.

Koncepcja sporządzona została w oparciu o aktualne uwarunkowania, obserwowane trendy oraz dostępne prognozy. Należy podkreślić, że określa ona ogólne ramy rozwoju województwa, formułując tylko podstawowe założenia rozwoju, umożliwiające osadzanie w nich bardziej szczegółowych zamierzeń z zakresu kształtowania zagospodarowania województwa.

KIERUNKI POLITYKI PRZESTRZENNEJ

Kierunki polityki przestrzennej stanowią deklarację Samorządu Województwa do określonego sposobu postępowania dla realizacji i osiągnięcia przyjętych celów. Przyporządkowane kierunkom działania obejmują oprócz inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym¹⁶⁵ przedsięwzięcia wynikające z obowiązujących w województwie dokumentów programowych i istotne z punktu widzenia nakreślonych celów zgłoszone do Planu przez poszczególne organy i instytucje, które po weryfikacji, uznano za odpowiadające zakresowi planu zagospodarowania przestrzennego województwa. Mając na uwadze, iż prawidłowa realizacja polityki przestrzennej wymaga współdziałania na wszystkich szczeblach samorządu, wskazano zalecenia dla samorządów lokalnych, do respektowania w podejmowanych przez nie działaniach i opracowaniach planistycznych.

I. Wysoka jakość przestrzeni dla mieszkańców

Występująca na danym obszarze jakość przestrzeni ma ścisły wpływ na jakość warunków życia, zadowolenie mieszkańców, ich identyfikowanie się z miejscem, w którym żyją. Ma również znaczący wpływ na decyzje ludzi związane z wyborem miejsca zamieszkania, nauki czy pracy. Kształtowana jest przez działania podejmowane na różnych poziomach zarządzania i w różnych sferach (społecznej, gospodarczej, środowiskowej). Budowanie wysokiej jakości przestrzeni dla mieszkańców województwa polegać będzie na kształtowaniu struktur funkcjonalno-przestrzennych, zapewniających jak najlepszą dostępność do infrastruktury społecznej, technicznej i transportowej.

I.1. Kształtowanie miast – ośrodków rozwoju i ich powiązań funkcjonalnych

Zapewnianie szans rozwojowych mieszkańcom regionu będzie odbywać się poprzez prawidłowe kształtowanie miast – ośrodków rozwoju i ich powiązań funkcjonalnych. Oznacza to kształtowanie potencjału poszczególnych miast stosownie do ich miejsc w hierarchii sieci osadniczej województwa oraz rozwój powiązań społecznych i gospodarczych pomiędzy miastami w regionie.

Obecnie sieć osadniczą województwa należy uznać za dobrze ukształtowaną, co zapewnia mieszkańcom dogodny dostęp do usług. Poprawy wymaga jednak jej funkcjonowanie w taki sposób, aby poszczególne ośrodki miejskie, w zależności od przypisanej im rangi, w prawidłowy sposób spełniały swoją rolę wobec mieszkańców regionu. Wzmocnienia wymagają ośrodki wojewódzkie Bydgoszcz i Toruń oraz największe miasta w regionu: Włocławek, Grudziądz i Inowrocław, które są miejscami koncentracji funkcji gospodarczych, administracyjnych, społecznych i kulturalnych.

Polityka rozwoju województwa, w tym szczególnie polityka przestrzenna, będzie polegała na utrzymaniu istniejącej, korzystnej struktury osadniczej regionu oraz na kształtowaniu hierarchii sieci osadniczej w taki sposób, aby zapewnić prawidłową obsługę mieszkańców województwa. Głównym elementem ukształtowanej sieci osadniczej będą miasta będące ośrodkami rozwoju, centrami, z których rozprzestrzenia się wiedza na otaczające je tereny wiejskie. Odpowiednie kształtowanie ośrodków, na wszystkich wskazanych poziomach hierarchii, wraz z rozwojem powiązań funkcjonalnych i transportowych, w tym transportem zbiorowym, wpłynie na poprawę dostępu mieszkańców całego województwa do usług realizujących potrzeby o różnicowanym charakterze i standardzie.

¹⁶⁵ O których mowa w art. 39 ust. 5 upzp

Określa się następującą hierarchię sieci osadniczej w województwie kujawsko-pomorskim:

- ośrodki wojewódzkie - Bydgoszcz i Toruń
miasta te, w polityce krajowej¹⁶⁶, w perspektywie 2030, widziane są łącznie jako element krajowej metropolii sieciowej (duopol),
- ośrodki uzupełniające ośrodki wojewódzkie – Włocławek, Grudziądz i Inowrocław
miasta Włocławek i Grudziądz w polityce krajowej wskazywane są jako ośrodki regionalne, Inowrocław jako ośrodek subregionalny,
- ośrodki powiatowe – stolice powiatów (Aleksandrów Kujawski, Brodnica, Chełmno, Golub-Dobrzyń, Lipno, Mogilno, Nakło nad Notecią, Radziejów, Rypin, Sępólno Krajeńskie, Świecie, Tuchola, Wąbrzeźno, Żnin),
- ośrodki uzupełniające ośrodki powiatowe (Więcbork, Chełmża, Łasin, Strzelno, Nowe, Szubin),
- ośrodki lokalne - pozostałe miasta i miejscowości stanowiące siedziby gmin, nie zaliczone do wyższych poziomów hierarchicznych.

Najniższe szczeble w tej hierarchii zajmują ośrodki uzupełniające ośrodki gminne, a następnie wsie elementarne. Nie są one przedmiotem ustaleń Planu.

Kształtowanie sieci osadniczej w województwie polegać będzie na wzmacnianiu potencjałów miast oraz wyposażaniu ich w instytucje obsługi mieszkańców, stosownie do ich określonej powyżej rangi w systemie osadniczym, a także wzmacnianiu powiązań funkcjonalnych:

- ośrodki wojewódzkie - Bydgoszcz i Toruń

Ich obecny potencjał będzie wzmacniany w zakresie funkcji metropolitalnych (ponadregionalnych) jak również usług o charakterze regionalnym, poprawiających zdolność obsługi mieszkańców i gospodarki regionu. Szczegółowe rozwiązania zawarte są w tomie II *Plan miejskiego obszaru funkcjonalnego ośrodków wojewódzkich Bydgoszczy i Torunia*.

- ośrodki uzupełniające ośrodki wojewódzkie – Włocławek, Grudziądz i Inowrocław

O roli tych miast w gospodarce regionu decyduje między innymi przemysł, który wpływa na poziom zatrudnienia, siłę nabywczą ludności, rozrastanie się miast, a tym samym zagospodarowanie przestrzenne również obszarów położonych w zasięgu ich oddziaływania.

Miasta te, a szczególnie Grudziądz i Włocławek, wymagają szczególnego wsparcia w rozwoju funkcji gospodarczych, które utraciły w wyniku przemian ustrojowych. Mogą one skorzystać z dedykowanego miastom średnim wsparcia z krajowych programów operacyjnych zarządzanych przez Ministerstwo Rozwoju¹⁶⁷. Wsparcie rozwoju gospodarczego tych miast powinno umożliwić przezwycięzenie występującej w nich oraz w obszarach je otaczających, wysokiej nierównowagi na rynku pracy. Należy dążyć do wykorzystania położenia tych miast w bliskim sąsiedztwie węzłów autostrady A1, poprzez tworzenie warunków wzmacniających przyciąganie nowych inwestycji. Miasta posiadają potencjał w postaci: wykwalifikowanych kadr, dobrych warunków zamieszkania, dostępu do usług, oferty dla potencjalnych inwestorów, dla których przygotowano tereny

¹⁶⁶ Za KPZK2030

¹⁶⁷ „Pakiet działań dla miast średnich” przygotowany przez Ministerstwo Rozwoju dotyczy 255 miast w całej Polsce (w kujawsko-pomorskim do grupy tej zaliczono 8 miast: Grudziądz, Włocławek, Inowrocław, Rypin, Chełmno, Nakło nad Notecią oraz Brodnicę i Świecie) i obejmuje wsparcie z funduszy europejskich, preferencje w lokowaniu inwestycji oraz ułatwienie dostępu do środków Funduszu Inwestycji Samorządowych zarządzanego przez Polski Fundusz Rozwoju. W ramach pakietu, dla 122 miast średnich tracących funkcje (kujawsko-pomorskim do grupy tej zaliczono 6 miast wymienionych wyżej, z wyjątkiem Brodnicy i Świecia) dedykowane jest dodatkowo wsparcie z krajowych programów operacyjnych: Poprawa jakości środowiska miejskiego (POLiŚ), Współpraca ponadnarodowa w obszarze rewitalizacji społecznej (POWER), Program mobilności ponadnarodowej (POWER).

inwestycyjne o bardzo dobrej dostępności komunikacyjnej. Istotne jest więc zachęcanie samorządów miast i gmin do podejmowania wspólnych inicjatyw, a następnie ich wspieranie.

W stosunku do Inowrocławia przewidziane są również działania zmierzające do wzmocnienia funkcji uzdrowiskowej (opisane w rozdziale II.5).

Miasta te będą stanowić centra aktywizacji gospodarczej, koncentrujące miejsca pracy w zróżnicowanych formach działalności, także wysokospecjalistycznych, oddziałujące w sferze dojazdów do pracy na obszar wykraczający poza granice powiatów. Wsparcie ich rozwoju pozwoli również uniknąć nadmiernej koncentracji potencjału gospodarczego i demograficznego w centralnym obszarze (Bydgoszcz i Toruń). Będą one, jako ośrodki równoważenia rozwoju, pośredniczyć pomiędzy centrum, a ośrodkami powiatowymi i dalej - lokalnymi.

Konieczne są również działania mające wpływ na podniesienie poziomu kapitału ludzkiego i społecznego. Zakłada się wsparcie dla wzmocnienia funkcjonujących w tych miastach szkół wyższych, zwłaszcza w zakresie specjalistycznego kształcenia zawodowego, poprzez rozwój ich bazy i wyposażenia.

Przewiduje się wzmocnienie instytucji kultury o znaczeniu regionalnym (teatry, muzea, galerie, biblioteki) oraz wspieranie organizacji imprez kulturalnych i sportowych o znaczeniu regionalnym i ponadregionalnym.

Charakter usług sektora publicznego, w szczególności z zakresu zdrowia i opieki społecznej należy sukcesywnie dostosowywać do zmian liczby i struktury ludności, zwłaszcza prognozowanego znacznego wzrostu liczebności starszych grup wiekowych. Kontynuowane będą działania wzmacniające potencjał świadczących specjalistyczne usługi medyczne: Szpitala Wojewódzkiego we Włocławku oraz Regionalnego Szpitala Specjalistycznego w Grudziądzu, polegające na rozbudowie i wyposażeniu w odpowiedni sprzęt.

Dla rozwoju Włocławka szansą jest Zbiornik Włocławski, jako obszar umożliwiający koncentrację funkcji turystycznych o znaczeniu ponadregionalnym. Wspierane będą działania w zakresie aktywizacji i zagospodarowania obszaru związanego ze zbiornikiem, którego atrakcyjność może wzrosnąć po wybudowaniu kolejnego stopnia wodnego na Wiśle poniżej Włocławka, z nowym, przyległym zbiornikiem. Wspierany będzie w rozwój funkcji turystycznych w tym obszarze.

Przewiduje się połączenie Włocławka, Grudziądza i Inowrocławia z co najmniej jednym z ośrodków wojewódzkich (Bydgoszczą lub Toruniem) szybkim systemem transportu publicznego (rozbudowa BiT-City). Kontynuowane będą również działania związane z ograniczaniem ruchu pojazdów w centrach miast, zwłaszcza poprzez wyprowadzanie ruchu tranzytowego poza miasta, a także rozwój sprawnego systemu transportu publicznego, odpowiednią organizację i zarządzanie ruchem.

Wzmacnianie powiązań funkcjonalnych pomiędzy tymi ośrodkami miejskimi i ośrodkami wojewódzkimi obejmie między innymi: tworzenie sieci współpracy szkół wyższych i instytucji sektora naukowo-badawczego, wspieranie współpracy sektora wiedzy z gospodarką, rozwój instytucjonalnych form wsparcia przedsiębiorców, rozwój współpracy instytucji kultury.

Wzmocnienie integracji funkcjonalnej, a także kształtowanie właściwych relacji miast z ich otoczeniem, zapewnione zostaną w oparciu o działania w ramach prowadzonej przez samorząd województwa Polityki Terytorialnej - OSI miast regionalnych (Włocławek i Grudziądz) i subregionalnego (Inowrocław).

- ośrodki powiatowe – stolice powiatów (Aleksandrów Kujawski, Brodnica, Chełmno, Golub-Dobrzyń, Lipno, Mogilno, Nakło, Radziejów, Rypin, Sępólno Krajeńskie, Świecie, Tuchola, Wąbrzeźno, Żnin)
- ośrodki uzupełniające ośrodki powiatowe (Więcbork, Chełmża, Łasin, Strzelno, Nowe, Szubin)

Spełniają one istotną rolę w równoważeniu rozwoju regionu, pełnią funkcję przekaźnika impulsów rozwojowych z poziomu wyższego na otaczające je obszary o niższym poziomie rozwoju. Mają szczególne znaczenie dla rozwoju obszarów wiejskich, głównie jako centra tworzenia funkcji pozarolniczych oraz jako inkubatory przedsięwzięć aktywizujących te tereny. Oferują one także usługi publiczne podstawowe i średniego rzędu, pełniąc tym samym rolę uzupełniającą w stosunku do ośrodków wojewódzkich.

W ośrodkach tych zasadniczo nie przewiduje się lokalizowania usług publicznych o charakterze regionalnym, chyba że będzie to szczególnie uzasadnione. Zbudowana sieć powiązań z ośrodkami ulokowanymi wyżej w hierarchii sieci osadniczej, umożliwiającą transfer wiedzy, innowacji, ale również umożliwiającą korzystanie przez mieszkańców powiatu między innymi z wysokiej jakości edukacji i kultury, wpłynie na wzrost aktywności gospodarczej oraz na wzrost poziomu kapitału społecznego w tych ośrodkach.

Miasta: Chełmno, Nakło nad Notecią, Rypin oraz Brodnica i Świecie mogą skorzystać z dedykowanego miastom średnim wsparcia z krajowych programów operacyjnych zarządzanych, przez Ministerstwo Rozwoju¹⁶⁸.

- ośrodki lokalne – pozostałe miasta i miejscowości stanowiące siedziby gmin, nie zaliczone do wyższych poziomów hierarchicznych

Podobnie, jak w przypadku ośrodków powiatowych, zasadniczo nie przewiduje się tu lokalizacji usług publicznych o charakterze regionalnym, chyba że będzie to szczególnie uzasadnione potencjałem ośrodka lub koniecznością spełnienia wymogów dotyczących lokalizacji danej usługi. Są to ośrodki o bardzo zróżnicowanych funkcjach wynikających z indywidualnych predyspozycji, o oddziaływaniu lokalnym. Zapewniać powinny podstawowe usługi dla mieszkańców oraz rozwijającej się lokalnie gospodarki, w tym rolnictwa. Są to jednak w dużej mierze zadania samorządów lokalnych.

Działania w zakresie wzmocnienia sieci miast skupią się na poprawie dostępności do miejsc koncentracji usług publicznych różnego szczebla i na integracji rynków pracy dużych ośrodków oraz otaczających je obszarów. Będzie to oznaczało preferencje dla inwestycji drogowych i kolejowych łączących miasta wojewódzkie z największymi miastami oraz łączących je z ośrodkami powiatowymi. Ważne będzie również odpowiednie zorganizowanie transportu zbiorowego, zapewniającego dobre połączenia sieci miast. W największych miastach regionu oraz miastach powiatowych zbudowane zostaną węzły przesiadkowe, pozwalające na dogodne przesiadanie się pomiędzy różnego rodzaju formami transportu publicznego oraz pozwalające na bezpieczne pozostawienie własnego środka transportu.

¹⁶⁸ Patrz przypis nr 166

Prowadzone kompleksowe działania rewitalizacyjne doprowadzą do odzyskania atrakcyjności miast, przywrócenia korzystnych warunków życia i podejmowania działalności gospodarczej oraz inwestycyjnej, zachowania funkcji symbolicznych oraz wykorzystania istniejącego potencjału kulturowego w procesie jego adaptacji do nowych funkcji. W ich wyniku nastąpi poprawa przestrzeni publicznej i społecznej, pojawią się nowe funkcje i centra miast staną się atrakcyjne dla mieszkańców. Samorząd województwa, jako dysponent środków UE będzie wpływał na planowane przedsięwzięcia rewitalizacyjne, poprzez formułowanie dokumentów oraz kryteriów naboru projektów, które zapewnią będą właściwą interwencję.

Wymienione poniżej inwestycje celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym uwzględnione w wojewódzkich dokumentach programowych lub zgłoszone do Planu przez wybrane organy i instytucje, są ukierunkowane na poprawę jakości funkcjonowania ośrodków na poszczególnych szczeblach sieci osadniczej.

Działania

1. Rozbudowa i poprawa warunków funkcjonowania szpitali w Bydgoszczy, Toruniu, we Włocławku i Grudziądzu,
2. Utworzenie oddziałów onkologicznych w regionalnych szpitalach specjalistycznych,
3. Utworzenie Genetycznego Centrum Opieki w Bydgoszczy,
4. Inwestycje obejmujące obiekty nauki i edukacji: Akademia Muzyczna w Bydgoszczy, Centra Innowacyjnej Edukacji – Minikoperniki w Bydgoszczy, Brodnicy, Inowrocławiu, Radziejowie, Świeciu, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa we Włocławku, Państwowa Wyższa Szkoła w Grudziądzu, tworzenie Środowiskowych Centrów Edukacji Doświadczalnej w Bydgoszczy, Włocławku, Grudziądzu, Inowrocławiu,
5. Budowa nowych i modernizacja istniejących obiektów muzealnych we Włocławku, Kruszwicy, Bydgoszczy, Toruniu, Grudziądzu, Lipnie,
6. Budowa, rozbudowa, modernizacja innych obiektów kultury (wielofunkcyjnych, teatrów, filharmonii, bibliotek) w Bydgoszczy, Toruniu,
7. Budowa obiektów sportowych, m.in.: hal sportowych, widowiskowych, treningowych, lodowisk, ośrodków szkoleniowych, boisk, basenów w Bydgoszczy, Włocławku,
8. Kompleksowe zagospodarowanie Zbiornika Włocławskiego i terenów z nim związanych,
9. Tworzenie obiektów dla seniorów oraz obiektów dla osób niepełnosprawnych (opiekuńczych, terapeutycznych i konsultacyjnych) w Toruniu, Bydgoszczy,
10. Opracowanie i wdrożenie zintegrowanego systemu transportu podmiejskiego w obszarze funkcjonalnym Bydgoszczy-Torunia oraz włączenie w niego Włocławka, Grudziądza i Inowrocławia - budowa BiT-City II,
11. Przebudowa i rozbudowa obiektów publicznych - Urzędu Marszałkowskiego w Toruniu, Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Toruniu,
12. Eliminowanie ruchu tranzytowego z centrów miast poprzez budowę obwodnic (Strzelna, Kowalewa Pomorskiego, Gniewkowa, Brześcia Kujawskiego, Kruszwicy, Lipna,

Torunia, Złejwsi Wielkiej, Strzyżawy, Przysieka, Rozgart, Nowego, Lubienia Kujawskiego, Sępólna Krajeńskiego, Kamienia Krajeńskiego),

13. Przebudowa kompleksu dworcowego w Grudziądzu i we Włocławku w celu utworzenia węzła multimodalnego dla obsługi połączeń miasta i sąsiednich powiatów,
14. Zorganizowanie i wyposażenie węzłów przesiadkowych w Aleksandrowie Kujawskim, Brodnicy, Lipnie, Kowalewie Pomorskim, Mogilnie, Mroczy, Nakle nad Notecią, Świeciu, Wąbrzeźnie, Tucholi, Żninie, Barcinie, Chełmnie, Chełmży, Golubiu-Dobrzyniu, Jabłonowie Pomorskim, Janikowie, Piotrkowie Kujawskim, Radziejowie, Rypinie, Sępólnie Krajeńskim, Pakości, Strzelnie, Szubinie.

Należy również odpowiednio kształtować przestrzeń miast, by stanowiły one atrakcyjne miejsca do zamieszkania. Jest to przede wszystkim zadanie samorządów gminnych, samorząd województwa ma w tym zakresie ograniczone możliwości. Poniżej zawarto zalecenia do sporządzanych przez samorządy gminne opracowań planistycznych:

Zalecenia

- *planowanie nowej zabudowy jako zwartej, wyposażonej w odpowiednią infrastrukturę techniczną i społeczną, dobrze skomunikowanej (w tym transportem publicznym), zapewniającej przestrzenie publiczne, miejsca odpoczynku, rekreacji itp.,*
- *wprowadzanie zakazu zabudowy w obszarach szczególnego zagrożenia powodzią, osuwiskowych i innych mogących powodować zagrożenie dla planowanej zabudowy,*
- *zapewnianie właściwego stanu zasobów środowiska przyrodniczego oraz wspieranie jego odnowy,*
- *wzmacnianie poczucia bezpieczeństwa mieszkańców poprzez odpowiednie nasycenie obszarów służbami reagowania, kształtowanie sieci transportowych z uwzględnieniem segregacji ruchu oraz zapewnienie systemów monitorowania i informowania o zagrożeniach,*
- *wprowadzanie rozwiązań umożliwiających zagospodarowanie wód opadowych, między innymi poprzez kształtowanie terenów zieleni, przygotowanych do czasowego gromadzenia wód opadowych i roztopowych, jako odciążenia lokalnych systemów kanalizacji deszczowej, przede wszystkim w otoczeniu zwartej zabudowy oraz ograniczanie stosowania nawierzchni nieprzepuszczalnych,*
- *włączenie mieszkańców w procesy planowania i stosowanie szerokich konsultacji,*
- *unikanie tworzenia monofunkcyjnych przestrzeni miast, przede wszystkim w obszarach śródmiejskich (dzielnica biurowa, ulica bankowa itp.),*
- *stosowanie zasady projektowania uniwersalnego, uwzględniającego potrzeby osób o ograniczonej percepcji lub mobilności.*
- *zabezpieczanie w dokumentach planistycznych rezerw terenowych pod rozwój infrastruktury sieciowej, w tym zwłaszcza transportowej, spełniającej warunki określone przepisami odrębnymi,*
- *w związku z postępującymi zmianami demograficznymi (depopulacją, przesunięciem struktur wieku), podejmowanie współpracy z gminami sąsiednimi, zwłaszcza w obszarach funkcjonalnych miast w zakresie wykonywania zadań publicznych, w celu efektywnego wykorzystania istniejącej infrastruktury.*

I.2. Kształtowanie przestrzeni w obszarach wiejskich

Zapewnianie atrakcyjnego miejsca do zamieszkania będzie się odbywać poprzez prawidłowe kształtowanie przestrzeni w obszarach wiejskich, o zróżnicowanych funkcjach, nie tylko o funkcji rolniczej.

Działania Samorządu Województwa będą odpowiadały na zidentyfikowane na etapie uwarunkowań problemy związane z dużą dysproporcją rozwojową obszarów wiejskich wynikającą głównie z:

- różnej dostępności do usług, w tym usług publicznych, będącej konsekwencją odległości od ośrodka miejskiego oraz funkcjonowania w układzie transportowym umożliwiającym dostęp do tego ośrodka;
- różnej aktywności społecznej mieszkańców wsi oraz umiejętności wykorzystania własnych potencjałów, w tym zasobów przyrody i kultury do kreacji rozwoju gospodarczego;
- presji inwestycyjnej w zakresie zabudowy mieszkaniowej na terenach podmiejskich oraz zabudowy rekreacyjnej na terenach przyjeziornych powodującej niejednokrotnie konflikt funkcji i wysokie koszty wyposażenia w odpowiednie media i usługi. *Szczególny problem, wynikający z silnej presji inwestycyjnej na tereny wiejskie, dotyczy miejscowości podmiejskich. Proces suburbanizacji i kierunki działań opisane zostały w rozdziale I.3.*
- niskiego, choć poprawiającego się, wyposażenia w infrastrukturę techniczną, w tym szczególnie sieć kanalizacyjną, co wpływa negatywnie na stan środowiska i jakość życia i pracy mieszkańców.

W zakresie jakości warunków życia mieszkańców obszarów wiejskich podstawowymi założeniami zagospodarowania przestrzennego województwa są zapewnienie powszechnej dostępności do usług oraz sukcesywna poprawa przestrzeni zamieszkania. Zakłada się zapewnianie mieszkańcom terenów wiejskich możliwości korzystania z usług publicznych wysokiej jakości (w szczególności w zakresie edukacji, zdrowia, usług kultury oraz społecznych) poprzez stwarzanie przestrzennych warunków rozwoju tych usług w ośrodkach wg ustalonej hierarchii sieci osadniczej, w tym dostosowanie istniejącej sieci placówek usługowych sektora publicznego do spodziewanych zmian demograficznych. Zdecydowana większość działań w tym zakresie odbywać będzie się na poziomie gmin i jest zadaniem własnym samorządów gminnych, wobec czego działania władz Samorządu Województwa będą tu znacznie ograniczone i będą polegały głównie na wspieraniu samorządów lokalnych w realizacji ich zadań własnych.

Dostępność do usług warunkuje również sprawny system transportowy, dlatego polityka władz samorządu województwa będzie zmierzać, poprzez między innymi realizację regionalnego systemu transportu publicznego do wsparcia możliwości sprawnego przemieszczania się mieszkańców obszarów wiejskich do ośrodków wyższego rzędu zapewniających dostęp do adekwatnych usług publicznych szczebla powiatowego i regionalnego oraz oferujących miejsca pracy.

Poprawa przestrzeni zamieszkania wiąże się ściśle z utrzymaniem i kreowaniem prawidłowej struktury funkcjonalno-przestrzennej obszarów wiejskich warunkującej brak konfliktów przestrzennych. Jednym z podstawowych założeń polityki województwa w tym względzie jest koncentracja zagospodarowania polegająca na racjonalnym wykorzystaniu przestrzeni, zmierzającym do zagęszczania zagospodarowania i przeciwdziałania jego rozpraszaniu z zachowaniem równowagi pomiędzy terenami o różnych funkcjach. Koncentracja zagospodarowania na obszarach podmiejskich przeciwdziałać będzie niekontrolowanej suburbanizacji oraz hamować procesy rozprzestrzeniania się zabudowy na tereny podmiejskie w sposób, który powoduje nadmierne negatywne oddziaływania środowiskowe (w tym degradację krajobrazu), obniża jakość zamieszkania, powoduje trudności w prawidłowej realizacji zadań

własnych w zakresie infrastruktury społecznej i technicznej, wiąże się z zaburzeniami ładu przestrzennego. Na pozostałych obszarach wiejskich ma ona na celu głównie rozwój demograficzny miejscowości największych, dobrze wyposażonych w zakresie infrastruktury technicznej i społecznej, posiadających dogodny dostęp do sieci transportowych. W przypadku szeroko pojętego problemu wkraczania zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej na tereny wiejskie niezbędne będzie odpowiednie wykorzystanie narzędzi planowania przestrzennego po to, aby z jednej strony zminimalizować skutki funkcjonującej już nieprawidłowej struktury zagospodarowania terenów wiejskich, z drugiej strony zapobiec kontynuacji rozwoju tego negatywnego zjawiska. Działania Samorządu Województwa będą polegały głównie na wspieraniu samorządów lokalnych w prowadzeniu właściwej polityki przestrzennej, opartej na prognozach demograficznych, racjonalnej wobec środowiska przyrodniczego i kulturowego, uwzględniającej potrzebę rozwoju innych funkcji w obszarach wiejskich.

Poprawa warunków zamieszkania wiąże się również z wyposażaniem terenów wiejskich w infrastrukturę techniczną. Poziom rozwój infrastruktury technicznej, a więc zaopatrzenie w wodę i odprowadzenie ścieków należy do zadań własnych gmin i związków gminnych, które realizowane są przez uprawnione jednostki organizacyjne. Polityka województwa prowadzona będzie w kierunku wspierania gmin w działaniach zapewniających dostępność do infrastruktury technicznej, warunkującej poziom życia zgodny ze współczesnymi standardami cywilizacyjnymi poprzez równoczesną budowę i rozbudowę gminnych systemów wodociągowych i kanalizacyjnych oraz wspierania wyrównywania poziomu zaopatrzenia gmin wiejskich w infrastrukturę techniczną.

Dla przyspieszenia lokalnego rozwoju gospodarczego, a przede wszystkim zwiększenia udziału dochodów mieszkańców z działalności pozarolniczej, Samorząd Województwa będzie wspierał wykorzystywanie, szczególnie przez społeczność lokalną, potencjału kulturowego, środowiskowego i turystycznego obszarów wiejskich.

Polityka Samorządu Województwa będzie polegać na wspieraniu wszelkich inicjatyw społeczności lokalnych, służących integracji społecznej, utożsamianiu się z miejscem zamieszkania i województwem kujawsko-pomorskim, czego dobrym przykładem są już dziś funkcjonujące wioski tematyczne. Ważnym aspektem w tej kwestii będzie również podejmowanie działań zmierzających do poprawy przestrzeni publicznych oraz ich wyposażenie w odpowiednią infrastrukturę, umożliwiającą mieszkańcom wspólne spędzanie czasu, wymianę doświadczeń i poglądów, a przez to zwiększanie integracji lokalnej społeczności. Służyć temu będzie również rekultywacja terenów zdegradowanych - Samorząd Województwa będzie wspierał działania zmierzające do wykorzystania takich terenów na nowe funkcje komercyjne i publiczne.

Działaniami horyzontalnymi służącymi poprawie warunków życia na obszarach wiejskich będzie proces rewitalizacji. Proces ten jest i będzie nadal wspierany przez Samorząd Województwa poprzez prowadzoną w regionie Politykę Terytorialną, w tym wspieranie realizacji lokalnych programów rewitalizacji.

Biorąc pod uwagę wewnętrzne zróżnicowanie obszarów wiejskich w zakresie rozwoju społecznego i gospodarczego niezbędne w prowadzeniu polityki województwa na obszarach wiejskich regionu będzie zróżnicowanie działań w zależności od zidentyfikowanych problemów, bądź niewykorzystanych potencjałów i ich skali. W tym zakresie, na tle całego województwa pewną specyfiką wyróżniają się dwa obszary:

- wschodnia część województwa charakteryzująca się szczególnie niskim stanem rozwoju społeczno-gospodarczego,

- zachodnia część województwa (rejon Pałuk i Krajny) charakteryzująca się wysokimi walorami przyrodniczymi i silnymi więzami kulturowymi.

Dla rejonów tych przewiduje się stosowanie preferencji w ramach wspierania inwestycji umożliwiających rozwiązanie zdiagnozowanych tam problemów, bądź wykorzystanie istniejącego potencjału.

Działania:

1. Budowa i przebudowa obiektów sportowych: basenu w Lubiczu Górnym, hal sportowych w miejscowościach Strzygi, Ruda, Świerczynki, Kruszyn, Kozielec, Szpetal Górny, Przysiek (wraz z rozbudową szkoły), Karolewo, boiska do hokeja w gm. Rogowo, kompleksu sportowego w Kończewicach,
2. Inwestycje obejmujące obiekty edukacji: budowa Centrum Innowacyjnej Edukacji – Minikopernik w Łysomicach,
3. Budowa nowych i modernizacja istniejących obiektów muzealnych w Nawrze, w gminie Brzuze,
4. Budowa, rozbudowa, modernizacja obiektów kultury: Ośrodka Chopinowskiego w Szafarni, Parku Etnograficznego w Kłóbce,
5. Budowa i rewitalizacja obiektów sportowych: hal sportowych, widowiskowych, treningowych, lodowisk, siłowni, ośrodków szkoleniowych, boisk, basenów w gminach: Mrocza, Kruszwica, Rogowo,
6. Kompleksowe zagospodarowanie turystyczne Zbiornika Włocławskiego i terenów z nim związanych,
7. Eliminowanie ruchu tranzytowego z centrów miejscowości poprzez budowę obwodnic wsi Dźwierzno, Zelgno, Nowej Wsi Wielkiej, Złotnik Kujawskich,
8. Renowacja lub przebudowa obiektów kolejowej infrastruktury przystankowej w gminie Tuchola,
9. Zorganizowanie i wyposażenie węzłów przesiadkowych w Laskowicach Pomorskich, Złotnikach Kujawskich, Maksymilianowie, Terespolu Pomorskim, Warlubiu, Brzozie Toruńskiej, Lubiczu, Ostromecku, Pruszczu Pomorskim, Wierzchucinie,
10. Budowa regionalnego systemu preferencji wspierania terenów o szczególnie niskim rozwoju społeczno-gospodarczym oraz terenów o wysokich walorach przyrodniczych i silnych więzach kulturowych.

Zalecenia:

- *planowanie nowej zabudowy jako zwartej, w obszarach wyposażonych w odpowiednią infrastrukturę techniczną, dobrze skomunikowanych, z łatwym dostępem do infrastruktury społecznej,*
- *kształtowanie nowej zabudowy o gabarytach i formach architektonicznych nawiązujących do lokalnej tradycji, na działkach o wielkościach umożliwiających zapewnienie wysokich wskaźników powierzchni biologicznie czynnej,*
- *wprowadzanie zakazu zabudowy w obszarach zagrożenia powodziowego, osuwiskowych i innych mogących powodować zagrożenie dla planowanej zabudowy,*
- *zapewnianie właściwego stanu zasobów środowiska przyrodniczego oraz wspieranie jego odnowy,*

- *wzmacnianie poczucia bezpieczeństwa mieszkańców poprzez odpowiednie nasycenie obszarów służbami reagowania, kształtowanie sieci transportowych z uwzględnieniem segregacji ruchu oraz zapewnienie systemów monitorowania i informowania o zagrożeniach,*
- *aktywizowanie mieszkańców poprzez ich włączenie w procesy planowania i stosowanie szerokich konsultacji,*
- *unikanie tworzenia osiedli „satelitarnych” i zabudowy rozproszonej,*
- *zabezpieczanie w dokumentach planistycznych rezerw terenowych pod rozwój infrastruktury sieciowej, w tym zwłaszcza transportowej, spełniającej warunki określone przepisami odrębnymi,*
- *w związku z postępującymi zmianami demograficznymi (depopulacją, przesunięciem struktur wieku), podejmowanie współpracy z sąsiednimi miastami, w zakresie wykonywania zadań publicznych, w celu efektywnego wykorzystania istniejącej infrastruktury (racjonalizacja wydatków gmin i zwiększenie liczby odbiorców).*

I.3.Przeciwdziałanie suburbanizacji i niwelowanie jej skutków

Obserwowany, żywiłowy proces rozrostu miast, przyczynia się do negatywnych zmian w rozwoju terenów podmiejskich zarówno w aspekcie przestrzennym, społecznym, ekonomicznym jak i środowiskowym. To właśnie zjawisko suburbanizacji uznano za jedną z przyczyn negatywnych zmian przestrzeni¹⁶⁹, mających swoje odzwierciedlenie w zaburzeniach ładu przestrzennego w niektórych rejonach województwa kujawsko-pomorskiego.

Rozwiązanie problemu chaotycznej suburbanizacji wymaga wprowadzenia działań, które z jednej strony zniwelują jej negatywne skutki, a z drugiej strony przyniosą efekty prewencyjne, tym samym nie dopuszczając do dalszego rozwoju zjawiska.

Właściwie wszystkie zadania w zakresie ograniczania suburbanizacji odbywać się będą na poziomie gmin i są zadaniami własnymi samorządów gminnych, wobec czego działania władz Samorządu Województwa będą tu znacznie ograniczone i będą polegały jedynie na wspieraniu samorządów gminnych w wypełnianiu ich zadań własnych.

Obszarami wymagającymi najpilniejszych działań ze względu na intensyfikację procesu suburbanizacji i procesów jej towarzyszących są tereny centralnej części regionu, wokół miast Bydgoszcz i Toruń. Widoczne rozszerzenie strefy wpływów miast występuje również w Grudziądzu, Włocławku i Inowrocławiu, choć oddziaływanie tych miast na obszary otaczające, jest zauważalne w mniejszym stopniu. Potencjał rozwoju wzmożonych procesów podmiejskich zauważa się również wokół Świecia, Brodnicy oraz Nakła nad Notecią. Dla miast Włocławek, Grudziądz, Inowrocław zostały określone obszary funkcjonalne, obejmujące tereny wiejskie, w największym stopniu podlegające procesom suburbanizacji.

Polityka władz województwa, będzie polegała na propagowaniu polityki przestrzennej opartej na organizowaniu przestrzeni w sposób planowy i skoordynowany, zgodny z wymaganiami ładu przestrzennego, ograniczający degradację krajobrazu oraz racjonalny ekonomicznie. Możliwe to będzie poprzez wspieranie tych przedsięwzięć ze środków publicznych, które uwzględniają określone zasady i standardy w zakresie kształtowania ładu przestrzennego. Należy mieć na uwadze tutaj w szczególnym stopniu kształtowanie zwartych struktur przestrzennych opartych na

¹⁶⁹ Kozłowski L. i inni, *Ład przestrzenny w województwie kujawsko-pomorskim. Diagnoza z założeniami programu jego kształtowania*, UMWKP, UMK, Toruń, 2016

pierwszeństwie zagospodarowywania terenów już wcześniej zagospodarowanych i zdegradowanych, tzw. „brownfield”; tworzenie nowej zabudowy w oparciu o plany zagospodarowania przestrzennego co pozwoli nie tylko na zachowanie porządku urbanistycznego, ale przede wszystkim na uzyskanie pewności inwestorów co do sposobu zagospodarowania terenów sąsiednich; kształtowanie struktur osadniczych z poszanowaniem zasobów środowiska przyrodniczego, lokalnej tradycji, estetyki i kultury, oraz z uwzględnieniem dostępności do infrastruktury technicznej i społecznej.

Samorząd Województwa będzie wspierał inicjatywy współpracy ponad granicami administracyjnymi w zakresie poprawy i utrzymania ładu przestrzennego, w tym szczególnie gmin wchodzących w skład obszarów funkcjonalnych miast. Prowadzona tam polityka przestrzenna winna być spójna i obejmować szereg wzajemnych relacji i związków funkcjonalno-przestrzennych.

Założeniem polityki przestrzennej Samorządu Województwa będzie również dążenie do poprawy jakości zainwestowanych już przestrzeni wokół miast, poprzez, między innymi, wspieranie dostępności do szerokiej oferty usług i rozwoju przestrzeni publicznych w strefach suburbanalnych. Służyć to będzie większej integracji nowej społeczności z dotychczasowymi mieszkańcami, a tym samym wzrostowi zaangażowania społecznego w rozwój lokalny.

W zakresie działań prewencyjnych Samorząd Województwa będzie wspierał działania podnoszące poziom świadomości mieszkańców województwa i wpływające na zmianę ich mentalności w zakresie ładu przestrzennego oraz działania edukacyjne dla dzieci i młodzieży, służące ukształtowaniu prawidłowych postaw dotyczących zagadnień z dziedziny urbanistyki i architektury.

Zalecenia:

- *tworzenie długoterminowych planów rozwoju terenów podmiejskich, opartych na prognozach demograficznych i koncepcji realizacji wszystkich zadań publicznych,*
- *ograniczanie ekspansji na nowe tereny,*
- *koncentrowanie struktur zurbanizowanych w oparciu o istniejący układ osadniczy, (intensyfikowanie zabudowy w obszarach już zurbanizowanych), transportowy i infrastrukturalny,*
- *modernizowanie stref suburbanalnych poprzez wprowadzanie podstawowych usług społecznych i urządzonych przestrzeni publicznych,*
- *kształtowanie atrakcyjnych terenów mieszkaniowych o wysokiej jakości rozwiązań urbanistyczno-architektonicznych.*

II. Przestrzeń atrakcyjna dla rozwoju gospodarki

II.1. Kształtowanie przestrzennych warunków rozwoju gospodarczego

Głównym zadaniem prowadzenia polityki przestrzennej w zakresie rozwoju gospodarki jest takie planowanie przestrzeni, które pozwala zachować równowagę pomiędzy prowadzeniem działalności gospodarczych, a jakością życia ludności i akceptowanym poziomem oddziaływań na środowisko.

Województwo posiada wiele uwarunkowań świadczących o dużych możliwościach rozwoju gospodarczego, między innymi: osadzenie w krajowej i międzynarodowej sieci transportowej, co stwarza możliwości realnego rozwoju obszarów przywęzłowych dróg jako terenów inwestycyjnych; różnicowane walory przyrodnicze oraz bogatą historię, co stwarza możliwości rozwoju funkcji

turystycznej i rekreacyjnej; zasoby surowców mineralnych, które w zakresie niektórych kopalin należą do obszarów o bardzo dużym znaczeniu dla gospodarki kraju; tradycje rolnicze oraz dogodne naturalne warunki rozwoju produkcji rolniczej, co stwarza możliwości rozwoju zarówno upraw roślinnych i chowu zwierząt jak i przemysłu rolno-spożywczego; zlokalizowanie na terenie regionu trzech uzdrowisk, w tym dwóch liczących się kurortów uzdrowiskowych w skali kraju, co sprzyja rozwojowi funkcji leczniczych i turystycznych.

Przewiduje się rozwój parków technologicznych i przemysłowych oraz wielkopowierzchniowych terenów inwestycyjnych w pasmach autostrady A1, dróg ekspresowych S5 i S10 (w terenach przywęzłowych). W celu zapewnienia potencjalnym inwestorom terenów atrakcyjnych, przygotowanych do szybkiego rozpoczęcia działalności gospodarczej, prowadzona będzie współpraca z samorządami lokalnymi, poprzez wspieranie uzbrajania terenów inwestycyjnych (wyposażenia w infrastrukturę techniczną) oraz w celu zapewnienia prawidłowej obsługi komunikacyjnej wielkopowierzchniowych terenów inwestycyjnych, dostosowywania parametrów dróg stanowiących połączenie tych terenów z drogami najwyższych kategorii oraz drogami włączonymi do sieci TEN-T. Wspierane będzie włączanie nowych stref gospodarczych w granice PSSE (Pomorska Specjalna Strefa Ekonomiczna).

Szczególne wsparcie będzie udzielane przedsięwzięciom związanym z tworzeniem dużej liczby miejsc pracy, wykorzystaniem potencjałów endogenicznych oraz inteligentnych specjalizacji. Wspierane będzie tworzenie przestrzeni pod rozwój naukowo-badawczy, w celu zwiększenia potencjału badawczego regionalnych uczelni i placówek badawczych, wpływającego na wzmocnienie powiązań sektora nauki i biznesu, rozwoju innowacji oraz nowoczesnych technologii, wzmocnienia funkcji biznesowo-kongresowej. Wspierany będzie rozwój zlokalizowanych na terenie województwa, krajowych i ponadregionalnych centrów logistycznych, w celu poprawy konkurencyjności województwa, a także tworzenie na terenie województwa obiektów otoczenia biznesu, w celu ułatwienia przedsiębiorcom rozwoju, prowadzenia i promocji firmy (nowoczesne przestrzenie biurowe w Bydgoszczy i Toruniu, centra i laboratoria naukowe, inkubatory przedsiębiorczości przestrzenie targowo-wystawiennicze, itp.).

Ogół kierunków mających na celu rozwój przestrzennych aspektów przedsiębiorczości (udostępniania i wyposażania terenów rozwoju gospodarczego) będzie wspierany działaniami promocyjnymi i innego rodzaju zachętami (promocja terenów inwestycyjnych, aktywne pozyskanie inwestorów poprzez tworzenie zachęt do inwestowania, aktywne działania na rzecz rozwoju klastrów, rozwój instytucji otoczenia biznesu).

Działania:

1. Utworzenie terminala multimodalnego w rejonie Solca Kujawskiego-Bydgoszczy Łęgnowa,
2. Budowa 90 metrowego Radioteleskopu Hevelius zgodnie z listą priorytetów Polskiej Mapy Drogowej Infrastruktury Badawczej, opracowanej przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego w gminie Osie,
3. Preferowanie lokalizacji przedsięwzięć gospodarczych dużej skali w obszarach przywęzłowych autostrady i dróg ekspresowych S5 i S10.

Zalecenia:

- *przekształcanie terenów zdegradowanych (tereny przemysłowe, popegeerowskie, powojenne, pokolejowe, itp.) na cele rozwoju gospodarczego (również w powiązaniu z działaniami rewitalizacyjnymi, przyczyniającymi się do przywracania funkcji gospodarczej i tworzenia nowych miejsc pracy),*
- *w sytuacjach gdy jest to możliwe i uzasadnione, preferowanie zainwestowania terenów typu brownfield przed terenami typu greenfield,*
- *wyznaczanie nowych terenów rozwoju gospodarczego z zapewnieniem odpowiedniej dostępności drogowej i obsługi infrastrukturalnej,*
- *wyznaczanie nowych terenów rozwoju gospodarczego z zapewnieniem odpowiedniej dostępności drogowej i obsługi infrastrukturalnej.*

II.2. Wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego dla rozwoju funkcji turystycznej i rekreacyjnej

Bogactwo przyrodnicze jak i różnorodność zasobów dziedzictwa kulturowego województwa kujawsko-pomorskiego to potencjał możliwy do wykorzystania z uwzględnieniem zasad ochrony, dla rozwoju turystyki w regionie. Właściwe zagospodarowanie i ukierunkowana promocja działań turystycznych mogą przyczynić się do wzrostu konkurencyjności województwa.

Działania zmierzające do kształtowania rozwoju turystyki na terenie województwa, mają na celu zaspokojenie potrzeb poznawczych zasobów dziedzictwa przyrodniczego i bogactwa kulturowego województwa jak również wzbogacenie oferty pozostałych form działalności turystycznej dla wzmocnienia konkurencyjności regionu.

Ważnym elementem stanowiącym wypełnienie zagospodarowania turystycznego są szlaki turystyczne zarówno o zasięgu ponadregionalnym jak i regionalnym. Kompleksowe zagospodarowanie szlaków turystycznych już funkcjonujących oraz wytyczanie i organizowanie nowych szlaków ma zapewnić stworzenie spójnego i sprawnego systemu, dla integracji obszarów turystycznych województwa i powiązań międzyregionalnych.

Działania województwa ukierunkowane będą na promocję cennych miejsc oraz unikatowych produktów turystycznych stanowiących wizytówkę regionu.

Dla pełnego i sprawnego funkcjonowania oferty turystycznej województwa konieczne jest stworzenie spójnej sieci informacji turystycznej wykorzystującej nowoczesne technologie i lokalizowanej w miejscach koncentracji ruchu turystycznego.

W polityce województwa uwzględnia się:

- wspomaganie rozwoju obiektów turystycznych i kulturalnych oraz rejonów turystycznych przy zapewnieniu dostępności komunikacyjnej i zachowaniu zasad ładu przestrzennego

- turystyki biznesowo-konferencyjnej o znaczeniu krajowym i międzynarodowym w Bydgoszczy i Toruniu,
- turystyki kulturowej na bazie walorów kulturowych obiektu wpisanego na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO w Toruniu, na bazie dziedzictwa archeologicznego takich obiektów jak Biskupin gm. Gąsawa, Sarnowo gm. Lubraniec, Gaj i Wietrzychowice gm. Izbica Kujawska, dziedzictwa architektury romańskiej w Inowrocławiu, Kościelnej Wsi gm. Osiecin, Kościelcu gm. Pakość, Kruszewice, Mogilnie i Strzelnie, dziedzictwa architektury gotyckiej najliczniej zgromadzonej na historycznej ziemi chełmińskiej w Chełmnie, Grudziądzu i Toruniu oraz pojedynczych obiektów architektury obronnej zamków, dziedzictwa militarnego twierdz Chełmno, Grudziądz i Toruń, obiektów

związanych z II wojną światową takich jak Przedmoście Bydgoskie i poligon raketowy „Heidekraut” gm. Cekcyn, dziedzictwa przemysłowego w Bydgoszczy, Grudziądzu, Toruniu, Włocławku i w miejscowości Piła – Młyn gm. Gostycyn, obiektów związanych z gospodarką wodną Zespołu Kanału Bydgoskiego, Kanału Górnonoteckiego, Wielkiego i Małego Kanału Brdy z akweduktem wodnym w Fojutowie gm. Tuchola, dziedzictwa rezydencjonalnego zespołów pałacowo i dworsko-parkowych między innymi w Lubostroniu gm. Łabiszyn, Ostromecku gm. Dąbrowa Chełmińska i Szafarni gm. Radomin, na bazie zasobów dziedzictwa kulturowego województwa zarówno materialnego jak i niematerialnego historycznych ziem regionu i związanego z nim osadnictwa oraz kultywowanej tradycji folklorystycznej między innymi takich jak sieć wiosek tematycznych jako modelowy przykład wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturalnego i przyrodniczego do rozwoju obszarów wiejskich,

- architektury drewnianej oraz zbiorów parków etnograficznych w Toruniu, Kłóbce gm. Lubień Kujawski i Wielkiej Nieszawce,
- miejsc historycznych bitew pod Koronowem i Płowcami gm. Radziejów,
- turystyki wypoczynkowej na bazie ośrodków wypoczynkowych, zabudowy letniskowej przy promowaniu adaptacji istniejących obiektów jako tego rodzaju zabudowy oraz gospodarstw agroturystycznych, w rejonach dużej atrakcyjności przyrodniczej Borów Tucholskich, Pojezierzy Brodnickiego, Gnieźnieńskiego, Krajeńskiego i Żnińsko-Mogileńskiego,
- turystyki przyrodniczej parków krajobrazowych i obszarów chronionego krajobrazu,
- turystyki wodnej na bazie Bydgoskiego Węzła Wodnego, przystani w Grudziądzu, Nakle n/Notecią, Toruniu i Włocławku, szlaków wodnych rzek i jezior, turystyki i sportów wodnych oraz rekreacji przy wykorzystaniu walorów potencjału Zbiornika Włocławskiego i Zalewu Koronowskiego,
- sportów zimowych w Bydgoszczy, Fojutowie gm. Tuchola i Unisławiu,
- turystyki zdrowotnej na bazie istniejących uzdrowisk Ciechocinka, Inowrocławia i Wieńca Zdroju gm. Brześć Kujawski, potencjału leczniczych wód termalnych w Maruszy gm. Grudziądz.

- wspieranie przedsięwzięć kompleksowego zagospodarowania szlaków turystycznych już funkcjonujących oraz wspomaganie inicjatyw tworzenia nowych szlaków:

- szlaki piesze/pielgrzymkowe: Dalekobieżny E11, Kulturowy Św. Jakuba z systemem szlaków regionalnych,
- szlaki rowerowe: Rowerowy Euro-Route R1, Euro Velo R-2 Szlak Stolic, Wiślana Trasa Rowerowa z systemem szlaków regionalnych,
- szlaki motorowe: Gotyku Ceglanego, Cysterski, Romański, Piastowski, Kopernikowski, Chopina, Fortyfikacji, Zamków,
- szlaki wodne: Brdy, Drwęcy, Noteci, Wdy i Zgłowiączki, szlaków jezior na Pojezierzu Brodnickim i Pojezierzu Żnińsko-Mogileńskim,
- szlak kolei wąskotorowej Żnin-Wenecja-Biskupin-Gąsawa,
- szlaki projektowane posiadające walory szczególnie cenne dla poznania dziedzictwa kulturowego województwa związanych z dziełami architektury, znanymi postaciami czy historią regionu, między innymi takich jak: Bursztynowy, Megalitów, Mennonitów, ks. Popiełuszki, Św. Wojciecha, Szlak Dziedzictwa Techniki,
- wspomaganie przedsięwzięć dla uruchomienia historycznych linii kolejowych o zawieszonych przewozach na cele obsługi ruchu turystycznego,

- wspieranie przedsięwzięć adaptacji zlikwidowanych linii kolejowych z zachowaniem ich dawnych przebiegów, na cele obsługi ruchu turystycznego jako trasy piesze i rowerowe,
- wspomaganie przedsięwzięć przy tworzeniu szlaków interaktywnych.

- **wspieranie przedsięwzięć turystycznego wykorzystania drogi wodnej E-40 i E-70 z Wielką Pętlą Wielkopolski,**

- **wspomaganie przedsięwzięć przy tworzeniu spójnego systemu ścieżek i dróg rowerowych wzdłuż istniejących i nowo projektowanych ciągów komunikacyjnych dla zwiększenia dostępności wybranych miejsc i poprawy bezpieczeństwa użytkowników,**

- **wspomaganie przedsięwzięć związanych z tworzeniem zintegrowanego systemu informacji turystycznej,**

- **promocję i przedsięwzięcia wspomagające dla tworzenia markowego wizerunku regionu na bazie:**

- działalności kulturalnej i edukacyjnej w Biskupinie gm. Gąsawa, Toruniu i Bydgoszczy,
- cyklicznych imprez kulturalnych filmowych, teatralnych i muzycznych, historycznych, widowiskowych oraz sportowych w Biskupinie gm. Gąsawa, Bydgoszczy, Chełmnie, Toruniu, Włocławku, Golubiu-Dobrzyniu i Płowcach gm. Radziejów,
- szlaków turystycznych związanych z materialnym i niematerialnym dziedzictwem kulturowym regionu.

Zalecenia:

- *podejmowanie działań mających na celu odciążenie terenów przeinwestowanych turystycznie na rzecz wykreowania nowych obszarów turystycznych, których istniejące walory są dotychczas niedostatecznie wykorzystywane,*
- *tworzenie spójnej koncepcji rozwoju turystyki łączącej projekty poszczególnych gmin przy wykorzystaniu walorów przyrodniczych i kulturowych oraz rozwoju bazy sportowej i rekreacyjnej,*
- *eksponowanie i czytelne oznakowanie obiektów zabytkowych i miejsc historycznych,*
- *podejmowanie działań dla koordynacji systemu szlaków turystycznych na terenie województwa kujawsko-pomorskiego oraz w powiązaniu z województwami ościennymi,*
- *tworzenie warunków dla lokalizacji campingu i caravaningu.*

II.3. Racjonalne korzystanie z zasobów naturalnych

Korzystanie z zasobów naturalnych środowiska jest podstawą rozwoju społeczno-gospodarczego. W polityce przestrzennej województwa kujawsko-pomorskiego uwzględnia się zasadę zrównoważonego rozwoju. Rozwój ten będzie realizowany w oparciu o zasoby nieodnawialne (np. kopaliny), jak i odnawialne (np. woda, gleba, las).

Racjonalne korzystanie z zasobów naturalnych będzie zróżnicowane w odniesieniu do poszczególnych komponentów środowiska:

1. Zasoby wodne

Zasoby wodne wymagają ochrony przed nieracjonalnym zużyciem oraz optymalnego wykorzystania na cele energetyczne. W gospodarce komunalnej nie ma potrzeby wprowadzania zmian obecnego systemu dystrybucji wody, gdyż funkcjonujące mechanizmy ekonomiczne

skutecznie ograniczają jej zużycie. Zużycie wody w rolnictwie wymaga znacznego ograniczenia, przede wszystkim zmniejszenia poboru wód podziemnych do podlewania upraw polowych, w szczególności ograniczenia czerpania wód z głównych zbiorników wód podziemnych. Wspierane będą działania ukierunkowane na zabezpieczanie wody dla rolnictwa poprzez budowę zbiorników retencyjnych i prawidłowo kształtowane systemy melioracyjne (zapewniające nie tylko osuszenie terenów podmokłych, ale również miejscowe retencjonowanie nadmiaru wód).

W województwie kujawsko-pomorskim na niewielką skalę wykorzystywany jest potencjał energetyczny rzek. Istotne znaczenie będzie miała budowa elektrowni o dużej mocy (np. na rzece Wiśle), ale wspierane będą również inwestycje energetyczne na rzekach mniejszych.

Racjonalne korzystanie z zasobów wodnych (w wybranych przypadkach integralnie powiązane z elektrowniami wodnymi i zbiornikami retencyjnymi) odnosi się również do kontrolowanego i bezpiecznego przepływu wód w rzekach, szczególnie w okresie zwiększonych opadów atmosferycznych i wiosennych roztopów.

Działania:

- budowa drugiego stopnia wodnego na Wiśle z elektrownią wodną poniżej Włocławka,
- budowa stopnia wodnego Czyżkówko w Bydgoszczy na Brdzie,
- modernizacja budowli wodnych na Noteci i Kanale Bydgoskim,
- przebudowa ostróg, odbudowa budowli regulacyjnych oraz prace konserwacyjne na Wiśle,
- przebudowa wałów przeciwpowodziowych i remonty przepustów wałowych,
- zabezpieczanie brzegów rzek, roboty pogłębiarskie i naprawcze brzegów rzek,
- budowa jazów piętrzących

Zalecenia:

- uwzględnianie w dokumentach planistycznych inwestycji obejmujących odtwarzanie lub budowę małych elektrowni wodnych na mniejszych rzekach (np. Zgłowiączce, Tążynie, Mieni, dopływach Drwęcy i innych).

2. Kopaliny

Surowce naturalne należą do najcenniejszych zasobów przyrodniczych województwa. Poznanie wszystkich ich zasobów oraz racjonalne wykorzystanie decydować będzie o możliwościach rozwoju społeczno-gospodarczego regionu (budownictwo, energetyka, przemysł spożywczy). Z uwagi na to, iż kopaliny nie odnawiają się, należy racjonalnie planować ich pozyskanie (także w przestrzeni). Eksploatacja kopaliny powinna być podejmowana po przeprowadzeniu dogłębnej analizy skutków społecznych, ekonomicznych i ekologicznych tej działalności. Eksploatacja surowców jest racjonalna tylko wówczas, gdy oprócz kopaliny głównej pozyskiwane są również wszystkie kopaliny towarzyszące.

Biała Księga Ochrony Złóż Kopaliny powstała z inicjatywy Ministerstwa Środowiska (listopad 2015 r.) wskazuje, że szczególnej ochronie powinny podlegać zasoby udokumentowanych, a jeszcze nie eksploatowanych złóż. Jednym z narzędzi działań ochronnych jest plan zagospodarowania przestrzennego województwa, w którym określa się obszary występowania udokumentowanych złóż kopaliny. Zasięg przestrzenny złóż determinuje możliwości zagospodarowania przestrzennego terenów na których te złoża występują.

W nawiązaniu do zapisów rozdziału 6.4.4 Koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju 2030, na terenie województwa kujawsko-pomorskiego na wniosek Głównego Geologa Kraju wyznacza się złoża kopaliny wymagające szczególnej ochrony. Ochrona ta polega na takim zagospodarowaniu

terenów występowania złóż w szczególności tych, których eksploatacja nie została jeszcze podjęta, aby nie wprowadzać zabudowy lub inwestycji liniowych, które mogłyby w przyszłości utrudnić bądź uniemożliwić ich eksploatację. Wydobywanie kopalin może bowiem przynieść wymierne i znaczące korzyści gospodarcze nie tylko dla samorządów gmin, na których terenie kopaliny występują, ale również, z racji tworzenia miejsc pracy i wnoszonych opłat, dla całego województwa i państwa.

Będzie to realizowane poprzez:

- ochronę złóż niezagospodarowanych o znaczeniu ogólnokrajowym: złoża węgla brunatnego „Nakło”, złoża soli kamiennej „Lubień”.
- ochronę złóż niezagospodarowanych o znaczeniu regionalnym: złoża piasków kwarcowych „Lubaty-Aleksandrynow”, „Grupa Dolna”, „Wymiary Dolne-Podwiesk”, „Lubaty”, „Smolniki”, „Tuchola”, złoża piasków i żwirów: „Dobromierz”, „Białe Błota I”, „Czarnówko”, „Górna Grupa XIX”, „Królikowo”, „Pinino-Kobrzyniec”, „Radziki III”, „Tomkowo”, złoża surowców ilastych ceramiki budowlanej „Toporzysko”, złoża surowców ilastych do produkcji cementu „Michałow”.

Zalecenia:

- *uwzględnianie w dokumentach planistycznych i środowiskowych terenów powydobywczych i ich optymalnej rekultywacji dla lokalnego środowiska przyrodniczego i krajobrazu oraz egzekwowanie prawidłowości ich realizacji*

3. Lasy

W celu zwiększania gospodarczego, ekologicznego i społecznego potencjału lasów niezbędne jest zachowanie w maksymalnym stopniu co najmniej obecnej powierzchni leśnej. Zgody na przeznaczenie gruntów leśnych na cele nieleśne powinny dotyczyć wyłącznie uzasadnionych przypadków np. związanych z realizacją inwestycji celu publicznego lub gdy brakuje innych terenów pod inwestycje. Wspierane będzie kształtowanie wielofunkcyjnej gospodarki leśnej na podstawach ekologicznych, w których obok funkcji gospodarczych wyraźnie eksponowane są funkcje: ekologiczna i społeczna.

Znaczna podaż gruntów o niskiej przydatności rolniczej stwarza korzystne warunki dla przeznaczania ich pod zalesienie. Zalesienia powinny objąć zarówno powiększanie istniejących kompleksów leśnych, jak i tworzenie nowych kompleksów. W celu racjonalnego gospodarowania lasami przewiduje się: wspieranie przeciwdziałania fragmentacji lasów na terenach podmiejskich w celu ich optymalnego wykorzystania na cele rekreacyjne oraz wspieranie tworzenia zwartych „zielonych” pierścieni wokół największych miast województwa, w szczególności Bydgoszczy i Torunia, poprzez zwiększanie powierzchni lasów i zadrzewień.

Zalecenia:

- *dopuszczanie w dokumentach planistycznych zmiany przeznaczenia gruntów leśnych na cele nieleśne tylko w wyjątkowych, uzasadnionych przypadkach,*
- *określanie w dokumentach planistycznych obszarów optymalnych do zalesiania, w tym nieużytków i użytków rolnych o niskiej przydatności rolniczej, zwłaszcza we wschodniej części województwa (w powiatach: brodnickim, rypińskim, golubsko-dobrzyńskim i lipnowskim) oraz w części północno-zachodniej (w powiatach: świeckim, tucholskim i sępoleńskim),*
- *zapewnianie w dokumentach planistycznych możliwie dużego arealu nowych zalesień, zwłaszcza na gruntach o niskiej przydatności rolniczej.*

5. Gleby

Gleby są istotnym zasobem naturalnym o różnej przydatności dla rolnictwa, warunkowanej klasami bonitacyjnymi. Racjonalne korzystanie z gleb, przede wszystkim klas I-III zostało, powinno polegać na optymalnym wykorzystaniu ich walorów użytkowych na potrzeby gospodarki rolnej oraz na zachowaniu ich areалу w przestrzeni województwa.

Działania:

- zapewnienie utrzymania zdolności produkcyjnych gleb, w szczególności klas I-III,
- ochrona przed procesami erozyjnymi gleb w celu nie pogorszenia ich walorów użytkowych.

Zalecenia:

- *przeznaczanie użytków rolnych o wysokiej przydatności rolniczej na cele nierolnicze tylko w uzasadnionych przypadkach, w celu realizacji ważnego celu społeczno-gospodarczego, przy braku innych niskoprodukcyjnych gruntów,*
- *planowanie rozwój urbanizacji w oparciu o uzupełnianie terenów już zabudowanych z preferencją dla terenów nieużytków rolniczych lub terenów o glebach V i VI klasy,*
- *zachowanie i odtwarzanie miedz, remiz śródpolnych, oczek wodnych oraz szpalerów zieleni śródpolnej, nadwodnej i przydrożnej.*

6. Racjonalne korzystanie z krajobrazu

Rozwój zagospodarowania przestrzennego wiąże się ze zmianami krajobrazu. Dlatego ważne jest, aby lokalizacja nowych przedsięwzięć, w tym o znacznym zasięgu przestrzennym lub dużej wysokości, odbywała się z uwzględnieniem wymagań ochrony krajobrazu, w szczególności krajobrazu otwartego o wysokich walorach przyrodniczych i kulturowych. Prawidłowe kształtowanie krajobrazu wymaga jego waloryzacji (przede wszystkim poprzez sporządzenie audytu krajobrazowego) oraz określenia przydatności dla poszczególnych funkcji. Istotne będą działania ochronne (dotyczące obszarów wyłączonych lub o ograniczonych możliwościach inwestowania) jak i prawidłowość inwestowania (lokalizowania inwestycji w sposób nie powodujący negatywnych przekształceń lokalnego krajobrazu lub podnoszących jego atrakcyjność np. przez lokalizację wyróżniającej dominanty przestrzennej), a także właściwe wykorzystywanie walorów krajobrazowych np. na potrzeby turystyki, kształtowanie przestrzeni publicznych w miastach zgodnie z ideą rewitalizacji i wykorzystania terenów nadbrzeżnych. Przykładem inwestycji o ograniczonych możliwościach lokalizacji w krajobrazie są elektrownie wiatrowe, wobec których na terenie województwa przyjęto Stanowisko Zarządu Województwa z dnia 17 maja 2017 r., wskazujące ograniczenia lokalizowania elektrowni wiatrowych poza obszarami cennymi przyrodniczo, krajobrazowo i kulturowo, z preferencją zdegradowanych krajobrazowo terenów w odległości 1000 m od osi autostrady A1.

Działania:

- sporządzenie audytu krajobrazowego dla obszaru województwa kujawsko-pomorskiego w celu zapewnienia właściwej ochrony krajobrazów i możliwości ich kształtowania,
- wspieranie przedsięwzięć związanych z realizacją, przebudową lub rozbudową zabudowy kubaturowej i zmianami zagospodarowania terenu, gwarantujących zachowanie regionalnych zasad i standardów kształtowania ładu przestrzennego zgodnie z przyjętym Stanowiskiem Zarządu Województwa z dnia 15 czerwca 2016 r.,
- prowadzenie regionalnego monitoringu obszarów zaburzonego ładu przestrzennego.

Zalecenia:

- sporządzanie dokumentów waloryzujących lokalny krajobraz na potrzeby opracowywanych dokumentów planistycznych,
- ochrona obszarów o wysokich walorach przyrodniczych i krajobrazowych przed zainwestowaniem mogącym prowadzić do degradacji tych walorów,
- lokalizowanie nowych inwestycji o wyróżniających parametrach (przestrzennych, wysokościowych, kubaturowych i in.), każdorazowo po wcześniejszym sporządzeniu analizy lokalnego krajobrazu z uwzględnieniem potencjalnego oddziaływania planowanej inwestycji na ten krajobraz,
- wspieranie i monitorowanie realizacji przedsięwzięć współfinansowanych ze środków publicznych zgodnych z regionalnymi zasadami i standardami kształtowania ładu przestrzennego.

II.4. Wykorzystanie potencjału rolniczego i rozwój przemysłu rolno-spożywczego

W obecnie zachodzącym procesie koncentracji i polaryzacji regionalnej w produkcji rolnej województwo kujawsko-pomorskie stało się jednym z liderów zarówno w produkcji roślinnej jak i zwierzęcej (głównie trzody chlewnej). Z punktu widzenia zagospodarowania przestrzennego w regionie ważne jest więc zachowanie równowagi pomiędzy rozwojem intensywnej działalności rolniczej, która skutkuje m.in. wprowadzaniem monokultur, likwidacją mozaiki upraw, przekształceniami trwałych użytków zielonych, a zachowaniem wielokierunkowości produkcji, która pozytywnie wpływa na jakość, odporność i różnorodność biologiczną środowiska naturalnego.

Zachowanie różnorodności biologicznej pozwoli na wszechstronny rozwój produkcji i przetwórstwa w gospodarstwach ekologicznych, wysokotowarowych, zarówno działalności związanych z tradycyjnymi uprawami polowymi, produkcją warzywniczą i sadowniczą, ale także hodowlą zwierząt. Stwarza to korzystne warunki dla powiązań klastrowych łączących produkcję żywności z przetwórstwem rolno-spożywczym. Na terenach intensywnie użytkowanych rolniczo, które występują głównie w południowej, północno-wschodniej i środkowej części regionu jest niewiele obszarów leśnych. Lasy pełnią istotne funkcje glebochronne i wodochronne. Wspierane będzie więc utrzymywanie zróżnicowania lokalnych ekosystemów zależnych od rolnictwa i leśnictwa m.in. poprzez ochronę zadrzewień śródpolnych. Zakłada się jednak przede wszystkim działania zwiększające potencjał małej retencji w rolnictwie. Wspierana będzie budowa kompleksowego systemu nawodnień na potrzeby rolnictwa oraz budowa systemu przerzutu wody z Wisły, po powstaniu nowego zbiornika wodnego poniżej Włocławka (jako następstwo budowy nowego stopnia wodnego). Rozwiązałoby to m.in. problem nadmiernego i niekontrolowanego poboru wód głębinowych na potrzeby rolnictwa.

Problem suszy dotyczy głównie Kujaw, jednak staje się zagadnieniem o znaczeniu globalnym wpisującym się w szeroki kontekst częstszego występowania skrajnych zjawisk pogodowych (susze, powódzie, lokalne podtopienia w okresie letnim, silne wiatry) związanych ze zmianami klimatycznymi. Należy więc traktować go jako wyzwanie w skali całego regionu.

Rozwój działalności rolniczej wymaga jednocześnie zapewnienia nowych terenów inwestycyjnych pozwalających na rozwój gospodarstw wysokotowarowych, przetwórstwa rolno-spożywczego czy działalności okołorolniczej (np. biogazowni). Jest to istotne w kontekście rosnących konfliktów przestrzennych funkcji rolniczej z rozproszoną zabudową mieszkaniową na obszarach wiejskich. Zakłada się więc nie tylko ochronę zwartych obszarów gruntów rolnych przed użytkowaniem pozarolniczym, ale również określenie obszarów województwa, na których zagospodarowanie

przestrzeni musi być podporządkowane funkcjom związanym z rolnictwem i produkcją żywności. Jednocześnie wspierane będą odrodlenia uwzględniające inne potrzeby gospodarcze, np. na terenach przywęzłowych autostrad i dróg ekspresowych (przykład Brześcia Kujawskiego, gminy o wysokim potencjale rolniczym, jednocześnie z funkcjonującym węzłem autostrady A-1).

Przewidywany przez FAO¹⁷⁰ 70% globalny wzrost zapotrzebowania na żywność do 2050 roku sprzyja dynamicznemu rozwojowi sektora B+R w rolnictwie i przetwórstwie spożywczym. Zakłada się konsekwentne wspieranie rozwoju badań naukowych w tym zakresie na bazie regionalnego potencjału szkolnictwa wyższego. Przewiduje się również rozwój instytucji doradztwa rolniczego w zakresie specjalistycznego wsparcia edukacyjnego oraz doradczego dla działalności rolniczej, w tym zapewniania dostępu do nowoczesnych rozwiązań dla produkcji i przetwórstwa rolnego. Wspierany będzie również rozwój wysokiej jakości szkolnictwa praktycznego.

Działania.

- Utworzenie Regionalnego Centrum Innowacyjności Wsi i Rolnictwa dla rozwoju i transferu innowacji w rolnictwie i przetwórstwie rolno-spożywczym.
- Wsparcie dla tworzenia systemów małej retencji i nawodnień przy wykorzystaniu nowego zbiornika wodnego na Wiśle poniżej Włocławka.
- Wspieranie działań zachowujących różnorodność biologiczną na terenach intensywnie użytkowanych rolniczo.
- Identyfikacja strategicznego zasobu rolniczej przestrzeni produkcyjnej i wprowadzenie zasad jego ochrony.
- Wsparcie dla tworzenia Kujawsko-Pomorskiego Klastra Produkcji Żywności Wysokiej Jakości.
- Wspieranie rozwoju inwestycji gospodarczych wykorzystujących lokalne predyspozycje do rozwoju rolnictwa.
- Intensyfikacja wdrażania innowacyjnych rozwiązań w rolnictwie w oparciu o wyniki doświadczeń instytucji naukowych i badawczo-rozwojowych.
- Kształtowanie zwartej zabudowy wsi dla ograniczenia zainwestowania terenów użytkowanych rolniczo.

Zalecenia

- *Zapobieganie konfliktom przestrzennym w planowaniu miejscowym, poprzez racjonalne lokalizowanie funkcji uciążliwych związanych z produkcją rolną, przetwórstwem rolno-spożywczym oraz rozwojem odnawialnych źródeł energii (biogazownie) uwzględniające inne kierunki rozwoju gospodarczego i nowe tereny mieszkaniowe.*
- *Sporządzanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na terenach rolnych z ustaleniem zakazu zabudowy o funkcji nie związanej z produkcją rolną, w celu ochrony rolniczej przestrzeni produkcyjnej.*

¹⁷⁰ Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Wyżywienia i Rolnictwa (ang. Food and Agriculture Organization of the United Nations, FAO), na podstawie: Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa, 18 kwietnia 2017 roku.

II.5. Rozwój uzdrowisk

Funkcjonujące na terenie województwa kujawsko-pomorskiego uzdrowiska statutowe Ciechocinek, Inowrocław i Wieniec Zdrój wskazują na silne wyspecjalizowanie regionu w zakresie lecznictwa uzdrowiskowego.

Rozwój turystyki zdrowotnej, medycznej, rehabilitacyjnej oraz typu wellness, a także poszerzenie oferty w kierunku szeroko rozumianej rekreacji oraz funkcji wypoczynkowej, wymaga zachowania i ochrony przestrzeni o zasobach i walorach uzdrowiskowych, z równoczesnym stałym działaniem na rzecz poprawy jakości lokalnego środowiska oraz racjonalnego wykorzystywania potencjału uzdrowiskowego - zasobów naturalnych surowców leczniczych, właściwości leczniczych klimatu oraz walorów przyrodniczych uzdrowisk.

Zakłada się również rozwój lecznictwa uzdrowiskowego w Maruszy k. Grudziądza, posiadającej wstępnie rozpoznane walory lecznicze i uzdrowiskowe oraz wody termalne.

Istotnym kryterium atrakcyjności każdego uzdrowiska i możliwości jego rozwoju, jest jego dostępność transportowa. W związku z tym, wspierane będą działania zmierzające do zapewnienia sprawnego dojazdu do uzdrowisk w województwie, z uwzględnieniem transportu zbiorowego, umożliwiającego ograniczanie transportu indywidualnego i poprawy dostępności miejscowości uzdrowiskowych w dalekobieżnej komunikacji publicznej. Przewiduje się interwencje mające na celu wzmocnienie potencjału leczniczego i gospodarczego uzdrowisk, poprawę ich atrakcyjności i ograniczanie kolizyjności innych funkcji z funkcją uzdrowiskową.

Wspierane będą działania marketingowe ukierunkowane na stworzenie silnej marki uzdrowiskowej województwa, w oparciu o renomę i potencjał istniejących uzdrowisk, z uwzględnieniem ich promocji w kraju i zagranicą.

Działania:

- dalszy rozwój samorządowych wojewódzkich instytucji leczniczo-uzdrowiskowych (Przedsiębiorstwa Uzdrowisko Ciechocinek z obiektami szpitalnymi i sanatoryjnymi w Ciechocinku, a także sanatorium Przy Tężni w Inowrocławiu) przede wszystkim w zakresie poszerzenia oferty leczniczej i podnoszenia standardu usług,
- realizacja Programu zdrowie. Kujawsko-pomorskiego interdyscyplinarnego programu diagnozy spersonalizowanej i opieki zdrowotnej – w Ciechocinku,
- opracowanie i wdrożenie pakietów działań „Uzdrowisko Ciechocinek”, „Uzdrowisko Inowrocław”, „Uzdrowisko Wieniec Zdrój”,
- rozwój potencjału medycznego uzdrowisk.

Zalecenia

- *prowadzenie działań w celu ochrony walorów naturalnych obszarów ochrony uzdrowiskowej oraz utrzymania wysokich standardów jakości środowiska (spełnianie dopuszczalnych norm zanieczyszczeń powietrza, natężenia hałasu, odprowadzania ścieków, gospodarki odpadami i emisji pól elektromagnetycznych, o których mowa w przepisach odrębnych),*
- *prowadzenie działań mających na celu ochronę fizjografii obszarów uzdrowiskowych, ich historycznych założeń przestrzennych oraz właściwości leczniczych lokalnego klimatu,*
- *realizowanie inwestycji w dostosowaniu do istniejących walorów uzdrowiskowych, eksponujących lokalne struktury przestrzenno-architektoniczne, z uwzględnieniem*

rewaloryzacji obiektów zabytkowych oraz prawidłowego zagospodarowania parków i terenów zieleni publicznej,

- *kształtowanie terenów zieleni publicznej w uzdrowiskach w powiązaniu z przyległymi terenami otwartymi lasów, pól uprawnych, ogrodów i sadów.*

III. Właściwie ukształtowane systemy transportowe i infrastrukturalne

III.1. Kształtowanie spójnych systemów transportowych

Korzystne położenie transportowe województwa na tle kraju, w tym przebieg ciągów komunikacyjnych zarówno o znaczeniu krajowym, jak i międzynarodowym, nie jest w pełni wykorzystane. Wynika to przede wszystkim z braku realizacji inwestycji w tym zakresie, w tym sieci dróg ekspresowych. Położenie województwa wiąże się z obsługą przez sieć transportową regionu, zarówno ruchu regionalnego, jak i tranzytowego. Dlatego też dalszy rozwój województwa warunkowany jest głównie poprawą dostępności i spójności komunikacyjnej.

Dostępność międzyregionalna województwa zapewniana jest poprzez położone w sieci transeuropejskich korytarzy transportowych: autostradę, odcinki dróg ekspresowych, linie kolejowe, lotnisko a także drogi wodne. Ich układ, a także powiązania funkcjonalne pomiędzy największymi miastami województwa, tworzą warunki dla lokalizacji, na ich bazie multimodalnej platformy.

Dla powiązań ośrodków regionalnych, które są położone poza tą siecią, największą rolę będą odgrywały pozostałe drogi krajowe, sieć dróg wojewódzkich i powiatowych oraz pozostałe linie kolejowe. Drogi te powinny zostać dostosowane do obowiązujących standardów technicznych. Wszędzie tam, gdzie nie jest to możliwe (zwłaszcza na terenach zurbanizowanych) powinny prowadzić po nowym przebiegu. Należy również, tam gdzie jest to możliwe zadbać o wykonanie odpowiednio zaprojektowanych ciągów pieszo-rowerowych, które znacząco wpłyną na zwiększenie bezpieczeństwa pieszych użytkowników dróg oraz rowerzystów.

Dla pełnej integracji systemów transportowych ważną rolę ma kontynuacja projektu BiT City, polegająca na skomunikowaniu z Bydgoszczą i Toruniem również obszarów położonych poza obszarem funkcjonalnym tych miast, za pomocą zbiorowego transportu publicznego.

Zakłada się rozwój poszczególnych elementów sieci transportowej w taki sposób, żeby utworzyć spójny system powiązań zewnętrznych i wewnętrznych województwa.

Realizacja tego celu będzie się odbywała poprzez cztery główne kierunki działań:

1. **poprawę dostępności województwa** uwarunkowanej jego położeniem na tle kraju, jak również przebiegającymi przez jego teren korytarzami transportowymi sieci TEN-T. W zakresie poprawy powiązań drogowych najważniejszym zadaniem jest budowa dróg ekspresowych, a także ich połączenie z siecią dróg niższego rzędu poprzez prawidłowo zlokalizowane węzły. Należy również rozbudować te z istniejących węzłów, których potencjał nie jest w pełni wykorzystany. Z kolei na sieci już istniejącej, w miejscach szczególnie do tego predysponowanych, należy dopuścić lokalizację nowych węzłów. Na poprawę drogowej dostępności komunikacyjnej wpłynie również przebudowa pozostałych dróg krajowych do możliwie najwyższych parametrów

technicznych wraz ze zwiększeniem ich przepustowości i wyprowadzeniem ruchu pojazdów poza tereny zurbanizowane (budowa obwodnic).

W zakresie transportu kolejowego należy dążyć do realizacji na terenie województwa Kolei Dużych Prędkości, a tym samym włączyć miast stołecznych do ich krajowej sieci. Istotna dla rozwoju całego województwa jest również modernizacja linii kolejowych o znaczeniu państwowym, w tym tych zaliczanych do transeuropejskiej sieci transportowej (zwłaszcza likwidacja wąskich gardeł, zwiększenie maksymalnej osiągniętej prędkości).

- 2. Poprawę spójności transportowej oraz integrację systemów transportowych** polegającej w zakresie infrastruktury drogowej na tworzeniu spójnej sieci, głównie poprzez przebudowę jej istniejących elementów oraz budowę nowych. Należy kontynuować prace na ciągach komunikacyjnych, których fragmenty były już realizowane lub są w trakcie realizacji. Prace te powinny być prowadzone tak, by dostosować przekroje poprzeczne, nawierzchnię i obiekty inżynierskie do aktualnych potrzeb transportowych, a także do obowiązujących normatywów technicznych i przyjętych przez Zarząd Województwa standardów dla dróg wojewódzkich. Wszędzie tam, gdzie jest to niezbędne, w celu zapewnienia bezpieczeństwa i płynności ruchu (zwłaszcza na terenach zurbanizowanych), konieczna jest realizacja obwodnic i obejść miejscowości. Ponadto należy zapewnić bezkolizyjne skrzyżowania drogowych ciągów komunikacyjnych z liniami kolejowymi oraz dążyć do ochrony pieszych i rowerzystów poprzez budowę dróg rowerowych i pieszo-rowerowych, zwłaszcza przy drogach o dużym natężeniu ruchu. Istotną dla poprawy spójności transportowej będzie budowa przepraw drogowych wynikająca z zapisów studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, a także w miejscach planowanych nowych stopni wodnych na Wiśle.

Dla największych miast województwa (Bydgoszczy, Torunia, Włocławka, Grudziądz, Inowrocławia) duże znaczenie będzie miało usprawnienie ich sieci drogowych, w tym budowa nowych połączeń z węzłami na autostradzie A1 i drogach ekspresowych, połączenia z pozostałymi drogami krajowymi, zapewnienia dostępu do centrów miast i jego pozostałych obszarów a także ułatwienie tranzytu. Dla miast stołecznych należy dążyć do utworzenia tzw. „regionalnej ósemki” – obwodnicy Bydgoszczy i Torunia.

W zakresie transportu kolejowego oraz integracji systemów transportowych niezbędna jest przebudowa istniejących linii kolejowych wraz z modernizacją infrastruktury towarzyszącej (elektryfikacja, relokacja przystanków, poprawa parametrów eksploatacyjnych, zwiększenie maksymalnej dopuszczalnej prędkości, likwidacja wąskich gardeł, przebudowa dworców). Integracja dworców i przystanków kolejowych z innymi rodzajami transportu powinna mieć miejsce poprzez węzły przesiadkowe. Wszędzie tam, gdzie istnieje taka konieczność należy dążyć do przywracania ruchu pasażerskiego na liniach kolejowych. Dla zapewnienia spójności transportowej stolic regionu z innymi miejscowościami należy kontynuować projekt BiT City, w tym inwestycje w modernizację i budowę nowych linii kolejowych, budowę zintegrowanych węzłów przesiadkowych, rozbudowę systemów transportu publicznego wewnątrz miast (budowa nowych tras tramwajowych i modernizacja torowisk, budowa parkingów park&ride).

Działania¹⁷²

- budowa oraz przebudowa do parametrów klasy technicznej S (ekspresowej) dróg krajowych nr 5 i 10¹⁷³, wymaga uszczegółowienia ich przebiegów w taki sposób, aby omijał tereny zurbanizowane (S10 na całym odcinku oraz S5 odcinek od Nowych Marz na wschód),*
- budowa węzła autostradowego w Dźwierznie, *
- przebudowa węzła Toruń Południe (dawniej Czerniewice) stanowiącego połączenie autostrady A1 z drogą krajową nr 91 i drogą S10, *
- budowa oraz przebudowa dróg krajowych:
  - nr 15, *
  - nr 25*
  - nr 55 Stolno – Grudziądz (w tym budowa drogi na odcinku od ul. Toruńskiej do węzła Konstytucji 3 Maja w celu dostosowania układu do rozwoju m. Grudziądz) – granica województwa,
  - nr 56,
  - nr 62,
  - nr 67 wraz z połączeniem z DK10/S10 oraz dostosowaniem dla rozwoju m. Włocławka poprzez rozbudowę Al. Ks. J. Popiełuszki
  - nr 80 relacji Pawłówek – Lubicz (klasa GP główna ruchu przyspieszonego) wraz z północnym obejściem Torunia (połączenie DK 80 z DK 15),
  - nr 91, *
- budowa obwodnic w ciągu dróg krajowych: Strzelna, Gniewkowa, Szadłowic, Suchatówki, Kowalewa Pomorskiego (DK 15), Sępólna Krajeńskiego, Kamienia Krajeńskiego, Trzyszczyna, Gościeradza, Mąkowska, Buszkowa, Nowej Wsi Wielkiej, Złotnik Kujawskich, Strzelna, Zamartego, Inowrocławia (DK 25), Grudziądz, Łasina (DK 16), Koronowa (DK 56), Kruszwicy, Sławska Wielkiego, Stodólna oraz Brześcia Kujawskiego (w ciągu DK 62), w tym jej podłączeniem do dróg wojewódzkich nr: 270, 265 i 268, Lipna (DK 67), Złejwsi Wielkiej, Strzyżawy, Przysieka i Rozgart (DK 80), Nowego, Lubienia Kujawskiego (DK 91)
- rozbudowa układu drogowego na terenie m. Bydgoszcz w celu dostosowania dostępności komunikacyjnej miasta, w szczególności z drogą ekspresową S5,
- usprawnienia połączeń w sieci TENT-T w Toruniu, w tym budowa Trasy Staromostowej,
- budowa oraz przebudowa dróg wojewódzkich:
  - nr 240, *
  - nr 241, 250, 251, 252, 254, 255, 265, 266, 268, 269, 270*, 291, 301, 534, 548, 559, 563 (przedsięwzięcia drogowe przewidziane do realizacji w latach 2014-2023 wg KPPSKDiK¹⁷⁴ – grupa 1)¹⁷⁵,
  - pozostałych dróg wojewódzkich (przedsięwzięcia drogowe przewidziane do realizacji w latach 2014-2023 wg KPPSKDiK – grupa 3),
- budowa przeprawy promowej Czarnowo – rz. Wisła – Solec Kujawski oraz rozbudowa drogi wojewódzkiej nr 249,
- budowa bądź przebudowa obwodnic i obejść miejscowości w ciągu dróg wojewódzkich, w tym obwodnice: Gostycyna, Łyskowa (DW 237), Laskowic Pomorskich (DW 239), Bysławia, Żalna, Bładowa, Tucholi, Płazowa (DW 240), Więcborka, Kcyni (DW 241), Szubina (DW 246), Barcina,

¹⁷² Działania oznaczone gwiazdką (*) dotyczą głównie poprawy dostępności województwa, pozostałe głównie spójności województwa

¹⁷³ Przebieg zgodny z Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 19 maja 2016r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sieci autostrad i dróg ekspresowych

¹⁷⁴ ¹⁷⁴ Kujawsko-Pomorski Plan Spójności Komunikacji Drogowej i Kolejowej 2014-2020

¹⁷⁵ Drogi podkreślone realizowane w ramach partnerstwa publiczno-prywatnego – zadanie pod nazwą: budowa, przebudowa i utrzymanie dróg wojewódzkich rejonu Włocławek w ramach partnerstwa publiczno-prywatnego

- Mogilna, Szczepankowa (DW 254), Trłąga, Pakości (DW 255), Kowala (DW 265), Aleksandrowa Kujawskiego, Radziejowa (DW 266), Lubrańca, Izbicy Kujawskiej (DW 270), Radzyna Chełmińskiego, Golubia-Dobrzynia (DW 534), Lisewa, Dębowej Łąki (DW 548), Chełmży, Ostromecka, Unisławia, Dźwierzna, Zelgna (DW 551), Lipna (DW 559), Rypina (DW 560),
- budowa oraz przebudowa dróg powiatowych mających znaczenie dla poprawy spójności drogowej, w tym droga powiatowa nr 1015C Tuchola-Tleń¹⁷⁶,
  - budowa nowych połączeń drogowych mających istotne znaczenie dla województwa – realizacja połączeń drogowych w związku z kompleksowym zagospodarowaniem doliny Wisły (poniżej Włocławka, w rejonie Solca Kujawskiego), nowe przeprawy drogowe w Bydgoszczy, Toruniu, Włocławku,
  - budowa Kolei Dużych Prędkości przeznaczonych dla transportu pasażerskiego w relacji Warszawa – (Toruń, Bydgoszcz) – Gdańsk,*
  - modernizacja linii kolejowych:
    - nr: 131, 201, 353 i 18*
    - nr: 207, 208, 209 i 27 (wraz z elektryfikacją i ewentualną zmianą lokalizacji przystanków)
  - modernizacja i przywrócenie ruchu pasażerskiego na niektórych liniach kolejowych, w tym nr: 206, 245, 281, 356,
  - modernizacja przystanków osobowych, punktów kolejowej odprawy pasażerskiej, w tym m.in. przebudowa kompleksu dworcowego we Włocławku i w Grudziądzu,
  - zorganizowanie i kompletne wyposażenie zintegrowanych węzłów przesiadkowych (zgodnie z zapisami Planu Zrównoważonego Rozwoju Publicznego Transportu Zbiorowego dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego),
  - budowa linii kolejowej Maksymilianowo – Koronowo,
  - prowadzenie prac zmierzających do realizacji połączenia szynowego (tramwaj regionalny) pomiędzy Toruniem i Bydgoszczą, po północnej stronie Wisły,
  - budowa kolejowych platform przeładunkowych w Inowrocławiu i Laskowicach Pomorskich.
- 3. Zwiększenie znaczenia transportu lotniczego w transporcie międzynarodowym** przez rozbudowę Portu Lotniczego w Bydgoszczy, związaną między innymi z budową nowego terminalu pasażerskiego i przebudową infrastruktury towarzyszącej. Niezbędna jest również budowa połączenia kolejowego portu z istniejącą siecią kolejową poprawa dostępności portu w komunikacji kolejowej. W transporcie krajowym przez rozbudowę lotnisk usługowo-sportowych w zakresie budowy nowych i przebudowy istniejących pasów startowych, budowę lądowisk dla helikopterów, wyposażanie w nowoczesne urządzenia nawigacyjne.

Działania

- budowa nowej linii kolejowej Trzciniec – Port Lotniczy – Solec Kujawski dla poprawy dostępności Portu Lotniczego Bydgoszcz (łączącej linie kolejowe nr 18 i 131),
- kompleksowa modernizacja Portu Lotniczego w Bydgoszczy – budowa nowego terminalu pasażerskiego, nowej płyty postojowej, wydłużenie drogi startowej, rozbudowa i przebudowa infrastruktury towarzyszącej oraz terminala cargo,
- rozbudowa lotnisk w Toruniu, Inowrocławiu, Lisich Kątach, Kruszynie.

¹⁷⁶ Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego. Plan modernizacji 2020+

4. Zwiększenie znaczenia transportu wodnego poprzez:

podjęcie działań w kierunku poprawy żeglowności rzek i modernizacji infrastruktury dróg wodnych. Istotnym aspektem jest również dalsze turystyczne wykorzystanie rzek i terenów nadbrzeżnych.

Działania

- budowa nowego stopnia wodnego na Wiśle poniżej Włocławka, jako jednego z elementów stworzenia technicznych możliwości dla transportowego i turystycznego wykorzystania Międzynarodowej Drogi Wodnej E40, a następnie kolejnych stopni,
- rewitalizacja Międzynarodowej Drogi Wodnej E70 w celu turystycznego wykorzystania i stworzenia warunków dla rozwoju małego ruchu transportowego oraz zwiększenia wykorzystania gospodarczego rzek,
- utworzenie terminala multimodalnego (wraz z portem śródlądowym) w rejonie Solca Kujawskiego - Bydgoszczy Łęgnowa, spełniającej funkcję ważnego węzła logistycznego,
- budowa, przebudowa i modernizacja budowli hydrotechnicznych i regulacyjnych na Międzynarodowych Drogach Wodnych E40 i E70, w tym rewitalizacja Brdy skanalizowanej wraz z przebudową obiektów bydgoskiego Węzła Wodnego,
- rewitalizacja miejskich terenów nadbrzeżnych i rozwój przestrzenno-funkcjonalny obszarów przy zbiornikach wodnych.

Zalecenia:

- *kształtowanie istniejącej i planowanej infrastruktury transportowej z uwzględnieniem terenów przyległych w zakresie ich przeznaczenia (wskazywanie optymalnych funkcji stosownie do przewidywanych uciążliwości lub korzyści wynikających z bezpośredniego dostępu do drogi, a także zabezpieczanie terenu pod urządzoną zieleń izolacyjną, niwelującą uciążliwości hałasowe, spalinowe i in.),*
- *kształtowanie istniejących i nowobudowanych dróg w obszarach zabudowy mieszkaniowej z uwzględnieniem środków tzw. „uspokajania ruchu” – ronda, esowanie dróg itp.,*
- *zabezpieczanie rezerw terenowych pod budowę obejść miejscowości,*
- *uwzględnienie w dokumentach planistycznych zmiany lokalizacji przystanków na liniach kolejowych,*
- *uwzględnienie rozbudowy sieci dróg rowerowych, stworzenie spójnego systemu tras dla celów komunikacyjnych, turystycznych i rekreacyjnych,*
- *realizacja węzłów przesiadkowych, w tym integracja różnych systemów transportowych,*
- *planowanie zagospodarowania w sąsiedztwie takich inwestycji jak m.in.: budowa stopnia wodnego na Wiśle, platformy multimodalnej i kolejowych platform przeładunkowych, z uwzględnieniem możliwości rozwoju nowych funkcji i powiązań przestrzennych,*
- *kształtowanie terenów nadbrzeżnych poprzez racjonalne urządzenie przestrzeni publicznych.*

III. 2 Kształtowanie systemów infrastruktury technicznej

Infrastruktura techniczna jest bardzo ważnym elementem planowania w wymiarze przestrzennym i gospodarczym. Wyposażenie w media infrastruktury technicznej stanowi o wysokim standardzie zamieszkania, możliwościach rozwoju gospodarczego, a także o jakości środowiska przyrodniczego.

Właściwie ukształtowane sprawne systemy infrastruktury technicznej wpłyną na podniesienie konkurencyjności województwa, jego spójności oraz poprawę jakości życia mieszkańców.

Energetyka

Przy lokalizacji infrastruktury energetycznej należy dążyć do minimalizacji jej oddziaływania na środowisko poprzez koncentrację energetycznych przedsięwzięć liniowych i węzłowych oraz ich wysokie standardy techniczne.

Rozwijająca się gospodarka potrzebuje coraz więcej energii i to pomimo bardziej efektywnego jej zużycia. Im nowocześniejsza i bardziej rozbudowana jest sieć linii elektroenergetycznych i gazociągów, tym większa jest szansa na niezawodną dostawę energii do każdego odbiorcy. Działania województwa skierowane będą na utworzenie systemu energetycznego sprzyjającego rozwojowi społeczno-gospodarczemu województwa oraz gwarantującego bezpieczeństwo energetyczne kraju i regionu poprzez koordynację działań wynikających z założeń kształtowania krajowych powiązań energetycznych, zamierzeń inwestycyjnych operatorów sieci energetycznych oraz wytwórców energii, możliwości województwa w zakresie wykorzystania istniejących potencjałów oraz potrzeb regionu w zakresie dostępu do nośników energii.

Rozwój elektroenergetyki w województwie obejmować będzie budowę nowych źródeł energii konwencjonalnej, rozwój energetyki na bazie odnawialnych źródeł energii oraz rozbudowę systemu elektroenergetycznego przesyłowego i dystrybucyjnego, zapewniającego odbiorcom pewność zasilania w energię elektryczną o wymaganych parametrach, przy uwzględnieniu planów inwestycyjnych operatorów sieci realizujących rozbudowę elektroenergetycznego systemu dystrybucyjnego oraz najwyższych napięć. Takie działania pozwolą na wzmocnienie roli naszego województwa w krajowym systemie przesyłowym.

Samorząd Województwa będzie wspierał również działania inwestycyjne operatorów sieci realizujących rozbudowę systemów gazowych oraz paliw płynnych (ropy naftowej, produktów naftowych) w zakresie przesyłu i dystrybucji wraz z dostosowaniem ich do planowanych zmian w strukturze zużycia energii pierwotnej oraz prognozowanego wzrostu zapotrzebowania na tego typu produkty.

Samorząd Województwa będzie zabiegał o lokalizowanie nowych mediów infrastruktury w istniejących już korytarzach infrastrukturalnych. Wspierane będą również działania związane z tworzeniem klastrów energii realizujących projekty służące rozwojowi energetyki na poziomie lokalnym.

Działania inwestycyjne systemu elektroenergetycznego zgodnie z planami inwestycyjnymi operatorów sieci:

Inwestycje systemu krajowego najwyższych napięć:

1. budowa linii 400 kV relacji Bydgoszcz Zachód – Piła Krzewina (czasowa praca tej linii na napięciu 220 kV do momentu rozbudowy stacji elektroenergetycznych Piła Krzewina i Bydgoszcz zachód o rozdzielnie 400 kV);
2. budowa linii 400 kV relacji Jasiniec – Pątnów;
3. budowa linii 400 kV relacji Jasiniec – Grudziądz Węgrowo;
4. budowa linii 400 kV relacji Grudziądz Węgrowo – Pelplin – Gdańsk Przyjaźń;
5. modernizacja linii 400 kV Grudziądz Węgrowo – Płock w celu dostosowania do zwiększonych przesyłów mocy;
6. modernizacja linii 220 kV Toruń Elana - Grudziądz Węgrowo w celu dostosowania do zwiększonych przesyłów mocy;
7. rozbudowa stacji 400/220/110 kV Grudziądz Węgrowo;

8. przełączenie linii Piła Krzewina – Bydgoszcz Zachód – Jasiniec: odcinek Bydgoszcz Zachód – Jasiniec, na napięcie 400 kV z dostosowaniem stacji Bydgoszcz Zachód do pracy na napięciu 400 kV;
9. rozbudowa stacji 220/110 kV Bydgoszcz Zachód o rozdzielnię 400 kV;
10. rozbudowa stacji 220/110 kV Jasiniec o rozdzielnię 400 kV

Niezależnie od ww inwestycji, w przypadku realizacji w województwie pomorskim elektrowni jądrowej, na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego konieczna będzie przebudowa istniejącej linii elektroenergetycznej 400 kV Grudziądz Węgrowo – Płock na linię dwutorową w celu wyprowadzenia mocy z elektrowni do obszaru centralnej Polski.

Inwestycje systemu dystrybucyjnego:

1. budowa nowych oraz przebudowa i modernizacja istniejących stacji elektroenergetycznych 110/15 kV;
2. budowa nowych oraz przebudowa i modernizacja istniejących linii elektroenergetycznych wysokiego napięcia 110 kV;

Działania inwestycyjne z zakresu gazownictwa zgodnie z planami inwestycyjnymi operatorów sieci:

1. budowa nowych oraz przebudowa, wymiana i modernizacja istniejących stacji gazowych wysokiego ciśnienia;
2. budowa nowych oraz przebudowa i wymiana istniejących gazociągów wysokiego ciśnienia wraz z budową sieci dystrybucyjnej gazowej na obszarach dotychczas niezgazyfikowanych;
3. gazyfikacja gmin (Lisewo, Bukowiec, Dobrcz, Koronowo, Kowal, Lipno, Nowa Wieś Wielka, Płużnica).

Działania inwestycyjne systemu przesyłu paliw płynnych zgodnie z planami inwestycyjnymi operatorów sieci:

1. budowa rurociągu ropy naftowej DN 800 wzdłuż istniejącego rurociągu „Pomorskiego” Płock - Gdańsk;
2. budowa rurociągu produktów naftowych DN 400 wzdłuż istniejącego rurociągu „Pomorskiego” Płock - Gdańsk z opcją rozgałęzienia na stacji pomp w Szonowie Szlacheckim w kierunku Nowej Wsi Wielkiej (trasa nie jest jeszcze zaprojektowana);
3. rozbudowa magazynu KPMG Mogilno polegająca na zwiększeniu pojemności roboczej magazynu od ok. 570 mln m³ do 800 mln m³;
4. budowa kawernowego podziemnego magazynu gazu w centralnej Polsce wraz z gazociągiem przyłączeniowym (lokalizacja nie została ustalona);

Działanie inwestycyjne PKB Orlen S.A. (projekt JURA) obejmuje budowę otworowej kopalni soli w gminie Lubień Kujawski oraz rurociągu przesyłowego solanki i wody technologicznej z tej kopalni do Nowej Wsi Wielkiej, a po wyługowaniu soli przekształcenie kawern na magazyn gazu o pojemności roboczej 160 mln m³.

Pokazane na rysunku Planu zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego przebiegi planowanych linii elektroenergetycznych: gazociągów wysokiego ciśnienia, rurociągów ropy naftowej i produktów naftowych, rurociągu solanki są orientacyjne i wymagają uszczegółowienia na etapie sporządzania studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miast i gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, w dostosowaniu do planów inwestycyjnych poszczególnych operatorów sieci, pod warunkiem zachowania relacji powiązań projektowanych linii z punktami docelowymi. Dopuszcza się odstępstwa od wskazanych przebiegów w szczególnych, uzasadnionych przypadkach.

Zalecenia:

- uwzględnianie w gminnych dokumentach planistycznych przebiegu istniejących i planowanych sieci i obiektów dotyczących systemów przesyłu i dystrybucji energii elektrycznej, gazu oraz paliw płynnych, zgodnie z ustaleniami planu i tabelą zawierającą wykaz inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym,
- podejmowanie działań mających na celu koncentrację energetycznych przedsięwzięć liniowych i węzłowych, w szczególności w istniejących korytarzach infrastrukturalnych,
- przestrzeganie przy projektowaniu zagospodarowania przestrzennego, obowiązujących prawnie stref uciążliwości towarzyszących ciągom i urządzeniom infrastruktury technicznej (sieciom elektroenergetycznym, gazociągom, rurociągom produktów naftowych itp.),
- przestrzeganie, przy projektowaniu infrastruktury ponadlokalnej napowietrznej i podziemnej, w tym farm wiatrowych, zasad ochrony obowiązujących na obszarach parków krajobrazowych, obszarach chronionego krajobrazu i rezerwatów przyrody, uwzględniając zachowanie spójności zwartych kompleksów leśnych,
- zachowanie spójności gminnych dokumentów energetycznych (założenia do zaopatrzenia gminy w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe) z dokumentami planistycznymi (studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego),

Odnawialne źródła energii

Województwo kujawsko-pomorskie charakteryzuje się dogodnymi warunkami dla rozwoju energetyki wiatrowej. Jej żywiołowy i dynamiczny rozwój spowodował szereg problemów i konfliktów oraz potrzebę ustalenia warunków lokalizacji elektrowni wiatrowych w sąsiedztwie istniejącej lub planowanej zabudowy mieszkaniowej oraz obszarów cennych przyrodniczo. Delimitacja obszaru województwa pod kątem możliwości rozwoju energetyki wiatrowej jest czynnikiem równie kluczowym przy lokalizacjach elektrowni wiatrowych, co struktura sieci energetycznych.

Samorząd Województwa będzie wspierał inwestycje wykorzystujące energię odnawialną pochodzącą z biomasy, energię słoneczną dla wspomagania zarówno systemów ogrzewania jak i produkcji energii elektrycznej, energię geotermalną, energię wodną poprzez budowę obiektów hydrotechnicznych (w tym budowa drugiego stopnia wodnego na Wiśle poniżej Włocławka) oraz energię wiatru przy respektowaniu wymogów prawnych dotyczących wykorzystania odnawialnych źródeł energii, a w szczególności ustawy o inwestycjach w zakresie elektrowni wiatrowych¹⁷⁹, przepisów dotyczących obszarów podlegających ochronie prawnej, norm dotyczących hałasu, a także stanowiska Zarządu Województwa¹⁸⁰.

Zgodnie z ww. stanowiskiem Zarząd Województwa uznaje za szczególnie preferowane do lokalizowania instalacji elektrowni wiatrowych, biogazowni i elektrowni fotowoltaicznych tereny rolne w strefie do 1000m od osi autostrady A1. Tereny te cechują się bowiem dużymi zanieczyszczeniami gleb przez metale ciężkie, przekroczeniami norm hałasu, zdegradowanym

¹⁷⁹ Obecnie jest to ustawa z dnia 20 maja 2016 r. o inwestycjach w zakresie elektrowni wiatrowych (Dz. U. z 2016r. poz. 961). Zgodnie z art. 4. 1. Ustawy „Odległość, w której mogą być lokalizowane i budowane: 1) elektrownia wiatrowa – od budynku mieszkalnego albo budynku o funkcji mieszanej, w skład której wchodzi funkcja mieszkaniowa, oraz 2) budynek mieszkalny albo budynek o funkcji mieszanej, w skład której wchodzi funkcja mieszkaniowa – od elektrowni wiatrowej – jest równa lub większa od dziesięciokrotności wysokości elektrowni wiatrowej mierzonej od poziomu gruntu do najwyższego punktu budowli, wliczając elementy techniczne, w szczególności wirnik wraz z łopatom (całkowita wysokość elektrowni wiatrowej)”.

¹⁸⁰ Stanowisko Zarządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 17 maja 2017 r. w sprawie lokalizacji inwestycji odnawialnych źródeł energii na terenie województwa kujawsko-pomorskiego

krajobrazem oraz fragmentacją siedlisk, przez co radykalnie zmniejszona została atrakcyjność walorów środowiska, warunków zamieszkania i potencjału produkcji rolnej.

W zakresie energetyki odnawialnej za kluczowe zamierzenia inwestycyjne wskazuje się:

1. budowę kaskady środkowego i dolnego odcinka Wisły¹⁸¹, w tym przede wszystkim budowę elektrowni wodnej w ramach stopnia wodnego na Wiśle poniżej Włocławka;
2. budowę energetycznych systemów rozproszonych w oparciu o źródła odnawialne, przede wszystkim: biomasę, hydroenergetykę, geotermię niskotemperaturową oraz energię słoneczną;
3. budowę zawodowych systemów energetycznych opartych na dostępnych źródłach biogazu w oczyszczalniach ścieków;
4. budowę zawodowych systemów energetycznych opartych na dostępnych źródłach biogazu z odpadów organicznych na składowiskach odpadów, odpadów zwierzęcych w gospodarstwach rolnych oraz z zakładów produkcyjnych;
5. budowę zawodowych systemów energetyki cieplnej opartej o zasoby geotermalne, m.in.: w Bydgoszczy, Toruniu, Włocławku i Grudziądzu;

Zalecenia:

- *realizowanie inwestycji związanych z odnawialnymi źródłami energii w taki sposób, aby nie pogarszać walorów krajobrazowych oraz jakości życia mieszkańców, z preferowaniem systemów rozproszonych i mikroinstalacji.*

Łączność i komunikacja

Dla rozwoju województwa ważne jest utworzenie sprawnego systemu sieci połączeń telefonii stacjonarnej i komórkowej oraz szerokopasmowej sieci dostępu do Internetu. Wspierane będą działania inwestycyjne w tym zakresie.

Działania obejmują:

1. rozbudowę infrastruktury służącej zapewnieniu powszechnego dostępu do usług telekomunikacyjnych;
2. rozbudowę infrastruktury szerokopasmowego dostępu do Internetu;
3. rozbudowę infrastruktury i usług informacyjnych w administracji publicznej, w tym realizacja inwestycji „Budowa Infrastruktury Regionalnego Ośrodka Społeczeństwa Informacyjnego”.

Zalecenia:

- *Uwzględnianie w gminnych dokumentach planistycznych terenów predysponowanych do lokalizacji obiektów z zakresu łączności, w tym wież telefonii cyfrowej.*

¹⁸¹ Założenia do planów rozwoju śródlądowych dróg wodnych w Polsce na lata 2016-2020 z perspektywą do roku 2030 – dokument przyjęty przez Radę Ministrów 14 czerwca 2016 r. (priorytet II)

Gospodarka odpadami

Polityka w zakresie gospodarki odpadami prowadzona będzie zgodnie z ustaleniami *Planu gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2016-2022 z perspektywą na lata 2023-2028*¹⁸² poprzez kompleksowe i systemowe rozwiązania z uwzględnieniem najnowocześniejszych dostępnych technik ich unieszkodliwiania i odzysku, zgodnie z wyznaczonym zasięgiem regionów gospodarowania odpadami komunalnymi, wyposażonych we wszelkie niezbędne urządzenia i instalacje, powstałe na bazie istniejących na terenie województwa składowisk odpadów, spełniających kryteria najlepszej dostępnej techniki. Zakłada się objęcie 100% mieszkańców miast i gmin selektywną zbiórką odpadów.

Działania obejmują inwestycje wpisane do planu inwestycyjnego, stanowiącego załącznik do ww. planu gospodarki odpadami dla województwa kujawsko-pomorskiego:

1. budowa nowych punktów selektywnego zbierania odpadów komunalnych (PSZOK) w miastach: Bydgoszcz (trzy obiekty), Włocławek (trzy obiekty), Ciechocinek, Brodnica, Golub-Dobrzyń oraz gminach: Jabłonowo Pomorskie, Bartniczka, Bobrowo, Świeciebnia, Zbiczno, Białe Błota, Dąbrowa Chełmińska, Dobrcz, Koronowo, Osielsko, Golub-Dobrzyń, Kowalewo-Pomorskie, Radomin, Łasin, Gruta, Rogóźno, Świecie nad Osą, Grudziądz, Janikowo, Inowrocław, Złotniki Kujawskie, Dobrzyń nad Wisłą, Bobrowniki, Chrostkowo, Lipno, Tłuchowo, Strzelno, Kcynia, Szubin, Bytoń, Topólka, Wąpielsk, Sępólno Krajeńskie, Sośno, Pruszcz, Łubianka, Łysomice, Obrowo, Zławieś Wielka, Cekcyn, Gostycyn, Lubiewo, Izbica Kujawska, Boniewo, Janowiec Wielkopolski, Gąsawa;
2. rozbudowa i przebudowa istniejących punktów selektywnego zbierania odpadów komunalnych (PSZOK);
3. budowa instalacji do doczyszczania selektywnie zebranych frakcji odpadów (w tym przyjmujące zmieszane odpady komunalne);
4. budowa instalacji do przetwarzania odpadów zielonych i innych bioodpadów (RIPOK) gm. Zakurzewo, gm. Sępólno Krajeńskie i gm. Jeziora Wielkie;
5. budowa instalacji do recyklingu odpadów tworzyw sztucznych w m. Bydgoszcz i gm. Janowiec Wielkopolski;
6. budowa instalacji do odzysku innego niż recykling odpadów budowlanych i rozbiórkowych w Zakurzewie (gm. Grudziądz) i Osnowie (gm. Chełmno);
7. budowa instalacji paliwa alternatywnego z udziałem odpadów komunalnych w Bydgoszczy (CORIMP);
8. budowa linii paliw alternatywnych w Puszczy Miejskiej (gm. Rypin);
9. budowa, rozbudowa i modernizacja regionalnych instalacji do mechaniczno-biologicznego przetwarzania zmieszanych odpadów komunalnych;
10. rozbudowa i modernizacja składowisk odpadów komunalnych o statusie regionalnej instalacji do przetwarzania odpadów komunalnych;
11. budowa i rozbudowa innych instalacji do przetwarzania odpadów komunalnych
12. rekultywacja składowisk odpadów komunalnych w latach 2017-2030: Bładowo (gm. Tuchola), Sulnówko (gm. Świecie), Zakurzewo (gm. Grudziądz), Osnowo (gm. Chełmno), Puszcza Miejska (gm. Rypin), Machnacz (gm. Brześć Kujawski), PRONATURA (m. Bydgoszcz), Służewo (gm. Aleksandrów Kujawski), Wawrzynki (gm. Żnin), m. Inowrocław, m. Brodnica, Łapinóż (gm. Osiek), Solec Kujawski (gm. Solec kujawski), Magdalenka (gm. Dobrcz), Świecie nad Osą (gm. Świecie nad Osą), Ostrówiec (gm. Sadki), Wandynowo (gm. Bytoń, Byczyna

¹⁸² Obowiązujący Plan gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2016 -2022 z perspektywą na lata 2023-2028 przyjęty został Uchwałą Nr XXXII/545/17 Sejmiku Województwa Kujawsko- Pomorskiego z dnia 29 maja 2017 r.

(gm. Dobrze), Kamień Krajeński (gm. Kamień krajeński), Milewo-Twarda Góra (gm. Nowe), Zalesie Królewskie (gm. Świekatowo), Bierzgłowo (gm. Łubianka), Wściborek (gm. Sępólno krajeńskie), Skoraczewo (gm. Sosno), Małocieczowo (gm. Pruszcz), Sierzawy (gm. Mogilno), Bławaty (gm. Strzelno), Srebrnica (gm. Koronowo).

Zalecenia:

- *wdrażanie technologii mało- i bezodpadowych oraz prowadzenie działań prewencyjnych w produkcji,*
- *zamknięcie i rekultywacja istniejących składowisk gminnych nie spełniających podstawowych wymogów technicznych i ochrony środowiska,*
- *bieżąca likwidacja nielegalnych „dzikich” składowisk.*

IV. Chronione zasoby i wysoka jakość środowiska

IV.1. Kształtowanie spójnego przestrzennie systemu obszarów chronionych

Na terenie województwa znajdują się liczne obszary zróżnicowanych form ochrony przyrody. Zajmują one łącznie ponad 35% powierzchni województwa. Ich rozmieszczenie na terenie województwa jest nierównomierne. Najwięcej obszarów chronionych znajduje się w części północno-zachodniej i północno-wschodniej. W celu zachowania wyróżniających się w skali regionu obszarów o szczególnych walorach przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych, zachowania różnorodności biologicznej i zapewniania funkcjonowania korytarzy ekologicznych, wskazane jest dążenie do utrzymania łączności ekologicznej tych obszarów, poprzez obejmowanie ich ochroną lub rozszerzenie granic istniejących form ochrony przyrody w taki sposób, aby osiągnąć maksymalną ciągłość przestrzenną systemu obszarów chronionych.

Ustanawianie poszczególnych form ochrony przyrody należy do kompetencji różnych organów (GDOŚ, RDOŚ, Wojewoda, rady gmin), do których będą kierowane postulaty obejmowania ochroną kolejnych obszarów tak, by ukształtować spójny przestrzennie system. Przewiduje się:

1. Tworzenie kolejnych rezerwatów przyrody obejmujących zachowane w stanie naturalnym lub mało zmienionym, ekosystemy, ostoje i siedliska przyrodnicze, a także siedliska roślin i zwierząt oraz twory i składniki przyrody nieożywionej, wyróżniające się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi, kulturowymi lub walorami krajobrazowymi, np.:
  - teren Parowu Cieleżyńskiego (gmina Pruszcz) - jeden z największych i najgłębszych parowów erozyjnych wcinających się w Wysoczyznę Świecką,
2. Powiększanie istniejących i tworzenie kolejnych parków krajobrazowych (istniejące na terenie województwa kujawsko-pomorskiego parki krajobrazowe nie tworzą spójnego przestrzennie systemu, za wyjątkiem parków Chełmińskiego i Nadwiślańskiego, które tworzą jeden, w miarę spójny przestrzennie obszar):
  - połączenie parków: Brodnickiego i Górznieńsko-Lidzbarskiego na terenie gmin Bartniczka i Brzozie (włączenie w granice parków terenów odcinków dolin rzek: Brynicy i Samionki) ,
  - utworzenie parku krajobrazowego na terenie gmin: Grudziądz i Rogóźno w celu ochrony walorów przyrodniczych (tzw. „Góry Łosiowe”) i historyczno-kulturowych (osadnictwo menonickie i miejsce urodzenia Ludwika Rydygiera),
  - utworzenie parku krajobrazowego na terenie gmin: Izbica Kujawska i Lubraniec (interesujący krajobraz polodowcowy i megalityczne grobowce w Sarnowie i Wietrzychowicach).

3. Korekty przestrzenne niektórych obszarów chronionego krajobrazu:

- powiększenie Obszaru chronionego krajobrazu rynny byszewskiej w kierunku zachodnim, w celu zapewnienia ciągłości przestrzennej z Krajeńskim Parkiem Krajobrazowym (na terenie gminy Mrocza),
- zmniejszenie Obszaru chronionego krajobrazu Niziny Ciechocińskiej w rejonie planowanego stopnia wodnego na Wiśle w rejonie Siarzewa (gm. Raciążek),
- zmniejszenie Obszaru chronionego krajobrazu Doliny Drwęcy o fragment położony na zachód od autostrady A1 (na terenie gmin: Kowalewo Pomorskie i Łysomice).

Zalecenia:

- *podejmowanie przez rady gmin uchwał obejmujących ochroną jako pomniki przyrody wartościowe pod względem przyrodniczym obiekty (np. aleje przydrożne lub grupy starodrzewu), do wykorzystania w połączeniach przestrzennych obszarów chronionych,*
- *ustanawianie użytków ekologicznych, dla wykorzystania jako połączeń pomiędzy obszarami chronionymi,*
- *zabezpieczanie w dokumentach planistycznych terenów wyłączonych z zabudowy, dla ich wykorzystania jako połączenia pomiędzy obszarami chronionymi,*
- *uwzględnianie w dokumentach planistycznych dolesień, jako połączeń obszarów chronionych.*

IV.2. Ochrona i funkcjonowanie zasobów środowiska kulturowego

Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego znajduje się bogaty i różnorodny zasób dóbr kultury będący częścią współczesnej przestrzeni oraz świadectwem działalności i życia mieszkańców naszego regionu. Jest to potencjał, który powinno się bezwzględnie zachować zarówno ze względu na jego historyczny charakter jak i fakt, że może on stanowić o wyróżnieniu województwa kujawsko-pomorskiego na tle innych części kraju.

Wszelkie działania wskazane w planie są zgodne z Programem Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2017-2020 i zmierzają do zachowania zasobów dziedzictwa kulturowego zarówno jako świadectwa dorobku minionych epok jak i z założeniem wykorzystania potencjału dziedzictwa kulturowego dla celów dydaktycznych, kulturotwórczych oraz dla zdynamizowania rozwoju gospodarczego i promocji województwa. Wspierane i współfinansowane będą działania mające na celu utrzymanie zasobów dziedzictwa kulturowego w jak najlepszym stanie oraz wspomagane będą przedsięwzięcia podejmowane dla zachowania wartości krajobrazu kulturowego o szczególnym znaczeniu dla tożsamości regionu. Założeniem polityki przestrzennej województwa jest także zapobieganie negatywnym skutkom urbanizacji w dziedzinie oddziaływań na środowisko i zaburzeń ładu przestrzennego. Wspierane będą działania harmonijnego wprowadzania współczesnego zagospodarowania w krajobraz kulturowy z respektowaniem historycznej kompozycji przestrzennej i rozlokowania zabytków. Przy tych wszystkich działaniach konieczne jest jednoczesne kształtowanie świadomości społecznej dla potrzeb ochrony i zachowania obiektów zabytkowych, poprzez wspieranie działań edukacyjnych oraz wspomaganie przedsięwzięć promocyjnych walorów kulturowych województwa.

Dla zachowania dziedzictwa kulturowego regionu niezbędna jest współpraca z województwami ościennymi dotycząca przedsięwzięć ochronnych w zasięgu łączących się krajobrazów kulturowych.

Samorząd województwa wspierać będzie:

- przedsięwzięcia zmierzające do obejmowania formami ochrony obiektów i zespołów obiektów o szczególnych wartościach kulturowych oraz wspomaganie prac dla zachowania obiektów objętych ochroną

- wpisanego na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO Zespołu Staromiejskiego w Toruniu;
- proponowanego do wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO Zespołu Staromiejskiego w Chełmnie;
- uznanych za Pomniki Historii Rezerwatu archeologicznego w Biskupinie gm. Gąsawa oraz historycznych układów urbanistycznych w Toruniu i Chełmnie;
- proponowanych do uznania za Pomniki Historii obiektów takich jak Zespół tężni nr I, II, III w Ciechocinku, Zespół 26 spichlerzy na skarpie nadwiślańskiej w Grudziądzu, Kościół p.w. św. Mikołaja w Inowrocławiu, Kościół p.w. św. Małgorzaty w Kościelcu gm. Pakość, Kościół p.w. św. Jana w Mogilnie, Kościół p.w. św. Prokopa w Strzelnie, Kanał Bydgoski od Nakła nad Notecią do Bydgoszczy, zamek krzyżacki w Radzynie Chełmińskim;
- parków kulturowych: PK Wietrzychowice w Wietrzychowicach i Gaju gm. Izbica Kujawska, PK Sarnowo w Sarnowie gm. Lubraniec, PK Kalwaria Pakoska w Pakości i Rybitwach gm. Pakość, PK Kościół pw. Św. Oswalda w Płonkowie gm. Rojewo oraz obiektów o wysokim potencjale kulturowym proponowanych do objęcia ochroną w formie parków kulturowych;
- wpisanych i proponowanych do wpisu do rejestru i ewidencji zabytków.

- przedsięwzięcia zmierzające dla ochrony i harmonijnego kształtowania krajobrazów zachowujących tożsamość kulturową oraz walory tradycyjnego zagospodarowania

- krajobrazów kulturowych doliny Wisły oraz historycznych ziem Dobrzyńskiej, Chełmińskiej, Kociewia, Krajny, Kujaw, Pałuk i Borów Tucholskich z ich wielowiekowym osadnictwem i założeniami zieleni, w tym wskazanych w Czerwonej Księdze Krajobrazu Polski i rekomendacjach do KPZK 2030 szczególnie cennych jak zespół staromiejski w Toruniu, zrekonstruowana osada obronna z okresu kultury łużyckiej w Biskupinie, dolina Wisły wraz z zespołem 26 spichlerzy w Grudziądzu, spichrze nad Brdą w Bydgoszczy, ruiny zamku krzyżackiego w Radzynie Chełmińskim, część uzdrowiskowa wraz z kompleksem przemysłowym produkcji soli w Ciechocinku, dolina Dolnej Wisły na odcinku Toruń-Bydgoszcz, dolina Górnej Noteci z Kanałem Bydgoskim, zamek krzyżacki w Golubiu, zespół pałacowo-parkowy w Lubostroniu gm. Łabiszyn, Park Kulturowy Kalwaria Pakoska, Park Kulturowy Wietrzychowice, kościoły poklasztorne św. Trójcy i św. Prokopa w Strzelnie, Katedra Wniebowzięcia NMP we Włocławku oraz krajobrazy kulturowe w granicach parków krajobrazowych Brodnickiego, Gostynińskiego-Włocławskiego, Górznińskiego-Lidzbarskiego, Nadgoplańskiego Parku Tysiąclecia, Tucholskiego, Wdeckiego i Zespołu Nadwiślańskich Parków Krajobrazowych;
- miejsc historycznych bitew w tym bitwy pod Koronowem i bitwy pod Płowcami gm. Radziejów;

- panoram oraz pól ekspozycji układów urbanistycznych i ruralistycznych, obiektów i zespołów zabytkowych.

- przedsięwzięcia zmierzające dla zachowania wartości obiektów dziedzictwa kulturowego poprzez ich zabezpieczenie, utrzymanie, rewaloryzację, renowację, restaurowanie bądź inne działania mogące wchodzić w zakres przedsięwzięć rewitalizacyjnych

- historycznych zespołów urbanistycznych objętych wpisem do rejestru zabytków, miast Brodnica, Brześć Kujawski, Bydgoszcz, Chełmno, Golub-Dobrzyń, Grudziądz, Koronowo, Kruszwica, Łabiszyn, Nieszawa, Nowe, Pakość, Radziejów, Rypin, Toruń, Tuchola i Włocławek oraz ujętych w ewidencji zabytków zespołów urbanistycznych takich miast jak Aleksandrów Kujawski, Barcin, Bobrowniki, Chełmża, Chodecz, Ciechocinek, Dobrzyń nad Wisłą, Gąsawa, Gniewkowo, Górzno, Inowrocław, Izbica Kujawska, Janikowo, Janowiec Wielkopolski, Kamień Krajeński, Kcynia, Kikół, Kowal, Kowalewo Pomorskie, Lipno, Lubień Kujawski, Lubraniec, Łasin, Mogilno, Mroczka, Nakło nad Notecią, Osiecin, Piotrków Kujawski, Raciążek, Radzyń Chełmiński, Rogowo, Sępólno Krajeńskie, Skępe, Solec Kujawski, Strzelno, Szubin, Świecie, Więcbork, Wąbrzeźno i Żnin;
- historycznych zespołów ruralistycznych;

- przedsięwzięcia zmierzające dla kształtowania i utrwalania tożsamości regionalnej takich jak:

- utrzymanie bądź rozbudowa istniejących skansenów oraz tworzenie nowych na bazie zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym parków etnograficznych w Toruniu, Kłóbce gm. Lubień Kujawski i Wielkiej Nieszawce;
- podnoszenie świadomości społecznej w zakresie znaczenia dziedzictwa kulturowego;
- dostęp do wiedzy o dziedzictwie kulturowym;
- ochrona dóbr kultury współczesnej, takich wybranych obiektów i założeń jak: w Bydgoszczy Opera Nova, Bank ul. Grodzka 19/21, Zespół zabudowy i układ przestrzenny Osiedla Leśnego, Golgota - „Dolina Śmierci” w Fordonie, Miejski Park Kultury i Wypoczynku w Myślicinku, Przystań Bydgoszcz, Geoglif „Trzy Mewy”, Instalacja „Przechodzący przez rzekę”, w Grudziądzu Marina Grudziądz, w Inowrocławiu Tężnia Solankowa, w Piwnicach gm. Łysomice Obserwatorium Astronomiczne UMK, w Toruniu Centrum „Miasteczka uniwersyteckiego”, Teatr „Baj Pomorski”, Centrum Sztuki Współczesnej „Znaki czasu”, CKW Jordanki, Motoarena Toruń im. Mariana Rosego, Most im. gen. Elżbiety Zawackiej wraz z drogami dojazdowymi, we Włocławku Hala Sportowa „Hala Mistrzów”, Stopień wodny na Wiśle i Miejsce pamięci męczeńskiej śmierci Ks. J. Popiełuszki oraz prowadzenie prac nad pełną identyfikacją dóbr kultury o wysokiej wartości artystycznej lub historycznej, będących uznanym dorobkiem współcześnie żyjących pokoleń.

- przedsięwzięcia zmierzające do zagospodarowania bądź adaptacji zasobów dziedzictwa kulturowego dla celów kulturowych i turystycznych

- obiektów i zespołów zabytkowych o utraconych funkcjach pierwotnych, przy zachowaniu ich walorów historycznych i kulturowych, w tym obiektów budownictwa obronnego, rezydencjonalnego, przemysłowego i powojkowego;
- historycznych linii kolejowych o zawieszonych przewozach poprzez ich przywrócenie bądź zlikwidowanych linii kolejowych z zachowaniem ich dawnych przebiegów, jako trasy piesze i rowerowe;
- szlaków już funkcjonujących oraz nowych szlaków, posiadających walory szczególnie cenne dla poznania dziedzictwa kulturowego województwa związanych z kulturą pucharów lejkowatych, osadnictwem okresu wczesnopiastowskiego, osadnictwem menonickim, historycznymi szlakami handlowymi jak szlak bursztynowy, dziełami architektury takich jak zamki, fortyfikacje, zabytki techniki, architektura gotycka i romańska, o charakterze religijnym śladami św. Jakuba, św. Wojciecha, zakonu Cystersów oraz znanymi postaciami między innymi Fryderykiem Chopinem.

- rozwój turystyki na bazie zasobów dziedzictwa kulturowego województwa zarówno materialnego jak i niematerialnego historycznych ziem regionu i związanego z nim osadnictwa

- przedsięwzięć promocyjnych i popularyzatorskich zasobów dziedzictwa kulturowego.

Działania

- Europejski Szlak Megalitów - rozwój Parku Kulturowego Wietrzychowice;
- Kontynuacja adaptacji historycznej fabryki Weesego na cele Muzeum Toruńskiego Piernika jako Oddziału Muzeum Okręgowego w Toruniu;
- Modernizacja nieruchomości w Toruniu przy ul. Św. Jakuba 3-5, Wola Zamkowa 8-10, 10A i 12A;
- Przebudowa i remont konserwatorski budynku Pałac Dąmbskich w Toruniu;
- Realizacja projektu badań archeologiczno-architektonicznych w miejscu dawnego grodziska i zamku w Bydgoszczy, zakończonych organizacją rezerwatu archeologicznego z pawilonem muzealnym;
- Rewitalizacja XIX-wiecznego pierścienia fortecznego Twierdzy Toruń;
- Rozbudowa Kujawsko-Dobrzyńskiego Parku Etnograficznego w Kłóbce;
- Rozbudowa Ośrodka Chopinowskiego w Szafarni;
- Toruńska starówka - ochrona i konserwacja dziedzictwa kulturowego UNESCO (II etap);
- Utworzenie Muzeum Ziemiaństwa w Nawrze.
- prowadzenie prac konserwatorskich i adaptacyjnych obiektów zabytkowych będących własnością Samorządu Województwa
- prowadzenie prac dla pełnej identyfikacji zachowanych najcenniejszych krajobrazów kulturowych województwa

Zalecenia:

- uwzględnianie w gminnych dokumentach planistycznych obiektów dóbr kultury współczesnej,
- obejmowanie ochroną w formie parków kulturowych obiektów o wysokim potencjale kulturowym,
- ochrona panoram oraz pól ekspozycji zabytków o wartościach historyczno-kulturowych i dóbr kultury współczesnej poprzez nie lokowanie w bezpośrednim sąsiedztwie inwestycji mogących negatywnie wpływać na ich zachowanie i ekspozycję,
- ochrona i harmonijne kształtowanie krajobrazów zachowujących tożsamość kulturową oraz walory tradycyjnego zagospodarowania,

- *ochrona, właściwe zagospodarowanie i eksponowanie miejsc pamięci,*
- *ochrona i właściwe utrzymanie cmentarzy wszystkich rodzajów i wyznań.*

IV.3. Poprawa stanu funkcjonowania zasobów środowiska przyrodniczego

Zasoby środowiska przyrodniczego stanowią integralną całość. W celu uzyskania dobrego stanu środowiska, co odpowiada osiągnięciu odpowiednich wskaźników jego jakości, konieczne są zarówno działania w zakresie ochrony zasobów i walorów środowiska przyrodniczego jak i działania ukierunkowane na poprawę jego stanu. Główne kierunki działań w tym zakresie dotyczą przede wszystkim: wód, gleb, lasów, bioróżnorodności, powietrza i klimatu akustycznego, krajobrazu, powierzchni ziemi (ze szczególnym uwzględnieniem terenów zdegradowanych przemysłowych, wydobywczych, popegeerowskich, zdegradowanych miejskich) oraz złóż kopalin. Istotną jest również ochrona przed szkodliwym oddziaływaniem pól elektromagnetycznych.

Zasoby środowiska przyrodniczego są podstawą rozwoju społeczno-gospodarczego i wysokiej jakości życia mieszkańców. Kierunki ochrony i funkcjonowania zasobów środowiska przyrodniczego dotyczą zarówno zapewnienia trwałości najcenniejszych tworów przyrody, siedlisk przyrodniczych, gatunków roślin i zwierząt i ich zabezpieczenia przed degradacją, jak również kształtowania zasobów przyrodniczych dla uzyskania większej produktywności ekosystemów i lepszej przydatności do wykorzystywania przez ludzi.

Efektywna ochrona środowiska wymaga nie tylko konkretnych działań służących biernej poprawie jego fizycznych czy chemicznych parametrów, ale również istotne są czynne działania o charakterze prewencyjnym, edukacyjnym, prawnym, organizacyjnym, rozumiane w aspekcie systemowej ochrony środowiska. Służą temu obowiązujące instrumenty prawne oraz decyzje podejmowane na poziomie regionalnym i lokalnym, w tym sporządzane cyklicznie programy ochrony środowiska (wojewódzki, powiatowe i gminne), program gospodarki odpadami i in. Postulowanym działaniem jest prowadzenie skutecznej i efektywnej edukacji przyrodniczo-ekologicznej obejmującej ogół społeczeństwa mającej w konsekwencji doprowadzić do poprawy stanu środowiska, w tym zachowania jego walorów oraz zapewnienia wysokiej jakości życia.

Dalszy rozwój edukacji ekologicznej będzie realizowany przez następujące działania:

- utworzenie Środowiskowych Centrów Edukacji Doświadczalnej - w Bydgoszczy (Centrum Nauki o Człowieku), Włocławku, Grudziądzu i Inowrocławiu,
- tworzenie ośrodków edukacji przyrodniczej: wraz z siedzibą Krajeńskiego Parku Krajobrazowego w Więcborku, Centrum Czynnej Ochrony Przyrody Wdeckiego Parku Krajobrazowego w Tleniu gm. Osie,
- kontynuacja edukacji ekologicznej prowadzonej w poszczególnych parkach krajobrazowych, w tym: rozbudowa obiektu o część ekspozycji przyrodniczo-historycznej w Nadgoplańskim Parku Tysiąclecia w Kruszwicy, budowa stacji terenowo badawczej Gostynińsko-Włocławskiego Parku Krajobrazowego w Kowalu oraz stacji terenowo badawczej Podmoście Zespołu Parków Krajobrazowych Chełmińskiego i Nadwiślańskiego w Chełmnie,
- budowa ścieżki ornitologicznej oraz parku dendrologicznego przy terenowym ośrodku edukacji przyrodniczej i promocji Rezerwatu Biosfery Bory Tucholskie w miejscowości Piła

Młyn

Poprawa stanu funkcjonowania środowiska przyrodniczego wymaga działań kompleksowych i indywidualnych, obejmujących poszczególne jego komponenty:

- zasoby wodne

Celem działań w zakresie ochrony wód jest osiągnięcie i utrzymanie ich dobrego stanu tj. dobrego stanu chemicznego wód podziemnych, dobrego stanu i potencjału ekologicznego oraz dobrego stanu chemicznego wód powierzchniowych, a także zapobieganie pogorszeniu tego stanu. Konieczne jest również zwrócenie szczególnej uwagi na ochronę terenów podmokłych i bagiennych. W szczególności niezbędna jest realizacja działań określonych w programach wodno-środowiskowych, w tym stopniowa redukcja zanieczyszczeń powodowanych przez substancje priorytetowe oraz substancje szczególnie szkodliwe dla środowiska wodnego, a także zaniechanie lub stopniowe eliminowanie emisji do wód powierzchniowych substancji priorytetowych oraz substancji szczególnie szkodliwych dla środowiska wodnego. W związku z tym najważniejsze będzie ograniczanie zanieczyszczeń rolniczych powodujących eutrofizację zbiorników i cieków wodnych. Niezbędne jest również minimalizowanie zanieczyszczeń komunikacyjnych.

Działania:

- budowa i rozbudowa inwestycji z zakresu infrastruktury technicznej zapewniającej odprowadzanie wytworzonych ścieków do zbiorczych systemów (w szczególności w obszarach aglomeracji kanalizacyjnych¹⁸³) i ich oczyszczanie w stopniu wymaganym w przepisach odrębnych,
- zabezpieczanie brzegów rzek i ich naprawa,
- zalesianie terenów nieprzydatnych rolniczo, głównie w zlewniach bezpośrednich jezior i wzdłuż cieków oraz utrzymanie lub przywracanie zadrzewień śródpolnych,
- zalesianie terenów nieprzydatnych rolniczo, głównie w zlewniach bezpośrednich jezior i wzdłuż cieków.

Zalecenia:

- *w dokumentach planistycznych wprowadzanie nowych form zagospodarowania i użytkowania gruntów powinno każdorazowo odnosić się do lokalnego środowiska przyrodniczego nie tylko w aspekcie honorowania obowiązujących form ochrony, ale również w aspekcie minimalizowania negatywnych przekształceń lokalnego środowiska lub ich rekompensowania,*
- *likwidacja punktowych i ograniczanie obszarowych źródeł zanieczyszczeń, przede wszystkim w obszarach jednolitych części wód powierzchniowych wrażliwych na zanieczyszczenia związkami azotu ze źródeł rolniczych oraz zagrożonych nieosiągnięciem celów środowiskowych,*
- *retencjonowanie wód cieków dla realizacji celów ekologicznych, przeciwpowodziowych i gospodarczych,*
- *rekułtywacja jezior dla uzyskania co najmniej dobrej jakości wód,*

¹⁸³ W województwie kujawsko-pomorskim wyznaczonych zostało 85 aglomeracji kanalizacyjnych o RLM powyżej 2000: 14 w latach 2006-2008 rozporządzeniami Wojewody Kujawski-Pomorskiego oraz 71 w latach 2012-2016 uchwałami Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego.

- realizacja systemów melioracji nawadniających w celu poprawy produktywności użytków rolnych, z wykorzystaniem wód powierzchniowych,
- ograniczanie wykorzystania wód podziemnych na cele niekonsumpcyjne tj. do nawadniania gruntów rolnych,
- wprowadzanie zadrzewień na tereny nadbrzeżne oraz w bezpośrednich zlewniach jezior.

- gleby

Gleby stanowią podstawową wartość w produkcji rolniczej, w związku z tym ważne jest zabezpieczanie tzw. rolniczej przestrzeni produkcyjnej przed presją inwestycyjną wynikającą z rozwoju społeczno-gospodarczego. Prawidłowe użytkowanie gleb wymaga ich ochrony przed erozją wodną i wietrzną, przeciwdziałania utraty substancji organicznej w glebie, utrzymywania prawidłowej wilgotności poprzez zabezpieczenia przed skoncentrowanym odpływem wód opadowych, ochrony przed zanieczyszczeniami zarówno rolniczymi jak i komunikacyjnymi. Ochrona i poprawa jakości gleb będzie realizowana poprzez działania wspierające rolnictwo w zakresie budowy i rozbudowy systemów retencyjnych i nawadniających, a także przeciwdziałających erozji.

Wspierane będą działania poprawiające czystość gleb.

Zalecenia:

- likwidacja punktowych i ograniczanie obszarowych źródeł zanieczyszczeń w obszarach wrażliwych na zanieczyszczenia związkami azotu ze źródeł rolniczych,
- odnowa walorów użytkowych gleb z terenów przeznaczanych pod zabudowę przez zabezpieczanie i wykorzystanie na cele rolnicze lub ogrodnicze poziomu próchnicznego gleb,
- rekultywacja gleb o przekroczonych stężeniach szkodliwych substancji,
- rekultywowanie obszarów zdegradowanych w wyniku zanieczyszczenia i przekształcenia gleb (między innymi zamknięte składowiska odpadów, tereny powierzchniowej eksploatacji kruszywa, tereny poprodukcyjne – PGR i poprzemysłowe oraz zdegradowane tereny miejskie)
- rekultywowanie obszarów zdegradowanych w wyniku procesów erozji gleb, oraz wprowadzanie zadrzewień śródpolnych ograniczających erozję wietrzną gleb,
- wprowadzanie pasów zieleni wzdłuż ciągów komunikacyjnych, zabezpieczających gleby przed zanieczyszczeniami komunikacyjnymi

- lasy.

Lasy są jednym z najważniejszych elementów środowiska przyrodniczego, wpływającym bezpośrednio na pozostałe komponenty środowiska (czystość powietrza, klimat, poziom wód gruntowych, różnorodność biologiczną itp.), a także na aspekty gospodarcze (produkcja i wykorzystanie drewna, rolnictwo, turystyka i in.). Jako ważne uznaje się kształtowanie wielofunkcyjnego leśnictwa („na podstawach ekologicznych”), ze stałym powiększaniem powierzchni lasów. Wspierane będą dolesienia na gruntach nieprzydatnych rolniczo, a także kształtowanie przestrzeni poprzez zalesianie terenów wokół miast poprzez kształtowanie „zielonych pierścieni” wokół Bydgoszczy, Torunia, Włocławka i Grudziądza w celu zwiększenia potencjału przyrodniczego terenów podmiejskich, ochrony przed nadmierną urbanizacją tych terenów oraz zapewnienia warunków wypoczynku dla mieszkańców miast.

Zalecenia:

- ochrona przed zmianą użytkowania lasów na cele nieleśne w szczególności na obszarach miast i gmin podmiejskich,

- *uwzględnianie w dokumentach planistycznych terenów przeznaczonych na dolesienia, przede wszystkim jako powiększanie lasów istniejących oraz ich połączenia, a także w miejscach, gdzie mogą stanowić izolację pomiędzy różnymi funkcjami terenu, narażonymi na wzajemne konflikty,*
- *dostosowanie składu gatunkowego drzewostanów do typów siedlisk w celu poprawy stanu siedlisk leśnych (minimalizowanie monokultur leśnych)*

- różnorodność biologiczna, flora i fauna

Różnorodność biologiczna jest szczególną wartością środowiska przyrodniczego, determinowaną przez zróżnicowanie gatunkowe roślin i zwierząt w poszczególnych ekosystemach. Utrzymaniu i poprawie istniejącej bioróżnorodności służą działania ochronne poszczególnych gatunków i zapewnienie ciągłości istnienia dzikiej fauny i flory oraz utrzymanie równowagi ekologicznej ekosystemów o wartości przyrodniczej. Kształtowanie zasięgu przestrzennego obszarów chronionych, dostosowane do przebiegu korytarzy ekologicznych, pozwoli na zapewnienie ich ciągłości przestrzennej oraz ochronę cennych przyrodniczo ekosystemów i kształtowanie międzyregionalnych powiązań ekologicznych. Wspierane będą działania zmierzające do poprawy różnorodności biologicznej, w tym: odtwarzanie korytarzy ekologicznych o znaczeniu krajowym i regionalnym – obszarów umożliwiających migrację roślin, zwierząt lub grzybów poprzez wprowadzanie zalesień, niedopuszczanie do ich zabudowy i zapewnianie budowy przejść dla zwierząt, a także poprzez restytucję reliktowych gatunków zwierząt np. jesionra ostronosego i racjonalne zarybianie jezior,

Zalecenia:

- *renaturyzacja zdegradowanych ekosystemów poprzez odtwarzanie mozaiki siedlisk przyrodniczych,*
- *wprowadzanie różnorodnych form zieleni na terenach zurbanizowanych*
- *preferowanie gatunków rodzimych przy równoczesnym ograniczaniu gatunków introdukowanych i inwazyjnych,*

- powietrze atmosferyczne i klimat akustyczny

Głównym celem ochrony powietrza atmosferycznego i klimatu akustycznego jest poprawa czystości powietrza oraz ograniczanie uciążliwych emisji hałasu przez takie kształtowanie zagospodarowania przestrzennego, aby rozwój zabudowy oraz ciągów infrastrukturalnych i transportowych nie pogarszał stanu środowiska, w tym jakości życia mieszkańców oraz aby zostały dotrzymane normy jakości powietrza oraz dopuszczalne poziomy hałasu. Wspierany będzie rozwój i usprawnienia systemów transportu o obniżonej emisji hałasu, w tym śródlądowych dróg wodnych.

Poprawa stanu i ochrony powietrza atmosferycznego i klimatu akustycznego na poziomie województwa jest uwzględniona w wojewódzkim programie ochrony powietrza i wojewódzkim programie ochrony środowiska przed hałasem. Wspierane będą działania ograniczające zanieczyszczenia powietrza ze źródeł transportowych, energetycznych i przemysłu, a także działania ograniczające zanieczyszczenia elektromagnetyczne. Wspierane będzie przejście na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach, w tym rozwój zbiorowej infrastruktury energetycznej oraz infrastruktury z zastosowaniem paliw ekologicznych i infrastruktury opartej na źródłach odnawialnych oraz budowa i modernizacja instalacji grzewczych wykorzystujących bezemisyjne lub niskoemisyjne paliwa w celu zmniejszenia niskiej emisji.

Działania

- ograniczanie emisji hałasu drogowego obszarów zurbanizowanych poprzez budowę obwodnic miejscowości (Złej Wsi Wielkiej (DK80), Strzyżawy (DK80), Przysieka (DK80), Rozgart (DK80), Koronowa (DK56), Kruszewy (DK62), Brzeście Kujawskiego (DK62), Lipna (DK67, DW 559), Trłaga (DW 255), Szczepankowa (DW 254), Rypina (DW 560), Aleksandrowa Kujawskiego (DW 266), Kowala (DW 265), Lisewa (DW 548), Radziejowa (DW 266), Pakości (DW 255), Więcborka (DW 241), Szubina (DW 246), Mogilna (DW 254), Kcyni (DW 241), Tucholi (DW 240), Chełmży (DW 551), Gostycyna (DW 237), Łyskowa (DW 237), Bysławia (DW 240), Laskowic Pomorskich (DW 239), Barcina (DW 254), Ostromecka (DW 551),
- poprawa czystości powietrza poprzez modernizację sieci ciepłowniczej, między innymi we Włocławku i zmianę sposobu ogrzewania na proekologiczny w Toruniu.

Zalecenia:

- *podejmowanie działań organizacyjnych i technicznych w infrastrukturze drogowej w celu ograniczenia emisji zanieczyszczeń ze źródeł transportowych, energetycznych i przemysłu,*
- *rozwój zbiorowej infrastruktury energetycznej oraz infrastruktury z zastosowaniem paliw ekologicznych i infrastruktury opartej na źródłach odnawialnych,*
- *budowa i modernizacja instalacji grzewczych wykorzystujących bezemisyjne lub niskoemisyjne paliwa w celu zmniejszenia niskiej emisji oraz przyłączanie obiektów do miejskich sieci ciepłowniczych,*
- *wyznaczanie stref ograniczonej dostępności transportowej w miastach, zwłaszcza w miastach dużych, centrach zabytkowych, strefach uzdrowiskowych i szpitalnych, w połączeniu z właściwie prowadzoną polityką parkingową,*
- *wzmacnianie istniejących i urządzenie nowych terenów zieleni o funkcji ochronnej i izolacyjnej,*
- *wprowadzanie elementów technicznych i biologicznych ograniczających emisję hałasu transportowego i przemysłowego na tereny zurbanizowane, w szczególności zabudowy mieszkaniowej,*
- *wyprowadzanie uciążliwego ruchu drogowego z terenów miast, w szczególności ich centrów, poprzez stosowanie alternatywnych rozwiązań infrastruktury drogowej,*
- *strefowanie terenów w gospodarowaniu przestrzenią (mieszkaniowych, przemysłowych, transportowych, komercyjnych, itp.).*

- ład przestrzenny i ochrona krajobrazu

Rozwój zagospodarowania przestrzennego wiąże się ze zmianami krajobrazu. Dlatego ważne jest, aby lokalizacja nowoplanowanych przedsięwzięć, w tym o znacznym zasięgu przestrzennym lub dużej wysokości, odbywała się z uwzględnieniem wymagań ochrony krajobrazu, w szczególności krajobrazu otwartego, o wysokich walorach przyrodniczych i kulturowych. W szczególności przedsięwzięcia realizowane przy udziale środków publicznych muszą być zgodne z regionalnymi standardami i zasadami kształtowania ładu przestrzennego.

Działania:

- opracowanie i uchwalenie audytu krajobrazowego dla województwa kujawsko-pomorskiego,
- wspieranie środkami publicznymi, w szczególności z Regionalnego Programu Operacyjnego realizacji inwestycji spełniających wymagania określone w Regionalnych zasadach i standardach kształtowania ładu przestrzennego¹⁸⁴.

Zalecenia:

¹⁸⁴ Stanowisko Zarządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 15 czerwca 2016 r. w sprawie przyjęcia zmian do dokumentu pn. „Regionalne zasady i standardy kształtowania ładu przestrzennego w polityce województwa kujawsko-pomorskiego”

- *ochrona lub poprawa ekspozycji obiektów lub zespołów obiektów zabytkowych, dóbr kultury współczesnej i historycznych sylwet panoramicznych,*
- *propagowanie tradycyjnych form architektury regionalnej,*
- *dbałość o wizerunek tzw. bram wjazdu do miast,*
- *odtworzenie dawnych funkcjonalnych układów terenów zieleni, w tym przywracanie zadrzewień ulicznych i drogowych, dbałość o prawidłowe kształtowanie tzw. „zieleni towarzyszącej”,*
- *zwiększanie terenów zagospodarowanych zielenią,*

- powierzchnia ziemi i kopaliny

Ochrona powierzchni ziemi polega na takim kształtowaniu zagospodarowania przestrzennego aby realizacja nowych inwestycji w zakresie zabudowy, systemów transportowych i infrastrukturalnych w jak w największym stopniu zachowywała naturalne ukształtowanie terenu.

Eksploatacja kopaliny powinna być prowadzona po analizie skutków społecznych, ekonomicznych i ekologicznych i przygotowaniu programu działań niwelujących szkody w środowisku i uciążliwości podczas prowadzonych prac jak i po ich zakończeniu.

Wspierane będzie wykonanie kompleksowej analizy skutków społecznych, ekonomicznych i ekologicznych ewentualnej eksploatacji złóż węgla brunatnego na terenie województwa kujawsko-pomorskiego, a także racjonalne poszukiwanie i eksploatacja złóż gazu ziemnego (z uwzględnieniem łupków) z poszanowaniem innych zasobów środowiska i powierzchni ziemi.

Zalecenia:

- *zapobieganie ruchom masowym i ich skutkom,*
- *obejmowanie ochroną prawną terenów o unikatowych walorach morfologiczno-geologiczno-krajobrazowych,*
- *rekułtywowanie terenów po zakończeniu eksploatacji kopaliny w kierunku rolnym, leśnym, wodnym lub turystyczno-rekreacyjnym,*
- *likwidowanie miejsc nielegalnej eksploatacji kopaliny.*
- *utrzymanie dostępności udokumentowanych i niezagospodarowanych złóż kopaliny przed zamierzeniami inwestycyjnymi uniemożliwiającymi lub znacznie utrudniającymi ich późniejszą eksploatację.*

V. Bezpieczeństwo oraz zminimalizowane zagrożenia i konflikty przestrzenne

V.1. Kształtowanie przestrzeni z uwzględnieniem terenów zamkniętych i potrzeb obronności kraju

Zdolności obronne państwa są warunkowane zagospodarowaniem przestrzennym, umożliwiającym właściwe działanie służb wojskowych w zakresie przypisanych im zadań, związanych z bezpieczeństwem kraju, zapobieganiem sytuacjom kryzysowym oraz sprawnym reagowaniem w przypadku ich wystąpienia.

W przyjętych rozwiązaniach przestrzennych dla województwa uwzględnia się wszystkie tereny zamknięte, jako obszary zastrzeżone ze względu na obronność i bezpieczeństwo państwa (wykaz w Aneksie nr 6). Na terenie województwa brak terenów zamkniętych z ustanowionymi strefami ochronnymi.

W odniesieniu do możliwości zagospodarowywania otoczenia lotnisk wojskowych przewiduje się ograniczenia ustalone dla wszystkich lotnisk (rozdział V.3).

Dla zapewnienia prawidłowego funkcjonowania obiektów wojskowych (przede wszystkim NATO) i innych, istotnych dla obronności państwa, wspierane będą zmiany w zagospodarowaniu przestrzennym w zakresie niezbędnego kształtowania sieci transportowej i sieci infrastruktury technicznej.

Szczególnej uwagi będą wymagały tereny zamknięte związane z infrastrukturą wojskową (NATO, poligon, lotniska itp.), której oddziaływanie, w wybranych miejscach, wykracza poza przypisane granice. W obszarach tych, wspierane będą działania w zakresie utworzenia stref ochronnych.

Zalecenia:

- *kształtowanie zagospodarowania w dokumentach planistycznych w sposób zabezpieczający właściwe funkcjonowanie terenów zamkniętych, w tym wyznaczenie stref ochronnych w obszarach wskazanych i uzasadnionych przez zarządcę danego terenu zamkniętego.*

V.2. Kształtowanie przestrzeni z uwzględnieniem zagrożeń naturalnych

Zagrożenia zjawiskami naturalnymi na terenie województwa dotyczą przede wszystkim powodzi opadowych i roztopowych, nasilenia występowania suszy, a czasem również trąb powietrznych, śnieżyc, gradobicia i skrajnych temperatur. Najpoważniejszymi z zagrożeń są powodzie, co znalazło odzwierciedlenie w koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju KPZK 2030, gdzie wskazano Włocławek i Toruń jako miasta w województwie najbardziej zagrożone powodzią. Przewidziano również, iż większość terenów województwa będzie objęta zintegrowanym programem przeciwpowodziowym, ze szczególnym obszarem realizacji zintegrowanych programów przeciwpowodziowych umiejscowionym we Włocławku.

Dbłość o zapewnienie stałego bezpieczeństwa ludzi i mienia na terenie województwa jest przedmiotem planowanych działań wybranych, wyspecjalizowanych służb, będących równocześnie w stałej gotowości do podejmowania działań w sytuacjach kryzysowych. Istotnym warunkiem skuteczności ich działania jest sposób zagospodarowania terenu zarówno w aspekcie jakości i intensywności, jak i możliwości podejmowania i realizowania działań ratowniczych.

Zapewnienie bezpieczeństwa w odniesieniu do zagrożeń naturalnych wymaga przede wszystkim stopniowych, ale daleko posuniętych zmian w zagospodarowaniu przestrzennym wybranych obszarów województwa, ze szczególnym uwzględnieniem takich aspektów, jak:

- przeciwdziałanie występowaniu zagrożeń naturalnych,
- minimalizowanie negatywnych skutków zjawisk naturalnych,
- możliwości sprawnego reagowania w sytuacji wystąpienia zagrożeń naturalnych.

Dotyczy to przede wszystkim obszarów, dla których określone zagrożenia są przewidywalne (np. tereny zagrożone powodzią), ale również całego województwa, gdzie zagrożenia są takie same, jednak konsekwencje ich wystąpienia, będą warunkowane sposobem i jakością zagospodarowania terenu. Zagadnienia te są tym bardziej istotne, że wobec stwierdzonych, postępujących zmian klimatu, należy się spodziewać narastania poszczególnych zagrożeń, a w konsekwencji zniszczeń w obrębie zabudowy, drzewostanów i upraw - np. okazjonalnie występujące silne wiatry, deszcze nawalne lub obfite opady śniegu, braki opadów powodujące susze, skrajne temperatury skutkujące niszczeniem upraw lub uszkodzeniami czy zniszczeniami infrastruktury drogowej lub technicznej itp. Zakłada się, że podstawą przeciwdziałania występowaniu zagrożeń naturalnych będzie w pierwszej kolejności respektowanie dokumentów i opracowań definiujących poszczególne zagrożenia i zasięg ich potencjalnego oddziaływania, w szczególności map zagrożenia powodziowego i map ryzyka powodziowego, planów zarządzania ryzykiem powodziowym, studiów ochrony powodziowej i in.

oraz

utrzymanie w dobrym stanie technicznym istniejących obiektów warunkujących bezpieczeństwo powodziowe (budowli hydrotechnicznych – wałów przeciwpowodziowych, stopni wodnych i zapór, pompowni itp.).

Działania w tym zakresie realizowane przez wyspecjalizowane służby i samorządy lokalne będą wspierane przez samorząd województwa.

Odrębne wsparcie samorządu województwa będzie ukierunkowane na budowę nowych obiektów stanowiących zabezpieczenie przeciwpowodziowe, a także prace planistyczne i realizacyjne związane z przeciwdziałaniem lub łagodzeniem skutków suszy, podtopień, zniszczeń powodowanych silnymi wiatrami lub skrajnymi temperaturami.

Wspierane będzie również zagospodarowanie przestrzenne uwzględniające przystosowanie do ewentualnych działań ratowniczych w sytuacjach kryzysowych. Dotyczy to przede wszystkim prawidłowego ukształtowania i utrzymania w wysokim standardzie sieci transportowej (drogi, linie kolejowe, lądowiska), jak i sieci infrastruktury technicznej.

Działania:

1. budowa stopnia wodnego na Wiśle poniżej Włocławka,
2. budowa jazu piętrzącego na rzece Pannie
3. budowa stopnia wodnego Czyżkówko w Bydgoszczy na rzece Brdzie,
4. kształtowanie przekrojów podłużnych i poprzecznych wybranych odcinków Kanału Bachorza Duża oraz rzeki Bętlewianki,
5. modernizacje budowli hydrotechnicznych na drodze wodnej Noteci dolnej i Kanale Bydgoskim z uwzględnieniem śluz: Okole, Czyżkówko, Prądy, Osowa Góra, Józefinki i Nakło Wschód oraz jazu Józefinki,
6. ochrona przed wodami powodziowymi dolnego odcinka Wisły od Włocławka do jej ujścia do Zatoki: przebudowa ostróg, odbudowa budowli regulacyjnych oraz prace konserwacyjne na obszarze koryta wielkiej wody Dolnej Wisły,
7. odbudowa obwałowania zbiornika Portu Drzewnego w Bydgoszczy przy ul. Toruńskiej w celu ochrony przed powodzią Osiedla Łęgnowo-Wieś,
8. przebudowa wybranych odcinków wałów przeciwpowodziowych: Grabowo-Świecie, Łęgnowo-Otorowo, Niziny Nieszawskiej, Niziny Chełmińskiej, Fordon-Łoskoń, rzeki Osy, Sartowice-Nowe, Dolnej Niziny Toruńskiej, wału „Korabniki”,
9. remont przepustu wałowego na kanale głównym wiejskiej Niziny Chełmińskiej – rzeka Wisła
10. rewitalizacja Brdy skanalizowanej wraz z przebudową obiektów Bydgoskiego Węzła Wodnego (w tym Stopień Bydgoszcz i Stopień Czersko Polskie),
11. zabezpieczenie przeciwpowodziowe w dolinach Strugi Lubickiej, Strugi Toruńskiej, cieków panna Północna, rzeki Fryba, rzeki Kcynka, Kanału A-Łęgnowo, Kanału Pastwiska, Zgłowiączki, Skarlanki, Ruźca, w Śmiłowicach gm. Chocień oraz w obszarze Niziny Chełmińskiej, jezior: Jeziuckiego, Zakrzewskiego, Ostrowo, Gardzinowo,
12. zabezpieczenie brzegów rzeki Wdy w gm. Świecie w zasięgu cofki od rzeki Wisły,
13. poprawa przepustowości i odpływu – Noteć od Górnego Kanału Noteci do Kanału Bydgoskiego.
14. kompleksowy projekt adaptacji lasów i leśnictwa do zmian klimatu - mała retencja oraz przeciwdziałanie erozji wodnej na terenach nizinnych (nadleśnictwa: Skrwilno, Włocławek, Miradz, Gołąbki, Solec Kujawski, Bydgoszcz, Dąbrowa, Zamrzenica, Trzebciny, Lutówko)
15. kompleksowy projekt adaptacji lasów i leśnictwa do zmian klimatu - zapobieganie, przeciwdziałanie oraz ograniczanie skutków zagrożeń związanych z pożarami lasów. Doposażenie punktów alarmowo-dyspozycyjnych (nadleśnictwa: Bydgoszcz, Dąbrowa, Zamrzenica, Gniewkowo, Golub-Dobrzyń).
16. utworzenie centrum logistycznego na potrzeby Ochrony Ludności/Obrony Cywilnej w Bydgoszczy,

17. budowa Policyjnego Centrum Dowodzenia dla województwa kujawsko-pomorskiego w Bydgoszczy.

Oprócz powyższego, w planach poszczególnych Zarządców przewiduje się:

- RZGW w Poznaniu:
  1. zapewnienie bezpieczeństwa budowli, bezpieczeństwa eksploatacji, skutecznego piętrzenia oraz przepuszczania wód w zakresie występujących przepływów, w tym przepływów powodziowych w obrębie PLRW600024188379 - Noteć od Górnego Kanału Noteci do Kanału Bydgoskiego i PLRW600001883829 – Górny Kanał Noteci: modernizacja śluz i jazów na wymienionych obiektach w zakresie robót konstrukcyjnych murowych, antykorozyjnych, mechanicznych, elektryfikacji, wymiany uszczelnień na wrotach i zasuwach kinkietowych, modernizacji zasuw jazowych, odbudowy poszurów, ponurów, zabudowy brzegowej dolnego i górnego stanowiska jazów, wykonanie prac iniekcyjnych, wzmacniających, odbudowy zabudowy brzegowej awanportów, odtworzenia infrastruktury technicznej brzegowej;
  2. przebudowę hydrowężła Dębinek na GSN (krzyżówka): skrzyżowanie Noteci z Kanałem Żeglugowym w obrębie PLRW600001883829 – Górny Kanał Noteci (km 4,250 – 16,470): wykonanie nowych odcinków rzeki, wykonanie robót ziemnych, w tym pogłębiarskich i należyte umocnienie skarp kanału i rzeki w obrębie krzyżówki narzutem kamiennym i gabionami, w powiązaniu z umocnieniem biologicznym;
  3. wykonanie map zagrożenia powodziowego i map ryzyka powodziowego w II cyklu planistycznym;
- RZGW w Warszawie:
  1. działania techniczne i nietechniczne, które wpłyną na zmniejszenie ryzyka powodziowego i poprawę bezpieczeństwa przeciwpowodziowego w wyodrębnionych obszarach problemowych ONNP Wisła i ONNP Zgłowiączka,
  2. zadania mające na celu poprawę bezpieczeństwa przeciwpowodziowego:
    - makroniwelację w czaszy Zbiornika Włocławskiego,
    - naprawę górnej i dolnej kierownicy Stopnia Wodnego Włocławek,
    - przebudowę ubezpieczeń zapory bocznej stopień – Wistka,
    - przebudowę zapory bocznej stopień – Wistka,
    - odbudowę bulwarowych umocnień we Włocławku,
    - remont pompowni Modzerowo,
    - zabudowę wyboju na poszurze Stopnia Wodnego Włocławek – usunięcie odkładu rumowiska,
    - prace pogłębiarskie,
- w RZGW w Gdańsku (uwzględnionych w Planie zarządzania ryzykiem powodziowym regionu Dolnej Wisły do realizacji przez RZGW w Gdańsku, Kujawsko-Pomorski Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych we Włocławku oraz samorządy miast Toruń, Brodnica, Nowe Miasto Lubawskie, Grudziądz oraz właściciela zbiornika Koronowskiego):
  1. zmiana zasad gospodarowania wodą na zbiorniku zaporowym Koronowo, poprzez obniżenie poziomu piętrzenia, skutkująca zwiększeniem rezerwy powodziowej wraz z poprawą ekologicznego stanu wód,
  2. sporządzenie koncepcji zabezpieczenia przed powodzią dla istniejącej zabudowy osiedla Kaszczorek w gm. Toruń,

3. stosowanie mobilnych systemów ochrony przed powodzią na obszarze zagrożonym miasta Brodnica (km 94.5-97.5),
4. wykonanie koncepcji ochrony przeciwpowodziowej miasta Brodnica z uwzględnieniem zwiększenia retencji na rzece Wel,
5. opracowanie instrukcji zabezpieczenia w czasie powodzi, w szczególności dla obiektów zagrażających środowisku, tj. oczyszczalni ścieków dla miasta Grudziądz,
6. Przystosowanie koryta rzeki Drwęcy km 146,5-149 do przeprowadzenia wód powodziowych.

Zalecenia:

- *naturalizowanie terenów nadbrzeżnych oraz uwzględnianie w dokumentach planistycznych terenów przewidzianych jako możliwe do czasowego zalania wodami powodziowymi (poldery przeciwpowodziowe);*
- *uwzględnianie w dokumentach planistycznych terenów zieleni przygotowanych do czasowego gromadzenia wód opadowych i roztopowych, jako odciążenia lokalnych systemów kanalizacji deszczowej, przede wszystkim w otoczeniu zwartej zabudowy;*
- *uwzględnianie w dokumentach planistycznych okazjonalnie występujących silnych wiatrów niszczących zabudowę, drzewostany i uprawy. Całkowite zabezpieczenie przed ich oddziaływaniem jest niemożliwe, jednak zasadne jest podejmowanie różnych form prewencji w zakresie kształtowania zespołów zabudowy, w sposób nie potęgujący przewietrzania (występowania tzw. „przeciągów miejskich”) lub kształtowania kurtyn przeciwwietrznych z wielopiętrowych układów zieleni itp.*

V.3. Minimalizowanie zagrożeń i konfliktów związanych z działalnością gospodarczą

Polityka przestrzenna województwa ukierunkowana na ochronę wszelkich walorów środowiskowych, stały rozwój gospodarczy i optymalne warunki życia mieszkańców, wymaga stałego, planowego i wielokierunkowego działania eliminującego lub łagodzącego wzajemne konflikty lub zagrożenia oraz ograniczającego powstawanie nowych.

Eksploatacja kopalni wiąże się z silną ingerencją w środowisko przyrodnicze, warunkowaną wieloma czynnikami (rodzaj kopaliny, jej lokalizacja, powierzchnia i głębokość wydobycia, zakres ewentualnego naruszenia przemieszczania się wód powierzchniowych lub podziemnych, zastosowana technologia wydobycia i in.), a także z codziennymi uciążliwościami dla ludzi mieszkających w pobliżu takiej inwestycji (przede wszystkim hałas, wibracje, zapylenie powietrza, możliwość obniżenia poziomu wód powierzchniowych, zanieczyszczenia wód i gleby itp.).

Na poziomie województwa szczególne znaczenie mają eksploatacje kopalni o charakterze wielkopowierzchniowym (w tym ponadlokalne, powiązane z sąsiednim województwem wielkopolskim). Zakłada się udział samorządu województwa w pracach przygotowawczych, związanych z ich lokalizacją, przede wszystkim na etapie rozpoznania i szacowania konsekwencji środowiskowych ich funkcjonowania jak również w okresie późniejszym, w zakresie monitorowania ich działalności i w okresie powydobywczym, w zakresie jakości przeprowadzonej rekultywacji.

Uwadze samorządu województwa podlegać będą również inne inwestycje o charakterze ponadlokalnym, których oddziaływanie na środowisko i bezpieczeństwo ludzi będzie przekraczać przynależne im granice (np. kaskadyzacja Wisły, budowa dróg ponadlokalnych).

Lokalizacja w terenie zakładów przemysłowych, wybranych składów i magazynów oraz obiektów infrastruktury technicznej wiąże się możliwością wystąpienia awarii lub ich stałego, negatywnego oddziaływania na otoczenie. Negatywne oddziaływanie może stanowić zagrożenie dla życia i zdrowia

ludzi, a także dla stanu funkcjonowania środowiska przyrodniczego, gdzie może powodować przekształcenia lub zniszczenia lokalnych biosystemów, a także lokalnego krajobrazu. Ponieważ wymienione problemy dotyczą obiektów o uszczegółowionym zakresie funkcjonowania, większość potencjalnych zagrożeń i konfliktów jest ściśle określona lub przewidywalna i podlega bieżącej kontroli i przeciwdziałaniu zarządcy danego obiektu.

Problematyczne są również obiekty, których sąsiedztwo postrzegane jest jako uciążliwe, lub których lokalizacja wywołuje ograniczenia w zagospodarowaniu przestrzennym terenów sąsiednich. Dotyczy to infrastruktury transportowej generującej hałas i zanieczyszczenia powietrza (drogi, koleje, lotniska), a także uniemożliwiającej swobodną zabudowę terenu (przede wszystkim lotniska), wybranych działalności gospodarczych o uciążliwościach odorowych (przede wszystkim składowiska odpadów, biogazownie i fermy hodowlane), elektrowni wiatrowych itp.

Zakłada się stosowanie w strefach ograniczeń związanych z funkcjonowaniem lotnisk (strefy nalotów) Bydgoszcz Szwederowo, Inowrocław, Kruszyn k. Włocławka, Lisie Kąty k. Grudziądz oraz w Toruniu, jako obowiązujących, nieprzekraczalnych wysokości zabudowy, ustalonych w obowiązujących przepisach¹⁸⁵ i określonych w dokumentacjach rejestracyjnych lotnisk. W odległości 5 km od granic lotnisk nie dopuszcza się budowy lub rozbudowy obiektów budowlanych, które mogą stanowić źródło żerowania dla ptaków.

Wspierane będą działania zmierzające do podnoszenia jakości systemu transportu drogowego i kolejowego w aspekcie podnoszenia poziomu bezpieczeństwa transportu materiałów niebezpiecznych, dostosowania do wzrastającej intensywności ruchu drogowego, możliwości szybkiego przemieszczania się służb ratowniczych w sytuacjach awaryjnych, jak i zapewnienia alternatywnych dróg dojazdu w sytuacjach ekstremalnych.

Przykładem konfliktów przestrzennych jest również żywiołowy i dynamiczny rozwój energetyki wiatrowej. Dogodne warunki wietrzne do rozwoju energetyki wiatrowej na terenie województwa, przy jednoczesnym dużym rozproszeniu zabudowy sprawia, że elektrownie wiatrowe często rozlokowane są pomiędzy budynkami mieszkalnymi, w odległościach odczuwanych przez ich mieszkańców jako uciążliwe. Powodują również znaczne przekształcenia w lokalnym krajobrazie oraz ograniczają zagospodarowanie terenów sąsiednich.

Delimitacja obszaru województwa pod kątem możliwości rozwoju energetyki wiatrowej jest więc czynnikiem kluczowym.

Zakłada się wyłączenie z lokalizacji elektrowni wiatrowych¹⁸⁶:

- obszarów cennych przyrodniczo, krajobrazowo i gospodarczo,
- stref buforowych do ochrony tras przelotów ptaków:
  - ok. 10 km od rzeki Wisły,
  - ok. 8 km od rzeki Brdy,
  - ok. 8 km od rzeki Drwęcy,
  - ok. 6 km od rzeki Noteci,
  - ok. 6 km od Kanału Bydgoskiego.

Na pozostałych obszarach dopuszczony będzie rozwój energetyki wiatrowej przy zachowaniu następujących ograniczeń indywidualnych:

¹⁸⁵ przede wszystkim ustawa z dnia 3 lipca 2002 r. Prawo lotnicze oraz rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 25 czerwca 2003 r. w sprawie warunków, jakie powinny spełniać obiekty budowlane oraz naturalne w otoczeniu lotniska,

¹⁸⁶ Stanowisko Zarządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dn. 17 maja 2017r. w sprawie lokalizacji instalacji odnawialnych źródeł energii na terenie województwa kujawsko-pomorskiego

- odległości określonej przez tzw. promień upadku elektrowni wiatrowej (wysokość masztu elektrowni wiatrowej + długość jednej łopaty śmigła) od linii kolejowych, dróg krajowych, wojewódzkich oraz od linii elektroenergetycznych wysokich napięć,
- odległości co najmniej 1000 m od budynków mieszkalnych, w tym budynków mieszkalnych w zabudowie zagrodowej, o ile przepis odrębny nie wskazuje na zachowanie innej odległości.

Szczególnie preferowane do lokalizowania instalacji elektrowni wiatrowych, biogazowni i elektrowni fotowoltaicznych są tereny rolne w strefie 1000 m od osi autostrady A1, z uwagi na występujące w ich obrębie znaczne pogorszenie jakości środowiska, warunków zamieszkania i potencjału produkcji rolnej, poprzez duże zanieczyszczenia gleb przez metale ciężkie, przekroczenia norm hałasu, zdegradowanie krajobrazu, a także fragmentację siedlisk.

Zalecenia:

- *sporządzanie dokumentów planistycznych uwzględniających obiekty o oddziaływaniu przekraczającym przynależne granice w sposób eliminujący potencjalne konflikty, lub minimalizujący negatywne oddziaływanie na bezpieczeństwo ludzi i mienia, zdrowie ludzi i stan środowiska przyrodniczego;*
- *stosowanie rozwiązań łagodzących oddziaływanie obiektów uciążliwych poprzez uwzględnianie w zagospodarowaniu terenu zieleni izolacyjnej, kurtyn widokowych z zieleni, zieleni ulicznej;*
- *egzekwowanie prawidłowości przeprowadzenia rekultywacji powydobywczych terenu;*
- *w zamówieniach publicznych uwzględnianie wymogu stosowania rozwiązań technicznych i technologicznych łagodzących poszczególne uciążliwości.*
- *lokalizacja nowych obiektów o wyróżniających gabarytach (nowych dominant wysokościowych lub przestrzennych) powinna być każdorazowo poprzedzona analizą przestrzenną otaczającego krajobrazu w obszarze o przewidywanej ekspozycji, z uwzględnieniem waloryzacji istniejącego zagospodarowania terenu; lokalizacja nowej dominanty nie może zakłócać istniejących powiązań widokowych o uznanych wartościach (osie widokowe, ekspozycje, panoramy, wnętrza itp.).*

ZASADY ZAGOSPODAROWANIA W OBSZARACH FUNKCJONALNYCH

Naczelną zasadą obowiązującą w każdym, z określonych w województwie kujawsko-pomorskim, obszarze funkcjonalnym jest zasada koordynowania polityki przestrzennej prowadzonej na wszystkich poziomach (województwo i gmina, a w przypadku obszarów funkcjonalnych o znaczeniu ponadregionalnym również kraj) w celu realizacji działań służących wzmocnieniu lub optymalnemu wykorzystaniu potencjałów wyróżniających poszczególne obszary lub przełamywaniu zidentyfikowanych w tych obszarach barier rozwojowych.

Wiejski obszar funkcjonalny wymagający wsparcia procesów rozwojowych

W obszarze tym w polityce Samorządu Województwa przewiduje się w ramach wspierania planowanych działań uwzględnianie zróżnicowań w poziomie rozwoju obszarów wiejskich regionu,

z preferencjami dla wskazanych w SRW jako OSI „Przełamanie zapaści społeczno-gospodarczej wschodniej części województwa”¹⁸⁷ oraz zachodniej części województwa (rejon Pałuk i Krajny).

Zasady zagospodarowania:

Wyposażanie miast i miejscowości wiejskich w usługi publiczne zapewniające prawidłową obsługę ludności w zakresie sfery społecznej, gospodarczej i technicznej.

Koncentrowanie struktur przestrzennych w oparciu o istniejące układy osadnicze (idea zwartych miejscowości), unikanie rozwoju zabudowy wzdłuż dróg wojewódzkich i wyższych klas.

Kształtowanie parametrów zabudowy z uwzględnieniem lokalnej tradycji, uwzględniających w szczególności: sytuowanie budynków, ich wielkość i proporcje, rodzaj materiałów, kolorystykę, kształty dachów.

Odnowa i kształtowanie centrów miast i miejscowości ze szczególnym uwzględnieniem rewitalizacji.

Kształtowanie tożsamości miast i wsi w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego, w tym adaptacja obiektów zabytkowych i wykorzystanie ich dla nowej funkcji.

Kształtowanie przestrzeni publicznych, sprzyjających integracji społecznej i budowaniu lokalnej tożsamości, projektowanych z dbałością o wysokie walory architektoniczno-urbanistyczne oraz uwzględniających potrzeby osób o ograniczonej percepcji lub mobilności.

Zapewnianie przestrzennych warunków dla rozwoju turystyki w oparciu o lokalne walory, tradycję, historię i postacie historyczne.

Wskazywanie obszarów dla rozwoju funkcji produkcyjnej, magazynowej, usługowej w pierwszej kolejności w terenach brownfield.

Ograniczanie możliwości zabudowy niezwiązanej z funkcją rolniczą na obszarach produkcji rolnej dla zachowania rolniczej przestrzeni produkcyjnej niezbędnej dla rozwoju rolnictwa.

Dopuszczanie lokalizacji obiektów generujących hałas, dokuczliwe zapachy, pole elektromagnetyczne lub inne uciążliwości dla mieszkańców, wyłącznie w obszarach i w sposób zapewniający zachowanie odpowiednich norm, z poszanowaniem opinii społeczności lokalnej o ich lokalizacji.

Kształtowanie systemów transportowych w sposób zapewniający dostępność do ośrodków powiatowych oraz integrację lokalnych systemów transportu publicznego z systemem regionalnym.

Obszar funkcjonalny Światowy Rezerwat Biosfery „Bory Tucholskie”

Priorytetem w tym obszarze, w polityce Samorządu Województwa, będzie współpraca z województwem pomorskim oraz gminami wchodzącymi w skład obszaru w zakresie prawidłowej ochrony i użytkowania terenów cennych przyrodniczo.

Zasady zagospodarowania:

Ograniczanie zainwestowania terenów cennych przyrodniczo.

---

¹⁸⁷ obszar OSI obejmuje powiaty: grudziądzki, wąbrzeski, golubsko-dobrzyński, brodnicki, rypiński, lipnowski, włocławski i radziejowski oraz miasta Włocławek i Grudziądz

Kształtowanie warunków dla rozwoju działalności gospodarczych niekolidujących z potrzebami ochrony ekosystemów.

Zapewnienie warunków dla lokalizacji radioteleskopu Hevelius¹⁸⁸ (gmina Osie), w tym współpraca z województwem pomorskim dla zagwarantowania zachowania ciszy radiowej również w obszarze gminy Osiek (woj. pomorskie).

Miejski obszar funkcjonalny miasta Włocławka

Miejski obszar funkcjonalny miasta Grudziądz

Miejski obszar funkcjonalny miasta Inowrocławia

Priorytetem w tych obszarach, w polityce Samorządu Województwa, będzie wzmacnianie potencjału ww. miast oraz kształtowanie ich powiązań funkcjonalnych z ośrodkami wojewódzkim (Bydgoszczą i Toruniem) oraz wspieranie działań wzmacniających oddziaływanie tych miast na tereny z nimi sąsiadujące.

Miejskie obszary funkcjonalne miast Włocławka, Grudziądz i Inowrocławia określone zostały w oparciu o podobne kryteria, z związku z tym, jeśli nie wskazano inaczej, sformułowane poniżej zasady zagospodarowania obowiązują w każdym z tych obszarów funkcjonalnych.

Zasady zagospodarowania:

Zabezpieczanie odpowiedniej rezerwy terenów w miastach Włocławek, Grudziądz i Inowrocław dla lokalizacji usług publicznych adekwatnych do pełnionych przez te ośrodki roli w hierarchii sieci osadniczej województwa.

Wyposażanie miast i miejscowości wiejskich w usługi publiczne zapewniające prawidłową obsługę ludności w zakresie sfery społecznej, gospodarczej i technicznej.

Koncentrowanie struktur przestrzennych w oparciu o istniejące układy osadnicze (idea zwartych miejscowości), unikanie rozwoju zabudowy wzdłuż dróg wojewódzkich i wyższych klas.

Kształtowanie parametrów zabudowy z uwzględnieniem lokalnego krajobrazu i tradycji, w szczególności w zakresie sytuowania budynków, ich wielkości i proporcji, rodzaju stosowanych materiałów, kolorystyki, kształtów dachów.

Odnowa i kształtowanie centrów miast i miejscowości ze szczególnym uwzględnieniem rewitalizacji.

Kształtowanie tożsamości miast i wsi w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego, w tym adaptacja obiektów zabytkowych i wykorzystanie ich dla nowej funkcji

Kształtowanie przestrzeni publicznych, sprzyjających integracji społecznej i budowaniu lokalnej tożsamości, projektowanych z dbałością o wysokie walory architektoniczno-urbanistyczne oraz uwzględniających potrzeby osób o ograniczonej percepcji lub mobilności.

Kształtowanie powiązań transportowych w sposób zapewniający sprawny dojazd w relacjach miasto – obszary otaczające, w tym transportem publicznym.

---

¹⁸⁸ zgodnie z listą priorytetów Polskiej Mapy Drogowej Infrastruktury Badawczej, opracowanej przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego

Stosowanie rozwiązań niskoemisyjnych i nieemisyjnych w rozwoju infrastruktury komunalnej, w tym transportu zbiorowego.

W OF miasta Włocławka i OF miasta Grudziądz kształtowanie przestrzeni w sposób zmierzający do uformowania zielonych pierścieni wokół miast i ich powiązania z miejskimi systemami zieleni.

Kształtowanie powiązań: w OF miasta Włocławka - miasta z uzdrowiskiem Wieniec Zdrój, a w OF miasta Grudziądz - z Maruszą (m.in. zapewnienie dogodnego transportu publicznego, oferty kulturalnej, rekreacyjnej, uzupełniającej funkcję uzdrowiskową).

W OF miasta Włocławek i OF miasta Grudziądz uwzględnienie w dokumentach planistycznych związków funkcjonalno-przestrzennych miast z pobliskimi węzłami autostrady A1, w tym zwłaszcza tworzenie warunków do rozwoju inwestycji (wzmacnianie oferty mieszkaniowej, oferty szkolnictwa zawodowego, instytucji otoczenia biznesu, kulturalnej itp.).

W OF miasta Włocławka uwzględnienie potrzeby poprawy dostępności transportowej miasta do węzła Włocławek Zachód i Włocławek Północ.

Obszar funkcjonalny Kujawy - wyspecjalizowana strefa gospodarcza dla rolnictwa

Priorytetem w tym obszarze, w polityce Samorządu Województwa, będą działania na rzecz budowy systemu zasilania terenów Kujaw wodami z rzeki Wisły. Niezbędna będzie w tym zakresie wielopoziomowa współpraca rządu, samorządów oraz inwestorów.

Zasady zagospodarowania:

Kształtowanie efektywnego systemu przeciwdziałania skutkom suszy zapewniającego niezbędne ilości wody dla rolnictwa - zwiększanie retencji wody na wodach płynących i urządzeniach melioracji szczególnych, stosowanie fitomelioracji.

Zapewnienie przestrzennych warunków dla rozwoju kluczowych sektorów lokalnej gospodarki (przetwórstwa rolno-spożywczego) w oparciu o tereny przemysłowe oraz wyznaczenie nowych stref produkcyjno-składowych i usługowych.

Kształtowanie rozwoju gospodarczego w kierunku przetwórstwa rolno-spożywczego, w oparciu o potencjał rolniczy, w tym tworzenie warunków dla rozwoju klastrów rolno-spożywczych.

Zapewnianie w ośrodkach miejskich możliwości lokalizacji i rozwoju usług związanych z potrzebami działalności w zakresie produkcji rolnej i przetwórstwa rolno-spożywczego (m. in. szkolnictwo zawodowe, laboratoria, instytucje okołobiznesowe).

Obszar funkcjonalny Bory Tucholskie

Priorytetem w tym obszarze, w polityce Samorządu Województwa, będzie wspieranie działań w zakresie budowy specjalizacji obszaru w kierunku rozwoju turystyki, w tym zwłaszcza rehabilitacyjno-zdrowotnej i obiektów na potrzeby sektora „srebrnej gospodarki”.

Zasady zagospodarowania:

Kształtowanie rejonu turystycznego wyspecjalizowanego w obsłudze ruchu pobyтового i krajoznawczego, wyposażonego w odpowiednią infrastrukturę turystyczną, w szczególności dróg rowerowych, szlaków pieszych i kajakowych.

Dostosowanie planowanego zagospodarowania do chłonności środowiska oraz zabezpieczenie obszarów chronionych przed nadmierną penetracją i intensywnością zagospodarowania.

Zapewnianie przestrzennych warunków dla lokalizacji i rozwoju obiektów związanych z potrzebami „srebrnej gospodarki”.

Zapewnianie przestrzennych warunków dla rozwoju kluczowych sektorów lokalnej gospodarki (przetwórstwa drewna) przez zagospodarowanie terenów poprodukcyjnych oraz wyznaczenie nowych stref produkcyjno-składowych i usługowych.

Obszar funkcjonalny gospodarczego wykorzystania Wisły

Priorytetem w tym obszarze, w polityce Samorządu Województwa, będzie:

- doprowadzenie do budowy stopnia wodnego na Wiśle poniżej Włocławka, a następnie kolejnych stopni planowanych w ramach kaskady Dolnej Wisły,
- doprowadzenie do budowy terminala multimodalnego w rejonie Solca Kujawskiego - Bydgoszczy Łęgnowo,
- kontynuacja działań zmierzających do wykreowania Zbiornika Włocławskiego, jako centrum sportowo-rekreacyjno-wypoczynkowego o znaczeniu ponadregionalnym.

Realizacja ww zamierzeń warunkuje kształtowanie rozwoju gospodarczego w tym obszarze funkcjonalnym.

Zasady zagospodarowania:

Uwzględnianie planowanych stopni wodnych na Wiśle wraz z infrastrukturą im towarzyszącą (m.in. drogi, sieci elektroenergetyczne).

Wskazywanie terenów umożliwiających lokalizację portów, baz przeladunkowych, przystani i tym podobnych obiektów, związanych z planowanym użegłownieniem rzeki Wisły – wraz z odpowiednim układem komunikacyjnym.

Wskazywanie terenów do rozwoju funkcji turystyczno-rekreacyjnej związanej z wykorzystaniem walorów rzeki Wisły. Sporządzane dokumenty planistyczne sąsiednich gmin winny uwzględniać wzajemne powiązania funkcjonalno-przestrzenne np. ciągi pieszo-rowerowe wzdłuż Wisły, powiązania promowe i in.

Kształtowanie przestrzeni publicznych w miastach i miejscowościach z uwzględnieniem idei zagospodarowywania terenów nadbrzeżnych.

Obszar funkcjonalny aktywizacji gospodarczej korytarzy transportowych autostrady i dróg ekspresowych

Priorytetem w tym obszarze, w polityce Samorządu Województwa, będzie koncentrowanie działalności gospodarczych o dużej skali w obszarach dobrze skomunikowanych z autostradą A1 i drogami ekspresowymi S5 i S10 (głównie obszary przywęzłowe) i wyposażonych w odpowiednią infrastrukturę.

Niżej wymienione zasady obowiązywać będą również w JST, w których, po ustaleniu jej przebiegu zlokalizowana zostanie droga S10.

Zasady zagospodarowania:

Koncentrowanie lokalizacji działalności gospodarczych w zorganizowanych już terenach inwestycyjnych w obszarach przywęzłowych autostrady A1 i dróg ekspresowych.

Zapewnienie rezerw terenowych dla rozwoju działalności gospodarczych w rejonach przywęzłowych autostrady i dróg ekspresowych.

Kształtowanie sieci transportowej w sposób zapewniający właściwą obsługę terenów koncentrujących działalności gospodarcze, w tym powiązań z drogami dojazdowymi do węzłów oraz komunikacji wewnątrz obszarów.

Kształtowanie systemów infrastruktury technicznej w sposób zapewniający zaopatrzenie przywęzłowych terenów inwestycyjnych w media niezbędne do prowadzenia działalności gospodarczej i zapewniających zachowanie odpowiednich standardów w zakresie ochrony środowiska i jakości warunków życia mieszkańców terenów sąsiadujących.

Projekt wersja 1.0 do konsultacji wewnętrznych

REKOMENDACJE DO POLITYKI KRAJOWEJ

Do kluczowych dla województwa kujawsko-pomorskiego zagadnień rozstrzyganych w polityce krajowej, wymagających stałego zabiegania Samorządu Województwa o ich uwzględnianie w planowaniu na szczeblu krajowym, a następnie realizację, należą:

- kontynuowanie zainicjowanego w KPZK 2030 sytuowania duopolu Bydgoszcz i Toruń jako elementu krajowej sieci metropolii,
- zagadnienia związane z funkcjonowaniem doliny rzeki Wisły – problem wieloaspektowy, w którym główne miejsce zajmuje budowa stopnia wodnego na Wiśle poniżej Włocławka i kolejnych stopni oraz udrożnienie dla żeglugi międzynarodowej drogi wodnej E40 w kierunku Gdańska wraz z budową terminala multimodalnego w rejonie Bydgoszcz Łęgowo – Solec Kujawski,
- budowa systemu nawadniania terenów rolnych posiadających dużą przydatność rolniczą przy równoczesnym niedoborze wody (przede wszystkim Kujaw), poprzez wykorzystanie do tego celu wód pozyskiwanych z planowanego zbiornika na Wiśle w okolicach Włocławka,
- zlokalizowanie w województwie kujawsko-pomorskim Radioteleskopu Hevelius - Narodowego Centrum Radioastronomii i Inżynierii Kosmicznej (gmina Osie),
- włączenie województwa w plany rozwoju szybkich połączeń transportowych, w tym kolei dużych prędkości, drogi ekspresowej S10,
- budowa węzła autostradowego w Dźwierznie,
- przebudowa węzła autostradowego Toruń Południe (Czerniewice) stanowiącego połączenie autostrady A1 z drogą krajową nr 91 i drogą S10 – umożliwienie włączenie miasta Toruń w A1.

PLAN

ZAGOSPODAROWANIA
PRZESTRZENNEGO
WOJEWÓDZTWA
KUJAWSKO-POMORSKIEGO

Tom II
PLAN MIEJSKIEGO OBSZARU FUNKCJONALNEGO
OŚRODKÓW WOJEWÓDZKICH BYDGOSZCZY I TORUNIA

Spis treści

WSTĘP	2
UWARUNKOWANIA	6
1. ZAGADNIENIA SPOŁECZNE.....	6
2. ZAGADNIENIA GOSPODARCZE	12
3. POWIĄZANIA TRANSPORTOWE I TRANSPORT PUBLICZNY	14
4. INFRASTRUKTURA TECHNICZNA.....	15
5. ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE.....	17
6. ŚRODOWISKO KULTUROWE.....	19
7. SYSTEM OBSZARÓW CHRONIONYCH.....	20
8. TERENY ZAMKNIĘTE.....	20
9. SUBURBANIZACJA JAKO SZCZEGÓLNY PROBLEM PRZESTRZENNY	21
10. ZAGROŻENIA, KONFLIKTY, OGRANICZENIA W ZAGOSPODAROWANIU	27
11. ISTNIEJĄCE I KSZTAŁTUJĄCE SIĘ FUNKCJE PONADREGIONALNE OBSZARU FUNKcjONALNEGO BYDGOSZCZY I TORUNIA	31
PODSUMOWANIE	37
CEL GŁÓWNY I GŁÓWNE ZASADY ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO MOFOW	39
KONCEPCJA KSZTAŁTOWANIA ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO MOFOW	40
CELE SZCZEGÓŁOWE I ZASADY ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO MOFOW	41
1. WYSOKA JAKOŚĆ PRZESTRZENI DLA MIESZKAŃCÓW	41
2. PRZESTRZEŃ ATRAKCYJNA DLA ROZWOJU GOSPODARKI	45
3. WŁAŚCIWIE UKSZTAŁTOWANE SYSTEMY TRANSPORTOWE I INFRASTRUKTURALNE	47
4. CHRONIONE ZASOBY I WYSOKA JAKOŚĆ ŚRODOWISKA.....	48
5. BEZPIECZEŃSTWO ORAZ ZMINIMALIZOWANE ZAGROŻENIA I KONFLIKTY PRZESTRZENNE	49

Wstęp

Miasta od zawsze stanowiły najważniejsze ośrodki rozwoju cywilizacyjnego. To właśnie w miastach koncentruje się potencjał innowacyjny, który rozprzestrzenia się na jego obszar oddziaływania. Dominującą rolę dużych ośrodków miejskich w kształtowaniu rozwoju regionów uznaje się obecnie za jedno z ważniejszych wyzwań rozwojowych, przed którymi stoi Europa, a więc również Polska i województwo kujawsko-pomorskie.

W polityce UE widoczne jest programowanie rozwoju miast, nie tylko w ich granicach administracyjnych, ale również w granicach ich obszarów funkcjonalnych, oraz nacisk na wzmacnianie wzajemnych powiązań miast. Mówi o tym wyraźnie Agenda Terytorialna Unii Europejskiej 2020, wskazując na metropolie, jako centra rozwoju sprzyjające rozwojowi szerszych terytoriów, ale pod warunkiem stworzenia powiązań sieciowych.

Dwa najważniejsze dokumenty kształtujące politykę rozwoju kraju stanowią:

- Strategia na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju¹ wskazuje na konieczność lepszego dopasowania zakresu interwencji do potencjałów i wyzwań rozwojowych, terytorialnego ukierunkowania polityki oraz koncentrowania się na czynnikach rozwoju (infrastruktura, produkty, technologie, sektory), a nie na zapewnianiu podstawowych dóbr i usług. Zakłada pełniejsze wykorzystanie potencjałów największych polskich aglomeracji poprzez wspomaganie współpracy w obszarach funkcjonalnych aglomeracji, wsparcie realizacji miejskich strategii niskoemisyjnych oraz strategii ZIT², racjonalnej urbanizacji w obszarach metropolitalnych miast oraz wsparcie w tworzeniu powiązań sieciowych w skali kraju i międzynarodowej oraz powiązań funkcjonalnych między miastami posiadającymi komplementarne zasoby lub komplementarną strukturę społeczną i gospodarczą. Podkreśla się, iż realizacja instrumentu ZIT będzie kontynuowana, bowiem stanowi on przedsięwzięcie na rzecz realnego wsparcia aglomeracji i wzmocnienia powiązań funkcjonalnych,
- Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju (**KPZK 2030**)³ uwzględnia politykę UE i wskazuje na konieczność integracji działań publicznych w obszarach funkcjonalnych⁴. Wśród różnych typów obszarów funkcjonalnych, w tym miejskich, szczególne miejsce zajmują miejskie obszary funkcjonalne ośrodków wojewódzkich (w tym ośrodki metropolitalne). Przyjęte w tym dokumencie kryteria uznania za ośrodek metropolitalny spełnia bipol Bydgoszczy z Toruniem. Wraz z innymi ośrodkami tej samej rangi (Trójmiasto, Szczecin, Poznań, Warszawa, Łódź, Wrocław, Kraków, Lublin i Aglomeracja Górnośląska) oraz ośrodkami pełniącymi niektóre funkcje metropolitalne (Olsztyn, Białystok, Gorzów Wielkopolski, Zielona Góra, Opole, Kielce, Rzeszów) stanowi element krajowej metropolii sieciowej. Przyjęcie takiej hierarchii sieci osadniczej powoduje, że MOFOW Bydgoszczy i Torunia wyróżnia się w skali kraju, rdzeniem obszaru funkcjonalnego nie jest jedno miasto, bądź grupa sąsiadujących bezpośrednio ze sobą miast, lecz dwa niegraniczące ze sobą miasta, oddalone od siebie o ok. 50 km.

¹ Przyjęta przez Radę Ministrów 14.02.2017 r., stanowiąca aktualizację średniookresowej strategii rozwoju kraju „Strategii Rozwoju Kraju 2020”

² Zintegrowane Inwestycje Terytorialne – narzędzie, za pomocą którego realizowane są strategie terytorialne dotyczące zintegrowanych działań na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich, łączące działania z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) i Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS).

³ Przyjęta przez Radę Ministrów 13.12.2011 r.

⁴ Obszar funkcjonalny (na podstawie ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym) - obszar szczególnego zjawiska z zakresu gospodarki przestrzennej lub występowania konfliktów przestrzennych, stanowiący zwarty układ przestrzenny, składający się z funkcjonalnie powiązanych terenów, charakteryzujących się wspólnymi uwarunkowaniami i przewidywanymi jednolitymi celami rozwoju.

Dokumentami zawierającymi wykładnię polityki wobec miast są:

- na poziomie UE – **Nowa Karta Ateńska**⁵, dokument promujący nową wizję miasta XXI wieku, opierającą się na mieście spójnym w sferze społecznej, gospodarczej oraz przestrzennej. Wizja przedstawia również ideę „miasta w sieci”, jednostki zurbanizowanej włączonej w różne policentryczne sieci miast, z których wiele przekracza w nowej Europie granice państwowe; łączenie się miast w sieci jest zjawiskiem niezbędnym dla zwiększenia ich konkurencyjności; **Karta Lipska**⁶ na rzecz zrównoważonego rozwoju miast europejskich, która zaznacza potrzebę dążenia do osiągnięcia równorzędnego partnerstwa pomiędzy miastami, a obszarami wiejskimi oraz pomiędzy małymi, średnimi i dużymi miastami w regionach miejskich i aglomeracjach; określono, iż miasta powinny stanowić główne ośrodki rozwoju regionów miejskich i przejąć odpowiedzialność za spójność terytorialną, co więcej, korzystnym byłoby bliższe związanie miast na poziomie europejskim; **Pakt Amsterdamski**⁷, ustanawiający Agendę Miejską Unii Europejskiej, będący elementem wzmocnienia wymiaru miejskiego, zakładający tworzenie w ramach Programu dla Miast i Terenów Miejskich Unii Europejskiej, działających na zasadzie partnerstwa grup zrzeszających władze miejskie, przedstawicieli władz centralnych i europejskich oraz organizacje pozarządowe dla realizacji działań związanych m.in. z efektywnym zarządzaniem i planowaniem miejskim w oparciu o przestrzeń ukierunkowaną na człowieka, regenerację przestrzeni miejskiej, zarządzanie i współpracę ponad granicami administracyjnymi;
- w Polsce - **Krajowa Polityka Miejska 2023**⁸, która jako cel strategiczny określiła wzmocnienie zdolności miast i obszarów zurbanizowanych do zrównoważonego rozwoju i tworzenia miejsc pracy oraz poprawy jakości życia mieszkańców; dwa spośród pięciu celów szczegółowych odnoszą się bezpośrednio do miast i obszarów metropolitalnych i dotyczą:
  - stworzenia warunków dla skutecznego i partnerskiego zarządzania rozwojem na obszarach miejskich, w tym w szczególności na obszarach metropolitalnych,
  - poprawy konkurencyjności i zdolności głównych ośrodków miejskich do kreowania wzrostu i zatrudnienia.

Silny ośrodek wojewódzki jest dla regionu warunkiem wzrostu pozycji całego województwa na arenie krajowej. Brak zdolności do kreowania impulsów rozwojowych lub wdrażania na poziomie regionalnym impulsów adaptowanych z innych metropolii, może powodować trwałą dominację funkcjonalną sąsiednich, silniejszych regionów. Miasta Bydgoszcz i Toruń, od początku powstania województwa kujawsko-pomorskiego w dokumentach strategicznych i programowych, traktowane są jako zespół miast pełniących funkcję „lokomotywy rozwoju” województwa. Najważniejszy dokument kształtujący politykę rozwoju województwa – **Strategia Rozwoju Województwa Plan Modernizacji 2020+**, wśród czterech priorytetów wskazuje „silną metropolię” zakładając, że konsekwentnie prowadzona polityka wzmocnienia funkcji ponadregionalnych i międzynarodowych tych miast spowoduje sklasyfikowanie duopolu Bydgoszczy i Torunia jako metropolii europejskiej IV rzędu (weak MEGA) z potencjałem rozwoju i perspektywą osiągnięcia po 2020 roku kategorii III MEGA (potential MEGA).

⁵ Przyjęta na Konferencji w Lizbonie 20 listopada 2003 r.

⁶ Przyjęta w Lipsku, w dniach 24-25 maja 2007 r., z okazji nieformalnego spotkania ministrów państw Unii Europejskiej w sprawie rozwoju miast i ich spójności terytorialnej.

⁷ Przyjęty przez ministrów rozwoju krajów członkowskich UE podczas nieformalnego spotkania w Amsterdamie 30 maja 2016 r.

⁸ Dokument przyjęty uchwałą Rady Ministrów w dniu 20 października 2015 r.

Zintegrowanie działań służących rozwiązywaniu problemów, w tym zapewnienie spójności i zrównoważonego rozwoju obszaru funkcjonalnego Bydgoszczy i Torunia realizowane jest poprzez **Strategię ZIT**⁹. Dokument ten, jako cel nadrzędny, wskazuje konsolidację potencjału partnerów ZIT na rzecz rozwoju nowoczesnych funkcji metropolitalnych Bydgosko-Toruńskiego Obszaru Funkcjonalnego, która realizowana będzie poprzez cztery cele strategiczne:

1. Efektywność transportową i energetyczną oraz zintegrowane strategie niskoemisyjne,
2. Wykorzystanie walorów środowiska naturalnego i kultury dla kształtowania wysokiej jakości życia,
3. Rozwój społeczno-gospodarczy,
4. Nowoczesne i efektywne kształcenie dzieci i młodzieży.

Podstawą prawną opracowania planu zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego ośrodków wojewódzkich Bydgoszczy i Torunia, stanowiącego część planu zagospodarowania przestrzennego województwa jest:

- ustawa z dnia 5 marca 1998 r. o samorządzie województwa¹⁰,
- ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym¹¹,
- uchwała Nr LIV/823/14 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 27 października 2014 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia planu zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego.

Miejski obszar funkcjonalny ośrodków wojewódzkich Bydgoszczy i Torunia (MOFOW) określony został¹² jako obszar funkcjonalny o znaczeniu ponadregionalnym w wyniku procesu (analizy, konsultacje, ustalenia) trwającego w okresie styczeń – lipiec 2016 r.

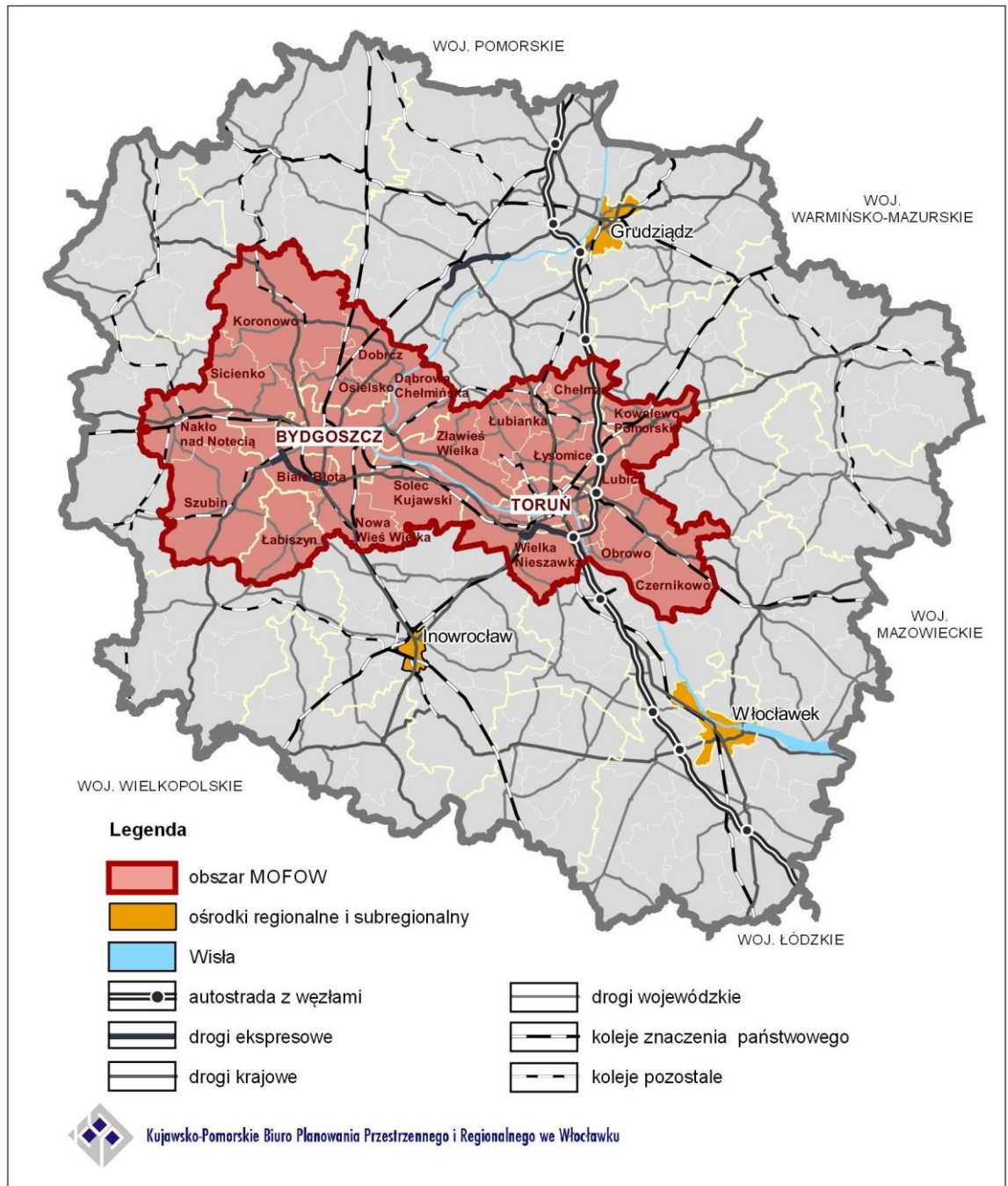
Granica obszaru jest tożsama z granicą funkcjonowania instrumentu ZIT i obejmuje miasta na prawach powiatu Bydgoszcz i Toruń, miasto Chełmżę, sześć gmin miejsko-wiejskich: Koronowo, Kowalewo Pomorskie, Łabiszyn, Nakło nad Notecią, Solec Kujawski, Szubin, oraz 14 gmin wiejskich: Białe Błota, Chełmża, Czernikowo, Dąbrowa Chełmińska, Dobrcz, Lubicz, Łubianka, Łysomice, Nowa Wieś Wielka, Obrowo, Osielsko, Sicienko, Wielka Nieszawka, Zławieś Wielka.

⁹ Strategia warunkowana Umową Partnerstwa, przygotowana przez Związek ZIT w okresie 2014-2016, stanowi instrument rozwoju terytorialnego określający cele, zadania i środki realizacji, pozwala na finansowanie ZIT ze środków PRO WK-P 2014-2020 przeznaczonych na działania służące realizacji ZIT na terenie Bydgosko-Toruńskiego Obszaru Funkcjonalnego.

¹⁰ tekst jednolity Dz. U. z 2016 r. poz. 486 z późn. zm.

¹¹ tekst jednolity Dz. U. z 2016 r. poz. 778 z późn. zm.

¹² Uchwała Nr 30/1135/16 Zarządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 27 lipca 2016 r. w sprawie określenia obszarów funkcjonalnych w województwie kujawsko-pomorskim i ich granic. Wynik i przebieg prac prowadzonych w zakresie określenia obszarów funkcjonalnych w województwie kujawsko-pomorskim zawierają dokumenty sporządzone przez Kujawsko-Pomorskie Biuro Planowania Przestrzennego i Regionalnego we Włocławku pn. „Obszary funkcjonalne w województwie kujawsko-pomorskim. Problematyka określenia.”, luty 2016 r. i „Określenie obszarów funkcjonalnych w województwie kujawsko-pomorskim”, lipiec 2016 r.

Rysunek 1. MOFOW na tle województwa kujawsko-pomorskiego

UWARUNKOWANIA

1. Zagadnienia społeczne

Ludność i prognoza demograficzna

Obszar funkcjonalny Bydgoszczy i Torunia zamieszkiwany przez 852 939 osób¹³, skupia znaczącą część, bo ponad 40% ludności województwa kujawsko-pomorskiego, co stanowi 2,2% ludności kraju. Zdecydowana większość ludności (65,5%) skoncentrowana jest w dwóch największych miastach - Bydgoszczy i Toruniu, stanowiących rdzeń MOFOW. Średnia gęstość zaludnienia w obszarze funkcjonalnym wynosi 228 osób/km², niemal dwukrotnie więcej niż średnio w województwie (116 osób/km²) i jest silnie zróżnicowana przestrzennie, od 23 osób/km² w gminie Wielka Nieszawka do 2 122 osób/km² w mieście Chełmża. Wśród miast rdzeni, większą gęstością zaludnienia odznacza się miasto Bydgoszcz (2 021 osób/km²), wśród gmin wiejskich, największą gęstością zaludnienia odznacza się gmina Lubicz (181 osób/km²) oraz gmina Białe Błota (164 osoby/km²).

Na terenie MOFOW od wielu lat obserwuje się dodatni trend dotyczący zmiany liczby ludności. Zjawisko to jest jednak dość silnie zróżnicowane przestrzennie. Spadkowi liczby ludności obszaru rdzenia MOFOW, tj. Bydgoszczy i Torunia, towarzyszy znaczny przyrost mieszkańców w strefie zewnętrznej obszaru (poza tymi miastami). W tym samym czasie, gdy liczba ludności w Bydgoszczy i Toruniu łącznie zmalała o 18 179 mieszkańców, niemal tyle samo mieszkańców (18 087 osób) zyskały trzy gminy podmiejskie: Białe Błota, Osielsko i Obrowo. W gminach tych notuje się również największy, wśród gmin położonych w MOFOW, wzrost liczby ludności: Obrowo (64%), Osielsko (58%), Białe Błota (57%).

Obszar funkcjonalny Bydgoszczy i Torunia charakteryzuje nieznacznie ujemny przyrost naturalny (-0,04‰), co oznacza niewielką przewagę liczby zgonów nad liczbą urodzeń. Na wynik ten wpływa niski przyrost naturalny w czterech jednostkach: miasto Chełmża (-2,7‰), Bydgoszcz (-1,7‰), gmina Kowalewo Pomorskie (-1,0‰) i gmina Chełmża (-0,7‰). W pozostałych jednostkach obszaru notuje się dodatni przyrost naturalny, a największym cechują się gminy Obrowo (6,2‰) i Łysomice (5,2‰).

Na terenie obszaru funkcjonalnego od wielu lat obserwuje się dodatni trend w zakresie zjawiska migracji, podczas gdy dla województwa kujawsko-pomorskiego jest on wyraźnie ujemny. Zjawisko to jest zróżnicowane przestrzennie, odpływowi mieszkańców z obszaru rdzenia MOFOW, towarzyszy silny napływ mieszkańców do jego strefy zewnętrznej. Obok miast rdzeni, ujemnym trendem migracyjnym, jednak o znacznie mniejszej skali, odznaczają się cztery inne ośrodki miejskie obszaru: Nakło nad Notecią, Chełmża, Szubin, Łabiszyn. Największym napływem ludności w obszarze funkcjonalnym odznaczają się gminy: Białe Błota, Obrowo, Osielsko, Lubicz. Jednocześnie na terenie ww. gmin osiedlają się w największym stopniu mieszkańcy miast, migranci z miast stanowią tutaj od 78 do 90% wszystkich migrantów.

Struktura mieszkańców MOFOW wg wieku i płci nie odbiega znacząco od struktury mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego. Mężczyźni dominują liczebnością nad kobietami w najmłodszych grupach wiekowych do 24 roku życia oraz w grupie wiekowej 35-39 lat. W pozostałych grupach wiekowych dominują kobiety, szczególnie w grupie osób starszych, od 55 roku życia.

Na terenie MOFOW, podobnie jak w całym województwie, obserwuje się zjawisko starzenia się społeczeństwa. Proces ten postępuje jednak nieco szybciej na terenie MOFOW, niż średnio w

¹³ Źródło BDL, stan na 2015 r., analiza dynamiki na lata 2004-2015 – dotyczy wszystkich danych i wskaźników w części Zagadnienia społeczne, jeśli nie wskazano inaczej

województwie. Udział osób w wieku poprodukcyjnym w ogólnej liczbie mieszkańców na terenie MOFOW jest nieco wyższy (19,4%), niż średnio w regionie (19,1%), co jest podyktowane niekorzystną strukturą wiekową mieszkańców miast, tam też najszybciej wzrasta udział tej grupy wiekowej w populacji mieszkańców. Zjawisko to najsilniej obserwowane jest w miastach Bydgoszczy i Toruniu, gdzie udział ludności w wieku poprodukcyjnym wynosi aż 22,4%. Najmniejszy udział ludności w wieku poprodukcyjnym notuje się na terenach gmin podmiejskich: Białe Błota, Obrowo, Osielsko, Łubianka, Lubicz, tutaj też ma miejsce najmniejszy wzrost udziału tej grupy wiekowej w ogólnej populacji mieszkańców, spowodowany napływem głównie ludzi młodych (wyjątek stanowi gmina Osielsko z zaznaczającym się stosunkowo wysokim wzrostem liczby osób starszych¹⁴).

Prognozowaną liczbę mieszkańców¹⁵ na terenie MOFOW determinują negatywne procesy demograficzne zachodzące w ośrodkach rdzeniowych. Ogółem na obszarze MOFOW liczba ludności spadnie o 4,1%, do poziomu ok. 818 tys. w 2035 r., przy czym liczba mieszkańców miast Bydgoszczy i Torunia, w 2035 r. spadnie o 13,3%.

Według prognoz grupą, której liczebność do roku 2035 spadnie o 2,1 pkt. procentowego, są osoby w wieku 0-14 lat. Z kolei aż o 5,8 pkt. procentowego zwiększy się liczba mieszkańców w wieku +65 lat, co spowodowane jest osiąganiem wieku emerytalnego przez roczniki wyżu demograficznego z lat 50-tych i 60-tych XX w. Udział tej grupy wiekowej wśród wszystkich mieszkańców MOFOW wzrośnie w związku z tym z 19,4% w 2015 roku do 25,2% w roku 2035¹⁶.

MOFOW charakteryzuje wysoki na tle regionu poziom kapitału społecznego, który przejawia się między innymi: niższym poziomem bezrobocia, niższą liczbą osób korzystających z pomocy społecznej, wyższą aktywnością gospodarczą, niż średnia w województwie. Na taką sytuację wpływa nie tylko wysoki poziom kapitału społecznego w Bydgoszczy i Toruniu, ale także w gminach podmiejskich tych miast. Udział bezrobotnych wśród osób w wieku produkcyjnym na terenie MOFOW jest niższy o 2,9 pkt. procentowego, niż średnio w województwie kujawsko-pomorskim. Najmniejszym poziomem bezrobocia, znacznie poniżej średniej dla ośrodków rdzeniowych (4,4%), odznaczają się gminy: Osielsko, Białe Błota, Nowa Wieś Wielka, Solec Kujawski (od 3,2 do 3,8%). Również wskaźnik mówiący o udziale dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłek w liczbie dzieci w tym wieku, jest niższy o 8,6 pkt. procentowego w MOFOW, niż średnio w województwie kujawsko-pomorskim (30,5%), a najniższe wartości przyjmuje w gminach: Osielsko, Solec Kujawski i Białe Błota (od 12,3% do 16,9%). Ludność zamieszkująca MOFOW odznacza się znacznie większą aktywnością gospodarczą, niż średnio w województwie kujawsko-pomorskim. Na każde 1 000 osób w wieku produkcyjnym, 130 osób fizycznych prowadzi działalność gospodarczą, podczas gdy w województwie jest to tylko 108 osób. Najwyższe wartości, przewyższające niekiedy znacznie poziom ośrodków rdzeniowych (136/1 000 osób), charakteryzują gminy: Osielsko (216,4/1 000 osób), Białe Błota (189,3/1 000 osób), Wielka Nieszawka (140,9/1 000 osób), Nowa Wieś Wielka (140,0/1 000 osób).

¹⁴ Prawdopodobnie wynika to z ujmowania w statystyce publicznej pensjonariuszy dwóch domów opieki społecznej zlokalizowanych na terenie gminy - dane GUS na rok 2015.

¹⁵ Źródło: Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych dla Bydgosko-Toruńskiego Obszaru Funkcjonalnego z października 2016 r.

¹⁶ Szacunki te nie uwzględniają wprowadzonego w 2016 r. programu rządowego 500+, którego intencją jest zwiększenie przyrostu naturalnego

Osadnictwo i obsługa ludności

Ramę układu przestrzenno-funkcjonalnego obszaru funkcjonalnego Bydgoszczy i Torunia stanowi sieć osadnicza, ukształtowana w dostosowaniu do lokalnych warunków środowiska przyrodniczego i powiązana systemem transportowym. W granicach MOFOW znajduje się dziewięć miast i 371 miejscowości wiejskich położonych w 23 gminach, silnie zróżnicowanych pod względem liczby mieszkańców. Największy potencjał w zakresie liczby mieszkańców przedstawiają miasta Bydgoszcz i Toruń (odpowiednio 355 645 i 202 689 osób) oraz gmina miejsko-wiejska Nakło nad Notecią (32 466 osób), a najmniejszy gmina Wielka Nieszawka (4 897 osób).

Rozmieszczenie miast w MOFOW nie jest równomierne, gdyż w południowo-wschodniej jego części brak jest ośrodków miejskich. Odległość drogowa miast zlokalizowanych na terenie obszaru funkcjonalnego od ośrodków rdzeniowych wynosi¹⁷ od ok. 18 km (Solec Kujawski - Bydgoszcz) do ok. 28 km (Kowalewo Pomorskie -Toruń), natomiast odległość czasowa¹⁸ wynosi od ok. 25 minut (Solec Kujawski - Bydgoszcz) do ok. 35 minut (Kowalewo Pomorskie -Toruń).

Również rozmieszczenie miejscowości wiejskich w MOFOW jest nierównomierne. Największe miejscowości, posiadające liczbę ludności powyżej 1 000 osób, stanowią 13,2%¹⁹ wszystkich miejscowości wiejskich MOFOW i układają się w trzech skupieniach: pierwsze na północ od Bydgoszczy, drugie na południowy - zachód od Bydgoszczy, trzecie wzdłuż drogi krajowej nr 10, na wschód od Torunia. Na pozostałej części MOFOW występują nierównomiernie rozmieszczone małe miejscowości wiejskie. Charakterystyczny jest brak większych miejscowości w południowej części obszaru, związany z występowaniem dużych kompleksów leśnych w gminach Solec Kujawski i Wielka Nieszawka.

Podmiejski charakter osadnictwa sprawia, iż często miejscowości wiejskie, będące siedzibami gmin, nie są największymi miejscowościami w gminie, a największą liczbą ludności odznaczają się te, zlokalizowane bliżej granic Bydgoszczy i Torunia. Taka sytuacja dotyczy czterech wiejskich siedzib gmin: Zławieś Wielka, Sicienko, Wielka Nieszawka i Nowa Wieś Wielka, które zamieszkuje mniej osób, niż inne wsie niebędące siedzibą gminy (Górska, Osówiec, Mała Nieszawka, Brzoza). Największą miejscowością wiejską będącą siedzibą gminy, która liczebnie przewyższa miasta Łabiszyn (4 468 osób) i Kowalewo Pomorskie (4 078 osób), są Białe Błota (6 198 osób).

Sieć osadnicza obszaru funkcjonalnego charakteryzuje się wyraźną hierarchią ze względu na wykształcone powiązania i zależności w zakresie obsługi ludności:

- ośrodki wojewódzkie:
  - Bydgoszcz i Toruń – dwa największe miasta województwa (zajmujące blisko 8% powierzchni i skupiające 65,5% ludności całego obszaru funkcjonalnego), stanowiące siedziby władz regionu oraz powiatu bydgoskiego i toruńskiego; stanowią one główne ośrodki rozwoju regionu, a ich rola w tym zakresie została szczegółowo opisana w części ogólnej planu,
- ośrodki powiatowe i ośrodki uzupełniające:
  - Nakło nad Notecią – siedziba powiatu, największe pod względem liczby ludności miasto w strefie zewnętrznej MOFOW,

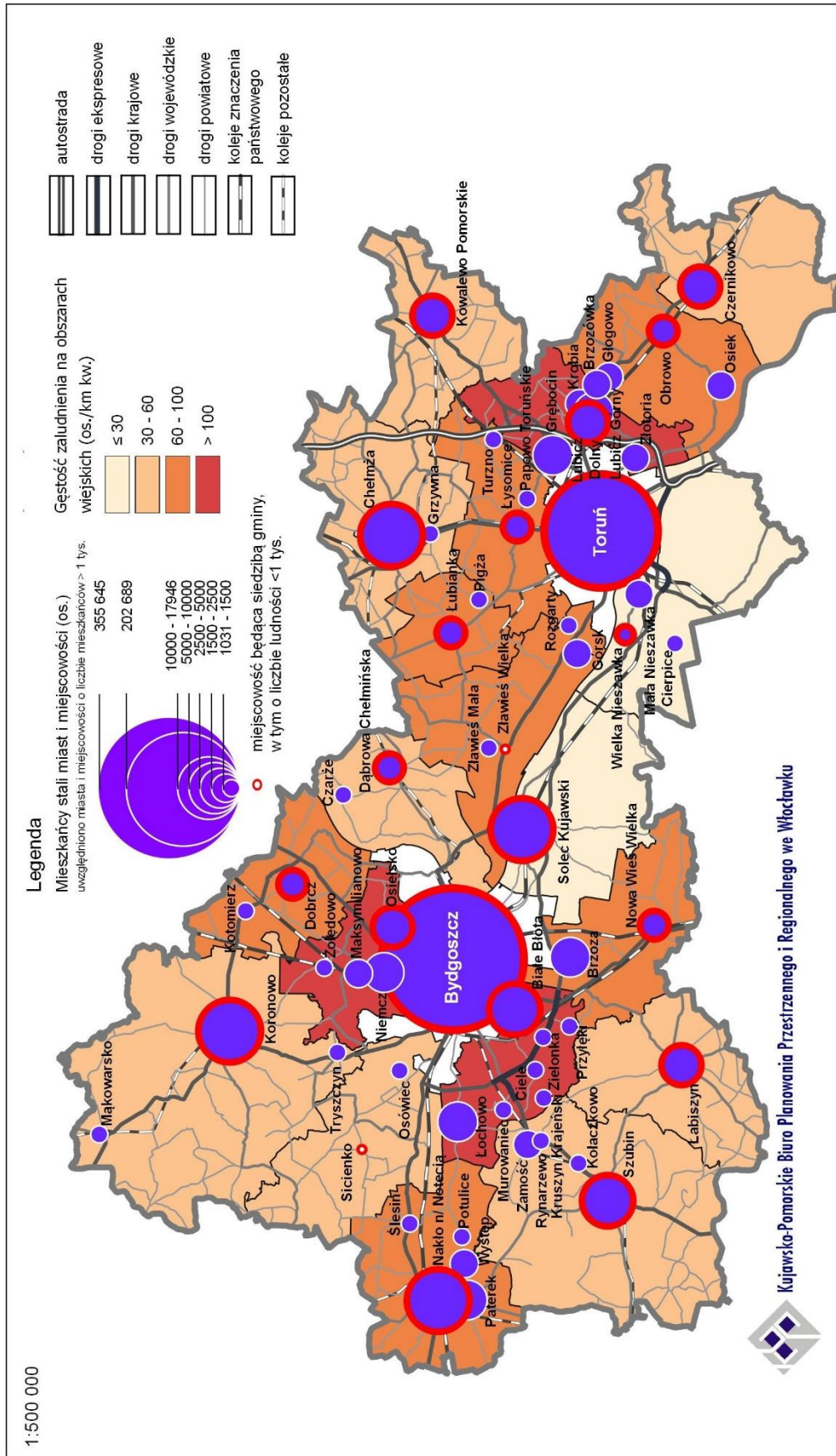
¹⁷ Na podstawie: www.mapy.google.pl

¹⁸ Samochodem osobowym na podstawie www.mapy.google.pl

¹⁹ Liczba ludności miejscowości wiejskich pochodzi z badania ankietowego realizowanego w ramach „Ocena stanu przygotowania infrastruktury społecznej województwa kujawsko-pomorskiego dla potrzeb wszystkich pokoleń, ze szczególnym uwzględnieniem usług kierowanych do osób starszych”, wg stanu na czerwiec 2016r.

- Chełmża i Szubin – miasta niebędące siedzibami powiatu, które jednak ze względu na zlokalizowane w nich instytucje obsługi mieszkańców, uzupełniają ośrodki powiatowe w tym zakresie,
- ośrodki lokalne:
  - pozostałe miasta (Łabiszyn, Koronowo, Kowalewo Pomorskie, Solec Kujawski) oraz miejscowości wiejskie będące ośrodkami gminnymi,
  - ośrodki uzupełniające wiejskie siedziby gmin.

Projekt wersja 1.0 do konsultacji wewnętrznych

Rysunek 2. Sieć osadnicza oraz gęstość zaludnienia w Miejskim obszarze funkcjonalnym - Bydgoszczy i Torunia

Gminy w obszarze funkcjonalnym Bydgoszczy i Torunia, w zakresie obsługi ludności, charakteryzują się dość specyficznymi uwarunkowaniami, ponieważ obecność dwóch ośrodków regionalnych zapewnia ich mieszkańcom dostęp do bardzo szerokiego zakresu usług, znacznie wykraczającego poza zwyczajną ofertę dostępną w gminach tej wielkości.

Usługi ponadlokalne dostępne są przede wszystkim w Bydgoszczy i w Toruniu (funkcje: administracyjna, gospodarcza, naukowa, naukowo-badawcza, ochrony zdrowia, kultury, węzła transportowego, obronności państwa), ale również, choć w znacznie mniejszym stopniu, wybrane z nich oferowane są także przez pozostałe miasta. Szczególną pozycję zajmuje tu Nakło nad Notecią, które stanowi siedzibę powiatu i z tej racji pełni funkcje charakterystyczne dla tego typu ośrodków, takie jak administracja – starostwo powiatowe i jemu podległe jednostki (m.in. szkoły ponadgimnazjalne²⁰ i specjalistyczne²¹), usługi zdrowia – Nowy Szpital, oraz sądownictwo – Sąd Rejonowy.

Usługi ponadlokalne, poza Bydgoszczą, Toruniem i Nakłem nad Notecią to:

- szkolnictwo ponadgimnazjalne w 10 ośrodkach: Chełmża, Czernikowo, Karolewo (gm. Dobrcz), Koronowo, Kowalewo Pomorskie, Lubicz Górny (gm. Lubicz), Łabiszyn, Obrowo, Solec Kujawski, Szubin,
- szpitale w Szubinie, Chełmży oraz Osielsku,
- usługi w zakresie sądownictwa w Szubinie.

Usługi lokalne dostępne są we wszystkich gminach, a dostępność do nich dla mieszkańców MOFOW jest zróżnicowana. Znaczący problem, w tym względzie, stanowi brak rozwiniętego transportu publicznego oraz niedostatek usług w strefach suburbanalnych Bydgoszczy i Torunia.

Usługi z zakresu opieki przedszkolnej zapewnia 214 placówek z których 22% znajduje się w Bydgoszczy i Toruniu. Poza ośrodkami rdzeniowymi, w jednej gminie funkcjonują średnio 3 obiekty tego typu. Przedszkola specjalne funkcjonują jedynie w Bydgoszczy i Toruniu.

Usługi z zakresu szkolnictwa podstawowego zapewniają 202 szkoły podstawowe, z czego 47% znajduje się w Bydgoszczy i Toruniu. Poza ośrodkami rdzeniowymi, w jednej gminie funkcjonuje średnio 5 szkół tego typu.

Usługi z zakresu szkolnictwa gimnazjalnego zapewnia 151 szkół, z czego 62% znajduje się w Bydgoszczy i Toruniu. Poza ośrodkami rdzeniowymi, w jednej gminie funkcjonują średnio 3 szkoły tego typu, przy czym dominującą rolę odgrywają tu miasta - Nakło nad Notecią, Koronowo, Szubin, gdzie funkcjonuje od 6 do 8 gimnazjów.

Usługi z zakresu kultury (domy kultury, biblioteki i świetlice wiejskie) zapewnia 78 tego typu jednostek, z czego 22% znajduje się w Bydgoszczy i Toruniu. Poza ośrodkami rdzeniowymi, w jednej gminie funkcjonują średnio 3 obiekty tego typu.

Usługi z zakresu podstawowej opieki zdrowotnej zapewnia 361 przychodni zdrowia²², z czego 66% funkcjonuje w Bydgoszczy i Toruniu. Poza ośrodkami rdzeniowymi, w jednej gminie funkcjonuje średnio 5 obiektów tego typu.

Jednostki policji²³, oprócz miast rdzeniowych, zlokalizowane są w 9 miejscowościach, w tym powiatowa komenda policji w Nakle nad Notecią.

²⁰ Od roku szkolnego 2017/2018, w wyniku reformy edukacji, nastąpiła w kraju likwidacja szkół gimnazjalnych i powrót do 8-klasowej szkoły podstawowej. Uwarunkowania opisują stan do roku 2017, a więc obejmują jeszcze szkoły gimnazjalne.

²¹ Zespół Szkół Żeglugi Śródlądowej im. kmdr B. Romanowskiego w Nakle nad Notecią

²² Przychodnie ogółem oraz podmioty ambulatoryjne

²³ Komenda powiatowa, komisariat policji, posterunek policji

Domy pomocy społecznej funkcjonują w Bydgoszczy (3) i Toruniu (2), oraz w 7 innych miejscowościach, łącznie jest to 12 obiektów tego typu.

2. Zagadnienia gospodarcze

Obszar funkcjonalny Bydgoszczy i Torunia pod względem stanu rozwoju i znaczenia gospodarki jest wiodącym rejonem województwa, a Bydgoszcz i Toruń, stanowią wyspecjalizowane w skali kraju ośrodki przemysłowe. Wśród najważniejszych branż przemysłu, rozwiniętych w obydwu miastach, należy wymienić przede wszystkim przemysł: elektromaszynowy (w tym środków transportu), meblowy, spożywczy, chemiczny, materiałów opatrunkowych, poligraficzny.

Na terenie MOFOW swą działalność prowadzi połowa wszystkich podmiotów gospodarczych²⁴ województwa (50,1%), z czego 71% znajduje się w Bydgoszczy i Toruniu. Obok sekcji, które standardowo wykazują największy udział w strukturze działających podmiotów gospodarczych²⁵, na szczególną uwagę zasługują te, których udział na terenie MOFOW jest wyraźnie wyższy, niż w pozostałym obszarze województwa. Są to: J - informacja i komunikacja, M - działalność profesjonalna, naukowa i techniczna, N - działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca, P - edukacja, R - działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją. Co znamienne, potencjał gospodarczy MOFOW to nie tylko Bydgoszcz i Toruń – na terenie dwóch gmin podmiejskich notuje się wyższe wskaźniki gospodarcze²⁶ (Osielsko- 265, Białe Błota- 234), niż w miastach rdzeniowych (200), a siedem kolejnych gmin (Wielka Nieszawka, Nowa Wieś Wielka, Łysomice, Lubicz, Zławieś Wielka, Solec Kujawski, Obrowo) notuje wskaźnik wyższy, niż średnia dla województwa (148).

Przebiegające przez teren MOFOW drogi najwyższej rangi (A1 oraz S5, S10 w realizacji) wraz z węzłami dają realną szansę rozwoju stref gospodarczych. Od kilkunastu lat, zarówno w Bydgoszczy i Toruniu, jak i w ich strefie podmiejskiej, obserwuje się rozwój kompleksowo uzbrojonych terenów inwestycyjnych. W przestrzeni MOFOW istnieje kilka takich terenów, które należą do Pomorskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej – w Bydgoszczy, Toruniu, Kowalewie Pomorskim, Łysomicach, Nakle nad Notecią, Solcu Kujawskim, jej patronatem²⁷ objęte są tereny w: Bydgoszczy, Paterku gm. Nakło nad Notecią, Solcu Kujawskim, Kowalewie gm. Szubin oraz Toruniu. Parki przemysłowe, technologiczne i przemysłowo-technologiczne znajdują się w Bydgoszczy, Toruniu, Solcu Kujawskim i Paterku gm. Nakło nad Notecią.

Dość dobre warunki rozwoju rolnictwa związane m.in. z występowaniem gleb klas I-III predestynują niewielką część MOFOW (południowa część gminy Koronowo, środkowa część gminy Sienko, północna część gminy Nakło nad Notecią, zachodnia część gminy Chełmża, środkowa część gminy Łysomice) do rozwoju tej dziedziny gospodarki, szczególnie upraw skierowanych na rynki miast, czyli warzywnictwa i sadownictwa.

Pod względem zagospodarowania turystycznego, mierzonego liczbą miejsc noclegowych, obszar funkcjonalny Bydgoszczy i Torunia koncentruje znaczącą część całej bazy województwa (32%), przy czym Bydgoszcz i Toruń dysponują znaczną liczbą miejsc, zwłaszcza całorocznych, w bazie o wysokim standardzie. Pozostałe gminy, w tym zwłaszcza Koronowo, wykazują bardzo dużą liczbę miejsc sezonowych, związanych z wypoczynkiem pobytowym, aczkolwiek niektóre z nich posiadają również na swym terenie obiekty hotelowe o średnim i wysokim standardzie – Białe Błota, Osielsko,

²⁴ Wg GUS: podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON wg PKD 2007. Dane na rok 2015.

²⁵ Wg GUS: C- przetwórstwo przemysłowe (9,04%), F- budownictwo (10,62%), G- handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle (24,54%). Dane na rok 2015.

²⁶ Wg GUS, w tym wskazana tu liczba podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w systemie REGON na 1 tys. ludności w wieku produkcyjnym

²⁷ Na podstawie www.strefa.gda.pl

Nowa Wieś Wielka, Wielka Nieszawka, Łysomice. Łącznie w MOFOW liczba miejsc noclegowych wynosi 9 138, z czego aż 71,5% skoncentrowanych jest w miastach rdzeniach. Zaspokajanie potrzeb mieszkańców MOFOW w zakresie bazy wypoczynkowej, odbywa się również poprzez liczną zabudowę letniskową i ogrody działkowe, które zlokalizowane są zarówno w miastach rdzeniowych, jak i w strefach podmiejskich.

Projekt wersja 1.0 do konsultacji wewnętrznych

3. Powiązania transportowe i transport publiczny

Powiązania transportowe w granicach MOFOW, w zakresie transportu drogowego, zapewniają głównie:

- drogi krajowe nr 5 i 10 (planowane do realizacji drogi ekspresowe S5 i S10) łączące Bydgoszcz i Toruń z innymi ośrodkami miejskimi w kraju, ale również z sąsiednimi gminami,
- drogi krajowe nr 15, 25, 91, o mniejszym znaczeniu w powiązaniach międzyregionalnych, istotne dla powiązań komunikacyjnych na terenie MOFOW-u,
- droga krajowa nr 80 - łącząca Bydgoszcz z Toruniem, przebiegająca przez tereny podlegające intensywnym procesom urbanizacji,
- droga krajowa nr 56 o przebiegu Koronowo - Trzeciewiec z odcinkami dróg krajowych nr 25 i nr 5, łącząca północną część obszaru funkcjonalnego z Bydgoszczą.

Dla obsługi transportowej obszarów zurbanizowanych i powiązań z ośrodkami rdzeniowymi duże znaczenie mają drogi wojewódzkie:

dla Bydgoszczy:

- nr 223 łącząca Bydgoszcz z węzłem drogowym na drodze S5 i S10 oraz Białe Błota z Bydgoszczą,
- nr 551 na odcinku pomiędzy Unisławiem, a Strzyżawą,
- nr 256 na odcinku Trzeciewiec droga krajowa nr 5 – Włóki – Bydgoszcz,
- nr 244 na odcinku Kamieniec – Bożenkowo – Strzelce Dolne, okalająca Bydgoszcz od strony północnej,

dla Torunia:

- nr 552 łącząca strefę ekonomiczną w Łysomicach z autostradą A1,
- nr 553 Toruń – Łubianka - Wybcz,
- nr 273 Cierpice - Mała Nieszawka - Toruń,
- nr 654 Silno – Toruń.

We wszystkich miejscowościach położonych w granicach MOFOW, przez które przebiegają trasy komunikacyjne generujące zwiększony ruch, występuje konieczność separacji ruchu tranzytowego i lokalnego.

W granicach administracyjnych miast rdzeniowych bardzo duże znaczenie mają trasy wyprowadzające ruch poza ich granice. Charakteryzują się dużym natężeniem ruchu, przede wszystkim w godzinach szczytu, w większości wymagają przebudowy i poprawy ich parametrów.

W Bydgoszczy są to ulice: Fordońska, Kamienna, Artyleryjska, Pileckiego, Grunwaldzka (DK80), Koronowska (DK25), Wyszyńskiego (DK5), Szubińska (DW223), Nowotoruńska (DP1547), Kolbego (1529C) oraz Nakielska i Potulicka (DP1926).

W Toruniu są to ulice: Szosa Bydgoska (DK80), Szosa Lubicka (DK80), Olsztyńska (DK15), Grudziądzka (DK91), Szosa Chełmińska (DW553), Turystyczna (DW654), Nieszawska (DW273).

Pasażerskie przewozy transportem kolejowym na obszarze MOFOW realizowane są poprzez następujące linie kolejowe:

- nr 18 łączącą Nakło nad Notecią, Bydgoszcz i Toruń,
- nr 201 i 131, na terenach położonych na północ i południe od Bydgoszczy,
- nr 353, na terenach położonych na północ i południe od Torunia,
- linia kolejowa nr 209 zapewniająca połączenie Chełmży z Bydgoszczą,
- linia kolejowa nr 207 łącząca Toruń z Chełmżą i dalej z Grudziądzem.

Niewykorzystywane lub wykorzystywane w niewielkim zakresie są:

- linia kolejowa nr 27 przebiegająca na wschód od Torunia, niemal równoległe do istniejącej drogi krajowej nr 10,
- linia kolejowa nr 356 na odcinku Szubin - Bydgoszcz Główna,
- linia kolejowa nr 241 na odcinku do Koronowa wraz z ewentualnym jej przedłużeniem do Maksymilianowa.

Uzupełniającym, ale coraz bardziej popularnym środkiem transportu jest rower. Na terenie MOFOW długość dróg rowerowych stanowi ponad połowę długości wszystkich dróg rowerowych w województwie. Największa jest w miastach rdzeniowych, gdzie funkcjonują systemy rowerów miejskich. Zauważany jest jednak brak powiązań pomiędzy istniejącymi już ciągami oraz niepełna separacja od ruchu samochodowego.

Transport publiczny na terenie MOFOW realizowany jest poprzez transport kolejowy i transport autobusowy, a w Bydgoszczy i Toruniu również poprzez komunikację tramwajową.

Od 2017 roku jednostki samorządu terytorialnego odpowiedzialne są za organizację i funkcjonowanie transportu publicznego na swoim obszarze, a także opracowanie planu transportowego.

Sieć przewozów pasażerskich na obszarze MOFOW realizowana jest poprzez kolejowe i autobusowe linie gminne, powiatowe, wojewódzkie, a także międzywojewódzkie. Powiązania między nimi zapewniają sukcesywnie realizowane węzły przesiadkowe oraz przystanki. Organizatorzy transportu publicznego w Bydgoszczy i Toruniu realizują połączenia komunikacyjne nie tylko na własnym terenie, ale także w relacjach miasto – gminy podmiejskie. W Bydgoszczy na terenie gmin: Białe Błota, Osielsko, Dobrcz, Dąbrowa Chełmińska, Nowa Wieś Wielka, a w Toruniu na terenie gmin: Zławieś Wielka, Obrowo, Lubicz.

W województwie zrealizowane zostały projekty z grupy BiT-City, których głównym celem była integracja kolejowego i tramwajowego transportu zbiorowego Bydgoszczy i Torunia, oraz na obszarze pomiędzy tymi miastami. W ramach tych projektów przebudowano linię kolejową nr 18 na odcinku Toruń Główny – Bydgoszcz Wschód (wraz z budową wiaduktów i przystanków kolejowych), wybudowano nową linię tramwajową do Fordonu, przebudowano torowiska w Toruniu, wybudowano węzły przesiadkowe (przy dworcu PKP Toruń Miasto, w Trzcińcu, Bydgoszczy Leśnej, Bydgoszczy Wschód, Bydgoszczy Bielawy – zakończono I etap prac), zrewitalizowano dworzec Toruń Główny, a także wybudowano nowy obiekt stacji Bydgoszcz Główna. W ramach tego projektu od 1 stycznia 2008 roku, na podstawie porozumień miast z przewoźnikiem kolejowym, funkcjonuje bilet aglomeracyjny BiT-City na przejazd w relacji Toruń Wschodni – Bydgoszcz Główna i odwrotnie, który dodatkowo umożliwia podróżowanie przez 1 godzinę komunikacją miejską tych miast.

Obecnie przygotowywana jest kontynuacja ww. projektu Szybkiej Kolei Metropolitalnej BiT-City II, który zakłada integrację systemów transportowych Bydgoszczy i Torunia z innymi miejscowościami województwa (również położonymi poza MOFOW).

4. Infrastruktura techniczna

Obszar MOFOW, odznacza się wysokim poziomem uzbrojenia w infrastrukturę techniczną:

- w zakresie zaopatrzenia w wodę, obszar obsługiwany jest przez ujęcia wód podziemnych oraz dwa ujęcia wód powierzchniowych „Czyżkówko” z rzeki Brdy - dla miasta Bydgoszczy oraz „Drwęca” w gminie Lubicz - dla miasta Torunia. W celu zapewnienia odpowiedniej

jakości wody ujmowanej dla zaopatrzenia ludności w wodę przeznaczoną do spożycia oraz zaopatrzenia zakładów wymagających wody wysokiej jakości, a także ze względu na ochronę zasobów wodnych, dla następujących ujęć wody podziemnej ustanowiono strefy ochrony pośredniej: „Las Gdański”, „Przytubie”, „Chrośnia”, „Rudy”, ujęcie wód „S” w Bydgoszczy, „Bielawy” w Nakle nad Notecią, „Mała Nieszawka” w gminie Mała Nieszawka, „Jedwabno” w gminie Lubicz, „Czerniewice”, „Nowe Bielany” w Toruniu, oraz ujęć wód powierzchniowych „Czyżkówko” w Bydgoszczy i „Drwęca” w Lubiczu. Wszystkie eksploatowane w obszarze ujęcia wody mają wyznaczone strefy ochrony bezpośredniej. Dodatkowo w obrębie ustanowionego terenu ochrony pośredniej w Lesie Gdańskim i w Małej Nieszawce wyróżniono tereny o zastrzonych warunkach ochrony.

W gminach miejskich wskaźnik zwodociągowania na koniec 2015 r. wynosił od 95% w Toruniu, 96% w Chełmży do 97% w Bydgoszczy, a w gminach miejsko-wiejskich i wiejskich od 75,3% w gminie Nowa Wieś Wielka do 99,9% w gminie Łubianka. Tereny niezwodociągowane obejmują przede wszystkim rozproszoną zabudowę, dla której budowa sieci wodociągowych jest nieuzasadniona ekonomicznie.

- w zakresie odprowadzenia ścieków obszar obsługiwany jest przez 25 oczyszczalni ścieków mechaniczno-biologicznych (14) oraz mechaniczno-biologiczno-chemicznych (11), z czego 17 zlokalizowanych jest w 18 wyznaczonych aglomeracjach kanalizacyjnych²⁸.

W gminach miejskich wskaźnik skanalizowania na koniec 2015 r. kształtował się na poziomie od 87% w Chełmży, 91% w Toruniu do 93% w Bydgoszczy, a w gminach miejsko-wiejskich i wiejskich od 23% w gminie Chełmża do 93% w gminie Wielka Nieszawka. Głównym problemem rozwoju sieci kanalizacyjnej na terenach wiejskich jest rozproszona zabudowa, która rozwija się poza terenami objętymi aglomeracjami kanalizacyjnymi, dla której realizacja systemów kanalizacyjnych wymaga poniesienia wysokich kosztów.

- w zakresie zaopatrzenia w gaz MOFOW charakteryzuje wysoki stopień gazyfikacji wynoszący 61,5% i przewyższający średnią dla województwa (42,7%). Z gazu sieciowego w największym stopniu korzystać mogą mieszkańcy gmin miejskich, w których wskaźnik gazyfikacji kształtuje się na poziomie od 78,3% w Chełmży do 81,8% w Toruniu. W gminach miejsko-wiejskich i wiejskich odsetek ludności korzystającej z sieci gazowej jest zdecydowanie niższy. Najwyższy wskaźnik występuje w Solcu Kujawskim (75,2%), Nakle nad Notecią (52,9%) i Osielesku (48,6%). W Dąbrowie Chełmińskiej, Czernikowie i Łubiance nie funkcjonuje sieć gazowa.
- w zakresie gospodarki odpadami komunalnymi MOFOW obsługiwany jest przez dwa regiony gospodarki odpadami komunalnymi wschodni i zachodni. W granicach MOFOW funkcjonują: dwa składowiska odpadów komunalnych w Bydgoszczy (ul. Prądocińska) oraz w Toruniu (ul. Kociewska), dwa składowiska odpadów niebezpiecznych (w Nowej Wsi Wielkiej oraz w Bydgoszczy na ul. Prądocińskiej) oraz trzy składowiska przyjmujące odpady inne niż komunalne (dwa w Bydgoszczy: ul. Elektryczna, Żółwin- Wypaleniska i jedno w Toruniu ul. Kociewska). Na terenie MOFOW działają cztery instalacje do termicznego

²⁸ 17 aglomeracji kanalizacyjnych położonych jest w całości na obszarze MOFOW; aglomeracja Gostycyn spoza obszaru MOFOW obsługuje wsie Mąkowsko i Lucim z terenu gminy Koronowo

przekształcania odpadów komunalnych, w tym jedna odpadów komunalnych o statusie RIPOK. Wszystkie te instalacje zlokalizowane są w Bydgoszczy.

- w zakresie zaopatrzenia w energię elektryczną MOFOW obsługiwany jest siecią linii przesyłowych i dystrybucyjnych. Na terenie obszaru nie występują szczególne zagrożenia związane z brakiem zasilania w energię elektryczną. Występujące przerwy w dostawie energii elektrycznej mają jedynie charakter lokalny i krótkotrwały, a związane są z wystąpieniem zdarzeń losowych lub świadomych działań operatora sieci.

5. Środowisko przyrodnicze

Struktura użytkowania gruntów w MOFOW jest bardzo zróżnicowana i uwidacznia wielofunkcyjność gmin podmiejskich Bydgoszczy i Torunia. W przestrzeni MOFOW szczególnie widoczne są lasy, które obejmują blisko 36% całej powierzchni, a ich rozmieszczenie jest silnie zróżnicowane i w dużym stopniu decyduje o rozwoju pozostałych funkcji, w tym obszarów zurbanizowanych. Duże przestrzenie lasów predysponujące gminy do pełnienia funkcji leśnej i rekreacyjnej występują w pasie południowym – gminy: Czernikowo (46,6% i 5,9%²⁹), Obrowo (39,0% i 4,7%), Wielka Nieszawka (86,9% i 14,0%), Solec Kujawski (76,7% i 10,0%). Grunty pod wodami zajmują 2,3% powierzchni MOFOW, występują we wszystkich gminach, a ich największe obszary to: zbiornik Koronowski, jeziora Chełmżyńskie i Jezuickie, a także przepływające główne rzeki regionu – Wisła, Brda, Noteć, Drwęca. Wyróżnić należy liczne stawy zlokalizowane w okolicach Nakła nad Notecią oraz Stawy Kardynalskie w Dolinie Środkowej Noteci i okolicach Kanału Bydgoskiego. Gminy, w których występują ww. rzeki i zbiorniki posiadają predyspozycje do pełnienia funkcji turystycznych.

Miejski obszar funkcjonalny ośrodków wojewódzkich Bydgoszczy i Torunia to teren o bardzo wysokich walorach przyrodniczych i krajobrazowych. Na szczególną uwagę zasługuje wyraźnie zaznaczająca się dolina Wisły, w tym jej równoleżnikowo rozciągający się odcinek pradoliny oraz południowy odcinek doliny. W strefach krawędziowych doliny Wisły deniwelacje należą do najwyższych w województwie i dochodzą do ponad 60 m w Trzęsaczu i Strzelcach Górnych (gmina Dobrcz), w Gzinie Górnym (gmina Dąbrowa Chełmińska). Ponadto wysokimi walorami krajobrazowymi charakteryzują się: dolina Noteci w gminach Nakło nad Notecią i Sicienko, Kotlina Toruńska w gminach Zławieś Wielka i Łubianka, dolina Drwęcy w gminie Lubicz, dolina Brdy w gminie Koronowo, rynna chełmżyńska w gminie Chełmża, rynna byszewska w gminach Koronowo i Sicienko.

Obszar funkcjonalny Bydgoszczy i Torunia odznacza się dużym nagromadzeniem terenów zieleni, w tym publicznej, zarówno w miastach jak i na obszarach wiejskich. Miasta Bydgoszcz i Toruń mimo, iż należą do terenów najsilniej zurbanizowanych w MOFOW oraz w całym województwie kujawsko-pomorskim, posiadają na swoich terytoriach znaczne tereny zieleni. Powierzchnia lasów w Bydgoszczy wynosi ok. 32%, a w Toruniu ok. 23% powierzchni miasta. Obszary zieleni parkowej stanowią ok. 9% powierzchni Bydgoszczy i 3% powierzchni Torunia. Bydgoszcz, ze wskaźnikiem 36 m² zieleni na 1 mieszkańca zajmuje czołowe miejsce w kraju pośród miast wojewódzkich. Z terenów zieleni parkowej należy wymienić przede wszystkim, największy park w województwie i kraju, Leśny Park Kultury i Wypoczynku „Myślęcinek” o powierzchni ok. 830 ha, w tym Ogród Botaniczny o

²⁹ Pierwsza wartość przedstawia udział gruntów leśnych zadrzewionych i zakrzewionych gminy w powierzchni ogólnej gminy. Druga wartość ukazuje udział gruntów leśnych zadrzewionych i zakrzewionych gminy w powierzchni gruntów leśnych zadrzewionych i zakrzewionych MOFOW.

powierzchni ok. 60 ha, zieleń na Zboczu Fordońskim, Planty nad Starym Kanałem Bydgoskim, park im. Kazimierza Wielkiego, Park im. Jana Kochanowskiego, Wyspa Młyńska, Park na Babiej Wsi, Ogród Botaniczny UKW. W ścisłym centrum miasta znajduje się Park Ludowy. W Toruniu zdecydowanie największy jest Park Miejski na Bydgoskim Przedmieściu, poza tym na uwagę zasługują Planty w otoczeniu Starego Miasta, park na Bielawach, Park Glazja, Park Tysiąclecia i Ogród Zoobotaniczny. W obu miastach bogate i ciągle wzbogacane są zasoby zieleni przyulicznej. Oprócz funkcji ekologicznej i krajobrazowej zieleń ta ma także znaczenie mikroklimatyczne. Tak bogate zasoby zieleni w miastach sprzyjają rozwojowi różnych form rekreacji i turystyki. Przez tereny zieleni prowadzą ciągi piesze i rowerowe. W parkach znajdują się różnego rodzaju urządzenia służące rekreacji. Tereny zieleni są ważnymi miejscami wypoczynku mieszkańców obu miast.

Duże obszarowo tereny zieleni, w przeważającej części stanowiące lasy, otaczają obydwa miasta rdzeniowe, tworząc tzw. „zielony pierścień”. Zdecydowanie największym kompleksem leśnym jest Puszcza Bydgoska, rozciągająca się na południe od Wisły i na południe od Bydgoszczy i Torunia. Od północy z Bydgoszczą sąsiadują lasy porastające sandr Brdy, a od wschodu lasy w gminie Dąbrowa Chełmińska. Od północy i północnego zachodu Toruń otaczają lasy łysomickie oraz bierzgłowskie, a od południowego wschodu – lasy w gminach: Lubicz, Obrowo i Czernikowo. Wymieniony „zielony pierścień”, nie ma jednak ciągłego przebiegu. Wokół Bydgoszczy przerwany jest od strony zachodniej (Lisi Ogon, Łochowo, Pawłówek) i od strony północno-wschodniej (Strzelce Dolne). Wokół Torunia ciąg terenów zieleni przerwany jest od strony zachodniej (Przysiek, Stary Toruń, Rozgarty), od strony wschodniej (Lubicz Dolny, Lubicz Górny, Krobia, Brzozówka) i od strony północno-wschodniej (Grębocin, Rogówko, Jedwabno). Istnieją bardzo małe możliwości przestrzennego „domknięcia” „zielonego pierścienia”, gdyż tereny niezalesione stanowią bardzo atrakcyjne miejsca rozwoju zabudowy, głównie mieszkaniowej i usługowej.

Stan środowiska w granicach MOFOW jest stosunkowo dobry, choć ze względu na występowanie tu dwóch największych miast województwa, będących jednocześnie dużymi ośrodkami gospodarczymi regionu, zagrożenie zanieczyszczeniem środowiska jest znaczące. Elementem środowiska, który obecnie narażony jest w sposób największy na zanieczyszczenie, jest powietrze atmosferyczne. Przekroczenia dopuszczalnych stężeń gazów i cząstek stałych generowane są głównie ze źródeł energetycznych i komunikacyjnych i dotyczą przede wszystkim miast rdzeni oraz miejscowości najbliższych nich położonych – części północnej gminy Białe Błota, wschodniej gminy Sicienka. Ponadto w obszarach śródmiejskich obu miast oraz wzdłuż dróg krajowych występują, niekiedy znaczne przekroczenia dopuszczalnych poziomów hałasu.

W granicach MOFOW złoża kopalin występują niezbyt licznie. Są to złoża piasków i żwirów, głównie w gminach: Lubicz, Chełmża, Łabiszyn i Szubin, złoża piasków kwarcowych w gminach Białe Błota i Solec Kujawski. Rozległe złoża węgla brunatnego występują w gminach: Szubin, Łabiszyn i Nakło nad Notecią, z których to ostatnie ma strategiczne znaczenie dla Państwa. Na uwagę zasługują także zasoby wód termalnych w zachodniej części Torunia.

Na obszarze MOFOW znajdują się bogate zasoby wysokiej jakości wód podziemnych, wyróżnione jako tzw. główne zbiorniki wód podziemnych (GZWP). Są to zbiorniki czwartorzędowe, ich wody klasyfikowane są przeważnie jako wysokiej jakości (klasa Ib) i średniej jakości (klasa II) i są objęte ochroną.

Wykaz wszystkich udokumentowanych złóż kopalin znajduje się w Załączniku nr 1.

6. Środowisko kulturowe

Miejski obszar funkcjonalny ośrodków wojewódzkich Bydgoszczy i Torunia to teren o bardzo bogatych zasobach kulturowych. Na obszarze MOFOW znajduje się ponad 26% zabytkowych obiektów architektury i budownictwa, zieleni i cmentarzy oraz 15% nieruchomości zabytków archeologicznych wpisanych do ewidencji zabytków województwa kujawsko-pomorskiego. Ochroną prawną poprzez wpis do rejestru zabytków objęto z tego obszaru ponad 30% zabytków nieruchomości oraz ponad 13% zabytków archeologicznych znajdujących się w województwie. W granicach miejskiego obszaru funkcjonalnego zlokalizowany jest jeden z czterech w regionie Pomników Historii - założenie przestrzenne Stare i Nowe Miasto Toruń. Założenie to jako jedyne z terenu województwa kujawsko-pomorskiego, zostało wpisane w 1997 r. na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO.

Cennymi obiektami bądź zespołami obiektów tego obszaru są:

- osady z okresu kultury łużyckiej w Czarnowie gm. Zławieś Wielka, Grodzie gm. Chełmża, Gzinie gm. Dąbrowa Chełmińska, wczesnośredniowieczny zespół osadniczy w Napolu gm. Kowalewo Pomorskie oraz średniowieczne grodziska w Bydgoszczy (Fordon i Zamczysko),
- układy urbanistyczne wpisane do rejestru zabytków miast Bydgoszczy, Koronowa, Łabiszyna i Torunia oraz do ewidencji zabytków takich miast jak Chełmża, Kowalewo Pomorskie, Nakło n/Notecią, Solec Kujawski, Szubin,
- układy ruralistyczne wpisane do ewidencji zabytków: Brzoza gm. Nowa Wieś Wielka, Buszkowo gm. Koronowo, Chrośna gm. Solec Kujawski, Czarze gm. Dąbrowa Chełmińska, Dąbrowa Chełmińska, Dziemionna gm. Nowa Wieś Wielka, Królikowo gm. Szubin, Lubicz Dolny, Lucim gm. Koronowo, Mąkowsko gm. Koronowo, Nowa Wieś Wielka, Nowy Jasiniec gm. Koronowo, Osielsko, Ostromecko gm. Dąbrowa Chełmińska, Potulice gm. Nakło n/Notecią, Rynarzewo gm. Szubin, Ślesin gm. Nakło nad Notecią, Tur gm. Szubin, Wtelno gm. Koronowo i Żołędowo gm. Osielsko,
- zamki o różnym stopniu zachowania w Kowalewie Pomorskim, Małej Nieszawce gm. Wielka Nieszawka, Nowym Jasińcu gm. Koronowo, Szubinie, Toruniu, Zamku Bierzgłowskim gm. Łubianka i Złotorii gm. Lubicz,
- zespół fortyfikacyjny Twierdzy Toruń oraz umocnienia obronne z okresu II wojny światowej Przedmościa Bydgoskiego,
- założenia pałacowo i dworsko-parkowe, w tym w największe w Lubostroniu gm. Łabiszyn i Ostromecku gm. Dąbrowa Chełmińska,
- obiekty sakralne w tym kościoły gotyckie z największą ich liczbą w Toruniu, założenia klasztorne w Bydgoszczy, Koronowie i Toruniu oraz kościoły drewniane w Kozielcu i Włókach gm. Dobrcz, Młyńcu gm. Lubicz, Szubinie, Ślesinie gm. Nakło nad Notecią i w Żołędowie gm. Osielsko,
- obiekty przemysłowe i gospodarcze w Bydgoszczy i Toruniu, w tym zakład zbrojeniowy w Bydgoszczy, unikatowy w skali Europy przykład fabryki materiałów wybuchowych z okresu II wojny światowej będący jednocześnie miejscem martyrologii,
- budowle hydrotechniczne - kanały Bydgoski i Notecki,
- założenia zieleni w tym w Bydgoszczy i Toruniu oraz największy na terenie województwa park pałacowy w Lubostroniu gm. Łabiszyn o powierzchni 37 ha.

Stan zachowania zasobów dziedzictwa kulturowego MOFOW jest bardzo różnorodny, od obiektów będących w bardzo dobrym stanie utrzymania, do obiektów popadających w ruinę. Do czynników degradujących te zasoby można zaliczyć zarówno uwarunkowania ustrojowe minionego okresu, przemiany gospodarcze, utratę funkcji pierwotnych obiektów zabytkowych, czynnik ekonomiczny, presję inwestycyjną, brak uregulowań prawnych jak i brak świadomości znaczenia zabytku. Dla

zachowania bogactwa kulturowego MOFOW prowadzone są systematyczne działania konserwatorskie i restauratorskie z największą ich liczbą przy obiektach sakralnych i obiektach mieszkalnych głównie w ośrodkach miejskich.

7. System obszarów chronionych

Najcenniejsze obszary przyrodnicze występujące w granicach MOFOW są objęte formami ochrony przyrody. Znajduje się tu 19 rezerwatów przyrody, jeden park krajobrazowy (Nadwiślański Park Krajobrazowy), 13 obszarów chronionego krajobrazu, 2 obszary specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 i 14 obszarów Natura 2000 mających znaczenie dla Wspólnoty. Łącznie wymienione obszary chronione zajmują 126 818 ha, co stanowi aż 33,9% powierzchni MOFOW. Największe powierzchnie obszarów chronionych występują w obrębie dolin rzek: Wisły, Drwęcy, Brdy i Noteci oraz na obszarze Puszczy Bydgoskiej. Znaczne powierzchnie obszarów objętych formami ochrony przyrody znajdują się również na terenach już zainwestowanych np. osiedla: Fordon, Piaski i Smukała w Bydgoszczy, osiedle Kaszczorek w Toruniu, pasmo urbanizujące się położone między Bydgoszczą i Toruniem po północnej stronie Wisły, rejon Lubicza i Krobi w gminie Lubicz. Miasto Toruń oraz gminy: Czernikowo, Obrowo, Lubicz i Kowalewo Pomorskie położone są w obszarze „Zielone Płuca Polski”, w którym jako naczelną przyjęto zasadę zrównoważonego rozwoju z uwagi na walory i potrzeby ochrony środowiska.

Obszar funkcjonalny Bydgoszczy i Torunia znajduje się w obrębie ważnego dla funkcjonowania środowiska elementu sieci systemu ekologicznego o znaczeniu krajowym i europejskim. Przez centralną część obszaru funkcjonalnego przebiega korytarz ekologiczny o znaczeniu międzynarodowym, który obejmuje Pradolinę Toruńsko-Eberswaldzką. Stanowi on łącznik pomiędzy obszarami węzłowymi w środkowej i zachodniej części Polski. Jednocześnie korytarz ten stanowi najważniejszy łącznik ekologiczny pomiędzy Europą Wschodnią i Zachodnią. Ponadto doliny Brdy i Drwęcy stanowią korytarze ekologiczne o znaczeniu krajowym, łącząc Pradolinę z obszarami węzłowymi Borów Tucholskich i Pojezierza Mazurskiego.

8. Tereny zamknięte

Na terenie MOFOW skupiona jest większość terenów zamkniętych rozlokowanych w obrębie województwa kujawsko-pomorskiego. Są to tereny podległe Ministrowi Obrony Narodowej o łącznej powierzchni ok. 12 800 ha, tereny zamknięte będące w zarządzie Polskich Kolei Państwowych o powierzchni ok. 800 ha oraz niewielkie obszarowo tereny zamknięte ustalone przez Szefa Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego o powierzchni 0,65 ha oraz Komendanta Głównego Policji o powierzchni 0,85 ha.

Największym terenem zamkniętym w województwie, w większości zlokalizowanym w MOFOW, jest poligon wojskowy o powierzchni ok. 11 400 ha, położony w Toruniu oraz graniczącej z Toruniem od południa gminie Wielka Nieszawka.

Tereny zamknięte w obszarze MOFOW są uwzględnione w wykazie terenów zamkniętych stanowiącym Załącznik nr 2 do Planu.

9. Suburbanizacja jako szczególny problem przestrzenny

Suburbanizacja jest naturalnym zjawiskiem związanym z rozwojem miast. Podobnie jak w przypadku innych dużych miast, procesy suburbanizacji w strefach podmiejskich Bydgoszczy i Torunia zachodziły w różnych okresach, miały zróżnicowaną genezę i pozostawiały w przestrzeni zagospodarowanie o różnym charakterze.

Na terenie MOFOW identyfikuje się jedenaście obszarów koncentracji procesów suburbanizacji zachodzących w obszarach podmiejskich Bydgoszczy i Torunia. Proces ten prowadzi do wykształcenia osiedli podmiejskich o dominującej funkcji mieszkaniowej, z uzupełniającą, aczkolwiek niewystarczającą funkcją usługową lub wytwórczą (zazwyczaj o niewielkiej skali), powodując jednocześnie zatracenie lub znaczne ograniczenie rolniczego charakteru tych terenów i wykształcenie bardzo specyficznej morfologii i fizjonomii osiedli podmiejskich (zabudowa jednorodzinna o stylistyce architektonicznej nie uwzględniającej lokalnych tradycji itp.).

Tabela 1. Obszary suburbanizacji i procesów jej towarzyszących w obszarze MOFOW

Numer strefy	Nazwa strefy	Główna trasa wylotowa łącząca rdzeń ze strefą	Przynależność administracyjna	Orientacyjna powierzchnia [km ²]	Orientacyjna liczba mieszkańców [tys.]
I	Strefa na północ od Bydgoszczy	Szosa Gdańska, Armii Krajowej (Bydgoszcz)	gminy Osielsko i Dobrcz	47,7	14,8
II	Strefa na północny-zachód od Bydgoszczy	Grunwaldzka (Bydgoszcz)	gmina Sicienko	11,8	2,0
III	Strefa na zachód od Bydgoszczy	Nakielska (Bydgoszcz)	gmina Białe Błota	10,5	5,3
IV	Strefa na południowy zachód i południe od Bydgoszczy	Szubińska, Aleja Jana Pawła II (Bydgoszcz)	gminy Białe Błota, Szubin, Nowa Wieś Wielka	57,6	24,9
V	Strefa pomiędzy Bydgoszczą a Toruniem	Fordońska (Bydgoszcz), Szosa Bydgoska (Toruń)	gmina Zławieś Wielka	43,0	9,7
VI	Strefa na południowy zachód od Torunia	Nieszawska (Toruń)	gmina Wielka Nieszawka	17,8	4,5
VII	Strefa na północ od Torunia	Grudziądzka (Toruń)	gmina Łysomice	9,7	4,2
VIII	Strefa na północny-wschód od Torunia	Olsztyńska (Toruń)	gmina Lubicz	4,9	2,6
IX	Strefa na wschód od Torunia (Lubicz-Obrowo)	Szosa Lubicka (Toruń)	gminy Lubicz i Obrowo	22,9	17,3
X	Strefa na wschód od Torunia (Obrowo-Czernikowo)	Szosa Lubicka (Toruń)	gminy Obrowo i Czernikowo	22,4	6,5
XI	Strefa na południowy wschód od Torunia	Turystyczna/Ligi Polskiej (Toruń)	gminy Lubicz i Obrowo	32,1	13,4

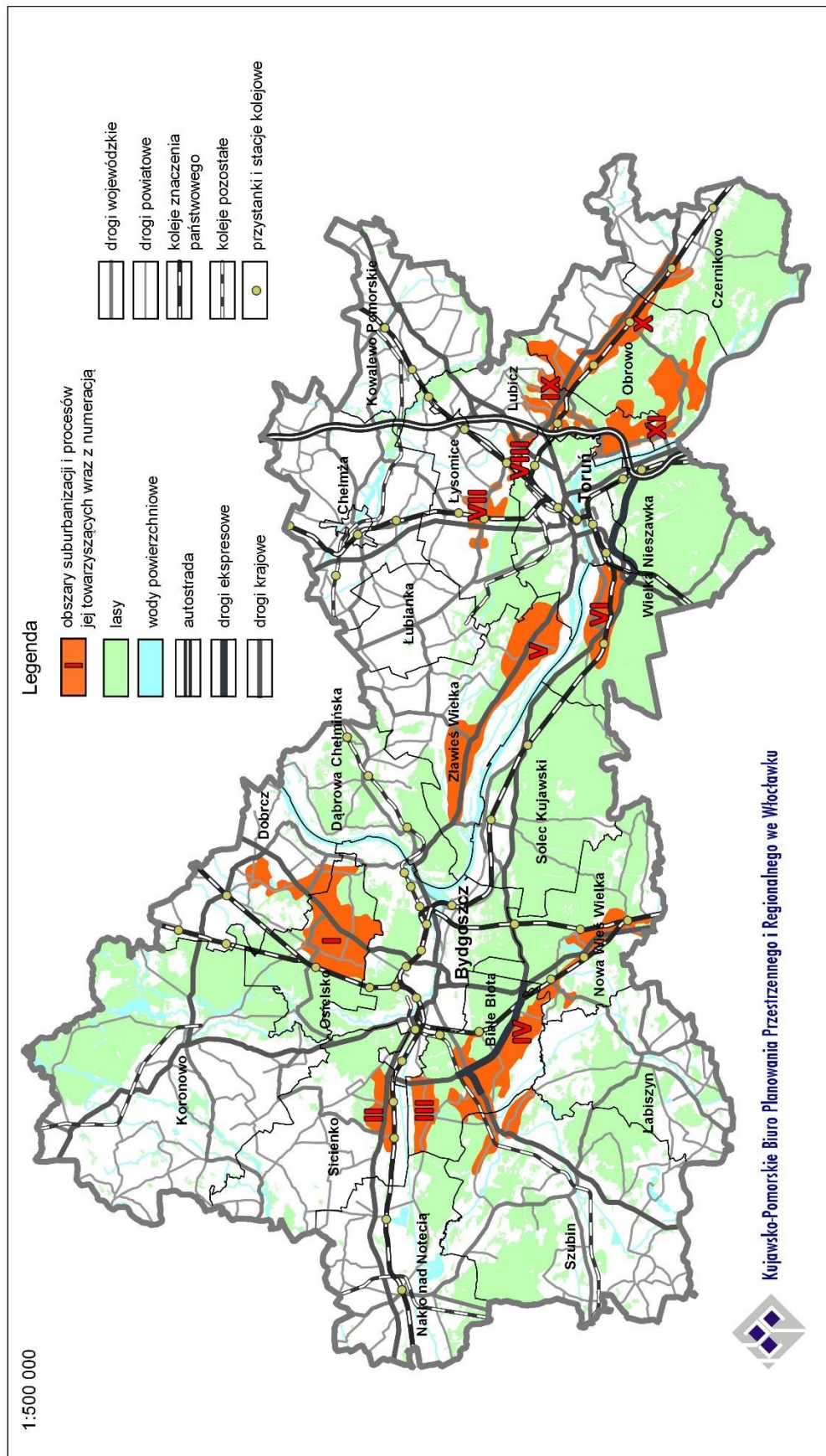
Źródło: Opracowanie własne

Poza obszarami wymienionymi powyżej należy zwrócić uwagę na strefy, w których trwa rozwój nowej zabudowy, ale jej intensywność i skala przestrzenna nie uzasadnia jeszcze do określenia ich mianem obszarów o charakterze podmiejskim. Niemniej jednak, ten charakter zagospodarowania już obecnie zaznacza się w przestrzeni i należy zakładać, że jego znaczenie w kolejnych latach będzie rosło. Wskazać tu należy przede wszystkim w rejonie Bydgoszczy: południowo-wschodnią i centralną część gminy Sicienko, strefę pomiędzy dzielnicą Łęgnowo, a Solcem Kujawskim, zachodnią część gminy Dąbrowa Chełmińska, zachodnią część gminy Dobrcz. W rejonie Torunia są to obszary: środkowa i południowa część gminy Łubianka (wsie: Łubianka, Zamek Bierzgtowski i Pigża), wschodnia część gminy Łysomice (Turzno i Gostkowo), północna część gminy Lubicz (Gronowo).

Inne, niż wykształcane przez Bydgoszcz i Toruń obszary suburbanizacji w MOFOW nie są zbyt liczne. Uwagę zwracają duże wsie pozarolnicze wykształcone w rejonie Nakła nad Notecią – zwłaszcza Paterek, Potulice i Występ, choć pozarolniczy charakter ma tu złożoną genezę - wywodzi się zarówno z powiązań z Nakłem nad Notecią, jak i z powiązań z Bydgoszczą, ale także z silnych impulsów endogenicznych, wynikających np. z obecności dużych przedsiębiorstw. Na terenie gminy Kowalewo Pomorskie obserwuje się rozwój procesów suburbanizacyjnych we wsiach: Wielkie Rychnowo, Wielka Łąka i Pruska Łąka.

Projekt wersja 1.0 do konsultacji wewnętrznych

Rysunek 3. Strefy suburbanizacji i procesów jej towarzyszących w Miejskim obszarze funkcjonalnym ośrodków wojewódzkich- Bydgoszczy i Torunia

Najważniejszymi obserwowanymi na terenie MOFOW zjawiskami i procesami, które są konsekwencją suburbanizacji i mają bezpośredni wpływ na stan przestrzeni i zachodzące w niej zjawiska oraz kształtowane relacje są:

- nieefektywne zajmowanie przestrzeni przez zabudowę mieszkaniową, skutkujące kolizją funkcji: rolniczej, mieszkaniowej, rekreacyjnej i środowiskowej,
- wzrost powierzchni i udziału terenów zabudowanych, gwałtowny rozwój miejscowości wiejskich,
- nieracjonalne prowadzenie polityki przestrzennej, polegającej na przeznaczaniu pod zabudowę znacznie większych terenów, niż wynika to z realnych potrzeb,
- nieefektywne gospodarowanie przestrzenią, polegające na braku stosowania zasady pierwszeństwa wykorzystywania terenów „brownfield” przed „greenfield”,
- prowadzenie polityki przestrzennej mającej na celu wyłącznie reagowanie na indywidualne zamierzenia inwestycyjne, przy braku długofalowej koncepcji zagospodarowania gminy,
- niedobór usług oraz infrastruktury lokalnej w stosunku do zwiększającego się zapotrzebowania na nowych terenach o skoncentrowanej zabudowie mieszkaniowej,
- osłabienie potencjału rolniczej przestrzeni produkcyjnej, wskutek fragmentaryzacji i zmniejszania jej przestrzeni,
- ograniczanie potencjału środowiska przyrodniczego,
- negatywny wpływ na krajobraz - ograniczanie terenów otwartych, fragmentaryzacja przestrzeni, chaos architektoniczny,
- przekształcenia krajobrazu kulturowego, typowego dla tradycyjnej zabudowy wiejskiej, wskutek wprowadzania zabudowy o obcej fizjonomii i charakterze,
- konieczność zwiększania długości sieci drogowej i infrastrukturalnej, niewspółmierna do wzrostu liczby mieszkańców,
- wahadłowe przepływy osób powodujące kongestię na drogach wlotowych/wylotowych do Bydgoszczy i Torunia.

Proces suburbanizacji, będący wynikiem naporu inwestycyjnego na obszary podmiejskie Bydgoszczy i Torunia, przekłada się na projektowane kierunki rozwoju przestrzennego, które zawarte są w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin (suikzp).³⁰ Polityka władz poszczególnych jednostek zawarta w suikzp³¹ ukierunkowana jest na maksymalne, często nieracjonalne wykorzystanie przestrzeni pod zabudowę, w tym zabudowę mieszkaniowo-usługową i produkcyjno-magazynową. Gminy bezpośrednio sąsiadujące z Bydgoszczą i Toruniem wszystkie dostępne tereny (niezalesione i niezagrożenie powodzią) przeznaczają pod zainwestowanie. Prowadzi to do planowania terenów pod funkcje mieszkaniowo-usługową bądź produkcyjną w skali znacznie przekraczającej bieżące potrzeby. Nowo wskazane obszary przekraczają często dwu-, trzykrotnie powierzchnię obecnie zabudowanych terenów.

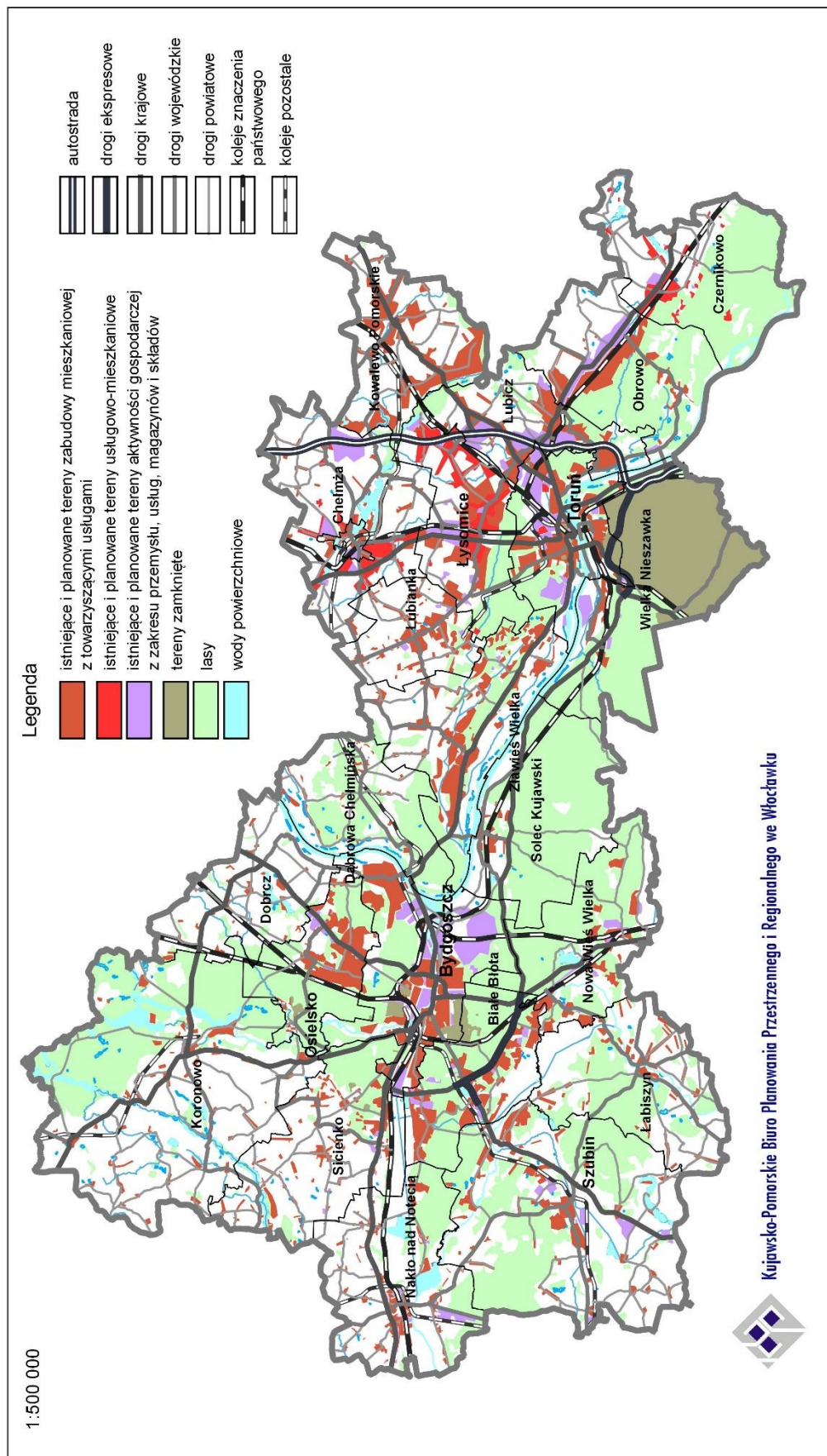
Suikzp poszczególnych gmin w niewystarczającym stopniu korespondują ze sobą zarówno w zakresie stopnia szczegółowości zapisanych ustaleń jak i odwołań do konieczności współpracy i wspólnego planowania z gminą sąsiednią. Potrzeba współpracy, wspomniana dość marginalnie,

³⁰ Dane dotyczące aktualności studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego wszystkich gmin w MOFOW pozyskano za pośrednictwem profili internetowych gmin oraz wywiadów telefonicznych i mailowych z pracownikami urzędów gmin i ich jednostek organizacyjnych odpowiedzialnych za zagospodarowanie przestrzenne. Analizę przeprowadzono w sierpniu 2016 r.

³¹ Ze względu na brak standaryzacji oznaczeń stosowanych na mapach studiów, w tym stref funkcjonalnych, określających kierunki wykorzystania przestrzeni w suikzp, dokonano generalizacji funkcji poszczególnych terenów i wyróżniono trzy typy obszarów: tereny zabudowy o funkcji mieszkaniowej z nieuciążliwymi usługami towarzyszącymi, tereny usługowo-mieszkaniowe oraz tereny o funkcjach gospodarczych - o profilach: produkcyjnych, składowych, magazynowych i usługowych.

dotyczy zagospodarowania zbiorników wodnych, zbierania i utylizowania odpadów, oczyszczania ścieków, a także przebiegu dróg rowerowych i linii elektroenergetycznych.

Projekt wersja 1.0 do konsultacji wewnętrznych

Rysunek 4. Synteza Studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin Miejskiego obszaru funkcjonalnego ośrodków wojewódzkich-Bydgoszczy i Torunia

Proces suburbanizacji przekłada się również na inne dokumenty planistyczne, w tym na opracowywanie lub zaniechanie opracowywania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (mpzp). Niski stopień pokrycia terenu MOFOW mpzp (8% powierzchni ogólnej) oznacza, iż gospodarka przestrzenna w gminach opiera się w dużej części na decyzjach o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, które z założenia miały służyć jedynie lokalizacji zabudowy w terenach już zagospodarowanych, jako uzupełnienie istniejącej funkcji. MOFOW to najintensywniej rozwijająca się część województwa i mała powierzchnia terenu pokryta mpzp oznacza z jednej strony brak terenów przygotowanych pod inwestycje, z drugiej strony chaotyczny i przypadkowy rozwój zabudowy, powodujący niejednokrotnie konflikt funkcjonalny.

W strefie zewnętrznej MOFOW najkorzystniejszą sytuacją planistyczną odznacza się gmina miejska Chełmża, której ponad 80% powierzchni objęte zostało mpzp. Dalej w kolejności lokują się gmina wiejska Lubicz (27,4%) i Osielesko (11,7%). Najmniej korzystną sytuację w tym zakresie przedstawiają gmina wiejska Obrowo i gmina Dobrcz, odpowiednio 0,6% i 1,7%. Niepokój budzi sytuacja w gminie Białe Błota, która należy do gmin o najintensywniejszych procesach suburbanizacji, a jej pokrycie miejscowymi planami wynosi tylko 5,2%. Jednocześnie w gminie tej wydaje się najwięcej decyzji o warunkach zabudowy w całym MOFOW.

Wśród miast rdzeniowych korzystniejsza sytuacja planistyczna ma miejsce w Toruniu, gdzie 49,8% powierzchni ogólnej miasta pokryta jest miejscowymi planami, w Bydgoszczy wartość ta wynosi blisko 35 %.

Problem stanowi również zakres opracowywanych mpzp, które najczęściej powstają na potrzeby konkretnej inwestycji lub są bezpośrednim odbiciem zamierzeń właścicieli gruntów, a nie odzwierciedleniem polityki przestrzennej samorządu. Dlatego częstą praktyką jest przeznaczanie w mpzp zbyt dużych terenów pod inwestycyjne, szczególnie pod zabudowę mieszkaniową, w stosunku do realnych możliwości realizacji zagospodarowania, i nie jest poparte wynikami analiz czy też rzeczywistymi potrzebami inwestycyjnymi. Takie mpzp nie stanowią odzwierciedlenia idei jaka jest im przypisana, czyli nie stanowią narzędzia uporządkowania przestrzeni

10. Zagrożenia, konflikty, ograniczenia w zagospodarowaniu

W obrębie MOFOW można wyróżnić obszary występowania niekorzystnych zjawisk środowiskowych, przestrzennych i społeczno-gospodarczych stwarzających zagrożenia, konflikty bądź powodujące ograniczenia w możliwościach rozwoju MOFOW, będących w znacznej mierze konsekwencją nieefektywnego zajmowania przestrzeni dla celów inwestycyjnych.

Wśród obszarów występowania niekorzystnych zjawisk w środowisku przyrodniczym należy wymienić obszary zagrożone powodzią³², które z racji przepływania przez MOFOW głównych rzek województwa – Wisły, Brdy, Noteci, Drwęcy, występują dość powszechnie. Na obszarach tych, w zależności od ich rodzaju, występują liczne ograniczenia w zagospodarowywaniu, w tym zakaz zabudowy. W granicach MOFOW dotyczy to terenów położonych w gminie Zławieś Wielka, po północnej stronie Wisły – od Przysieka po Czarnowo, a także częściowo w gminie Wielka Nieszawka

³² Obszary zagrożone powodzią, wg ustawy z dnia 18.07.2001 r. Prawo wodne (Dz.U. z 2015 r., poz. 469), stanowią:

- obszary, na których prawdopodobieństwo wystąpienia powodzi jest niskie i wynosi raz na 500 lat lub na których istnieje prawdopodobieństwo wystąpienia zdarzenia ekstremalnego,
- obszary szczególnego zagrożenia powodzią,
- obszary narażone na zalanie w przypadku zniszczenia lub uszkodzenia wału przeciwpowodziowego lub przeciwsztormowego.

(wsie: Mała i Wielka Nieszawka). Miasto Toruń zostało wskazane w KPZK 2030 jako miasto wymagające wzmocnienia ochrony przeciwpowodziowej.

Na terenie obszaru funkcjonalnego Bydgoszczy i Torunia pojawia się w coraz większym stopniu problem naporu inwestycyjnego na tereny podlegające ochronie, w tym szczególnie ochronie przyrody. Na obszarach chronionych znajdują się akwenty wodne intensywnie użytkowane rekreacyjnie np. Zalew Koronowski, jeziora: Jezuickie i Kamionkowskie. Z tego względu niekiedy występują konflikty pomiędzy oczekiwaniami inwestorów, a ustanowionymi zakazami zawartymi m.in. w aktach ustanawiających daną formę ochrony przyrody. W szczególności najbardziej dotkliwie są zakazy budowania nowych obiektów budowlanych w pasie szerokości 100 m od linii brzegów rzek, jezior i innych zbiorników wodnych, jak również wykonywania prac ziemnych trwale zniekształcających rzeźbę terenu.

Ze względu na licznie występujące obszary form ochrony przyrody, miasta rdzenie: Bydgoszcz i Toruń mają ograniczone możliwości swobodnego rozwoju przestrzennego poza swoje granice administracyjne. W otoczeniu Bydgoszczy obszary chronione występują głównie od strony wschodniej i północnej, a w otoczeniu Torunia od strony południowej i północno-zachodniej.

Szczególnym przypadkiem kolizji funkcjonalno-przestrzennych jest lokalizacja niektórych obiektów wojskowych w sąsiedztwie zabudowy mieszkaniowej. Obiekty takie winny mieć ustanowione strefy ochronne o ograniczonym zakresie zagospodarowania i sposobu użytkowania. Na terenie MOFOW podjęte zostały starania o wyznaczenie stref ochronnych wokół kompleksów wojskowych nr 2069 w Toruniu i nr 1187 w Bydgoszczy.

Barierę zagospodarowania przestrzeni dla zabudowy mieszkaniowej stanowią istniejące elektrownie wiatrowe. Zgodnie z obowiązującą ustawą o inwestycjach w zakresie elektrowni wiatrowych³³ w odległości równej lub większej niż dziesięciokrotność całkowitej wysokości elektrowni występuje zakaz wprowadzania nowej zabudowy mieszkaniowej³⁴, co ogranicza w znacznym zakresie prawa własności na tych gruntach.

Na obszarze MOFOW znajduje się 37 elektrowni wiatrowych³⁵, które zlokalizowane są głównie w środkowej i północno-wschodniej części obszaru funkcjonalnego. Istotną barierę dla zabudowy mieszkaniowej stanowią istniejące i projektowane elektrownie wiatrowe zlokalizowane blisko granic miast: Chełmża, Kowalewo Pomorskie, Solec Kujawski, Nakło nad Notecią. Dla obszaru MOFOW znaczenie mają nie tylko elektrownie istniejące, bądź projektowane na jego terenie, ale również te zlokalizowane poza jego granicami. Strefa oddziaływania tych elektrowni wkraczać może bowiem na teren MOFOW. Blisko granicy największe skupiska elektrowni wiatrowych występują od strony południowo-zachodniej i północno-wschodniej gminy Czernikowo oraz od strony południowo-zachodniej gminy Nowa Wieś Wielka.

Czynnikiem ograniczającym rozwój określonych funkcji jest również zanieczyszczenie środowiska. Choć generalnie stan środowiska na terenie MOFOW jest dobry, to jednak z racji występowania dwóch dużych miast, elementem najbardziej zagrożonym zanieczyszczeniem jest powietrze atmosferyczne. Zgodnie z danymi Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska³⁶ stężenie

³³ Ustawa z dnia 20.05.2016 r. o inwestycjach w zakresie elektrowni wiatrowych (Dz.U. z 2016 r., poz. 961).

³⁴ art. 15 ust 8 ww. ustawy przewiduje 36-cio miesięczny okres przejściowy umożliwiający uchwalanie mpzp na podstawie przepisów dotychczasowych, tj. nieuwzględniających zakazu zabudowy mieszkaniowej w odległości 10-ciokrotności wysokości elektrowni wiatrowej.

³⁵ Stan na marzec 2017 r., wg danych pozyskanych ze starostw powiatowych.

³⁶ Na terenie MOFOW badania wykonywane są na kilku stacjach pomiarowych, zlokalizowanych w: Bydgoszczy, Toruniu, m. Nakło nad Notecią oraz w gm. Łysomice.

średnie roczne pyłów zawieszonych PM₁₀, PM_{2,5} i benzo(α)pirenu, w latach 2013-2015 miało tendencję wzrostową, a na niektórych stacjach doszło do przekroczenia norm.

Istotnym zagrożeniem środowiska w MOFOW jest hałas, którego głównym źródłem jest komunikacja samochodowa. Gwałtowny przyrost w ostatnich latach natężenia przewozów towarowych i osobowych w ruchu lokalnym oraz tranzytowym (wzrost wartości wskaźnika SDRR³⁷ w regionie w ciągu ostatnich 10 lat o 20%) spowodował wysoki wzrost zagrożenia hałasem drogowym, a na terenach zurbanizowanych również drganiami. W największym stopniu problem ten dotyczy terenów wzdłuż dróg krajowych: nr 5 na odcinku Bydgoszcz – Osielsko (25 379 pojazdów na dobę) i na odcinku Bydgoszcz Centrum – Bydgoszcz Południe (25 129 pojazdów na dobę), nr 10 na odcinku Lubicz (skrzyżowanie z drogą wojewódzką nr 552) – Lubicz (skrzyżowanie z drogą wojewódzką nr 657) (24 450 pojazdów na dobę), nr 25 na odcinku Bydgoszcz Południe – Brzoza (23 060 pojazdów na dobę) oraz autostrady A1 na odcinku Lubicz – Toruń Południe (21 758 pojazdów na dobę).

Zdecydowana większość jednolitych części wód powierzchniowych (83% pow. MOFOW) zagrożona jest nieosiągnięciem celów środowiskowych, a 67% z nich (55% pow. MOFOW) jest wrażliwa na zanieczyszczenia związkami azotu ze źródeł rolniczych.

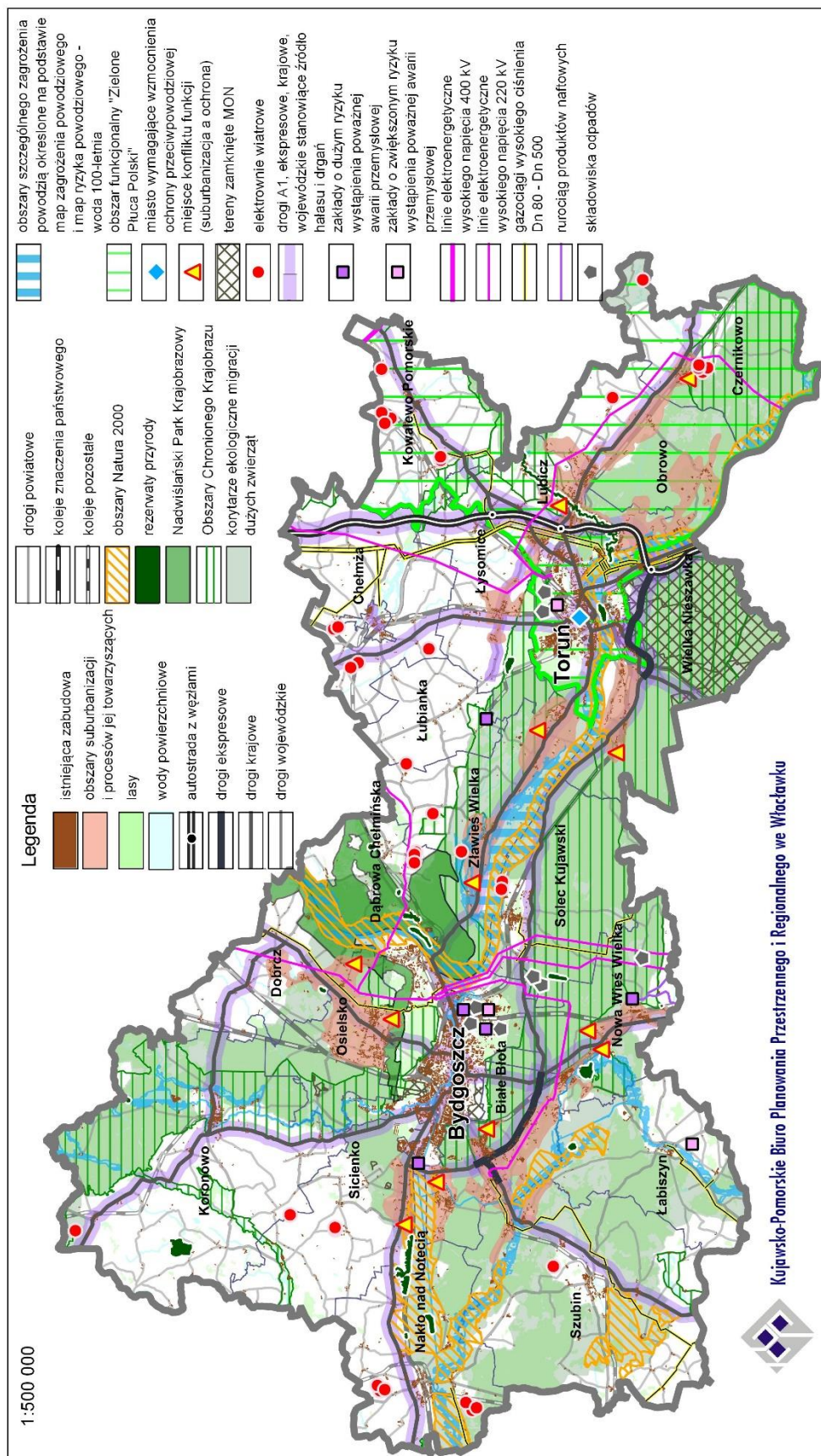
Ograniczeniem w zagospodarowaniu przestrzeni województwa są również przebiegające przez jego teren linie elektroenergetyczne najwyższych i wysokich napięć, gazociągi wysokiego ciśnienia, rurociąg ropy naftowej i produktów naftowych.

Zagadnienie to omówione zostało w Tomie I Planu zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego.

Zagrożenie dla bezpieczeństwa ludzi i środowiska stanowią pojedynczo występujące zakłady przemysłowe produkujące, bądź wykorzystujące, do produkcji materiały niebezpieczne. Na terenie MOFOW zlokalizowane są zakłady stosujące toksyczne środki przemysłowe (TŚP), głównie: chlor, amoniak, fosgen, dwutlenek siarki. Zakłady te znajdują się w: Bydgoszczy, Zdziersku (gm. Łabiszyn), Toruniu, Nowej Wsi Wielkiej i Zamku Bierzgłowskim (gm. Łubianka).

---

³⁷ Średni dobowy ruch roczny, źródło: Generalny Pomiar Ruchu w roku 2015, GDDKiA..

Rysunek 5. Zagrożenia, konflikty i ograniczenia zagospodarowania w Miejskim obszarze funkcjonalnym ośrodków wojewódzkich - Bydgoszczy i Torunia

11. Istniejące i kształtujące się funkcje ponadregionalne obszaru funkcjonalnego Bydgoszczy i Torunia

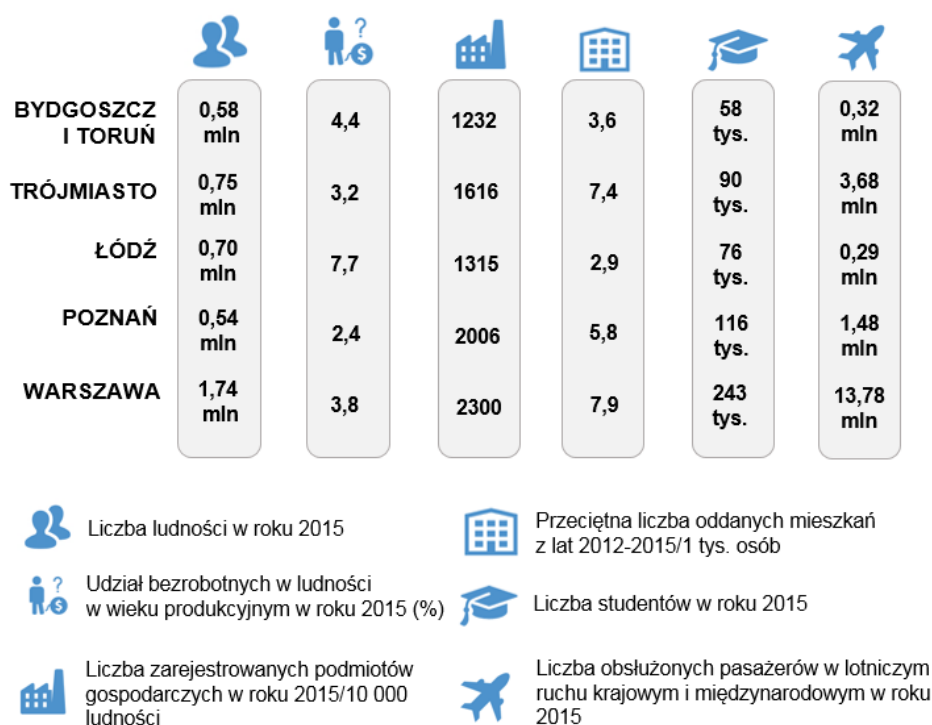
Intensywny rozwój dużych miast powoduje, że stają się one ośrodkami usług wyższego rzędu obsługującymi nie tylko swoich mieszkańców, ale również duże obszary regionu i kraju, pełniąc istotną rolę w zaspokajaniu różnorodnych potrzeb społecznych i gospodarczych. Jednocześnie stają się one bardzo atrakcyjnym rynkiem pracy przyciągającym zarówno pracowników jak i potencjalnych inwestorów (pracodawców), co z kolei powoduje, że szereg działalności i funkcji, ze względu na efekt ekonomiczny czy efekt skali, przenosi się poza granice administracyjne tych miast, tworząc jeden obszar powiązany funkcjonalnie z miastem rdzeniem. Jednak cały czas siłą napędową obszarów funkcjonalnych pozostają miasta rdzenie.

Obszar funkcjonalny Bydgoszczy i Torunia odznacza się w skali kraju pewną specyfiką:

1. Ośrodek rdzeniowy stanowią dwa miasta wojewódzkie Bydgoszcz i Toruń³⁸, których centra oddalone są o ok. 50 km. Rozpatrywanie rozkładu usług i działalności osobno dla Bydgoszczy i osobno dla Torunia nie daje miarodajnych wniosków na temat zgromadzonego w regionie potencjału usług ponadregionalnych. Dopiero połączenie ich wzajemnych potencjałów, niekiedy o różnorodnych funkcjach, daje obraz miarodajny mówiący o takim poziomie oferowanych usług i możliwości działalności oraz na tyle atrakcyjnym rynku pracy, iż możemy mówić o kształtującym się ośrodku (bipolu), mogącym z jednej strony zapewnić najwyższy poziom życia w miastach rdzeniach i ich obszarze funkcjonalnym, a z drugiej strony stanowić konkurencję dla ośrodków tej samej rangi w kraju. Obrazują to wartości wybranych wskaźników społeczno-gospodarczych³⁹, gdzie Bydgoszcz zajmuje najczęściej pozycję 8, 11, 13, a Toruń 15, 16 wśród ośrodków wojewódzkich w kraju. Natomiast oceniając łączny potencjał Bydgoszczy i Torunia obserwuje się znaczne poprawy lokat na tle pozostałych miast wojewódzkich. Taką też funkcję, tj. dwuwierzchołkowego (bipol) ośrodka metropolitalnego przewidziano dla Bydgoszczy i Torunia w koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030.
2. Na możliwości rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru funkcjonalnego Bydgoszczy i Torunia duży wpływ ma jego położenie w otoczeniu silnych aglomeracji: Trójmiasta, Poznania, Łodzi i Warszawy, co powoduje obniżenie szans Bydgoszczy i Torunia w konkurowaniu z tymi miastami o pozyskanie mieszkańca czy inwestora. Ośrodki te są silnymi konkurentami w procesie pozyskiwania inwestorów, ale także w zakresie pozyskania odbiorców dla instytucji reprezentujących sektor usług wyższego rzędu oraz ludności najbardziej aktywnej zawodowo i społecznie. Ogólny poziom rozwoju funkcji metropolitalnych w tych ośrodkach jest obecnie wyższy (a w przypadku Warszawy znacznie wyższy), niż łącznie w Bydgoszczy i Toruniu.

³⁸ W województwie kujawsko-pomorskim istnieją dwie stolice województwa. Podobna sytuacja w kraju występuje jeszcze tylko w województwie lubuskim, gdzie stolice województwa stanowią Gorzów Wielkopolski i Zielona Góra, jednak miasta te nie wchodziły w skład jednego miejskiego obszaru funkcjonalnego ośrodka wojewódzkiego, a zgodnie z koncepcją Zagospodarowania Przestrzennego Kraju są to rozłączne ośrodki krajowe pełniące niektóre funkcje metropolitalne.

³⁹ „Raport o stanie rozwoju społeczno-gospodarczego województwa kujawsko-pomorskiego w latach 2012-2014”, Toruń, styczeń 2016; Analiza miast BiT w zakresie zmiennych: liczba ludności, udział ludności miasta w ludności województwa, liczba zarejestrowanych podmiotów gosp., liczba spółek handlowych z udziałem kapitału zagranicznego; liczba oddanych mieszkań; liczba studentów; widzowie przedstawień w teatrach dramatycznych i lalkowych; widzowie przedstawień teatrów muzycznych, operowych, filharmonii, chórów i orkiestr; liczba udzielonych noclegów; liczba udzielonych noclegów turystom zagranicznym; przeciętna roczna liczba zameldowań z zagranicy.

Rysunek 6. Bydgoszcz i Toruń na tle najsilniejszych sąsiednich ośrodków wojewódzkich w kraju

Przedstawione powyżej najważniejsze uwarunkowania, zarówno zewnętrzne jak i wewnętrzne pokazują, iż Bydgoszcz i Toruń zaliczają się do kategorii ośrodków o średnim potencjale w grupie ośrodków wojewódzkich. Niemniej, jako miasta stołeczne regionu, łącznie skupiają działalności i pełnią funkcje, które wpływają na poziom oraz tempo rozwoju całego województwa kujawsko-pomorskiego. Natomiast stosunkowo duży potencjał tego duopolu, który mógłby być wykorzystany dla realizacji ogólnokrajowych celów rozwojowych, jest jak dotąd, wykorzystywany na niewielką skalę - niezbędne jest tu znacznie większe zaangażowanie instytucji centralnych, oczywiście przy współpracy i inicjowaniu działań także ze strony obydwu miast.

Miasta te, wraz ze swoim obszarem funkcjonalnym stanowią siedzibę usług z zakresu: biznesu, administracji, nauki i wiedzy, ochrony zdrowia, mediów, kultury i sportu, obronności kraju, a także stanowią ważny w kraju węzeł komunikacyjny.

Funkcja administracyjna

Bydgoszcz i Toruń - to stolice województwa kujawsko-pomorskiego - w Bydgoszczy zlokalizowany jest Urząd Wojewódzki, a w Toruniu Urząd Marszałkowski. Miasta te stanowią siedzibę urzędów rangi regionalnej, ale także delegatur urzędów państwowych, m.in.: Archiwum Państwowe, Inspekcja Handlowa, Najwyższa Izba Kontroli, Prokuratura Okręgowa, Wojewódzki Sąd Administracyjny, Urząd Statystyczny, konsulaty honorowe. Mają tu swoje główne siedziby stowarzyszenia, zrzeszenia, związki, izby, ośrodki i inspektoraty.

Funkcja gospodarcza

Bydgoszcz i Toruń to ważne ośrodki przemysłowe, reprezentujące, przede wszystkim, przemysł: chemiczny, elektromaszynowy, spożywczy, meblowy, mineralny i poligraficzny, którego rozwojowi służą zorganizowane tereny inwestycyjne, w tym należące do Pomorskiej Specjalnej Strefy

Ekonomicznej bądź objęte jej patronatem w Bydgoszczy i Toruniu oraz funkcjonujący Bydgoski Park Przemysłowo-Technologiczny i Toruński Park Technologiczny.

Będąc ośrodkami biznesu miasta te skupiają na swym terytorium centra kongresowe i wystawiennicze, instytucje reprezentujące centrale międzynarodowych korporacji i firm, filie transgranicznych przedsiębiorstw oraz instytucje otoczenia biznesu, takie jak: banki, firmy konsultingowe, reklamowe czy towarzystwa ubezpieczeniowe.

To również ważne ośrodki turystyczne, w których za podstawę rozwoju tej gałęzi gospodarki uznaje się bogate zasoby dziedzictwa kulturowego, w tym wpisane na listę światowego dziedzictwa UNESCO Stare Miasto w Toruniu, bogatą ofertę wydarzeń o skali międzyregionalnej i międzynarodowej, lokalizację szeregu firm i instytucji (turystyka biznesowa) oraz lokalizację prestiżowej przestrzeni publicznej, której rolę pełnią m.in.: rynki miejskie, nabrzeże Wisły i Brdy, parki. Do dyspozycji turystów jest szeroka baza hotelowa, w tym: hotel pięciogwiazdkowy w Bydgoszczy oraz hotele czterogwiazdkowe: pięć w Toruniu i sześć w Bydgoszczy. Sukcesywny rozwój turystyki skutkuje rozbudową bazy noclegowej i podnoszeniem jej standardu - hotele czterogwiazdkowe znajdują się w miejscowościach Brzoza (gmina Nowa Wieś Wielka) oraz Turzno (gmina Łysomice).

Funkcja gospodarcza występuje również w pozostałych miastach obszaru oraz gminach bezpośrednio graniczących z Bydgoszczą i Toruniem. Do Pomorskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej należą tereny w gminach: Kowalewo Pomorskie, Łysomice, Nakło nad Notecią, Solec Kujawski, jej patronatem⁴⁰ objęte są tereny w gminie Szubin. Parki przemysłowe i przemysłowo-technologiczne znajdują się w Solcu Kujawskim i Nakle nad Notecią.

Mimo znacznego potencjału, siła obszaru funkcjonalnego Bydgoszczy i Torunia, jako ośrodka gospodarczego w skali kraju, jest nieduża. Główny problem to brak znaczącej, w skali kraju, liczby przedsiębiorstw innowacyjnych, przedstawicielstw największych światowych korporacji czy prestiżowych biurów oferujących powierzchnie użytkowe o najwyższym standardzie.

Funkcja naukowo-badawcza

Toruń i Bydgoszcz, w skali kraju, nie posiadają znaczącego potencjału akademickiego, aczkolwiek niektóre wydziały lokowane są wysoko w rankingach uczelni wyższych. W miastach tych funkcjonują łącznie cztery państwowe szkoły wyższe: Uniwersytet im. M. Kopernika w Toruniu, Uniwersytet im. K. Wielkiego w Bydgoszczy, Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy im. J. i J. Śniadeckich w Bydgoszczy, Akademia Muzyczna im. F. Nowowiejskiego w Bydgoszczy. Ponadto funkcjonuje szereg wyższych szkół niepublicznych kształcących jednak w zdecydowanej większości tylko na poziomie licencjatu, w najbardziej popularnych kierunkach, takich jak: ekonomia, administracja czy informatyka. Poziom nauczania na uczelniach zlokalizowanych w obszarze, jak wynika z renomowanych rankingów, nie jest wysoki, najwyższe notowania ma Uniwersytet im. M. Kopernika w Toruniu, który w 2016 r. uplasował się na 10 pozycji wśród wyższych szkół publicznych w Polsce⁴¹.

Studentami uczelni w Bydgoszczy i Toruniu są w zdecydowanej większości osoby z województwa kujawsko-pomorskiego, co świadczy o tym, iż za wyjątkiem nielicznych kierunków kształcenia, ośrodki te nie posiadają silnej pozycji na tle krajowych uczelni wyższych.

Bydgoszcz i Toruń to ośrodki naukowo-badawcze. Swoją działalność prowadzą tutaj placówki badawcze i wdrożeniowe Polskiej Akademii Nauk oraz instytutów resortowych. Funkcjonują tu

⁴⁰ Na podstawie www.paih.gov.pl

⁴¹ Ranking Uczelni Akademickich Perspektywy 2016.

również parki przemysłowo-technologiczne, centra naukowo-badawcze oraz ośrodki szkolenia specjalistycznych kadr.

Poza miastami rdzeniowymi działalność badawcza prowadzona jest w Parku Przemysłowo-Technologicznym w Solcu Kujawskim. Ponadto znaczącą rolę, w rozwoju nauki i wdrażania jej zdobyczy, pełnią ośrodki, które zajmują się wysoko wyspecjalizowanym rolnictwem zlokalizowane np. w Przysieku w gminie Zławieś Wielka (Oddział Kujawsko-Pomorskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego), Minikowie w gminie Nakło nad Notecią (Rolniczy Zakład Doświadczalny podlegający pod Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy, siedziba Kujawsko-Pomorskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego), Mochełku w gminie Sicienko (Wydziałowa Stacja Badawcza Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego w Bydgoszczy). W miejscowości Piwnice mieści się obserwatorium astronomiczne Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, w którym od 2003 roku realizowany jest unikatowy w skali świata projekt przeszukiwania nieba na częstotliwości 30 GHz w ramach programu Unii Europejskiej FARADAY.

Mimo działalności ww. instytucji potencjał obszaru funkcjonalnego Bydgoszczy i Torunia w tym zakresie nie wyróżnia się na tle kraju pod względem różnorodności kształcenia, poziomu kształcenia czy skali prowadzonych badań i innowacyjność działających przedsiębiorstw.

Funkcja ośrodka działalności instytucji medialnych

Toruń i Bydgoszcz, w skali kraju, nie stanowią znaczącego ośrodka medialnego. Istniejące w tym zakresie placówki mają zasięg lokalny i regionalny. Bydgoszcz to wiodący ośrodek mediów publicznych o zasięgu wojewódzkim, obejmujących: telewizję, stacje radiowe, prasę oraz internetowe portale informacyjne (ośrodek regionalny Telewizji Polskiej, rozgłośnia radiowa Polskiego Radia Pomorza i Kujaw, Gazeta Pomorska). W Toruniu, poza lokalnymi i kilkoma regionalnymi środkami przekazu medialnego, wyróżnia się Radio Maryja oraz Telewizja Trwam, które jako jedyne stacje w regionie mają zasięg ogólnopolski.

W gminie Solec Kujawski zlokalizowane jest Radiowe Centrum Nadawcze, którego zasięg obejmuje nie tylko obszar Polski ale i krajów sąsiednich. W gminie Dobrcz w miejscowości Trzeciewiec zlokalizowane jest Radiowo-Telewizyjne Centrum Nadawcze, którego zasięg wykracza poza województwo kujawsko-pomorskie.

Usługi zdrowia

Bydgoszcz i Toruń są siedzibą wielu jednostek specjalistycznych świadczących usługi z zakresu ochrony zdrowia. Instytucje te świadczą usługi medyczne powszechnie dostępne we wszystkich ośrodkach wojewódzkich w kraju. Wyjątek stanowi Centrum Onkologii im. prof. F. Łukaszczyka w Bydgoszczy, które mimo, że jest jednym z 16 centrów onkologii w kraju, może poszczycić się wyróżnieniami w ogólnokrajowych rankingach⁴². Obok ośrodków publicznych w miastach rdzeniach funkcjonują placówki niepubliczne, te jednak świadczą usługi leczenia w zakresie najbardziej popularnych specjalności: ginekologia, ortopedia, chirurgia naczyniowa, urologia, medycyna estetyczna, podobna jednostka funkcjonuje również w Osielsku.

Funkcja kulturalna i sportowa

Bydgoszcz i Toruń to ośrodki, w których intensywnie rozwija się życie kulturalno-rozrywkowe. Zlokalizowane są tutaj najbardziej prestiżowe obiekty świadczące usługi szeroko rozumianej kultury

⁴² Ośrodek w 2016 r. uzyskał m.in. I miejsce w rankingu „Bezpieczny szpital Przyszłości” w zakresie „Szpitale zabiegowe wielospecjalistyczne i onkologiczne”; „Jakość opieki medycznej”.

wysokiej, takie jak: teatry, filharmonia, opera, muzea czy sale widowiskowe, oraz obiekty sportowe zaspokajające wymagania w zakresie różnorodnych dyscyplin sportowych. Organizowane są najważniejsze wydarzenia artystyczne i sportowe o skali międzynarodowej, np.: Międzynarodowy Konkurs Pianistyczny im. Ignacego Jana Paderewskiego, festiwal muzyki dawnej połączony z kongresem muzykologicznym - Musica Antiqua Europae Orientalis, Bydgoski Festiwal Operowy, Jazz Od Nowa Festival, Międzynarodowy Festiwal Sztuki Autorów Zdjęć Filmowych Camerimage, Międzynarodowy Festiwal Filmowy „Tofifest”, Międzynarodowy Festiwal Światła Skyway, Europejski Festiwal Lekkoatletyczny, Speedway Grand Prix Indywidualne Mistrzostwa Świata w żużlu, Międzynarodowy Turniej Tenisowy Kobiet Bella Cup.

Funkcja węzła transportowego

Centralne położenie Bydgoszczy i Torunia, zarówno w województwie jak i w kraju sprawia, że znajdują się w zasięgu najważniejszych korytarzy transportowych transeuropejskiej sieci TENT – sieci bazowej (autostrada A1, linia kolejowa nr 131 w zakresie linii kolejowych towarowych) i kompleksowej (drogi ekspresowe S5 i S10 - planowane do realizacji, linie kolejowe nr 131, 201 i 353 - w zakresie transportu pasażerskiego, port lotniczy, terminal kolejowo-drogowy). Port lotniczy w Bydgoszczy posiada jak dotąd niewielki udział w transporcie lotniczym w Polsce, zarówno w połączeniach międzynarodowych jak i krajowych.

Obok ww. korytarzy transportowych, ważne powiązania transportowe zapewniają również drogi krajowe nr 15 (o przebiegu Trzebnica – Ostróda), nr 25 (o przebiegu Bobolice-Oleśnica) i nr 91 (o przebiegu Gdańsk-Cieszyn), a także droga krajowa nr 80 i linia kolejowa nr 18 łączące dwa miasta rdzeniowe.

Przez obszar funkcjonalny Bydgoszczy i Torunia przebiegają również międzynarodowe drogi wodne: MDW E70 (prowadzi przez Noteć, Kanał Bydgoski, rzekę Brdę i Wisłę) i MDW E40 (rzeka Wisła), a stanowiący ich element – Bydgoski Węzeł Wodny jest uznawany za unikatowy w skali kraju węzeł hydrograficzny, łączący Wisłę i Odrę, będący jednocześnie centralnym punktem na drodze wodnej Berlin – Kaliningrad.

W chwili obecnej, znaczenie ww. śródlądowych dróg wodnych jest marginalne, zarówno w skali krajowej, jak i międzynarodowej. Przyczyny takiego stanu rzeczy wynikają między innymi z zaniechania w ostatnich trzydziestu latach inwestycji w system dróg wodnych. Drogi wodne na terenie MOFOW wykorzystywane są jedynie turystycznie, zaś wykorzystanie transportowe ma charakter incydentalny.

Brak realizacji lub modernizacji niektórych z ww. korytarzy transportowych powoduje, iż sieć połączeń transportowych jest niepełna, a dostępność zewnętrzna ośrodków wojewódzkich nie jest satysfakcjonująca.

Bydgoszcz, ze względu na skrzyżowanie dróg kołowych i wodnych oraz kolei, a także obecność portu lotniczego, posiada doskonałe warunki do zlokalizowania, w mieście lub jego sąsiedztwie, terminala multimodalnego.

Funkcja ośrodka istotnego dla obronności państwa

Bydgoszcz uznaje się za stolicę NATO w Polsce. Jest jedynym miastem w kraju, w którym swoją siedzibę mają instytucje Sojuszu Północnoatlantyckiego. Są tu zlokalizowane cztery ośrodki NATO: najstarsze, utworzone w 2004 r. Centrum Szkolenia Sił Połączonych (JFTC) oraz 3 Batalion Łączności NATO, Centrum Eksperckie Policji Wojskowej NATO i Jednostka Integracji Sił Sojuszu

Północnoatlantyckiego (NATO Force Integration Units NFIU). Bydgoski ośrodek jest jednym z dwóch centrów szkoleniowych Sił Sojuszników na świecie (drugi jest w Norwegii). Pracują tu wojskowi i pracownicy cywilni z 17 krajów członkowskich Sojuszu oraz dwóch krajów Partnerstwa dla Pokoju. Regularnie organizowane szkolenia dla oficerów i podoficerów Sojuszu powodują, że corocznie przyjeżdża do Bydgoszczy kilka tysięcy osób z całego świata. Od roku 2011 Centrum jest główną siedzibą dorocznego Ćwiczenia Koalicyjnej Interoperacyjności Bojowej (CWIX) NATO.

Projekt wersja 1.0 do konsultacji wewnętrznych

Podsumowanie

Do głównych potencjałów zidentyfikowanych na terenie MOFOW należą:

1. Położenie dwóch głównych ośrodków, Bydgoszczy i Torunia, w centrum obszaru funkcjonalnego oraz jednocześnie w centrum województwa - ok. 2/3 powierzchni województwa leży nie dalej niż 50 km od tych miast, a pasma suburbanizacji są położone stosunkowo blisko ich centrów, co stwarza szansę rozwoju województwa i wiąże się z bardzo dużym polem do obustronnych korzyści tych miast, a także w sieci dróg i linii kolejowych o znaczeniu krajowym, co znacznie ułatwia dostęp do tych miast, a tym samym czyni je atrakcyjnymi jako ośrodki obsługi ludności.
2. Zasób demograficzny – MOFOW zamieszkuje 40% ogółu ludności województwa, co przekłada się na korzystne warunki dostępu do usług regionalnych w miejscu zamieszkania dla znacznej części mieszkańców województwa, a jego mieszkańcy odznaczają się najwyższym w województwie poziomem rozwoju społecznego.
3. Dogodne warunki do rozwoju terenów inwestycyjnych, w tym stref gospodarczych - przez obszar funkcjonalny przebiegają lub są planowane do realizacji drogi o znaczeniu krajowym (A1, S5, S10) wraz z węzłami.
4. Doskonałe warunki do budowy terminala multimodalnego – przez obszar MOFOW przebiegają i krzyżują się ważne szlaki drogowe, kolejowe, wodne, zlokalizowany jest port lotniczy.
5. Wysoki standard zamieszkania (korzystne, stale poprawiające się warunki aerasanitarne, tereny do rekreacji i wypoczynku) – MOFOW położony jest w obrębie atrakcyjnych i cennych pod względem przyrodniczym terenów: doliny Wisły, Drwęcy, Brdy, Noteci, Kanału Bydgoskiego, a tereny zieleni stanowią istotny odsetek powierzchni miast wojewódzkich.
6. Dogodne warunki do rozwoju turystyki – MOFOW położony jest w obszarze o bogatym i dobrze zachowanym środowisku przyrodniczym i kulturowym. Obiekty historyczne, wysoki standard obsługi turystycznej, czy też bogata baza noclegowa, stanowią silny bodziec dla wzrostu ruchu turystycznego.
7. Doskonałe warunki do budowy specjalizacji, a tym samym prestiżu województwa w skali kraju – MOFOW położony jest w obrębie systemu wodnych dróg śródlądowych, którego elementem jest znajdujący się w Bydgoszczy unikatowy w skali kraju węzeł hydrograficzny, łączący Wisłę i Odrę, będący jednocześnie centralnym punktem na drodze wodnej Berlin - Kaliningrad.

Do głównych problemów zidentyfikowanych na terenie MOFOW należą:

1. Nie w pełni rozwinięty zakres działalności o charakterze metropolitalnym oraz w zakresie jakości niektórych z nich, a w konsekwencji ustępowanie pod względem potencjału wiodącym krajowym ośrodkom (konieczność dalszego rozwoju funkcji metropolitalnych zarówno w aspekcie ilościowym, jak i jakościowym).
2. Słabe powiązania z innymi ośrodkami wojewódzkimi na arenie krajowej i z dużymi miastami na arenie europejskiej – brak lub niewielki zakres powiązań z innymi miastami stanowi barierę dla prawidłowego funkcjonowania metropolii sieciowej kraju i Europy. Niesprostanie wymogom bycia jednym z węzłów tej sieciowej metropolii może doprowadzić do marginalizacji Bydgoszczy i Torunia oraz zahamowania ich dotychczasowego rozwoju.
3. Brak integracji Bydgoszczy i Torunia jako ośrodków rdzeniowych, polegającej na prowadzeniu działań konkurujących, a nie uzupełniających w zakresie rozwoju funkcji obsługi ludności, w tym szczególnie funkcji ponadregionalnych (metropolitalnych).

4. Niewystarczająca współpraca pomiędzy jednostkami samorządu wchodzącymi w skład obszaru funkcjonalnego, niezbędna dla eliminowania wzajemnej konkurencji gmin - brak współpracy w wielu dziedzinach, np. zagospodarowania przestrzeni, w tym w sposobie decydowania o możliwościach zagospodarowania przestrzeni w poszczególnych gminach (brak jednolitych zapisów mpzp i suikzp); brak wspólnych działań na rzecz realizacji strategicznych inwestycji dla MOFOW, inwestycji które mają służyć rozwojowi całego obszaru funkcjonalnego.
5. Zbyt niskie tempo rozwoju ośrodków rdzeniowych jako centrów świadczenia usług na najwyższym poziomie oraz pozostałych miast obszaru i ośrodków gminnych jako centrów świadczenia usług na poziomie lokalnym, gwarantujące jak najlepsze warunki zamieszkania, odpoczynku i pracy.
6. Niekorzystne tendencje demograficzne objawiające się wzrostem udziału osób w wieku poprodukcyjnym oraz wyludnieniem miast, głównie miast rdzeni.
7. Nacisk inwestorski na tereny zieleni zlokalizowane wokół miast rdzeni, w tym na tereny tzw. „zielonych pierścieni”.
8. Rozwój procesu niekontrolowanego rozprzestrzeniania się zabudowy podmiejskiej (suburbanizacja).
9. Zbyt powolny rozwój transportu publicznego – niska dostępność transportu publicznego powoduje ograniczenia w możliwości korzystania z usług oferowanych przez miasta, a także ogranicza potencjalny rynek pracy.
10. Brak realizacji najważniejszych dla MOFOW dróg (S5, S10) oraz brak modernizacji linii kolejowych – brak lub opóźnienia w realizacji najważniejszych inwestycji kolejowo-drogowych ograniczają znacznie dostępność zewnętrzną Bydgoszczy i Torunia jako ośrodków wojewódzkich oraz utrudniają dogodne i szybkie połączenie wewnątrz obszaru funkcjonalnego.

CEL GŁÓWNY I GŁÓWNE ZASADY ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO MOFOW

Problematyce miejskiego obszaru funkcjonalnego ośrodków wojewódzkich Bydgoszczy i Torunia odpowiadają wszystkie cele wyznaczone w Planie województwa, a szczególnie dedykowany jest cel V mówiący o wykorzystaniu potencjałów obszarów funkcjonalnych, których wykorzystanie pozwoli na osiągnięcie celu wyznaczonego przy określeniu tego obszaru:

potrzeba prowadzenia skoordynowanej, kompleksowej polityki przestrzennej w miastach Bydgoszcz i Toruń oraz w obszarze ich oddziaływania. Rozwój funkcji ponadregionalnych, głównie gospodarczych, naukowych, społecznych, turystycznych, symbolicznych, kulturalnych

Powyższy cel wpisuje się w wyznaczony, w Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020 – Plan modernizacji 2020+, priorytet „Silna metropolia”.

Realizacja Planu MOFOW przebiegać będzie z respektowaniem zasad głównych, jakie ustalone są dla całego województwa kujawsko-pomorskiego:

- zasada zrównoważonego rozwoju,
- zasada ładu przestrzennego,
- zasada wykorzystania istniejących potencjałów,
- zasada minimalizowania występujących problemów,
- zasada wykorzystania zewnętrznych powiązań funkcjonalnych,
- zasada wzmacniania spójności przestrzennej województwa.

Zasady te zostały szczegółowo opisane w Tomie I Plan zagospodarowania województwa i muszą być przestrzegane w każdym podejmowanym działaniu.

Obok ww. zasad ogólnych przyjmuje się zasady dedykowane MOFOW, opisane w poszczególnych celach zagospodarowania przestrzennego.

KONCEPCJA Kształtowania Zagospodarowania Przemysłowego

Koncepcja zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego ośrodków wojewódzkich - Bydgoszczy i Torunia ze względu na swoją specyfikę, wynikającą z przepisów prawa⁴³, stanowi część koncepcji zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego.

Stanowi ona ogólny plan działań zmierzających do ukształtowania przestrzeni MOFOW, w sposób umożliwiający realizację celu głównego Planu MOFOW, w tym rozwiązania problemów i wykorzystania potencjałów, które zostały wskazane przez Zarząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego w uchwale Nr 30/1135/16 z dnia 27 lipca 2016 r. w sprawie określenia obszarów funkcjonalnych w województwie kujawsko-pomorskim i ich granic.

Podstawą formułowania ustaleń koncepcji było założenie, iż wpływ na rozwój MOFOW, podobnie jak w przypadku całego województwa, ma nie tylko polityka prowadzona przez samorząd województwa kujawsko-pomorskiego, ale również czynniki zewnętrzne wynikające z funkcjonowania kraju i województw sąsiednich. Zestaw kierunków zawartych w koncepcji wynika zatem bezpośrednio lub pośrednio z ustaleń sformułowanych w dokumentach polityki krajowej⁴⁴ i zamierzeń województw ościennych, oraz z kompetencji i aspiracji samorządu województwa kujawsko-pomorskiego. Jednocześnie dotyczy on dwóch płaszczyzn funkcjonowania MOFOW: jako miejskiego obszaru funkcjonalnego, stwarzającego jak najlepsze warunki życia dla swych mieszkańców, oraz jako miejskiego obszaru funkcjonalnego ośrodków wojewódzkich kształtujących, wraz z innymi ośrodkami wojewódzkimi, sieć osadniczą kraju i w znacznym stopniu decydującym o rozwoju całego województwa kujawsko-pomorskiego. Druga płaszczyzna z punktu widzenia samorządu województwa ma znaczenie pierwszorzędne, bowiem to zajmowanie silnej pozycji MOFOW w ramach krajowej metropolii sieciowej daje regionowi szansę na szybki i trwały rozwój społeczno-gospodarczy. Niemniej, bez prawidłowego funkcjonowania obszaru funkcjonalnego opartego na wzajemnej współpracy, nie zbuduje się silnej pozycji MOFOW na arenie ogólnokrajowej i międzynarodowej.

Wskazane powyżej dwie płaszczyzny funkcjonowania MOFOW, przedstawione zostały na rys. *Koncepcja kształtowania zagospodarowania MOFOW*.

W sferze funkcjonowania MOFOW, jako miejskiego obszaru funkcjonalnego, wskazano kierunki służące głównie współpracy jednostek wchodzących w skład MOFOW w zakresie obsługi mieszkańców oraz wzmocnieniu powiązań wewnętrznych:

- działania zmierzające do właściwego funkcjonowania sieci osadniczej, obejmujące rozwój ośrodków wojewódzkich (rdzeniowych) i pozostałych ośrodków zgodnie z ich pozycją w hierarchii sieci osadniczej województwa oraz powiązań między nimi, w tym szczególnie powiązań między ośrodkami rdzeniowymi a ośrodkami miejskimi;
- stymulacja dyfuzji procesów rozwojowych z ośrodków wojewódzkich;
- stymulacja dyfuzji procesów rozwojowych z ośrodków miejskich na tereny sąsiednie;
- rozwój ścisłej współpracy i partnerstwa w zakresie lokalizacji funkcji ponadregionalnych, służących podniesieniu wspólnej konkurencyjności Bydgoszczy i Torunia;

⁴³ art. 39 ust. 6 ustawy z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym

⁴⁴ m.in. Koncepcji Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030, Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2010-2020, Strategii na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju

- rozwój terenów koncentracji funkcji gospodarczych, w szczególności w obszarach przywęzłowych autostrady i dróg ekspresowych, parkach przemysłowych i strefach ekonomicznych;
- minimalizacja zagrożeń i konfliktów przestrzennych, w tym wynikających z procesu suburbanizacji;
- kształtowanie powiązań pomiędzy obszarami przyrodniczymi wokół ośrodków rdzeniowych – kształtowanie zielonego pierścienia;
- kształtowanie powiązań pomiędzy obszarami przyrodniczymi ośrodków rdzeniowych (skwery, parki, zieleńce) i obszarami przyrodniczymi w pozostałej części MOFOW – kształtowanie zielonych klinów;
- kształtowanie korytarzy transportowych służących budowaniu spójności wewnętrznej;
- rozwój transportu publicznego, w tym Szybkiej Kolei Metropolitalnej BiT-City;
- wspieranie rozwoju na obszarach wiejskich zgodnie z ich potencjałem endogenicznym.

W sferze funkcjonowania MOFOW, jako elementu policentrycznej sieci osadniczej kraju, wskazano działania ukierunkowane na:

- wzmocnianie Bydgoszczy i Torunia jako ośrodka krajowej metropolii sieciowej,
- wzmocnienie powiązań pomiędzy ośrodkami wojewódzkimi w ramach krajowej metropolii sieciowej,
- wzmocnienie powiązań z największymi ośrodkami w województwie (Włocławkiem, Grudziądem i Inowrocławiem),
- stymulację dyfuzji procesów rozwojowych na obszar całego województwa,
- rozwój wyspecjalizowanych funkcji wyróżniających MOFOW na tle kraju,
- wykorzystanie położenia w korytarzach transeuropejskiej sieci transportowej TEN-T do zintensyfikowania rozwoju gospodarczego.

CELE SZCZEGÓŁOWE I ZASADY ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO MOFOW

Dla realizacji celu głównego przyjmuje się następujące cele szczegółowe:

Cel I. Wysoka jakość przestrzeni dla mieszkańców

Cel II. Przestrzeń atrakcyjna dla rozwoju gospodarki

Cel III. Właściwie ukształtowane systemy transportowe i infrastrukturalne

Cel IV. Chronione zasoby i wysoka jakość środowiska

Cel V. Bezpieczeństwo oraz zminimalizowane zagrożenia i konflikty przestrzenne

1. Wysoka jakość przestrzeni dla mieszkańców

Zapewnienie atrakcyjnego miejsca dla zamieszkania to, wobec obecnych procesów demograficznych zachodzących w MOFOW, a polegających na starzeniu się społeczeństwa i wyludnianiu się miast, zadanie bardzo ważne. Jakość warunków życia jest bowiem istotnym czynnikiem wpływającym na osiedlanie się ludności i możliwości jej rozwoju.

Zapewnianie atrakcyjnego miejsca do zamieszkania odbywać się będzie między innymi poprzez kształtowanie przestrzeni MOFOW dla lokalizowania obiektów i działalności w ośrodkach osadniczych zapewniających obsługę mieszkańców na właściwym poziomie, zgodnym z zajmowaną

przez te ośrodki pozycją w hierarchii sieci osadniczej, w tym szczególnie poprzez kształtowanie optymalnych warunków do rozwoju funkcji metropolitalnych. Atrakcyjność przestrzeni do zamieszkania wynikać będzie również z kształtowania przestrzeni MOFOW w sposób zrównoważony, uwzględniający racjonalne wykorzystanie przestrzeni, kreowanie wysokiej jakości przestrzeni publicznych, kształtowanie terenów przyrodniczych oraz terenów dla rekreacji i wypoczynku. Ważnym zagadnieniem jest tutaj kształtowanie przestrzeni publicznych w miastach zgodnie z ideą rewitalizacji i wykorzystania terenów nadrzecznych, które polegać będzie m.in. na podejmowaniu działań zmierzających do „otwarcia miast w kierunku rzeki” i wyeksponowania unikatowych walorów związku miasta z wodą.

W granicach MOFOW zlokalizowane są ośrodki osadnicze reprezentujące cztery poziomy, ustalonej dla całego województwa, hierarchii sieci osadniczej:

Ośrodki wojewódzkie (ośrodki rdzenie) - Bydgoszcz i Toruń mają największy potencjał społeczny i gospodarczy w obszarze – centra administracyjne, gospodarcze, naukowe, badawcze, medialne, kulturalne, transportowe, sportowe, finansowe. Są to miasta, od których rozwoju zależy rozwój całego regionu. Działania będą polegały na wspieraniu rozwoju funkcji ponadregionalnych (metropolitalnych), tak aby poziom usług, świadczonych przez te dwa miasta, odpowiadał zapotrzebowaniu jego mieszkańców oraz całego obszaru funkcjonalnego, a dalej województwa. Ośrodki te będą wspierane poprzez lokalizowanie w nich inwestycji uzupełniających w zakresie usług wyższego rzędu oraz lokalizowanie usług nowych, np. centrów badawczych, gospodarczych, itp. Jednocześnie ważne będzie aby lokalizowanie usług wyższego rzędu odbywało się proporcjonalnie, wg endogenicznych potencjałów oraz, przede wszystkim, z uwzględnieniem ich wpływu na rozwój i utrzymanie wysokiej pozycji Bydgoszczy i Torunia jako jednego wspólnego ośrodka metropolitalnego w krajowej sieci metropolii. Ważne również będzie wzmacnianie relacji pomiędzy Bydgoszczą i Toruniem a innymi ośrodkami wojewódzkimi w kraju, oraz podobnymi ośrodkami w Europie. Relacje te, to nie tylko powiązania „twarde” w postaci rozwoju systemów komunikacji lądowej i lotniczej, czy współpracy gospodarczej, ale również powiązania „miękkie”, tj. polityczne, społeczne, transfer wiedzy, technologii, itp.

Ośrodki powiatowe – Nakło nad Notecią oraz ośrodki uzupełniające ośrodki powiatowe – Chełmża, Szubin - centra dystrybucji rozwoju społecznego i gospodarczego, a ich rola polegać będzie na budowaniu powiązań/współpracy z obszarami bezpośrednio z nimi sąsiadującymi oraz z ośrodkami rdzeniowymi. Działania będą polegały na wspieraniu samorządów miast w rozwoju nowych i podnoszeniu poziomu istniejących usług. Ważnym aspektem będzie umożliwienie i stymulacja dyfuzji procesów rozwojowych z tych ośrodków na obszary otaczające, co będzie możliwe za sprawą między innymi optymalizacji systemów komunikacji.

Ośrodki lokalne, które pod względem prezentowanego potencjału dzielą się na dwie kategorie:

- miejskie siedziby gmin - Koronowo, Kowalewo Pomorskie, Łabiszyn, Solec kujawski;
- wiejskie siedziby gmin - Białe Błota, Czernikowo, Dąbrowa Chełmińska, Dobrcz, Lubicz Dolny, Łubianka, Łysomice, Nowa Wieś Wielka, Sicienko, Obrowo, Osielsko, Wielka Nieszawka, Zławieś Wielka.

Należy zwrócić uwagę, iż miasta stanowiące w ww. hierarchii sieci osadniczej ośrodki lokalne, za sprawą wyposażenia w usługi publiczne i komercyjne oraz za sprawą oddziaływania w zakresie rynku pracy, prezentują nieco większy potencjał niż wiejskie siedziby gmin. Dlatego też miasta te, obok tych pełniących w ww. hierarchii sieci osadniczej rolę ośrodków powiatowych i ośrodków je uzupełniających, wskazuje się jako centra dystrybucji rozwoju społecznego i gospodarczego.

Szczególnego wsparcia będzie wymagało miasto Nakło nad Notecią, które wskazuje się jako miasto w najwyższym stopniu tracące funkcje społeczno-gospodarcze⁴⁵. Ponadto z racji specyficznych uwarunkowań poszczególnych miast istotne będzie wspieranie i wzmacnianie ich specjalizacji, w tym szczególnie Solca Kujawskiego, jako ośrodka przemysłowego, oraz Koronowa, jako ośrodka turystycznego.

Jednostki osadnicze stanowiące wiejskie siedziby gmin pełnią ważną rolę „domykającą” w systemie osadniczym MOFOW. Ich główną rolą jest równoważenie poziomu rozwoju społecznego i gospodarczego w przestrzeni MOFOW, co jest nieodzowne dla zapewnienia obsługi mieszkańców terenów wiejskich, szczególnie tych najbardziej oddalonych od ośrodków miejskich. Działania będą polegały na wspieraniu samorządów lokalnych w uzupełnianiu ośrodków gminnych w brakujące usługi podstawowego rzędu.

Obszary wiejskie w granicach MOFOW odznaczają się pewną specyfiką. Niemalże wszystkie gminy wchodzące w skład MOFOW to tereny o najwyższym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego w województwie, a ich wiejskie części w dużej mierze stanowią jednostkę pośrednią pomiędzy wsią a miastem. Charakteryzują się na między innymi większą koncentracją zabudowy oraz innym jej typem, łatwiejszym dostępem do usług wyższego rzędu. Specyfika ta powoduje, iż działania w ramach celu będą polegać na minimalizowaniu konfliktów wynikających z pogodzenia interesów dużych miast (Bydgoszczy i Torunia) z interesami obszarów wiejskich, głównie w zakresie ochrony przyrody i środowiska, ochrony gruntów rolnych, a także rozwoju systemów infrastruktury technicznej.

Dostępność do usług uwarunkowana jest również sprawnym systemem transportowym, w tym systemem transportu publicznego. Racjonalny ekonomicznie, sprawnie działający jest niezbędny do zapewnienia odpowiedniego standardu życia mieszkańcom MOFOW oraz stwarza warunki dla rozwoju funkcji metropolitalnych. Dlatego polityka władz samorządu województwa będzie ukierunkowana na zbudowanie układów transportowych umożliwiających sprawny dojazd mieszkańców MOFOW do Bydgoszczy i Torunia oraz umożliwiających szybkie połączenia z innymi ośrodkami w regionie, kraju i Europie. Polegać to będzie z jednej strony na zapewnieniu przestrzeni pod wyznaczenie ewentualnie nowych tras komunikacyjnych, modernizacji istniejących, realizacji punktów przesiadkowych i miejsc park&ride, harmonijnym kształtowaniu dróg rowerowych, a z drugiej strony na koordynowaniu systemu transportowego, tj. między innymi na ujednoczeniu systemu płatności za przejazd świadczony przez różnych przewoźników różnym rodzajem transportu (kolejowy, tramwajowy, autobusowy), w tym transportem miejskim; integrowaniu rozkładów jazdy różnych przewoźników w lokalnych punktach przesiadkowych z uwzględnieniem godzin szczytu komunikacyjnego. Głównym i sztandarowym elementem systemu komunikacji zbiorowej w granicach MOFOW będzie dalszy rozwój projektu Szybkiej Kolei Metropolitalnej BiT-City.

W procesie kształtowania zabudowy obszarów MOFOW niezbędne będzie odpowiednie wykorzystanie narzędzi planowania przestrzennego po to, aby z jednej strony zminimalizować skutki funkcjonującej już nieprawidłowej struktury zagospodarowania terenów wiejskich, z drugiej strony zapobiec możliwości rozwoju tego negatywnego zjawiska. Planowanie przestrzenne znajduje się w kompetencji samorządu gmin, wobec czego działania samorządu województwa będą polegały głównie na wspieraniu i ukierunkowywaniu samorządów w prowadzeniu właściwej polityki przestrzennej opartej na prognozach demograficznych i racjonalnej wobec środowiska przyrodniczego i kulturowego. Obszary graniczące z miastem Bydgoszcz i Toruń wymagają

⁴⁵ Zgodnie ze Strategią na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju

uporządkowania przestrzeni, zniekształconej w wyniku zachodzących procesów rozpraszania zabudowy i suburbanizacji. Szczególnie istotna jest tutaj współpraca samorządów poszczególnych gmin w ujednocianiu dokumentów planistycznych wynikających z wspólnego prognozowania i przewidywania zamierzeń inwestycyjnych w obszarach stykowych. Rola samorządu województwa będzie polegać w tej kwestii na wspieraniu integracji, koordynacji wspólnych działań, a także w razie potrzeby na mediacji.

Zasady zagospodarowania:

1. Wyposażanie ośrodków w usługi publiczne zapewniające prawidłową obsługę ludności.
2. W planowanych terenach zabudowy mieszkaniowej wyznaczanie terenów rozwoju usług w skali adekwatnej do aktualnego i prognozowanego zagospodarowania.
3. Kształtowanie energooszczędnych struktur funkcjonalno–przestrzennych miast - zwartych, wielofunkcyjnych, wyposażonych w efektywne systemy sieci infrastruktury technicznej, gospodarki komunalnej, a także dostosowanych do zmian klimatu.
4. Koncentrowanie struktur przestrzennych w oparciu o istniejące układy osadnicze (idea zwartych miejscowości), unikanie rozwoju zabudowy wzdłuż dróg wojewódzkich i wyższych klas.
5. Projektowanie nowych terenów rozwoju osadnictwa, w pierwszej kolejności na terenach typu brownfield
6. Projektowanie nowych terenów rozwoju osadnictwa, w pierwszej kolejności na terenach objętych systemem aglomeracji kanalizacyjnych oraz uzbrojonych w sieć wodociągową.
7. Kształtowanie tożsamości miast i wsi w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego, w tym adaptacja obiektów zabytkowych i wykorzystanie ich dla nowej funkcji.
8. Odnowa i kształtowanie centrów miast i miejscowości ze szczególnym uwzględnieniem rewitalizacji.
9. Kształtowanie nadbrzeżnych terenów w miastach w pierwszej kolejności jako terenów publicznych.
10. Kształtowanie przestrzeni publicznych, sprzyjających integracji społecznej i budowaniu lokalnej tożsamości, projektowanych z dbałością o wysokie walory architektoniczno-urbanistyczne i środowiskowe oraz uwzględniających potrzeby osób o ograniczonej percepcji lub mobilności.
11. Kształtowanie zielonej infrastruktury, z uwzględnieniem jej różnorodnej funkcji (zielonego pierścienia, izolacyjnej, segregującej funkcje, ozdobnej, na potrzeby rekreacji i wypoczynku i in.).
12. Dopuszczanie lokalizacji obiektów generujących hałas, dokuczliwe zapachy, pole elektromagnetyczne lub inne uciążliwości dla mieszkańców, w tym obiektów OZE, wyłącznie w obszarach i w sposób zapewniający zachowanie odpowiednich norm z poszanowaniem opinii społeczności lokalnej o ich lokalizacji.
13. Ograniczanie lokalizacji zabudowy w strefach krawędziowych Wisły, Brdy i Drwęcy.
14. Ograniczanie przeznaczania pod budownictwo mieszkaniowe terenów zagrożonych podwyższonym poziomem hałasu komunikacyjnego, w tym w sąsiedztwie autostrady i dróg ekspresowych.
15. Planowanie sieci transportowej z uwzględnieniem funkcjonowania transportu publicznego – zapewnienie terenów pod miejsca postojowe, przesiadkowe, przystanki komunikacji publicznej, itp.
16. Wyprowadzanie ruchu o charakterze tranzytowym poza tereny miast i innych obszarów o wysokiej koncentracji zabudowy mieszkaniowej.

17. Uspójnianie dokumentów planistycznych na styku jednostek administracyjnych, szczególnie w zakresie przebiegu głównych ciągów infrastruktury, wyznaczania terenów o określonych funkcjach, itp.

2. Przestrzeń atrakcyjna dla rozwoju gospodarki

Przed centralną częścią województwa stawia się szczególne i specyficzne oczekiwania dotyczące stymulowania rozwoju gospodarczego. Dotyczy to kilku poziomów funkcjonalnych, gdyż zarówno Bydgoszcz i Toruń, jak i pozostałe miasta i ośrodki wiejskie, rozwijają przedsiębiorczość istotną zarówno dla poziomu lokalnego, jak i działalności o skali oddziaływań regionalnych, krajowych, które są powiązane z zagranicą, za pomocą rynków zbytu lub łańcuchów dostaw, kapitałowo, własnościowo, technologicznie. Ta część województwa ma więc bardzo istotny wpływ na kształtowanie konkurencyjności województwa nie tylko z opisanych powyżej powodów, ale także dlatego, że stanowi bardzo duży rynek pracy, z którego korzystają także mieszkańców pozostałych części województwa.

Bydgoszcz i Toruń są głównymi ośrodkami rozwoju gospodarczego województwa, nie tylko pod względem wartości bezwzględnej skoncentrowanych tu podmiotów lub udziału w tworzeniu PKB województwa, ale przede wszystkim ze względu na skoncentrowane w tych miastach instytucje szeroko rozumianego otoczenia biznesu, niejednokrotnie bardzo specjalistyczne, nie reprezentowane w innych częściach województwa, w tym także potencjał tworzenia i dyfuzji technologii i innowacji.

Obszary podmiejskie obydwu miast są już obecnie, a w jeszcze większym wymiarze będą w przyszłości, obszarami rozwoju zarówno przedsiębiorczości o znaczeniu lokalnym, jak też czynnej i biernej deglomeracji podmiotów istotnych dla kształtowania konkurencyjności całego województwa, w tym także działalności gospodarczych o zasięgu globalnym.

Istotnym czynnikiem w rozwoju gospodarki jest turystyka, która decyduje o aktywności zawodowej ludności, a tym samym zwiększaniu ich dochodów. Potencjał turystyczny MOFOW jest znaczny, ponieważ integruje on zarówno potencjał turystyczny stolic województwa, jak i jego otoczenia. Bydgoszcz i Toruń to miasta nie tylko o wysokich walorach kulturowych i przyrodniczych, ale też miejsca, gdzie realizowana jest funkcja rekreacyjna dla ich mieszkańców. Dla zapewnienia rozwoju funkcji turystycznej w skali globalnej jako funkcji metropolitalnej, jak i w skali lokalnej dla mieszkańców MOFOW, w tym miast rdzeni niezbędne będą działania umożliwiające wykorzystanie potencjału wysokich walorów przyrodniczych i kulturowych MOFOW do działalności gospodarczej. Jednym z najważniejszych kierunków działań będzie rewitalizacja i wykorzystanie terenów nadwodnych w miastach, których zagospodarowanie jako przestrzeń publiczną znacznie podniesie walory turystyczne miast, a tym samym podniesie ich atrakcyjność oraz rozpoznawalność na arenie krajowej i międzynarodowej. Ważnym zadaniem jest i nadal będzie budowa tożsamości regionalnej województwa oraz jego promocja.

Występujące w granicach MOFOW zasoby naturalne przyczyniają się do jego rozwoju społecznego i gospodarczego, zapewniając między innymi dostateczne ilości wody dla mieszkańców i przemysłu rozwijającej się metropolii, czy zasobów surowców wykorzystywanych w budownictwie. Aby utrzymać, a wręcz zintensyfikować rozwój MOFOW należy tak korzystać z istniejących zasobów, aby były one dostępne jak najdłużej. Szczególnie istotne z punktu widzenia gospodarki przestrzennej są złoża, których eksploatacja jeszcze nie została podjęta. Ochrona ta polegać będzie na takim zagospodarowaniu terenów ich występowania, aby nie wprowadzać zabudowy lub inwestycji liniowych, które mogłyby w przyszłości utrudnić bądź uniemożliwić ich eksploatację. Wydobywanie

kopalin może bowiem przynieść wymierne i znaczące korzyści gospodarcze nie tylko dla samorządów gmin, na których terenie kopaliny występują, ale również, z racji tworzenia miejsc pracy i wnoszonych opłat, dla całego województwa i państwa.

Podstawowe znaczenie w polityce regionalnej w zakresie kształtowania przestrzeni atrakcyjnej dla rozwoju gospodarczego w MOFOW ma kształtowanie takich relacji pomiędzy różnymi rodzajami działalności gospodarczych, które pozwolą na rozwój zróżnicowanych rodzajów działalności, w tym pogodzenie interesów różnych grup w konkurowaniu o przestrzeń – w największym stopniu dotyczy to zapobiegania konfliktom przestrzennym związanym z sąsiedztwem rozwijających się funkcji mieszkaniowych, gospodarczych i usługowych z produkcją rolną i przetwórstwem rolno-spożywczym.

Relacje pomiędzy działalnościami gospodarczymi a terenami mieszkaniowymi, rekreacyjnymi, cennymi ze względów przyrodniczych i kulturowych kształtowane powinny być w taki sposób, aby w warunkach typowej dla obszarów podmiejskich wzmożonej antropopresji, umożliwić harmonijną koegzystencję i warunki rozwoju wszystkich tych funkcji.

Samorząd Województwa, dostrzegając szczególną rolę MOFOW w kształtowaniu konkurencyjności województwa oraz kształtowaniu rynków pracy w skali całego województwa, wspierać będzie działania zmierzające do poprawy warunków rozwoju gospodarczego, w tym przede wszystkim związanych z rozwojem infrastruktury transportowej i technicznej, stanowiącej niezbędne zaplecze dla rozwoju wszystkich dziedzin gospodarki. Obszarem szczególnego zainteresowania Samorządu Województwa będzie aktywizacja gospodarcza w terenach związanych z planowanym rozwojem i wykorzystaniem dróg wodnych oraz w istniejących korytarzach transportowych sieci TEN-T, w tym realizacja terminala multimodalnego.

Duży nacisk położony zostanie na integrowanie działań przestrzennych i współpracy sąsiednich samorządów w zakresie wszystkich aspektów wskazanych wcześniej. W warunkach silnej antropopresji są to działania niezbędne dla ograniczania ryzyka wystąpienia lub dla likwidacji pojawiających się konfliktów w sferze zagospodarowania.

Zasady zagospodarowania:

1. Wyznaczanie nowych terenów rozwoju gospodarczego z zapewnieniem odpowiedniej dostępności drogowej i obsługi infrastrukturalnej.
2. Koncentrowanie lokalizacji działalności gospodarczych negatywnie oddziałujących lub postrzeganych jako negatywnie oddziałujące na jakość życia lub stan środowiska.
3. Unikanie kolizji działalności gospodarczych z innymi funkcjami, w tym mieszkaniowymi i rekreacyjnymi.
4. Planowanie terenów rozwoju gospodarczego w pierwszej kolejności w terenach typu brownfield.
5. Ograniczanie zmian w przeznaczaniu gruntów rolnych na cele nierolnicze w obszarach umożliwiających rozwój efektywnej gospodarki rolnej.
6. Przy wskazywaniu terenów do rozwoju turystyki i rekreacji uwzględnianie wymogów niezbędnych dla prawidłowego funkcjonowania zasobów środowiska przyrodniczego i kulturowego.
7. Wskazywanie rekultywacji terenów poeksploatacyjnych w kierunku tworzenia przestrzeni dla aktywnego spędzania wolnego czasu.
8. Uwzględnianie potrzeby ochrony złóż strategicznych o znaczeniu krajowym oraz o znaczeniu regionalnym przed zagospodarowaniem uniemożliwiającym w przyszłości ich eksploatację.

9. Wyznaczanie terenów umożliwiających rozwój OZE, w tym lokalizację elektrowni wiatrowych.

3. Właściwie ukształtowane systemy transportowe i infrastrukturalne

Uwarunkowania MOFOW, ze względu na jego centralne położenie, w zakresie połączeń transportowych, zarówno wewnątrz obszaru jak i z pozostałą częścią województwa, kraju a dalej Europy, są bardzo korzystne. Z obu miast rdzeniowych promieniście wychodzą drogi różnych kategorii oraz linie kolejowe, z których dwie drogi krajowe oraz linia kolejowa o znaczeniu państwowym łączą ze sobą centralnie położone ośrodki rdzeniowe obszaru - Bydgoszcz i Toruń. Niewątpliwym atutem są przebiegające przez MOFOW korytarze sieci TEN-T – zarówno sieci bazowej, jak i kompleksowej. Niestety, pomimo tak korzystnego położenia w układzie powiązań transportowych, brak realizacji i modernizacji dróg i kolei, będących jego elementami składowymi, powoduje, że potencjał ten nie jest w pełni wykorzystywany.

Polityka władz województwa będzie polegała na kształtowaniu systemu transportowego zapewniającego zarówno dostępność jak i spójność MOFOW. Działania będą polegały na dążeniu do rozbudowy zewnętrznych powiązań transportowych i integrowania ich z rozwojem wewnętrznych połączeń transportowych, w tym poprzez budowę terminala multimodalnego oraz centrów logistycznych, a także rozwój zintegrowanego transportu publicznego na całym obszarze MOFOW. To właśnie realizacja założeń wykorzystujących dośrodkowy system transportowy, z centralnie położonymi ośrodkami stołecznymi, zapewni satysfakcjonującą, dla rozwoju obszaru, dostępność i spójność. Tworzenie szybkich połączeń wpłynie na wysoki poziom integracji i swobodny dostęp transportowy pomiędzy obydwooma miastami oraz pozostałymi ośrodkami MOFOW.

Rozwój transportu wodnego, realizowanego na międzynarodowych drogach wodnych, umożliwi w pełnym zakresie rozwój idei transportu multimodalnego, z kolei modernizacja i rozbudowa siatki połączeń lotniczych będzie wiązała się ze wzmocnieniem konkurencyjności, nie tylko MOFOW, ale i całego regionu.

Zapewnienie spójności wewnętrznej MOFOW zależne jest w znacznej mierze od siatki powiązań transportu publicznego. Dla usprawniania i uzupełniania sieci drogowej, w kluczowych punktach przebiegu linii autobusowych i kolejowych, realizowane będą zintegrowane węzły przesiadkowe, kontynuowany będzie projekt Szybkiej Kolei Metropolitalnej BiT-City II, prowadzone będą dalsze prace zmierzające do realizacji połączenia szynowego (tramwaj regionalny) Bydgoszcz – Toruń po północnej stronie Wisły. Działania te w znacznej mierze wpłyną na poprawę komunikacji pomiędzy miastami Bydgoszcz i Toruń oraz pomiędzy nimi i ich obszarami podmiejskimi.

W zakresie rozwoju infrastruktury, w dobie stałego unowocześniania gospodarki, najważniejszym zagadnieniem zdaje się być zaopatrzenie w energię. Pomimo coraz efektywniejszego używania energii rozwijająca się gospodarka potrzebuje jej coraz więcej, w związku z tym kluczowym zagadnieniem zarówno dla MOFOW, jak i całego województwa, powinna być pewność i niezawodność jej dostaw.

Podstawą kształtowania systemu infrastrukturalnego gwarantującego zrównoważony rozwój MOFOW i oszczędne gospodarowanie zasobami przestrzeni, będzie rozmieszczenie i koncentracja infrastrukturalnych przedsięwzięć liniowych i węzłowych, w szczególności w wykształconych już korytarzach.

Zasady zagospodarowania:

1. Integrowanie systemów transportowych, w tym tworzenie węzłów przesiadkowych, budowa terminala multimodalnego, itp.
2. Uwzględnianie potrzeb budowy i rozbudowy układu komunikacyjnego warunkującego upłynnienie ruchu, szczególnie w obszarach podmiejskich.
3. Planowanie obejść miejscowości i terenów zurbanizowanych wszędzie tam, gdzie nie ma możliwości uzyskania zakładanych parametrów technicznych dla ruchu tranzytowego.
4. Separowanie ruchu pieszego i rowerowego od pozostałych rodzajów ruchu.
5. Zachowywanie przy zamykaniu bądź likwidowaniu linii kolejowych ciągłości przestrzennej utrwalonych szlaków komunikacyjnych, w celu umożliwienia ich zagospodarowania w inny, niż dotychczasowy, sposób (szlaki turystyczne, ścieżki rowerowe, drogi).
6. Uwzględnianie planowanej rozbudowy Szybkiej Kolei Metropolitalnej BiT-City.
7. Uwzględnianie planów inwestycyjnych podmiotów realizujących rozbudowę elektroenergetycznego systemu najwyższych napięć i systemu dystrybucyjnego oraz rozbudowę systemów gazowych i paliw płynnych ze wskazaniem na lokalizowanie tych inwestycji w istniejących korytarzach infrastrukturalnych.

4. Chronione zasoby i wysoka jakość środowiska

Zdiagnozowane na etapie uwarunkowań korzystne warunki środowiska przyrodniczego i kulturowego, przejawiające się między innymi: rozbudowanym przestrzennie systemem obszarów form ochrony przyrody; dość dobrym stanem środowiska, ale wymagającym interwencji szczególnie w zakresie zanieczyszczenia powietrza i wód powierzchniowych; różnorodnością zasobów dziedzictwa kulturowego oraz ogólnie wysokimi zasobami środowiska, wpływają pozytywnie na jakość życia mieszkańców MOFOW oraz możliwość różnicowania prowadzonej działalności gospodarczej.

Polityka władz województwa będzie dążyła do zachowania, ale i do wzmocnienia, potencjału środowiska przyrodniczego i kulturowego MOFOW poprzez między innymi: obejmowanie formami ochrony określonych terenów o wyróżniających się walorach przyrodniczych i kulturowych, wspieranie przedsięwzięć, w tym komercyjnych ukierunkowanych na zachowanie w jak najlepszym stanie rozpoznanych zasobów dziedzictwa kulturowego, właściwe gospodarowanie przestrzenią eliminujące, bądź ograniczające, negatywne działania antropogeniczne. Pomimo osiągniętej częściowej poprawy stanu środowiska naturalnego, wymagana jest polityka ochrony środowiska polegająca na wytyczeniu nowych zasad oraz wskazaniu skutecznych sposobów ich realizacji, w tym szczególnie poprzez rozbudowę oraz unowocześnianie infrastruktury służącej jego ochronie. Ważnym działaniem będzie również wsparcie odbudowy zdegradowanych zasobów środowiska i przywrócenie do co najmniej dobrego stanu (między innymi wody powierzchniowe i podziemne) lub spełniania wymagań normatywnych (między innymi poziomy stężenie substancji w powietrzu lub poziomy hałas).

Zasady zagospodarowania:

1. Przy planowaniu zabudowy uwzględnianie potrzeb zachowania ciągłości terenów przyrodniczych i zachowania jak największego udziału terenów zieleni w obszarach kształtowania zielonego pierścienia wokół miast Bydgoszcz i Toruń.
2. Tworzenie stref buforowych i obudowy biologicznej wzdłuż dróg wysokich klas technicznych, ograniczających rozprzestrzenianie zanieczyszczeń motoryzacyjnych.
3. Wskazywanie w dokumentach planistycznych terenów wymagających modernizacji systemów melioracji.
4. Ograniczanie zmiany przeznaczenia obszarów leśnych na cele nieleśne.

5. Ograniczanie zainwestowania terenów cennych przyrodniczo, w tym w strefach krawędziowych dolin i rynien.
6. Ograniczanie lokalizacji zabudowy w obrębie korytarzy ekologicznych.
7. Ograniczanie gospodarczego wykorzystywania wód podziemnych.
8. Formułowanie w dokumentach planistycznych ustaleń dotyczących harmonijnego kształtowania krajobrazów lokalnych z uwzględnieniem ochrony panoram i pól ekspozycji obiektów o wartościach historyczno-kulturowych i dóbr kultury współczesnej oraz istniejących i planowanych dominant.
9. Przywracanie dotychczasowych funkcji lub nadawanie nowych zdegradowanym obszarom i obiektom dziedzictwa kulturowego.

5. Bezpieczeństwo oraz zminimalizowane zagrożenia i konflikty przestrzenne

Jakość warunków życia mieszkańców jest w istotnym stopniu determinowana przez poczucie bezpieczeństwa i to zarówno w odniesieniu do zagrożeń zewnętrznych dotyczących kraju jak i zagrożeń związanych bezpośrednio z miejscem zamieszkania.

Lokalizacja w Bydgoszczy i w Toruniu wszystkich ważniejszych w województwie jednostek i instytucji wojskowych, w tym w Bydgoszczy większości obiektów NATO ulokowanych w Polsce, świadczy o dużym znaczeniu województwa kujawsko-pomorskiego w strukturach zapewniających bezpieczeństwo kraju.

Zakłada się kontynuację współpracy samorządu województwa ze służbami wojskowymi, przede wszystkim w zakresie wspierania prawidłowości ich funkcjonowania, dalszego ich rozwoju, a także łagodzenia bądź eliminowania kolizji funkcjonalnych wybranych terenów zamkniętych i obszarów sąsiadujących.

O bezpieczeństwie wewnętrznym mieszkańców decydują nie tylko wyspecjalizowane służby regionalne i lokalne, przygotowane do reagowania w sytuacjach ekstremalnych, ale w dużym stopniu prawidłowość zagospodarowania i użytkowania terenu uwzględniająca przewidywalne zagrożenia (np. powodzie), jak również kolizje przestrzenne pomiędzy obiektami i obszarami o różnych funkcjach. Mając na uwadze, iż obszar MOFOW z dwoma największymi w województwie ośrodkami miejskimi Bydgoszczą i Toruniem stanowi największe w województwie zgrupowanie mieszkańców, jest tym samym obszarem bardziej podatnym na różnego rodzaju zagrożenia i skali konsekwencji ich ewentualnego wystąpienia.

Zasady zagospodarowania:

1. Uwzględnianie potrzeb funkcjonalnych obiektów wojskowych wynikających z ich przewidywanego rozwoju.
2. Dostosowywanie parametrów technicznych projektowanych i remontowanych dróg do potrzeb transportu wojskowego.
3. Wyznaczanie stref ochronnych wokół terenów zamkniętych stwarzających uciążliwości w użytkowaniu terenów sąsiednich (np. hałas), przede wszystkim z uwzględnieniem potrzeb wskazywanych przez służby wojskowe.
4. Uwzględnianie elementów i działań prewencyjnych, zapobiegających wystąpieniu powodzi i ograniczających ewentualne negatywne konsekwencje ich wystąpienia.
5. Kształtowanie terenów intensywnej zabudowy mieszkaniowej lub produkcyjnej z uwzględnieniem potrzeb budowy lokalnych i indywidualnych systemów zagospodarowywania wód opadowych i roztopowych w miejscu ich opadu (możliwie duże

powierzchnie biologicznie czynne, rozsącznie do gruntu, retencjonowanie, wykorzystywanie wody do celów gospodarczych).

6. Kształtowanie zagospodarowania przestrzennego z maksymalnym wykorzystaniem zieleni urządzonej (zróżnicowanej gatunkowo i wielopiętrowej) jako terenów niwelujących lokalne uciążliwości powodowane przez konfliktogenne sąsiedztwo (ciągi komunikacyjne, zakłady produkcyjne i in.), a także niwelujących negatywne konsekwencje zmieniającego się klimatu (czasowe retencjonowanie wód opadowych, kurtyny przeciwwietrzne itp.).

Projekt wersja 1.0 do konsultacji wewnętrznych

PLAN

ZAGOSPODAROWANIA
PRZESTRZENNEGO
WOJEWÓDZTWA
KUJAWSKO-POMORSKIEGO

Tom III

ROZMIESZCZENIE INWESTYCJI CELU PUBLICZNEGO
O ZNACZENIU PONADLOKALNYM

Pojęcie „inwestycja celu publicznego” zdefiniowane zostało w ustawie z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym¹. Inwestycje wymienione w poniższych tabelach, zgodnie z wymogiem dotyczącym zawartości planu województwa określonym w ww. ustawie, ograniczają się do inwestycji o znaczeniu ponadlokalnym i jednocześnie realizujących cele publiczne określone w ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami. Ich źródłem były dokumenty programowe, planistyczne i strategiczne, przyjęte przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, Radę Ministrów, właściwego Ministra lub Sejmik Województwa, przy czym katalog uwzględnionych inwestycji ograniczono wyłącznie do tych, których realizacja wymagać będzie ingerencji w przestrzeń. Natomiast ich ponadlokalność wynika z krajowego i regionalnego charakteru organu sporządzającego dany dokument źródłowy. Na potrzeby niniejszej identyfikacji przeanalizowano zapisy łącznie 133 dokumentów z poziomu krajowego i z poziomu regionalnego, przy czym większość z nich nie zawierała inwestycji o charakterze celu publicznego, bądź nie zawierała inwestycji w ogóle. Ostatecznie, do sporządzenia wykazu (jako źródłowe) posłużyło 29 dokumentów - łącznie z obu poziomów.

Wykaz inwestycji rozdzielono na dwie tabele, osobno dla inwestycji określonych w dokumentach poziomu krajowego oraz w dokumentach poziomu regionalnego. Na obu poziomach inwestycje pogrupowano tematycznie, zgodnie z ich zakresem (transport, energetyka, infrastruktura społeczna, ochrona środowiska), wskazano ich lokalizację (gminę lub gminy) i podmiot odpowiedzialny za realizację. Nazwy inwestycji zachowano zgodnie z dokumentami źródłowymi. Niniejszy wykaz został również przedstawiony graficznie na mapie, w związku z tym wprowadzona została osobna numeracja dla pojedynczych inwestycji bądź grup inwestycji tworzących większy projekt (za dokumentem źródłowym). Sporządzony wykaz inwestycji celu publicznego objęty będzie ciągłym monitoringiem, a jego wyniki zostaną uwzględnione w okresowej ocenie Planu² i zaprezentowane w formie raportu.

Inwestycje celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym stanowią ustalenie wiążące Planu zagospodarowania przestrzennego województwa i będącego jego częścią Planu zagospodarowania przestrzennego obszaru funkcjonalnego ośrodków wojewódzkich Bydgoszczy i Torunia.

Należy zaznaczyć, iż fakt umieszczenia inwestycji w poniższym wykazie nie gwarantuje jej realizacji i nie przesądza o jej finansowaniu ze środków budżetu województwa bądź kraju, a lokalizacji wskazanych na mapie nie należy utożsamiać z faktyczną lokalizacją inwestycji w terenie – ze względu na skalę opracowania, szczegółowość lokalizacji ogranicza się bowiem do wskazania konkretnej gminy w jej granicach administracyjnych lub, w przypadku inwestycji liniowych, punktów które mają być połączone. W związku z tym, przy uwzględnianiu inwestycji celu publicznego o znaczeniu

¹ Inwestycja celu publicznego – należy przez to rozumieć działania o znaczeniu lokalnym (gminnym) i ponadlokalnym (powiatowym, wojewódzkim i krajowym), a także krajowym (obejmującym również inwestycje międzynarodowe i ponadregionalne), oraz metropolitalnym (obejmującym obszar metropolitalny) bez względu na status podmiotu podejmującego te działania oraz źródła ich finansowania, stanowiące realizację celów, o których mowa w art. 6 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami

² której obowiązek sporządzenia, co najmniej raz w czasie kadencji sejmiku wynika z art. 45 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. W ramach tego opracowania dokonany zostaje przegląd zmian w zagospodarowaniu przestrzennym, opracowany zostaje raport o stanie zagospodarowania przestrzennego województwa oraz sporządzona zostaje ocena realizacji inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym, która podlega zaopiniowaniu przez wojewódzką komisję urbanistyczno-architektoniczną

ponadlokalnym w dokumentach planistycznych na poziomie gminnym, należy opierać się na dokumentach źródłowych oraz innych, najnowszych dokumentach lub aktach prawnych ustalających jej lokalizację.

Projekt wersja 1.0 do konsultacji wewnętrznych

Tabela 1. Inwestycje celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym, ustalone w dokumentach przyjętych przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, Radę Ministrów lub właściwego Ministra – poziom krajowy

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)	
Poziom krajowy - transport						
1.1	1	Budowa drogi ekspresowej S5	Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad	<i>Program Budowy Dróg Krajowych na lata 2014-2023 (z perspektywą do 2025 r.); Dokument Implementacyjny do Strategii Rozwoju Transportu do 2020 r. (z perspektywą do 2030 r.); Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju; Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Dragacz, Świecie, Pruszcz, Dobrcz, Osielsko, Bydgoszcz	
1.2					Odcinek Bydgoszcz-Mielno (granica województwa) <i>(relacja przytoczona za dokumentami źródłowymi, przy czym Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 maja 2016 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sieci autostrad i dróg ekspresowych wskazuje relację Bydgoszcz-Poznań Wschód)</i>	do ustalenia na etapie sporządzenia dokumentacji technicznej
1.3	2	Budowa drogi ekspresowej S10	Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad	<i>Program Budowy Dróg Krajowych na lata 2014-2023 (z perspektywą do 2025 r.); Dokument Implementacyjny do Strategii Rozwoju Transportu do 2020 r. (z perspektywą do 2030 r.); Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju; koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030; Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Bydgoszcz, Sicienko, Nakło nad Notecią, Sadki	
1.4					Odcinek Toruń-Bydgoszcz (wraz z węzłem Czerniewice)	Toruń, Wielka Nieszawka, Solec Kujawski, Bydgoszcz
1.5					Odcinek Toruń-Płońsk <i>(relacja przytoczona za dokumentami źródłowymi, przy czym Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 maja 2016 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sieci autostrad i dróg ekspresowych wskazuje relację Toruń-Płock)</i>	do ustalenia na etapie sporządzenia dokumentacji technicznej

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
1.6	3	Przebudowa drogi krajowej nr 15 (DK 15)	Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Bobrowo, Brodnica, Brzozie, Dębowa Łąka, Gniewkowo, Golub-Dobrzyń, Inowrocław, Kowalewo Pomorskie, Lubicz, m. Brodnica, m. Inowrocław, Mogilno, Strzelno, Toruń, Wielka Nieszawka
1.7	4	Przebudowa drogi krajowej nr 25 (DK 25)	Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Białe Błota, Bydgoszcz, Inowrocław, Jeziora Wielkie, Kamień Krajeński, Koronowo, m. Inowrocław, Nowa Wieś Wielka, Sępólno Krajeńskie, Sicienko, Sośno, Strzelno, Złotniki Kujawskie
1.8	5	Przebudowa drogi krajowej nr 62 (DK 62) na odcinku Włocławek-Brześć Kujawski	Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Brześć Kujawski, m. Włocławek, Włocławek
1.9	6	Przebudowa drogi krajowej nr 67	Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Fabianki, Lipno, m. Lipno, m. Włocławek
1.10	7	Przebudowa drogi krajowej nr 80 (DK 80) relacji Pawłówek-Lubicz (klasa GP) wraz z północnym obejściem Torunia	Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Bydgoszcz, Dąbrowa Chełmińska, Lubicz, Łysomice, Toruń, Zławieś Wielka
1.11	8	Przebudowa drogi krajowej nr 91 (DK 91)	Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Aleksandrów Kujawski, Chełmno, Chełmża, Dragacz, Kowal, Lubanie, Lubień Kujawski, Łysomice,

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji		Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
						m. Włocławek, Nowe, Papowo Biskupie, Raciążek, Stolno, Świecie, Toruń, Waganiec, Warlubie, Wielka Nieszawka, Włocławek
1.12	9	Usprawnienie połączeń w sieci TEN-T w Toruniu: nowy przebieg drogi krajowej nr 91 w granicach administracyjnych Torunia - kontynuacja	Budowa Trasy Wschodniej od Pl. Daszyńskiego poprzez ul. Wschodnią do ul. Grudziądzkiej	Gmina Miasta Torunia/Miejski Zarząd Dróg w Toruniu	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Toruń
1.13			Przebudowa i rozbudowa ul. Łódzkiej - etap od ulicy Lipnowskiej do granic miasta Torunia do ulicy Zdrojowej (z budową wiaduktu)			
1.14			Budowa połączenia drogi krajowej nr 91 z autostradą A1 i drogą ekspresową S10 poprzez Węzeł Czerniewice			
1.15	10	Poprawa dostępności komunikacyjnej miasta Bydgoszczy, w szczególności z drogą ekspresową S5, dojazd drogą krajową do Węzła Pawłówek na drodze S5	Rozbudowa układu drogowego na osi wschód-zachód w Bydgoszczy (DK 80) oraz inwestycje powiązane. Etap 2: rozbudowa ul. Grunwaldzkiej na odcinku od Węzła Zachodniego do granicy miasta w Bydgoszczy	Miasto Bydgoszcz/Zarząd Dróg Miejskich i Komunikacji Publicznej w Bydgoszczy	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Bydgoszcz
1.16			Rozbudowa układu drogowego na osi wschód-zachód w Bydgoszczy (DK 80) oraz inwestycje powiązane. Etap 3: rozbudowa Trasy Wschód-Zachód na odcinku od Węzła Zachodniego do Węzła Wschodniego w Bydgoszczy			
1.17			Rozbudowa układu drogowego na osi wschód-zachód w Bydgoszczy (DK 80) oraz inwestycje powiązane. Etap 4: budowa II etapu ul. Ogińskiego na odcinku od ul. Wojska Polskiego do ul. Jana Pawła II (DK5) wraz z rozbudową ulicy Glinki na odcinku od ul. Jana Pawła II (DK5) do ul. Magnuszewskiej w Bydgoszczy			

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji		Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
1.18		Poprawa dostępności komunikacyjnej miasta Bydgoszczy, w szczególności z drogą ekspresową S5, dojazd drogą krajową do Węzła Pawłówek na drodze S5	Rozbudowa układu drogowego na osi wschód-zachód w Bydgoszczy (DK 80) oraz inwestycje powiązane. Etap 5: budowa połączenia drogowego ul. Grunwaldzkiej z Trasą Wschód-Zachód w Bydgoszczy	Miasto Bydgoszcz/Zarząd Dróg Miejskich i Komunikacji Publicznej w Bydgoszczy	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Bydgoszcz
1.19			Budowa obwodnicy południowo-wschodniej na odcinku od Węzła Lotnisko do ul. Zamczysko wraz z budową połączenia ul. Twardzickiego z ul. Armii Krajowej (DK5) wraz z drogami dojazdowymi			
1.20	11	Usprawnienie połączeń w sieci TEN-T w Toruniu: budowa połączenia komunikacyjnego drogi ekspresowej S10 z drogą krajową nr 15 w granicach administracyjnych miasta Torunia	Rozbudowa ul. Olsztyńskiej w Toruniu na odcinku od ul. Czekoladowej do granic miasta w ciągu drogi krajowej nr 15 wraz z włączeniem w odcinek pozamiejski	Gmina Miasta Torunia/Miejski Zarząd Dróg w Toruniu	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Toruń
1.21			Budowa Trasy Staromostowej od drogi ekspresowej S10 (węzeł Kluczyki) do Trasy Średnicowej Podgórze (ul. Andersa) – etap I w kierunku włączenia w drogę krajową nr 15			
1.22			Budowa Trasy Staromostowej – Odcinek od ul. Andersa do Placu Armii Krajowej - etap II włączenie w drogę krajową nr 15 na Placu Armii Krajowej			
1.23			Budowa Trasy Staromostowej od Placu Armii Krajowej do Placu Niepodległości w ciągu drogi krajowej nr 15			
1.24			Przebudowa ul. Przy Kaszowniku i ul. Warneńczyka wraz z przebudową skrzyżowania na Placu Bp. Chrapka w ciągu drogi krajowej nr 15			
1.25	12	Dostosowanie układu dróg krajowych do rozwoju miasta Grudziądz	Przebudowa drogi krajowej nr 16 (ul. Paderewskiego) w Grudziądzu od ronda im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego do przejazdu PKP	Gmina Miasto Grudziądz	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	m. Grudziądz
1.26			Budowa drogi krajowej (DK 55) na odcinku od			Grudziądz

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)	
1.27		ul. Szosy Toruńskiej do węzła Konstytucji 3 Maja Rozbudowa Trasy Średnicowej w Grudziądzu o dodatkowe pasy ruchu				
1.28	13	Dostosowanie układu dróg krajowych dla rozwoju Miasta Włocławek	Gmina Miasto Włocławek	Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego	m. Włocławek	
1.29						Rozbudowa odcinka DK 67: Al. Ks. J. Popiełuszki
1.30						Rozbudowa odcinka DK 62: Al. Kazimierza Wielkiego wraz z obiektem inżynierskim Rozbudowa odcinka DK 62: ul. Płocka
1.31	14	Budowa obwodnic	Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad	Program Budowy Dróg Krajowych na lata 2014-2023 (z perspektywą do 2025 r.); Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego	Inowrocławia (w ciągu drogi krajowej nr 15 i 25 - łącznik)	
1.32					Sępólno Krajeńskiego (w ciągu drogi krajowej nr 25)	
1.33					Kamienia Krajeńskiego (w ciągu drogi krajowej nr 25)	
1.34					Strzelna (w ciągu drogi krajowej nr 15)	
1.35					Kowalewa Pomorskiego (w ciągu drogi krajowej nr 15)	
1.36					Gniewkowa (w ciągu drogi krajowej nr 15)	
1.37					Brześcia Kujawskiego (w ciągu drogi krajowej nr 62)	
1.38					Kruszwicy (w ciągu drogi krajowej nr 62)	
1.39					Lipna (wraz z połączeniem drogi krajowej nr 67 z drogą krajową nr 10/drogą ekspresową S10)	
1.40					Złejwsi Wielkiej (w ciągu drogi krajowej nr 80)	
1.41					Strzyżawy (w ciągu drogi krajowej nr 80)	
1.42					Przysieka (w ciągu drogi krajowej nr 80)	
1.43					Rozgart (w ciągu drogi krajowej nr 80)	

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji		Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
1.44			Nowego (w ciągu drogi krajowej nr 91)			Nowe
1.45			Lubienia Kujawskiego (w ciągu drogi krajowej nr 91)			Lubień Kujawski
1.46	15	Budowa dróg regionalnych w województwie kujawsko-pomorskim (w ramach zadania „Budowa, przebudowa i utrzymanie dróg wojewódzkich rejonu Włocławek w ramach ppp”)	Budowa, przebudowa i utrzymanie drogi wojewódzkiej nr 250	Samorząd Województwa, partner prywatny	Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego	Aleksandrów Kujawski, Wielka Nieszawka
1.47			Budowa, przebudowa i utrzymanie drogi wojewódzkiej nr 252			m. Inowrocław, Inowrocław, Dąbrowa Biskupia, Zakrzewo, Bądkowo, Brześć Kujawski, m. Włocławek
1.48			Budowa, przebudowa i utrzymanie drogi wojewódzkiej nr 265			Brześć Kujawski, Włocławek, Kowal, Baruchowo
1.49			Budowa, przebudowa i utrzymanie drogi wojewódzkiej nr 266			m. Ciechocinek, Aleksandrów Kujawski, m. Aleksandrów Kujawski, Koneck, Zakrzewo, Dobre, Radziejów, m. Radziejów, Piotrków Kujawski
1.50			Budowa, przebudowa i utrzymanie drogi wojewódzkiej nr 267			Piotrków Kujawski, Bytoń, Osiećciny, Zakrzewo
1.51			Budowa, przebudowa i utrzymanie drogi wojewódzkiej nr 268			Brześć Kujawski
1.52			Budowa, przebudowa i utrzymanie drogi wojewódzkiej nr 269			Izbica Kujawska, Chodecz, Chocień, Kowal
1.53			Budowa, przebudowa i utrzymanie drogi wojewódzkiej nr 270			Brześć Kujawski, Lubraniec, Izbica Kujawska
1.54			Budowa, przebudowa i utrzymanie drogi wojewódzkiej nr 291			Aleksandrów Kujawski
1.55			Budowa, przebudowa i utrzymanie drogi			Lubanie, Bądkowo,

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji		Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
			wojewódzkiej nr 301			Osięciny
1.56	16	Modernizacja linii kolejowych do prędkości 160km/h i wyżej: modernizacja linii nr 353		Polskie Koleje Państwowe S.A./PKP Polskie Linie Kolejowe S.A.	<i>Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju</i>	Inowrocław, Jabłonowo Pomorskie, Książki, Wąbrzeźno, Ryńsk, Kowalewo Pomorskie, Łysomice, Lubicz, Toruń, Wielka Nieszawka, Gniewkowo, m. Inowrocław, Janikowo, Mogilno
1.57	17	Modernizacja linii kolejowych do prędkości poniżej 120km/h	Modernizacja linii nr 215	Polskie Koleje Państwowe S.A./PKP Polskie Linie Kolejowe S.A.	<i>Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju</i>	Jeżewo, Osie, Śliwice
1.58			Modernizacja linii nr 33			Rogowo (p. rypiński), Rypin, m. Rypin, Osiek, Brodnica, m. Brodnica
1.59			Modernizacja linii nr 281			Nakło nad Notecią, Mrocza, Więcbork, Sępólno Krajeńskie, Sośno, Kamień Krajeński
1.60			Modernizacja linii nr 209			Bydgoszcz, Dąbrowa Chełmińska, Unisław, Kijewo Królewskie, m. Chełmża, Kowalewo Pomorskie
1.61	18	Prace na linii kolejowej nr 18 na odcinku Kutno-Toruń Główny		Polskie Koleje Państwowe S.A./PKP Polskie Linie Kolejowe S.A.	<i>Krajowy Program Kolejowy do 2023 roku; Dokument Implementacyjny do Strategii Rozwoju Transportu do 2020 r. (z perspektywą do 2030 r.); Wieloletni Program Prac Funduszu "Łącząc Europę"; Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju; Kontrakt</i>	Aleksandrów Kujawski, Choceń, Ciechocinek, Kowal, Lubanie, Lubień Kujawski, m. Aleksandrów Kujawski, m. Włocławek, Raciążek, Toruń, Waganiec, Wielka Nieszawka, Włocławek

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
				<i>Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	
1.62	19	Prace na liniach kolejowych nr 18 i 203 na odcinku Bydgoszcz Główna-Piła Główna-Krzyż, etap I: prace na odcinku Bydgoszcz Główna-Piła Główna	Polskie Koleje Państwowe S.A./PKP Polskie Linie Kolejowe S.A.	<i>Krajowy Program Kolejowy do 2023 roku; Dokument Implementacyjny do Strategii Rozwoju Transportu do 2020 r. (z perspektywą do 2030 r.); Wieloletni Program Prac Funduszu "Łącząc Europę"; Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju; Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Bydgoszcz, Nakło nad Notecią, Sadki, Sicienko
1.63	20	Modernizacja linii kolejowej nr 27 na odcinku granica województwa-Toruń Wschodni (wraz z elektryfikacją na odcinku Lipno-Toruń Wschodni)	PKP Polskie Linie Kolejowe S.A.	<i>Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju; Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Czernikowo, Kikół, Lipno, Lubicz, m. Lipno, Obrowo, Skępe, Toruń
1.64	21	Modernizacja CE 65 na odcinku Chorzów Batory-Tarnowskie Góry-Inowrocław-Bydgoszcz-Tczew (linia kolejowa 131)	Polskie Koleje Państwowe S.A.	<i>Krajowy Program Kolejowy do 2023 roku; Dokument Implementacyjny do Strategii Rozwoju Transportu do 2020 r. (z perspektywą do 2030 r.); Master Plan dla Transportu Kolejowego w Polsce do roku 2030; Wieloletni Program Prac Funduszu "Łącząc Europę"; Strategia</i>	Białe Błota, Bukowiec, Bydgoszcz, Dobrcz, Inowrocław, Jeżewo, Kruszwica, m. Inowrocław, Nowa Wieś Wielka, Nowe, Osielsko, Pakość, Piotrków Kujawski, Pruszcz, Radziejów, Świecie, Warlubie, Złotniki Kujawskie

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji		Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
					<i>na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju; Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	
1.65	22	Prace na alternatywnym ciągu transportowym Bydgoszcz-Trójmiasto (obejmującym linie kolejowe nr 201 i 203)	Etap I	PKP Polskie Linie Kolejowe S.A.	<i>Dokument Implementacyjny do Strategii Rozwoju Transportu do 2020 r. (z perspektywą do 2030 r.); Krajowy Program Kolejowy do 2023 roku; Wieloletni Program Prac Funduszu "Łącząc Europę"; Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju; Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Bydgoszcz, Cekcyn, Dobrcz, Koronowo, Lniano, Osielsko, Pruszcz, Śliwice, Świekatowo
1.66			Etap II			Bydgoszcz, Cekcyn, Dobrcz, Koronowo, Lniano, Osielsko, Pruszcz, Śliwice, Świekatowo
1.67	23	Rewitalizacja linii kolejowej nr 207	Odcinek Toruń Wschodni-Chełmża	PKP Polskie Linie Kolejowe S.A.	<i>Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju; Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Chełmża, m. Chełmża, Łysomice, Toruń
1.68			Odcinek Grudziądz-granica województwa			m. Grudziądz, Grudziądz, Rogóźno
1.69	24	Przebudowa linii kolejowej nr 208	Odcinek Laskowice Pomorskie-Jabłonowo Pomorskie (I etap)	PKP Polskie Linie Kolejowe S.A.	<i>Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju; Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Jeżewo, Dragacz, m. Grudziądz, Grudziądz, Gruta, Świecie nad Osą, Jabłonowo Pomorskie
1.70			Odcinek Jabłonowo Pomorskie-Brodnica (II etap)			Jeżewo, Dragacz, m. Grudziądz, Grudziądz, Gruta, Świecie nad Osą,

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji		Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
						Jabłonowo Pomorskie, Zbiczno, Bobrowo, Brodnica, m. Brodnica
1.71	25	Prace na linii kolejowej nr 208 na odcinku Grudziądz-Tuchola-granica województwa		PKP Polskie Linie Kolejowe S.A.	Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego	m. Grudziądz, Dragacz, Jeżewo, Drzycim, Lniano, Cekcyn, Tuchola
1.72	26	Modernizacja ciągu transportowego Poznań Wschód-Inowrocław jako element połączenia Poznań-Gdańsk (linia kolejowa nr 353)		Polskie Koleje Państwowe S.A./PKP Polskie Linie Kolejowe S.A.	Master Plan dla Transportu Kolejowego w Polsce do roku 2030; Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju; koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030	Janikowo, Inowrocław, m. Inowrocław, Mogilno, Pakość
1.73	27	Kompleksowa modernizacja i przywrócenie ruchu na linii kolejowej nr 356	Odcinek Bydgoszcz-Szubin	PKP Polskie Linie Kolejowe S.A., Samorząd Województwa	Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju	Białe Błota, Bydgoszcz, Szubin
1.74			Odcinek Kcynia-Gołańcz			Kcynia
1.75	28	Rewitalizacja kolejowego ciągu komunikacyjnego Bydgoszcz-Kcynia-granica województwa		PKP Polskie Linie Kolejowe S.A./Samorząd Województwa	Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego	Bydgoszcz, Białe Błota, Kcynia, Nakło nad Notecią, Szubin
1.76	29	Kompleksowe przedsięwzięcia z zakresu zrównoważonej mobilności miejskiej/ekologicznego transportu	Budowa trasy tramwajowej wzdłuż ul. Kujawskiej na odcinku od ronda Kujawskiego do ronda Bernardyńskiego wraz z rozbudową układu drogowego oraz przebudową infrastruktury transportu szynowego oraz zakupem taboru	Miasto Bydgoszcz/Zarząd Dróg Miejskich i Komunikacji Publicznej w Bydgoszczy	Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego	Bydgoszcz
1.77			Budowa trasy tramwajowej łączącej ul. Fordońską z ul. Toruńską wraz z rozbudową układu drogowego, przebudową infrastruktury transportu szynowego w Bydgoszczy			
1.78			Przebudowa torowiska tramwajowego w ciągu ul. Toruńskiej wraz z przebudową zajezdni tramwajowej w Bydgoszczy			

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji		Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
1.79			Przebudowa infrastruktury transportu szynowego wzdłuż ul. Gdańskiej na odcinku od ul. Kamiennej do ul. Dwernickiego			
1.80	30	Wdrożenie Europejskiego Systemu Sterowania Pociągami na linii kolejowej nr 131	Odcinek Zduńska Wola Karsznice-Inowrocław	Polskie Koleje Państwowe S.A.	Narodowy Plan Wdrażania Europejskiego Systemu Zarządzania Ruchem Kolejowym; Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju	Inowrocław, Kruszwica, m. Inowrocław, Piotrków Kujawski
1.81			Odcinek Inowrocław-Tczew			Białe Błota, Bydgoszcz, Dobrcz, Inowrocław, Jeżewo, m. Inowrocław, Nowa Wieś Wielka, Nowe, Osielesko, Pruszcz, Świecie, Warlubie, Złotniki Kujawskie
1.82	31	Bit-City II	Budowa trasy tramwajowej wzdłuż ulic: Szubińskiej, Kruszwickiej, Schulza i Madalińskiego wraz z przebudową układu drogowego: budowa dwutorowej trasy tramwajowej wzdłuż ul. Szubińskiej na długości około 3000 m	Miasto Bydgoszcz/Zarząd Dróg Miejskich i Komunikacji Publicznej w Bydgoszczy	Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego	Bydgoszcz
1.83			Budowa trasy tramwajowej wzdłuż ulic: Szubińskiej, Kruszwickiej, Schulza i Madalińskiego wraz z przebudową układu drogowego: budowa dwutorowej trasy tramwajowej wzdłuż ul. Kruszwickiej na długości około 700 m			
1.84			Budowa trasy tramwajowej wzdłuż ulic: Szubińskiej, Kruszwickiej, Schulza i Madalińskiego wraz z przebudową układu drogowego: budowa dwutorowej trasy tramwajowej wzdłuż ul. Schulza i ul. Madalińskiego o długości około 800 m			
1.85			Budowa trasy tramwajowej wzdłuż ulic: Szubińskiej, Kruszwickiej, Schulza			

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
		i Madalińskiego wraz z przebudową układu drogowego: przebudowa skrzyżowań wraz z rozbudową układu drogowego			
1.86		Budowa trasy tramwajowej wzdłuż ulic: Szubińskiej, Kruszwickiej, Schulza i Madalińskiego wraz z przebudową układu drogowego: budowa pętli tramwajowej			
1.87		Budowa trasy tramwajowej wzdłuż ulic: Szubińskiej, Kruszwickiej, Schulza i Madalińskiego wraz z przebudową układu drogowego: budowa infrastruktury towarzyszącej drodze			
1.88	Bit-City II	Budowa trasy tramwajowej wzdłuż ulic: Szubińskiej, Kruszwickiej, Schulza i Madalińskiego wraz z przebudową układu drogowego: budowa i przebudowa infrastruktury technicznej	Miasto Bydgoszcz/Zarząd Dróg Miejskich i Komunikacji Publicznej w Bydgoszczy	Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego	Bydgoszcz
1.89		Budowa trasy tramwajowej wzdłuż ulic: Szubińskiej, Kruszwickiej, Schulza i Madalińskiego wraz z przebudową układu drogowego: niezbędne wyburzenia nieruchomości wzdłuż ul. Szubińskiej			
1.90		Budowa parkingu park and ride w obszarze stacji kolejowej Bydgoszcz Wschód: w bezpośrednim sąsiedztwie węzła Bydgoszcz Wschód o liczbie 500-1000 miejsc postojowych			
1.91		Budowa parkingu park and ride w obszarze stacji kolejowej Bydgoszcz Wschód: dyslokacja stacji wyładunkowej w rejon ul. Kaplicznej			
1.92		Budowa parkingu park and ride w obszarze stacji kolejowej Bydgoszcz Wschód: dyslokacja stacji wyładunkowej w rejon ul. Kaplicznej			
1.93		Budowa parkingu park and ride w obszarze stacji kolejowej Bydgoszcz Wschód: budowa			

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji		Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
			dróg dojazdowych wraz z obiektami inżynierskim zapewniającymi dojazd do parkingu dla transportu indywidualnego od strony wschodniej (ul. Fordońska) oraz od strony południowej (ul. Sporna)			
1.94		Bit-City II	Budowa parkingu park and ride w obszarze stacji kolejowej Bydgoszcz Wschód: budowa dojść pieszych i dróg rowerowych, wraz z rozbudową systemu roweru aglomeracyjnego	Miasto Bydgoszcz/Zarząd Dróg Miejskich i Komunikacji Publicznej w Bydgoszczy	Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego	Bydgoszcz
1.95	Budowa parkingu park and ride w obszarze stacji kolejowej Bydgoszcz Wschód: budowa i przebudowa infrastruktury towarzyszącej					
1.96	Budowa parkingu park and ride w obszarze stacji kolejowej Bydgoszcz Główna: o liczbie 1000-1500 miejsc postojowych w sąsiedztwie pętli autobusowo-tramwajowej, na miejscu obecnej stacji techniczno-postojowej					
1.97	Budowa parkingu park and ride w obszarze stacji kolejowej Bydgoszcz Główna: dyslokacja stacji techniczno-postojowej w rejon stacji Bydgoszcz Główna Towarowa					
1.98	Budowa parkingu park and ride w obszarze stacji kolejowej Bydgoszcz Główna: budowa dróg dojazdowych do parkingu wraz z rozbudową systemu roweru aglomeracyjnego					
1.99	Budowa parkingu park and ride w obszarze stacji kolejowej Bydgoszcz Główna: budowa dojść pieszych i dróg rowerowych wraz z rozbudową systemu roweru aglomeracyjnego					
1.100	Budowa parkingu park and ride w obszarze stacji kolejowej Bydgoszcz Główna: budowa i przebudowa infrastruktury towarzyszącej					
1.101	Budowa zintegrowanego węzła transportowego Bydgoszcz Bielawy (etap II): budowa parkingu					

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
		park and ride w obszarze przystanku kolejowego Bydgoszcz Bielawy na liczbę około 30 stanowisk postojowych			
1.102		Budowa zintegrowanego węzła transportowego Bydgoszcz Bielawy (etap II): budowa kładki dla pieszych stanowiących połączenie przystanków kolejowych z terenem miejskim, w tym z przystankami transportu autobusowego	Miasto Bydgoszcz/Zarząd Dróg Miejskich i Komunikacji Publicznej w Bydgoszczy	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Bydgoszcz
1.103		Budowa zintegrowanego węzła transportowego Bydgoszcz Bielawy (etap II): budowa dojść pieszych i dróg rowerowych wraz z rozbudową systemu roweru aglomeracyjnego			
1.104		Budowa zintegrowanego węzła transportowego Bydgoszcz Bielawy (etap II): budowa dróg dojazdowych			
1.105		Budowa zintegrowanego węzła transportowego Bydgoszcz Bielawy (etap II): budowa i przebudowa infrastruktury technicznej			
1.106		Budowa parkingów Park&Ride w Toruniu: dwa parkingi na osiedlu Rubinkowo we wschodniej części Torunia	Gmina Miasta Torunia/Miejski Zarząd Dróg w Toruniu		
1.107		Budowa parkingów Park&Ride w Toruniu: ul. Dziewulskiego przy pętli autobusowej, 600 miejsc, dwie kondygnacje			
1.108		Budowa parkingów Park&Ride w Toruniu: ul. Olimpijska, w pobliżu granicy administracyjnej miasta, 320 miejsc			
1.109		Budowa parkingów Park&Ride w Toruniu: jeden parking w zachodniej części (ul. Gagarina/ul. Szosa Okrężna), 600 miejsc, dwie kondygnacje			
1.110		Modernizacja linii kolejowej nr 353 na odcinku Toruń Główny-Toruń Wschodni wraz z infrastrukturą dworcową oraz budową nowych przystanków kolejowych w Toruniu:			

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji		Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
			modernizacja infrastruktury kolejowej na odcinku od Dworca Toruń Główny do Dworca Toruń Wschodni (na wszystkich czynnych torowiskach)			
1.111		Bit-City II	Modernizacja linii kolejowej nr 353 na odcinku Toruń Główny-Toruń Wschodni wraz z infrastrukturą dworcową oraz budową nowych przystanków kolejowych w Toruniu: budowa drugiego toru pod Placem Pokoju Toruńskiego wraz z niezbędnymi obiektami inżynieryjnymi	Polskie Koleje Państwowe S.A./PKP Polskie Linie Kolejowe S.A., Gmina Miasta Torunia	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Toruń
1.112	Modernizacja linii kolejowej nr 353 na odcinku Toruń Główny-Toruń Wschodni wraz z infrastrukturą dworcową oraz budową nowych przystanków kolejowych w Toruniu: budowa zespołu wiaduktów na ul. Równinnej w Toruniu					
1.113	Modernizacja linii kolejowej nr 353 na odcinku Toruń Główny-Toruń Wschodni wraz z infrastrukturą dworcową oraz budową nowych przystanków kolejowych w Toruniu: przebudowa dworca i stacji Toruń Miasto wraz ze skomunikowaniem przejściem podziemnym z ul. Chłopickiego wraz z przebudową tej ulicy					
1.114	Modernizacja linii kolejowej nr 353 na odcinku Toruń Główny-Toruń Wschodni wraz z infrastrukturą dworcową oraz budową nowych przystanków kolejowych w Toruniu: przebudowa dworca Toruń Wschodni wraz ze skomunikowaniem z ul. Chrobrego (w kierunku Centrum Nowoczesności Młyn Wiedzy) oraz budową węzła przesiadkowego komunikacji miejskiej/podmiejskiej					
1.115	Modernizacja linii kolejowej nr 353 na odcinku Toruń Główny-Toruń Wschodni wraz z infrastrukturą dworcową oraz budową nowych					

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji		Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
			przystanków kolejowych w Toruniu: modernizacja mostu kolejowego im. Ernesta Malinowskiego			
1.116		Bit-City II	Modernizacja linii kolejowej nr 353 na odcinku Toruń Główny-Toruń Wschodni wraz z infrastrukturą dworcową oraz budową nowych przystanków kolejowych w Toruniu: budowa przystanku kolejowego Toruń Garbaty Mostek	Polskie Koleje Państwowe S.A./PKP Polskie Linie Kolejowe S.A., Gmina Miasta Torunia	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Toruń
1.117	Modernizacja linii kolejowej nr 353 na odcinku Toruń Główny-Toruń Wschodni wraz z infrastrukturą dworcową oraz budową nowych przystanków kolejowych w Toruniu: budowa przystanku kolejowego Toruń Podgórz					
1.118	Modernizacja linii kolejowej nr 353 na odcinku Toruń Główny-Toruń Wschodni wraz z infrastrukturą dworcową oraz budową nowych przystanków kolejowych w Toruniu: budowa przystanku kolejowego Toruń Kluczyki					
1.119	Modernizacja linii kolejowej nr 353 na odcinku Toruń Główny-Toruń Wschodni wraz z infrastrukturą dworcową oraz budową nowych przystanków kolejowych w Toruniu: przebudowa układu torowego i systemu sterowania ruchem na stacji Toruń Wschodni					
1.120	Przebudowa układu torowo-drogowego w ul. Wały gen. Sikorskiego i al. Jana Pawła II wraz z budową pasa tramwajowo-autobusowego		Gmina Miasta Torunia/Miejski Zakład Komunikacji w Toruniu Sp. z o.o.	Toruń		
1.121	Poprawa funkcjonowania komunikacji miejskiej w Toruniu: budowa linii tramwajowej wraz infrastrukturą towarzyszącą do Osiedla Jar (etap I)					
1.122	Poprawa funkcjonowania komunikacji miejskiej w Toruniu: budowa linii tramwajowej wraz infrastrukturą towarzyszącą we wschodniej					

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
		części miasta Torunia (skrosowanie linii tramwajowej nr 2 z linią nr 1)			
1.123		Poprawa funkcjonowania komunikacji miejskiej w Toruniu: budowa nowej zajezdni tramwajowej z parkingiem Park & Ride wraz z doprowadzeniem linii tramwajowej (etap I)			
1.124		Poprawa funkcjonowania komunikacji miejskiej w Toruniu: modernizacja torowiska wraz z siecią trakcyjną w ul. Bydgoskiej i ul. Chopina			
1.125		Poprawa funkcjonowania komunikacji miejskiej w Toruniu: modernizacja torowiska tramwajowego wraz z siecią trakcyjną na trasie linii nr 1 i 5 od pl. Daszyńskiego do ul. Śląskiego			
1.126	Bit-City II	Poprawa funkcjonowania komunikacji miejskiej w Toruniu: modernizacja torowiska tramwajowego wraz z siecią trakcyjną na trasie linii nr 2 na odcinku od pl. Niepodległości do ul. Reja	Gmina Miasta Torunia/Miejski Zakład Komunikacji w Toruniu Sp. z o.o.	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Toruń
1.127		Poprawa funkcjonowania komunikacji miejskiej w Toruniu: modernizacja torowiska tramwajowego wraz z siecią trakcyjną i układem drogowym na odcinku od pl. To-Mi-To do wiaduktu przy ul. Kościuszki			
1.128		Budowa infrastruktury komunikacji miejskiej wraz z zakupem taboru niskoemisyjnego w Toruniu: budowa linii tramwajowej wraz infrastrukturą towarzyszącą do Osiedla Jar (etap II)			
1.129		Budowa infrastruktury komunikacji miejskiej wraz z zakupem taboru niskoemisyjnego w Toruniu: budowa nowej zajezdni tramwajowej z parkingiem Park & Ride (etap II)			
1.130		Budowa infrastruktury komunikacji miejskiej wraz z zakupem taboru niskoemisyjnego			

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
		w Toruniu: modernizacja torowiska wraz z siecią trakcyjną w ul. Reja			
1.131		Budowa infrastruktury komunikacji miejskiej wraz z zakupem taboru niskoemisyjnego w Toruniu: modernizacja torowiska tramwajowego wraz z siecią trakcyjną na trasie linii nr 1 i 5 od ul. Waryńskiego do pl. Daszyńskiego			
1.132		Budowa infrastruktury komunikacji miejskiej wraz z zakupem taboru niskoemisyjnego w Toruniu: modernizacja torowiska tramwajowego wraz z siecią trakcyjną na trasie linii nr 1 i 5 od ul. Śląskiego do pętli Olimpijska			
1.133	Bit-City II	Budowa infrastruktury komunikacji miejskiej wraz z zakupem taboru niskoemisyjnego w Toruniu: modernizacja sieci trakcyjnej i oświetlenia ulicznego w ul. Broniewskiego na odcinku od ul. Reja do pętli Motoarena	Gmina Miasta Torunia/Miejski Zakład Komunikacji w Toruniu Sp. z o.o.	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Toruń
1.134		Budowa infrastruktury komunikacji miejskiej wraz z zakupem taboru niskoemisyjnego w Toruniu: modernizacja sieci trakcyjnej wraz z wymianą słupów trakcyjno-oświetleniowych i oświetlenia ulicznego od Pl. Skarbka do ul. Wschodniej			
1.135		Budowa infrastruktury komunikacji miejskiej wraz z zakupem taboru niskoemisyjnego w Toruniu: modernizacja torowiska wraz z wymianą sieci trakcyjnej na ul. Odrodzenia			
1.136		Budowa infrastruktury komunikacji miejskiej wraz z zakupem taboru niskoemisyjnego w Toruniu: modernizacja zajezdni autobusowej i budowa elektrowni fotowoltaicznej dla przekazywania energii do sieci trakcyjnej oraz do obsługi taboru			

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
1.137	Bit-City II	Rozwój systemu transportowego Inowrocławia: budowa dwupoziomowego parkingu przy ul. Magazynowej	Miasto Inowrocław	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	m. Inowrocław
1.138		Rozwój systemu transportowego Inowrocławia: budowa przejścia podziemnego do dworca PKP			
1.139		Rozwój systemu transportowego Inowrocławia: przebudowa placu przed dworcem PKP			
1.140		Rozwój systemu transportowego Inowrocławia: utworzenie parkingów			
1.141		Rozwój systemu transportowego Inowrocławia: dostosowanie układu drogowego do nowo zakupionego taboru komunikacji miejskiej			
1.142		Prace na linii kolejowej nr 18: odcinek linii w okolicach dworca we Włocławku	Polskie Koleje Państwowe S.A./PKP Polskie Linie Kolejowe S.A., Samorząd Województwa, Gmina Miasto Włocławek		Włocławek
1.143		Prace na linii kolejowej nr 18: budowa nowego dworca kolejowego we Włocławku wraz z kompleksową przebudową i zagospodarowaniem terenu dworca kolejowego na potrzeby zintegrowanego węzła komunikacyjnego			
1.144		Modernizacja linii kolejowej nr 27: dyslokacja przystanków	Polskie Koleje Państwowe S.A./PKP Polskie Linie Kolejowe S.A., Gmina Miasta Torunia		Czernikowo, Kikół, Lipno, Lubicz, m. Lipno, Obrowo, Skępe, Toruń
1.145		Budowa węzła multimodalnego, przebudowa infrastruktury tramwajowej i drogowej dla potrzeb transportu publicznego oraz zakup taboru tramwajowego i autobusowego w Grudziądzu: budowa węzła ul. Dworcowa-PKP dla obsługi pasażerów transportu publicznego miejskiego (tramwaje i autobusy) i pozamiejskiego (PKP, PKS, busy, transport międzynarodowy) oraz prywatnego	Gmina Miasto Grudziądz		m. Grudziądz

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
		(samochody, motory, rowery)			
1.146	Bit-City II	Budowa węzła multimodalnego, przebudowa infrastruktury tramwajowej i drogowej dla potrzeb transportu publicznego oraz zakup taboru tramwajowego i autobusowego w Grudziądzu: modernizacja torowiska tramwajowego na trasie pętla Rządź-Pl. 23 Stycznia	Gmina Miasto Grudziądz	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	m. Grudziądz
1.147		Budowa węzła multimodalnego, przebudowa infrastruktury tramwajowej i drogowej dla potrzeb transportu publicznego oraz zakup taboru tramwajowego i autobusowego w Grudziądzu: modernizacja torowiska tramwajowego na trasie Pl. 23 Stycznia-Focha-Dworcowa			
1.148		Budowa węzła multimodalnego, przebudowa infrastruktury tramwajowej i drogowej dla potrzeb transportu publicznego oraz zakup taboru tramwajowego i autobusowego w Grudziądzu: budowa węzła przesiadkowego w ciągu ul. Al. I Pl. 23 Stycznia w celu usprawnienia jego funkcji jako głównego węzła przesiadkowego miejskiej komunikacji publicznej			
1.149		Budowa węzła multimodalnego, przebudowa infrastruktury tramwajowej i drogowej dla potrzeb transportu publicznego oraz zakup taboru tramwajowego i autobusowego w Grudziądzu: modernizacja podstacji trakcyjnych Południowa i Pl. 23 stycznia			
1.150		Budowa węzła multimodalnego, przebudowa infrastruktury tramwajowej i drogowej dla potrzeb transportu publicznego oraz zakup taboru tramwajowego i autobusowego			

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
1.151	Bit-City II	w Grudziądzu: dostosowanie zajezdni tramwajowej dla potrzeb wagonów tramwajowych niskopodłogowych	Gmina Miasto Grudziądz	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	m. Grudziądz
		Budowa węzła multimodalnego, przebudowa infrastruktury tramwajowej i drogowej dla potrzeb transportu publicznego oraz zakup taboru tramwajowego i autobusowego w Grudziądzu: uruchomienie linii autobusów elektrycznych na trasie Szpital-Al. 23 Stycznia wraz z budową niezbędnej infrastruktury (stacje ładowania dla autobusów i samochodów elektrycznych) i przebudową ulic leżących w trasie linii			
1.152		Węzły zintegrowane (dworce/punkty kolejowej odprawy pasażerskiej)	Polskie Koleje Państwowe S.A./PKP Polskie Linie Kolejowe S.A., Samorząd Województwa, samorządy lokalne		Bydgoszcz, Chełmża, Czernikowo, Dragacz, Grudziądz, Gruta, Jabłonowo Pomorskie, Jeżewo, Kikół, Lipno, Lubicz, Łysomice, m. Grudziądz, m. Inowrocław, m. Lipno, m. Włocławek, Obrowo, Skępe, Świecie nad Osą, Toruń
1.153		Rozwój zrównoważonego transportu zbiorowego poprzez poprawę efektywności energetycznej, wdrażanie technologii niskoemisyjnej we Włocławku: rozbudowa pętli autobusowych w systemie bike&ride	Gmina Miasto Włocławek/Miejskie Przedsiębiorstwo Komunikacyjne Sp. z o.o. we Włocławku		Włocławek
1.154	Budowa trasy tramwajowej wzdłuż ulic: Solskiego, Pięknej, Szubińskiej i Kruszwickiej wraz z rozbudową układu drogowego oraz zakupem taboru - budowa dwutorowej trasy				

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
		tramwajowej wzdłuż ul. Solskiego o długości około 1750 m			
1.155		Budowa trasy tramwajowej wzdłuż ulic: Solskiego, Pięknej, Szubińskiej i Kruszwickiej wraz z rozbudową układu drogowego oraz zakupem taboru - rozbudowa ulicy Solskiego do układu dwujezdniowego na długości około 1400 m			
1.156		Budowa trasy tramwajowej wzdłuż ulic: Solskiego, Pięknej, Szubińskiej i Kruszwickiej wraz z rozbudową układu drogowego oraz zakupem taboru - przebudowa skrzyżowań wzdłuż ulicy Solskiego			
1.157	Bit-City II	Budowa trasy tramwajowej wzdłuż ulic: Solskiego, Pięknej, Szubińskiej i Kruszwickiej wraz z rozbudową układu drogowego oraz zakupem taboru - budowa pętli tramwajowej przy skrzyżowaniu ulic: Solskiego-Bielicka	Miasto Bydgoszcz/Zarząd Dróg Miejskich i Komunikacji Publicznej w Bydgoszczy	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Bydgoszcz
1.158		Budowa trasy tramwajowej wzdłuż ulic: Solskiego, Pięknej, Szubińskiej i Kruszwickiej wraz z rozbudową układu drogowego oraz zakupem taboru - budowa dwutorowej trasy tramwajowej w ul. Pięknej na długości około 700 m			
1.159		Budowa trasy tramwajowej wzdłuż ulic: Solskiego, Pięknej, Szubińskiej i Kruszwickiej wraz z rozbudową układu drogowego oraz zakupem taboru - rozbudowa ulicy Pięknej do układu dwujezdniowego			
1.160		Budowa trasy tramwajowej wzdłuż ulic: Solskiego, Pięknej, Szubińskiej i Kruszwickiej wraz z rozbudową układu drogowego oraz zakupem taboru - przebudowa skrzyżowania ulic: Piękna-Szubińska-Połtyna			

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
1.161	Bit-City II	Budowa trasy tramwajowej wzdłuż ulic: Solskiego, Pięknej, Szubińskiej i Kruszwickiej wraz z rozbudową układu drogowego oraz zakupem taboru - budowa dwutorowej trasy tramwajowej wzdłuż ul. Szubińskiej na długości około 550 m	Miasto Bydgoszcz/Zarząd Dróg Miejskich i Komunikacji Publicznej w Bydgoszczy	Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego	Bydgoszcz
1.162		Budowa trasy tramwajowej wzdłuż ulic: Solskiego, Pięknej, Szubińskiej i Kruszwickiej wraz z rozbudową układu drogowego oraz zakupem taboru - budowa dwutorowej trasy tramwajowej wzdłuż ul. Kruszwickiej na długości około 450 m			
1.163		Budowa trasy tramwajowej wzdłuż ulic: Solskiego, Pięknej, Szubińskiej i Kruszwickiej wraz z rozbudową układu drogowego oraz zakupem taboru - przebudowa skrzyżowania plac Poznański i rondo Grunwaldzkie			
1.164		Budowa trasy tramwajowej wzdłuż ulic: Solskiego, Pięknej, Szubińskiej i Kruszwickiej wraz z rozbudową układu drogowego oraz zakupem taboru - budowa infrastruktury towarzyszącej drodze			
1.165		Budowa trasy tramwajowej wzdłuż ulic: Solskiego, Pięknej, Szubińskiej i Kruszwickiej wraz z rozbudową układu drogowego oraz zakupem taboru - budowa i przebudowa infrastruktury technicznej			
1.166		Budowa trasy tramwajowej wzdłuż ulic: Szubińskiej i Kruszwickiej wraz z rozbudową układu drogowego oraz zakupem taboru - budowa dwutorowej trasy tramwajowej wzdłuż ul. Szubińskiej na długości około 2050 m			
1.167		Budowa trasy tramwajowej wzdłuż ulic: Szubińskiej i Kruszwickiej wraz z rozbudową			

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
1.168	Bit-City II	układu drogowego oraz zakupem taboru - budowa dwutorowej trasy tramwajowej wzdłuż ul. Kruszwickiej na długości około 450 m	Miasto Bydgoszcz/Zarząd Dróg Miejskich i Komunikacji Publicznej w Bydgoszczy	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Bydgoszcz
1.169		Budowa trasy tramwajowej wzdłuż ulic: Szubińskiej i Kruszwickiej wraz z rozbudową układu drogowego oraz zakupem taboru - przebudowa skrzyżowań wraz z rozbudową układu drogowego			
1.170		Budowa trasy tramwajowej wzdłuż ulic: Szubińskiej i Kruszwickiej wraz z rozbudową układu drogowego oraz zakupem taboru - budowa pętli tramwajowej			
1.171		Budowa trasy tramwajowej wzdłuż ulic: Szubińskiej i Kruszwickiej wraz z rozbudową układu drogowego oraz zakupem taboru - budowa i przebudowa infrastruktury technicznej			
1.172	32	Rewitalizacja Międzynarodowej Drogi Wodnej E70 - rewitalizacja i promocja drogi wodnej oraz zwiększenie gospodarczego wykorzystania potencjału rzek	Ministerstwo Rozwoju/Ministerstwo Gospodarki Wodnej i Żeglugi Śródlądowej/Samorząd Województwa	<i>Europejskie porozumienie w sprawie głównych śródlądowych dróg wodnych o znaczeniu międzynarodowym AGN; Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju</i>	Kcynia, Nakło nad Notecią, Sicienka, Białe Błota, m. Bydgoszcz, Dąbrowa Chełmińska, Dobrcz, Unisław, Pruszcz, Chełmno, m. Chełmno, Świecie, Dragacz, Grudziądz, m. Grudziądz, Nowe
1.173	33	Rewitalizacja szlaku żeglownego Kanału Bydgoskiego i Noteci dolnej skanalizowanej (od km 38,9 do km 176,2) do parametrów drogi wodnej II klasy	Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej w Poznaniu	<i>Dokument Implementacyjny do Strategii Rozwoju Transportu do 2020 r. (z perspektywą do 2030 r.);</i>	Bydgoszcz, Nakło nad Notecią, Sicienka

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
				<i>MasterPlan dla obszaru dorzecza Wisły; MasterPlan dla obszaru dorzecza Odry; Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	
1.174	34	Rewitalizacja Brdy skanalizowanej wraz z przebudową obiektów Bydgoskiego Węzła Wodnego (w tym Stopień Bydgoszcz i Stopień Czersko Polskie)	Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej w Gdańsku	<i>Dokument Implementacyjny do Strategii Rozwoju Transportu do 2020 r. (z perspektywą do 2030 r.); Plan zarządzania ryzykiem powodziowym dla obszaru Dorzecza Wisły; Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Bydgoszcz
1.175	35	Budowa terminala intermodalnego wraz z portem śródlądowym	Ministerstwo Rozwoju/Ministerstwo Gospodarki Wodnej i Żeglugi Śródlądowej/ Ministerstwo Infrastruktury i Budownictwa/ Samorząd Województwa	<i>Europejskie porozumienie w sprawie głównych śródlądowych dróg wodnych o znaczeniu międzynarodowym AGN; Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju</i>	Bydgoszcz, Solec Kujawski
1.176	36	Użegłownienie dróg wodnych: E40	Ministerstwo Rozwoju/Ministerstwo Gospodarki Wodnej i Żeglugi Śródlądowej	<i>Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju, Europejskie porozumienie w sprawie głównych śródlądowych dróg wodnych o znaczeniu międzynarodowym AGN</i>	Włocławek, Dobrzyń nad Wisłą, m. Włocławek, Lubanie, Bobrowniki, Waganiec, Nieszawa, Czernikowo, Raciążek, Ciechocinek, Obrowo, Lubicz, Aleksandrów Kujawski, Toruń, Wielka

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)	
					Nieszawka, Solec Kujawski, Zławieś Wielka, Bydgoszcz, Dąbrowa Chełmińska, Dobrcz, Unistaw, Pruszcz, Chełmno, m. Chełmno, Świecie, Dragacz, Grudziądz, m. Grudziądz, Nowe	
1.177	37	Realizacja projektu kompleksowej modernizacji Portu Lotniczego w Bydgoszczy, w tym budowa terminala cargo	Ministerstwo Rozwoju/Ministerstwo Infrastruktury i Budownictwa/ Samorząd Województwa	<i>Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju</i>	Białe Błota, Bydgoszcz	
Poziom krajowy - energetyka						
1.178	38	Budowa linii 400 kV	Polskie Sieci Elektroenergetyczne S.A.	<i>Plan rozwoju w zakresie zaspokojenia obecnego i przyszłego zapotrzebowania na energię elektryczną na lata 2016-2025; Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030; Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju</i>	Grudziądz, Gruta, m. Grudziądz, Nowe, Rogóźno	
1.179					Jasiniec-Grudziądz Węgrowo	Bydgoszcz, Dąbrowa Chełmińska, Grudziądz, Kijewo Królewskie, Lisewo, m. Grudziądz, Osielsko, Papowo Biskupie, Płużnica, Unistaw, Zławieś Wielka
1.180					Pątnów-Jasiniec	Bydgoszcz, Inowrocław, Janikowo, Jeziora

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
					Wielkie, Nowa Wieś Wielka, Pakość, Solec Kujawski, Strzelno, Złotniki Kujawskie
1.181	39	Budowa linii 400 kV Bydgoszcz Zachód-Piła Krzewina	Polskie Sieci Elektroenergetyczne S.A.	<i>Plan rozwoju w zakresie zaspokojenia obecnego i przyszłego zapotrzebowania na energię elektryczną na lata 2016-2025; Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju</i>	Białe Błota, Sicienko, Nakło nad Notecią, Sadki
1.182	40	Przebudowa linii napowietrznej 110 kV (3,3 km) Jasiniec-Bydgoszcz Wschód w celu poprawy zasilania miasta Bydgoszcz	Enea Operator Sp. z o.o.	<i>Lista Projektów Strategicznych dla infrastruktury energetycznej, w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014-2020</i>	Białe Błota, Bydgoszcz
1.183	41	Budowa linii napowietrznej 110 kV (5,2 km) dwutorowej Jasiniec-Świecie (wcinka w linię, dodatkowe połączenie do stacji Fordon) w celu poprawy zasilania miasta Bydgoszcz	Enea Operator Sp. z o.o.	<i>Lista Projektów Strategicznych dla infrastruktury energetycznej, w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014-2020</i>	Białe Błota, Bydgoszcz, Dobrcz, Osielsko, Pruszcz, Świecie
1.184	42	Budowa linii kablowej (3,6 km) 110 kV dwutorowej Jasiniec-Świecie w celu poprawy zasilania miasta Bydgoszcz	Enea Operator Sp. z o.o.	<i>Lista Projektów Strategicznych dla infrastruktury energetycznej, w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014-2020</i>	Białe Błota, Bydgoszcz, Dobrcz, Osielsko, Pruszcz, Świecie

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
1.185	43	Budowa (2 km) linii kablowej 110 kV Bydgoszcz Śródmieście-Bydgoszcz Północ	Enea Operator Sp. z o.o.	<i>Lista Projektów Strategicznych dla infrastruktury energetycznej, w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014-2020</i>	Bydgoszcz
1.186	44	Modernizacja linii 400 kV Grudziądz Węgrowo-Płock w celu dostosowania do zwiększonych przesyłów mocy	Polskie Sieci Elektroenergetyczne S.A.	<i>Plan rozwoju w zakresie zaspokojenia obecnego i przyszłego zapotrzebowania na energię elektryczną na lata 2016-2025; Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju</i>	Brzuze, Chrostkowo, Dębowa Łąka, Golub-Dobrzyń, Grudziądz, Kowalewo Pomorskie, m. Grudziądz, Płużnica, Radomin, Radzyń Chełmiński, Rogowo (p. rypiński), Ryńsk, Zbójno
1.187	45	Modernizacja linii 220 kV Grudziądz Węgrowo-Toruń Elana w celu dostosowania do zwiększonych przesyłów mocy	Polskie Sieci Elektroenergetyczne S.A.	<i>Plan rozwoju w zakresie zaspokojenia obecnego i przyszłego zapotrzebowania na energię elektryczną na lata 2016-2025</i>	Chełmża, Grudziądz, Łysomice, m. Grudziądz, Płużnica, Toruń
1.188	46	Przebudowa linii wysokiego napięcia 110 kV na dwutorową (36 km) Piotrków Kujawski-Radziejów	ENERGA-Operator S.A.	<i>Lista Projektów Strategicznych dla infrastruktury energetycznej, w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014-2020</i>	m. Radziejów, Piotrków Kujawski, Radziejów
1.189	47	Przebudowa linii wysokiego napięcia 110 kV (36 km) Piotrków Kujawski-Pątnów	ENERGA-Operator S.A.	<i>Lista Projektów Strategicznych dla infrastruktury energetycznej, w ramach Programu Operacyjnego</i>	Piotrków Kujawski

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
				<i>Infrastruktura i Środowisko 2014-2020</i>	
1.190	48	Przebudowa linii wysokiego napięcia 110 kV (31 km) Lipno-Golub-Dobrzyń	ENERGA-Operator S.A.	<i>Lista Projektów Strategicznych dla infrastruktury energetycznej, w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014-2020</i>	Czernikowo, Golub-Dobrzyń, Kikót, Lipno, m. Golub-Dobrzyń, Zbójno
1.191	49	Przebudowa linii wysokiego napięcia 110 kV (7 km) Brodnica Podgórz-Lidzbark Welski	ENERGA-Operator S.A.	<i>Lista Projektów Strategicznych dla infrastruktury energetycznej, w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014-2020</i>	Bartniczka, Brodnica, Brzozie, m. Brodnica
1.192	50	Rozbudowa stacji 400/220/110 kV Grudziądz Węgrowo	Polskie Sieci Elektroenergetyczne S.A.	<i>Plan rozwoju w zakresie zaspokojenia obecnego i przyszłego zapotrzebowania na energię elektryczną na lata 2016-2025; Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju</i>	m. Grudziądz
1.193	51	Rozbudowa stacji 220/110 kV Jasiniec o rozdzielnię 400 kV	Polskie Sieci Elektroenergetyczne S.A.	<i>Plan rozwoju w zakresie zaspokojenia obecnego i przyszłego zapotrzebowania na energię elektryczną na lata 2016-2025; Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju</i>	Bydgoszcz

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
1.194	52	Rozbudowa stacji 220/110 kV Bydgoszcz Zachód o rozdzielnię 400 kV	Polskie Sieci Elektroenergetyczne S.A.	<i>Plan rozwoju w zakresie zaspokojenia obecnego i przyszłego zapotrzebowania na energię elektryczną na lata 2016-2025; Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030; Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju</i>	Białe Błota
1.195	53	Budowa stacji 110/15 kV Nowe w celu umożliwienia rozwoju energetyki odnawialnej	Enea Operator Sp. z o.o.	<i>Lista Projektów Strategicznych dla infrastruktury energetycznej, w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014-2020</i>	Nowe
1.196	54	Przełączenie linii 220 kV Piła Krzewina-Bydgoszcz Zachód-Jasiniec na napięcie 400 kV: odcinek Bydgoszcz Zachód-Jasiniec	Polskie Sieci Elektroenergetyczne S.A.	<i>Plan rozwoju w zakresie zaspokojenia obecnego i przyszłego zapotrzebowania na energię elektryczną na lata 2016-2025; Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030; Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju</i>	Bydgoszcz, Białe Błota
1.197	55	Budowa sieci inteligentnej na terenie Kujaw (Oddział Bydgoszcz) poprzez modernizację i przebudowę linii i stacji SN i NN, wymianę transformatorów, automatyzację linii i stacji w wyniku zastosowania zdalnego sterowania i elektroenergetycznej automatyki zabezpieczeniowej, w tym wskaźników przepływu prądów zwarciowych oraz zastosowanie inteligentnego opomiarowania, w tym liczników bilansujących wraz z infrastrukturą transmisyjną	Enea Operator Sp. z o.o.	<i>Lista Projektów Strategicznych dla infrastruktury energetycznej, w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014-2020</i>	Barcin, Białe Błota, Bukowiec, Bydgoszcz, Cekcyn, Dąbrowa, Dąbrowa Biskupia, Dąbrowa Chełmińska, Dobrcz, Dragacz, Drzycim, Gąsawa,

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
					Gniewkowo, Gostycyn, Inowrocław, Janikowo, Janowiec Wielkopolski, Jeziora Wielkie, Jeżewo, Kamień Krajeński, Kcynia, Kęsowo, Koronowo, Kruszwica, Lniano, Lubiewo, Łabiszyn, m. Inowrocław, Mogilno, Mroczka, Nakło nad Notecią, Nowa Wieś Wielka, Nowe, Osie, Osielsko, Pakość, Pruszcz, Rogowo (p. żniński), Rojewo, Sadki, Sępólno Krajeńskie, Sicienko, Solec Kujawski, Sośno, Strzelno, Szubin, Śliwice, Świecie, Świekatowo, Tuchola, Warlubie, Więcbork, Złotniki Kujawskie, Żnin
1.198	56	Budowa gazociągów wysokiego ciśnienia	Polska Spółka Gazownictwa sp. z o.o.	<i>Lista Projektów Strategicznych dla infrastruktury energetycznej, w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014-2020</i>	Łysomice, Solec Kujawski, Bydgoszcz
1.199					Kruszwica-Inowrocław
1.200					Sępólno Krajeńskie-Nakło
1.201	57	Budowa sieci dystrybucyjnej gazowej na obszarach dotychczas niezgazyfikowanych w powiecie aleksandrowskim	SIME Polska Sp. z o.o.	<i>Lista Projektów Strategicznych dla infrastruktury</i>	Aleksandrów Kujawski, Ciechocinek, m. Aleksandrów

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
				<i>energetycznej, w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014-2020</i>	Kujawski
1.202	58	Rozbudowa istniejącej sieci gazowej na terenie gmin Lubicz i Obrowo o łącznej długości około 15 km	Duon Dystrybucja S.A.	<i>Lista Projektów Strategicznych dla infrastruktury energetycznej, w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014-2020</i>	Lubicz, Obrowo
1.203	59	Przyłączenie do sieci przesyłowej sieci dystrybucyjnej Polskiej Spółki Gazownictwa Sp. z o.o. w Kruszwicy zasilającej odbiorców na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego	Gaz System S.A.	<i>Krajowy Dziesięcioletni Plan Rozwoju Systemu Przesyłowego - Plan rozwoju w zakresie zaspokojenia obecnego i przyszłego zapotrzebowania na paliwa gazowe na lata 2016-2025</i>	Kruszwica
1.204	60	Przyłączenie do sieci przesyłowej urządzeń i instalacji gazowych znajdujących się w EC Toruń	Gaz System S.A.	<i>Krajowy Dziesięcioletni Plan Rozwoju Systemu Przesyłowego - Plan rozwoju w zakresie zaspokojenia obecnego i przyszłego zapotrzebowania na paliwa gazowe na lata 2016-2025</i>	Toruń
1.205	61	Przyłączenie do sieci przesyłowej urządzeń i instalacji gazowych znajdujących się w Elektrowni Grudziądz	Gaz System S.A.	<i>Krajowy Dziesięcioletni Plan Rozwoju Systemu Przesyłowego - Plan rozwoju w zakresie zaspokojenia obecnego i przyszłego zapotrzebowania na paliwa</i>	m. Grudziądz

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
				<i>gazowe na lata 2016-2025</i>	
1.206	62	Przebudowa Węzła Rozdzielczego Gazu Gustorzyn	Gaz System S.A.	<i>Krajowy Dziesięcioletni Plan Rozwoju Systemu Przesyłowego - Plan rozwoju w zakresie zaspokojenia obecnego i przyszłego zapotrzebowania na paliwa gazowe na lata 2016-2025</i>	Brześć Kujawski
1.207	63	Rozbudowa magazynu KPMG Mogilno - zwiększenie pojemności roboczej magazynu od ok. 570 mln m3 do 800 mln m3 (przyrost o 230 mln m3)	Operator Systemu Magazynowania Sp. z o.o./Polskie Górnictwo Naftowe i Gazownictwo S.A.	<i>Lista Projektów Strategicznych dla infrastruktury energetycznej, w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014-2020; Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju</i>	Mogilno
1.208	64	Budowa magazynu gazu - budowa kawernowego magazynu gazu o pojemności roboczej 160 mln m3 wraz z infrastrukturą towarzyszącą niezbędną do jego budowy i obsługi	Kopalnia Soli Lubień sp. z o.o./Polski Koncern Naftowy ORLEN S.A.	<i>Lista Projektów Strategicznych dla infrastruktury energetycznej, w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014-2020</i>	Lubień Kujawski
1.209	65	Budowa kawernowego podziemnego magazynu gazu w centralnej Polsce wraz z gazociągami przyłączeniowym	Gaz System S.A.	<i>Lista Projektów Strategicznych dla infrastruktury energetycznej, w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014-2020</i>	Janowiec Wielkopolski, Żnin, Rogowo (p. żniński), Gąsawa, Mogilno
1.210	66	Przyłączenie obiektów do sieci ciepłowniczej, w celu zwiększenia wykorzystania			

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)	
		wysokosprawnej kogeneracji				
1.211		Budowa pierścienia dn 500 „Bielawy-Skarpa” od źródła EC1 do komory S16s				
1.212		Modernizacja grupowych węzłów ciepłych i budowa węzłów indywidualnych - etap 1				
1.213		Zmniejszenie niskiej emisji na terenie Torunia - etap 1				
1.214		Modernizacja grupowych węzłów ciepłych i budowa węzłów indywidualnych - etap 2				
1.215		Zmniejszenie niskiej emisji na terenie Torunia - etap 2				
1.216		Wymiana sieci magistralnej DN700 od komory S3s do komory S16, na terenie osiedla „Na Skarpie”	EDF Toruń S.A.	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Toruń	
1.217	Wsparcie selektywne przedsięwzięć dotyczących sieci ciepłowniczych i chłodniczych	Wymiana sieci rozdzielczej wraz z przyłączami od komory E18, E19, E20, E21, E22				
1.218		Wymiana sieci rozdzielczej wraz z przyłączami pomiędzy komorami S5s i S16, na terenie osiedla „Na Skarpie”				
1.219		Wymiana sieci rozdzielczej wraz z przyłączami od komory G15s na terenie osiedla „Rubinkowo I”				
1.220		Wymiana sieci rozdzielczej wraz z przyłączami od komory U1, E34, E11, E12 i E13				
1.221		Modernizacja węzłów indywidualnych				
1.222		Budowa sieci ciepłowniczej zasilającej hotel akademicki szkoły wyższej w Toruniu	Geotermia Toruń Sp. z o.o.			
1.223		Budowa sieci ciepłowniczej zasilającej budynki mieszkalne i placówki systemu oświaty miasta Torunia				
1.224		Zwiększenie efektywności energetycznej poprzez przebudowę oraz termomodernizację sieci ciepłowniczej na terenie miasta Bydgoszczy	Komunalne Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej			Bydgoszcz

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
		etap I	Spółka z o.o.		
1.225		Budowa, przebudowa sieci ciepłowniczej na terenie miasta Bydgoszczy umożliwiających wykorzystanie energii ciepłej wytworzonej w warunkach wysokosprawnej kogeneracji			
1.226		Zwiększenie efektywności energetycznej poprzez przebudowę oraz termomodernizację sieci ciepłowniczej na terenie miasta Bydgoszczy etap II			
1.227	67	Rozwój klastrów energii w województwie kujawsko-pomorskim poprzez realizację projektów służących rozwojowi energetyki na poziomie lokalnym	Prosument Klaster Odnawialnych Źródeł Energii	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Boniewo, Bydgoszcz, Choceń, Chodecz, Izbica Kujawska, Lubień Kujawski, Lubraniec
1.228	68	Osiągnięcie i przestrzeganie dopuszczalnych standardów norm emisji poprzez zastosowanie środków ochrony atmosfery w obiekcie Soda Polska Ciech S.A. (K1, K2, K3, K4, K5)	Soda Polska Ciech S.A.	<i>Przejściowy Plan Krajowy</i>	Janikowo, m. Inowrocław
Poziom krajowy - infrastruktura społeczna					
1.229	69	Budowa radioteleskopu 90 m - Narodowe Centrum Radioastronomii i Technologii Kosmicznych	Konsorcjum: Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu (lider), Politechnika Gdańska, Wojskowa Akademia Techniczna im. Jarosława Dąbrowskiego w Warszawie, Centrum Badań Kosmicznych Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Uniwersytet Zielonogórski, Centrum Astronomiczne im. Mikołaja Kopernika	<i>Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030; Polska Mapa Drogowa Infrastruktury Badawczej; Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Osie

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)		
			Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, Instytut Chemii Bioorganicznej PAN Poznańskiego Centrum Superkomputerowo-Sieciowego, Uniwersytet Techniczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy, Instytut Optyki Stosowanej w Warszawie				
1.230	70	Budowa siedziby Akademii Muzycznej w Bydgoszczy	Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Samorząd Województwa, Miasto Bydgoszcz	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Bydgoszcz		
1.231	71	Utworzenie publicznej Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Grudziądzu	Gmina Miasto Grudziądz	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	m. Grudziądz		
1.232	72	Budowa i wyposażenie Centrum Nauk Technicznych i Nowoczesnych Technologii Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej we Włocławku	Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa we Włocławku	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	m. Włocławek		
1.233	73	Termomodernizacja państwowych placówek szkolnictwa artystycznego	Zespół Szkół Plastycznych im. Leona Wyczółkowskiego w Bydgoszczy	Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Bydgoszcz	
1.234						Państwowy Zespół Szkół Muzycznych im. Artura Rubinsteina w Bydgoszczy	m. Grudziądz
1.235						Państwowa Szkoła Muzyczna I i II stopnia im. Stanisława Moniuszki w Grudziądzu	m. Chełmno
1.236						Państwowa Szkoła Muzyczna I stopnia im. G. G. Gorczyckiego w Chełmnie	m. Brodnica
1.237						Państwowa Szkoła Muzyczna I stopnia im. Fryderyka Chopina w Brodnicy	
1.238	74	Toruńska Starówka - ochrona i konserwacja	Zagospodarowanie zieleni pomiędzy ul. Chopina, Bydgoską i Al. 500-lecia poprzez	Gmina Miasta Torunia	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-</i>	Toruń	

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji		Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
		dziedzictwa kulturowego UNESCO (etap II): strefa buforowa UNESCO gwarancją ochrony ciągłości kulturowej miasta	uksztaltowanie terenów zieleni miejskiej i utworzenie bezpiecznej i atrakcyjnej przestrzeni publicznej		<i>Pomorskiego</i>	
1.239	Prace zapobiegające degradacji cennych walorów przyrodniczych oraz doposażenie w obiekty małej architektury w obszarze zieleni w otoczeniu Muzeum Etnograficznego w Toruniu					
1.240	Zagospodarowanie Parku Glazja przy ul. Waryńskiego: uporządkowanie zieleni, poprawa nawierzchni alejek, zwiększenie ilości małej architektury przy zwiększeniu bezpieczeństwa użytkowników					
1.241	Uporządkowanie zieleni, poprawa nawierzchni alejek, zwiększenie ilości małej architektury przy zwiększeniu bezpieczeństwa użytkowników na Bulwarze Filadelfijskim między mostami oraz na Kępie Bazarowej wraz z przebudową ul. Majdany					
1.242	Prace modernizacyjne na obszarze Ogrodu Zoobotanicznego					
1.243	Prace konserwatorsko-adaptacyjne przeprowadzone do nowej funkcji kulturalnej wraz z zagospodarowaniem otoczenia w schronie B-66 przy ul. Wały gen. Sikorskiego 23/25					
1.244	75	Toruńska Starówka – ochrona i konserwacja dziedzictwa kulturowego UNESCO (etap II): perły zabytków architektury, budownictwa i techniki komunalnej. Zagospodarowanie terenu obejmującego renowację i przebudowę Strugi Toruńskiej wraz z rewitalizacją jej otoczenia i wyekspozowanie urządzeń hydrotechnicznych na odcinku od ul. Wały gen. Sikorskiego do rzeki Wisły	Gmina Miasta Torunia	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Toruń	
1.245	76	Wsparcie obszaru kultury w województwie	Muzeum Twierdzy Toruń - adaptacja budynku Koszar Bramy Chełmińskiej na cele muzealne	Gmina Miasta Torunia	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-</i>	Toruń

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji		Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
1.246	77	kujawsko-pomorskim poprzez realizację projektów infrastrukturalnych kluczowych dla rozwoju regionu i państwa, służących rozwojowi kultury i dziedzictwa kulturowego	Park Kultury. Rewitalizacja Młynów Rothera na Wyspie Młyńskiej w Bydgoszcy - etap I	Miasto Bydgoszcz	<i>Pomorskiego</i>	Bydgoszcz
1.247			Odnowa substancji zabytkowej infrastruktury zespołu tężni jako przykład przemysłowej architektury służącej produkcji soli na ziemiach Królestwa Polskiego i jako element Kujawsko-Pomorskiego Solnego Parku Kulturowego w Ciechocinku	Gmina Miejska Ciechocinek/Miejskie Centrum Kultury w Ciechocinku		Ciechocinek
1.248			Utworzenie Kujawskiego Centrum Muzyki w Pałacu Wieniec - remont, przebudowa i modernizacja istniejącego Zespołu Pałacowo-Parkowego w miejscowości Wieniec koło Włocławka wraz z infrastrukturą zewnętrzną i zagospodarowaniem terenu Parku	Samorząd Województwa/Kujawsko-Pomorski Impresaryjny Teatr Muzyczny w Toruniu		Brześć Kujawski
1.249			Młyn Kultury - przebudowa, rozbudowa i zmiana sposobu użytkowania budynku magazynowego przy ul. Kościuszki 77 w Toruniu na budynek o funkcji użyteczności publicznej	Samorząd Województwa		Toruń
1.250			Budowa bądź adaptacje budynków/pomieszczeń	Samorząd Województwa, Starostwo Powiatowe w Radziejowie, Starostwo Powiatowe w Brodnicy, Starostwo Powiatowe w Świeciu, Centrum Astronomii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Piwnicach		<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>
1.251	Centrum Innowacyjnej Edukacji Wiedza Wyobraźnia Pasja w Bydgoszcy - adaptacja istniejących budynków Młynów Rothera w Bydgoszcy	Miasto Bydgoszcz	Bydgoszcz			
1.252	Centrum Geologii i Laboratorium Bursztynu w Inowrocławiu - budowa i adaptacja budynków	Miasto Inowrocław	m. Inowrocław			

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji		Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
			i pomieszczeń			
1.253	78	Centralna Baza Magazynowa (CBM) – utworzenie centrum logistycznego na potrzeby Ochrony Ludności/Obrony Cywilnej zwanego CBM, w oparciu o Szkołę Podoficerską Państwowej Straży Pożarnej w Bydgoszczy		Ministerstwo Rozwoju/Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji/ Ministerstwo Obrony Narodowej	<i>Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju</i>	Bydgoszcz
1.254	79	System Transformacji i Transferu Wiedzy do Strategicznych Gałęzi Gospodarki Województwa Kujawsko-Pomorskiego - rozbudowa, modernizacja i adaptacja obiektów badawczych członków Konsorcjum		Konsorcjum: Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy im. J.J. Śniadeckich w Bydgoszczy, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa we Włocławku, Wyższa Szkoła Gospodarki	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Bydgoszcz, m. Włocławek, Toruń
1.255	80	Bezpieczeństwo łańcucha żywnościowego i żywność spersonalizowana SafeFoodMed - utworzenie centrów i laboratoriów naukowych poprzez modernizację i doposażenie istniejącej infrastruktury członków Konsorcjum	Centrum Bezpiecznej Żywności	Konsorcjum: Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy im. J.J. Śniadeckich w Bydgoszczy, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu/Collegium Medicum w Bydgoszczy,	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Bydgoszcz, Toruń, Tuchola
1.256			Centrum Mikotoksyn			
1.257			Laboratorium Hodowli Komórkowych i Testów Toksyczności			
1.258			Bank Rakotwórczych Grzybów Pleśniowych			
1.259			Laboratorium Biotechnologii Żywności			
1.260			Laboratorium Bioanalityczno-Żywnościowe			
1.261			Laboratorium Membranowych Technik Rozdzielczych			
1.262			Laboratorium Technologii Proekologicznych			
1.263	Centrum Żywienia i Aktywności Fizycznej Człowieka					

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji		Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
1.264			Centrum Eko-Innowacji	Wyższa Szkoła Zarządzania Środowiskiem w Tucholi	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Bydgoszcz, Toruń, Tuchola
1.265			Laboratorium Monitoringu Zagrożeń Żywności			
1.266	81	Poprawa warunków funkcjonowania szpitali wojewódzkich	Wojewódzki Szpital Zespolony im L. Rydygiera w Toruniu	Samorząd Województwa/Kujawsko-Pomorskie Inwestycje Medyczne Sp. z o.o.	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Toruń
1.267			Zwiększenie dostępu do usług zdrowotnych w Wojewódzkim Szpitalu Specjalistycznym im. błogostawionego księdza Jerzego Popiełuszki we Włocławku			m. Włocławek
1.268	82	Program Zdrowie. Kujawsko-pomorski interdyscyplinarny program diagnozy spersonalizowanej i opieki zdrowotnej - rozbudowa, modernizacja i doposażenie istniejącej infrastruktury naukowo-badawczej członków Konsorcjum		Konsorcjum: Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu/Collegium Medicum w Bydgoszczy, Zakład Pielęgnacyjno-Opiekuńczy im. ks. J. Popiełuszki w Toruniu, Przedsiębiorstwo Uzdrowisko Ciechocinek S.A., Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy Instytut Psychologii	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Bydgoszcz, Ciechocinek, Toruń
1.269	83	Wieloletni program medyczny - rozbudowa i modernizacja Szpitala Uniwersyteckiego nr 2 im. dr. Jana Biziela w Bydgoszczy		Miasto Bydgoszcz	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Bydgoszcz
1.270	84	Budowa Ośrodka Szkoleniowego Sportów Wodnych		Gmina Kruszwica	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Kruszwica
1.271	85	Przystań AZS w Toruniu - budowa budynku przystani sportów wodnych Szkoły Mistrzostwa Sportowego przy ul. Popiełuszki 1-3 w Toruniu		Gmina Miasta Torunia	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Toruń

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
1.272	86	Budowa Hali Sportowej Collegium Medicum UMK	Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu/Collegium Medicum w Bydgoszczy	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Bydgoszcz
1.273	87	Budowa hali treningowej wraz z siłownią na terenie kompleksu sportowego Zawisza	Miasto Bydgoszcz	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Bydgoszcz
1.274	88	Budowa hali gimnastyki sportowej z wyposażeniem w Bydgoszczy	Miasto Bydgoszcz	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Bydgoszcz
1.275	89	Budowa hali widowiskowo-sportowej wraz z zapleczem i niezbędną infrastrukturą w Mroczy	Gmina Mrocza	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Mrocza
1.276	90	Budowa pełnowymiarowego boiska ze sztuczną nawierzchnią wodną do hokeja na trawie wraz z budynkiem zaplecza socjalnego i pozostałą infrastrukturą towarzyszącą	Gmina Rogowo	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Rogowo (p. żniński)
1.277	91	Rewitalizacja kompleksu Astoria na cele sportowo-rekreacyjne wraz z budową 50-metrowego basenu	Miasto Bydgoszcz	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Bydgoszcz
Poziom krajowy - ochrona środowiska					
1.278	92	Budowa drugiego stopnia na Wiśle poniżej Włocławka	Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej w Gdańsku, Energa Invest S.A., Samorząd Województwa	<i>Plan zarządzania ryzykiem powodziowym dla obszaru Dorzecza Wisły; Założenia do planów rozwoju śródlądowych dróg wodnych w Polsce na lata 2016–2020 z perspektywą do roku 2030; Plan gospodarowania wodami na obszarze dorzecza Wisły; Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Czernikowo, Raciążek

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji		Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
1.279	93	Budowa stopnia wodnego Czyżkówko w Bydgoszczy na rzece Brdzie (ul. Chmielna)		Miasto Bydgoszcz/Miejskie Wodociągi i Kanalizacja w Bydgoszczy Sp. z o.o.	MasterPlan dla obszaru dorzecza Wisły	Bydgoszcz
1.280	94	Zabezpieczenie przeciwpowodziowe w województwie kujawsko-pomorskim, w tym budowa stopnia wodnego w okolicach Włocławka	Struga Lubicka	Samorząd Województwa/Kujawsko-Pomorski Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych we Włocławku, Gmina Miasta Torunia	Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego	Toruń
1.281			Struga Toruńska			
1.282			Budowa zbiornika małej retencji w Śmiłowicach	Samorząd Województwa/Kujawsko-Pomorski Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych we Włocławku	Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego	Choceń
1.283			Kształtowanie przekroju podłużnego i poprzecznego oraz układu poziomego Kanału Bachorza od km 0+000 do km 14+000			Kruszwica, Dąbrowa Biskupia, Inowrocław
1.284			Zapewnienie retencji poprzez odbudowę budowli piętrzącej na cieku Panna Północna w km 10+184 wraz z przepławką dla ryb dwuśrodowiskowych			Mogilno
1.285			Zwiększenie zdolności retencyjnych Kanału Głównego Miejskiej Niziny Chełmińskiej poprzez modernizację budowli piętrzącej w km 0+800			m. Grudziądz
1.286			Budowa zbiornika retencyjnego na rzece Fryba w km 8+625 we wsi Brzozowo			Kijewo Królewskie, Stolno
1.287			Kształtowanie przekroju podłużnego i poprzecznego rzeki Kcynki - etap II od km 21+302 do km 33+962			Kcynia
1.288			Retencjonowanie wód w Kanale A-Łęgnowo od km 0+000 do 5+400 km			Solec Kujawski, Bydgoszcz
1.289			Stabilizacja wody w jeziorze Jezuickim			Nowa Wieś Wielka
1.290			Struga Lubcza - stabilizacja wody w jeziorach: Zakrzewskie, Ostrowo i Gardzinowo			Więcbork
1.291			Modernizacja stacji pomp Pastwiska wraz z dostosowaniem Kanału Pastwiska			Nowe, Warlubie

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)		
1.292	Zabezpieczenie przeciwpowodziowe w województwie kujawsko-pomorskim, w tym budowa stopnia wodnego w okolicach Włocławka	Przebudowa wału przeciwpowodziowego Sartowice-Nowe, odcinek 7+015-10+600	Samorząd Województwa/Kujawsko-Pomorski Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych we Włocławku	Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego	Dragacz		
1.293		Przebudowa wału przeciwpowodziowego Łęgnowo-Otorowo od km 0+000 do km 5+600			Solec Kujawski, Bydgoszcz		
1.294		Przebudowa wału Wiejskiej Niziny Chełmińskiej w km 0+000-16+180			Chełmno, Dąbrowa Chełmińska		
1.295		Działania dla usprawnienia bezpiecznego odprowadzenia fali przeciwpowodziowej na rzece Zgłowiączka od km 0+000 do km 5+800			m. Włocławek		
1.296		Modernizacja wału przeciwpowodziowego Niziny Nieszawskiej na terenie miejskim w km 0+000 - 3+350			Toruń		
1.297		Modernizacja wału przeciwpowodziowego Dolnej Niziny Toruńskiej na terenie miejskim w km 0+000 - 4+100					
1.298		Budowa przepławki dla ryb dwuśrodowiskowych na rzece Skarlanka w m. Tama Brodzka			Brodnica		
1.299		Niebieski korytarz ekologiczny wzdłuż doliny rzeki Osy			Świecie nad Osą, Gruta, Łasin, Jabłonowo Pomorskie, Rogóźno, Grudziądz, m. Grudziądz		
1.300		Budowa przepławki dla ryb dwuśrodowiskowych na rzece Ruziec w m. Paliwodzizna			Golub-Dobrzyń		
1.301		Budowa przepławki dla ryb dwuśrodowiskowych na rzece Ruziec w m. Ruże			Zbójno		
1.302		Uszczelnienie skarpy odwodnej (5.660mb) przeciwpowodziowego wału ochronnego Fordon-Łoskoń oraz wzmocnienie korony wału przeciwpowodziowego geokratą (2.400 mb)			Miasto Bydgoszcz	Plan zarządzania ryzykiem powodziowym dla obszaru Dorzecza Wisły; Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego	Bydgoszcz
1.303		Odbudowa obwałowania zbiornika Portu Drzewnego przy ul. Toruńskiej w celu ochrony przed powodzią Osiedla Łęgnowo-Wieś					

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji		Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
1.304		Zabezpieczenie przeciwpowodziowe w województwie kujawsko-pomorskim, w tym budowa stopnia wodnego w okolicach Włocławka	Modernizacja istniejących i budowa nowych elementów systemu ochrony przeciwpowodziowej i przebudowa wału przeciwpowodziowego Fordon-Łoskoń	Miasto Bydgoszcz	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Bydgoszcz
1.305			Remont wału przeciwpowodziowego "Korabniki" zlokalizowanego na lewym brzegu Wisły (kilometraż od 682,9 do 687,2, długość umocnienia 4,3 km) w Dolinie Korabnickiej, wzdłuż ulic Pszennej i Żyznej	Gmina Miasto Włocławek	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	m. Włocławek
1.306	95	Ochrona przed wodami powodziowymi dolnego odcinka Wisły od Włocławka do jej ujścia do Zatoki: przebudowa ostróg, odbudowa budowli regulacyjnych oraz prace konserwacyjne na obszarze koryta wielkiej wody Dolnej Wisły (km 847-718)		Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej w Gdańsku	<i>Plan zarządzania ryzykiem powodziowym dla obszaru Dorzecza Wisły; Dokument Implementacyjny do Strategii Rozwoju Transportu do 2020 r. (z perspektywą do 2030 r.); Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Bydgoszcz, Chełmno, Dąbrowa Chełmińska, Dobrcz, Dragacz, Grudziądz, m. Chełmno, m. Grudziądz, Nowe, Pruszcz, Sołec Kujawski, Świecie, Toruń, Unisław, Wielka Nieszawka, Zławieź Wielka
1.307	96	Przebudowa wału przeciwpowodziowego Grabowo-Świecie	Odcinek od km 0+000 do km 22+500	Samorząd Województwa/Kujawsko-Pomorski Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych we Włocławku	<i>Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego; Plan zarządzania ryzykiem powodziowym dla obszaru Dorzecza Wisły</i>	Świecie, Pruszcz
1.308			Odcinek od km 23+857 do km 26+565			
1.309	97	Przebudowa wału przeciwpowodziowego Niziny Nieszawskiej		Samorząd Województwa/Kujawsko-Pomorski Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych we Włocławku	<i>Plan zarządzania ryzykiem powodziowym dla obszaru Dorzecza Wisły</i>	Toruń, Wielka Nieszawka
1.310	98	Remont przepustu wałowego na kanale głównym wiejskiej Niziny Chełmińskiej		Samorząd Województwa/Kujawsko-Pomorski Zarząd Melioracji i Urządzeń	<i>Plan zarządzania ryzykiem powodziowym dla obszaru Dorzecza Wisły</i>	Unisław

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)	
			Wodnych we Włocławku			
1.311	99	Zabezpieczenie brzegów rzeki Wdy w gminie Świecie od km 500+500 do km 7+000 w zasięgu cofki od rzeki Wisły	Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej w Gdańsku	Plan zarządzania ryzykiem powodziowym dla obszaru Dorzecza Wisły	Świecie	
1.312	100	Roboty pogłębiarskie i naprawcze brzegów (zniszczenia pobobrowe): Stara Noteć Rynarzewska na odcinku Tur-Chobielin-Nakło	Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej w Poznaniu	MasterPlan dla obszaru dorzecza Odry	Szubin, Nakło Nad Notecią	
1.313	101	Modernizacja budowli hydrotechnicznych na Kanale Bydgoskim na odcinku od km 14,8 do km 38,9	Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej w Poznaniu	Dokument Implementacyjny do Strategii Rozwoju Transportu do 2020 r. (z perspektywą do 2030 r.); Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego	Bydgoszcz	
1.314						Śluza Okole
1.315						Śluza Czyżkówko
1.316					Śluza Prądy	Nakło nad Notecią
1.317					Śluza Osowa Góra	
1.318					Śluza Józefinki	
1.319					Śluza Nakło Wschód	
1.320	102	Modernizacja budowli hydrotechnicznych na drodze wodnej Noteci dolnej skanalizowanej od km 38,9 do km 176,2	Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej w Poznaniu	Dokument Implementacyjny do Strategii Rozwoju Transportu do 2020 r. (z perspektywą do 2030 r.); Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego	Kcynia, Nakło nad Notecią	
1.321	103	Gospodarka wodno-ściekowa na terenie aglomeracji Toruń (III etap): rozbudowa i modernizacja sieci kanalizacyjnej i wodociągowej na terenie miasta Chełmży	Gmina Miasta Torunia/Toruńskie Wodociągi Sp. z o.o.	Krajowy Program Oczyszczania Ścieków Komunalnych	m. Chełmża, Toruń	

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
1.322	104	Kompleksowy projekt adaptacji lasów i leśnictwa do zmian klimatu - mała retencja oraz przeciwdziałanie erozji wodnej na terenach nizinnych (nadleśnictwa: Skrwilno, Włocławek, Miradz, Gołąbki, Solec Kujawski, Bydgoszcz, Dąbrowa, Zamrzenica, Trzebciny, Lutówko)	Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe/Centrum Koordynacji Projektów Środowiskowych	<i>Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko (projekt pozakonkursowy)</i>	Barcin, Baruchowo, Bądkowo, Białe Błota, Bobrowniki, Brześć Kujawski, Brzuze, Bukowiec, Bydgoszcz, Bytoń, Cekcyn, Chełmno, Chrostkowo, Dąbrowa, Dobrze, Dobrzyń nad Wisłą, Dragacz, Drzycim, Fabianki, Gąsawa, Gostycyn, Górzno, Grudziądz, Inowrocław, Janikowo, Janowiec Wielkopolski, Jeziora Wielkie, Jeżewo, Kamień Krajeński, Kęsowo, Kikół, Koronowo, Kowal, Kruszwica, Lipno, Lniano, Lubanie, Lubiewo, Łabiszyn, m. Chełmno, m. Kowal, m. Lipno, m. Radziejów, m. Rypin, m. Włocławek, Mogilno, Nakło nad Notecią, Nowa Wieś Wielka, Nowe, Osie, Osiek, Osiecin, Pakość, Pruszcz, Radziejów, Rogowo (p. żniński), Rogowo (p. rypiński), Rojewo, Rypin, Sępólno Krajeńskie, Skępe,

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji		Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
						Skrwilno, Solec Kujawski, Strzelno, Szubin, Śliwice, Świecie, Świedziebna, Świekatowo, Tłuchowo, Warlubie, Wąpielsk, Wielgie, Więcbork, Włocławek, Złotniki Kujawskie, Żnin
1.323	105	Kompleksowy projekt adaptacji lasów i leśnictwa do zmian klimatu - zapobieganie, przeciwdziałanie oraz ograniczanie skutków zagrożeń związanych z pożarami lasów	Dostrzegalnie: budowa i modernizacja (nadleśnictwa: Bydgoszcz, Solec Kujawski, Cierpiszewo, Gniewkowo, Golub-Dobrzyń)	Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe/Centrum Koordynacji Projektów Środowiskowych	<i>Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko (projekt pozakonkursowy)</i>	Białe Błota, Nowa Wieś Wielka, Solec Kujawski, Nakło nad Notecią, Szubin, Łabiszyn, Bydgoszcz, Pakość, Rojewo, Złotniki Kujawskie, Wielka Nieszawka, Toruń, Gniewkowo, m. Inowrocław, Inowrocław, Dąbrowa Biskupia, Zakrzewo, Koneck, m. Aleksandrów Kujawski, Aleksandrów Kujawski, Ciechocinek, Raciążek, Nieszawa, Waganiec, Brodnica, m. Chełmża, Chełmża, Ciechocin, Dębowa Łąka, m. Golub-Dobrzyń, Golub-Dobrzyń, Kowalewo Pomorskie, Lubicz, Łysomice, Osiek,

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji		Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
						Płużnica, Radomin, Radzyń Chełmiński, Ryńsk, Wąpielsk, Wąbrzeźno
1.324		Kompleksowy projekt adaptacji lasów i leśnictwa do zmian klimatu - zapobieganie, przeciwdziałanie oraz ograniczanie skutków zagrożeń związanych z pożarami lasów	Doposażenie punktów alarmowo-dyspozycyjnych PAD (nadleśnictwa: Bydgoszcz, Dąbrowa, Zamrzenica, Gniewkowo, Golub-Dobrzyń)	Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe/Centrum Koordynacji Projektów Środowiskowych	<i>Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko (projekt pozakonkursowy)</i>	Białe Błota, Nowa Wieś Wielka, Solec Kujawski, Nakło nad Notecią, Szubin, Łabiszyn, Bydgoszcz, Gniewkowo, m. Inowrocław, Inowrocław, Dąbrowa Biskupia, Rojewo, Wielka Nieszawka, Toruń, Zakrzewo, Koneck, m. Aleksandrów Kujawski, Aleksandrów Kujawski, Ciechocinek, Raciążek, Nieszawa, Waganiec, Brodnica, m. Chełmża, Chełmża, Ciechocin, Dębowa Łąka, m. Golub-Dobrzyń, Golub-Dobrzyń, Kowalewo Pomorskie, Lubicz, Łysomice, Osiek, Płużnica, Radomin, Radzyń Chełmiński, Ryńsk, Wąpielsk, Wąbrzeźno, Bukowiec, Dragacz, Drzycim, Jeżewo, Osie, Świecie, Warlubie, m. Chełmno,

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji		Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
						Chełmno, Grudziądz, Nowe, Cekcyn, Gostycyn, Kęsowo, Lubiewo, Lniano, Pruszcz, Świekatowo, Koronowo, Sępólno Krajeńskie

Tabela 2. Inwestycje celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym, ustalone w dokumentach przyjętych przez Sejmik Województwa – poziom regionalny

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
Poziom regionalny - transport					
2.1	1	Budowa węzła autostradowego w Dźwierznie wraz z budową obwodnicy Dźwierzna i Zelgna w ciągu drogi wojewódzkiej nr 551	Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad, Samorząd Województwa/Zarząd Dróg Wojewódzkich w Bydgoszczy	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	Chełmża
2.2	2	Przebudowa drogi krajowej nr 62 na odcinku Strzelno-Kobylniki	Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+; Plan Zrównoważonego Rozwoju Publicznego Transportu Zbiorowego dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Strzelno, Kruszwica
2.3	3	Budowa obwodnic	Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad	<i>Plan Zrównoważonego Rozwoju Publicznego Transportu Zbiorowego dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Nowa Wieś Wielka
2.4					Złotniki Kujawskie
2.5					m. Grudziądz
2.6					Łasin
2.7	4	Przebudowa wraz z rozbudową drogi wojewódzkiej nr 240 Chojnice-Świecie - zwiększenie bezpieczeństwa ruchu drogowego	Samorząd Województwa/Zarząd Dróg Wojewódzkich w Bydgoszczy	<i>Wieloletnia Prognoza Finansowa Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2017-2038</i>	Tuchola, Cekcyn, Lubiewo
2.8					Bukowiec, Świecie

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
2.9	5	Przebudowa drogi wojewódzkiej nr 241 Tuchola-Rogóżno od km 0+005 do km 26+360 na odc. Tuchola-Sępólno Krajeńskie	Samorząd Województwa/Zarząd Dróg Wojewódzkich w Bydgoszczy	<i>Wieloletnia Prognoza Finansowa Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2017-2038</i>	Kęsowo, Sępólno Krajeńskie, Tuchola
2.10	6	Utworzenie dodatkowego połączenia drogi krajowej nr 80 z drogą krajową nr 10: przeprawa promowa Czarnowo-rz. Wisła-Solec Kujawski (rozbudowa drogi wojewódzkiej nr 249 na odcinku od km 0+000 do km 2+582) wraz z budową promu z napędem bocznołowym	Samorząd Województwa/Zarząd Dróg Wojewódzkich w Bydgoszczy	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+; Wieloletnia Prognoza Finansowa Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2017-2038; Plan Zrównoważonego Rozwoju Publicznego Transportu Zbiorowego dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Solec Kujawski, Zławieś Wielka
2.11	7	Rozbudowa drogi wojewódzkiej nr 251 Kaliska-Inowrocław	Samorząd Województwa/Zarząd Dróg Wojewódzkich w Bydgoszczy	<i>Wieloletnia Prognoza Finansowa Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2017-2038</i>	Janowiec Wielkopolski, Żnin
2.12		Odcinek od km 19+649 (od granicy województwa kujawsko-pomorskiego) do km 34+200 Odcinek od km 34+590,30 do km 35+290 wraz z przebudową mostu na rzece Gąsawka w miejscowości Żnin			Żnin
2.13	8	Przebudowa drogi wojewódzkiej nr 254 Brzoza-Łabiszyn-Barcin-Mogilno-Wylatowo	Samorząd Województwa/Zarząd Dróg Wojewódzkich w Bydgoszczy	<i>Wieloletnia Prognoza Finansowa Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2017-2038</i>	Barcin, Dąbrowa, Łabiszyn, Mogilno, Nowa Wieś Wielka
2.14	9	Przebudowa i rozbudowa drogi wojewódzkiej nr 255 Pakość-Strzelno od km 0+005 do km 21+910 - zwiększenie bezpieczeństwa ruchu drogowego	Samorząd Województwa/Zarząd Dróg Wojewódzkich w Bydgoszczy	<i>Wieloletnia Prognoza Finansowa Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2017-2038</i>	Janikowo, Pakość, Strzelno

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji		Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
2.15	10	Przebudowa wraz z rozbudową drogi wojewódzkiej nr 265 Brześć Kujawski-Gostynin od km 0+003 do km 19+117 w zakresie dotyczącym budowy ciągów pieszo-rowerowych - wzrost bezpieczeństwa ruchu drogowego oraz ograniczenie emisji gazów cieplarnianych		Samorząd Województwa/Zarząd Dróg Wojewódzkich w Bydgoszczy	<i>Wieloletnia Prognoza Finansowa Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2017-2038</i>	Brześć Kujawski, Kowal, m. Kowal, Włocławek
2.16	11	Rozbudowa drogi wojewódzkiej nr 266 Ciechocinek-Służewo-Radziejów-Sompolno-Konin		Samorząd Województwa/Zarząd Dróg Wojewódzkich w Bydgoszczy	<i>Wieloletnia Prognoza Finansowa Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2017-2038</i>	Ciechocinek, Dobre, Koneck, m. Aleksandrów Kujawski, m. Radziejów, Piotrków Kujawski, Zakrzewo, Radziejów
2.17	12	Rozbudowa drogi wojewódzkiej nr 269 Szczerkowo-Kowal	Odcinek od km 12+170 do km 28+898	Samorząd Województwa/Zarząd Dróg Wojewódzkich w Bydgoszczy	<i>Wieloletnia Prognoza Finansowa Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2017-2038</i>	Izbica Kujawska
2.18			Odcinek od km 33+622 do km 59+194			Chodecz, Chocień, Kowal
2.19	13	Przebudowa drogi wojewódzkiej nr 270 Brześć Kujawski-Izbica Kujawska-Koło od km 0+000 do km 29+023		Samorząd Województwa/Zarząd Dróg Wojewódzkich w Bydgoszczy	<i>Wieloletnia Prognoza Finansowa Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2017-2038</i>	Brześć Kujawski, Izbica Kujawska, Lubraniec
2.20	14	Przebudowa drogi wojewódzkiej nr 534 Grudziądz-Wąbrzeźno-Golub-Dobrzyń-Rypin od km 76+705 do km 81+719		Samorząd Województwa/Zarząd Dróg Wojewódzkich w Bydgoszczy	<i>Wieloletnia Prognoza Finansowa Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2017-2038</i>	m. Rypin, Rypin
2.21	15	Rozbudowa drogi wojewódzkiej nr 548 Stolno-Wąbrzeźno od km 0+005 do km 29+619 z wyłączeniem węzła autostradowego w m. Lisewo od km 14+144 do km 15+146 - zwiększenie bezpieczeństwa ruchu drogowego		Samorząd Województwa/Zarząd Dróg Wojewódzkich w Bydgoszczy	<i>Wieloletnia Prognoza Finansowa Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2017-2038</i>	Lisewo, Płużnica, Ryńsk, Stolno, Wąbrzeźno
2.22	16	Przebudowa i rozbudowa drogi wojewódzkiej nr 559 na odcinku Lipno-Kamień Kotowy - granica województwa - zwiększenie bezpieczeństwa ruchu drogowego		Samorząd Województwa/Zarząd Dróg Wojewódzkich w Bydgoszczy	<i>Wieloletnia Prognoza Finansowa Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2017-2038</i>	Lipno, m. Lipno, Skępe, Tłuchowo, Wielgie

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
2.23	17	Przebudowa drogi wojewódzkiej nr 563 Rypin-Żuromin-Mława od km 2+475 do km 16+656	Samorząd Województwa/Zarząd Dróg Wojewódzkich w Bydgoszczy	Wieloletnia Prognoza Finansowa Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2017-2038	m. Rypin, Rypin, Skrwilno
2.24	18	Poprawa dostępności północnej i zachodniej części województwa poprzez działania inwestycyjne i organizacyjne wobec drogi powiatowej nr 1015C relacji Tuchola-Tleń	Samorząd Województwa, samorządy lokalne	Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+	Tuchola, Cekcyn, Śliwice, Osie
2.25	19	Budowa linii kolejowej Trzciniec-Solec Kujawski dla poprawy dostępności Portu Lotniczego w Bydgoszczy (linie kolejowe nr 18 i 131)	PKP Polskie Linie Kolejowe S.A.	Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+; Plan Zrównoważonego Rozwoju Publicznego Transportu Zbiorowego dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego	Białe Błota, Bydgoszcz, Solec Kujawski
2.26	20	Przebudowa linii kolejowej nr 241	PKP Polskie Linie Kolejowe S.A., Samorząd Województwa	Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+	Gostycyn, Kęsowo, Koronowo, Tuchola
2.27	21	Poprawa dostępności komunikacyjnej Ciechocinka poprzez zapewnienie komunikacji kolejowej na linii Aleksandrów Kujawski-Ciechocinek	Samorząd Województwa	Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+	m. Aleksandrów Kujawski, Aleksandrów Kujawski
2.28	22	Przywrócenie ruchu pasażerskiego na linii kolejowej Inowrocław-Żnin (linia kolejowa nr 206)	PKP Polskie Linie Kolejowe S.A., Samorząd Województwa	Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+	Barcin, Inowrocław, m. Inowrocław, Pakość, Żnin
2.29	23	Renowacja lub przebudowa obiektów kolejowej infrastruktury	PKP Polskie Linie Kolejowe S.A., Samorząd Województwa, samorządy lokalne	Plan Zrównoważonego Rozwoju Publicznego Transportu Zbiorowego dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego	Tuchola
2.30					Włocławek
2.31					Inowrocław
2.32					Bydgoszcz Główna
2.33					Grudziądz

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji		Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
		przystankowej				
2.34	24	Zorganizowanie i kompletne wyposażenie podstawowych zintegrowanych węzłów przesiadkowych	Aleksandrów Kujawski	PKP Polskie Linie Kolejowe S.A., Samorząd Województwa, samorządy lokalne	<i>Plan Zrównoważonego Rozwoju Publicznego Transportu Zbiorowego dla Województwa Kujawsko- Pomorskiego</i>	m. Aleksandrów Kujawski
2.35			Brodnica			m. Brodnica
2.36			Lipno			m. Lipno
2.37			Laskowice Pomorskie			Jeżewo
2.38			Kowalewo Pomorskie			Kowalewo Pomorskie
2.39			Mogilno			Mogilno
2.40			Mrocza			Mrocza
2.41			Nakło nad Notecią			Nakło Nad Notecią
2.42			Świecie			Świecie
2.43			Wąbrzeźno			Wąbrzeźno
2.44			Tuchola			Tuchola
2.45			Złotniki Kujawskie			Złotniki Kujawskie
2.46			Żnin			Żnin
2.47			Barcin			Barcin
2.48			Chełmno			m. Chełmno
2.49			Chełmża			Chełmża
2.50			Golub-Dobrzyń			m. Golub- Dobrzyń
2.51			Jabłonowo Pomorskie			Jabłonowo Pomorskie
2.52			Janikowo			Janikowo
2.53			Maksymilianowo			Osielsko
2.54	Piotrków Kujawski	Piotrków Kujawski				
2.55	Radziejów	m. Radziejów				
2.56	Rypin	m. Rypin				
2.57	Sępólno Krajeńskie	Sępólno Krajeńskie				
2.58	Terespol Pomorski	Świecie				

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
2.59	Zorganizowanie i kompletne wyposażenie podstawowych zintegrowanych węzłów przesiadkowych	Warlubie	PKP Polskie Linie Kolejowe S.A., Samorząd Województwa, samorządy lokalne	<i>Plan Zrównoważonego Rozwoju Publicznego Transportu Zbiorowego dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego</i>	Warlubie
2.60		Brzoza Bydgoska			Nowa Wieś Wielka
2.61		Brzoza Toruńska			Wielka Nieszawka
2.62		Lubicz			Lubicz
2.63		Ostromecko			Dąbrowa Chełmińska
2.64		Pakość			Pakość
2.65		Pruszcz Pomorski			Pruszcz
2.66		Solec Kujawski			Solec Kujawski
2.67		Strzelno			Strzelno
2.68		Szubin			Szubin
2.69		Wierzchucin			Cekcyn
2.70	25	Budowa kolejowej platformy przeładunkowej w Inowrocławiu	Polskie Koleje Państwowe S.A./PKP Cargo	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	m. Inowrocław
2.71	26	Budowa kolejowej platformy przeładunkowej w Laskowicach Pomorskich	Polskie Koleje Państwowe S.A./PKP Cargo	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	Jeżewo
2.72	27	Utworzenie platformy multimodalnej w rejonie Solca Kujawskiego-Bydgoszczy Łęgnowa	Samorząd Województwa, samorządy lokalne, inwestorzy prywatni	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	Bydgoszcz, Solec Kujawski
Poziom regionalny - energetyka					
2.73	28	Modernizacja miejskiej ciepłowniczej sieci przesyłowej	Miejskie Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej we Włocławku, spółdzielnie mieszkaniowe	<i>Program ochrony powietrza dla strefy miasto Włocławek ze względu na przekroczenia poziomu dopuszczalnego dla benzenu i docelowego dla niklu</i>	m. Włocławek

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
2.74	29	Zmiana sposobu ogrzewania na proekologiczny: podłączenia do sieci ciepłowniczej podmiotów ogrzewanych indywidualnie, wymiana nie ekologicznych pieców na ogrzewane paliwami niskoemisyjnymi (np. gaz lub olej), wymiana nie ekologicznych pieców węglowych na kotły klasy 4 i 5	Gmina Miasta Torunia	Program ochrony powietrza dla strefy miasto Toruń ze względu na przekroczenie poziomu dopuszczalnego pyłu zawieszonego PM10 - aktualizacja	Toruń
Poziom regionalny - infrastruktura społeczna					
2.75	30	Modernizacja Opery Nova w Bydgoszczy	Samorząd Województwa	Wieloletnia Prognoza Finansowa Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2017-2038	Bydgoszcz
2.76	31	Modernizacja i rozbudowa gmachu Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Bydgoszczy	Samorząd Województwa/Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. dr. W. Bezy w Bydgoszczy, Miasto Bydgoszcz	Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+	Bydgoszcz
2.77	32	Rozbudowa i dostosowanie budynku Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej - Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu do nowych funkcji użytkowych	Samorząd Województwa/Wojewódzka Biblioteka Publiczna - Książnica Kopernikańska	Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+; Wieloletnia Prognoza Finansowa Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2017-2038	Toruń
2.78	33	Rozbudowa i modernizacja Teatru Polskiego w Bydgoszczy	Samorząd Województwa, Miasto Bydgoszcz/Teatr Polski im. H. Konieczki w Bydgoszczy	Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+	Bydgoszcz
2.79	34	Rozbudowa i remont Filharmonii Pomorskiej im. Ignacego Jana Paderewskiego w Bydgoszczy I etap: przebudowa i remont wraz z zakupem wyposażenia	Samorząd Województwa/Filharmonia Pomorska im. I.J. Paderewskiego w Bydgoszczy	Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+; Wieloletnia Prognoza Finansowa Województwa	Bydgoszcz

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
				<i>Kujawsko-Pomorskiego na lata 2017-2038</i>	
2.80	35	Rozwój Teatru Muzycznego w Toruniu	Samorząd Województwa/Kujawsko-Pomorski Impresaryjny Teatr Muzyczny w Toruniu	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	Toruń
2.81	36	Utworzenie Teatru Kameralnego w Bydgoszczy	Samorząd Województwa, Miasto Bydgoszcz	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	Bydgoszcz
2.82	37	Utworzenie Muzeum Chleba w Spichlerzu w Grudziądzu	Gmina Miasto Grudziądz, inwestorzy prywatni, organizacje pozarządowe	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	m. Grudziądz
2.83	38	Utworzenie Muzeum Jazdy Polskiej w Grudziądzu	Gmina Miasto Grudziądz, inwestorzy prywatni, organizacje pozarządowe	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	m. Grudziądz
2.84	39	Utworzenie Muzeum Kina Niemego w Lipnie	Gmina Miasto Lipno	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	m. Lipno
2.85	40	Utworzenie Muzeum Portu na Wiśle w Toruniu	Gmina Miasta Torunia	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	Toruń
2.86	41	Utworzenie Muzeum Powstania Wielkopolskiego w Bydgoszczy	Miasto Bydgoszcz, inwestorzy prywatni, organizacje pozarządowe	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	Bydgoszcz
2.87	42	Utworzenie Muzeum Wojny Polsko-Sowieckiej 1920 roku we Włocławku	Samorząd Województwa, inwestorzy prywatni, organizacje pozarządowe	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	m. Włocławek

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
2.88	43	Utworzenie Muzeum Wsi Dobrzyńskiej w gminie Brzuze	samorządy lokalne, inwestorzy prywatni, organizacje pozarządowe	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	Brzuze
2.89	44	Utworzenie Muzeum Ziemiaństwa w Nawrze	samorządy lokalne, inwestorzy prywatni, organizacje pozarządowe	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	Chełmża
2.90	45	Utworzenie Muzeum Ziemi Kujawsko-Pomorskiej w Bydgoszczy	Miasto Bydgoszcz, inwestorzy prywatni, organizacje pozarządowe	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	Bydgoszcz
2.91	46	Budowa nowego gmachu głównego Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku	Samorząd Województwa, Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	m. Włocławek
2.92	47	Kontynuacja adaptacji historycznej fabryki Weesego na cele Muzeum Toruńskiego Piernika jako Oddziału Muzeum Okręgowego w Toruniu	Samorząd Województwa, Gmina Miasta Torunia/Muzeum Okręgowe w Toruniu	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	Toruń
2.93	48	Modernizacja i rozbudowa Muzeum Historii Włocławka	Samorząd Województwa	<i>Wieloletnia Prognoza Finansowa Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2017-2038</i>	m. Włocławek
2.94	49	Realizacja muzeum - interaktywnego centrum edukacji historycznej i regionalnej w Kruszwicy	Samorząd Województwa, Gmina Kruszwica	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	Kruszwica
2.95	50	Rewitalizacja, adaptacja i rozbudowa gmachu głównego Muzeum Okręgowego im. Leona Wyczółkowskiego w Bydgoszczy	Samorząd Województwa, Miasto Bydgoszcz/Muzeum Okręgowe im. Leona Wyczółkowskiego w Bydgoszczy	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	Bydgoszcz

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
2.96	51	Rozwój Muzeum Techniki i Inżynierii Komunalnej Torunia	Gmina Miasta Torunia/Toruńskie Wodociągi Sp. z o.o.	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	Toruń
2.97	52	Rozwój Muzeum Wodociągów w Bydgoszczy	Miasto Bydgoszcz/Miejskie Wodociągi i Kanalizacja w Bydgoszczy sp. z o.o.	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	Bydgoszcz
2.98	53	Rozbudowa Kujawsko-Dobrzyńskiego Parku Etnograficznego w Kłóbce	Samorząd Województwa	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	Lubień Kujawski
2.99	54	Europejski Szlak Megalitów - rozwój Parku Kulturowego Wietrzychowice	Samorząd Województwa, Gmina Izbica Kujawska/Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury w Izbicy Kujawskiej	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	Izbica Kujawska
2.100	55	Rozbudowa Ośrodka Chopinowskiego w Szafarni	Samorząd Województwa/Ośrodek Chopinowski w Szafarni	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	Radomin
2.101	56	Realizacja projektu badań archeologiczno-architektonicznych w miejscu dawnego grodziska i zamku w Bydgoszczy, zakończonych organizacją rezerwatu archeologicznego z pawilonem muzealnym	Miasto Bydgoszcz	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	Bydgoszcz
2.102	57	Rewitalizacja XIX-wiecznego pierścienia fortecznego Twierdzy Toruń	Gmina Miasta Torunia	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	Toruń
2.103	58	Budowa zakładu radioterapii przy ul. Łęgskiej we Włocławku z uwzględnieniem planów rozwojowych Wojewódzkiego Szpitala Specjalistycznego im. błogosławionego księdza Jerzego Popiełuszki przy ul. Wienieckiej we Włocławku	Samorząd Województwa/Centrum Onkologii im. prof. Fr. Łukaszczyka w Bydgoszczy	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	m. Włocławek

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
2.104	59	Powstanie oddziałów onkologicznych w regionalnych szpitalach specjalistycznych na terenie województwa	Samorząd Województwa/Kujawsko-Pomorskie Inwestycje Medyczne sp. z o.o.	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	m. Włocławek, m. Inowrocław, Toruń, Bydgoszcz, m. Grudziądz
2.105	60	Przebudowa i rozbudowa szpitala wojewódzkiego wraz z wyposażeniem w Toruniu	Samorząd Województwa/Kujawsko-Pomorskie Inwestycje Medyczne Sp. z o.o./Wojewódzki Szpital Zespolony w Toruniu	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	Toruń
2.106	61	Rozbudowa Centrum Onkologii w Bydgoszczy	Samorząd Województwa/Kujawsko-Pomorskie Inwestycje Medyczne sp. z o.o./Centrum Onkologii im. prof. Fr. Łukaszczyka w Bydgoszczy	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	Bydgoszcz
2.107	62	Wzmocnienie potencjału regionalnego Szpitala Specjalistycznego im. Dr. W. Biegańskiego w Grudziądzu	Samorząd Województwa	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	m. Grudziądz
2.108	63	Utworzenie Centrum Opiekuńczo-Terapeutycznego w ramach rozbudowy Zakładu Pielęgnacyjno-Opiekuńczego im. Ks. Jerzego Popiełuszki w Toruniu	Gmina Miasta Torunia/Zakład Pielęgnacyjno-Opiekuńczy im. Ks. Jerzego Popiełuszki w Toruniu	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	Toruń
2.109	64	Utworzenie Genetycznego Centrum Opieki w Bydgoszczy	Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu/Collegium Medicum w Bydgoszczy	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	Bydgoszcz
2.110	65	Utworzenie Uczelnianego Centrum Geriatrii w Bydgoszczy	Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu/Collegium Medicum w Bydgoszczy	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	Bydgoszcz

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
2.111	66	Utworzenie Uczelnianego Centrum Stomatologii w Bydgoszczy	Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu/Collegium Medicum w Bydgoszczy	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	Bydgoszcz
2.112	67	Utworzenie Uczelnianego Centrum Żywienia i Aktywności Fizycznej Człowieka w Bydgoszczy	Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu/Collegium Medicum w Bydgoszczy	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	Bydgoszcz
2.113	68	Utworzenie Centrum Konsultacyjnego dla Seniorów i Osób Niepełnosprawnych w Toruniu	Gmina Miasta Torunia	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	Toruń
2.114	69	Budowa Policyjnego Centrum Dowodzenia dla województwa kujawsko-pomorskiego	Komenda Wojewódzka Policji w Bydgoszczy	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	Bydgoszcz
2.115	70	Utworzenie Regionalnego Centrum Innowacyjności Wsi i Rolnictwa dla rozwoju i transferu innowacji w rolnictwie i przetwórstwie rolno-spożywczym	Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	Bydgoszcz
2.116	71	Utworzenie Centrum Rewitalizacji Dróg Wodnych w Bydgoszczy	Samorząd Województwa, Miasto Bydgoszcz, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	Bydgoszcz
2.117	72	Utworzenie Środowiskowego Centrum Edukacji Doświadczalnej - Centrum Nauki o Człowieku w Bydgoszczy	Samorząd Województwa, Miasto Bydgoszcz	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	Bydgoszcz
2.118	73	Utworzenie Środowiskowego Centrum Edukacji Doświadczalnej we Włocławku	Samorząd Województwa, samorządy lokalne	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	m. Włocławek
2.119	74	Utworzenie Środowiskowego Centrum Edukacji Doświadczalnej w Grudziądzu	Samorząd Województwa, samorządy lokalne	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-</i>	m. Grudziądz

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)	
				<i>Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>		
2.120	75	Utworzenie Środowiskowego Centrum Edukacji Doświadczalnej w Inowrocławiu	Samorząd Województwa, samorządy lokalne	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	m. Inowrocław	
2.121	76	Utworzenie Centrum Czynnej Ochrony Przyrody Wdeckiego Parku Krajobrazowego	Samorząd Województwa/Wdecki Park Krajobrazowy	<i>Wieloletnia Prognoza Finansowa Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2017-2038</i>	Osie	
2.122	77	Utworzenie ośrodka edukacji przyrodniczej wraz z siedzibą Krajeńskiego Parku Krajobrazowego - ochrona i promocja zasobów przyrodniczych oraz podniesienie świadomości edukacji ekologiczno-przyrodniczej	Samorząd Województwa/Krajeński Park Krajobrazowy	<i>Wieloletnia Prognoza Finansowa Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2017-2038</i>	Więcbork	
2.123	78	Ochrona i promocja zasobów przyrodniczych oraz podniesienie świadomości edukacji ekologiczno-przyrodniczej: rozbudowa obiektu o część ekspozycji przyrodniczo-historycznej	Samorząd Województwa/Nadgoplański Park Tysiąclecia	<i>Wieloletnia Prognoza Finansowa Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2017-2038</i>	Kruszwica	
2.124	79	Modernizacja nieruchomości w Toruniu	Samorząd Województwa	<i>Wieloletnia Prognoza Finansowa Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2017-2038</i>	Toruń	
						Przy ul. Św. Jakuba 3-5
2.125						Przy ul. Wola Zamkowa 8-10
2.126						Przy ul. Wola Zamkowa 10A
2.127		Przy ul. Wola Zamkowa 12A				
2.128	80	Przebudowa i remont konserwatorski budynku Pałac Dąbskich w Toruniu	Samorząd Województwa	<i>Wieloletnia Prognoza Finansowa Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2017-2038</i>	Toruń	
2.129	81	Przebudowa budynku przy ul. Bartkiewiczówny 93 w Toruniu - usprawnienie funkcjonowania Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Toruniu	Samorząd Województwa	<i>Wieloletnia Prognoza Finansowa Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2017-2038</i>	Toruń	
2.130	82	Rozbudowa budynku Urzędu Marszałkowskiego	Samorząd Województwa	<i>Wieloletnia Prognoza Finansowa Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2017-2038</i>	Toruń	

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
2.131	83	Rozbudowa Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego im. Korczaka	Samorząd Województwa	<i>Wieloletnia Prognoza Finansowa Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2017-2038</i>	Toruń
2.132	84	Kompleksowe zagospodarowanie turystyczne Zbiornika Włocławskiego i terenów z nim związanych	Samorząd Województwa, samorządy lokalne, inwestorzy prywatni	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	Dobrzyń nad Wisłą, Fabianki, m. Włocławek, Włocławek
2.133	85	Budowa krytego lodowiska w Bydgoszczy	Miasto Bydgoszcz	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	Bydgoszcz
2.134	86	Modernizacja basenu Delfin	Gmina Miasto Włocławek	<i>Program Rozwoju Bazy Sportowej Województwa Kujawsko-Pomorskiego do 2018 r.</i>	m. Włocławek
2.135	87	Budowa basenu w Lubiczu Górnym	Gmina Lubicz	<i>Program Rozwoju Bazy Sportowej Województwa Kujawsko-Pomorskiego do 2018 r.</i>	Lubicz
2.136	88	Budowa hali sportowej oraz boiska do piłki nożnej z bieżnią przy ul. Gen. Tadeusza Bora-Komorowskiego 2	Miasto Bydgoszcz	<i>Program Rozwoju Bazy Sportowej Województwa Kujawsko-Pomorskiego do 2018 r.</i>	Bydgoszcz
2.137	89	Budowa hali sportowej przy Szkole Podstawowej w Strzygach	Gmina Osiek	<i>Program Rozwoju Bazy Sportowej Województwa Kujawsko-Pomorskiego do 2018 r.</i>	Osiek
2.138	90	Budowa hali sportowej przy Zespole Szkół im. Jana Pawła II w miejscowości Ruda	Gmina Wiejska Grudziądz	<i>Program Rozwoju Bazy Sportowej Województwa Kujawsko-Pomorskiego do 2018 r.</i>	Grudziądz
2.139	91	Budowa hali sportowej przy Zespole Szkół Ogólnokształcących nr 1 przy ul. Droga Mazurska	Gmina Miasto Grudziądz	<i>Program Rozwoju Bazy Sportowej Województwa</i>	m. Grudziądz

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
				<i>Kujawsko-Pomorskiego do 2018 r.</i>	
2.140	92	Rozbudowa sali sportowej przy Zespole Szkół z Oddziałami Integracyjnymi w Kruszynie	Gmina Wiejska Włocławek	<i>Program Rozwoju Bazy Sportowej Województwa Kujawsko-Pomorskiego do 2018 r.</i>	Włocławek
2.141	93	Sala sportowa wraz z rozbudową szkoły w Przysieku	Gmina Zławieś Wielka	<i>Program Rozwoju Bazy Sportowej Województwa Kujawsko-Pomorskiego do 2018 r.</i>	Zławieś Wielka
2.142	94	Budowa sali gimnastycznej wraz z wyposażeniem w Świerczynkach	Gmina Łysomice	<i>Program Rozwoju Bazy Sportowej Województwa Kujawsko-Pomorskiego do 2018 r.</i>	Łysomice
2.143	95	Budowa sali gimnastycznej wraz z zapleczem dydaktycznym przy Szkole Podstawowej w Szpetalu Górnym	Gmina Fabianki	<i>Program Rozwoju Bazy Sportowej Województwa Kujawsko-Pomorskiego do 2018 r.</i>	Fabianki
2.144	96	Przebudowa sali gimnastycznej wraz z zapleczem w Zespole Szkół Agro-Ekonomicznych w Karolewie	Powiat Bydgoski	<i>Program Rozwoju Bazy Sportowej Województwa Kujawsko-Pomorskiego do 2018 r.</i>	Dobrcz
2.145	97	Rozbudowa obiektu Szkoły Podstawowej w Kozielcu o salę gimnastyczną wraz z zapleczem sanitarno-technicznym i dydaktycznym	Gmina Dobrcz	<i>Program Rozwoju Bazy Sportowej Województwa Kujawsko-Pomorskiego do 2018 r.</i>	Dobrcz
2.146	98	Rozbudowa kompleksu sportowego przy Szkole Podstawowej w Kończewicach	Gmina Wiejska Chełmża	<i>Program Rozwoju Bazy Sportowej Województwa Kujawsko-Pomorskiego do 2018 r.</i>	Chełmża
2.147	99	Przebudowa hali sportowo-widowiskowej Ośrodka Sportu i Rekreacji	Gmina Miasto Włocławek	<i>Program Rozwoju Bazy Sportowej Województwa Kujawsko-Pomorskiego do 2018 r.</i>	m. Włocławek

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
2.148	100	Budowa wielofunkcyjnego obiektu (łąiącego funkcje kultury, wystawiennicze, konferencyjne i dydaktyczne) na Placu Teatralnym w Bydgoszczy	Samorząd Województwa, Miasto Bydgoszcz	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	Bydgoszcz
2.149	101	Budowa sali widowiskowej w Grudziądzu łącząca funkcje targowo-wystawiennicze i sportowo-widowiskowe	Gmina Miasto Grudziądz	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	m. Grudziądz
2.150	102	Budowa sali widowiskowej we Włocławku	Gmina Miasto Włocławek	<i>Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+</i>	m. Włocławek
Poziom regionalny - ochrona środowiska					
2.151	103	Budowa jazu piętrzącego na rzece Pannie w km 7+537	Samorząd Województwa/Kujawsko-Pomorski Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych we Włocławku	<i>Wieloletnia Prognoza Finansowa Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2017-2038</i>	Mogilno
2.152	104	Przebudowa wału przeciwpowodziowego Sartowice-Nowe, odcinek od km 0+000 do km 10+600 - realizacja od km 7+075 do km 10+600	Samorząd Województwa/Kujawsko-Pomorski Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych we Włocławku	<i>Wieloletnia Prognoza Finansowa Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2017-2038</i>	Dragacz
2.153	105	Budowa stacji terenowo-badawczej Gostynińsko-Włocławskiego Parku Krajobrazowego	Samorząd Województwa/Gostynińsko-Włocławski Park Krajobrazowy	<i>Wieloletnia Prognoza Finansowa Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2017-2038</i>	Kowal
2.154	106	Budowa stacji terenowo-badawczej Podmoście	Samorząd Województwa/Zespół Parków Krajobrazowych Chełmińskiego i Nadwiślańskiego	<i>Wieloletnia Prognoza Finansowa Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2017-2038</i>	Chełmno
2.155	107	Budowa ścieżki ornitologicznej oraz parku dendrologicznego przy terenowym ośrodku edukacji przyrodniczej i promocji Rezerwatu Biosfery Bory Tucholskie w miejscowości Piła Młyn	Samorząd Województwa/Tucholski Park Krajobrazowy	<i>Wieloletnia Prognoza Finansowa Województwa Kujawsko-Pomorskiego na</i>	Gostycyn

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)	
				<i>lata 2017-2038</i>		
2.156	108	Punkty selektywnego zbierania odpadów komunalnych	Budowa trzech Miejskich Punktów Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych w Bydgoszczy	Miasto Bydgoszcz	<i>Plan gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2016-2022 z perspektywą na lata 2023-2028</i>	Bydgoszcz
2.157			Rozbudowa, unowocześnienie i podwyższenie standardów jakościowych istniejących obiektów i wyposażenia PSZOK	P.U.K. CORIMP sp. z o.o., partnerstwo publiczno-prywatne		
2.158			Rozbudowa PSZOK o dodatkową powierzchnię dla zwiększenia obszaru obsługi	Gmina Miasto Grudziądz/Miejski Zakład Komunikacji Sp. z o.o.		m. Grudziądz
2.159			Budowa 3 nowych Punktów Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych wraz z infrastrukturą i wyposażeniem	Gmina Miasto Włocławek/PGK "Saniko" Sp. z o.o.		m. Włocławek
2.160			Budowa kompleksowego Punktu Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych wraz z infrastrukturą i wyposażeniem	Gmina Miejska Ciechocinek		Ciechocinek
2.161			Budowa kompleksowego Punktu Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych wraz z infrastrukturą i wyposażeniem	Gmina Miasta Brodnicy		m. Brodnica
2.162			Budowa kompleksowego Punktu Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych wraz z infrastrukturą i wyposażeniem	Miasto i Gmina Jabłonowo Pomorskie		Jabłonowo Pomorskie
2.163			Zakup pojemników i kontenerów do selektywnej zbiórki odpadów komunalnych, rozbudowa ogrodzenia, budowa wiaty (zadaszenia) dla zabezpieczenia odpadów	Gmina Bartniczka		Bartniczka
2.164			Budowa kompleksowego Punktu Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych wraz z infrastrukturą i wyposażeniem			
2.165			Budowa kompleksowego Punktu Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych wraz z infrastrukturą i wyposażeniem	Gmina Bobrowo		Bobrowo
2.166	Powiększenie utwardzonego placu, zadaszenie, budowa boksów, oświetlenia i ogrodzenia terenu; wyposażenie w kontenery i pojemniki	Gmina Brzozie	Brzozie			

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
2.167	Punkty selektywnego zbierania odpadów komunalnych	Budowa kompleksowego Punktu Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych wraz z infrastrukturą i wyposażeniem	Gmina Świdziebnia	<i>Plan gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2016-2022 z perspektywą na lata 2023-2028</i>	Świdziebnia
2.168		Budowa kompleksowego Punktu Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych wraz z infrastrukturą i wyposażeniem	Gmina Zbiczno		Zbiczno
2.169		Rozbudowa PSZOK o dodatkowe punkty zbiórki odpadów, zakup kontenerów i dwóch pojazdów do selektywnej zbiórki	Gmina Koronowo/Zakład Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej w Koronowie		Koronowo
2.170		Budowa kompleksowego Punktu Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych wraz z infrastrukturą i wyposażeniem			
2.171		Modernizacja (przebudowa) PSZOK w celu utworzenia punktu napraw oraz punktu przyjmowania rzeczy używanych; uzupełnienie wyposażenia i niezbędnego sprzętu do obsługi obiektu; wyposażenie PSZOK w elementy edukacyjne	Miasto i Gmina Solec Kujawski/Zakład Gospodarki Komunalnej Spółka z o.o.		Solec Kujawski
2.172		Budowa kompleksowego Punktu Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych wraz z infrastrukturą i wyposażeniem	Gmina Dąbrowa Chełmińska		Dąbrowa Chełmińska
2.173		Budowa kompleksowego Punktu Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych wraz z infrastrukturą i wyposażeniem	Gmina Białe Błota/Zakład Wodociągów i Usług Komunalnych Sp. z o.o.		Białe Błota
2.174		Budowa obiektów PSZOK; utwardzenie terenu wraz z niezbędną infrastrukturą; wyposażenie PSZOK w pojazdy i urządzenia	Gmina Dobrcz/Zakład Usług Komunalnych w Dobrczu		Dobrcz
2.175		Budowa kompleksowego Punktu Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych wraz z infrastrukturą i wyposażeniem	Gmina Osielsko		Osielsko
2.176		Budowa kompleksowego Punktu Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych wraz z infrastrukturą i wyposażeniem	Gmina Miasto Golub-Dobrzyń		m. Golub-Dobrzyń

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
2.177	Punkty selektywnego zbierania odpadów komunalnych	Budowa trzech kompleksowych Punktów Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych wraz z infrastrukturą i wyposażeniem	Gmina Kowalewo Pomorskie	<i>Plan gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2016-2022 z perspektywą na lata 2023-2028</i>	Kowalewo Pomorskie
2.178		Budowa obiektów PSZOK; wyposażenie PSZOK w kontenery i pojemniki oraz pojazdy i urządzenia	Gmina Golub-Dobrzyń		Golub-Dobrzyń
2.179		Przebudowa istniejących dróg i placów, adaptacja istniejących budynków na potrzeby utworzenia PSZOK, zakup wyposażenia, infrastruktura dla edukacji ekologicznej	Gmina Radomin		Radomin
2.180		Budowa obiektów PSZOK wraz z infrastrukturą; doposażenie w kontenery, pojemniki i pozostałe urządzenia do gromadzenia odpadów	Miasto i Gmina Łasin		Łasin
2.181		Budowa kompleksowego Punktu Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych wraz z infrastrukturą i wyposażeniem	Gmina Wiejska Grudziądz		Grudziądz
2.182		Budowa kompleksowego Punktu Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych wraz z infrastrukturą i wyposażeniem	Gmina Gruta		Gruta
2.183		Budowa kompleksowego Punktu Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych wraz z infrastrukturą i wyposażeniem	Gmina Rogóźno		Rogóźno
2.184		Budowa kompleksowego Punktu Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych wraz z infrastrukturą i wyposażeniem	Gmina Świecie nad Osą		Świecie nad Osą
2.185		Budowa kompleksowego Punktu Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych wraz z infrastrukturą i wyposażeniem oraz kompostownią w celu zagospodarowania odpadów zielonych	Gmina Janikowo		Janikowo
2.186		Budowa kompleksowego Punktu Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych wraz z infrastrukturą i wyposażeniem oraz z ewentualnym punktem napraw i przygotowania do ponownego użycia	Gmina Inowrocław		Inowrocław

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
2.187	Punkty selektywnego zbierania odpadów komunalnych	Rozbudowa i doposażenie PSZOK, w szczególności: doposażenie w pojemniki, kontenery, regały magazynowe, budowa wiaty, utwardzenie podłoża (np. kostka brukowa), działania i elementy edukacyjne	Gmina Pakość/Przedsiębiorstwo Usług Gminnych Sp. z o.o.	<i>Plan gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2016-2022 z perspektywą na lata 2023-2028</i>	Pakość
2.188		Budowa kompleksowego Punktu Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych wraz z infrastrukturą i wyposażeniem	Gmina Złotniki Kujawskie		Złotniki Kujawskie
2.189		Budowa kompleksowego Punktu Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych wraz z infrastrukturą i wyposażeniem	Gmina Dobrzyń nad Wisłą		Dobrzyń nad Wisłą
2.190		Budowa kompleksowego Punktu Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych wraz z infrastrukturą i wyposażeniem	Gmina Bobrowniki		Bobrowniki
2.191		Budowa kompleksowego Punktu Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych wraz z infrastrukturą i wyposażeniem	Gmina Chrostkowo		Chrostkowo
2.192		Budowa kompleksowego Punktu Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych wraz z infrastrukturą i wyposażeniem	Gmina Lipno		Lipno
2.193		Budowa kompleksowego Punktu Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych wraz z infrastrukturą i wyposażeniem	Gmina Tłuchowo		Tłuchowo
2.194		Budowa kompleksowego Punktu Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych wraz z infrastrukturą i wyposażeniem	Miasto i Gmina Strzelno		Strzelno
2.195		Rozbudowa infrastruktury PSZOK wraz z zakupem oprogramowania i wyposażenia	Gmina Kcynia		Kcynia
2.196		Budowa kompleksowego Punktu Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych wraz z infrastrukturą, wyposażeniem i oprogramowaniem			
2.197		Rozbudowa infrastruktury PSZOK (wiaty, utwardzenie terenu, oświetlenie, monitoring); zakup wyposażenia (kontenery, pojemniki, prasa hydrauliczna)	Gmina Mrocza		Mrocza

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
2.198	Punkty selektywnego zbierania odpadów komunalnych	Budowa kompleksowego Punktu Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych wraz z infrastrukturą i wyposażeniem	Miasto i Gmina Szubin	<i>Plan gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2016-2022 z perspektywą na lata 2023-2028</i>	Szubin
2.199		Budowa obiektów PSZOK; utwardzenie terenu wraz z niezbędną infrastrukturą; wyposażenie PSZOK w pojazdy i urządzenia	Gmina Bytoń		Bytoń, Topólka
2.200		Rozbudowa i modernizacja infrastruktury przyjmowania odpadów	Gmina Miasto Rypin/Przedsiębiorstwo Komunalne "KOMES" sp. z o.o.		m. Rypin
2.201		Modernizacja i budowa infrastruktury PSZOK (nawierzchnie, oświetlenie, wiaty, magazyny); zakup wyposażenia PSZOK (waga, wózek, pojemniki, kontenery); budowa infrastruktury dla celów edukacyjnych	Regionalny Zakład Utylizacji Odpadów Komunalnych Rypin Sp. z o.o.		Rypin
2.202		Budowa kompleksowego Punktu Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych wraz z infrastrukturą i wyposażeniem	Gmina Wąpielsk		Wąpielsk
2.203		Rozbudowa infrastruktury i obiektów PSZOK wraz z budową drogi dojazdowej i nasadzeniem zieleni; zakup wyposażenia; zakup pojemników do selektywnej zbiórki odpadów biodegradowalnych	Gmina Kamień Krajeński		Kamień Krajeński
2.204		Budowa punktu wstępnej segregacji odpadów z selektywnej zbiórki w PSZOK wraz z infrastrukturą i niezbędnym wyposażeniem techniczno-technologicznym	Gmina Sępólno Krajeńskie		Sępólno Krajeńskie
2.205		Budowa kompleksowego Punktu Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych wraz z infrastrukturą i wyposażeniem, a także elementami edukacji ekologicznej	Gmina Sośno		Sośno
2.206		Rozbudowa i modernizacja infrastruktury przyjmowania odpadów do PSZOK; budowa obiektów PSZOK; wyposażenie PSZOK w kontenery i pojemniki; budowa centrum edukacji ekologicznej	Przedsiębiorstwo Unieszkodliwiania Odpadów "Eko-Wiśła" Sp. z o. o.		Świecie

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
2.207	Punkty selektywnego zbierania odpadów komunalnych	Modernizacja PSZOK w szczególności poprzez: budowę wiat oraz specjalistycznych boksów na poszczególne frakcje selektywnie zebranych odpadów komunalnych, modernizację budynków socjalno-biurowych, utwardzenie terenu	Gmina Pruszcz	<i>Plan gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2016-2022 z perspektywą na lata 2023-2028</i>	Pruszcz
2.208		Budowa kompleksowego Punktu Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych wraz z infrastrukturą i wyposażeniem			
2.209		Rozbudowa i remont infrastruktury PSZOK; zakup ładowarki teleskopowej	Gmina Czernikowo		Czernikowo
2.210		Modernizacja drogi dojazdowej do PSZOK oraz wyposażenie PSZOK (m.in. zadaszania, kontener do napraw, miejsce przechowania naprawionych przedmiotów)	Gmina Lubicz		Lubicz
2.211		Budowa kompleksowego Punktu Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych wraz z infrastrukturą (w szczególności: droga dojazdowa, budynki socjalny i garażowy, oświetlenie, ogrodzenie, przyłącza, waga, itd.), wyposażeniem i pojazdami	Gmina Łubianka		Łubianka
2.212		Budowa kompleksowego Punktu Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych wraz z infrastrukturą i wyposażeniem	Gmina Łysomice/Gminny Zakład Komunalny w Gostkowie		Łysomice
2.213		Budowa kompleksowego Punktu Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych wraz z infrastrukturą (w szczególności: utwardzenie terenu, modernizacja drogi dojazdowej, oświetlenie, ogrodzenie, itd.), wyposażeniem i pojazdami (np. wózek widłowy)	Gmina Obrowo		Obrowo
2.214		Budowa kompleksowego Punktu Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych wraz z infrastrukturą i wyposażeniem	Gmina Zławieś Wielka		Zławieś Wielka
2.215		Budowa kompleksowego Punktu Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych wraz z infrastrukturą i wyposażeniem	Gmina Cekcyn		Cekcyn

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
2.216	Punkty selektywnego zbierania odpadów komunalnych	Budowa kompleksowego Punktu Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych wraz z infrastrukturą i wyposażeniem	Gmina Gostycyn	<i>Plan gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2016-2022 z perspektywą na lata 2023-2028</i>	Gostycyn
2.217		Budowa kompleksowego Punktu Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych wraz z infrastrukturą i wyposażeniem	Gmina Lubiewo		Lubiewo
2.218		Rozbudowa obiektów i infrastruktury PSZOK wraz z budową drogi dojazdowej; wyposażenie PSZOK w kontenery, urządzenia i pojazdy	Gmina Śliwice		Śliwice
2.219		Budowa obiektów PSZOK; utwardzenie terenu wraz z niezbędną infrastrukturą i drogi dojazdowej; wyposażenie PSZOK w pojazdy i urządzenia	Gmina Izbica Kujawska		Izbica Kujawska
2.220		Rozbudowa PSZOK o miejsca wyładunkowo-załadunkowe wraz z budową boksów; wyposażenie PSZOK w kontenery i pojemniki	Gmina Baruchowo		Baruchowo
2.221		Budowa kompleksowego Punktu Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych wraz z infrastrukturą i wyposażeniem	Gmina Boniewo		Boniewo
2.222		Rozbudowa PSZOK (stworzenie możliwości doczyszczania odpadów, budowa wiaty, utwardzenie terenu); wyposażenie PSZOK w kontenery, pojemniki, pojazdy i urządzenia; utwardzenie terenu	Gmina Fabianki		Fabianki
2.223		Rozbudowa i doposażenie PSZOK, w szczególności: budowa wiaty gospodarczej, wyposażenie w kontenery i pojemniki oraz pojazdy i urządzenia	Gmina Miasto Kowal		m. Kowal
2.224		Modernizacja istniejącej wiaty wraz z adaptacją pomieszczenia socjalnego dla potrzeb PSZOK; montaż wagi samochodowej	Gmina Włocławek		Włocławek
2.225		Budowa kompleksowego Punktu Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych wraz z infrastrukturą i wyposażeniem	Gmina Janowiec Wielkopolski		Janowiec Wielkopolski
2.226		Rozbudowa obiektów i infrastruktury PSZOK wraz z wyposażeniem	Gmina Żnin		Żnin

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji		Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
2.227			Budowa kompleksowego Punktu Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych wraz z infrastrukturą, zielenią i wyposażeniem	Gmina Gąsawa		Gąsawa
2.228	109	Instalacje do doczyszczania selektywnie zebranych frakcji odpadów (w tym przyjmujące zmieszane odpady komunalne)	Doposażenie istniejącej instalacji do mechanicznego przetwarzania odpadów w separatory do automatycznego rozdziału odpadów i rozrywarę worków; wyposażenie hali sortowni w system wentylacji oraz oczyszczania powietrza poprocesowego, modernizacja obiektów rozbiórkowych i magazynowych	Gmina Miasta Chełmna/Zakład Usług Miejskich Sp. z o.o.	<i>Plan gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2016-2022 z perspektywą na lata 2023-2028</i>	Chełmno
2.229			Modernizacja sortowni odpadów w celu zwiększenia odzysku surowców (zakup separatorów optycznych, balistycznych, separatorów do metali żelaznych, metali nieżelaznych i perforatora) oraz w celu oddzielenia frakcji odpadów wysokokalorycznych; wykonanie termomodernizacji budynków sortowni wraz budową zaplecza technicznego, wyposażenie obiektu w solary	Regionalny Zakład Utylizacji Odpadów Komunalnych Rypin Sp. z o.o.		Rypin
2.230			Budowa sortowni do doczyszczania odpadów zebranych selektywnie wraz z infrastrukturą i kompletnym wyposażeniem techniczno-technologicznym	Gmina Miasto Włocławek/PGK "Saniko" Sp. z o.o.		Brześć Kujawski
2.231			Rozbudowa, modernizacja i doposażenie instalacji w urzędzenia umożliwiające zwiększenie efektywności sortowni poprzez zwiększenie odzysku oraz podniesienie jakości wysortowywanych odpadów surowcowych	P.U.K. CORIMP sp. z o.o.		Bydgoszcz
2.232			Modernizacja sita bębnowego wraz z układem sterowania oraz rozbudowa istniejącej linii o urzędzenia do automatycznego wydzielania frakcji (separatory optyczne, separator balistyczny, separator metali nieżelaznych i separatory metali żelaznych); doposażenie instalacji w ładowarkę teleskopową; modernizacja punktu przyjęcia odpadów - budowa	Gmina Miasta Torunia/Miejskie Przedsiębiorstwo Oczyszczania Sp. z o.o.		Toruń

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
		nowych wag wraz z budynkiem administracyjno-socjalnym; rozbudowa linii do sortowania odpadów o separatory optopneumatyczne do rozdziału frakcji surowcowych po separatorze balistycznym			
2.233		Budowa linii do segregacji wraz z urządzeniami do automatycznego wydzielania frakcji odpadów surowcowych (separatory optyczne)	Gmina Miasta Inowrocław/Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej Sp. z o.o.	<i>Plan gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2016-2022 z perspektywą na lata 2023-2028</i>	Inowrocław
2.234		Budowa kompletnej linii sortowniczej (lej zasypowy, taśmociąg wznoszący, kabina sortownicza, separatory, zestaw taśmociągów zbierających, prasa hydrauliczna kanałowa) wraz z wyposażeniem (kontenery, ładowarka, wózek widłowy)	Produkcja Usługi Administracja "PUA" Sp. z o.o. ZPChr.		m. Grudziądz
2.235		Rozbudowa istniejącej hali, kompleksowe wyposażenie hali w urządzenia techniczno-technologiczne oraz maszyny do obsługi linii, budowa boksów na segregowane odpady, rozbudowa części socjalnej	Miasto i Gmina Nakło nad Notecią/Komunalne Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji		Nakło Nad Notecią
2.236		Budowa linii sortowniczej (zasyp wraz z nożami tnącymi do worków, taśmociąg do ręcznej segregacji odpadów selektywnie zebranych, stół sortowniczy 4 stanowiskowy, zabudowa istniejącej prasy) wraz z dostosowaniem hali; Utwardzenie placu manewrowego wraz z budową wiaty uniemożliwiającej rozwiewanie odpadu	Zakład Gospodarki Komunalnej Sp. z o.o.		Chełmża
2.237		Budowa mechanicznej linii do selektywnie zbieranych odpadów (separator optopneumatyczny i balistyczny, kabiny sortownicze, taśmociągi i prasy)	Przedsiębiorstwo Recyklingu Odpadów i Przetwarzania Sp. z o.o.		Janowiec Wielkopolski
2.238		Budowa instalacji doczyszczania selektywnie zebranych odpadów	Eco-Speed Sp. z o.o.		Brodnica
2.239		Budowa instalacji do doczyszczania tworzyw sztucznych, instalacji do doczyszczania szkła, instalacji do doczyszczania papieru, instalacji do doczyszczania			

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji		Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)	
			metali, instalacji do doczyszczania opakowań wielomateriałowych i tekstyliów				
2.240	110	Instalacje do przetwarzania odpadów zielonych lub/i innych bioodpadów	Rozbudowa placu do kompostowania odpadów ulegających biodegradacji oraz zakup urządzeń (rębak do odpadów zielonych, rozrywarka worków, rozdrabniacz do odpadów ulegających biodegradacji, ładowarka teleskopowa)	Gmina Tuchola/Przedsiębiorstwo Komunalne w Tucholi sp. z o. o.	<i>Plan gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2016-2022 z perspektywą na lata 2023-2028</i>	Tuchola	
2.241			Rozbudowa linii o moduł uszlachetniania kompostu, linii do pakowania produktu oraz przygotowanie zaplecza do produkcji trawy rolkowanej na bazie kompostu	Przedsiębiorstwo Unieszkodliwiania Odpadów "Eko-Wiśła" Sp. z o. o.		Świecie	
2.242			Budowa boksów dla frakcji strukturalnych przeznaczonych do wspomagania procesów kompostowania oraz powiększenie powierzchni placów kompostowych celem wydzielenia części kompostowej od stabilizacji wraz z niezbędnymi maszynami np. ładowarki, samochody ciężarowe, wózki widłowe, rębaki i sита mobilne	Gmina Miasto Grudziądz/Miejskie Wodociągi i Oczyszczalnia Sp. z o.o.		Grudziądz	
2.243			Budowa instalacji do fermentacji beztlenowej, do przetwarzania odpadów zielonych i innych bioodpadów wraz z niezbędnymi maszynami (ładowarki, samochody ciężarowe, wózki widłowe, sита doczyszczające frakcję wsadową)				
2.244				Doposażenie, podniesienie jakości oraz zwiększenie efektywności kompostowni odpadów zielonych i biodegradowalnych; rozbudowa, modernizacja placów dojrzewania, magazynowania, przetwarzania odpadów zielonych i biodegradowalnych		P.U.K. CORIMP sp. z o.o.	Bydgoszcz
2.245				Budowa kompostowni na terenie Gminy Sępólno Krajeńskie		Gmina Sępólno Krajeńskie	Sępólno Krajeńskie
2.246				Budowa kompostowni odpadów zielonych i innych bioodpadów		Gmina Jeziora Wielkie	Jeziora Wielkie
2.247			111	Instalacje do		Budowa instalacji recyklingu tworzyw sztucznych	P.U.K. CORIMP sp. z o.o.

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji		Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
2.248		recyklingu odpadów	z udziałem odpadów komunalnych Budowa instalacji do recyklingu tworzyw sztucznych (linia przygotowania surowca, linia wyłaczania i wtryskiwania, laboratorium)	Przedsiębiorstwo Recyklingu Odpadów i Przetwarzania Sp. z o.o.	województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2016-2022 z perspektywą na lata 2023-2028	Janowiec Wielkopolski
2.249	112	Instalacje do odzysku innego niż recykling odpadów budowlanych i rozbiórkowych	Budowa instalacji do odzysku materiałów budowlanych i rozbiórkowych (obiekty, maszyny i urządzenia, infrastruktura techniczna)	Gmina Miasta Chełmna/Zakład Usług Miejskich Sp. z o.o.	Plan gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2016-2022 z perspektywą na lata 2023-2028	Chełmno
2.250			Utworzenie centrum zarządzania odpadami pobudowlanymi	Zakład Gospodarki Komunalnej "GRONEKO" Marcin Gronowski Mikołaj Gronowski		Lubanie
2.251	113	Regionalne instalacje do mechaniczno-biologicznego przetwarzania zmieszanych odpadów komunalnych	Budowa instalacji do oczyszczania powietrza procesowego, doposażenie i rozbudowanie placu dojrzewania, placu do magazynowania oraz zakup urządzeń poprawiających jakość wsadu oraz wytworzonych produktów	Gmina Miasta Chełmna/Zakład Usług Miejskich Sp. z o.o.	Plan gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2016-2022 z perspektywą na lata 2023-2028	Chełmno
2.252			Rozbudowa hali przyjęć odpadów oraz rozbudowa linii sortowniczej o dodatkowe urządzenia automatyczne (m.in. dodatkowe separatory)	Przedsiębiorstwo Usług Komunalnych i Mieszkaniowych EKOSYSTEM Sp. z o.o.		Dębowa Łąka
2.253			Rozbudowa sortowni odpadów wraz z doposażeniem w urządzenia do sortowania zmieszanych odpadów komunalnych oraz odpadów surowcowych wydzielonych z masy zmieszanych odpadów komunalnych (rozbudowa kabiny sortowniczej, wymiana lub modernizacja sita bębnowego, doposażenie linii w separatory, urządzenie do otwierania worków oraz zakup nowej prasy); opcjonalnie przewiduje się rozbudowę budynku hali sortowni	Gmina Miasto Włocławek/PGK "Saniko" Sp. z o.o.		Brześć Kujawski
2.254			Podwyższenie standardu technicznego instalacji (zamknięcie hali, budowa systemu wentylacji wraz z instalacją odpylającą, budowa magazynu pre RDF i szkła, doposażenie linii sortowniczej w separatory, zakup sita i przrzucarki)	Gmina Miasta Inowrocław/Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej Sp.z o.o.		m. Inowrocław

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji		Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
2.255	114	Regionalne instalacje do mechaniczno-biologicznego przetwarzania zmieszanych odpadów komunalnych	Modernizacja i rozbudowa hali sortowniczej wraz z budową infrastruktury - przeniesienie lokalizacji, rozbudowa technologii, zakup maszyn	Gmina Aleksandrów Kujawski/Przedsiębiorstwo Użyteczności Publicznej EKOSKŁAD Sp. z o.o.	<i>Plan gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2016-2022 z perspektywą na lata 2023-2028</i>	Aleksandrów Kujawski
2.256			Modernizacja sortowni odpadów w zakresie przystosowania do produkcji paliwa alternatywnego tj. doposażenie w sortery do tworzyw sztucznych oraz zakup urządzeń do przesiewania i rozdrabniania odpadów; modernizacja małej linii sortowniczej polegająca na wyposażeniu w rozrywarkę worków oraz wyposażenie hali w instalację wentylacyjną; rozbudowa kompostowni odpadów w zakresie hermetyzacji oraz rozbudowa o moduł biogazowni	Remondis Bydgoszcz Sp. z o.o.		Bydgoszcz
2.257			Modernizacja instalacji związana z wykorzystaniem ciepła odzyskowego z biogazowni do intensyfikacji procesu stabilizacji; budowa krytego taśmociągu przenoszącego frakcję nadsitową na instalację produkcji paliwa alternatywnego	NOVAGO ŻNIN Sp. z o.o.		Żnin
2.258			Modernizacja części biologicznej instalacji MBP w zakresie wyposażenia w system odsysania i oczyszczania gazów poprocesowych; wymiana maszyn i urządzeń	Gmina Miasta Torunia/Miejskie Przedsiębiorstwo Oczyszczania Sp. z o.o.		Toruń
2.259	114	Składowiska odpadów komunalnych o statusie regionalnej instalacji do przetwarzania odpadów komunalnych	Rozbudowa instalacji aktywnego odgazowania poprzez wykonanie kolejnych studni oraz dostawienie modułu mikrokogeneracji z odzyskiem energii elektrycznej i ciepłej wraz z wymianą silnika; rozbudowa składowiska dla odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne	Przedsiębiorstwo Unieszkodliwiania Odpadów "Eko-Wiśła" Sp. z o. o.	<i>Plan gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2016-2022 z perspektywą na lata 2023-2028</i>	Świecie
2.260			Rozbudowa składowiska dla odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne o powierzchni ok. 5 ha	Gmina Miasto Grudziądz/Miejskie Wodociągi i Oczyszczalnia Sp. z o.o.		Grudziądz
2.261			Rozbudowa składowiska dla odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne (uszczelnienie kwatery nr 2)	Gmina Miasta Chełmna/Zakład Usług Miejskich Sp. z o.o.		Chełmno
2.262			Rozbudowa instalacji do ujęcia gazu składowiskowego	Gmina Miasto Włocławek/PGK		Brześć Kujawski

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
		wraz z modernizacją istniejącej elektrowni biogazowej; rozbudowa składowiska (budowa kwatery o powierzchni ok. 4 ha wraz z infrastrukturą techniczną w lokalizacji Machnacz lub lokalizacji Brześć Kujawski)	"Saniko" Sp. z o.o.		
2.263	Składowiska odpadów komunalnych o statusie regionalnej instalacji do przetwarzania odpadów komunalnych	Modernizacja odgazowania, zakup sprzętu (kompaktor) oraz rozbudowa składowiska poprzez uszczelnienie istniejącej kwatery nr 2	Gmina Miasta Inowrocław/Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej Sp. z o.o.	<i>Plan gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2016-2022 z perspektywą na lata 2023-2028</i>	m. Inowrocław
2.264		Rozbudowa składowiska (budowa kwatery nr 3 wraz z infrastrukturą oraz rozbudowa budynku socjalno-gospodarczego wraz z infrastrukturą techniczną)	Gmina Aleksandrów Kujawski/Przedsiębiorstwo Użyteczności Publicznej EKOSKŁAD Sp. z o.o.		Aleksandrów Kujawski
2.265		Budowa oczyszczalni odcieków ze składowiska metodą odwróconej osmozy	Miasto Bydgoszcz/Międzygminny Kompleks Unieszkodliwiania Odpadów ProNatura Sp. z o.o.		Bydgoszcz
2.266		Rozbudowa składowiska dla odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne (budowa kwatery balastu nr 3 wraz z infrastrukturą techniczną)	Miasto Bydgoszcz/Międzygminny Kompleks Unieszkodliwiania Odpadów ProNatura Sp. z o.o.		Bydgoszcz
2.267		Rozbudowa składowiska odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne (budowa kwatery nr 4 wraz z infrastrukturą)	NOVAGO ŻNIN Sp. z o.o.		Żnin
2.268		115	Inne instalacje do przetwarzania odpadów komunalnych		Rozbudowa linii paliw alternatywnych w zakresie przepustowości i podsuszania odpadu wraz z wyposażeniem w maszyny i urządzenia; budowa stacji załadunkowej dla linii paliw alternatywnych wraz z boksami magazynowymi oraz urządzeniami i maszynami

L. p.	Nr na mapie	Nazwa inwestycji	Podmiot odpowiedzialny	Dokument źródłowy	Lokalizacja (gmina)
2.269	Inne instalacje do przetwarzania odpadów komunalnych	Budowa linii paliw alternatywnych - dobudowa do linii sortowniczej; doposażenie instalacji w maszyny i urządzenia (rozdrabniarka do odpadów wielkogabarytowych, rozdrabniarka do gruzu, sito mobilne, ładowarka, waga, samochody do odbioru odpadów selektywnie zbieranych, kontenery)	Regionalny Zakład Utylizacji Odpadów Komunalnych Rypin Sp. z o.o.	<i>Plan gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2016-2022 z perspektywą na lata 2023-2028</i>	Rypin
2.270		Budowa instalacji paliwa alternatywnego z udziałem odpadów komunalnych	P.U.K. CORIMP sp. z o.o.		Bydgoszcz
2.271		Rozbudowa i modernizacja instalacji do produkcji paliwa alternatywnego (system dosuszania, plac magazynowy, separator optyczny dla eliminacji odpadów z zawartością chloru); budowa zaplecza i bazy transportowej z placami manewrowymi dla instalacji do produkcji paliwa alternatywnego	NOVAGO ŻNIN Sp. z o.o.		Żnin
2.272		Budowa systemu energetycznego produkcji i wykorzystania energii cieplnej i elektrycznej z biogazu pozyskanego ze zrekultywowanych kwater nr I i II składowiska odpadów			

